

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

CİLT
2

■
MİHAİL
ŞOLOHOV
■
DURGUN
DÖN
■

TÜRKÇESİ:
METE ERGİN-GANİ VENER

d
ca
oxnı
lını
tışp
tış
y
yordam
edebiyat

Mete Ergin (28 Mart 1934 - 5 Ekim 2015)

Çevirmen. Robert Kolej mezunudur. Bir süre Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümünde eğitim gördü. Lev Tolstoy, Jack London, Mihail Şolohov, Ernest Hemingway, Bertrand Russell, Bernard Shaw, Erskine Caldwell, O'Henry gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Gani Yener (1929 -)

Emektar çevirmenlerimizdendir. Mihail Şolohov'un *Durgun Don* eserinin yanı sıra, *Vadim O Kadar Yeşildi ki* (R. Llewellyn), *Chillon Mahpusu* (Lord Byron), *Nil Cinayeti* (A. Christie) gibi eserleri Türkçeye kazandırdı. Ayrıca, çok sayıda çocuk kitabı çevirisi vardır.

• • •

Mete Ergin ile Gani Yener'in İngilizceden yaptığı *Durgun Don* çevirisi Hasan Âli Ediz tarafından Rusça aslıyla karşılaştırılmış, ilk olarak 1965 yılında Altın Kitaplar tarafından dört cilt halinde yayımlanmıştır. Yordam Edebiyat'ın bu basımında, çevirmenler tarafından gözden geçirilen Engin Yayıncılık basımı (Yeniden Gözden Geçirilmiş Dokuzuncu Basım, 1991) esas alınmıştır.

Eserin orijinal adı:
Тихий Дон - Tihiy Don

Mete Ergin - Gani Yener
***Durgun Don* çevirisinin**
önceki basımları:

1965-1971, Altın Kitaplar (4 cilt)
(*Üç Basım*)

1982-1988, Sosyal Yayınlar (4 cilt)
(*Beş Basım*)

1990-2010, Engin Yayıncılık (4 cilt)
(*İki Basım*)

MİHAİL ŞOLOHOV

DURGUN DON

ROMAN

TÜRKÇESİ

METE ERGİN – GANİ YENER

RUSÇA ASLIYLA KARŞILAŞTIRAN:

HASAN ÂLİ EDİZ

İKİNCİ KİTAP

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 32 • **Durgun Don II** • Mihail Şolohov
ISBN 978-605-172-245-0 (Tk) - 978-605-172-247-4
Türkçesi: Mete Ergin - Gani Yener • *Düzeltilme:* Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Ocak 2018
© Yordam Kitap, 2018

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **Faks:** 0212 528 19 09
W: www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

DURGUN DON

ROMAN

İKİNCİ KİTAP

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

BİN dokuz yüz on altı. Ekim. Gece. Yağmur ve rüzgâr. Ormanlık bir arazi. Akçaağaçlarla kaplı bataklıkların kenarında siperler. İleride dikenli tel engelleri. Siperlerin içinde dondurucu, vıcık vıcık bir çamur. Bir gözetleme noktasının ıslak sac kaplamaları donuk donuk parlıyor. Yer yer, siperlerin içindeki kazamatlardan tek tük ışıklar vuruyor.

Subayların kazamatlarından birinin ağzında, tıknaz yapılı bir subay bir an durdu, parmakları kaputunun kopçaları üzerinde dolaştı. Kaputunun önünü acele acele çözdü, yakasındaki suları silkeledi, eşğin önündeki çamurla karışmış talaş yığınının çizmelerini sildi, sonra kapıyı itti ve eğilerek kazamata girdi.

Bir gaz lambasından dökülen sarı ışık şeridi subayın yüzünde yağlı yağlı parladı. Ceketinin önü açık bir subay, oturduğu tahta ranzadan kalktı, eliyle karmakarışık kır saçlarını sıvazladı ve esnedi.

“Yağmur mu?”

Ziyaretçi, “Evet,” dedi ve kaputunu çıkarıp sıırıslıklam olmuş kasketiyle birlikte, kapının yanındaki bir çiviye astı.

“Sizin burası sıcak. Nefesinizle iyi ısıtmışsınız.”

“Sobayı daha yeni yaktık... İşin kötüsü topraktan su çıkıyor. Yağmur barındırmayacak bizi burada, Allah kahretsin! Sen ne dersin Bunçuk?”

Bunçuk ellerini ovuşturarak eğildi, sobanın yanı başına çömeldi.

“Yere birkaç tane tahta döşeyin. Bizim kazamat mükemmel, kup-kuru. Yerde yalınayak bile dolaşılır. Listnitski nerede?”

“Uyuyor. Nöbet yerlerini dolaştı, gelir gelmez de yattı.”

“Uyandırsak olur mu?”

“Uyandır uyandır. Satranç oynarız.”

Bunçuk kalın kaşlarının üzerindeki yağmur suyunu işaret parmağıyla sıyırdı, parmağına düşünceli düşünceli baktı ve yavaşça seslendi:

“Yevgeni Nikolayeviç!”

Kır saçlı subay, “Derin uykuda,” dedi.

“Yevgeni Nikolayeviç!”

Listnitski dirseğinin üzerinde doğrularak, “Ha?” dedi.

“Bir parti satranç oynar mısın?”

Yevgeni bacaklarını ranzadan yere indirdi, yumuşak, beyaz avuçlarıyla bastıra bastıra göğsünü ovaladı.

Birinci parti oyun sona ermek üzereyken, Beşinci Bölük subaylarından ikisi, Yüzbaşı Kalmikov’la Teğmen Çubov içeri girdiler.

Kalmikov eşikten içeri adımını atarken, “Haber var!” diye bağırdı. “Bir olasılıkla, alay geri çekilecek.”

Kır saçlı subay, Üsteğmen Merkulov kuşkucu bir tavırla gülümseyerek, “Nereden duydun?” dedi.

“Bana inanmıyor musun Piyotr amca?”

“Doğrusunu istersen, hayır.”

“Biraz önce batarya komutanı telefonda söyledi bize. O nereden mi öğrenmiş? Tümen karargâhından daha dün döndü.”

Çubov kendinden geçercesine, “Ah, bir yıkanabilsem ne güzel olurdu,” dedi ve huş ağacının ince dallarıyla kirini kabartıyormuş gibi taklit yaparak omuzlarına şaplaklar attı.

Merkulov gülümseyerek, “Buraya da bir tekne koydurabilirdik,” dedi, “nasıl olsa suyumuz bol.”

Kalmikov keresteyle kaplı duvarlara, balçık zemine bakarak, “Yahu burada rutubet içindesiniz beyler,” diye mırıldandı. “Çok rutubetli burası.”

“Batakılık yanı başımızda.”

“Bataklıkta olduğunuz için aslında oturun da Tanrıya şükredin,” diye lafa karıştı Bunçuk. “Burada Hazreti İsa’nın koltuğu altındaymışsınız kadar güven içindesiniz! Başka hatlarda taarruz var, halbuki burada haftada bir kere ateş açıyoruz.”

“Bu delikte çürümektense hücumla geçmek daha iyidir.”

“Kazakları hücumda kırdırmak için saklamıyorlar. Neden bilmezmiş gibi saf saf konuşuyorsun Merkulov?”

“Peki sence neden saklıyorlar bizi?”

“Zamanı geldiğinde, hükümet varlığını Kazaklar sayesinde koruyacak; hep o eski oyun yanı.”

Kalmikov elinin bir hareketiyle, “Bu dediklerin küfür sayılır,” diye cevap verdi.

“Küfür mü? Neden?”

“Küfür de ondan.”

“Saçmalama Kalmikov. Gerçeği inkâr edemezsin ki!”

“Hangi gerçeği...”

“Herkes biliyor bunun gerçek olduğunu. Neden sen de kabul etmiyorsun?”

Çubov, “Dikkat, beyler!” diye bağırdı ye yapmacık bir tavırla Bunçuk’u işaret ederek yerlere kadar eğilip selamladı.

“Teğmen Bunçuk şimdi bizlere Sosyal Demokratların rüya kitabını yorumlamaya başlayacak!”

Bunçuk, Çubov’un kaçamak bakışını sert bakışıyla karşılayarak alaycı bir tavırla gülümsedi ve “Soytarı rolüne mi çıktın yoksa?” dedi. “Senin bileceğin iş. Her adamın bir mesleği vardır tabii. Ben size, geçen yılın ortalarından bu yana savaş görmediğimizi söylüyorum. Savaş, siper savaşına dönüşür dönüşmez Kazaklar korunmalı yerlere dağıtıldı, zamanı gelinceye kadar da oralarda savaşa katılmadan tutuluyorlar.”

Listnitski piyonlarını toplarken, “Sonra ne olacak?” diye sordu.

“Sonra, cephede huzursuzluk baş gösterince –ki bu kaçınılmaz bir şeydir; askerler savaşmaktan bıkınca, kaçma olayları artınca– ayaklanmaları bastırmak için Kazaklar kullanılacak. Hükümet Kazakları elinde bir taş gibi saklıyor. Zamanı gelince devrimin kafasını bu taşla ezmeye kalkacak.”

“Hayal gücünün dizginlerini biraz fazla koyvermiş sayılmaz mısın sevgili dostum? Varsayımların çok zayıf,” diye itiraz etti Listnitski. “Önce şunu söyleyelim ki, olayların gidişini önceden kestirmeye olanak yoktur. Huzursuzluğun baş göstereceğini nereden biliyorsun? Sonra tutalım, Almanlar ve onlarla birlik olan kuvvetler çöktü,

savaş bizim parlak zaferimizle sonuçlandı, o vakit Kazaklara ne gibi bir rol vereceksin?”

Bunçuk acı acı gülümsedi:

“Savaş şimdilik sona ereceğe, hele parlak şekilde sonuçlanacağına hiç benzemiyor.”

“Gerçi ağır ilerliyor ama...”

“Daha da ağırlaşacak,” diye onu temin etti Bunçuk.

“İzinden ne zaman döndün?” diye sordu Kalmikov.

“İki gün önce.”

Bunçuk dudaklarını büzerek uzattı, ufak bir top halinde sigara dumanı üfledi ve sigarasının izmaritini attı.

“Nerede geçirdin iznini?”

“Petrograd’da.”

“Ee, başkentten ne haber? Ah, Petrograd’da bir hafta geçirmek için neler vermezdim!”

Bunçuk kelimelerini dikkatle tartarak, “Pek de için açılmazdı hani,” dedi. “Yiyecek kıt. İşçi mahallelerinde açlık, hoşnutsuzluk ve için için kaynayan bir huzursuzluk var.”

“Bu savaştan sevinçli çıkamayacağız. Ne dersiniz beyler?” diye sorgu dolu bakışlarını çevresindekilerin üzerinde dolaştırdı Merkulov.

“Rus-Japon Savaşı, 1905 Devrimini doğurmuştu. Bu savaş da yeni bir devrimle, hatta yalnız devrimle değil, bir iç savaşla son bulacak.”

Listnitski onun sözünü kesmek istiyormuş gibi belirsiz bir hareket yaptı, sonra kalktı, kaşları çatık vaziyette kazamatın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşırken öfkesini tuttuğunu belli eden bir ses tonuyla konuştu:

“Biz subaylar arasında bu bey kadar garip tipler bulunması beni hayrete düşürüyor.” Eliyle Bunçuk’u işaret etti. “Hayrete düşüyorum, çünkü bugüne kadar kendisinin, vatanı ve savaş karşısındaki tutumunu pek anlayabilmiş değilim. Geçen gün son derece üstü kapalı konuşmasına rağmen, bize, savaş kaybetmemizi istediğini anlatmaya çalıştığı da apaçıktı. Seni doğru anlamış mıyım Bunçuk?”

“Yenilmemizden yınayım.”

“Peki ama neden? Benim göre, siyasal inanışların ne olursa olsun kendi memleketinin yenilgisini istemen, devlete hıyanettir. Her dü-rüst insanın gözünde bir onursuzluktur bu.”

Merkulov söze karışarak, “Duma’daki* Sosyal Demokrat üyelerin kamuoyunu hükümete karşı nasıl kışkırttığını ve bu şekilde memle- ketin yenilgisinde nasıl rol oynadığını hatırlıyor musun?” dedi.

Listnitski, “Sen de onların görüşlerini paylaşıyor musun Bun- çuk?” diye sordu.

“Eğer yenilmemizden yanayım diyorsam, yenilmemizden ya- nayımdır; bu apaçık bir şey! Ayrıca, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin bir üyesi olduğum halde, Duma’daki kendi parti üyeleri- min görüşlerini paylaşmamam çok saçma olur. Gördüğünüz bunca eğitime rağmen siyaset konusunda bu kadar cahil kalışınıza şaşıyo- rum Yevgeni Nikolayeviç.”

“Her şeyden önce ben, hükümdara bağlı bir subayım. ‘Sosyalist yoldaşlar’ı görmek bile beni isyan ettirmeye yeter.”

‘Her şeyden önce sen kaz kafalının biri, sonra da tuzu kuru ve za- lim bir askersin,’ diye düşündü Bunçuk ve gülümsemek için tuttu kendini.

Merkulov özür dilercesine, “İnsan askerlikte olağanüstü bir du- rum içine girer,” dedi. “Hepimiz kendimizi politikanın üzerinde tu- tuyor, deyim yerindeyse suya sabuna dokunmuyoruz.”

Yüzbaşı Kalmıkov oturduğu yerde hiç durmadan düşük bıyıkla- rını sıvazlıyordu; yabansı Moğol gözleri kor gibi parlıyordu. Çubov yattığı yerden Merkulov’un çizip duvara astığı karakalem bir resme dikmişti gözlerini. Bu, Magdalene gibi yüzü olan, çapkın ve baygın bakışlarla kendi çıplak memelerini seyreden yarı çıplak bir kadın resmiydi. Sol elinin iki parmağıyla meme uçlarından birini tutmuş, yana çekmiş, aynı elinin serçe parmağı kibarca yukarıya kalkmıştı. Yarı kapalı göz kapaklarının altına, için için yanan ılık gözlerinin yumuşattığı bir gölge düşmüştü. Hafiften yukarı kalkık bir omuzu sıyrılmış kombinezonunu tutuyor, köprücük kemiklerinin altındaki çukurlara yumuşak bir ışığın rengi vuruyordu. Kadının pozunda o kadar doğal bir incelik, gerçeğe öylesine bir yakınlık vardı ve yu-

* Duma: 1906-1917 yılları arasında Rus Parlamentosu. –çev.

muşak renk tonları o derece güzeldi ki, konuşmaların gidişiyle asla ilgilenmeksizin kendisini usta elinden çıkma eskize kaptıran Çubov, büyük bir zevk duyarak gülümsedi.

Gözlerini resimden zorla ayırırken, “Enfes!” dedi. Bu laf ağzından çok zamansız çıkmıştı, zira Bunçuk daha sözünü yeni tamamlıyordu:

“Çarlık devrilecektir, buna emin olabilirsiniz.”

Bir sigara sarmakta olan Listnitski şaşkın şaşkın gülümseyerek bir Bunçuk’a bir Çubov’a baktı.

“Bunçuk!” dedi Kalmikov. “Bir saniye izin ver Listnitski! Bunçuk, dinle! Bu savaşın bir iç savaşa dönüşeceğini kabul edelim. Peki sonra ne olacak? Hükümdarı devireceksin. Onun yerine nasıl bir hükümet öneriyorsun?”

“İşçi sınıfının hükümetini.”

“Yani parlamento mu demek istiyorsun?”

“Daha da fazlasını,” diye gülümsedi Bunçuk.

“Evet, neymiş fazlası?”

“Bir işçi diktatörlüğü.”

“Şimdi anlaşıldı iş! Ya aydınlar, köylüler? Onların rolü ne olacak?”

“Köylüler bizim peşimizden gelir, aydınların bir kısmı da öyle. Geri kalanlar... onlara yapacağımız bu işte.” Elinde tuttuğu bir kâğıt parçasını çevik bir hareketle bükte, dişlerinin arasından, “Böyle yapacağız işte!” deyip fırlattı bir kenara.

Listnitski alaylı alaylı, “Pek yükseklerde uçuyorsun...” dedi.

“Ama yükseğe konacağız,” diye karşılık verdi Bunçuk.

“Siz yine her olasılığa karşı altınıza saman serin, belki de konamazsınız.”

“Peki neden gönüllü olarak savaşa katıldın? Hatta ne yapıp edip subaylığa kadar yükselmenin sebebi neydi? Bütün bunları görüşlerinle nasıl uzlaştırebiliyorsun? İnanılır şey değil! Bu adam hem savaşa karşı, –ne derler ona– sınıfsal yoldaşlarının öldürülmesine karşı, hem de subay!” Kalmikov samimi bir neşeyle ellerini çizmelerinin yanlarına vura vura gülüyordu.

“Makineli tüfeklerinle kaç tane Alman işçisini geberdittin?” diye sordu.

Bunçuk cebinden bir tomar gazete çıkardı ve sırtı Listnitski'ye dönük vaziyette bunları karıştırdı. Sonra gitti, eskilikten sararmış bir gazeteyi masanın üzerine yayıp, iri elleriyle kırışıklarını düzeltti.

“Kaç tane Alman işçisi mi öldürdüm? Orası... belli değil. Savaşta gönüllü katıldım, zira nasıl olsa katılmam gerekecekti. Öyle sanıyorum ki, burada siperlerde edindiğim bilgilerin ileride yararı dokunacak... İleride. Dinleyin şunu.” Ve Bunçuk, Lenin'in sözlerini okudu:

Modern orduyu alalım; örgütlenmenin en güzel örneklerinden biridir o. Örgütlenme sadece esnekliğe sahip oluşu ve aynı zamanda milyonlarca insana bir tek irade verişiyle bile mükemmeldir. Bugün bu milyonlar ülkenin çeşitli bölgelerinde evlerinde oturuyor; yarın bir seferberlik ilan edilir, hepsi önceden belirtilen merkezlerde toplanır. Bugün yayılmış durumda, hatta bazen aylarca siperlerde yatarlar; yarın başka bir düzen içinde taarruza kaldırılırlar. Bugün kurşun ve şarapnellerden korunmada, yarın göğüs göğüse savaşmada mucizeler gösterirler. Bugün ileri müfrezeleri toprağın altına mayın yerleştirir, yarın göklerdeki uçaklardan aldıkları bilgiye göre kilometrelerce ilerlerler. Bir tek amacın peşinde oldukları ve bir tek irade ile harekete getirildikleri zaman, milyonlar, ilişkilerinin ve etkinliklerinin biçimlerini, etkinliklerinin yer ve yöntemlerini, aletlerini ve silahlarını, değişen koşullara ve uğraşın gereklerine göre değiştirir; işte budur örgütlenme.

Aynı şey, işçi sınıfının burjuvalara karşı verdiği savaşım için de geçerlidir. Bugün için görünürde bir devrim ortamı yoktur...

Çubov, Bunçuk'un okumasını keserek, “Peki ama şu ‘ortam’ ne demek oluyor?” diye sordu.

Bunçuk yeni uykudan uyandırılmış gibi gözlerini ona dikti, fırak alnını baş parmağının kemiğiyle ovalayarak soruyu anlamaya çalıştı.

“Sana ‘ortam’la ne demek istediğini sordum.”

“Anladım, anladım, ama benim için biraz güç bunu açıklamak.” Bunçuk'un yüzüne basit, çocuksu bir gülümseme yayıldı. Böyle bir gülümsemeyi onun iri, asık suratında görmek tuhaf oluyordu. Sanki güz yağmurlarının yıkadığı bir tarladan gümüşü bir tavşan fırlayıp, zıplaya zıplaya kaçmıştı.

“Ortam, bir durumdur; yani, birtakım koşulların bir araya gelmiş olması durumudur. Doğru mu söyledüğim?”

Listnitski belli belirsiz başını sallayarak, “Devam et okumana,” dedi.

Bugün için bir devrim ortamı söz konusu değildir, yığınları galeyana getirecek ya da onların canlılığını artıracak koşullar yoktur ortada; bugün ellerinize bir oy pusulası tutuşturuldu, alın onu. Ve bu oy pusulasını, hapse girme korkusu yüzünden sandalyelerine sıkı sıkı bağlı kişilere mecliste rahat işler sağlamak için değil, fakat düşmanlarımıza karşı bir silah olarak kullanmak için örgütlenmeyi öğrenin. Yarın bu oy pusulası elinizden alınır, onun yerine bir tüfek, mühendisliğin en yeni tekniğine uygun olarak yapılmış hızlı ateşli bir silah tutuşturulur; bu ölüm ve yıkım silahını alın, savaştan korkan, duygulu sümüklülere metelik vermeyin; işçi sınıfının umutlarının gerçekleşebilmesi için ateş ve demirle yok edilmesi gereken daha pek çok şey kalmıştır yeryüzünde ve eğer yığınlar arasında öfke, umutsuzluk artacak, bir devrim ortamı belirecek olursa, yeni örgütlenmeler yaratmaya, bu yararlı ölüm ve yıkım silahlarını kendi hükümetinize, kendi burjuvazinize karşı kullanmaya hazırlanın...

Kapının vurulması ve içeriye Beşinci Bölük başçavuşunun girmesiyle, Bunçuk okumayı kesti. Başçavuş, Kalmikov’a döndü:

“Komutanım, alay karargâhından bir emir subayı geldi.”

Kalmikov’la Çubov, kaputlarını omuzlarına atıp çıktı. Merkulov oturdu, resim yapmaya başladı. Listnitski derin düşüncelere dalmış bir halde, bıyıklarıyla oynayarak, kazamatın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya devam etti. Biraz sonra Bunçuk da ayrıldı oradan. Kaldırdığı yakasının uçlarını sol eliyle tutup sağ eliyle de uçuşan kaputunun eteklerini aşağı doğru bastırarak, siperlerin çamurlu, kaygan zemininde ilerledi. Dar siperlerin içinde rüzgâr şiddetle esiyor, köşelere çarpıp ısıklık çalarak burgaçlar yapıyordu. Bunçuk’un yüzünde belli belirsiz bir gülümseme vardı. Kendi kazamatına vardığında yağmurdan yine sıırılsıklam olmuştu ve üstü başı çürük akçaagaç yaprağı kokuyordu. Makineli tüfek müfrezesinin komutanı uyuyordu; kâğıt oynayarak geçirilen uykusuz üç gecenin izleri yüzünde hâlâ görülüyordu. Bunçuk ta erlik zamanından beri yanından

ayırmadığı asker çantasını açtı, içinden çıkardığı birtakım gazeteleri kapının yanına yığıp tutuşturdu. Ceplerine iki kutu konserve etle beş altı avuç dolusu tabanca mermisi doldurdu ve tekrar dışarı çıktı. Rüzgâr, bir an açık kalan kapıdan girdi, yanan kâğıtların kurşuni küllerini savurdu ve tüten lambayı söndürdü.

Bunçuk ayrıldıktan sonra Listnitski hiç konuşmadan bir süre daha dolaştı, sonra masaya gitti. Merkulov hâlâ resim yapıyor ve kaleminin altındaki beyaz kare kâğıttan, yüzünde o acı gülümsemesiyle yavaş yavaş Bunçuk bakmaya başlıyordu.

Merkulov, Listnitski'ye dönerek, "Güçlü yüz çizgileri var!" dedi. "Ee sen ne dersin bu işe?" diye sordu Listnitski.

Sorunun altındaki anlamı tahmin eden Merkulov, "Ne diyeceğimi bilemiyorum!" diye cevap verdi. "Tuhaf bir adam. Şimdi rengini tamamıyla belli etti, ama önceden bir türlü çözümleyemiyordum bu adamı. Biliyorsun Kazaklar çok seviyor onu, en çok da makineli tüfek eratı arasında sevilir. Buna dikkat ettin mi hiç?"

Listnitski kesin olmayan bir tonla, "Ha, evet" diye cevap verdi.

"Makineli tüfekçiler son erlerine kadar Bolşevik. Hiç kuşku yok ki, bu adamları kazanmayı başarmış Bunçuk. Bugün kozlarını böyle ortaya açiverince çok şaşıtm. Niye yaptı bunu? İçimizden hiç kimse- nin onun görüşlerini paylaşmayacağını biliyor. Ama yine de kendisini bu şekilde açığa vuruyor. Öyle çarçabuk öfkelenip kendini kaybeden cinsten de değil. Tehlikeli bir adam."

Merkulov kafası hâlâ Bunçuk'un garip davranışıyla meşgul bir halde, yaptığı resmi bir kenara itti ve soyunmaya başladı. Islak çoraplarını sobanın üstüne astı, saatini kurdu, bir sigara yakıp uzandı. Biraz sonra uykuya daldı. Listnitski, Merkulov'un kalktığı tabureye oturdu ve Bunçuk'un resminin arka yüzüne, işlek el yazısıyla şunları yazdı:

Ekselans;

Size daha önce bazı tahminlerimden söz etmiştim; şimdi bu tahminlerim tamamıyla doğrulanmış bulunuyor. Bugün alayımız su- bayları (bendenizden başka, Beşinci Bölükten Yüzbaşı Kalmikov ve Teğmen Çubov ile Üçüncü Bölükten Üsteğmen Merkulov da vardı) arasındaki bir konuşma sırasında Teğmen Bunçuk, itiraf edeyim ki,

anlayamadığım bazı nedenlerle, siyasi inançlarını ve hiç kuşkusuz partisinden aldığı talimat gereğince, yürütmekte olduğu görevlerini açıkladı. Yanında yasaya aykırı nitelikte birtakım gazeteler vardı. Mesela, Cenevre’de basılan Komünist adlı yasaklanmış gazeteden bize bir pasaj okudu. Teğmen Bunçuk’un alayımızda yeraltı etkinliklerinde bulunduğuna (alayımıza gönüllü olarak katılımını da bu sebebe bağlayabiliriz) ve ilk hedef olarak makineli tüfek eratını seçtiğine hiç kuşku yoktur. Makineli tüfek eratının maneviyatı bozulmuş vaziyettedir. Teğmen Bunçuk’un tehlikeli nüfuzu alayın maneviyatı üzerinde etkisini göstermeye başlamıştır. Özel şubeye de bilgi verdiğim üzere, erat arasında emirlere itaatsizlik olayları görülmüştür.

Birkaç gün önce izinden (Petrograd’dan) dönen Teğmen Bunçuk, beraberinde bir yığın da yıkıcı yayın getirmiştir. Bundan sonra etkinliğini daha da genişletmeye çalışacaktır.

Yukarıda sözünü ettiğim esaslara dayanarak bendeniz şu sonuçlara varıyorum: 1- Teğmen Bunçuk’un suçu sabit olmuştur (konuşmada bulunan subaylar benim sözlerimi yemin ederek doğrulayacaklardır). 2- Teğmen Bunçuk’un devrimci etkinliğine bir son vermek için kendisini derhal tutuklayarak divanıharbe vermek gereklidir. 3- Makineli tüfek müfrezesi derhal dağıtılmalı, en tehlikeliler başka yerlere nakledilmeli, geri kalanlar ise ya geri hizmete alınmalı ya da öteki alaylara verilmelidir.

Samimi arzumun vatanıma ve çarıma hizmet olduğunu saygılarımla bilgilerinize arz ederim. Bu mektubun bir suretini de Kolordu Kurmay Başkanlığına göndermiş bulunuyorum.

Yüzbaşı Yevgeni Listnitski

7 No’lu Kesim.

20 Ekim 1916.

Ertesi sabah erkenden Listnitski raporunu emir eriyle alay karargâhına gönderdi ve kahvaltıdan sonra siperlere çıktı. Siperlerin alçak, kaygan duvarlarının ilerisinde, bataklığın üzerinde, dikenli tellere takılmış gibi parça parça bir sis asılmıştı. Siperin zemini iki üç santim kalınlığında vıcık vıcık bir çamurla kaplıydı. Mazgallardan minik, kahverengi derecikler dışarı akıyordu. Kaputları baştan

aşağı çamura bulanmış Kazaklar, siper duvarından indirdikleri sac levha üzerinde ateş yakmış, kaplarının içinde çay pişiriyordu; topuklarının üzerine çömelmiş, tüfeklerini siperin duvarına dayamışlardı.

Listnitski önüne çıkan ilk Kazak grubuna, “Sac üstünde ateş yakılmayacak diye kaç kere söylenecek size?” diye bağırdı. “Laf anlamaz mısınız siz domuzlar?”

Kazaklardan ikisi istemeye istemeye yerinden doğruldu; kaputlarının uçlarını altlarına almış, çömelen ötekiler, istiflerini bozmadan sigaralarını içmeye devam etti. Kulağında gümüş bir küpe sallanan esmer, sakallı bir Kazak, kabın altına bir avuç dolusu çırpı atarken cevap verdi:

“Sacı kullanmayı biz de istemeyiz, ama başka türlü nasıl ateş yakalım komutanım! Şu çamura bakın!”

“Kaldırın o sacı derhal!”

Ablak, çöpür yüzlü bir Kazak, başını kaldırıp subaya bakmaksızın, kaşlarını çatarak, “Ne yani, burada aç mı oturacağız?” diye sordu.

“Size kaldırın o sacı diyorum!” Listnitski çizmesinin ucuyla bir tekme atarak kabın altındaki çalı çırpıyı öteye fırlattı.

Sakallı Kazak şaşkın ve kızgın bir gülümsemeyle kabın içindeki suyu yere dökerken mırıldandı:

“İçtiniz işte çayınızı çocuklar...”

Kazaklar uzaklaşan subayın ardından gözlerini dikip, ses çıkarmadan yiyecek gibi baktı. Sakallı Kazak’ın gözlerinde minik alevler tutuşuyordu.

“Kibirli piç!”

Başka bir Kazak derin bir iç geçirdi, tüfeğini omuzuna astı.

Merkulov Birinci Takımın mevzilendiği kesimde Listnitski’ye yetiştii. Yeni deri ceketi gıcırdaya gıcırdaya, soluk soluğa geldi; nefesi ekşi ekşi, kendi memleketinde yetişen cins tütün kokuyordu. Seslenerek Yevgeni’yi bir kenara çekti ve acele acele, “Haberı duydun mu?” dedi. “Bunçuk dün gece kaçmış.”

“Bunçuk mu? Nee?”

“Kaçmış... Anlamadın mı? Onunla aynı kazamatta kalan maki-neli tüfek müfreze komutanı, Bunçuk’un bizim yanımızdan ayrıl-

dıktan sonra dönmediğini söyledi bana. Demek ki bizim yanımız-
dan ayrılır ayrılmaz kırıış kırıış. Ne dersin sen buna?”

Listnitski kaşlarını çatmış, kelebek gözlüğünün camlarını parla-
tıyordu.

Merkulov onun yüzüne sorar gibi bakarak, “Tedirgin olmuş bir
halin var,” dedi.

“Ben mi? Aklını mı kaçırdın sen? Ne diye tedirgin olacaktım? Hiç beklenmedik bir haber olduğu için biraz afalladım o kadar.”

II

ERTEİ sabah başçavuş kaygılı bir suratla Listnitski’nin kaza-
matına geldi, uzun süre ıkınıp sıkındıktan sonra haberi verdi
Listnitski’ye:

“Bu sabah, komutanım, Kazaklar bu kâğıtları bulmuş siperlerde.
Biraz biçimsiz şeyler de... Size bildirmeyi uygun gördüm...”

Yattığı ranzanın üzerinde doğrulan Listnitski, “Ne kâğıtları?”
diye sordu.

Çavuş ona birkaç tane buruşuk, daktiloyla yazılmış bildiri uzattı.
Listnitski okudu:

DÜNYA İŞÇİLERİ BİRLEŞİN!

Asker yoldaşlar;

Bu musibet savaş iki yıldan beri sürüyor. Sizler iki yıldır başkala-
rının çıkarlarını savunmak için siperlerde çürümektesiniz. Bütün
ulusların işçi ve köylülerinin kanları iki yıldan beri akıtılmakta.
Yüz binlerce asker öldü, yaralandı, geride yüz binlerce dul ve yetim
kaldı: İşte bunlardır bu katliamın sonucu. Ne için dövüşüyorsunuz?
Kimin çıkarlarını savunuyorsunuz? Çarlık Hükümeti yeni toprak-
lar ele geçirmek ve bu toprakların insanlarına da tıpkı Polonya ve
başka ulusların insanlarına yaptığı gibi zulmetmek için milyonlarca
askeri ateş hattına sürmüştür. Dünya sanayicileri işletme ve fabri-
kalarının ürünlerini satabilmek için ellerinde tutmak zorunda ol-
dukları pazarları ve kârlarını paylaşmak istemiyor; onun yerine bu
pazarları silahlı kuvvetler zoruyla bölüşüyor; siz cahiller de onların
bu çıkar savaşında ölüme gidiyor, sizler gibi alın teriyle yaşayan in-
sanları öldürüyorsunuz.

Yetsin artık bu dökülen kardeş kanı! Uyanın emekçiler! Düşmanınız, sizler gibi kandırılmış olan Avusturya ve Alman askerleri değil, kendi çarınız, kendi sanayicileriniz, kendi toprak ağalarınızdır. Silahlarınızı onlara çevirin. Avusturya ve Alman askerleriyle kardeş olun. Sizleri hayvanmışsınız gibi ayıran dikenli tel engellerinden birbirinize ellerinizi uzatın. Sizler birbirinizin işçi kardeşlerisiniz, emeğin kanlı nasırları hâlâ avuçlarınızdadır; sizin aranızda bölüşülecek hiçbir şey yoktur. Kahrolsun istibdat! Kahrolsun emperyalistlerin savaşı! Dünya emekçilerinin birleşmesi onuruna, hurra!

Listnitski içinde kabaran bir öfkeyle okudu bildiriye. Anlamsız bir nefrete kapılarak ve önsezilerinin pençesi altında kıvrınarak, ‘İşte, şimdi başladı!’ diye düşündü. Keşfini derhal telefonla alay komutanına bildirdi.

“Bu konuyla ilgili emirleriniz nedir Ekselans?” diye sordu.

“Başçavuşu, takım subaylarını al ve derhal sıkı bir arama yap. Subaylar da dâhil olmak üzere herkesi ara. Alayı nöbetten ne zaman çekmeyi düşündüklerini soracağım bugün tümen karargâhına. Onları acele etmeye zorlayacağım. Arama sırasında bir şey bulacak olursan hemen bana haber ver.”

“Bu işin makineli tüfekçilerin başı altından çıktığını sanıyorum.”

“Öyle mi? Kazakların üstlerini araması için müfreze komutanına derhal emir vereceğim.”

Takım subaylarını kazamatta toplayan Listnitski, onlara alay komutanının emrini bildirdi.

Merkulov tepesi atarak, “Ne korkunç bir şey bu!” dedi. “Birbirimizin üstünü mü arayacağız?”

Genç bir teğmen, “İlk sıra senin Listnitski,” dedi.

“Hayır, zar atacağız.”

“Alfabetik sıraya göre olsun.”

Listnitski, “Şaka bir yana beyler,” diye lafa karıştı. “İhtiyar gerçekten de fazla ileri gitti; alayımızın subayları, Sezar’ın karısı kadar temizdir, içimizde bir Teğmen Bunçuk vardı, o da kaçtı. Ama yine de Kazakların üzerlerini aramamız gerekir. Biri gitsin, başçavuşu çağırınsın.”

Üç St. George nişanı almış yaşlıca bir adam olan başçavuş içeri girdi. Öksürdü ve ayrı ayrı subayların yüzlerine baktı.

“Bölükte kuşkulandığın kişiler kimler? Sence bu bildirileri kim bırakmış olabilir?” diye sordu Listnitski.

Başçavuş kesin bir dille, “Bizim bölümde hiç böyle kimse yok komutanım,” diye cevap verdi.

“Ama bildiriler bizim kesimde bulundu. Başka bölükten bizim kesime giren oldu mu hiç?”

“Hayır komutanım.”

Merkulov elinin bir hareketiyle başçavuşu uzaklaştırarak, “Pekâlâ, git, teker teker hepsinin üzerini ara,” dedi ve kapıya doğru döndü.

Arama başladı. Kazakların yüzlerinde türlü türlü ifadeler dolaşıyordu. Kimi öfkeyle karışık hayretle kaşlarını çatıyor, kimi subayların yüzüne korkuyla bakıyor, kimi de acınacak eşyalarını didik didik eden subaylara gülüyordu.

Cin gibi bir çavuş, “Ne arıyorsunuz?” diye sordu. “Bir şey mi çalındı? Belki bir yerlerde gözümüzü ilişmiştir.”

Aramadan hemen hemen hiçbir sonuç çıkmadı. Yalnız Kazaklardan birinin kaput cebinde, buruşuk, bir nüsha bildiri bulundu.

“Okudun mu bunu?” diye sordu Merkulov.

Kazak yere eğik gözlerini kaldırmaksızın, “Sigara sarmak için aldım onu,” diyerek gülümsedi.

Mosmor kesilerek, “Ne sırtıyorsun be?” diye bağırان Listnitski, Kazak’a doğru yürüdü. Kısa, sarı kirpikleri gözlüğünün ardında sinirli sinirli kırışıyordu.

Kazak’ın yüzü ciddileşmiş, gülümsemesi, rüzgârın önüne katılıp sürüklenmiş gibi silinmişti.

“Affedersiniz komutanım,” diye yüksek, incinmiş, âdeta kızgın bir sesle konuştu Kazak. “Benim okumam yoktur. Sigara kâğıdım kalmadığı için aldım bunu. Baktım, orada duruyordu, aldım ben de.”

Listnitski tükürdü ve arkasında subaylar olduğu halde dönüp yürüdü.

Ertesi gün alay çekildi ve cephe hattının on verst kadar gerisinde konakladı. Makineli tüfek müfrezesinden iki er tutuklanarak divaniharbe verildi, bir kısmı yedek alaylara nakledildi, bir kısmı da İkinci Kazak Tümeninin başka başka alaylarına dağıtıldı. Birkaç

günlük bir dinlenmeden sonra alay nispeten bir çekidüzene girdi. Kazaklar yıkandı, temizlendi, hatta tıraş bile oldu. Tıraş olmak için siperlerdeki yönetime başvurmak zorunda da kalmadılar; siperlerdeki tıraş olma yöntemi şöyleydi: yüzdeki kıllar alazlanır, alevler yanakları yakmaya başlar başlamaz ıslak bir havlu bastırılarak yamış kıllar temizlenirdi. Takım berberlerinden birinin, müşterisine, “Domuz gibi alazlayayım mı seni, yoksa nasıl istersin?” diye sorduğu günden beri bu yönetime, “domuz alazlaması” denilmekteydi.

Alay dinlendi, dış görünüşleri bakımından Kazakların neşesi yerine geldi, iyi bir duruma girdiler. Ama Listnitski'yle subaylar bunun, kasım ayında açan hava gibi geçici, yapay bir hal olduğunu biliyorlardı. Cepheye dönüş söylentileri dolaşmaya başlar başlamaz, ifadeler değişti, hoşnutsuzluk, gerginlik, tatsız davranışlar aldı yürüdü. Sonu gelmeyen bezginlik ve sinir gerginliği kendini hissettirmeye, maneviyat kırıklığına, gevşekliğe yol açmaya başladı. Böyle bir ruh durumunun etkisi altındaki insanın, belirli bir amaç için ne kadar korkunç savaşılabileceğini çok iyi biliyordu Listnitski.

1915'te üst üste beş sefer hücumla kaldırılan bir bölük görmüştü; bölük müthiş kayıplar verdiği halde tekrar tekrar hücum emri alıyordu. Sonunda, bölükten geriye kalanlar emir filan dinlemeksizin savaş alanını bırakıp geri çekilmeye başladı. Listnitski'nin bölüğüne bunları durdurma emri verildi. Geri çekilen askerler kendilerini durdurmak için bir hat üzerinde yayılan Kazaklara ateş açtı. Altmış kişi ya kalmış ya kalmamışlardı; Listnitski, ölümün nereden geldiğine aldırış etmeksizin ölümün üzerine yürüyen ve Kazakların kılıçları altına düşen bu altmış kişinin kendilerini savunurken gösterdiği delice cesarete dikkat etmişti.

Şimdi bu olayı korkunç bir ibret olarak hatırlayan Listnitski, Kazakların yüzlerine yeniden kaygıyla göz gezdirdi ve ‘Acaba bunlar da bir gün, gözleri ölümden başka hiçbir şeyi görmeksizin geri döner, çekilir mi?’ diye düşündü. Kazakların bezgin, ters bakışlarını görek, bunların da aynı şeyi yapabileceğini kabul etmek zorunda kaldı.

Savaşın daha ilk günlerinden başlayarak Kazaklarda köklü değişiklikler olmuştu. Şarkıları bile savaş sırasında ortaya çıkmış yeni, kasvetli, neşesiz şarkılardı. Listnitski bölüğünün konakladığı fab-

rikanın geniş sundurması önünden geçerken sık sık, özlemle, anlatılmaz kederlerle dolu bir şarkı duyardı; durup dinler ve şarkının o basit kederli havası ona dokunurdu. Yüreğinin gittikçe hızlanan vuruşları, içinde bir teli gerer, şarkı söyleyen sesin alçak tonu bu teli titreştirir ve titreşimler ruhuna acılar salardı. Listnitski biraz ötede dikilir, güz akşamının kasvetli karanlığına dalar ve gözlerinin yaşlarla ıslandığını hissederdi.

Alayın dinlenmeye çekildiği bütün süre içinde, Listnitski sadece bir sefer eski bir Kazak şarkısının yığitçe sözlerini duyabildi. Her akşam çıktığı kontrol dolaşmalarının birinden dönüyordu; sundurmanın önünden geçerken, kulağına gürültülü kahkahalar, yarı sarhoş sesler çalındı. Komşu kasabalardan birine kumanya almaya gitmiş olan iâşe çavuşunun, yasak içki getirip Kazaklara ikramda bulunduğunu tahmin etti. Kazaklar da şimdi bir şeye gülüyor, ağız kavgası ediyorlardı aralarında. Listnitski daha epeyce uzaktan, Kazakların keskin ısıklarını ve şarkının güçlü melodisini duydu. Uzun, titreşimli bir ısıklık döne döne havaya yükseldi ve en aşağı otuz hançereden çıkan bir kükreyiş içinde boğuldu. Birisi kulak zarlarını paralayarak kısa, keskin ısıklar çalıyordu; anlaşılan genç Kazaklardan biri, çamurlu zemine döşenmiş tahtaların üzerinde dans ediyordu. Dans edenin topuklarının tahtalar üzerinde çıkardığı takırtılar, şarkı söyleyenlerin sesleri içinde boğuluyordu.

Listnitski elinde olmaksızın gülümsedi ve adımlarını ezginin ritmine uydurmaya çalıştı. ‘Piyadelerin Kazaklar kadar sıra hasreti çektiğini sanmıyorum,’ diye düşündü, ama mantığı, piyadelerin onlardan farklı olabileceğine isyan etti. Bununla birlikte, siperlerde oturmaya zorlanan Kazakların büyük bir acı duyarak buna tepki gösterdiğine de kuşku yoktu, zira görevlerinin niteliği bakımından devamlı hareket halinde olmaya alışıktilar. İki yıldan beri siperlerin içinde savaşmak ya da ilerlemek için girişilen semeresiz hücumlarla yerlerinde saymak zorunda bırakılmışlardı. Ordu her zamankinden zayıf bir durumdaydı şimdi. Bu orduya güçlü bir el, yeri göğü inletecek bir başarı, askerleri gevşeklikten silkeleyip kurtaracak ileri doğru büyük bir adım gerekliydi. Hiç kuşkusuz tarihte, savaşların çok uzadığı, en güvenilir, en disiplinli birliklerin maneviyatlarının bile

sarsıldığıının görüldüğü dönemler olmuştu. Böyle bir şey Suvorov'un bile başına gelmişti... Ama Kazaklar dayanırdı; çökseler bile en son çöken onlar olurdu. Onlar savaşçı geleneğe sahip kendi başlarına ufak bir ulustu, fabrikaların ayaktakımından ya da mujik süprüntülerinden değil.

Sanki özellikle Listnitski'nin gözünü açmak istemişçesine zorlanan bir ses, başka bir şarkıya başladı. Şarkıya başka sesler de katıldı ve Listnitski, Kazakların şarkıya dökülen özelemlerini bir kez daha duydu.

Genç subay Tanrıya dua eder.
Genç Kazak sılaya dönmek ister.
“Oy, subayım, genç subayım,
Bırak sılama varayım,
Bırak sılama varayım,
Anamın babamın yanına,
Anamın babamın yanına,
Genç karımın yanına.”

Bunçuk kaçıışının dördüncü günü, cephe hattı üzerindeki büyük bir ticaret kentine vardı. Pencerelelerde ışıklar pırıldamaya başlamıştı. Ayaz, ufak, kirli su birikintilerini buzdan, ince bir paltoyla örtmüş-tü; uzaklardan arada sırada geçenlerin ayak sesleri duyuluyordu. Işıklı ana caddelerden kaçınarak arka sokaklardan ilerleyen Bunçuk, her an tetikte, kulaklarını dikmiş dinliyordu. Kente girerken bir devriye kolunun kucağına düşmesine ramak kaldığı için, şimdi parmaklıklar boyunca kıyı kıyı, bir kurt gibi sakınarak ilerliyor, sağ elini –bütün bir günü bir çöp yığınının içinde yatarak geçirdiğinden leş gibi olan– kaputunun cebinde tutuyordu.

Kentte bir kolordu üslenmişti; şurada burada çeşitli birlikler konakladığı ve her an bir devriyeyle karşılaşma tehlikesi olduğunu bildiği için, Bunçuk, kaputunun cebinde taşıdığı toplu tabancasının tırtıllı kabzasını hiç bırakmıyordu elinden.

Kentin öbür yanında تنها bir yan sokağa girdi Bunçuk ve adi yapıları teker teker gözden geçirip, bahçe kapılarından içeriye göz atarak bir aşağı bir yukarı dolaştı sokakta. Yirmi dakika kadar sonra, köşedeki küçük köhne bir eve yaklaştı, panjurdaki bir yarıktan içeriyi

gözetledi, kendi kendine gülümseyerek kararlı adımlarla dış kapıdan içeri girdi. Kapıyı vurdu; şala sarınmış yaşlıca bir kadın açtı kapıyı.

“Boris İvanoviç burada mı oturuyor?”

“Evet. Buyurun içeriye.”

Bunçuk kadının yanından sıyrılarak geçip koridora girdi. Arka-sında kapı mandalının soğuk şakırtısı duyuldu. Ufak bir gaz lambasıyla aydınlatılmış basık tavanlı bir odada, askerî üniforma giymiş yaşlıca bir adam masa başında oturuyordu. Ayağa kalktı, soluk ışıktaki gözlerini kısarak baktı ve sevincini belli etmemeye çalışarak kollarını Bunçuk’a uzattı.

“Nereden geliyorsun böyle?”

“Cepheden.”

“Eee?”

Bunçuk bir an duraksadı, gülümsedi ve parmağının ucuyla ötekinin palaskasına dokunarak, yumuşak bir sesle, “Bir odan var mı?” diye sordu.

“Tabii, var. Gel bu tarafa.”

Adam, Bunçuk’u daha ufak bir odaya aldı, karanlıkta ona bir sandalye verdi ve yan odaya açılan kapıyı kapadıktan sonra, pence-renin perdesini çekip sordu:

“İşin bitti mi?”

“Evet.”

“Orada durum nasıl?”

“Herkes hazır.”

“Güvenilir adamlar mı?”

“Çok.”

“Önce şu üstündekileri çıkarsan iyi edersin, sonra konuşuruz seninle. Kaputunu alayım. Sana bir şey getireyim de girip yıkan içinde.”

Bunçuk yeşilimsi bakır leğenin içinde yıkanırken, askerî üniformalı adam onun kısa kesilmiş saçlarını okşayıp, sakın, yorgun bir sesle konuştu:

“Şimdilik onlar bizden çok daha güçlü. Gelişmemiz, etki alanımızı genişletmemiz ve savaşın gerçek nedenlerini açıklayarak, hiç durmadan çalışmamız gerekir. Gelişiyoruz da emin olabilirsiniz. Onların her kaybı bizim için bir kazanç oluyor; hiç şaşmaz bu. Olgun-

luk çağındaki bir adam hiç kuşkusuz bir çocuktan güçlüdür, ama yaşlanıp kasları pörsüyünce, delikanlı çarçabuk soluğunu kesebilir onun. İşte şimdi bizim karşımızda sadece yaşlılıktan pörsümüştü kaslar değil, felcin gittikçe yayıldığı bütün bir organizma var.”

Yılanmasını bitiren Bunçuk yüzünü kaba bir havluyla kurular-ken, “Ayrılmadan önce o subaylara görüşlerimi anlattım,” dedi. “Çok tuhaf oldu... Makineli tüfekçileri tartaklayacaklardır mutlaka, hatta çocuklardan birkaçını divanîharbe bile verirler; ama ellerinde hiç kanıt yok, ne diyebilirler ki? İnşallah çocukları ayrı ayrı birliklere dağıtırlar; bu da bizim ekmeğimize yağ sürer. Bizim yerimize onlar eksin tohumu. Esaslı birkaç oğlan var orada. Demir gibi çocuklar!”

“Stepan’dan bir not aldım. Askerlikten anlayan birini istiyor. Sen gideceksin, ama kimlik belgesi işi ne olacak? Sen halledebilecek misin?”

Bunçuk havluyu çiviye asmak için ayak parmaklarının ucunda yükselirken, “İş nedir?” diye sordu.

“Çocuklara öğretmenlik yapacaksın.” Ev sahibi gülümsedi. “Hiç büyümeyecek misin sen?”

“Büyümeme gerek yok,” diye karşılık verdi Bunçuk. “Hele benim durumumdaki bir insan için hiç yok. Bir bezelye tanesi kadar küçük kalmalıyım ki dikkat çekmeyeyim.”

Doğuda gök kurşunu bir renk alana kadar konuştular. Bir gün sonra, yeni elbiseler ve makyajla görünüşü tamamıyla değişen Bunçuk, yanında 441. Orşanski Alayından, göğsünden aldığı yara yüzünden çürüğe çıkarılmış er Nikolay Uhvatov adını taşıyan birtakım belgeler olduğu halde kentten çıkıp istasyona doğru yürüdü.

III

 LADİMİR-Volinski’den Volinya’daki Kovel’e kadar olan bölgeyi Özel Ordu tutuyordu. “Özel Ordu” aslında, 13. Ordu idi, ama yüksek rütbeli generaller bile kör inançlardan doğan önyargılara sahip olduğu için, buna “Özel Ordu” deniliyordu. 1916 Eylül ayının sonlarına doğru bu bölgede ilerlemek için planlar yapıldı ve birliklerin ilerleyeceği alanlar topçu hazırlık ateşiyle dövüldü.

Bölgeye olağanüstü denecek kadar ağır topçu kuvvetleri yığıldı. Almanların iki siper hattıyla tuttukları bölgeyi, çeşitli çaplarda binlerce top mermisi dokuz gün süreyle hallaç pamuğu gibi attı. Daha bombardımanın birinci günü, topçu ateşi yoğunlaşır yoğunlaşmaz, Almanlar geride gözcülerden başka kimse bırakmadan birinci hattın gerisine çekildi. Bir iki gün sonra ikinci hattı da bırakıp üçüncü bir hatta çekildiler.

Onuncu gün Türkistan Piyade Kolordusu ilerlemeye başladı. Kolordu, Fransızların dalgalar halinde hücum etme yöntemini uyguluyordu. Rus siperlerinden on altı dalga kalktı. Burgaca tutulmuş gibi döne döne seyrelererek ve yer yer yarılmış, iğrenç dikenli tel yığınlarının çevresinde kaynaşarak, gri insan dalgası yuvarlana yuvarlana ilerledi. Almanların tarafından da kavrulmuş akçaağaç gövdelerinin, kum tepeliklerinin ardından, ateş kusarak takırdayan silahların sürekli kükreyişi geldi. Arada sırada bir top bataryasının bu uğultuyu parçalayan gümbürtüsü duyuluyor, sonra her şey Alman makineli tüfeklerinin kısık takırtılarının eşlik ettiği som bir ses dalgası içinde boğuluyordu.

İki kilometre genişliğindeki bir alan içinde, kumlu toprak dövüle dövüle, patlamaların simsiyah burgaçları içinde kaldı, hücum dalgaları kırıldı, köpük köpük parçalandı, top mermilerinin açtığı kraterlerden dışarı döküldü ve ileri doğru sürüklendi.

Patlayan şarapnellerden fışkıran kapkara dumanlar sıklaştıkça sıklaştı, şarapnellerin kulakları yırtan vızıltıları yükseldikçe yükseldi ve makineli tüfek ateşi, toprağı gittikçe artan bir şiddetle kırbaçladı. Hücuma kalkan birlikler daha dikenli tellere varmadan biçildiler. On altı dalgadan ancak son üçü engellere ulaşabildi ve halkalar halinde uzanan, eğri büğrü olmuş tellere, kavrulmuş kazıklara ulaşır ulaşmaz da bunlara çarparak kırıldı ve oluk oluk ya da sızıntılar halinde geri döndü.

O gün, Svinuhi köyü yakınlarındaki kumlu, kara toprakların üzerine dokuz binden fazla can saçıldı.

İki saat sonra hücum tazelandı. Türkistan Piyade Kolordusunun İkinci ve Üçüncü Tümenleri ilerledi. Sol kanatta, 53. Piyade Tümeniyle, 307. Sibirya Piyade Tugayının birlikleri, irtibat hendekleri

boyunca arka arkaya sıralar halinde dizildi; sağ kanatta ise Üçüncü Humbaracı Tümenin taburları ilerledi.

Özel Ordunun 30. Kolordu Komutanı, Korgeneral Gavrilov, bölgeye iki tümen daha sürmek üzere Genelkurmaydan emir aldı. Gece, 80. Tümenin 320. Çembarski, 319. Bugulma ve 318. Çernoyarsk alayları mevzilerinden geri çekildi, onların yerine Letonyalı piyadelerle, yerel gönüllülerden oluşturulan taze birlikler sürüldü. Her ne kadar harekât gece yapıldıysa da, bir önceki akşam, alaylardan biri şaşırtma harekâtı niteliğinde, ters yönde sevk edilmiş ve cephe hattı boyunca on iki verst yürütüldükten sonra geri dön emri almıştı. Alaylar da aynı yönde ama değişik yollardan ilerledi.

Başka tarafa aktarılmadan önce, 318. Çernoyarsk Alayı, Stokhod Irmağı yakınlarındaki ufak bir kasabada konaklamıştı. İlk yürüyüşün ertesi sabahı alay bir ormandan geçirilerek terk edilmiş siperlere yerleştirildi ve alaya burada dört gün süreyle, tabur halinde değil de yarımşar bölükler halinde ilerlemeyi esas tutan Fransız taarruz yöntemleri talim ettirildi. Humbaracı birliklerine, dikenli tel engellerinin en çabuk şekilde nasıl kesileceği öğretildi, buna ek olarak da el bombası atma talimleri yaptırıldı. Bundan sonra birlikler tekrar yürüyüşe geçti. Üç gün yürüdüler; ormanlardan, ormanlar içindeki açıklıklardan, ağaçlık vahşi araziler boyunca ilerleyen ve top arabalarının tekerleklerinin açtığı izlerle bozulmuş daracık yollardan geçtiler. Hafif, parça parça ve rüzgârın önünde sürüklenen bir sis, çam ağaçlarının tepelerine takılıyor, ormanın içindeki açıklıklardan akıyor ve mavi-yeşil tüten sazlıkların üzerindeki bir atmaca gibi süzülüyordu. Hiç durmadan çiseleyen buz gibi yağmurun altında erat sıırıslık olmuştı; herkesin suratı bir karıştı. Taarruz bölgesinden çok uzak olmayan bir köye varıp burada bir gün dinlendiler ve ucunda ölüm bekleyen yolculuğa hazırlandılar.

Aynı sıralarda 80. Tümen karargâhına refakat eden özel bir Kazak bölüğü de savaş sahnesine doğru ilerliyordu. İkinci Takımı tamamıyla yedeklerden oluşan bölükte, Tatarski köyünün üçüncü yedek Kazakları da vardı. Tek kollu Aleksey Şamil'in iki kardeşi, eski değirmen makinisti İvan Alekseyeviç, Afonka Ozerov, eski ataman Manitskov ile bölüğün canı ciğeri, ruhu olan Gavril Lihovidov ve

daha başkaları da bunlar arasındaydı. Lihovidov, yetmiş yaşındaki anasıyla ve pek de güzel olmamakla birlikte boyun eğmez yaradılıştaki bir kadın olan karısından sık sık yediği dayaklara gık demeden katlanmasyla ün salmış, yabani görünüşlü bir Kazak'tı.

3 Ekim sabahı erkenden, Çernoyarsk Alayının Birinci Taburu yürüyüşe geçmeye hazırlandığı sırada özel bölük de bir köye girdi. Askerler terk edilmiş, yarı yıkık kulübelerden koşarak çıkıyor, sokakta sıraya giriyordu.

En öndeki manganın yanında esmer derili bir onbaşı duruyordu. Harita çantasından bir çikolata çıkarmış, kâğıdını açıyordu. Pembe dudaklarının kenarına çikolata bulaşmıştı. Asker sırasının başından geriye doğru yürümeye başladı; üzerindeki çamurlar katılaşıp kerpiçleşmiş kaputu bacaklarının arasında bir koyun kuyruğu gibi sallanıyordu. Kazaklar yolun sol yanını aldı. Makinist İvan Alekseyeviç, İkinci Takımın dış sırasındaydı. Su birikintilerine basmamak için gözlerini yerden ayırmadan yürüyordu. Piyadelerin safları içinden birisi ona seslendi, İvan Alekseyeviç başını kaldırıp piyade erlerine göz gezdirdi.

“İvan Alekseyeviç! Dostum...”

Ufak tefek bir asker mangasından ayrıldı, omzuna asılı tüfeğini sırtına doğru itti ve acemi adımlarla ona doğru koştu. Ama tüfeğin kayışı kaydı, dipçik karavana tasına çarptı.

“Tanımadın mı beni? Hemen unuttun mu yahu?”

Ağzı ve çenesi, kül rengi kaba bir sakalla örtülü ufak tefek askerin, Uşak olduğunu güçlükle çıkarabildi İvan Alekseyeviç.

“Nereden çıktın be?”

“Bu alaydayım, 318. Çernoyarsk Alayında. Eski arkadaşlardan biriyle burada karşılaşacağımı hiç ummuyordum.”

Uşak'ın kirli, ufak elini hâlâ kendi kemikli elinin içinde tutmakta olan İvan Alekseyeviç, sevinç ve heyecandan gülümsüyordu. Onun iri adımlarına ayak uydurmaya çalışan Uşak, bir yandan koşar adım yürürken, bir yandan da İvan'ın gözlerinin içine bakıyordu; birbirine yakın, acı bir ifade almış kendi gözleri ise buğulanmış, bakışları-na olağanüstü bir yumuşaklık gelmişti.

“Hücuma geçeceğiz...”

“Biz de öyle.”

“Ee, nasılsın bakalım İvan Alekseyeviç, nasıl gidiyor işler?”

“Anlatacak bir şey yok.”

“Burada da aynı durum, 1914’ten beri siperlerden çıkmadım. Benim ne evim ne de ailem vardır öteden beri, ama birileri için çarpışmam gerekiyor işte.”

“Stokman’ı hatırlıyor musun? Çok iyi adamdı şu bizim Osip Davidoviç! Bütün bunların ne demek olduğunu anlatırdı bize o. Eğer erkek adam diye bir şey varsa, o da Osip Davidoviç’ti işte...”

Uşak minicik yumruğunu sallayıp sakallı yüzü bir gülümsemeyle buruşarak, “Hatırlamaz olur muyum!” dedi. “Öz babamdan iyi hatırlıyorum onu. Babamın bana hiç yararı olmadı ki zaten! Onun durumundan hiç haberim yok, senin var mı?”

İvan Alekseyeviç içini çekerek, “Sibirya’da,” dedi.

Uzun boylu arkadaşının yanında ine çıkı giden Uşak, tilki gibi kulağını dikerek, “Ne?” diye sordu.

“Hapiste. Kim bilir belki de ölmüştür şimdiye kadar.”

Uşak bir iki dakika hiç konuşmadan yürüdü. Arada sırada, bir kendi taburunun toplanma yerine, bir İvan’ın kemikli çenesine ve alt dudağının hemen dibindeki yuvarlak, derin çukura bakıyordu başını kaldırıp.

Elini İvan’ın avucundan çekip, “Güle güle,” dedi. “Bir daha görüşebileceğimizi sanmıyorum.”

Kazak sol eliyle kasketini çıkardı, eğildi ve kolunu Uşak’ın sıkası çıkmış omuzuna sardı. Birbirlerine ebediye veda ediyorlarmışçasına öpüştüler. Uşak durdu, geride kaldı. Kafası birdenbire omuzlarının arasına gömüldü, kaputunun dışında sadece kulaklarının koyu pembe uçları kaldı. Dertop olmuş bir vaziyette, ayakları üzerinde tökezleyerek geriye döndü.

İvan Alekseyeviç safından ayrıldı, sesi titreyerek bağırdı:

“Hey, kardeş! Kardeş! Demir gibiydin sen, değil mi? Hatırlıyor musun? Güçlü bir adamdın sen... ha?”

Uşak gözyaşlarından leke leke olmuş yüzünü çevirdi, önu açık kaputuyla, yırtık gömleğinden görünen kemikli göğsünü yumrukladı:

“Öyleydim! Çetindim! Ama şimdi ezdiler beni... İhtiyar atı ölüme sürdüler!”

Başka bir şey daha söyledi bağırarak, ama Kazak bölüğü bir yan sokağa saptı ve İvan onu gözden kaybetti.

Onun arkasından yürüyen Prohor Şamil, “Uşak’tı bu değil mi?” diye sordu.

İvan Alekseyeviç kederli bir sesle, “Yaman adamdı,” diye cevap verdi ve tüfeğinin kayışını sert bir şekilde çekerken dudakları titredi.

Köyden çıktıktan sonra yaralılarla karşılaşmaya başladılar; önce birer ikişer, sonra üçer beşer kişilik ve en sonunda kalabalık gruplar halinde yaralılara rastladılar. Birçok araba ağzına kadar ağır yaralılarla doldurulmuş, yavaş yavaş ilerliyordu. Arabaları çeken beygirler bir deri bir kemik kalmıştı. Zayıf sırtlarında hiç durmadan yedikleri kırbaçların izleri belli oluyor, yer yer açılmış yaralarının içinden kemikleri görünüyordu. Köpük içinde kalmış burun delikleri çamurlu yere sürtünecek kadar başlarını eğmişler, soluk soluğa, ıkınarak, zorla çekiyorlardı arabaları. Ara sıra içlerinden biri duruyor, başını meyus bir halde aşağı sarkıtıyor, gücünün tükendiğini belli edercesine böğürleri inip inip kalkıyordu. Şaklayan bir kırbaç duran kısrağı harekete geçiriyor ve hayvan sağa sola yalpalayarak tekrar koşumlara asılıyordu. Bütün arabaların çevresinde, arabalara tutunmuş sürüklenircesine ilerleyen yaralılar vardı.

Bölük komutanı, ötekilerden daha sevimli görünen bir askere, “Hangi alaydansın?” diye sordu.

“Türkistan Kolordusu, Üçüncü Tümen.”

“Bugün mü yaralandın?”

Asker cevap vermeksizin döndü gitti.

Kazak bölüğü yoldan ayrılıp ormana girdi. 318. Çernoyarsk Alayının piyade taburları köyden ayrılmış, onların ardı sıra cebri yürüyüşle geliyordu. Uzakta, puslu gökte, bir Alman balonu kirli sarı iri bir damla gibi asılı duruyordu.

“Bakın arkadaşlar, işte size bir harika!”

“Salama benziyor.”

“Bizim birliklerin hareketini oradan gözetliyor işte, piç oğlu piç!”

“O kadar yüksek boş yere mi çıkacaktı sanıyorsun?”

“Öf be, amma da yüksek ha!”

“Top mermisi bile ulaşmaz oraya.”

Ormanda ilk piyade taburu Kazaklara yetiştı. Yağmur suları sı-zan çamların altında, akşama kadar birbirlerine karışmış vaziyette ilerlediler. Yağmur yakalarının içinden girip kıvrıla kıvrıla sırtla-rından aşağı iniyordu; ateş yakmak yasaktı, ama zaten bu yağmurda isteseler de yakamazlardı. Karanlık basarken, vardıkları bir irtibat hendeğine yerleştirildiler. Pek derin olmayan, bir adam boyunu geç-meyen hendekler su doluydu; etraf çamur, ıslak çam kozalağı ve ka-dife gibi yumuşak yağmur kokuyordu.

Bir araya toplanarak kaputlarının eteklerini kaldırıp çömelen Kazaklar, sigaralarını tüttürürken, yarım kalmış kasvetli konuşma-larını sürdürüyordu. Köyden ayrılmadan önce verilen tütün istih-kaklarını paylaşan İkinci Takım, takım çavuşunun çevresinde kü-melenmişti. Çavuş, atılmış bir dikenli tel tamburunun üzerine otur-muş, barış zamanında tugayında askerlik yaptığı, geçen pazar günü vurulup ölen General Kopilovski'den söz ediyordu. Ama sözünü bitirmeye fırsat bulamadı; takım komutanının verdiği emir üzerine Kazaklar ayağa fırladı ve parmak uçlarını yakma pahasına, ihtirasla, sigaralarından son nefeslerini çekti. Siperden çıkarılan Kazaklar ka-rarmaya başlayan çam ormanında tekrar yürüyüşe geçirildi. El kol hareketleriyle birbirlerine cesaret vermeye çalışarak ilerlediler. İçle-rinden biri ılık çalmaya başladı.

Ormanın içindeki ufak bir açıklıkta dizi dizi cesetlere rastladılar. Omuz omuza serilmiş cesetler çeşitli vaziyetlerde, çoğunlukla da korkunç ve çirkin pozlarda yatıyordu. Palaskasından gaz maskesi sarkan silahlı bir er onların başında nöbet bekliyordu. Yaş toprak, yüzlerce çizme ve araba tekerleğinin altında hamur gibi yoğrulmuş-tu. Kazaklar cesetlerin yakınından geçti ve onlardan çıkan ağır, yo-ğun çürüme kokusunu duydu. Bölük komutanı bölüğü durdurdu, takım subaylarını alarak nöbet bekleyen askerin yanına gidip bir iki dakika konuştu onunla. Bu arada sıralarını bozan Kazaklar cesetle-rin yanına kadar gitti, ölümün esrarı önünde bütün canlıların duy-duğu o yürek çarpıntısı veren gizli korku ve merakla, kasketlerini ellerine alıp, yerlere serilmiş insanlara baktılar. Bunların hepsi de

subay cesetleriydi; Kazaklar kırk yedi ceset saydı. Çoğunluğu yirmi-yirmi beş yaşlarında olan gençlerdi. Yalnız en sağda, yüzbaşı rütbesi taşıyan biri yaşlıcaydı. Kocaman açılmış ağzı, son çığlıklarının sessiz yankılarını derinliklerinde saklıyor gibiydi; ağzının üzerinden kara, kalın bıyıkları sarkıyordu; ölüm sarılığı gelmiş yüzünde kalın kaşları çatılmıştı. Cesetlerin bir kısmının sırtında çamur lekeleri içinde kalmış deri ceketler, bir kısmında da kaputlar vardı. İki tanesinin başı açıktı. Kazaklar ölüm halinde bile yakışıklılığını kaybetmemiş bir teğmeni uzun uzun seyretti. Sırtüstü yatan cesedin sol kolu göğsünü bastırmış, sağ kolu ebedi bir kavrayışla tuttuğu tabancasını elinden bırakmadan yana açılmıştı. Birinin tabancayı onun elinden almaya çalıştığı anlaşılıyordu –geniş sarı bileği çizik çizikti–, ama çelik sanki adamın avucuna kaynamıştı, tabancayı bu avuçtan ayırmak olanaksızdı. Kasketi, dalgalı sarı saçlarının üzerinde geriye doğru yıkılmıştı. Yanağı toprağa gelecek şekilde dönmüştü yüzü; sanki yanağıyla toprağı okşuyordu. Morumsu dudakları şaşkınlık ve can acısıyla kıvrılmıştı. Onun sağ yanındaki komşusu yüzükoyun yatıyordu. Kayışı kopan kaputu sırtında dertop olmuş, topukları yana dönük sarı kısa çizmeler ve haki pantolon içindeki kasları kasılmış güçlü bacakları meydanda kalmıştı. Başında kasketi yoktu; bir şarapnelin keserek beyniyle birlikte uçurduğu başının üst tarafı da yoktu. Islak saç parçalarının çevrelediği boş kafatasının içinde, pembe renkli yağmur suyu pırıldıyordu. Onun yanında kısa boylu, tıknaz bir subay yatıyordu; deri ceketinin önü açılmış, gömleği yırtılmıştı. Alt çenesi çarpık bir vaziyette çıplak göğsüne dayanmıştı; saçlarının alt yanında, derisi kavrularak kıvrım kıvrım büzülmüş alnında şerit halinde dar bir beyaz kısım parlıyordu. Alınla alt çene arasında, kemik parçalarıyla koyu kırmızı lapa haline gelmiş bir et yığınının başka bir şey kalmamıştı. Onların ilerisinde, başka bir cesedin rastgele toplanmış kolları, bacakları ve bir kaputun parçaları duruyordu. Kafanın olması gereken yere ezilmiş bir bacak konmuştu. Onun arkasında oval yüzü çocuksu, dolgun dudaklı, gencecik bir delikanlı yatıyordu. Göğsünü makineli tüfek mermileri taramış, kaputunda dört tane delik açılmış, bu deliklerden kavrulmuş pamuk parçaları çıkmıştı dışarıya.

İvan Alekseyeviç takır takır birbirine çarpan dişlerinin arasından, “Kimi... Kimi çağırıyordu ölüm anında? Annesini mi?” diye mırıldandı ve birden dönerek kör gibi sendeledi.

Kazaklar haç çıkarıp geriye bakmadan acele acele yerlerine döndü. Ormandaki daracık açıklıklardan, gördükleri şeyin belleklerindeki izinden kurtulmak istercesine acele acele ilerlerken, uzun zaman sessiz kaldılar. Bir süre sonra, ağ gibi örülmüş boş birtakım kazamatların yakınında durdu bölük. Subaylar, Çernoyarsk Alayından atla yetişen bir haberciyile birlikte kazamatlardan birine girdi.

Afonka Ozerov, İvan’ın kolunu sıkarak fısıldadı:

“Şu delikanlı... hani son gördüğümüz... hayatında daha bir kız bile öpmemiştir bana kalırsa... Bir de öldürmüşler onu. Ne dersin sen buna?”

“Nereden yemişler bu ateşi acaba?” diye bir başka Kazak lafa karıştı.

Kısa bir sessizlikten sonra, bir başkası, “Hücum ediyorlarmış. Onları bekleyen asker söyledi,” dedi.

Askerler rahat duruşta bekliyordu. Ormanın üzerine karanlık iyice çöktü. Rüzgârın sürükleyerek parçaladığı bulutların arasından, uzak yıldızların leylak rengi uçları göründü.

Bu arada komutan, subayları kazamatın içinde topladı, haberciyi yolladı ve postayı açarak güdük bir mumun ışığında emri okudu.

3 Ekim günü şafak vakti, 256. Alayın Üçüncü Taburuna karşı zehirli gaz kullanan Almanlar, siperlerimizin ilk hattını ele geçirdi. Size, ikinci siper hattına hareket etmenizi ve 318. Çernoyarsk Alayının Birinci Taburuyla temas sağladıktan sonra, hat boyunca mevzilenecek hücum hazırlanmanızı ve bir karşı hücumla düşmanı hemen bu gece birinci hattan atmanızı emrediyorum. Sağ kanadınızda İkinci Taburun iki piyade bölüğüyle, Üçüncü Humbaracı Tümeninin Fenagorisk Alayının bir taburu bulunacaktır.

Subaylar orada bir durum muhakemesi yaptı ve sigaralarını içti. Sonra bölük tekrar yürüyüşe geçti.

Kazaklar kazamatların yanında dinlenirken, Çernoyarsk Alayının Birinci Taburu geçip gitti. Stokhod Irmağı üzerindeki bir köprü-

ye vardılar. Köprü, Humbaracı Tümenine bağlı kuvvetli bir makine-
li tüfek müfrezesiyle korunuyordu. Başçavuş durumu tabur komuta-
nına anlattı ve tabur köprüyü geçtikten sonra bölüklere ayrıldı; iki
bölük sağa, bir bölük sola ilerledi, dördüncü bölük de yedekte kaldı.
Bölükler yayılarak ilerliyordu. Sık orman şarapnellerin açtığı çukur-
larla doluydu. Askerler bastıkları yeri ayaklarıyla yoklaya yoklaya,
sakınarak yürüyordu; arada bir içlerinden biri yuvarlanıyor, kısık
sesle küfür savuruyordu. Uşak en sağdaki bölükte ve uzun sıranın
sonunda altıncıydı.

Uşak'ın yanından iki subay kısık sesle konuşarak yürüyüp geçti.
Bölük komutanının yumuşak, dolgun, bariton sesi dert yanıyordu:

“Eski yaram yine açıldı. O ağaç kütüğünün Allah belasını versin.
Karanlıkta çarpıp tökezledim, yaram olduğu gibi açıldı, yürüyemi-
yorum şimdi. Korkarım geri dönmek zorunda kalacağım.” Bariton
ses bir an durdu, sonra uzaktan, gittikçe hafifleyerek tekrar duyuldu:

“Birinci Yarım Bölüğün komutasını sen al. İkinciye de Bogdanov
alır, bana gelince... vallahi gidemeyeceğim. Geri dönmek zorunda-
yım...”

Asteğmen Belikov'un kısık, tenor sesi sert bir tonla cevap verdi:

“Ne zaman savaş başlayacak olsa, eski yaranızın da böyle her se-
ferinde açılması hayret edilecek şey doğrusu!”

Bölük komutanı sesini yükseltti:

“Bu şekilde konuşmaya nasıl cüret ediyorsunuz asteğmen?”

“Hadi canım bırak şimdi! Canın isterse bal gibi gidersin.”

Kendi ayak sesleriyle başkalarının ayak seslerini de dinleyen
Uşak, arkasında bir çalının çıtırdadığını duydu ve bölük komutanı-
nın geri hatların yolunu tuttuğunu anladı. Bir dakika sonra, başça-
vuşla birlikte bölüğün sol kanadına doğru giden Belikov'un mırıl-
dandığını duydu:

“Kokusunu alıyor haydutlar! Dövüş başladı mı hemen ya has-
talanırlar ya da eski yaraları açılır. Ve sen de, daha iyice pişmemiş
teğmenim, komutayı eline almak zorunda kalıyorsun... Reziller! Ne
isterdim ama... şu askerlere...”

Sesler birdenbire kesildi; şimdi yalnız çamurda vıcık vıcık kendi
ayak sesini ve kulaklarında keskin bir çınlama duyuyordu Uşak.

Aniden sol tarafından birisi fısıldadı:

“Hey! Komşu!”

“Ne var?”

“Durumun iyi mi?”

“İyi!” dedi Uşak ve daha lafını bitirir bitirmez tökezledi, geri geri kayıp su dolu bir bomba çukuruna düştü.

Sol yanındakinin, “Allah kahretsin, karanlık!” dediğini duydu.

Bir iki dakika birbirlerini göremeden ilerlediler; derken, tıslayarak çıkan o aynı sesi tam kulağının dibinde duydu Uşak:

“Beraber yürüyelim. O zaman daha iyi olur...”

İçi suyla dolan çizmelerini kaygan toprağa dikkatle basarak konuşmadan yürüdüler. Boynuzlu, benek benek bir mehtap bulutların ardından aniden sıyrılıverdi; göğün bulutsuz bir yerine gelince, yer-yüzüne donuk bir ışık seli döküldü. Ay ışığında ıslak çam pürleri fosfor sürülmüşçesine parladı, kozalaklar sanki daha keskin koktu ve ıslak toprağın soluğunda daha şiddetli bir soğuk yükselir gibi oldu.

Uşak aniden duran ve kafasını darbe yemiş gibi hızla sarsan yanındakine baktı.

“Bak!” diye fısıldadı adam.

Onlardan üç adım ileride, bir çam ağacının dibinde, bacaklarını yana açmış biri duruyordu.

“Bir asker!” Kelimeleri mırıldanan Uşak’tı ya da ona öyle geldi.

Arkadaşı aniden tüfeğini kaldırıp omuzuna dayayarak, “Kim var orada?” diye bağırdı. “Ateş ederim.”

Çam ağacının altındaki gölge hiç sesini çıkarmıyordu. Başı bir ayçiçeği gibi yana eğikti.

Uşak ürpererek, “Uyuyakalmış!” dedi ve kendini zorlayarak güldü, ileri doğru bir adım attı. Ayakta dikilen adama doğru ilerlediler. Uşak boynunu uzatıp gözlerini açtı. Arkadaşı kımıldamadan duran adamı tüfeğinin dipçiğiyle dürttü.

“Hey, afyoncu! Uyuyor musun arkadaş?” dedi alay ederek. “Hey, afyoncu!” Birden sesi kesildi, geri geri giderek, “Bu bir ceset!” diye haykırdı.

Uşak dişleri birbirine vurarak geri sıçradı, aynı anda da ayakta dikilen adam olduğu yere bir ağaç gibi devrildi. Cesedi sırtüstü

çevirdiler ve ancak o zaman, çam ağacının, 256. Alaydan gazla zehirlenmiş bu askere, ciğerlerinde taşıdığı ölümden boş yere kaçmaya çalışırken son sığınak olduğunu anladılar. Uzun boylu, geniş omuzlu bir adamdı; düştüğü zaman yüzü çamura bulanmış, başı geriye kalkmıştı. Gazın yediği gözleri pörsümüştü; şişmiş etli dili dişlerinin arasından kara bir odun parçası gibi sarkıyordu.

Uşak'ın arkadaşı onu kolundan yakalayarak, "Hadi gel, Allah aşkına! Bırak, yatsın orada!" diye fısıldadı.

Birkaç adım ötede bir cesede daha rastladılar, sonra bir başkasına, bir başkasına daha. Bazı yerlerde zehirlenmiş askerler üst üste yığılmıştı; bir kısmı çömelik durumda ölmüş, bir kısmı otlayan hayvanlar gibi dört ayak üzerine düşmüştü. Hele ikinci siper hattına giden irtibat hendeğinin girişinde bir tanesi can çekişirken yumruğunu kemirir gibi dişlerinin arasına sıkıştırmış, kıvrılarak bir top halini almıştı.

Uşak'la arkadaşı saflarına yetişmek için koştu, ama karanlıkta her nasılsa yanından geçtikleri kendi saflarının önüne düştüler. Bir süre dolaşıktan sonra, zikzaklar yaparak karanlığın içinde kaybolan siperlerden birinin simsiyah çukuru içine atladılar.

Uşak'ın arkadaşı kararsız bir ses tonuyla, "Kazamatların içini arayalım. Belki yiyecek bir şeyler buluruz," dedi.

"Pekâlâ."

"Sen sağa git, ben de sola gideyim. Diğerleri gelene kadar araştırırız."

Uşak bir kibrit çaktı ve önüne çıkan ilk kazamatın eşliğinden içeri adımını attı. Ama sanki mancınıkla fırlatılmış gibi gerisin geri sıçradı; içeride birbirinin üzerine düşmüş iki ceset yatıyordu. Araştırdığı üç kazamatтан hiçbir sonuç alamadı, tam dördüncüsünün kapısını açarken az daha olduğu yere yığılıverecekti; Almanca konuşan, yabancı, madeni bir ses duymuştu:

"Wer ist das?"*

Bütün vücudunu bir ateş kaplayan Uşak, hiç ses çıkarmadan geri sıçradı.

* "Kim o?"

Omuzuna aldığı kaputunu bir omuz hareketiyle şöylece düzelterek kazamattan dışarı çıkan Alman, “Das bist du, Otto?”* diye sor-du. “Weshab bist du so spat gekommen?”**

Uşak silahını doğrultarak kısık bir sesle, “Eller yukarı! Kaldır ellerini! Teslim ol!” diye bağırdı.

Şaşkınlıktan dili tutulan Alman, ellerini ağır ağır kaldırdı, yan döndü ve gözlerini kendisine çevrilmiş süngünün pırıl pırıl parlayan ucuna dikti. Omuzlarının üzerinden kayan kaputu yere düştü, koltukaltları buruşmuş haki gömleği meydana çıktı. Ağır işten yara bere içinde kalmış elleri başının üzerinde titriyor, parmakları sanki görünmez tuşlara dokunur gibi kıpırdıyordu. Sipersiz kepi hafif yana devrik; ayaklarında kısa çizmeler, gömleğinde madeni düğmeler olan uzun boylu, iri yapılı Alman’ı hiç yerinden kılmıdamadan seyrediyordu Uşak. Birdenbire durumunu değiştirdi, kaputunun içinden çıkarmak için sanki onu sarsmışlar gibi sallandı ve ne öksürüğe ne de aksırığa benzeyen, genizden gelen değişik bir ses çıkarak Alman’a doğru bir adım attı.

Derinden gelen boğuk bir sesle, “Kaç!” dedi. “Kaç, Alman! Sana hiçbir kinim yok benim! Ateş etmeyeceğim!”

Tüfeğini kazamatın duvarına dayadı, ayaklarının ucunda yükselerek elini Alman’ın sağ eline kadar uzattı. Onun güven verici hareketlerinden rahatlayan Alman elini aşağı indirdi ve alışık olmadığı Rus sesinin alçalış yükselişlerine dikkatle kulak verdi.

Uşak acele etmeksizin, kendi nasırlı, işten yıpranmış elini uzattı ve Alman’ın soğuk, gevşek parmaklarını sıktı. Sonra avucunu kaldırıp gösterdi. Ay ışığı avucunun içindeki kahverengi nasırları aydınlattı.

Sıtmaya tutulmuş gibi titreyerek, “Ben bir işçiyim,” dedi Uşak. “Ne diye öldürecekmişim seni? Kaç hadi!”

Alman’ı omzundan sağ eliyle hafifçe iterek ormanın kapkaranlık silüetini işaret etti:

“Kaçsana aptal! Şimdi bizimkiler gelecek buraya...”

* “Sen misin Otto?”

** “Niye böyle geç kaldın?”

Biraz ötede duran Alman gözlerini dikmiş, Uşak'ın kendisine doğru uzanan eline bakıyor ve bütün dikkatini vererek kulaklarına yabancı gelen kelimelerin içinde yatan anlamları çıkarmaya çalışıyordu. Bir iki saniye öylece kaldı, gözleri Uşak'ın kilerle karşılaştı, sonra birdenbire dudaklarında sevinçli bir gülümseme titredi. Bir adım geri çekilip kollarını uzattı. Uşak'ın ellerini kendi ellerinin arasına aldı ve Rus'un gözlerinin içine bakarak, onun ellerini heyecanla sallamaya başladı.

“Du entlasst mich? O, jetzt hab ich verstanden! Du bist ein russischer Arbeiter? Sozial-Demokrat, Wie ich? So! O! O! Das ist Wie im Traum... Mein Bruder, wie kann ich vergessen? Ich finde keine worte... Nur du bist ein wunderbarer wagender Junge... ich...”*

Uşak, galeyan halindeki yabancı kelimeler arasında kulağının alışık olduğu “Sosyal Demokrat”ı anladı sadece.

“Evet. Sosyal Demokratım. Doğru tahmin ettin. Haydi şimdi, kaç!.. Güle güle kardeşim. Bana elini ver.”

Uzun boylu, iri yapılı Bayyeralıyla ufak tefek Rus askeri içgüdüleriyle anlaşarak, durmuş birbirlerinin gözlerinin içine bakıyorlardı. Ormandan yaklaşmakta olan Rus saflarının sesi duyuldu. Alman fısıldadı:

“In den zukünftigen Kalssenkampfen werder wir in denselben Ausgangen sein, nicht wahr, Genosse?”**

Sonra kurşuni renkli bir hayvan gibi siperin üstüne sıçradı.

Bir iki dakika sonra da, başlarında subayları bulunan bir Çek keşif kolu ile birlikte, Rus askerleri siperlere ulaştı. Bir kazamattan emekleyerek çıkmakta olan Uşak'ın arkadaşına az daha ateş açıyorlardı.

Uşak'ın arkadaşı göğsüne kocaman kara bir tayın ekmeği bastırarak, “Rus'um ben, görmüyor musunuz?” diye deli gibi haykırdı, bir tüfeğin namlusunu kendisine çevrilmiş görünce.

Uşak'ı tanıyan gedikli çavuş siperin içine atladı ve tüfeğinin dipçiğini sırtına fena halde indirdi.

* “Beni serbest mi bırakıyorsun? Ah şimdi anladım... Sen bir Rus işçisinin değil mi? Benim gibi bir Sosyal Demokratsın, ha? Ah, bir rüya gibi bu. Kardeşim, bunu ben nasıl unutulabilirim? Kelime bulamıyorum... Ama sen çok iyi, yiğit bir delikanlısın... ben...”

** “Yaklaşan sınıf mücadelesinde aynı siperlerde olacağız, değil mi yoldaş?”

“Pestilini çıkaracağım senin. Burnunu kıracağım! Nerelerdeydin?”

Uşak uyuşuk uyuşuk kımıldadı; tüfeğin dipçığı bile istenilen etkiyi yaratamamıştı. Sendeleyip ileri doğru yürüdü ve kendisinden hiç beklenilmeyen son derece yumuşak bir ses tonuyla cevap vererek, gedikli çavuşu hayretler içinde bıraktı:

“Sizin ilerinize düşmüştük. O kadar sert olma.”

“Sen de bok gibi yayılma! Bir geride kalırsın, bir ileri geçersin. Emirleri bilmiyor musun? Çaylak değilsin ya, çaylak mısın yoksa?” Bir an sustuktan sonra sordu:

“Tütünün var mı?”

“Var, ama ıslak.”

“Ver bakalım biraz.”

Gedikli çavuş sigarasını yaktı, manganın gerisine gitti. Şafaktan az önce, Çek keşif kolu bir Alman gözcü birliğine çattı. Almanlar yayılım ateşi açarak sessizliği parçaladı. Eşit aralıklarla iki yayılım daha açıldılar. Siperlerin üzerinden kırmızı bir aydınlık parladı ve mor kıvılcımlar henüz sönmeden, Alman topçu ateşi başladı. Patlayan şarapnellerin gürültüsü, Rus kuvvetlerinin çok gerilerinden, Stokhod Irmağının yakınlarından geliyordu.

İlk top ateşi duyulur duyulmaz, Çeklerin yüz adım kadar gerisinde ilerleyen bölük yüzükoyun yere uzandı. İşaret mermisinin kırmızı ışığı yeri aydınlattı. Bunun ışığında, Uşak, çalılar ve ağaçlar arasında karınca gibi ve artık çamurdan iğrenmek şöyle dursun, vücutlarını çamura yapıştırarak sürünen, saklanacak bir yer arayan askerleri gördü. Askerler önlerine çıkan her tekerlek izinin içine girmeye çalışıyor, her ufacık tümseğin ardında kayboluyor, her ufacık deliğe başlarını sokuyordu. Bununla birlikte, ormandan doğru kekeleyen makineli tüfek ateşi bir mayıs sağanağı gibi yağmaya başlayınca çözüldüler. Başlarını omuzlarının arasına çekip, toprağa kırkayaklar gibi yapışarak ve çamur üzerinde, artlarında iz bırakarak, kollarını, bacaklarını hiç bükmeden yılanlar gibi gerisin geri sürünmeye başladılar. Bir kısmı ayağa kalkarak koştu. Kozalakları kamçılایan, çam ağaçlarını parçalayan domdom kurşunları, yılanlar gibi tıslayarak ormanın içinde sekti, toprağın bağırını yırttı.

Çernoyarsk Alayının Birinci Yarım Bölüğü ikinci siper hattına tekrar vardığında, on yedi asker kaybetmiş bulunuyordu. Biraz ötede de Özel Bölüğün Kazakları toplanıyordu. Çernoyarsk Yarım Bölüğünün sağ kanadında, sakına sakına ilerlemiş olan Özel Bölük, ileri mevzileri zapt edip Almanlara bir baskın yapabiliirdi. Ama ileri Alman mevzileri Çeklerin üzerine ateş açınca bütün mevzilerdeki Almanlar dikkat kesildi. Rastgele ateş açan düşman, iki Kazak'ı öldürmüş, birini de yaralamıştı.

Kazaklar ölüleriyle yaralılarını geri taşıdı ve sıraya girerken konuşmaya başladılar:

“Onları gömmemiz gerekirdi.”

“Başkası yapar o işi.”

“Biz asıl yaşayanlara bakalım, ölüler için tasalanmaya gerek yok.”

Yarım saat sonra alay karargâhından yeni bir emir geldi. Topçu hazırlık ateşinden sonra, Çernoyarsk Alayı ile Özel Kazak Bölüğü tekrar düşmana hücum edecek ve onları ilk siper hattından sürüp atacaktı.

Zayıf topçu ateşi öğleye kadar sürdü. Nöbetçiler diktikten sonra, Kazaklarla piyadeler kazamatlarda dinlendi. Öğleyn tekrar ilerlemeye başladılar. Birliklerin, sol yana düşen esas bölümü tarafından gelen top sesleri hücum tazelendiğini haber verdi. Ruslar bütün cephe boyunca ilerliyordu.

Yayılmış bir hat üzerinde ilerleyen Kazaklar, soldan Çernoyarsk Alayı ile birleşiyordu. Siperlerin kenarları görünür görünmez Almanlardan bir ateş kasırgası geldi. Bölük hiç nara filan atmadan koşarak ilerledi, yüzükoyun yere uzandı, silahlarını boşalttı ve tekrar ileri atıldı. Siperlere elli metre kala yere yattılar ve yerde kaldılar. Artık başlarını hiç kaldırmadan ateş ediyorlardı. Almanlar bütün siperlerin önüne ağ örgüsü gibi dikenli teller yerleştirmişti. Afonka Ozerov'un fırlattığı iki el bombası dikenli tellerin üzerinden zıpladı. Afonka bir üçüncüsünü atmak için doğrulduğu sırada sol omzunun altından giren bir kurşun leğen kemiğinden çıktı. Onun yanı başında yere uzanmış olan İvan Alekseyeviç, Afonka'nın hafifçe debelendiğini, sonra hareketsiz kaldığını gördü. Tek kollu Aleksey'in kardeşlerinden Prohor Şamil de vuruldu; üçüncü ölen, eski ataman

Manitskov oldu ve bir dakika sonra Şamil'in çarpık bacaklı komşusu Yevlanti Kalinin bir kurşun yedi.

Yarım saat içinde İkinci Takım sekiz kişi kaybetti. Bölüğe komuta eden yüzbaşı öldü, iki takım subayı devrildi ve başsız kalan Kazaklar sürüne sürüne geri çekildi. Ateş hattından kurtulduktan sonra bir araya toplanan Kazaklar yarı yarıya kırılmış olduklarını gördü. Çernoyarsk Alayının erleri de geri çekildi. Birinci Taburun kaybı daha da ağırdı, ama buna rağmen alay karargâhından yeni bir emir geldi:

“Derhal hücumu tazeleyin; düşman birinci siper hattından ne pahasına olurla olsun atılmalıdır. Bütün harekâtın başarısı, ilk mevzilerimizi tekrar ele geçirmemize bağlıdır.”

Bölük seyreliş bir sıra halinde tekrar yayıldı ve yeniden ilerledi. Almanların öldürücü ateşi altında siperlere yüz adım kala yere yattılar. Takımlar tekrar erimeye başladı ve korkudan çılgına dönen askerler, ölüm dehşeti içinde aptallaşmış vaziyette toprağa sımsıkı yapışarak başlarını bile kaldırmaya cesaret edemedi.

Akşama doğru Çernoyarsk Alayının İkinci Yarım Bölüğü parçalanarak yüz geri kaçmaya başladı. “Bölündük!” bağrıışları Kazaklara kadar ulaştı. Onlar da ayağa fırlayıp silahlarını atarak çalılar arasından düşe kalka kaçmaya başladı. Güvenli bir yere varınca İvan Alekseyeviç, şarapnelle parçalanmış bir çam ağacının dibine çöküp soluk almaya çalıştı ve o sırada Gavrilı Lihovidov'un kendisine doğru geldiğini gördü. Gavrilı gözlerini yere dikmiş sarhoş gibi sendeleyerek yürüyordu; bir eliyle boşluğu tutmaya çalışıyor, öbür eliyle sanki yüzündeki bir örümcek ağını sıyrıp atmak istiyormuş gibi hareketler yapıyordu. Yanında ne tüfeği ne de kılıcı vardı; düz, koyu kahverengi saçları terden sırsıklam olmuş, alnına yapışmıştı. Sendeleyle sendeleyle İvan'ın önüne kadar gelip durdu ve donuk gözlerini yere dikti. Hafifçe bükülen bacakları titriyordu; İvan'a öyle geldi ki, sanki Gavrilı sıçrayıp havaya uçmak üzereydi.

İvan bir şey söyleyecek oldu, ama Lihovidov bütün yüz kasları seğirerek ağzını açtı.

“Dur!” diye bağırıldı ve yere çömelerek parmaklarını açıp çevresine korkuyla bakındı. “Dinle! Sana bir şarkı söyleyeceğim. Tanrının kuşu uçup bir baykuşun yanına konmuş, ona şöyle demiş:

Söyle bana, söyle bana hanım baykuş
Kimdir en büyük, en ihtiyar kuş?
Kartal, çardır,
Atmaca, binbaşı,
Çaylak, yüzbaşı,
Ağaçkakanlar, Ural askerleri,
Kumrular, muhafız askerleri,
Sığırcıklar, Kalmuklar,
Kargalar, Çingeneler,
Saksağanlar, hassa erleri,
Beyaz ördekler de piyade neferleri.”

“Bana bak, bak ne diyeceğim!” İvan Alekseyeviç sapsarı olmuştu.
“Lihovidov neyin var senin! Hasta mısın?”

“Sesini çıkarma!” Lihovidov’un suratı mosmor kesildi ve mavimsi dudaklarını tekrar delice bir gülümsemeyle kıvrarak, tekinsiz şarkısına yeniden başladı. İvan Alekseyeviç ayağa fırladı.

“Haydi gel, bölüğe dönelim, yoksa Almanlar yakalayacak bizi! Duyuyor musun?”

Kolunu çekip kurtaran Lihovidov, ağzından ılık salyalar akarak şarkısına devam etti. Sonra birden sesini değiştirerek boğuk boğuk başka bir şarkı tutturdu. Bu bir şarkı değil, sırttan ağızdan kopan ve gittikçe yükselen bir kurt ulumasıydı sanki. Uzun, sivri dişlerinin ucunda salyası parıldıyordu. İvan birkaç saat öncesine kadar arkadaşlık ettiği bu adamın deli gözlerine, kafasına yapışmış keçe gibi saçlarına, balmumu sarısı kulaklarına dehşetle bakıyordu. Lihovidov bir çeşit hüznün taşan acı bir sesle, eski bir Kazak şarkısı tutturdu:

Şanlı borazanlar çalınıyor,
Tuna Nehrini aşıyor Kazaklar,
Türk sultanının askerlerini kaçırmak,
Ve Hristiyanları onun yumruğundan kurtarmak için.

Biraz öteden Martin Şamil’in topallaya topallaya geçtiğini gören İvan, “Martin! Martin, buraya gel!” diye bağırdı.

Martin tüfeğine dayanarak yaklaştı.

İvan gözleriyle deliyi işaret ederek, “Yardım et de bunu geri götürelim,” dedi. “Görüyor musun olanları? Bu kadarına dayanamadı. Kanı başına vurdu.”

Martin yaralı bacağına fanilasının koluyla sardı. Lihovidov’a bakmadan onu kolundan tuttu; öbür kolunu da İvan yakaladı, birlikte yola koyuldular. Lihovidov’un çığlıkları gittikçe zayıfladı. Şamil canının acısından yüzünü buruşturarak susmasını rica etti Lihovidov’dan.

“O kadar gürültü yapma, ne olur!” diye yalvardı. “İsa aşkına, sus artık. İstedğin kadar eğlen. Kes artık!”

Deli, şarkısını sürdürüyor ve debelenerek Kazakların elinden kurtulmaya çalışıyordu. Arada sırada ellerini şakaklarına bastırıyor, alt çenesi titreyerek dişlerini gıcırdatıyor ve delilik nöbetinin yakıcı ateşiyle başını bir yana bırakıveriyordu.

IV

 TOKHOD Irmağının kırk verst aşağısında kanlı çarpışmalar oluyordu. Topların kükreyişi tam iki hafta hiç kesilmeden devam etmişti. Geceleri, uzaklardaki menekşe rengi gök, savaşın alevlerini ve patlamaları uzaktan seyredenlerin içine anlatılamaz bir kolaylıkla korku bulaştıran projektörlerin donuk ışıktan kuşaklarıyla yol yol kesiliyordu.

Bu sırada On İkinci Kazak Alayı, insanın içine ürküntü veren bataklık bir kesimdeki mevzileri tutuyordu. Gündüzleri karşıdaki siperlere sinmiş Avusturyalıların üzerine ara sıra ateş açıyor, geceleri de bataklığın sağladığı güvenlik içinde uyuyor ve kâğıt oynuyorlardı. Irmağın aşağı taraflarında, hâlâ kan gövdeyi götüren yerlerdeki patlamalardan çıkan portakal rengi alevleri sadece nöbetçiler seyre-diyordu.

Böyle, ısırıcı bir ayazın kol gezdiği ve uzaklardaki projektör ışıklarının göğe her zamankinden daha parlak vurduğu bir gece, Gregor Melehov kazamattan çıktı ve bir irtibat hendeğinin içinden geçerek, siperlerin ardında, alçak bir tepedeki, kafatası üstünde diken diken olmuş saçlar gibi duran ormana girdi. Kendini geniş, mis gibi ko-

kan toprağın üzerine attı. Kazamatın içinde hava ağır, pis kokuluydu ve koyu tütün dumanları, çevresinde sekiz Kazak'ın kâğıt oynadığı masanın üzerine yayılı partial battaniye gibi asılıydı havada. Oysa tepenin yamacında, görünmeden geçen kuşların kanatlarından yelpazeleniyormuşçasına hafif bir rüzgâr esiyordu. Kırağı çalmış otlardan kederli bir koku yükseliyordu. Şarapnellerin yolduğu ormanın üzerinde karanlık yükseliyordu; Ülker burcunun buğulu ateşi gökte yanıyor, Samanyolu'nun bir yanında, tersine dönmüş, oku havaya dikilmiş bir yük arabası gibi Büyükayı yatıyor; kuzeyde Kutup Yıldızı'nın yavaş yavaş solmakta olan ışığı parlıyordu.

Gregor başını kaldırıp yıldıza baktı ve donuk ama garip bir biçimde gözlerini alan yıldızın ışığı kirpiklerinin altında soğuk soğuk gözyaşı damlalarının belirmesine yol açtı.

Belleğine dolan anılar akını, bütün geçmiş yılları canlı bir biçimde gözlerinin önüne getirdi. Yagodnoye'de, Aksinya'ya gittiği geceyi hatırladı. Onu, gözlerinin önünde müphem bir şekilde beliren o sevgili yüzün yabancılaşmış çizgilerini içi burkularak hatırladı. Bu yüzü son gördüğü haliyle; yanağında kırbacın mor izi, can acısından çarpılmış şekliyle hatırlamaya çalıştıkça, yüreği hızlı, daha hızlı atmaya başladı. Ama belleği ona ısrarla başka bir yüzü, hafifçe yana eğilmiş, zaferle gülümseyen bir yüzü hatırlatıyordu. Şimdi Aksinya o yaramaz, o sevimli yüzünü tekrar çevirmiş, o ah-laksızca arzulu, o kan kırmızısı dudaklarıyla okşarcasına bir şeyler fısıldayarak, ateşli kara gözleriyle bakıyordu; sonra başını ağır ağır Gregor'dan öteye döndürdü ve Gregor onun kahverengi ensesindeki o yumuşacık iki bukleyi gördü. Onları öpmekten ne büyük zevk duyardı vaktiyle!

Gregor ürperdi. Bir an, Aksinya'nın saçlarının o güzel, o baş döndürücü kokusunu duyabileceğini sandı ve burun kanatları kabardı. Ama hayır! Bu, dökülen yaprakların insanı rahatsız eden kokusuydu. Aksinya'nın yüzünün oval çizgileri soldu, süzülerek kayboldu. Gregor gözlerini açtı, avucunu toprağın sert derisine dayadı ve gözlerini, kırık çam ağaçlarının ötesinde hareket etmeden uçan mavi bir kelebek gibi havada asılı Kutup Yıldızı'na dikerek hiç kıpırdamadan baktı.

Başka anılar Aksinya'nın yüz çizgilerini bulandırdı. Aksinya'dan ayrıldıktan sonra Tatarski'de ailesinin yanında geçirdiği haftaları hatırladı; geceleri hatırladı, Natalya'nın kızılığındaki soğukluğunun acısını çıkarırcasına ateşli, tutkulu kucaklayışlarını; ailesinin gündüzleri kendisine taparcasına davranışlarını, üzerine nasıl titrediklerini ve köylülerin, St. George nişanı almış ilk şövalyelerine nasıl saygı gösterdiğini hatırladı. Gregor her yerde, hatta kendi evinde bile hissettirmeden kendisini süzen, saygı dolu şaşkın bakışlarla karşılaşmıştı. Ona sanki, gördükleri o eski, şen, kaygısız Gregor değilmiş gibi bakıyorlardı. İhtiyarlar onunla akranlarıyla konuşur gibi konuşuyor, gördükleri yerde şapkalarını çıkarıyordu; kızlar, kadınlar onun hafiften kamburumsu, filinta gibi endamına ve göğsündeki nişana hayran hayran bakıyordu. Babasıyla birlikte kiliseye veya köyün meydanına gittiği vakit, ihtiyar adamın duyduğu gururu nasıl açıktan açığa gösterdiği dikkatinden kaçmamıştı Gregor'un. Ve gururun, gösterilen saygının, hayranlığın o incelikli, o karmaşık zehiri, Gregor'un zihninden Garanja'nın yerleştirdiği gerçeği silmişti. Gregor Tatarski'ye başka bir adam olarak gelmiş, Tatarski'den cepheye başka bir adam olarak dönmüştü. Ana sütüyle birlikte emdiği ve bütün hayatında gözü gibi esirgediği Kazak gelenekleri, daha büyük insanlık gerçeğinin üzerine çıkmıştı.

Ayrırlırlarken ihtiyar Panteley yarı sarhoş bir halde kırçillı siyah sakalını okşayarak, "Senin yaman bir Kazak olacağını biliyordum Gregor," demişti. "On iki aylıkken seni avluya çıkarıp o güzel eski Kazak geleneğince, bir atın eyersiz sırtına oturtmuştum. Hatırlıyor musun, ha? Ya sen, sen küçük şeytan, o minicik ellerinle hemen atın yelesine yapışverişmişin! İşte o zaman senin yaman olacağını anladım. Oldun da nitekim."

Gregor cepheye yaman bir Kazak olarak döndü. Savaşın anlamsızlığına aklının bir türlü yatmamasına rağmen, o yine de Kazak şerefine sadakatle savundu.

1915. Mayıs. Almanların 13. Demir Alayı, pırıl pırıl, yemyeşil bir çayır üzerinden Olhovçik köyü yakınlarına kadar ilerlemişti. Makineli tüfekler çekirgeler gibi zırlamakta, dere kenarına mevzilenmiş bir Rus ağır makineli tüfeği güçlü takırtılarla kekelemekteydi. Al-

man hücumunun esas ağırlığını On İkinci Kazak Alayı taşıyordu. Gregor Kazak safları arasında ileri doğru koşarken dönüp geriye baktı ve güneşin ergimiş yuvarlağını öğle göğünde, bir başka güneşi de sazlıklarla kaplı dereye gördü. Derenin ötesinde, kavakların ilerisinde Kazakların atları, önlerinde de miğferlerinin üstündeki bakır kartalları sarı sarı parlayan Alman safları vardı. Bir rüzgâr, silahların pelinotu dumanına benzeyen mavimtırak dumanlarını dalgalandırdı.

Gregor hiç acele etmeksizin, dikkatle nişan alarak ve atışlar arasında bağırarak menzili bildiren takım komutanına kulak vererek ateş ediyordu. Kolunun üstüne konan bir uçuböceğini özenle kaldırdı. Ve o sırada hücum başladı. Gregor tüfeğinin dipçiğiyle uzun boylu bir Alman teğmenini yere serdi, üç tutsak aldı ve bunların başlarının üzerinden ateş ederek tutsakları dereye doğru koşmaya zorladı.

1915 Temmuzunda da Avusturyalıların ele geçirdiği bir bataryayı bir Kazak takımıyla geri aldı. Aynı muharebe sırasında Gregor düşmanın gerilerine sarkmış, hafif makineli bir tüfekte ateş açarak, ilerlemekte olan Avusturyalıları bozguna uğratmıştı. Daha sonra şişman bir düşman subayını esir almış, subayı tıpkı bir koyun gibi eyerinin ön hanesine yatırmış ve atıyla kaçırırken, bütün yol boyunca, subayın şişman, terli vücudunun tir tir titrediğini hissetmişti.

Gregor tepenin yamacında uzanmış yatarken özellikle bir olayı, can düşmanı Stepan Astakov'la karşılaşmasını canlı bir biçimde hatırladı. On İkinci Alay cepheden geri çekilmiş ve Doğu Prusya'ya sarkmıştı. Kazak atları Almanların düzgün tarlalarını çiğnemişti, Kazaklar, Alman meskenlerine ateş açmıştı. İlerledikleri yol boyunca gerilerinde kızıl dumanlar yükselmiş, isten kararmış duvarlar, kiremitli çatılar yerle bir olmuştu. Stolipin kasabası yakınlarında, Gregor'un alayı, 27. Don Kazakları Alayının yanında hücumla geçti. Gregor bir an için ağabeyini, yüzü tıraşlı Stepan'ı ve kendi köyünden başka Kazakları görür gibi oldu. İki alay da yenilgiye uğradı ve düşman tarafından çember içine alındı. On iki bölük birbiri ardınca Almanların çemberini yarmak için hücumla geçtiği sırada, Gregor, Stepan'ın vurulan atının üzerinden sıçradığını ve bir fırıldak gibi

döndüğünü gördü. Gregor aniden verdiği sevinçli bir kararın ateşle atının dizginlerini çekti ve son bölüm de Stepan'ı neredeyse çiğneyecek gibi dörtнала geçip gittikten sonra hayvanını onun üzerine sürüp bağırdı:

“Benim üzengimi yakala!”

Stepan üzengi kayışını yakaladı ve yarım verst kadar Gregor'un atının yanısına koştu. Ağzı açılmış, soluk soluğa, “Ne olur çok hızlı sürme, çok hızlı sürme, İsa aşkına,” diye yalvardı Gregor'a.

Alman çemberinde açılan gedikten başarıyla geçtiler. Bölüklerinin çekildiği ormana iki yüz metre ya kalmış ya kalmamışken, bacağına bir kurşun yiyen Stepan boylu boyunca yere serildi. Rüzgâr Gregor'un kasketini başından uçurdu, saçlarını dağıttı, gözlerinin üzerine düşürdü. Saçlarını gözlerinin önünden çeken Gregor çevresine bakındı ve Stepan'ın topallaya topallaya bir çalığa doğru ilerlediğini, Kazak kasketini başından hızla kaldırıp attığını ve yere oturarak kırmızı şeritli Kazak pantolonunu acele acele çözmeye koyulduğunu gördü. Gregor, Stepan'ın ölmeye niyeti olmadığını, Almanların Kazaklara hiç aman vermediğini de bildiği için Kazak pantolonunu ayağından çıkarıp atmaya uğraştığını anladı. Yüreğinin sesine uyarak atının başını çevirdi, dörtнала çalığa doğru sürdü ve daha at durmadan yere atladı.

“Atla benim atıma!”

Stepan'ın binmesine yardım ettiği, sonra da üzengiye asılarak onun yanısına koştuğu sürece Stepan'ın kendisini kaçamak bakışlarla nasıl süzdüğünü asla unutamayacaktı Gregor. Tepelerinden ıslık çalarak yağmur gibi kurşun yağıyor, arkalarından, olgun akasya tohumlarının yarılrken çıkardığı sese benzeyen patlamalar duyuluyordu.

Ormana vardıklarında Stepan eyerden aşağı kayarak indi, yüzü acıdan buruşmuş, bembeyaz olmuş bir halde topallaya topallaya uzaklaştı. Sağ bacağından, çizmesinin koncundan kan sızıyor, her adımda yırtık tabanından kiraz kırmızısı bir şerit akıyordu. Dallarları yanlara doğru uzamış bir meşenin gövdesine dayanan Stepan, Gregor'u işaretle yanına çağırırdı:

Ona doğru gelen Gregor'a, “Çizmeme kan doldu,” dedi.

Kenarda duran Gregor sesini çıkarmadan bakıyordu.

“Griş! Bugün hücumla kalktığımız zaman... Duyuyor musun, Gregor?” dedi Stepan, onun gözlerinin içine bakmaya çalışarak, “Hücumla kalktığımız zaman, arkandan üç kez ateş ettim sana... Ama seni öldürmek nasibim değildi.”

Göz göze geldiler. Stepan'ın gözbebekleri çökük göz çukurları içinde dayanılmaz bir pırıltıyla yanıyordu. Hemen hemen dudaklarını hiç kıpırdatmadan konuştu:

“Benim hayatımı kurtardın... Teşekkürler... Ama Aksinya yüzünden seni affedemiyorum... Kendimi zorlasam da yapamıyorum... Beni zorlama buna Gregor...”

“Seni zorladığım filan yok,” diye cevap verdi Gregor. Eskisi gibi birbirlerine düşman ayrıldılar.

Mayısta Brusilov Ordusunun başka birlikleriyle beraber alay da Lutsk'ta cepheyi yarmış, vuruşa vuruşa düşmanın gerilerine sarkmıştı. Lvov yakınlarında Gregor bölüğünün komutasını eline almıştı ve bir Avusturya ağır sahra bataryasını, bütün mürettebatıyla birlikte esir ederek ele geçirmişti. Bundan aşağı yukarı bir ay kadar sonra, bir gece Bug Irmağını yüzerek aşmış ve bir “dil”i* ele geçirmişti. Baskın yaparak bir nöbetçiyi alaşağı etmiş, tıknaz yapıllı Almanla yarı çıplak Gregor karanlıkta uzun süre boğuşmuşlar, sonunda Gregor adamı kısıvrak bağlamıştı.

Gregor olayı hatırlayarak gülümsedi.

Son zamanlardaki ve daha önceki çarpışmalarda buna benzer bir sürü olay geçmişti.

Gregor gözünü budaktan esirgemediğini kanıtlayabileceği hiçbir fırsatı kaçırmaksızın, Kazak onurunu durup dinlenmeden korumuş, delice serüvenlerde yaşamını tehlikeye atmış, kılık değiştirerek düşmanın gerilerine sarkmış, ileri karakolları basmış ve savaşın ilk günlerinde kendisine azap veren o acıma duygusunun artık hiç kalmadığını hissetmişti. Yüreği sertleşmiş, suyu çekilmiş bir tuzlu bataklık gibi katılaşmıştı; tuzlu bataklık nasıl suyu emmezse, Gregor'un yüreği de öylece, acıma denilen şeyi içine almaz olmuştu. Buz gibi bir yürekle, kendi canını da başkalarının canını da hiçe sa-

* Dil: Bilgi almak maksadıyla ele geçirilen tutsak.

arak, şan ve şerefe boğulmuştu Gregor. Dört St. George nişanı, dört de başka madalya kazanmıştı. Ara sıra yapılan geçit törenlerinde, sayısız savaşların barut dumanıyla tavllanmış olarak alay sancağının yanında dururdu. Ama artık eskisi gibi gülmediğini de biliyordu Gregor; gözlerinin çukura kaçtığını, elmacık kemiklerinin daha da fırladığını biliyordu ve bir çocuğu öptüğü zaman onun duru, masum gözlerinin içine bakamadığının farkındaydı. Nişanlarıyla madalyalarını ne pahasına kazandığını biliyordu o.

Kaputunun eteklerini altında toplamış, bir dirseğine dayanmış vaziyette tepenin yamacında uzanmış yatıyordu. Belleği onun isteğine boyun eğerek geçmişi canlandırıyordu ve bu anılar kalabalığı arasında, gençliğine ait uzak bir olay, ince, mavi bir iplik gibi kıvrılıyordu. Bir an için belleğinin gözlerini kederle ve sevgiyle bunun üzerine çevirdi, sonra tekrar yaşadığı zamana döndü. Avusturya siperlerinde birisi ustaca mandolin çalıyordu. Rüzgârda dalgalanan tatlı ezgiler ırmağı acele acele aşarak, bunca insan kanıyla yıkanan toprağın üzerinde uçarcasına sekerek ona doğru geliyordu. Yıldızlar yukarıda tutuşuyor, ama gecenin karanlığı gittikçe koyulaşıyordu; sazlığın üzerine bir gece yarısı sisi inmişti. Gregor arka arkaya iki sigara içti, parmaklarını kaba bir sevgiyle tüfeğinin kayışında gezdirdi, sonra konuksever toprağın üzerinden kalkıp siperlere döndü.

Kazamatlarda Kazaklar hâlâ kâğıt oynuyordu. Gregor ot şiltesinin üzerine çöktü, belleğinin geçmiş zaman içinde kaybolan patikalarında bir kez daha dolaşmaya çalıştı, ama davranmaya vakit bulmadan uyku bastırdı. Rüyasında kavrulmuş sonsuz bozkırı, ölmez otlarının gülkurusu renklerini, taraz taraz mor kekikler arasındaki nallanmamış at toynaklarının izlerini gördü. Bozkır ıpsızsızdı, deşet verici bir sessizlik içindeydi. Sert, kum rengi toprağın üzerinde yürüyordu Gregor, ama kendi ayak seslerini duyamıyordu; bu onu korkuttu... Bir an uyandı, başını kaldırdı ve tanımadığı bir bitkinin kokusunu almış gibi dudaklarını dişledi. Sonra tekrar uykuya daldı ve bir daha rüya görmedi.

Ertesi sabah içini vantuz gibi çeken anlatılmaz bir özlemle kalktı.

“Niye öyle asık suratlısın bugün? Dün gece evini mi gördün rüyanda?” diye sordu ona Uryupin.

“İyi bildin. Bozkırı gördüm rüyamda... Ruhen öyle bitkinim ki... Evime dönmek isterdim. Çara hizmet etmekten bıktım artık...”

Uryupin gülümsemek tenezzülünde bulundu. Baştan beri Gregor’la hep aynı kazamatta kalan Uryupin, ona, güçlü bir hayvanın bir başka güçlü hayvana duyduğuna benzer bir saygı duyuyordu. 1914’teki kavgalarından bu yana aralarında bir daha hiç çatışma olmamış ve Uryupin’in, Gregor’un değişen karakteri, psikolojisi üzerindeki etkisi gözle görülür bir hal almıştı. Savaş, Uryupin’in görünüşünü de çok değiştirmişti. Yavaş yavaş, ama hiç fikrinden dönmeksizin, savaşa karşı bir tutum almaya başlamış, hain generallerden, saraydaki Almanlardan söz eder olmuştu. Bir seferinde de, “Çariçe bile Alman kanından olduktan sonra, bundan hayır bekleme sen! Eline bir fırsat geçse bizi düşmana satabilir...” diye mırıldanmıştı. Gregor ona Garanja’nın öğretilerini anlatmaya çalışmış, ama Uryupin hiçbirine yanaşmamıştı.

Dazlak kafasına bir şaplak atarak, “Şarkı güzel, ama ses biraz bozuk,” demişti alaycı bir gülümsemeyle. “Mişa Koşevoy da hep aynı teraneyi okuyup duruyor, duvar üstüne çıkmış horoz gibi durmadan ötüyor mübarek. Bu devrimlerden zarardan başka bir şey gelmez. Sen bunu unutma; biz Kazaklara lazım olan kendi hükümetimizdir, başka hükümet değil! Bize güçlü bir çar gerek. Nikolay Nikolayeviç* gibi biri. Bizim mujiklerle ortak hiçbir yanımız yok, kazla domuz yoldaş olamaz. Mujikler kendilerine toprak verilsin ister, işçiler de gündelikleri artırılsın. Peki bize ne verecekler? Toprak bizde bol. Başka neye ihtiyacımız var ki! Babası güçlüydü, ama bu, 1905’te olduğu gibi yine devrim kapısını çalana kadar bekleyecek, ondan sonra da hep birlikte cehennem dibine yuvarlanıp gidecekler. Bundan bizim hiçbir kazancımız olmayacak; çarı bir kez başlarından attılar mı, hemen bizim üzerimize yürüyecekler. Önce bizden o eski hınçlarını çıkarmaya bakacak, sonra da topraklarımızı elimizden alıp mujiklere vermeye başlayacaklar. Gözümüzü dört açmalıyız.”

“Hep tek yanlı düşünüyorsun,” diye kaşlarını çatmıştı Gregor.

* Nikolay Nikolayeviç (1856-1929): Grandük; I. Dünya Savaşı’nda Rus orduları başkomutanı. İç savaşta yurtdışına kaçmış ve oradan Wrangel’i, çarlık idaresini tutanlar çoğunluğunu destekleyerek, Rus tahtında hak iddia edenlerden biri olmuştu.

“Saçmalama be adam. Sen daha gençsin, hanyayı konyayı bilmiyorsun. Ama biraz daha bekle, o zaman kimin haklı olduğunu görürsün!”

Tartışma genellikle böyle sona erer, Gregor susar, Uryupin de konuşmayı başka konuya çekmeye çalışırdı.

O gün Gregor tatsız bir olaya karıştı. Öğleyn sahra mutfağı her zamanki gibi tepenin öbür yanında durdu. Kazaklar irtibat hendeğinde itiş kakış mutfağa doğru koştu. Üçüncü Takımın karavanasını almaya Mişa Koşevoy gitti ve uzun bir sıırığın iki ucuna taktığı tüten karavana kaplarıyla döndü. Daha kazamatın eşiginden içeri adımını atmadan bağırды:

“Bu kadarı da olmaz artık arkadaşlar! Biz köpek miyiz, neyiz yani?”

“Ne var?” diye sordu Uryupin.

Koşevoy öfkeyle, “Kokmuş et yediriyorlar bize,” diye cevap verdi. Altın saçlı başını geriye atıp karavanaları yatağın üzerine koydu ve yan gözle Uryupin’e bakarak gülümsedi.

“İsterseniz bir de kendiniz koklayın da bakın ne kokuyor çorba!”

Uryupin kendi karavanasının üzerine eğildi, burun kanatları açıldı. Yüzünü buruşturarak hızla geri çekildi. Koşevoy da yüzünü buruşturdu ve elinde olmaksızın Uryupin’i taklit ederek, onun da burun kanatları titredi.

“Bu et kokmuş,” diye kesip attı Uryupin.

Karavanayı tiksinererek öteye itti ve Gregor’a baktı. Gregor yatağından kalktı, atmaca burnunu çorbanın üzerine eğdi, sonra hızla geri çekildi ve ayağını ağır ağır uzatarak en yakındaki karavanayı yere yuvarladı.

Uryupin kararsızlık içinde, “Neden öyle yaptın?” diye sordu.

“Nedenini görmüyor musun? Baksana! Kör müsün? Nedir bu?” Gregor döşemelere yayılan çamur gibi ıslaklığı işaret etti.

“Kurt be! Kurtlar! Vay anacığım! Ben de görmedim bunları! Aman ne yemek, ne yemek! Bu lahana çorbası değil, şehriye çorbası be. Sakatat yerine de kurt kullanmışlar!”

Yağlarla leke leke olmuş yerde, tuğla kırmızısı et parçalarının yanında kaynatılınca bembeyaz olmuş kurtlar mecalsiz yatıyordu.

Koşevoy her nedense fısıltıyla, “Bir, iki, üç, dört...” diye sayıyordu.

Bir anlık sessizlik oldu. Gregor dişlerinin arasından bir tükürük attı. Bunun üzerine Koşevoy kılıcını çekti ve “Çorbayı tutuklayalım, dosdoğru bölük komutanının önüne çıkaralım,” dedi.

“Çok güzel fikir!” diye onaylayan Uryupin, tüfeğinin ucundan süngüsünü çıkardı. “Biz çorbayı götürürüz, Gregor sen de arkamızdan gelir teknil haberini verirsin.”

Uryupin’le Koşevoy bir çorba karavanasının kulpuna süngüyü geçirip iki ucundan tuttular ve kılıçlarını çektiler. Gregor da arkalarından yürüdü. Siper boyunca giderlerken Kazaklar haki renkli bir dalga halinde sorgu dolu bakışlarla onların peşine düştü.

“Ne var, ne oluyor?”

“Alarm mı verildi?”

“Barış marış olmasın, ha?”

“Hıh, barışmış! Sen önce karnını doyuracak bir şey bul da!..”

“Çorbalarını tutuklamışlar. İçinde kurt var.”

Koşevoy’la Uryupin subaylara ait kazamatın dışında durdu. Gregor da durdu ve kasketini sol eline alıp “acı çukuru”na girdi.

Arkadan iteleyen bir Kazak’a, “Geri bas!” diye hırladı Uryupin.

Bir dakika sonra bölük komutanı pardösüsünün düğmelerini ilikleyerek dışarıya çıktı ve kaygıyla karışık bir şaşkınlıkla dönüp Gregor’a baktı.

Subay gözlerini orada toplanan Kazakların yüzlerinde dolaştırarak, “Mesele nedir çocuklar?” diye sordu.

Gregor bir adım ileri çıkıp subayın önünde çakıldı ve cevap verdi:

“Bir tutuklu getirdik.”

“Ne tutuklusu?”

“İşte şu...” Uryupin’in ayaklarının dibinde duran çorba karavanasını gösterdi. “Tutuklu budur. Koklayın da Kazaklarınıza ne yedirdiklerini görün!”

Gregor’un kaşları kalktı, kavislendi, sonra tekrar düzeldi. Bölük komutanı Gregor’un yüzündeki ifadeye dikkatle baktı, sonra yüzünü buruşturarak karavananın üzerine eğildi.

Mişa Koşevoy sert bir sesle, “Bize ölmüş at eti yedirmeye başladılar,” dedi.

Kazaklar arasından başka sesler yükseldi:

“Levazım subayını değiştirin! Kendisine böbrek çorbasıyla ziya-fet çekiyor. Bizim orbamız ise kurt dolu.”

“Kes! Çok konuştunuz! Levazım subayını bugün değiştireceğim. Onun neler yaptığını inceleyecek bir de komisyon kuracağım. Eğer et iyi çıkmasa...”

Arkalardan, “Divanıharbe ver onu!” diye bir ses duyuldu ve yeni-den yükselen bağrışlar arasında subayın sesi kayboldu.

Levazım subayı alay yürüyüş halindeyken değiştirildi. Kazak-lar çorbayı tutuklayıp bölük komutanının önüne çıkardıktan bir-kaç saat sonra, cepheden çekilip cebri yürüyüşle Romanya zerine gitme emri alındı. Gece, Kazakların bıraktığı mevzilere Sibiryalı Nişancılar Alayı yerleşti. Ertesi gün On İkinci Alay at binmiş, yola koyulmuştu.

Üst üste yenilgilere uğrayan Rumenlerin desteğine güçlü birlik-ler gönderiliyordu. Alayın konaklaması düşünülen köye akşamdan yollanan konakçı subayları, alayın geceyi geçirebilmesi için bir tek boş yer bulunmadığı haberiyle dönünce, Kazaklar daha ilk günden bu gerçeği anladı. Köy, aynı şekilde Romanya cephesine sevk edilen piyadeler ve topçu birlikleriyle doluydu; bu yüzden alay, konaklaya-cak yer bulabilmek için sekiz verst daha ileri gitmek zorunda kaldı.

Yürüyüş on yedi gün sürdü. Yem kıtlığı yüzünden atların gücü kesilmişti. Hemen cephe gerisindeki yıkıntı haline gelmiş bölgede yiyecek bulma olanağı yoktu; halk ya içerilere kaçmış ya da orman-larda saklanmıştı. şaşkın ağızlar gibi açık kalan kapılardan, kul-belerin kasvetli ileri, çıplak duvarları görülüyordu. Kazaklar ara sıra, asık suratlı, korkmuş bir köylüye rastlıyor, ama köylü askerleri görür görmez saklanmak için sıvışveriyordu. Aralıksız yürüyüşten imanları gevreyen, soğuktan donan, gerek kendilerinin, gerek atları-nın bütün bu çektiklerinden sinirli hale gelen Kazaklar, kulübelerin saman örtülü çatılarını parçaladı. Yağmadan kurtulmuş köylerde bulabildikleri azıcık yiyeceği hiç duraksamadan aldılar ve subayla-rının hiçbir tehdidi onları alıkoyamadı.

Romanya sınırı yakınlarındaki zengince köylerden birinde Ur-yupin, bir ambardan azıcık arpa alabildi. Ambarın sahibi onu su-

çüstü yakaladı, ama Uryupin, yumuşak yaradılışlı yaşlıca bir adam olan Besarabya'lıyı bir yumrukta yere yıkıp arpayı atına götürdü. Takım subayı Uryupin'i bulduğunda, o hayvanının yem torbasını dolduruyor, bir yandan da titreyen parmaklarıyla atının kemikleri fırlamış, çökmüş böğürlerini okşuyordu.

“Uryupin! Ver o arpayı buraya, domuz! Kurşuna dizilmek mi istiyorsun?”

Uryupin subaya yiyecek gibi yan yan baktı ve kasketini yere çaldı. Alayda geçen yaşamı içinde ilk kez yürek paralayıcı bir sesle haykırdı:

“Divanıharbe ver beni! Kurşuna dizdir! Hemen, buracıkta vur beni, ama teslim etmem arpayı... Benim atım açlıktan ölecek, ha? Vermem arpayı, tek tanesini bile vermem!”

Subay hiç cevap vermeden, durduğu yerde başını iki yana sallayarak atın iyice çökmüş böğürlerine dikti gözlerini. Sonunda sesinde bir şaşkınlık ifadesiyle söylendi:

“Daha teri kurumadan ne diye yem veriyorsun hayvana?”

“Yok, kurumuştur şimdiye kadar,” diye fısıltı halinde cevap verdi Uryupin ve yere düşen arpa tanelerini toplayarak tekrar yem torbasına koydu.

• • •

Alay, yeni mevzilerine kasım başlarında vardı. Transilvanya dağlarında rüzgâr uğulduyor, vadilere dondurucu bir sis iniyor, ilk donun yaktığı ormanlarda çam pürçeklerinin kokusu kuvvetle duyuluyor ve yeni düşen gevrek karın üzerinde sık sık hayvan izlerine rastlanıyordu. Savaşın dehşete düşürdüğü kurtlar, geyikler, yaban keçileri, o kaygısız yaşamlarını bırakıp ülkenin derinliklerine doğru çekiliyordu.

Kasımın 7'sinde alay, “320” rakımlı tepeyi kuşatmaya kalkıştı. Bir önceki akşam siperleri Avusturyalılar tutuyordu, ama hücum sabahı onların yerini Batı Cephesinden taze kuvvet olarak gelen Saksonlar almıştı. Kazaklar taşlık, hafif karla örtülü sırtları yaya olarak tırmanmaya başladı; ayaklarının altından aşağı doğru yuvarlanan taşlar incecik bir kar tozu kaldırıyordu. Gregor bir yandan ilerlerken,

bir yandan da utangaç bir tavırla gülümseyerek, “Bugün nedense korkaklığım üstümde... sanki ilk kez muharebeye katılıyormuşum gibi,” dedi, Uryupin’e.

“Amma yaptın ha?” diye şaşıtırdı Uryupin.

Gregor kayışından tuttuğu temizlenmiş tüfeğini elinde taşıyor ve bıyıklarındaki buz parçalarını emiyordu.

Kazaklar düzensiz bir avcı hattında ilerliyordu. Tek tüfek patlamadı. Düşman siperlerinde uğursuz bir sessizlik vardı.

Siperlerin gerisinde, rüzgâr ve güneşten yüzü ciğer gibi kızarmış, burnunun derisi soyulmuş bir Sakson teğmeni bütün vücuduyla kendisini geri atarak ve gülümseyerek, büyük bir canlılıkla askerlere bağırıyordu:

“Kameraden! Wir haben die Blaumantel oft genug gedroschen! Da Wollen Wir’s auch diesen einpfeffern, was en heisst mit uns’n Hühnchen zu rupfen! Ausharren! Schiesst noch nicht.”*

Kazaklar adımlarını sıklaştırdı. Taşlık, gevşek toprak ayaklarının altında kayıyordu. Havadan ve yağmurdan rengi atmış başlığının uçlarını sıkıştırırken Gregor sinirli sinirli gülümsedi. Atmaca burnu, siyah sakalları büyümüş yanakları kirli maviydi; buz tutan kaşlarının altında gözleri birer kor parçası gibi parlıyordu. Her zamanki telaşsızlığı onu bırakmış gitmişti.

Hiç beklenmedik bir anda geri gelen o lanet olası korku duygusundan kendisini kurtarmaya çalıştı. Gözlerini kısıp telaşlı bakışlarını siperlerin karla örtülü tümseklerine dikerek, “Hiç sesleri çıkmıyor,” dedi Uryupin’e, “daha yaklaşmamızı bekliyorlar. Korkuyorum; bunu söylemekten de utanıyorum. Şimdi geri dönüp kaçmaya başlasak ne olur?”

“Ne sızlanıp duruyorsun sen bugün be?” diye sinirlenerek sordu Uryupin. “Kumara benzer bu. Kendine güvenini yitirdin mi, hapı yuttun demektir. Yüzün sararmış Grişa. Sen ya hastasın ya da... vurulacaksın bugün. Bak! Şunu gördün mü?”

Kısa kaputlu, sivri miğferli bir Alman siperlerin üzerinde birdenbire ayağa kalktı, dimdik doğruldu, sonra yine kayboldu.

* “Arkadaşlar! Biz birçok sefer bu mavi üniformalıları tepelemişizdir. Gelin onlara da bizim kim olduğumuzu gösterelim! Kendinizi tutunuz. Şimdilik ateş etmeyiniz.”

Gregor'un solunda yakışıklı, sarışın bir Kazak yürürken ha bire eldivenini çıkarıp giyyordu. Bir yandan adımlarını tutuk tutuk atarken, bir yandan da numaradan öksürerek durmadan aynı hareketleri tekrarlıyordu. Gregor, 'Gece yalnız kalmış da öksürerek kendisine cesaret veren bir adam gibi,' diye aklından geçirdi. Biraz ilerisinde Çavuş Maksayev'in çilli yanağını görüyordu, daha ötede, süngüsünü taktığı tüfeğini sımsıkı yakalamış, atışa hazır tutan Yemelyan Groşev ilerliyordu. Gregor birkaç gün önce Yemelyan'ın bir Rumen'den bir çuval mısır çaldığını ve ambarın kilidini kanırtmak için o süngüyü kullandığını hatırladı. Mişa Koşevoy, Maksayev'le hemen hemen aynı hizadaydı. Durmadan sigara içiyor, sık sık süm-kürüp parmaklarını kaputuna siliyordu.

"Şimdi bir kadeh içki olsaydı," dedi Maksayev.

"Çizmelerim vuruyor Yemelyan," diye sızlandı Koşevoy.

Groşev şiddetle sözünü kesti onun:

"Bırak şimdi çizmelerini. Neredeyse Almanlar makineli tüfekle-riyle kurşun yağdırmaya başlayacak üzerimize."

Düşmanın açtığı ilk salvo ateşinde, Gregor inleyerek yere yuvarlandı. Çantasından ilk yardım sargısını çıkarmaya çalıştı, ama kol yeninin içinde dirseğinden sıcak sıcak akan kan onu halsiz bıraktı. Yüzükoyun uzandı, başını bir kayanın arkasına saklayarak kurumuş diliyle yumuşacık karları yaladı, susuzluktan yanar gibi, toz halindeki karları titreyen dudaklarının arasına aldı. Olağanüstü bir korkuyla titreyerek, tüfeklerin kuru, keskin seslerini ve bu sesleri bastıran top gürültülerini dinledi. Başını kaldırınca kendi bölüğünden Kazakların tepeden aşağı kayarak, yuvarlanarak ve tepeye doğru körlemeden ateş ederek kaçmakta olduğunu gördü. Anlatılamaz, akıl almaz bir korku Gregor'u ayağa kaldırdı ve onu da bayır aşağı, alayın hücumu kalktığı çam ormanının girintili çıkıntılı kenarına doğru kaçmaya zorladı. Dik bayırdan aşağı yaralı bir takım subayını çekerek, sürüklercesine götüren Groşev'e yetişt; sarhoş gibi sendeleyeyen subay, Groşev'in omuzuna dayanmış, kara kara kan pıhtıları tükürüyordu. Bölük bir sel gibi daldı ormana. Ardında kalan kurşuni bayırların üzerinde, minik minik gri bohçalar gibi ölümler yatıyordu; yaralılar kimsenin yardımı olmadan, sürüne

sürüne iniyor, şiddetli makineli tüfek ateşi amansız bir kamçı gibi peşlerini bırakmıyordu.

Gregor, Mişa Koşevoy'un koluna dayanarak girdi ormana. Kurşunlar eğimli araziye çarptıkça sekiyordu. Almanların sol kanadındaki bir makineli tüfek, bir ırmağın üzerindeki ince buz tabakası üstünde seke seke giden, güçlü bir el tarafından fırlatılmış taşların çıkardığı seslere benzer bir sesle, dolu gibi kurşun yağdırıyordu.

Uryupin zevkten âdetâ kendinden geçercesine, "Adamakıllı terletiyorlar bizi!" diye bağırdı. Kızıl bir çamın gövdesine yaslanmış, sipерlerden çıkarak aşağı akmaya başlayan Almanların üzerine acele etmeksizin ateş ediyordu.

"Bu aptallara öğretmek gerek. Öğretmek gerek!" diye bağırdı Koşevoy, kolunu hızla çekip kurtararak Gregor'dan. "Domuz sürüsü bu halk, domuz! Bütün kanlarını akıttıkları zaman anlayacaklar niye öldüklerini!"

"Abuk sabuk ne söyleniyorsun be?" diye kaşlarını çatı Uryupin.

"Eğer sende kafa olsa anlardın. Ama budalalar ne anlar? Onlara hiçbir..."

"Sen ettiğin yemini hatırlıyor musun? Yemin ettin mi etmedin mi?" diye sordu Uryupin.

Koşevoy ona cevap vereceğine dizlerinin üzerine çöktü, titreyen elleriyle yerden biraz kar kazıdı. Tutkuyla yuttu karları; ürperdi, öksürdü.

V

ARAZ taraz kurşuni bulutun saban izleri gibi yarıdığı göğün öte ucundan, güz güneşi yuvarlana yuvarlana Tatarski'nin üzerine geldi. Yükseklerde hafif bir meltem bulutları ağır ağır batıya sürüyor; ama rüzgâr köyün üzerinde, Don vadisinin koyu yeşil düzlüğü üzerinde, yaprakları dökülmüş ormanın üzerinde, söğütlerin, kavakların dallarını diplerinden eğerek, Don'un sularını kabartarak ve sokaklarda kızıl yaprak kümelerini kovalayarak kuvvetle esiyordu. Hristonya'nın harman yerinde rüzgâr kötü yığılmış bir tınazı dağıttı, tepesini kopardı, incecik destek sırtığını uçurup götürdü.

Sonra birden, altın rengi bir saman kümesini yabayla kapmışçasına kaldırdığı gibi avlunun üzerinden aşırıldı, döndüre döndüre sokağa çıkardı, ıssız yolun üzerine cömertçe saçtı ve sonunda bu dağınık demeti Stepan Astakov'un evinin damına fırlattı. Hristonya'nın karısı şalını almadan avluya fırladı, bir iki dakika durdu, var mı bana yan bakan dercesine harman yerinde dolaşan rüzgârı seyretti, sonra içeri girdi.

Üç yıl süren savaş köyde gözle görülür izler bırakmıştı. Hiç erkeği kalmamış evlerde, sundurmaların kapıları şaşkın ağızlar gibi açık duruyordu, avlular perişan bir haldeydi ve gitgide artan bir çöküntü her yerde izlerini bırakıyordu. Hristonya'nın karısına yardım edecek dokuz yaşındaki oğlundan başka kimse kalmamıştı. Anikuşka'nın karısının elinden hiçbir çiftlik işi gelmiyordu, yapayalnız kaldığı için de görünüşüne iki kat önem veriyor, allanıp pullanıyor ve yeteri kadar yetişkin Kazak kalmadığı için evine on dört on beş yaşlarında oğlanları alıyordu. Vaktiyle birisinin bol miktarda katran çaldığı avlu kapısı bu gerçeğe tanıklık eden gammaz izleri hâlâ taşıyordu. Stepan Astakov'un evi tamamıyla bırakılmış, kullanılmaz bir haldeydi; sahibi evin pencerelerini tahtalar çakarak örtmüş, bel veren damı dulavrat otları sarmış, kapı kilidi paslanmıştı. Sürüden ayrılmış sığırlar, sıcaktan, yağmurdan sığınacak bir yer aradıkları zaman açık bahçe kapısından, her yanını çimenler, hayırsız otlar bürümüş avluya giriyordu. İvan Tomilin'in evinin duvarını yıkılmaktan sadece ucu çatallı ağaçtan bir destek kurtarıyordu. Kader, yiğit topçudan, yerle bir ettiği Alman ve Rus evlerinin öcünü alıyordu sanki.

Köyün bütün sokaklarında, ara yollarında durum aynıydı. Aşağı uçta eski görünüşünü koruyan sadece Panteley Melehov'un eviyle avlusuydu; orada her şey sapsağlam ve düzen içinde görünüyordu, ama tam anlamıyla değil yine de. Tahıl ambarının çatısındaki demirden horozlar zamanın aşındırmasıyla düşmüş, ambar yana doğru kaykılmıştı; deneyimli bir göz daha birçok bakımsızlığın izlerini bulup çıkarabilirdi. İhtiyar her işe yetişemiyordu artık. Gittikçe daha az tahıl ekmeye başladı; azalmayan tek şey, Melehov ailesinin kendisiydi. Piyotr'la Gregor'un yokluğundan doğan açığı kapar gibi, 1915 güzünde ikiz doğurdu Natalya. Akıllılık edip birini oğlan do-

ğurduğu için, hem Panteley'i hem de İlyiniçna'yı sevindirdi. Natalya güç bir doğum yapmıştı; bacaklarındaki müthiş ağrılar yüzünden, sabahdan akşama kadar kendini ayakta güç tuttuğu, ayaklarını ancak sürüyerek yürüebildiği günler oldu. Ama Natalya acılarına metanetle katlanır, esmer, ince ve mutlu yüzünde çektiği acının izi asla görünmezdi. Ancak ağrıları çok arttığı vakit şakaklarında beliren ter tanelerinden İlyiniçna onun acısını tahmin eder, gidip yatmasını söylerdi.

Güzel bir eylül günü, doğumun yaklaştığını hisseden Natalya so-kağa çıkmaya hazırlandı.

“Nereye gidiyorsun?” diye sordu İlyiniçna.

“Çayıra. İnekleri şöyle bir yoklayacağım.”

Natalya inleye inleye ve elleriyle karnının altından tutarak aceleyle köyden çıktı, sık devedikenini kümelerinin arasına girip yere uzandı. Natalya kanaviçe önlüğüne sardığı ikizlerle arka yollardan eve döndüğünde akşam karanlığı çöküyordu.

“Vah, vah, vah! Vah benim biçarem! Nedir bu halin? Hem neredeydin sen?” diye bağırdı İlyiniçna konuşabilecek hale gelince.

Natalya yüzü sararak, “Utandım, onun için çıktım... İstemedim... babamın önünde. Temizlendim anne, onları da yıkadım. Al...” diye cevap verdi.

Dunya doğru ebeye koştu, Darya da o ara bir eleğin içine harıl harıl bez döşüyordu. Sevinç gözyaşları döken İlyiniçna bir yandan da gülerken bağırdı ona:

“Bırak o eleği yere Darya. Bunlar kedi yavrusu mu ki eleğin içine koymak istiyorsun? Tanrım, hem de iki tane! Aman Tanrım, biri de oğlan! Natalya, canım... Hazırlayın Natalya'nın yatağını!”

Panteley gelininin ikiz doğurduğunu duyunca kollarını hayretle yana açtı, sonra sakalını çekiştire çekiştire sevinç gözyaşları döktü. Yaklaşan ebeye ortada hiç sebep yokken bağırdı:

“Hayır işte, şom ağızlı kocakarı seni!” Yumruğunu ihtiyar kadinın burnunun dibinde sallayarak! “Yalancının birisin sen! Mele-hov'ların soyu öyle kolay kolay tükenmeyecek! Gelinim bir Kazak ve bir kız doğurdu. Gelin dediğin böyle olur işte! Yarabbim! Gelinimin bu iyiliğini nasıl öderim ben?”

O yıl bereketli bir yıl oldu; inek ikiz buzağıladı, koyunlar ikiz kuzuladı, keçiler de öyle... Bu hale şaşan Panteley kendi kendine düşündü: ‘Üğurlu bir yıl oldu, bereketli de üstelik! Hep ikiz doğuruyor! Amma ürün alıyoruz be, vay, vay, vay!’

Natalya on iki ay emzirdi çocuklarını. Eylülde memeden kesti onları, ama kendisini ancak güzün sonlarına doğru iyice toparlayabildi. Çok zayıflayan yüzünde dişleri bembeyaz kalıyor, zayıflığı dolayısıyla olduğundan çok daha iri görünen gözlerinde sıcak bir ısıltı parlıyordu. Bütün yaşamını çocuklarına adadı. Kendini ihmal etmeye başladı; bütün boş vakitlerini çocuklarına, onları yıkamaya, kundaklamaya, zıbınlarını onarmaya ayırıyordu. Sık sık yatağa oturur, bir bacağına sarkıtır, çocuklarını beşikten kaldırır ve omuzlarının bir hareketiyle dolgun, iri, kavun sarısı rengindeki memelerini çıkarıp çocukların ikisini birden emzirirdi.

İlyiniçna torunlarının tombul bacaklarına şaplaklar atarak, “Yeter artık, çok emdiler. Çok sık emziriyorsun onları,” derdi.

Panteley kıskanç, kaba bir sesle, “Emzir onları! Esirgeme sütünü! Kaymak yapacak değiliz senin sütünden!” diye lafa karışırdı.

Bu yıllar boyunca yaşam tıpkı Don’un sel suları gibi ağır ağır çekilmeye başladı. Sıkıcı, yorucu günler sürekli bir hay huy içinde, sürekli bir çalışma içinde, ıvır zıvır işlerle, ufak tefek sevinçlerle, savaş-takiler için duyulan ve hiç eksilmeyen büyük bir kaygı içinde kayıp gitti. Piyotr’la Gregor’dan posta mühürleriyle dolu yağlanmış zarflar içinde pek seyrek mektup gelirdi. Gregor’dan gelen son mektup başkasının eline geçmiş, mektubun yarısı mavi mürekkeple dikkatle karalanıp okunmaz hale getirilmiş, kirli beyaz kâğıdın yanındaki boş yere yine mürekkeple anlaşılmaz bir işaret konmuştu. Piyotr, Gregor’dan daha sık yazıyor ve Darya’ya yolladığı mektuplarda tehditler savuruyor, kötü gidişatına bir son vermesini tembih ediyordu. Karısının uygunsuz yaşayışına ilişkin dedikoduların kulağına ulaştığı anlaşılıyordu. Gregor mektuplarıyla birlikte eve bir miktar para, tayın bedeliyle, kazandığı nişanların ödeneklerini de gönderdi ve izin alıp eve geleceğine söz verdi, ama gelmedi. İki kardeşin yolları iyice ayrılmıştı. Savaş Gregor’u bezdirmiş, yüzünün kırmızılığını almış, yerine sarı bir renk bırakmıştı. Savaşın bitmesini bekleyecek hali kal-

mamıştı. Oysa Piyotr hızla ve rahatlıkla yükseliyordu; çok çalışıp bölük komutanının iyice gözüne girdi, iki tane nişan kazandı, 1916 güzünde başçavuşluğa yükseltildi; artık mektuplarında subay okuluna gitme çareleri aradığından söz ediyordu. Yazın eve bir Alman subayının miğferiyle pelerini, bir de kendi fotoğrafını yolladı. Fotoğraf kâğıdından gözlerini dikmiş bakan, kendini beğenmiş yüz, yaşlanmış görünüyor. Kumral bıyıklarının uçları yukarı kıvrılmış, ufak burnunun altında sert dudakları o ünlü sırtışla aralanmıştı. Yaşam Piyotr'a gülümsüyor ve savaş, önüne olağanüstü olanaklar çıkardığı için hoşuna gidiyordu onun. Eğer savaş olmasaydı onun gibi basit bir Kazak nasıl subaylığa yükselmeyi ve daha başka, daha tatlı bir yaşam kavuşmayı umabilirdi? Sadece bir nokta Piyotr'un ağzının tadını kaçıırıyordu; köyde, karısı üzerine dolaşan pis dedikodular. Stepan Astakov 1916 güzünde izne çıktı, alaya dönüşünde de köyde Piyotr'un karısıyla geçirdiği tatlı vakitleri böbürlene böbürlene bütün bölüğe anlattı. Piyotr bu hikâyelere bir türlü inanmadı; yüzü bulutlandı, ama gülümseyerek, "Stepan yalancının biridir!" dedi. "Grişa'nın yaptıklarından ötürü beni üzmeye çalışıyor."

Ama bir gün Stepan kazamattan çıkarken ya kazara ya da özellikle, dantel işlemeli bir mendil düşürdü yere. Hemen Stepan'ın arkasında olan Piyotr mendili aldı ve karısının el işini derhal tanıdı. Aralarındaki eski düşmanlık yeniden alevlendi. Piyotr fırsat kolalamaya başladı; ölüm artık Stepan'a dikmişti gözlerini. Piyotr'un elinden gelse Stepan'ın kafasını kırar, leşini Dvina Irmağı kıyısına sererdi. Ne var ki çok geçmeden Stepan bir gün Alman ileri karakolunu ele geçirmek üzere gönderildi ve geri dönmedi. Onunla birlikte giden Kazaklar, dikenli telleri keserken Almanlardan birinin kendilerini duyduğunu ve el bombası fırlattığını söylediler. Kazaklar, Alman'ın yanına ulaşabilmiş, Stepan da adamı yumruklarıyla yere yıkmış, ama bir nöbetçi ateş açmış ve Stepan düşmüş. Kazaklar o nöbetçiyi süngüleyip Stepan'ın yumruklarıyla sersemlettiği Alman'ı sürüklemiş, Stepan'ı da almaya çalışmış. Ama çok ağır olduğu için bırakmak zorunda kalmışlar. Stepan yalvarmış, "Kardeşler, beni ölüme terk etmeyin! Yoldaşlar! Neden bırakıyorsunuz beni?" Ama bir makineli tüfek tel örgülerin ötesinden üzerlerine kurşun yağ-

dırınca, Kazaklar sürüne sürüne kaçmış. Stepan, “Kardeşler!” diye bağırarak arkalarından, ama ne çare! İnsan başkalarının canından önce kendi canını kurtarmak zorunda. Piyotr, Stepan’ın başına gelenleri öğrenince, sanki çok acıyan bir beresine merhem çalınmış gibi ferahlamıştı, ama yine de izin alıp köye gidince Darya’nın kanını akıtmaya kararlıydı. Piyotr, Stepan’a benzemezdi! Dayanamazdı o böyle şeye! Darya’yı öldürmeyi düşündü, ama hemen kararından cayıverdi. ‘Orospuyu gebertip de bütün yaşamımı mahvedeyim onun yüzünden ha? Zindanda çürüyeyim, çalışıp çabalayıp elde ettiklerimin hepsini kaybedeyim, hepsi gitsin elimden, öyle mi?’ Onu sadece dövmeye karar verdi; ama öyle bir dövecekti ki, Darya bir daha aklının köşesinden geçiremeyecekti kuyruk sallamay! Dvina Irmağının dik, killi kıyı setinden çok uzak olmayan siperin içinde otururken hep bu düşünceler geçti kafasından. ‘Gözünü patlatacağım yılanın, o zaman kimse dönüp bakmaz bir daha suratına!’

Güz, ağaçları, otları buruşturdu; sabah kırağıları çaldı kararttı onları, toprak soğudu ve güz geceleri karardı, uzadı. Kazaklar siperlerinin içinde kışla hizmetlerini gördü. Almanlara ateş ettiler, kışlık elbiselerinin verilmesi konusunda başçavuşlarla atıştılar, kursaklarına doğru dürüst yemek girmede; ama yine de hiçbirisi, bu yabana, bu düşman topraklardan çok uzaklarda, Don boyunda kalan kendi memleketini düşünmekten geri kalmadı.

O sonbahar Darya aç, kocasız geçen bütün yaşamının acısını çıkardı. Bir sabah Panteley Prokofyeviç, alışlageldiği üzere herkesten önce kalkıp avluya çıktı. Gördüğü manzara karşısında başını dövdü kederinden. Bahçe kapısının kanatları menteşelerinden çıkarılıp yolun ortasına atılmıştı. Hakaretti bu, rezaletti! İhtiyar hemen kapıları yerine taktı, kahvaltıdan sonra da Darya’yı dışarıya, yazlık mutfığa çekti. Orada ne konuştuklarını kimse öğrenemedi, ama bir iki dakika sonra Dünya, Darya’nın yazması kaymış, saç baş darmadağın, ağlaya ağlaya mutfaktan çıktığını gördü. Dünya’nın yanından geçerken omuzlarını silkti Darya; gözyaşlarına bulanmış kızgın yüzünde kavisli kara kaşları titredi.

Şişkin dudaklarının arasından, “Görürsün sen ihtiyar iblis! Bunu ödetirim sana!” diye tısladı.

Dunya, onun bluzunun arkasının yırtılmış olduğunu, kadının çıplak omuzlarında taze bir kamçı izinin mor kabarıklığını gördü. Panteley elinde birtakım yeni meşin dizgini halka halka toplayarak, öfkesinden ifrit kesilmiş bir halde yazlık mutfaktan seke seke çıkarken, Darya merdivenden yukarı koşup hızla girdi evden içeriye. Dunya babasının kendi kendine konuştuğunu duydu:

‘Daha sıkı yapıştırmalıydım, kahpenin dölü! Gidi orospu seni!’

Evin düzeni geri geldi. Birkaç gün Darya sudan durgun, ottan alçakgönüllü bir halde sakıngan hareket etti, geceleri herkesten önce yatağa girdi; Natalya’nın acıyan bakışları karşısında omuzlarını silkip kaşlarını kaldırarak, ‘Pekâlâ, görüşürüz bakalım!’ der gibi soğuk soğuk gülümser oldu. Dördüncü gün, sadece Darya ile ihtiyar Panteley’in arasında kalan bir olay geçti. Bu olaydan sonra Darya muzaffer bir tavırla gülerек dolaştı ortalarda, ama ihtiyar adam bütün bir hafta süt dökmüş kedi gibi perişan ve sıkıntılı halini atamadı üzerinden. Olanlardan karısına hiç söz etmedi, hatta günah çıkarma sırasında bu olayı ve kendi günahkârca düşüncelerini peder Vissarion’dan bile sakladı.

Olay şuydu. Panteley artık Darya’nın iyice düzeldiğine inanmıştı. Karısı İlyiniçna’ya, “Hiç acıma Darya’ya,” diyordu. “Daha çok çalıştır onu. Çalışırken akli kötülüğe gitmez, ama kısarak fazla semirdi mi, akli fikri de geceleri dışarıda fingirdemeye kayar.”

Kendisi de Darya’yı zorlayıp harman yerini temizletti, arka avlu-ya yakacak odunları istif ettirdi; birlikte samanlığı temizlediler. O akşamüstü, biçerbağları ambardan çıkarıp samanlığa almaya karar veren Panteley, kendisine yardım etmesi için gelinini çağırdı.

Darya yazmasını düzeltip hırkasının yakası altına giren samanları silkeleyerek dışarı çıktı, harman yerinden geçip ambara girdi. Sırtına gündelik pamuklu iş ceketiyle ayağına yırtık pırtık bir pantolon geçirmiş olan Panteley önden yürüdü. Avluda kimseler yoktu. Dunya, o güz kırkılan yünleri eğiren annesine yardım ediyor, Natalya da sabaha yiyecekleri ekmeğin hamurunu yoğuruyordu. Köyün ilerisinde batmakta olan güneş için için yanıyor, kilisenin çanı akşam duası için çalıyordu. Yarı saydam göğün en tepesinde, ağaççileği rengi minik bir bulut duruyor, Don’un ilerisindeki kavakların beyaz

dalları üzerine t neyen kargalar, yanıp kararmış y n parçaları gibi görünüyordu. Ortalığın ıpıssız olduğu o akşam saatinin dinginliği içinde, bütün sesler keskin ve belirgin geliyordu kulağa. Ağıldan taze gübreyle kurutulmuş otların ağır kokusu geliyordu. Panteley’le Darya, kırmızı rengi solmuş bi erbağları samanlığa çekip bir köşeye yerleştirdiler. Panteley yere saçılmış samanları t rmıkla toparlayıp dışarı çıkmaya hazırlandı.

Darya fısıltılı bir sesle, “Baba!” diye seslendi.

Panteley orak makinesinin yanına dönüp sordu:

“Ne var?”

Darya yüzü Panteley’e dönük, bluzunun düğmeleri     lm ş bir halde durmuş, kollarını başının arkasına kaldırmış, saçlarını düzeltiyordu. Batan güneşin duvardaki yarıktan sızan kıpkırmızı ışığı Darya’nın ensesine düştü.

“Buraya gel baba, bir şey var burada... Gel bak,” dedi ve yana doğru eğilerek ihtiya ın omzu üzerinden, açık kapıya doğru sinsi sinsi baktı. İhtiyaç, Darya’ya yaklaştı. Birdenbire kollarını uzatıp ihtiya ın ensesine dolayan Darya parmaklarını kenetledi, Panteley’i de sürükleyerek geri çekilmeye başladı. Bir yandan da fısıldıyordu:

“Buraya baba... Buraya... Daha yumuşak burası...” Panteley te-laşlanarak, “Ne oluyor be sana?” diye sordu. Başını sağa sola b ke-rek kendisini Darya’nın kollarından kurtarmaya çalıştı, ama Darya onun başını kendi yüzüne doğru daha kuvvetli çekti; ihtiya ın sakalına doğru sıcak sıcak soluyarak gülüyor, fısıldıyordu.

Gelininin gergin karnını kendi karnı üzerinde hisseden ihtiyaç, “Bırak beni kaltak!” diye çırpındı. İhtiyara daha sıkı yapışan Darya kendini sırtüstü attı, Panteley’i de üzerine çekti.

“İblis! Delirdi karı! Bırak beni be!”

“İstemiyor musun?” diye soludu Darya. Kollarını çözdü, ihtiya ı göğsünden itti. “Belki de elinden bir şey gelmiyordur, ha? O halde bana da ceza çektirmeye kalkışma! Duydun mu?”

Ayağa fırlayan Darya, alelacele eteğini d zelitti, başından samanları temizledi ve hırsından kuduran ihtiya ın suratına haykırdı:

“Geçen gün neden d vd n beni? Kocakarı mıyım ben? Sen de gençliğinde böyle değil miydin? Kocam! Kocamı bir yıldır görme-

dim! Ne yapayım yani... gidip de bir köpekle mi yatayım? Nah sana, tek bacaklı! Al sana!” Eliyle müstehcen bir işaret yaptı, kaşları oynaya oynaya kapıya doğru gitti. Kapıda durup üstünü başını bir kez daha dikkatle gözden geçirdi, hırkasıyla yazmasının üzerindeki tozları süpürdü ve başını Panteley’e çevirmeksizin, “Erkeksiz yapamam ben,” dedi. “Benim erkeğe ihtiyacım var, eğer sen istemezsen... ben de gider bulurum kendime bir tane. Sen de ağzını açayım deme sakın!”

Kırta kırta harman yerine açılan kapıya doğru yürüdü ve arkasına hiç bakmadan gözden kayboldu. Panteley biçerbağların yanı başında sakalını dişleyip gözlerini samanlıkta suçlu suçlu, sinirli sinirli dolaştırdı. Başına gelenlerden afallamış, şaşkına dönmüş bir halde, ‘Yoksa karı haklı mı? Acaba günaha girse miydim onunla?’ dedi içinden.

VI

KASIMDA şiddetli bir don yaptı. Kar erken yağdı. Köyün üst başına rastlayan kıvrımında Don’un üzeri buz tuttu. Kumru mavisi buz üzerinden karşıya geçmeyi göze alanlar oldu ara sıra. Aşağılarda ırmağın yalnızca kıyıları ince bir buz tutmuştu; ırmak ortalarda hızlı, çırpıntılı akıyor, kır başlı yeşil dalgalar kabarıyordu. Kara Kıyı’nın altındaki derin ve durgun kısımda, kedibalığı bir kış uyusukluğu içinde çoktan yirmi beş metre derinliğe çekilmişti. Çamurlu sazan da o civarlarda yatıyordu. Yalnız turna, akıntı yukarı çabalayıp ringa yavrularının peşinden atılıyordu. Çığa, kumluğa yatmıştı, balıkçılar da ıgırıp çekip, çığaları toplamak için ırmağın iyice buz tutmasını bekliyordu.

Kasımda Melehov’lar Gregor’dan bir mektup aldı. Romanya’dan yazıyor, yaralandığını söylüyordu: Bir kurşun sol kolunun kemiğini parçalamış ve yarası iyileşene kadar memleketine gönderilecekmiş. Bu üzüntünün hemen ardından bir ikincisi çöktü Melehov’ların evine. On sekiz ay kadar önce Panteley’in başı darda kalmış, Sergey Mokov’dan yüz ruble borç almış, bunun karşılığında da garanti olarak bir temlik senedi vermişti ona. Yazın ihtiyarı Mokov’un dükkânına çağırmışlar, parayı ödemeye niyeti olup olmadığını sor-

muşlardı. Panteley bakışlarını yarı boş raflarda, pırıl pırıl tezgâhların üzerinde dolaştırmış, ne diyeceğini bilememişti.

Sonunda, “Biraz bekleyin; toparlanmam için bana biraz zaman tanıyın, öderim,” demişti.

Ne var ki, ihtiyar “toparlanamamış”tı. Ürün iyi olmadığı gibi, sıgırlar da para etmiyordu. Haziranda yağan kar misali icra memuru hiç beklenmedik bir şekilde çıkageldi köy odasına, Panteley’i çağırttı ve bir sürü ağır kalabalığından sonra isteğini bildirdi:

“Ver bakalım yüz ruble.”

Komiserin masasında upuzun bir yazı duruyordu; Panteley’in elinden de, komiserin okuduğu yazıyı dinlemekten başka bir şey gelemezdi:

MAHKEME KARARI

Donetz İlçesi Yedinci Daire Sulh Hâkimi olan ben, İmparator Hazretleri adına, 1916 yılı Ekim ayının 27. günü Çavuş Panteley Melehov’un bir temlik senedi karşılığı tüccar Sergey Mokov’dan aldığı 100 ruble borçla ilgili olarak, Sergey Mokov’un, Çavuş Panteley Melehov hakkında vaki iddiasını dinledim. Medeni Kanunun 81, 100, 129, 133 ve 145. maddeleri mucibince aşağıdaki kararı verdim: Çavuş Panteley Melehov, 21 Haziran 1915 tarihli temlik senedi karşılığı aldığı 100 rubleyi, üç ruble tutan mahkeme masrafıyla birlikte ödeyecektir. Karar davalının gıyabında alınmıştır, kesinleşmiş değildir.

Medeni Kanunun 3. maddesinin 156. fıkrası mucibince bağlayıcı olan bu emir derhal uygulanacaktır.

Donetz Bölgesi Yedinci Daire Sulh Hâkimi, İmparator Hazretleri adına aşağıdaki emri verir:

Yukarıda alınan karar bütün ilgili kişiler ve kurumlarca kanuna harfiyen uyularak infaz edilecektir. Mahkeme kararını infaza görevli memurlar, görevlerini ifa ederlerken mahalli polis ve askerî makamlardan gerekli kanuni desteği mutlaka alacaklardır.

Emri dinleyen Panteley, parayı hemen o gün getireceğine söz vererek evine dönmek için izin istedi. Ama evine gideceğine doğruca Korşunov’ların evinin yolunu tuttu. Köyün meydanından geçerken tek kollu Aleksey Şamil’e rastladı.

“Hâlâ topallıyor musun?” diye selamladı onu Şamil.

“Her zamanki gibi.”

“Yolun uzağa mı?”

“Korşunov’lara gidiyorum, iş için.”

“Ya? Sevinçli bulacaksınız onları. Duyduğuma göre oğulları Mitka cepheden dönmüş.”

“Öyle mi?”

Şamil gözüyle yanağı seğirerek, “Öyle dediler,” diye cevap verdi. Tütün kesesini çıkarırken ekledi:

“Hadi bir sigara sar koca delikanlı. Kâğıdı benden, tütünü sende.”

Panteley bir sigara yaktı ve Korşunov’lara gitsin mi gitmesin mi diye düşündü. Sonunda gitmeye karar verdi, topallaya topallaya yola koyuldu.

Şamil arkasından seslendi:

“Mitka da bir nişan kazanmış. Oğullarına yetiştirmeye çalışıyor. Köydeki nişan bolluğu da çalılıkta serçe bolluğundan geri kalmıyor hani!”

Panteley ağır ağır köyün ucuna kadar yürüdü. Korşunov’ların evinin penceresinden bir göz attı içeri ve çitin kapısından girdi. Onu Miron karşıladı. İhtiyarın çilli suratı sevinçten parlıyordu.

Korşunov, Panteley’in koluna girerek, “Başımıza konan talih kuşunu duydun mu?” diye sordu.

“Biraz önce Aleksey Şamil söyledi. Ama ben iş için geldim...”

“Bırak işi şimdi! Gel içeriye de delikanlıyı gör. Bir iki kadeh içkiyle sevincimizi kutluyorduk. Karım ne zamandan beri bir şişe içki saklıyordu böyle bir vesile için.”

Panteley burun kanatlarını açıp kapayarak, “Söylemene hacet yok,” diye gülümsedi. “Kokusunu aldım bile.”

Miron kapıyı ardına kadar açıp Panteley geçsin diye kenara çekildi. Panteley eşikten içeri adımını atar atmaz, gözü, masanın öbür tarafında oturan Mitka’ya takıldı.

Mitka’nın omuzlarına sarılan Grişaka Dede yaşlı gözlerle, “İşte bizim asker delikanlı!” dedi.

Panteley, Mitka'nın uzun elini tuttu, bir adım geri çekildi ve hayretle seyretti onu.

Mitka kısık bir sesle, "Ne var, ne bakıyorsun öyle?" diye sordu gülümseyerek.

"Bakmaktan kendimi alamıyorum, o kadar şaşırdım ki! Grişa'yla ikinizi bir arada yolcu ettiydim, daha çocuktunuz. Bir de şimdi bak! Tam bir Kazak, hem de Ataman Alayına layık bir Kazak."

Lukiniçna bir yandan bir kadehe votka koymaya çalışırken, bir yandan da yaşlarla dolu gözlerini Mitka'ya çevirmiş onu seyrediyordu. Ne yaptığıнын farkında olmadığı için kadehi taşırdı, döktü içkiyi.

"Hey sersem! Ne yapıyorsun be, ziyan ettin güzelim içkiyi!" diye azarladı fena halde Miron onu.

"Senin sevincin şerefine, senin de eve dönüşünün şerefine Mitka!" Panteley gözlerinin mavimtırak aklarını devire devire, kirpiklerini hafifçe kırpıştırarak bir solukta yuvarladı koca votka kadehini. Avucuyla dudaklarını ve bıyıklarını ağır ağır sildi, gözlerini kadehin dibine dikti, başını arkaya attı, kadehin dibinde öksüz kalan bir damla votkayı da bir karış açtığı ağzına silkeledi ve ancak ondan sonra bir soluk alıp, gözlerini azizler gibi kırpıştırı kırpıştırı hıyar turşusundan bir parça ısırdı. Lukiniçna ona bir kadeh votka daha doldurdu, ihtiyar adam çabucak sarhoş oluverdi, gülünç bir hal aldı. Mitka gülümseyerek seyrediyordu onu. Kedi gözleri bir kısılıyor, incecik yeşil çizgilerden ibaret kalıyor, bir açılıp koyulaşıyordu. Delikanlı, evinden uzakta geçirdiği yıllar boyunca gerçekten de tanınmayacak kadar değişmişti. Bu iriyarı, kara bıyıklı Kazak'ta, üç yıl önce aske-re giden o ince endamlı körpecik delikanlıdan hemen hemen hiçbir şey kalmamıştı. Dikkati çekecek kadar gelişmiş, omuzları genişlemiş, kasları dolmuştu; seksen kilodan aşağı olmadığı kesindi. Yüz çizgileri sertleşmiş, sesi kalınlaşmıştı; yaşından büyük gösteriyordu. Yalnız gözleri, yine öyle kıpır kıpır, yine öyle insanı tedirgin eden gözleri hiç değişmemişti.

Bir gülüp bir ağlayarak buruşuk eliyle oğlunun kısa, sert saçlarını, beyaz dar alnını okşayan anasının bütün sevgisi de işte bu göz-lereydi.

Panteley sarhoş sarhoş gülümseyerek, “Demek nişanı kazandın!” dedi.

Mitka kaşlarını çatarak, “Kazaklar arasında nişan kazanmayan kaldı mı ki?” diye cevap verdi. “Kruşkov karargâhtan dışarı adımını atmadığı halde üç tane nişan kazandı.”

İhtiyar Grişaka acele lafa karışarak, “Gururlu kerata,” dedi, “tıpkı benim gibi. Kimseye boyun eğmez.”

Panteley sert bir sesle, “Adama bunun için nişan vermezler,” diye cevabı yapıştırdı, ama Miron onu başka bir odaya çekti, bir sandığın üzerine oturup sordu:

“Natalya’yla torunlarım nasıl? Hepsi de sağ ve sağlıklı ya? Tanrıya şükürler olsun! Buraya iş için geldiğini söylemiştin değil mi? Nedir? Hadi çabuk söyle, yoksa biraz sonra tekrar içmeye başlayacağız, o zaman da iyice sarhoş olur söyleyemezsin.”

Panteley sarhoşluğun verdiği aşırı bir alçalışla, “Para ver bana! Tanrı aşkına! Yardım et bana, yoksa bu... bu para meselesi beni mahvedecek,” diye yalvardı. Miron onun sözünü kesti:

“Kaç para.”

“Yüz.”

“Yüz ne?”

“Yüz ruble.”

“Öyle söylesene, işte.”

Korşunov sandığı karıştırdı, yağlı bir yazma çıkardı, çözdü ve içinden on tane onar rublelik banknot saydı.

“Teşekkür ederim Miron Gregoryeviç. Bizi perişan olmaktan kurtardın.”

“Yok, teşekkür etme bana. Kendi canımız, kendi kanımız söz konusu olduktan sonra...”

Mitka köyünde beş gün kaldı. Gecelerini Anikuşka’nın karısıyla geçirdi. Çok da uysal, basit bir kadın olan bu dulun çaresizliğine acıyordu. Gündüzlerini akrabalarıyla arkadaşları arasında geçiriyordu. Sirtına sadece ince, haki bir asker gömleği geçirip kasketini geriye yıkar, soğuğa dayanıklılığıyla böbürlenerek sokaklarda salına salına dolaşırdı. Bir akşam Melehov’lara uğradı; hamam gibi ısıtılmış mutfağa kendisiyle birlikte ayaz kokusunu, o keskin, unutulmaz as-

ker kokusunu da getirdi. Oturdu, savaştan, köyde olup bitenlerden konuştu, sonra gözlerini kısıp Darya'ya baktı ve gitmek üzere kalktı. Kapı Mitka'nın ardından gürültüyle kapanınca, Darya mum alevi gibi kıpır kıpır kıpırdanmaya başladı; dudaklarını sıkıp yazmasını takmaya hazırlandığı sırada İlyiniçna sordu:

“Nereye gidiyorsun Darya?”

“Dışarı çıkmak istiyorum.”

“Ben de seninle geleceğim.”

Panteley oturduğu yerde soruyu ve cevabı hiç durmamış gibi, başını bile kaldırmadı. Darya, Panteley'in yanından geçip kapıya doğru yürüdü; kurt gibi parlayan gözlerinin üzerinde gözkapakları kısılmıştı. Kaynanası da ağır aksak ardından yürüdü Darya'nın. Avlu kapısının orada Mitka öksürüyor, ayaklarını yere sürüyordu. Kapı mandalının sesini duyunca, merdivene doğru yürümek için döndü.

“Sen misin Mitka? Bizim avluda yolunu mu kaybettin?” diye sordu İlyiniçna kurnaz kurnaz. “Kapıyı iyi çek giderken yoksa rüzgârda çarpar bütün gece.”

Mitka canı sıkkın bir halde, “Yok kaybolmadım,” diye cevap verdi. “Kaparım kapıyı!” Sonra yolun karşı tarafına, Anikuşka'ların avlusuna doğru yürüdü.

Mitka kaygısız bir yaşam sürüyor, kuşlar gibi yarını düşünmeden yaşıyordu; bugün için yaşamından hoşnuttu ya, yarına da Allah kerim. Askerlikle pek başı hoş değildi. Gözünü daldan budaktan esirgemeyecek kadar cesur olmasına rağmen, askerlikte sivrilmek uğruna yaşantısını değiştirmeye yanaşmadı. Kıtadaki sicili hiç de iyi değildi. İki kez askerî mahkemeye verilmişti; birinde, Rus uyruğuna geçmiş Polonyalı bir kadının ırzına geçmekten, birinde de hırsızlıktan. Üç yıllık savaş süresi içinde pek çok ceza yemişti, hatta bir seferinde askerî mahkeme az daha kurşuna dizilme cezası verecekti ona. Ama bir yolunu bulup paçasını kurtarmayı bildi. Alayın en berbat tiplerinden biri olmasına rağmen, Kazaklar, neşeli ve güleryüzlü yaradılışından ötürü onu severdi; yiğitliği de subayların hoşuna gidiyordu. Mitka hiçbir şeyi umursamadan kendi bildiği yolda, bir kurt gibi hafif adımlarla ilerliyordu. Gerçekten de kurda çok benzeyen tarafları vardı Mitka'nın; yürüyüşü, fırlak yeşil gözlerinin aşağıdan

bakışı, hatta başını döndürüşü bile kurdu andırıyordu. Mitka şarap-nelle yaralanan boynunu hiç çeviremezdi, başını çevirmesi gerektiği zaman gövdesini olduğu gibi döndürürdü. İri kemiklerinin üzerinde kaslarının örgüsü sımsıkıydı. Hareketleri hafif ve sakinandı; gevşeklikten eser olmayan bir sağlık ve güçlülük kokusu taşırdı ondan; tıpkı vadide sabahın altüst ettiği bereketli kara toprağın kokusu nasılsa, öyle bir koku. Yaşam, bir saban izi gibi dümdüz, basit uzanı-yordu Mitka'nın önünde ve o, bu yaşam yolunun mutlak hâkimi gibi yürüyordu. Düşünceleri de yine böyle, ilkel denecek kadar basit ve dosdoğruydı. Eğer karnın açsa, arkadaşlarından bile çalabilirsin, hem çalmalısın da; ve Mitka acıktı mı çalardı. Eğer çizmelerin es-kidiyse, Alman tutsaklardan birinin ayağındaki çizmeyi çekip al-maktan daha kolay bir şey yoktu dünyada. Eğer bir suç işlediysen, mutlaka bunu bağışlatmanın bir yolunu bulmalıydın ve Mitka koşup yarı boğulmuş Alman nöbetçileri getirerek, en tehlikeli işlere gönül-lü girerek suçlarını bağışlatmanın yollarını bulurdu. 1915'te parça parça doğranmasına ramak kalmış ve tutsak düşmüştü; ama aynı gece, tırnaklarının parçalanması pahasına, sundurmanın damını delip kaçmış, giderken de hatıra olarak bir arabanın koşumlarını götürmüştü yanında. Daha böyle nice nice şeyler götürdü yanında Mitka bu şekilde.

Altıncı gün, Miron oğlunu arabayla Millerovo İstasyonuna götür-dü, takırdaya takırdaya uzaklaşan yeşil vagonların ardından uzun uzun baktı, sonra şiş gözlerini kaldırmadan, kamçısının ucuyla pe-ronun zeminini kazımaya koyuldu. Lukiniçna oğlunun ardından ağladı; ihtiyar Grişaka öksürdü, avucunun içine sümkükdü, sonra elini paltosuna sildi. Anikuşka'nın karısı da, Mitka'nın iri gövdesi-nin ateşli sokuluşlarını hatırlarken ve ondan kaptığı belsoğukluğu-nun acısını çekerken gözyaşları döktü.

Rüzgâr bir atın yelesini nasıl dolaştırırsa, zaman da günleri öyle-ce birbirine doladı. Noel'den az önce beklenmedik bir şekilde donlar çözüldü, ardı arkası kesilmeden günlerce yağmur yağdı, tepelerin ku-rumuş sel yataklarından sular çağlayarak aktı, ırmağa uzanan çıp-lak burunların üzerinde, geçen yıldan kalan otlar ve yosunlu kalker katmanları yeşile döndü, Don'un kıyıları köpük köpük oldu, buzlar

süngerimsi bir hal, güvercin mavisi bir renk aldı. Çıplak kara topraktan anlatılmaz tatlılıkta bir koku yükseldi. Şosedeki tekerlek izlerine dolan sular da kabarcıklar yüzdü. Köyün ilerisindeki balçıklı yarlar, yeni yeni toprak kaymalarıyla çatlayıp açıldı. Güney rüzgârı ağır, çürümüş ot kokusu getirdi ve öğle üzerleri, tıpkı bahar mevsimindeki gibi, ufka yumuşak, kumru mavisi gölgeler çöker oldu. Köyde çitlerin yanına atılan kül yığınlarının çevresinde, yüzeyleri kırış kırış, kirli su birikintileri meydana geldi. Harman yerlerindeki tınazların çevresindeki toprak yumuşadı, ıslak samanların yoğun, tatlımsı kokusuyla gelen geçenlerin burunları gıdıklandı. Saz kaplı damların buzlar sarkan saçaklarından gündüzleri zift gibi sular aktı; çitlerin üzerine konan saksâğınlar bir an bile susmadı. Miron Korşunov'un avlusunda kışlayan boğa, vakitsiz baharın verdiği gevşeklik içinde böğürdü, çiti boynuzladı, parlak göğsünü eskimiş, kurt yemiş sabanın üzerinde kaşdı ve çarçabuk dağılan, sulu karları ezdi, çiğnedi.

Noel'in ikinci günü Don'un buzları tamamıyla çözüldü. Kopan buz parçaları akıntının ortasında müthiş çatırtılar, gıcırıtlarla aşağı doğru sürüklendi gitti. Kocaman kocaman, uyuşuk balıklar gibi buz parçaları kıyıları vurdu. Don'un ötesinde, insanın kanını kaynatan güney rüzgârının önüne kattığı kavaklar, çırpıntılı, ama hareketsiz uçuşları içinde ileri doğru uzandı.

Ama gece yaklaşırken, rüzgâr tepenin üzerinde kükremeye başladı; köy meydanının üzerinde kuzgunlar telaşlı telaşlı kanat çırpıtı, acı acı öttü. Hristonya'nın domuzu uzun burnunda bir demet otlar Melehov'ların avlusunun önünden koşarak geçti ve Panteley ilkbaharın tekrar gerilediğini, ertesi sabaha havanın yine dona çekeceğini anladı. Geceleyin rüzgâr doğuya döndü; yumuşayan havayla buzları yer yer açılan su birikintileri üzerine ince bir buz tabakası billur yamalar vurdu. Sabah ise rüzgâr Moskova'dan doğru esiyordu ve buzlar yeniden katılaştı. Kış tekrar hüküm sürmeye başladı. Yalnız Don'un ortasında beyaz, büyük buz tabakaları aşağı doğru kaymaya, sırttaki çıplak toprak buzlu buzlu tütmeye devam etti.

Noel'den az sonra köy vaizi, Aksakallar toplantısında Panteley'e, Gregor'u Kamenskaya'da gördüğünü, Gregor'un yakında onların ziyaretine geleceğini bildirmesini istediğini söyledi.

VII

SERGEY Mokov ufak, esmer, kıllı elleriyle yaşamın bütün nabız atışlarını duyardı. Bazen yaşam ona bir oyun gibi gelir, bazen de suda boğulan bir adamın boynuna bağlı taş misali olanca ağırlığıyla yüklenirdi sırtına. Çok görmüş geçirmişti. Sergey Platonoviç'in başından az dert gelip geçmemişti. Epeyce eskiden, daha tahıl ambarını işlettiği sıralarda, Kazakların tahıllarını yok pahasına kapatmış, ama ateşe verdikleri için işe yaramaz hale gelen tam altmış dört ton tahıllı arabalarla köyün dışına taşıyıp nehre dökmüştü. 1905'te de, karanlık bir güz gecesi, köyden birinin çiftesini üzerine boşalttığını hatırlıyordu. Sürüp giden bu kayıplar ve kazançlar arasında Mokov altmış bin ruble biriktirmiş, parasını Volga-Kama Bankasına yatırmış, ama ondan sonra da büyük sarsıntılarla dolu günlerin yaklaşmakta olduğunu sezmişti. Bu karanlık günleri bekleyen Mokov aldanmadı.

1917 yılı Ocak ayında, veremden yavaş yavaş ölmekte olan öğretmen Balanda ona gelip dert yanmıştı:

"Devrim burnumuzun dibinde, oysa ben burada çıtkırıldımlara yaraşır saçma sapan bir hastalıktan ölüyorum. Yazık, Sergey Platonoviç; senin şu para torbalarının yırtılarak açılacağı, sıcacık yuvandan dehşet içinde kaçacağın günleri göremeden ölmek çok yazık!"

"Niçin yazık olsun?"

"Yazık değil mi ama? Sen de bilirsin, her şeyin yerle bir edildiğini görmek ne güzel şeydir."

Sergey Platonoviç öfkesini gizleyerek, "Korkarım ki dostum," dedi, "bu işler olmadan ölüp gideceksin sen!"

Don köyleri ocak ayında hâlâ, Rasputin ve çar ailesi için başkentte çıkarılan dedikodularla çalkalanıyordu. Ama martta, çarlığın devrildiği haberiyle Sergey Platonoviç beyninden vurulmuşa döndü. Köylüler heyecanlarını ve meraklarını belli etmeden karşıladı haberi. O gün, gençli ihtiyarlı bir Kazak kalabalığı, Mokov'un kapalı dükkânının kapısı önünde toplandı. Kızıl saçlı, şaşı gözlü bir Kazak olan yeni köy atamanı, habere son derece üzüldüğü için, dükkânın dışında sürüp giden heyecanlı tartışmalara hemen hemen hiç ka-

rışmadı; yalnız arada bir Kazaklara yan yan bakarak, sinirli sinirli söyleniyordu:

“Durum berbat! Ne yapacağız şimdi?”

Dükkânının dışında toplanan kalabalığı gören Mokov, dışarıya çıkıp ihtiyarlarla konuşmaya karar verdi. Samur kürkünü giydi, adının gümüşten baş harflerini taşıyan gösterişsiz bastonuna dayanarak evinin ön merdiveninden indi.

Matvey Kaşulin, çiy damlasına benzeyen burnunun çevresinde küçük kırışıklıklar yapan kaygılı bir gülümsemeyle sordu:

“Ee Mokov, okumuş adamsın sen, neler olacağını anlat bize.”

Mokov’un başıyla verdiği selamı, ihtiyarlar kasketlerini saygıyla çıkararak aldı ve Mokov aralarına girsin diye kenara çekildi.

Mokov önce havayı şöyle bir yoklamak için, “Çarsız yaşayacağız,” diye söze başladı.

İhtiyarlar hep bir ağızdan konuşmaya başladı:

“Ama çarsız nasıl olur?”

“Atalarımız, dedelerimiz hep çarın idaresi altında yaşadı. Şimdi cara ihtiyaç kalmadı mı?”

“Baş gitti mi ayaklar yaşamaz!”

“Ne biçim bir hükümet olacak bu?”

“Hadi söyle Sergey Platonoviç! Konuş, bizden çekinme.”

İçlerinden biri gülümseyerek, “Belki kendisi de bilmiyordur,” dedi.

Sergey Platonoviç aptal aptal eski lastik galoşlarına baktı, kelimeler ağzından güçlükle döküldü:

“Devlet Meclisi, Duma idareyi ele alacak. Cumhuriyet kurulacak.”

“Demek başımıza bu da geldi, Allah kahretsin!”

Avdeyiç, “Merhum Majeste İkinci Aleksandr zamanında nasıl askerlik yaptığımızı hatırlıyorum da...” diye lafa başladı, ama çatık kaşlı ihtiyar Kazak Bogatiryov sert bir sesle onun sözünü kesti:

“Bunu daha önce de anlatmıştın bize! Konudan ayrılma.”

“Kazakların sonu geldi galiba.”

“Grevler böyle devam ederse, yakında Almanlar St. Petersburg’a dayanır.”

“Eğer bu eşitlik dedikleri şeyi getirirlerse, bizi mujiklerle bir tutacaklar.”

“Yakında topraklarımıza da el koyarlar, ha?”

Sergey Platonoviç zoraki bir gülümsemeyle çevresindeki ihtiyarların kaygılı yüzlerine baktı, hastalıklı bir hüznün kapladı içini. Kırışmaya başlayan sakalını alışkanlıkla ikiye ayırdı, kime olduğu bilinmeyen bir öfkeyle konuştu:

“Rusya’yı nerelere kadar getirdiklerini görüyorsunuz işte! Sizi mujiklerle eşit kılacaklar, ayrıcalıklarınızı elinizden alacaklar, ondan sonra da eski defterleri karıştıracaklar. Kötü günler göreceğiz... Mesele hükümetin kimin eline geçeceğinde, yoksa felaketin içine yuvarlandığımızın resmidir.”

“Yaşarsak, görürüz!” diyerek Bogatiryov başını salladı, güreş kaşlarının altından güvensiz güvensiz baktı Mokov’a. “Sen kendi işlerin bakımından üzülüyorsun Sergey Platonoviç, ama bakarsın bizim durumumuz daha iyi olur.”

Mokov zehir saçan bir sesle, “Nasıl daha iyi olacaksınız bakalım?” diye sordu.

“Belki yeni hükümet savaşa bir son verir. Olamaz mı, ha?”

Mokov, hadi canım gibilerden elini sallayıp, kafasında para, deşirmen ve gittikçe azalan işleriyle ilgili karmakarışık düşünceler olduğu halde ayaklarını sürüyerek evinin yolunu tuttu; o sırada aklına Yelizaveta’nın Moskova’da olduğu, Vladimir’in de yakında Novoçerkask’tan döneceği geldi. Çocukları için duyduğu kaygının ucu körleşmiş iğnesi, düşüncelerinin huzursuz kargaşalığında bir değişiklik yapmadı. Merdiven başına vardığında, çevresindeki yaşamın birdenbire kararverdiğini, acı veren düşüncelerin ruhunu kemirdiğini hissetti. Başını çevirip yaşlı Kazaklara doğru baktı, merdiven parmaklığının üzerinden bir tükürük attı, verandadan odasına geçti.

Anna İvanovna kocasını yemek odasında karşıladı. O renksiz, duygusuz bakışlarını Mokov’un yüzüne çevirerek sordu:

“Çaydan önce bir şey yemek ister misin?”

“Yok istemem! Nasıl yerim!” İğrenir gibi bir hareketle karısını kenara çekti. Ağzında bir pas tadı, içinde bir duygusuzluk, bir boşluk hissetti.

“Liza’dan mektup var.”

Sergey Platonoviç, kalın kâğıttan yapılmış mektup zarfından çıkan kokuyla burnunu kırıştırarak, ömründe ilk kez kızı için, ‘Korkarım benim kız hafif meşrebin, boş kafalının biri,’ diye düşündü. Mektubu acele acele okudu, “ruh durumu” kelimeleri üzerinde bir süre durdu, bunun altında gizli bir anlam aradı. Liza mektubunun sonunda para istiyordu. Sergey Platonoviç, mektubun son satırlarını okurken kafasının içinde yine o zonklayan boşluğu duydu. Birdenbire ağlamak geldi içinden. Olanca çoraklığıyla yaşamı geldi gözlerinin önüne.

‘Kızım bana yabancı,’ diye düşündü, ‘ben de ona. O, benim kızım olduğunu yalnız benden para isteyeceği zaman hatırlıyor. Pis sürtük, peşinde âşıkları... Oysa bebekken ne sarı saçları vardı. Tamamıyla benimdi o zaman... Tanrım! Her şey nasıl da değişiyor! Bu yaşa geldim hâlâ akıllanamadım. Yaşamımın daha iyi olabileceğine inandım, oysa aslında yol kenarındaki bir türbe kadar yalnızım. Paramı kirli yollardan kazandım, ama temiz yoldan da para kazanılmaz ki... Başkalarından para sızdırdım, ne var ki şimdi de devrim yaklaşıyor, yarın öbür gün kendi uşaklarım beni evimden atacak. Hepsinin Allah belasını versin! Ya çocuklarım? Vladimir aptalın biri... Bütün bunların anlamı ne yani? Hiçbir şeyin önemi yok, belki...’

Müphem bir çağrışımla değirmeninde geçen bir olayı hatırladı. Kazak müşterilerden biri tartıda hile yapıldığından yakınarak parasını ödemek istememişti. Gürültüyü duyan Sergey Platonoviç ne olduğunu anlamak için makine dairesinden dışarı çıkmıştı. Durumu öğrenince, kantarcıya unu alıkoymasını söylemiş, ufak tefek zayıf bir Kazak olan müşteri un çuvalının bir kulağına, işçilerden Zavar adında tıknaz yapılı, davul gibi göğüslü biri de öteki kulağına yapışmıştı. Kazak kendisini itince Zavar da kolunu kaldırıp iri yumruğunu adamın şakağına patlatmıştı. Kazak yere yuvarlanmış, sonra sol şakağında bir çürükle, sersemlemiş bir halde ayağa kalkmıştı.

“Al unumu! Al da benim unumla tıkn,” deyip omuzları sarsıla sarsıla uzaklaşmıştı.

Sergey Platonoviç’in bu olayı ve olayın sonuçlarını hatırlaması için görünürde hiçbir neden yoktu. Ufak tefek Kazak’ın karısı ona

gelmiş, orada bulunan başka müşterileri kendine acındırmak için yapmacık bir ağlama tutturmuştu.

“Bu nasıl iştir dostlar? Böyle hareket etmeye ne hakkı var onun? Unumuzu geri verin bize!”

“Haydi, çekil şuradan teyze, hiç ses etmeden çekil, yoksa saçlarını yolarım senin,” diye onunla eğlenmişti Zavar.

Kantarcının, Kazak kadar ufak tefek, nahif yapılı olmasına rağmen Zavar’ın üstüne atılması ve Zavar’dan bir araba sopa yemesi tatsız, acınacak bir manzaraydı; ondan sonra da işini bırakıp gitmişti.

Bütün bunlar, mektubu katlarken görmeyen gözlerini ileriye diken Mokov’un kafasından büyük bir hızla kayarcasına geçmişti.

Günün sonunda sefil, kasvetli bir acı çöktü içine.

O gece iyi uyuyamadı, karmakarışık düşüncelerin ve bilinçaltı isteklerin pençesinde kıvrandı durdu. Ertesi sabah, Yevgeni Listnitski’nin cepheden döndüğünü duyunca, gerçek durumu öğrenip kafasındaki kaygı verici önsezilerden kurtulmak için Yagodnoye’ye gitmeye karar verdi. Böylece Yemelyan hafif kızağı koştı ve efendisini Yagodnoye’ye götürdü.

Güneş köyün üzerinde sapsarı bir zerdali gibi olgunlaşıyor, onun altında ve üstünde bulutlar inceliyor, dumandan teller haline geliyordu. Buz gibi soğuk hava zengin bir meyve kokusuyla doluydu. Yoldaki buzlar atın toynakları altında çatırdıyor, hayvanın burun deliklerinden çıkan buhar rüzgârla geri gelerek yelesinin üzerinde hemen donuveriyordu. Hızlı gidişten ve soğuktan sinirleri gevşeyen Mokov’un içi geçti oturduğu yerde. Köyün meydanındaysa, kara koyun postları içinde bir Kazak kalabalığıyla, yakaları ve kenarları samur kürklü mantolarının içinde küme küme toplanmış kadınlar göze çarpıyordu.

Öğretmen Balanda, yakasındaki ilige bir kırmızı kurdele iştirmiş, mendilini yeşile çalan dudaklarına bastırmış, ortalarında duruyordu. Konuşurken gözleri alev alev yanıyordu:

“...İşte, kahrolası istibdat yıkıldı... Artık çocuklarınız kamçılarıyla işçileri sindirmeye gönderilmeyecek. O vampire, çara ettiğiniz uşaklığın sonu gelmiştir. Yeni, özgür Rusya’yı Kurucu Meclis idare edecek. Bu meclis bambaşka bir yaşam, şanlı şerefli bir yaşam kuracak.”

Metresi arkadan paltosunun eteğini çekiştiriyor ve yalvarırcasına fısıldıyordu:

“Mitya, yeter artık! Yine fenalaşacaksın! Yine kan tükürmeye başlayacaksın, Mitya!”

Kazaklar gülümsemelerini gizleyip sıkıntıdan öksürerek dinliyordu Balanda’yı. Ama sözlerini bitirmesine meydan vermediler. Kalabalığın içinden tatlı, bas bir ses lafını kesti onun:

“Evet, güzel bir yaşama kavuşacağız, öyle görünüyor, ama sen bu yaşamı görecektir kadar yaşayamayacaksın, zavallı dostum! Hadi evine git sen, hava soğuk!”

Balanda söyleyeceklerini çarçabuk bitirdi, üzgün bir tavırla uzaklaştı.

Mokov, Yagodnoye’ye ögle üzeri vardı. Yemelyan atı dizginlerinden tutup yedeğine alarak, tavlanın yanı başındaki, söğütten yapılmış yemliğe götürdü. Efendisi kızaktan atlayıp gocuğunun altındaki gömleğinde mendilini ararken, o da atın koşumlarını çözerek hayvanın sırtına bir çul attı. Merdivenin dibinde karşısına kocaman, pas rengi tüylü bir borzoy tazısı çıktı Mokov’un. Bu köpek, Mokov’un yolunun üzerinde bacaklarını uzatıp gerinerek esnerken, merdivenin çevresinde yatmakta olan öteki köpekler de Mokov’un ardında tembel tembel doğruldu.

Köpek kalabalığından ürken Sergey Platonoviç merdiveni geri çıktı.

Kupkuru, aydınlık sofa, keskin keskin köpek ve sirke kokuyordu. Bir sandığın üzerindeki, duvara çakılı geyik boynuzunun çatallarına subayların giydiği cinsten bir Kafkas kalpağı, gümüş püsküllü bir başlık ile bir Çerkez pelerini asılıydı. Sergey Mokov bunları seyrederken, bir an için sanki omuzları düşük, kılıksız, uzun boylu biri kendisine tepeden bakıyormuş gibi bir his duydu. Yan odadan tombul, kara gözlü bir kadın çıktı. Mokov’u dikkatle süzdü ve esmer, güzel yüzündeki ciddi ifadeyi değiştirmeksizin sordu:

“Nikolay Alekseyeviç’i mi istiyorsunuz? Haber vereyim.”

Sergey Platonoviç bu tombul, güzel kadının Aksinya olduğunu anlamakta güçlük çekti. Ama Aksinya onu hemen tanıdı ve kiraz

renkli dudaklarını sıkıp, pürüzsüz, çıplak kollarının hafif bir hareketiyle vücudunu gereğinden fazla kasarak dimdik durdu. Kapıyı vurmadan salona girdi ve kapıyı ardından kapadı. Bir iki dakika kadar sonra, arkasında ihtiyar Listnitski olduğu halde tekrar çıktı. Listnitski yüzünde ciddi bir gülümsemeyle Mokov'u karşılamak tennezzülünde bulundu:

“Oo, tüccar Mokov! Seni hangi rüzgâr attı buralara? Gel, içeri gel.” Kenara çekildi ve eliyle misafirini salona buyur etti.

Sergey Platonoviç, toplum içinde kendisinden üstün durumda olanlara göstermeyi çok eskiden beri âdet edindiği saygıyla başını eğip selam verdi ve içeri girdi. Yevgeni Listnitski kelebek gözlüğünün ardında gözlerini kısarak onu karşılamak üzere ilerledi.

“Aman ne hoş, benim sevgili dostum Sergey Platonoviç! Nasılsınız? Yaşlanmıyorsunuz ya inşallah?”

“A, tabii, hiç yaşlanmıyorum Yevgeni Nikolayeviç! Daha hâlâ sizden çok yaşayabileceğimi umuyorum. Ya siz nasılsınız? Sıhhat ve afiyettesiniz ya?”

Yevgeni dişlerindeki altın kronları gösteren bir gülümsemeyle, Mokov'u kolundan tutup bir sandalyeye götürdü. Ufak bir masanın başına oturup son karşılaşmalarından bu yana yer alan değişikliklerin izlerini birbirlerinin yüzlerinde arayarak hoşbeş ettiler. İhtiyar Listnitski, Aksinya'ya çayı getirmesini söyledi, sonra geldi ve Mokov'un yanında durarak elini masanın üzerine dayayıp sordu:

“Köyde işler nasıl gidiyor? Duydunuz mu... hayırlı haberleri?”

Mokov başını kaldırıp ihtiyar generalin çenesinin altındaki per-dahlı, katlanmış gerdana baktı ve içini çekti:

“Duymamak elde değil ki!”

“Ne yaman bir tecelliymiş bu!” İhtiyar general çubuğundan derin bir nefes çekti; bir saniye kadar âdem elması titredi. “Daha savaşın başında böyle olacağını anlamıştım ben. Eee, hanedanlığın kaderi böyle. İnsana Merejkovski'yi hatırlatıyor... Sen hatırlıyor musun Yevgeni? Hani onun Birinci Petro'yla Aleksey hakkındaki hikâyesini. Kendisine bir sürü işkence yapıldıktan sonra çaresiz Aleksey babasına der ki, ‘Benim kanım senin sülalenin laneti olacak...’”

Mokov heyecanla, “Olup bitenler hakkında doğru dürüst bir ha-

ber alamadık,” dedi. Sandalyesinde kıpırdandı, sigara yaktı ve devam etti:

“Haftalardır gazete yüzü görmedik. Yevgeni Nikolayeviç’in izinli geldiğini duyunca, neler olduğunu ve neler olabileceğini esaslı bir şekilde öğrenmek için buraya gelmeye karar verdim.”

Yevgeni’nin sinekkaydı tıraşlı yüzündeki gülümseme kayboldu, cevap verdi:

“Olaylar korkutucu... Askerlerin maneviyatı tam manasıyla kırılmış vaziyette. Dövüşmeye devam etmek istemiyorlar, bıkmışlar artık. Doğrusunu isterseniz, kelimenin gerçek anlamıyla asker diye bir şey görmedik bu yıl. Dizgine vurulmaz vahşi bir haydut sürüsü haline gelmişler. Babamın böyle bir şeyi aklı almıyor. Ordumuzun maneviyatının ne derece bozulduğunu havsalası almıyor. Bile bile mevzilerini bırakıyor, subaylarını öldürüyor, sivilleri soyup boğazlıyorlar... Askerî emirlerin yerine getirilmemesi ise olağan işlerden sayılıyor artık.”

İhtiyar Listnitski bir sigara dumanı bulutunu üflerken, “Balık baştan kokar,” dedi.

Gözkapaklarından biri sinirli sinirli seçiren Yevgeni, “Bence hiç de öyle değil,” dedi. “Bence hiç de öyle değil. Ordu alttan çürüyor, Bolşevikler tarafından bozuluyor. Hatta Kazaklara bile, özellikle piyadelerle yakın teması olan tümenlerin maneviyatına güvenilemez. Müthiş bir bıkkınlık, evlerine dönme isteği... Ve Bolşevikler...”

Kendisini daha fazla tutamayan Mokov, “Ne istiyor bunlar?” diye patladı.

“Oo...” diye güldü Yevgeni, “İstedikleri... Bunlar kolera mikrobundan da beterdir. Yani, insanları kendilerine kolaylıkla bağlamaları ve askerlerin ta içine kadar nüfuz edebilmeleri bakımından, daha beterdir diyorum. Demek istiyorum ki, fikirleriyle nüfuz ediyorlar tabii... bunlardan kurtulmak için hiçbir garanti yoktur. Hiç kuşkusuz, Bolşevikler arasında birkaç tane çok zeki adam var. Bunlardan bazılarıyla temasım oldu. Bir kısmı tam anlamıyla körü körüne inanmış kimseler,” birden gazez dolu bir hiddetle, “ama çoğunluğu azgın, ahlaksız hayvanlar. Bunların Bolşevik öğretisinin esasıyla ilgilendikleri falan yok; bütün istedikleri yağma olanakları bulmak,

cepheden kaçmak. İlk emelleri, ellerine kuvvet geçirip kendi deyimleriyle, bu ‘emperyalistler’ savaşını ayrı bir barış kurma yoluyla bile olsa sona erdirmek, toprakları köylülere, fabrikaları da işçilere vermek. Tabii, saçma oluşu bir yana, ham hayalden ibaret, ama işte böylesine ilkel yöntemlerle kendilerine çekiyorlar askerleri.”

Listnitski için için kaynayan öfkesini tutup, fildişi ağızlığını parmaklarının arasında evire çevire konuşuyordu. Mokov sandalyesinden ileri fırlayacakmış gibi bütün vücuduyla öne eğilerek dinliyordu. İhtiyar Listnitski siyah, eski püskü keçe çizmelerini sürüyerek, yeşile çalan bıyıklarını dişleye dişleye bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu.

Yevgeni, Kazakların intikam almalarından korktuğu için, daha devrim başlamadan nasıl alaydan sıvışmak zorunda kaldığını anlatarak sözünü sürdürüp, Petrograd’da tanıklık ettiği bazı olayların hikâyesini aktardı. Bir dakika kadar hiç konuşmadılar. Sonra ihtiyar Listnitski gözlerini Mokov’un burnuna dikip, damdan düşercesine sordu:

“E, güzün baktığın kır atı satın alacak mısın bakalım?”

Mokov perişan bir ifadeyle yüzünü buruşturup, “Böyle bir zamanda nasıl bu gibi şeylerden söz edebiliyorsunuz Nikolay Alekseyeviç?” dedi ve umutsuz bir hareketle elini salladı.

Bu arada Mokov’un sürücüsü Yemelyan, uşaklar dairesinde çay içerek ısınıyor, pancar gibi kızarmış yanaklarını mendiliyle silerken köyden havadis veriyordu. Yumuşak bir şala sarıyan Aksinya, göğsünü karyolanın oymalı arka tahtasına dayamış, ayakta duruyordu.

“Bizim ev şimdiye kadar çökmüştür herhalde, değil mi?” diye sordu.

“Yo, niye çöksün?” diye ağır ağır cevap verdi Yemelyan.

“Komşularımız, Melehov’lar nasıllar?”

“İyidirler.”

“Piyotr izine gelmedi mi?”

“Geldiği hiç kulağıma çalınmadı.”

“Ya Gregor?”

“Gregor Noel’den sonra geldi. Karısı ona geçen yıl ikiz doğurdu. Yaralanmış Gregor.”

“Yaralanmış mı?”

“Evet, kolundan. Dövuştten çıkmış köpek gibi vücudu yara izleriyle dolu. Artık aldığı nişanlar mı daha çoktu, kılıç yaraları mı, bilmiyorum.”

“Nasıl görünüyordun... Grişa demek istiyorum?” diye sordu Aksinya. Boğazına düğümlenen hıçkırığı yuttu ve sesinin titrediğı belli olmasın diye öksürdü.

“Her zamanki gibi işte; atmaca burunlu, esmer. Türkoğlu Türk, başka türlü olacak değil ya!”

“Onu demek istemedim... Daha yaşlanmış mı yani?”

“Nereden bileyim? Belki biraz yaşlanmıştı. Karısı ikiz doğurduğuna göre fazla yaşlanmış olamaz.”

Aksinya ürpererek, “Evin içi soğuk,” dedi ve dışarı çıktı.

Sekizinci çayını dolduran Yemelyan onun ardından baktı.

“Eğer yavşağın zehiri varsa, o da işte bu karıdır!” diye homurdandı. “Daha dün köyde ayağında çarıkla dolaşıyordu, şimdi hanımefendi kesilmiş. ‘Evin içi soğuk’muş. Pöh, کنار mahallenin dilberi sen de; anası kancık doğurmuş işte ne olacak! Hiç gelemem onun gibi karılara. Ben olsam gösterirdim onlara, böyle leş kargalarına!.. ‘Evin içi soğuk’muş! Yılan! Pöh!”

Öyle alınmıştı ki, sekizinci bardak çayını bitiremedi, kalktı, haç çıkardı, dışarı çıktı, çevresine kibirli kibirli baktı ve tertemiz yerleri çizmeleriyle özellikle kirletti. Dönüşte bütün yol boyunca onun da en aşağı efendisi kadar asıktı suratı. Hıncını attan aldı, kırbacıyla hayvanın gerisini edepsizce düрте düрте küfretti durdu ata. Alışkanlığına aykırı olarak, efendisiyle tek kelime konuşmadı. Sergey Platonoviç de korkusuyla baş başa, sessizliğini bozmadı.

VIII

GÜNEYBATI cephesinde yedekte tutulan piyade tümenlerinden birinin tugayı ile ona bağı 27. Don Kazakları Alayı, çıkan kargaşalıkları bastırmak için Petrograd’a gönderilmek üzere, Şubat Devriminin başlamasından önce cepheden geri çekildi. Tugay, cephe gerisine alındı, kışlık yeni takımlarla donatıldı, bir gün iyice beslendikten sonra trene bindirilip yola çıkarıldı. Ne var ki, olaylar

alaylardan hızlı ilerliyordu. Daha hareketlerinin birinci günü imparatorun, Genelkurmay Başkanlığı karargâhında, tahttan feragat ettiğini bildiren bir buyruğu imzalamış olduğuna ilişkin dedikodular dolaşmaya başladı.

Tugay yarı yoldan geri çevrildi. Razgon İstasyonunda 27. Kazak Alayına ‘trenden in’ emri verildi. Bu asker sevkıyatı bütün hatları tıkamıştı. Kaputlarında kırmızı şeritler olan askerler, omuzlarında Rus tipi ama İngiliz yapısı gıcır gıcır tüfeklerle peronda koşuşup duruyordu. Bunların birçoğu heyecanlıydı, bölük bölük sıra olan Kazaklara kaygıyla bakıyordu.

Yağmurlu gün sona ermek üzereydi. İstasyon binalarının damlarından sular kabarcıklar halinde dökülüyordu. Şimendifer yollarındaki yağlı su birikintileri, göğün kurşuni, yumuşak koyun postuna benzeyen görüntüsünü yansıtıyordu. Manevra yapan lokomotiflerin kesik kesik, boğuk gürültüleri duyuluyordu. Ardiyenin ilerisinde alayı, kuzguni bir yağız ata binmiş olan tugay komutanı karşıladı. Atın topuklarına kadar ıslanmış bacaklarından buhar çıkıyordu. Süvari kolunun ardından hiç korkmadan yerlere konan kargalar, portakal rengi fişkılları eşeleyip gagalıyordu.

Tugay komutanı, yanında alay komutanı olduğu halde Kazaklara doğru geldi, atını durdurdu, bölükleri sert bakışlarıyla süzerek, keлимeleri bulmakta güçlük çektiği için kekeleye kekeleye, duraklaya duraklaya bir konuşma yaptı:

“Kazaklar! İmparator İkinci Nikola’nın saltanatı halkın isteğiyle... ııh, devrildi. Hükümet, Duma Geçici Komisyonunun ellerine teslim edildi. Ordunun ve ordu içinde sizlerin, bu... ııh... haberi sükûnetle karşılamamız gerekiyor... Kazakların görevleri, vatanlarının topraklarını dış saldırılardan... ııh... yani dış düşmandan korumaktır... Biz kendimizi ortaya çıkan karışıklıklardan uzak tutarak, yeni hükümetin ne yoldan kurulacağı meselesini sivillere bırakacağız. Biz karışmamalıyız! Ordu için savaş ve siyaset... ııh... bağdaşmayan şeylerdir. Temellerin... ııh... sarsıldığı zamanlarda, bizler... ııh...” buraya gelince, nutuk çekmeye alışık olmayan yaşlı tuğgeneral, alayın sabırla beklediği benzetmeyi bulmakta güçlük çekti, “çelik kadar sağlam olmalıyız. Subaylarınıza itaat etmek sizin Kazaklık

görevinizdir, askerlik görevinizdir. Biz düşmanla eskisi gibi kahramanca çarpışacağız, geride” (elleriyle geriye doğru belli belirsiz bir hareket yaptı) “memleketin kaderine Duma karar versin. Savaşı sona erdirdiğimiz vakit, memleketimizin iç işlerindeki rolümüzü alacağız, ama şimdilik... bu işlere karışmamalıyız, orduya ihanet edemeyiz... Orduya siyaset karışmamalıdır.”

Kazaklar istasyonda birkaç gün kalıp Geçici Hükümete bağlılık yeminleri etti, toplantılara katıldı, sık sık hemşerileriyle görüştü, ama istasyonda kaynaşan erlerden hep ayrı durdular. Toplantılarda dinledikleri nutukları aralarında tartıştılar, kendilerine kuşkulu görünen her kelime üzerinde uzun uzun durdular, sonunda hepsi de, şu ya da bu biçimde, eğer özgürlük geldiyse bunun savaşın sonu demek olduğu kararına vardılar. Subaylar, bu inanca karşı mücadele edip Rusya'nın sonuna kadar savaşmak zorunda olduğunu anlatmakta büyük güçlük çekti.

Ordu yüksek komuta kademelerini saran şaşkınlığın, alt kademelerde de ciddi etkileri görüldü. Tümen karargâhı, Petrograd yolunun yarı yerinde bekletilen tugayın varlığını tamamiyle unuttu gibiydi. Askerler dağıtılan sekiz günlük kumanyalarını yiyip bitirdi, ondan sonra da çevre köylerine üşüştü. Yoktan var edilen içkiler satışı çıktı, sarhoş askerlere, sarhoş subaylara rastlamak olağan hale geldi.

Düzenli görev sisteminden sökülüp alınan Kazaklar, vagonlara doluşup Don'a sevk edilmelerini bekledi. Zira ikinci yedeklerin terhis edileceği yolunda ısrarlı söylentiler dolaşıyordu. Atlarının bakımını savsaklamaya, günlerini pazar yerlerinde, siperlerden getirdikleri Alman battaniyelerini, süngülerini, kaputlarını ve tütünlerini değiş tokuş ederek geçirmeye başladılar.

Alayın cepheye dönmesi için emir gelince, açıktan açığa hoşnutsuzluk gösterdiler. İkinci Bölük, 'cepheye gitmem' diye resmen dayattı. Kazaklar lokomotifin sevkıyat vagonlarına bağlanmasına izin vermedi. Ama alay komutanı silahlarını ellerinden almakla gözlerini korkutunca kargaşalık dindi. Katar cepheye doğru ağır ağır yol alırken durum her vagonda heyecanla tartışılıyordu:

“Nedir şimdi bu yani kardeşler? Özgürlük mü? Özgürlüğünü elde ediyorsun, ama iş savaşa geldi mi, yine de kanını akıtmak zorundasın!”

“Eski düzenin aynısı işte, hiçbir farkı yok.”

“Öyleyse çarı neden attık başımızdan?”

“Çar zamanında neyse, bugün de aynen o!”

“Eski hamam eski tas, yalnız tellaklar değişik.”

“İşte o kadar.”

“Daha ne kadar sürecek bu be!”

“Üç yıldır silah koynumuzda yatıyoruz!”

Bir demiryolu kavşağında, Kazaklar anlaşılmış gibi vagonlardan boşaldı ve komutanlarının vaatlerine, tehditlerine kulak asmadan aralarında bir toplantı yaptı. Gri Kazak kaputlarının arasına karışan komutanla ihtiyar istasyon şefi, vagonlarına girip hattı açmaları için boş yere yalvarıp durdu Kazaklara. Kazaklar, bir çavuşla ufak bir Kazak neferinin konuşmalarını can kulağıyla dinliyordu. Kazak neferi öfkesini nasıl boşaltacağını bilemiyordu:

“Kazaklar! Bu iş böyle yürümez! Her şeyi bok ettiler yine! Bizi enayi yerine koymak istiyorlar! Mademki devrim yaptılar, herkese özgürlüğünü verdiler, savaşı da durdursunlar öyleyse; çünkü halk da biz Kazaklar da savaş istemiyoruz! Haklı mıyım?”

“Haklısın!”

“Bıktık artık savaştan!”

“Kıcımızda pantolon durmuyor! Savaşı nasıl sürdürelim?”

“Kahrolsun savaş! Evlerimize dönelim.”

“Lokomotifleri ayırın! Haydi çocuklar!”

“Kazaklar! Durun bir dakika! Kazaklar! Kardeşler! Ulan namussuzlar! Durun be! Kardeşlerim!” diye, binlerce kişinin gürültüsünü bastırmaya çalışarak bağırdı ufak tefek Kazak. “Durun! Lokomotiflere dokunmayın! Biz sadece bu aldatmacaya bir son vermek için dışarı döküldük. Asaletli alay komutanımız gösterecek bize emri de anlayalım bakalım, bizi gerçekten cepheye istiyorlar mı, yoksa yine o eski oyunlardan biri mi oynanıyor.”

Kendini kaybetme raddesine gelen alay komutanı, tümen karargâhından gelen ve alayın cepheye sevk edilmesini bildiren telg-

rafi dudakları titreye titreye okuduktan sonra, Kazaklar tekrar trene binmeye razı oldu.

Tatarski'den altı kişi aynı vagondaydı. Bunlar, Piyotr Melehov, Nikolay Koşevoy (Mişa'nın amcası), Anikuşka, Fedot Bodovskov, Merkulov (siyah kıvrıkcık sakalı ve kor gibi parlayan ela gözleri olan, Çingene suratlı bir Kazak'tı bu) ve savaştan önce bütün Don bölgesinde gözüpek bir at hırsız olarak ün salan, ahlaksız, neşeli Kazak, Maksim Griyaznov idi.

Vagonun her iki yanından rüzgâr giriyor, sırtlarına velenseler örtülmüş atlar, çarçabuk yapılmış yemliklerin başında duruyor, vagonun orta yerine yığılan toprak üzerinde yanan ıslak odun tütüyor ve genzi yakan duman, kapının çatlaklarına doğru emiliyordu. Ateşin çevresinde, eyerlerin üzerinde oturan Kazaklar ayak sargılarını kurutuyordu. Bodovskov, kemikli Kalmuk suratında keyifli bir gülümsemeyle çıplak ayağını ateşe doğru uzatmıştı. Griyaznov çizmesinin ayrılan tabanını balmumlu sicimle üstünkörü dikiyordu. Duman-dan kısılan sesiyle ortaya konuştu:

“Çocukken, kışları ocağın üstüne çıkardım, ninem de (o zaman yüz yaşını aşkındı) parmaklarıyla başımda bit arar, benimle konuşurdu: ‘Benim küçük Maksim'im,’ derdi, ‘canım benim! Eskiden insanlar şimdiki gibi yaşamıyordu; dirlik düzenlik içinde yaşıyor, gam kasavet çekmiyorlardı. Ama sen, benim minik yavrum, yaşayıp göreceksin; bir gün gelecek yeryüzü hep tellerle örtülecek, havalarda demirden gagalı kuşlar uçacak, kargalar karpuzları nasıl gagalarsa onlar da insanları öyle gagalayacak. İnsanlar açlıktan, vebadan kırılacak, kardeş ağabeyine, oğul atasına başkaldıracak.’” Griyaznov bir an sustu, sonra devam etti:

“Ninemin dediklerinin hepsi de bir bir çıkıyor şimdi. Telgrafı icat ettiler, alın size teller. Demir gagalı kuşlar da uçaklar. Açlığa gelince, o da olacak. Benim kendi evimin halkı, topraklarının ancak yarısını ekebildi şu son birkaç yıldır; her yanda aynı durum. Ürün bir iyi olmasın, görün bakın kıtlığı.”

“Peki ama şu kardeş ağabeye başkaldıracak lafı... olmayacak şey biraz, öyle değil mi?” diye sordu Piyotr Melehov.

“Sen biraz bekle hele, insanlar o hale de gelecek!”

“Başlarında kimse olmazsa birbiriyle kapışır insanlar,” diye lafa karıştı Bodovskov.

“Belki de şu namussuzları tepelemek zorunda kalacağız.”

Koşevoy gülerken, “Hele sen Almanların hakkından gel de,” dedi.

“Ne olacak yani, daha çoook vuruşacağız, dur bakalım...”

Anikuşka tüysüz yüzünü yapmacık bir dehşet ifadesiyle buruştu-rarak, “Şu bizim bacağı kıllı çariçenin aşkına, daha ne kadar sürecek bu savaş yahu?” dedi.

Koşevoy onu taklit ederek, “Senin suratında kıl bitene kadar, ha-dımağası,” diye cevap verdi.

Bir kahkaha tufanı koptu. Anikuşka afalladı. Ama tam bu sırada Griyaznov umulmadık bir şekilde bağırды:

“Hayır, yetti artık! Gırtlığımızı geldi dayandı! Biz burada bit içinde, sefalet içinde perişan oluyoruz, ötede ailelerimiz sıkıntı için-de yaşıyor; kesseniz kanları akmayacak.”

Piyotr alaycı bir tavırla, “Ne böğürüp duruyorsun be?” diye sor-du, bıyıklarını dişleyerek.

Griyaznov’un yerine Merkulov cevap verdi:

“Sebebini sen de biliyorsun!” Ve bıyık altından güldü. “Kazakla-rın neye ihtiyacı olduğunu, neyi özlediğini biliyorsun... Malum işte, bazen çoban sığırları otlağa çıkarır, güneş otların üzerindeki çiyi kurutana kadar her şey yolunda gider, ama güneş tepeye çıktı mı atsineleri başlar vızıldayıp sokmaya. Burada da böyle işte.” Döndü, yüzünü Piyotr’a çevirdi. “İşte o vakit, sayın başçavuş, sığırlar da bö-ğürüp tepişmeye başlar. Sen de bilirsin ya. Öyle kibirlenmene gerek yok! Sen de davar güttün... nasıl olduğunu bilirsin. Dananın biri kal-dırır kuyruğunu, sırtına alır, başlar koşmaya! Bütün sürü de ardın-dan! Çoban koşar, durdurmaya çalışır, ama sığırlar sel gibi akar; biz, Almanların üzerine nasıl aktıksa, öyle. Sıkıysa o vakit durdurmaya çalış onları!”

“Yani, lafı nereye getirmek istiyorsun?”

Merkulov hemen cevap vermedi. Sakalının bir buklesini parma-ğına dolayıp hızla çekti, sonra ciddi bir ifadeyle, hiç gülmeden ko-nuştu:

“İki yıldan fazladır dövüşüyoruz... tamam mı! Bizi siperlere sürdüklerinden bu yana üç yıla yakın zaman geçti. Ne için, neden? Kimsenin haberi yok. İşte onun için ben diyorum ki, er geç Griyaznov ya da Melehov cepheden kaçacaktır, onların ardından alay, alayın ardından da ordu... Gırtlığımızı kadar geldi artık.”

“Demek lafı buraya getirmek istiyormuşsun!”

“Evet, buraya! Kör değilim ben, her şeyin bir pamuk ipliğine bağlı olduğunu görüyorum. Birisi çıkıp da ‘püf’ dese, eskimiş bir palto nasıl dökülürse adamın sırtından, her şey öylecene dağılıverecek.”

“Yavaş gel,” dedi Bodovskov. “Piyotr’un başçavuş olduğunu unutma.”

“Ben arkadaşlarımdan hiçbirinin başını derde sokmadım daha,” diye gürlledi Piyotr.

“Pekâlâ, pekâlâ, kızma. Şaka ettim sadece.”

Bodovskov canı sıkkın görünüyordu. Çıplak ayaklarının kalın parmaklarını solucan gibi oynattı, sonra kalktı atların yanına vardı.

Köşede, sıkıştırılmış saman balyalarının yanında başka köyden birkaç Kazak alçak sesle konuşuyordu. O sırada bir şarkıya başladılar. Çir’li bir Kazak olan Alimov oynak bir dans havası tutturdular, ama birisi sırtına bir şaplak atarak, boğuk bir sesle homurdandı:

“Kes şunu be!”

Koşevoy onları ateşin başına çağırdı. İstasyonlardan birinin çitinden kırdıkları tahta parçalarıyla ateşi beslediler. Ateşin sıcaklığıyla şarkı daha da canlandı:

İçinde savaş hırsı, bekliyor savaş atı,
Sahibinin evlendiği kilisenin kapısında,
Çoktur çok, hep birden dökecekleri gözyaşı,
Anasıyla, torunuyla, geliniyle yakında.
Ama Kazak gelince beri,
Savaş kıyafeti içinde,
Karısı yakalar üzeniyi,
Mızrağı da yeğeni.

Öbür vagona bir armonikanın gıcirtılı sesi, bir kazaskaya başladı. Asker çizmeleri vagonun döşemelerini acımadan dövüyor, çatlak bir ses feryat edercesine güfteyi okuyordu:

Nice yaşamaktır bu, dertlerle dolu,
Sıkıdır sıkı, çarın boyunduruğu.
Acıtır Kazakların güzel boynunu,
Aman vermez billahi, keser soluğu.
Pugaçev* sesleniyor, Don ülkesine,
“Ey, yoksul ahali, gelin benimle,
Ey, Kazaklar, Kazak atamanları...”

Tiz perdeden bir başka ses ötekini bastırdı:

Bağlıyız çara, hizmet ederiz,
Karılarımız evde, hasret çekeriz,
Bir orospu bulsak, daha derdimiz kalmaz,
Çar için de bir tane...

Kazaklar şarkıyı kesti, öteki vagonda gittikçe artan gürültüye kulak vererek, beğendiklerini anlatırcasına birbirlerine göz kırpıp sırtıttılar. Piyotr Melehov daha fazla kendini tutamayıp kahkahayı bastı:

“Hay kerhaneciler!”

Merkulov’un sarı bir ateşle için için yanan kahverengi gözlerine bir pırıltı geldi; ayağa fırladı, tempoya uyarak çizmesinin burnunu çabuk çabuk yere vurmaya başladı, sonra birdenbire ayağını hızla yere basıp havaya sıçradı; hareketli bir dansın tüy gibi hafif figürleriyle, bir yandan çömelerek kendi çevresinde fırıldak gibi dönerken, bir yandan da bacaklarını hızla ileri atıp geri çekiyordu. Harcadıkları enerjiden kan ter içinde kalıncaya kadar herkes sırayla dans etti. Öteki vagonda armonika çoktan susmuş, şimdi kısık sesle savrulan galiz küfürler duyuluyordu. Ama Kazaklar, atlarını ürküterek danslarına devam etti ve Anikuşka hayret verici bir sıçrama yaparken, kaza eseri düşüp ateşin üzerine kış üstü oturuncaya kadar da bu böylece sürdü. Kahkahalar arasında Anikuşka’yı tutup kaldırdılar, arkası fena halde yanmış olan yeni şalvarıyla pamuklu ceketinin kuyruğunu mum ışığında incelediler.

Onun haline acıyan Merkulov, “Çıkar üstündekileri!” dedi.

“Deli misin be Çingene? Sonra ne giyeceğim?”

* Yemelyan Pugaçev: Kendisinin III. Petro’nun oğlu olduğunu ileri süren ve Kazakların devlete karşı hoşnutsuzluğundan yararlanarak isyan hareketine (1773-1775) önderlik eden bir Kazak serserisi.

Merkulov heybelerini karıştırıp uzun bir kadın iç çamaşırını çıkar-
dı. Ateşi yeniden tazelediler. Merkulov iç çamaşırını incecik askıla-
rından tutup kahkahadan boğulurcasına uzattı:

“Al işte! İstasyonlardan birindeki çamaşır ipinden yürüttüm.
Ayak sargısı yapmaya yarar diye düşünmüştüm. Ama yırtmaktan
vazgeçtim. Al, senin olsun!”

Küfürler savuran Anikuşka’ya zorla giydirdiler bunu. Kaba saba
gülüşlerle öyle şehvetli, öyle acayip sesler çıkardılar ki, öteki vagon-
ların kapılarından başlar uzandı, karanlıktan kıskanç sesler bağırdı:

“Ne yapıyorsunuz ulan aygırlar?”

“Ne böğürüp duruyorsunuz?”

Öteki durakta armonikacıyı da kendi vagonlarına çağırdılar;
başka vagonlardan da Kazaklar gelip doluştu, yemlikleri kırıp atları
duvarlara sıkıştırdı. Anikuşka, iriyarı bir kadına ait olması gereken
(zira ona büyük geliyordu) beyaz kombinezonun içinde, dapdaracık
bir halkanın ortasında, yorgunluktan yere yığılıncaya kadar dans
etti, döndü.

Ne var ki kana boyanmış Beyaz Rusya’nın üzerinde yıldızlar
kederli gözyaşları döküyordu. Dumanlı karanlık, gecenin esneyen
ağzına doğru hızla yaklaşıyordu. Dökülen yaprakların acı kokusu-
yla, ıslak ve çürük kül kokusuyla, mart karlarının kokusuyla yüklü
rüzgâr toprağı yalayarak esiyordu.

IX

NİRMİ dört saat içinde alay yine cephenin yakınlarına vardı.
Sevkiyat treni bir demiryolu kavşağında durdu. Başçavuşlar
‘tenden in’ emrini getirdi. Vagonlara dayanan kalaslar üzerinden
çarçabuk hattın üzerine indirildi atlar. Vagonlarda unuttukları eş-
yalarını almak için telaşlı telaşlı gidip gelenler vardı. Darmadağın
saman balyaları öylece ıslak toprağın üzerine fırlatılmıştı.

Alay komutanının emir erlerinden biri oradan geçen Piyotr
Melehov’a seslendi:

“Alay komutanı istasyonda, seni görmek istiyor.”

Kaputunun kayışını düzelten Piyotr ağır ağır perona doğru yürüdü. Giderken, “Anikuşka, atıma göz kulak oluver,” dedi.

Anikuşka, asık suratında o her zamanki sıkıntı ifadesiyle karışık bir kaygıyla Piyotr’un ardından sesini çıkarmaksızın baktı. Piyotr çamurlu çizmelerine baka baka ve komutanın kendisini niçin çağırması olabileceğini düşünerek giderken peronun sonunda, sıcak su deposunun yanında toplanmış ufak bir grup dikkatini çekti. Yanlarına varıp konuşmalarına kulak kabarttı. Köşeye sıkıştırılmış bir av hayvanı gibi sırtını depoya dayamış uzun boylu, kırmızı yüzlü bir Kazak’ın çevresini sarmıştı üç beş asker. Piyotr Kazak’ın sakallı yüzüne, omuzundaki mavi çavuş sırmalarının üzerindeki 52 rakamına baktı; bu adamı daha önce bir yerde gördüğüne emindi.

Çilli, zeki yüzlü bir gönüllü piyade eri, “Nasıl yapabildin bu işi? Bir de çavuş sırması taşıyorsun!” diye kötü niyetli bir tavırla onu sorguya çekiyordu.

Piyotr, önünde duran erlerden birinin omuzuna dokunarak merakla sordu:

“Nedir, ne olmuş?”

Er başını çevirip isteksiz isteksiz cevap verdi:

“Bir kaçak yakaladık... senin Kazaklardan.”

Piyotr, mahpusun geniş, kızıl kaşlı, kızıl bıyıklı suratını daha önce nerede gördüğünü hatırlamaya çalıştı. Adam, gönüllünün can sıkıcı sorularına hiç cevap vermeksizin, top mermisi kovanından yapılmış bir tastan sıcak su yudumluyor, ıslanmış bir peksimeti yiyordu. Lokmasını çiğneyip yutarken, birbirinden geniş aralıklı duran iri gözleri kısılıyor, çevresine bakarken de kaşları titriyordu. Yaşlıca, tıknaz yapılı ve silahına süngüsü takılı bir asker, Kazak’ın yanında nöbetçi duruyordu. Kazak suyunu içip bitirdi, teklifsizce kendisini süzen askere göz gezdirdi. Mavi, çocuksu, masum gözleri birdenbire sertleşti. Lokmasını aceleyle yutup dudaklarını yaladı ve boğuk, kalın, sert bir sesle bağırdı:

“Hayvan mıyım ben be? İki lokmayı rahat yedirmez misiniz domuzlar? Allah belanızı versin, ömrünüzde adam görmediniz mi?”

Erler kahkahayı bastı, ama adamın ağzından daha ilk kelimeler çıkarken, Piyotr, her zaman olduğu gibi aniden, onun adını, savaştan

önce yıllık Yelenskaya panayırında babasıyla birlikte ondan nasıl üç yaşında bir öküz satın aldıklarını hatırlayıverdi.

Kalabalığı yarıp kendine yol açarak, “Fomin! Yakov!” diye bağırdı.

Adam şaşkın, ikircikli bir hareketle taşı bıraktı, Piyotr’a gülümseyen gözleriyle utana sıkıla bakarak lokmasını çiğnerken cevap verdi:

“Seni pek tanıyamadım kardeş!”

“Rubejin’den değil misin sen?”

“Evet. Sen de Yelenskaya’dansın değil mi?”

“Hayır, Vyeşenskaya’danım. Ama seni tanıyorum yine de. Beş yıl önce panayırdı babama bir öküz satmıştın.”

Fomin yüzünde yine aynı çocuksu gülümsemeyle hatırlamaya çalıştı. Üzüntüsünü belli ederek, “Hayır, unutmuşum. Hatırlayamadım seni!” dedi.

“52. Alayda mıydın?”

“Evet.”

“Kaçtın mı? Nasıl yapabildin bunu kardeşim?”

Fomin kalpağını başından aldı, kalpağın içinden eski püskü bir tütün kesesi çıkardı. Eğildi, kalpağını yavaşça koltuğunun altına sıkıştırdı, bir kâğıdın köşesinden ufak bir parça yırttı ve ancak ondan sonra nemli nemli pırıldayan gözlerini Piyotr’a dikti.

Boğuk bir sesle, “Daha fazla dayanamadım kardeş,” dedi.

Adamın bakışlarından yüreği burkulan Piyotr öksürdü, sarı bıyıklarını dişledi.

Nöbetçi içini çekerek, “E, hadi bakalım, konuşmanı bitir, yoksa senin yüzünden başım belaya girecek,” dedi tüfeğini alırken. “Hadi, yürü bakalım ahabp.”

Fomin tasını aceleyle çantasına tıktı, Piyotr’un yüzüne bakmadan Allahaismarladık dedi ve ayı gibi salıntılı yürüyüşüyle nöbetçinin yanında istasyon amirliğine doğru yollandı.

Piyotr, alay komutanını, iki bölük komutanıyla birlikte, vaktiyle birinci mevki yolculara restoran vazifesi gören bir vagonda masanın üzerine eğilmiş buldu.

Gözleri yorgun ve sinirli sinirli bakan komutan kaşlarını çatarak, “Beklettin bizi Melehov,” dedi.

Piyotr komutanının talimatını dinledi. Bölüğü, tümen karargâhının emrine verilecekti; Kazaklardan gözünü ayırmaması, davranışlarında dikkati çekecek bir değişiklik olursa bölük komutanına bildirmesi gerekiyordu. Piyotr gözünü bile kırpmadan, albayın yüzüne bakarak dikkatle dinledi, ama Fomin'in nemli nemli pırıldayan gözleriyle o sakin, "daha fazla dayanamadım kardeş," demesi belleğinde silinmez bir biçimde yer etmişti.

Sıcacık, buhar tüten vagon-restorandan ayrılıp bölümüne döndü. Vagonuna yaklaşırken, birkaç Kazak'ın bölük nalbantının çevresinde toplandığını gördü. Fomin'i ve konuşmalarını hemen unutarak, nalbanta atını nallamasını söylemek için adımlarını hızlandırdı. Günlük yaşayışın ufak tefek dertleri, kaygıları yine ön plana çıkıvermişti. Ama sadece bir an için. Vagonlardan birinin ardından, Beyaz Rusya kadınlarından farklı giyimli, uzun tüylü beyaz bir yün şala bürünmüş bir kadın çıktı. Kadının garip denecek kadar tanıdık endamı Piyotr'un dikkatini çekti. Kadın birdenbire yüzünü dönüp onun bulunduğu yana doğru yürümeye başladı acele acele; omuzlarını ve ince, genç vücudunu hafiften sallıyordu. O ışıktaki, yüz çizgilerini görebilecek kadar yakında olmamasına rağmen, o kısıtarak yürüyüşünden karısını tanıdı Piyotr. Tatlı bir serinlik yüreğini ıgneledi. Sevinci, hiç beklemediği bir anda duyduğu için daha da büyük oldu. Başkaları o kadar sevindiğini anlamasın diye adımlarını özellikle yavaşlatarak karısına doğru yürüdü. Darya'yı kucakladı, âdeti olduğu üzere üç kere öptü ve bir şey sormaya hazırlandı. Ama heyecanı, derinden gelen heyecanı taşıverdi, dudakları titredi, sesi kısıldı, sonunda boğulur gibi konuştu:

"Seni beklemiyordum."

Darya ellerini çırparak, "Canım benim! Ne kadar değişmişsin!" dedi. "Başka bir insan olmuşsun! Seni görmeye geldim. Evden bırakmak istemediler. Ama ben gidip sevgilimi görmeyi kafama koydum," diye kelimeleri birbiri ardınca sıraladı, kocasının göğsüne yaslanıp nemli gözleriyle onu süzerken.

Vagonların yanındaki Kazaklar onlara bakarak homurtularla birbirlerine göz kırptı.

"Piyotr'un keyfi yerinde!"

“Benim kart kancık beni ziyarete gelmez ama!”

“Senin gibi düzineyle vardır orada, gelip de ne yapsın?”

“Belki bize acır da karısını bir gecelik ödünç verir kendi takımına.”

“Hadi gelin çocuklar, onlara baktıkça içim fena oluyor.”

O anda Piyotr karısını hiç acımadan cezalandırmaya karar verdiğini unutmuştu; herkesin önünde, iri, tütün lekeli parmaklarıyla Darya’nın kaşlarını sevinçle okşuyordu. Darya da önceki gece, bir vagonda, alayına katılmak için Harkov’dan gelen, ağır süvari alayına bağlı bir veteriner cerrahla yattığını unutmuştu. Cerrahın son derece yumuşak, siyah bıyıkları vardı, ama bu iş iki gece geride kalmıştı ve şimdi Darya yapmacıksız gözyaşlarıyla kocasını kucaklıyor, duru, dürüst gözlerle bakıyordu ona.

X

ŞZİNDEN dönüşünde Yevgeni Listnitski daha Şubat Devriminden önce rezilce bırakıp kaçtığı alayına gitmedi, doğruca tümen kurmay başkanına çıktı. Soylu bir Don Kazak’ı ailesinden, genç bir general olan kurmay başkanı, Listnitski’nin 14. Don Kazakları Alayına atanması işini seve seve yaptı.

Listnitski’yi kendi odasına alıp, “Eski çevrenizde çalışmak sizin için güç olacak, biliyorum Yüzbaşı,” dedi. “Kazaklar size düşmanlık besliyor, adınız aralarında kötüye çıkmıştır, bu bakımdan 14. Alaya katılmanız akıllıca bir hareket olacaktır. Oradaki subaylar eşi bulunmaz denecek kadar iyi insandır; Kazaklar da daha uysal, güvenilir adamlar. Çoğu güney ilçelerinden gelmedir. Orada daha rahat edeceksiniz. General Listnitski’nin oğlu değil miydiniz siz?” Kurmay başkanı sustu ve Listnitski’nin doğrulayıcı cevabı üzerine devam etti:

“Kendi hesabıma, sizin gibi subayları değerli bulduğumuzu söyleyebilirim. Bu zamanda subaylar arasında bile çoğunluk ikiye bölünmüş. İnsanlar için inanç değiştirmekten, hatta iki inanca birden hizmet etmekten daha kolay bir şey yok,” diye acı bir konuşmayla sözünü bağladı kurmay başkanı.

Listnitski başka yere atanmasına sevinmişti. Aynı gün, 14. Alayın ordugâh kurduğu Dvinsk'e gidip alay komutanına çıktı. Subaylardan çoğunun hükümdarlık yanlısı, Kazakların da büyük bölümünün sofı ve devrimci düşüncelerden uzak kişiler olduğunu görerek sevindi. Kazaklar çevrelerindeki olayları anlamadan, anlamak da istemeden, Geçici Hükümete bağlılık yeminini pek gönülsüz etmişti. Alay ve bölük kurullarına ise uysal, korkak ve dalkavuk Kazaklar seçilmişti. Listnitski yeni çevresinde rahat bir soluk aldı.

Subaylar arasında, eski Hassa Alayında hizmet etmiş kibirli iki kişiye rastladı; geri kalanlar iyice kaynaşmış, birbirlerine bağlı kişilerdi ve açıktan açığa çarlığı geri getirmekten söz ediyorlardı.

İki aydan beri Dvinsk'te konaklamakta olan alay bu süre içinde kaynaşmış, iyi talim görmüş ve dinlenmişti. Alayın bölükleri daha önce piyade tümenleri emrinde Riga'dan Dvinsk'e kadar oradan oraya dolaşmış, ama nisanda tedbirli bir el bölükleri bir araya toplamıştı ve şimdi alay her türlü hizmete hazırdu. Kazaklar subayların sıkı denetimi altında günlerini talimle geçiriyor, atlarına çok iyi bakıyor, bütün dış etkenlerden uzak, sakın, tembel bir yaşam sürüyordu. Aralarında, alaylarının ne gibi bir işte kullanılacağı konusunda belli belirsiz birkaç söylenti dolaşmış, ama subaylar, yetkili ellerin önderliği altında, yakın bir gelecekte tarihin gidişini değiştirmek niyetinde olduklarını açıkça söylemişlerdi onlara.

Cephe bir heyula gibi ta yanı başlarındaydı. Biraz daha batıda orduların solukları kesiliyordu ölüm korkusuyla; askerî malzeme ve erzak kıtlığı vardı. Sayısız asker bir kuruntudan ibaret olan "barış" sözüne inanıyordu. Geçici Hükümet başkanı Kerenski'ye karşı ordunun tutumu karışıkı; onun isterik çağrılarından hız alarak girişilen Haziran taarruzunda ağır kayıplar verilmişti. Ordular arasında, tıpkı bir pınardaki su gibi kabarıp kaynayan bir öfke gittikçe taşıyordu... Ama Dvinsk'te Kazaklar kendi hallerinde, sakın bir yaşam sürüyordu; cephede çektikleri sefaletin anıları da belleklerinde küllenmişti. Subaylar sık sık onların toplantılarına katılıyor, iyi besleniyor ve ateşli ateşli Rusya'nın geleceğini tartışıyor.

Temmuz başlarına kadar bu böyle sürdü. Temmuzun üçünde, bir saniye bile kaybetmeden ilerleme emri geldi. Alay Petrograd'a doğru

yürüyüşe geçti. Ayın yedisinde Kazak atlarının nalları başkentin taş döşeli sokaklarında çın çın ötüyordu.

Alay, Neva Caddesindeki evlerde konakladı, Listnitski'nin bölüğü de boş bir ticarethaneye yerleşti. Karşı-devrim, Kazakları sabırsızlık ve sevinçle beklemekteydi; onlara ayrılan konak yerlerine şehir yönetiminin gösterdiği özen de bunun canlı tanığıydı. Yeni badana edilmiş duvarlar pırıl pırıldı, yerler tertemiz parlıyor, gıcır gıcır ranzalardan taze çam kokusu geliyordu; aydınlık, derli toplu zemin kat âdeta konforluydu. Listnitski kelebek gözlüğünün ardında kaşlarını çatarak konak yerini inceden inceye gözden geçirdi ve bundan daha iyisinin olamayacağına aklı yattı. Denetleme sonucundan hoşnut kalarak, yanında, Kazakları karşılamakla görevli, tertemiz giyimli, ufak tefek şehir meclisi temsilcisi olduğu halde, avluya açılan kapıya doğru döndü.

Fakat orada tatsız bir olay geçti. Listnitski elini uzatıp kapının tokmağını kavradığı sırada, duvarın üzerinde, sivri uçlu bir aletle kazınmış bir köpek başı ile bir çalı süpürgesi* resmi gördü. Binayı onaran işçilerden birinin buraya kimlerin geldiğini bildiği anlaşıyordu.

Listnitski, “Ne biçim şey bu?” diye sordu kaşları titreyerek.

Şehir meclisi temsilcisi keskin, fare gibi gözleriyle resme bakıp yutkundu. Yüzüne öyle bir kan hücum etti ki, kolalı yakası bile pembeleşti âdeta.

“Affınızı dilerim Yüzbaşım, pis bir el...”

“Umarım ki bu simge sizin haberiniz olmadan çizilmiştir.”

“Aman, yoksa siz başka türlü mü sanıyorsunuz? Başka nasıl yapılmış olabilir? Bolşeviklerin oyunlarından biri, alçağın biri yapmıştır. Derhal duvarı yeniden badana etmelerini emredeceğim. Aksi şeytan! Böyle bir saçmalıkla karşılaşmanıza çok üzüldüm, inanın bana, insanların bu kadar kötü ruhlu olmalarından ben utandım...”

Listnitski şehir meclisi temsilcisinin bu derece ezilip büzülmesi-ne, şaşkına dönmesine samimi olarak üzülmeye başladı. Merhamet-

* *Opriçniki*, Korkunç İvan'ın gaddarlıklarıyla ün salmış silahlı kuvvetleriydi. Eyerlerine, çarın düşmanlarını dişleyip süpüreceklerinin simgesi olarak, bir köpek kafası ile bir süpürge takarlardı.

siz, soğuk bakışlarını yumuşatarak, sakın bir sesle, “Ressam boşuna yorulmuş,” dedi. “Kazaklar Rus tarihini iyi bilmez. Ancak bundan da, böylesine davranışlara göz yumacağımız anlamı çıkarılmaması gerekir...”

Temsilci parlak tırnağıyla duvardaki resmi kazıyarak çıkarmaya çalıştı ve resme yetişmek için ayaklarının ucuna kalkarken, pahalı İngiliz kumaşından paltosunu kirece buladı. Listnitski gülümseyerek gözlük camlarını parlatıyordu, ama bir yandan da içini acı bir duygu kemiriyordu.

Yanında hiç durmadan konuşan şehir meclisi temsilcisini dalgın dalgın dinleyerek, avludan tavlaya doğru giderken, ‘Demek bizi böyle karşılıyorlar; bu da madalyonun öteki yüzü. Ama gerçekten de bütün Rusya bize Opriçniki gözüyle mi bakıyor?’ düşünceleri geçti kafasından.

Geniş, derin bir kuyuyu andıran avluya güneş ışınları yandan vuruyordu. İnsanlar pencerelerden sarkarak aşağıdaki Kazak kalabalığını seyreliyordu. Kazaklar atlarını tavlalara çektikten sonra duvarların gölgesine çömeldi.

“Koşuşlarınıza neden girmiyorsunuz çocuklar?” diye sordu Listnitski.

“Daha çok erken Yüzbaşım.”

“Yakında buradan da bıkarız.”

“Atları tavlaya çekelim de gideriz.”

Listnitski tavra olarak ayrılan ardiyeyi denetledikten sonra, o eski düşmanca tavrını takınmaya çalışarak, şehir temsilcisine döndü:

“Bu işlere kim bakıyorsa, onunla anlaşın da bunun bir çaresine bakın. Tavlaya ikinci bir kapı açtırmak gerekiyor. Yüz yirmi ata üç kapı yetmez. Bir alarm verilse, yalnız atları dışarı çıkarmak yarım saat alır. Bu durumun daha önceden dikkate alınmamış olması garip. Meseleyi alay komutanına rapor etmek zorunda kalacağım.”

Bir yerine derhal iki kapı açtırılacağına söz alan Listnitski, girdiği zahmetlerden ötürü temsilciye ters bir tavırla kısaca teşekkür etti, emir erlerini seçti ve yukarı katta, geçici olarak takım subaylarına ayrılan daireye doğru yöneldi.

Arka merdivenden çıkarken askerî gömleğinin düğmelerini çözdü, kasketinin siperi altında biriken teri sildi, dairenin nemli serinliğini tatlı tatlı hissetti. Subaylar dairesinde üstөгmen Atarşçikov'dan başka kimse yoktu.

Listnitski portatif karyolanın üzerine çöküp bacaklarını tozlu çizmeleriyle ileri uzatarak, "Ötekiler nerede?" diye sordu.

"Petrograd'ı görmeye çıktılar."

"Sen niye gitmedin?"

"Aman, değmez dedim. Daha yeni geldik hem, bir nefes alalım. Birkaç gün önce burada olanları okuyordum şimdi. İlgi çekici!"

Listnitski terden ıslanmış gömleğinin tatlı serinlediğini hissederek konuşmadan yatıyordu. Yol yorgunluğu onu bitirmişti, kalkıp yıkanmaya üşeniyordu, ama sonunda tembelliğini yenip kalktı, seyisini çağırırdı. Çamaşırlarını değışti, keyfinden homurdana homurdana bir güzel yıkandı, güneşten yanmış tombulca boynunu yumuşak bir havluyla kuruladı.

"Yıkansana Vanya," dedi Atarşçikov'a, "çok iyi geliyor... E, ne ya-zıyor gazetelerde bakalım?"

"Evet, ben de yıkansam... İyi geliyor değil mi? Gazetelerde mi? Bolşeviklerin gösterilerini, hükümetin aldığı önlemleri anlatıyor... Okusana!"

Yıkanmak Listnitski'yi diriltmişti. Tam gazeteyi eline alacakken alay komutanının kendisini görmek istediğini bildirdiler. İstemeye istemeye yatağından kalktı, sırtına buruşuk, ama temiz bir gömlek giydi, kılıcını taktı ve Neva Caddesine gitmek üzere çıktı.

Caddenin karşı tarafına geçti, dönüp bölüğünün konakladığı binaya baktı. Dış görünüşüyle ötekilerden farkı olmayan ve aynı cinsten öteki binalarla bir sırada, cephesi isten kararmış kesme taşlarla kaplı beş katlı bir yapıydı. Bir sigara yakarak kaldırım boyunca yürüdü. Yoğun bir kalabalık, erkeklerin hasır şapkaları, melon şapkaları, kasketleri ve kadınların sade ama zarif şapkaları ile köpük köpük taşıyordu caddede. Bu sel içinde, ara sıra, demokratik yeşil rengeyle bir asker kepi leke gibi görünüyor ve çeşitli renklerin akışıyla boğularak kayboluyordu.

Denizden taptaze, canlandırıcı bir rüzgâr esiyor, ama blok apartmanlara çarpıp zayıf burgaçlarla dağılıyordu. Menekşe tonu karışık çelik mavisi gökte bulutlar güneye doğru akıyordu; süt beyazı bulut yığınları sivri sivri, dış dış olmuştu. Şehrin üzerine, yağmur müjdeleyen buğulu bir sıcaklık çökmüştü. Havaya sıcak asfalt, egzoz dumanı, deniz, karışık parfüm kokularıyla, her büyük şehrin özelliği olan daha binlerce koku karışmıştı.

Listnitski sigarasını tütürerek ağır ağır caddeden aşağı doğru yürürken, gelip geçenlerin kendisine göz ucuyla saygılı saygılı baktığını gördü. Önce buruşuk gömleği ve lekelenmiş kasketinden ötürü sıkılır gibi oldu, sonra cepheden yeni gelen bir askerin, hele trenden daha yeni inmişse, görünüşünden dolayı hiç de utanmaması gerektiğine karar verdi.

Dükkânların tentelerinden kaldırıma zeytin sarısı uyuşuk, parça parça gölgeler vuruyordu. Rüzgâr tenteleri oynatıyor, dalgalandırıyor, gölgeler yolcuların ayaklarının altından kaçıyordu. Akşamüzeri olmasına rağmen Neva kalabalıktı. Savaş süresince şehir yaşamına yabancılaşan Listnitski, kahkaha, korna, gazetecilerin bağışlarına karışan binlerce sesli gürültüyü, sevinçli bir zevkle içine sindiriyordu. İyi giyimli ve besili bu insan kalabalığı içinde kendisini rahat hissetmesine rağmen, yine düşünmekten kendini alamadı Listnitski, 'Nasıl da memnun, doymuş, mutlu insanlarsınız hepiniz! Tüccarlar, simsarlar, memurlar, toprak sahipleri, soylular!.. Ya üç gün önce, ayaktakımıyla askerler yine bu caddeden erimiş maden seli gibi akarken neler hissediyordunuz? Doğru, sizin adınıza ben hem memnun oluyorum hem de olmuyorum. Sizin gönencinize nasıl sevineyim bilemiyorum...'

Kaynağını bulmak için, karmakarışık duygularını çözümlemeye çalıştı ve savaş ortamı içindeki yaşantının onu bu düşüncelere, bu duygulara yönelttiğine, yaşamlarından hoşnut bu besili kadın ve erkek kalabalığından çekip uzaklaştırdığına karar vermekte güçlük çekmedi.

Gözleri tombul, pembe yanaklı bir delikanlının gözleriyle karşılaşıncı, 'Örneğin şunu alalım,' diye düşündü. 'Neden cephede değil bu şimdi? Herhalde ya bir fabrikatörün ya da varlıklı bir tüccarın

oğludur; askerlikten paçayı kurtarmıştır namussuz! Elinden geldiğince vatan hizmetini evinde yapıyor değil mi? Toprağını sömüren, karılarını rahat ettiren bunların vatan ne umurunda...’

‘Peki ama sen kimden yanasın?’ diye sordu kendisine ve gülümseyerek karar verdi:

‘Hiç kuşkusuz, bunlardan yanayım. Onlarda benden bir parça var ve ben onların bir parçasıyım. Sınıfımın iyi ya da kötü her şeyi bir dereceye kadar benim içimde de var. Belki benim derim şu şişman domuzunkinden biraz daha incedir ve belki kafam ondan biraz daha iyi çalışıyordur; işte savunma hizmetlerinde çalışmak yerine cepheye gitmeyi seçtim ve namuslu oluşum da bu yüzden. Bu kış Mogilev’de tahttan indirilen imparatoru, ellerini çaresizlik içinde öylece kucağında kavuşturmuş, dudaklarındaki o kederli ifadeyle karargâhtan ayrılırken gördüğüm vakit, kendimi karların üzerine atıp, belki de o yüzden çocuklar gibi ağladım... Devrimi kabul etmeyişim namusumdan ileri geliyor. Kabul edemem! Yüreğim de kafam da isyan ediyor buna. Eski düzen için canımı verirdim; gösterişe mösterişe kalkmadan basit bir er gibi verirdim canımı... Ama aynı şeyi yapacak çok insan var mı?’

Şubatın bir öğleden sonrayı bütün canlılığıyla acı acı hatırlayarak yüzü soldu: Mogilev’de vali konağını, ıslak demir parmaklıkları, karla örtülü toprağı, buğulu bir peçenin ardında alçalan güneşin saçtığı pembe ışıkları hatırladı... Dinyeper’in öbür yanında gökyüzü masmavi, gökyüzü kıpkızıl, gökyüzü turuncuydu... Ufukta her çizgi öylesine uçucuydu ki, bakmak insana ıstırap veriyordu. Bahçe kapısının yanı başında subaylardan ve sivillerden oluşan ufak bir kalabalık toplanmıştı. Şoför mahalli açık bir otomobil belirdi. Otomobilin penceresinden, arkalarına yaslanmış, Baron Frederiks’le çar görünüyordu. Çarın yüzü kül kesilmişti, mora çalan bir renk almıştı. Hassa Kazaklarının giydiği cinsten siyah astragan kalpağı soluk alnının üzerine doğru eğilmişti.

Listnitski, ardından şaşkın şaşkın bakan kalabalığın yanından âdeta koşarak geçmişti. Selamına karşılık veren çarın elinin kalpağının kenarından indiğini görmüş, motorun homurtusunu ve son imparatorlarını uğurlayan kalabalığın utanç verici sessizliğini duymuştu...

Listnitski alay karargâhının konakladığı evin merdivenini çıktı. Yanakları hâlâ seğiriyordu; gözleri kırmızı, şiş şişti. İkinci kat sahanlığında art arda iki sigara içti, sonra gözlüğünün camlarını silip basamakları ikişer ikişer atlayarak karargâhın bulunduğu üçüncü kata çıktı.

Alay komutanı Listnitski'nin önüne bir Petrograd haritası yayarak, onun bölüğünün koruyacağı hükümet dairelerinin bulunduğu bölgeyi gösterdi. Binaları teker teker belirterek, nöbetçi karakolların nasıl ve ne zaman yerleştirileceği hakkında ayrıntısıyla talimat verdi ona. Sözlerini şöyle bağladı:

“Kışlık sarayda, Kerenski...”

Ölü gibi sararan Listnitski, sert bir sesle, “Kerenski'nin lafını etmeyin bana!” diye homurdandı.

“Yevgeni Nikolayeviç kendinizi toparlamalısınız.”

“Albayım, lütfen...”

“Ama azizim...”

“Rica ediyorum!”

“Sizin sinirleriniz...”

Yevgeni hızlı hızlı soluyarak, “Putilov Fabrikasına doğru derhal devriye çıkaracak mıyım?” diye sordu.

Albay dudaklarını ısırdı, gülümsedi, omuz silkerek cevap verdi:

“Derhal! Başlarına da bir takım komutanı koyun.”

Listnitski döndü, eski anıların ve albayla aralarında geçen konuşmanın etkisi altında perişan bir halde çıktı. Tam ana kapının karşısında, Dördüncü Don Kazakları Alayından bir devriye kolu gördü. Subayın atının gem kayışından solmuş çiçekler ölü ölü sarkıyor ve adamın sarışın bıyıklı yüzünde hafif bir gülümseme görülüyordu.

Kaldırımından inerek şapkasını çıkaran ve haliyle çok şey anlatan yaşlıca bir bey, “Yaşasın vatanımızın kurtarıcıları!” diye bağırırdı.

Subay nezaketle selam verdi, devriye kolu yoluna devam etti. Listnitski, Kazakları coşkunlukla selamlayan sivilin heyecanlı suratına, salyaları akan dudaklarına, özenerek bağlanmış renkli kravatına baktı ve kaşlarını çatarak, omuzları düşmüş bir halde bölüğünün konakladığı binanın kapısından içeri süzüldü.

GENERAL Kornilov'un Güneybatı Cephesi Başkomutanlığına atanışını, 14. Kazak Alayı subayları çok beğendi. Ondan, demir karakterli ve hiç kuşkusuz memleketi Geçici Hükümetin içine ittiği karışık durumdan çıkaracak yeteneğe sahip bir insan olarak beğeni ve saygıyla söz ediyorlardı. Bu atanmayı özellikle Listnitski sevinçle karşıladı. Bölüğün genç subayları ve güvenilir Kazaklar yoluyla alt kademenin tepkisini öğrenmeye çalıştı, ama aldığı bilgi onu hiç de hoşnut etmedi, zira Kazaklar ya hiç seslerini çıkarmamış ya da umursamayarak cevap vermişti:

“Bizim için fark etmez.”

“Ne biçim bir insan olduğunu kim biliyor ki!”

“Eğer barış getirmek için çalışırsa, o zaman tabii...”

“Onun terfisinden bizim elimize bir şey geçecek değil ya!”

Birkaç gün sonra subaylar arasında, Kornilov'un, cepheye ölüm cezasını yeniden uygulamaya başlamak ve ordunun kaderiyle, savaşın başarılı bir şekilde yürütülmesi işinin gerektirdiği daha başka acil önlemler almak üzere hükümeti zorladığı söylentileri dolaşır oldu. Kerenski'nin Kornilov'dan korktuğu ve onun yerine daha uysal bir generali geçireceği söyleniyordu. Bu yüzden, hükümetin 19 Temmuz tarihli resmî tebliğiyle Kornilov'un başkomutanlığa atanması büyük bir şaşkınlık uyandırdı. Bundan kısa bir zaman sonra, Subaylar Birliği Büyük Komitesinde sayısız ahabları olan Üsteğmen Atarşçikov, güvenilir kaynaklara dayanarak, Kornilov'un, Geçici Hükümete verdiği raporda şu önlemlerin alınması konusunda ısrar ettiği haberini verdi: Bütün ülkede, cephe gerisindeki askerî birlikleri ve sivil halkı da yargılama ve ölüm cezasına çarptırma yetkisine sahip askerî mahkemelerin kurulması; yüksek rütbeli subaylara disiplin cezaları uygulama yetkilerinin geri verilmesi; erat kurullarının etkinliklerinin sınırlandırılması ve bunlara benzer şeyler. Aynı günün akşamı Listnitski, alayın subaylarıyla konuşurken sorunu açıkça koydu ortaya:

“Beyler” dedi heyecanını dizginleyerek, “biz bir aile gibi yaşıyoruz, birbirimizi iyi tanıyoruz, bununla birlikte birçok konu hâlâ çözülmemiş vaziyettedir aramızda. Başkomutanlıkla hükümet arasın-

da şiddetli bir çatışmaya doğru apaçık gidildiği şu günlerde, kimden yana olduğumuz konusunu çözümlememiz gerekiyor. Birbirimizden hiçbir şeyi saklamadan, arkadaşça konuşalım.”

Listnitski'nin çağrısına ilk cevap veren Üsteğmen Atarşçikov oldu:

“General Kornilov için kendi kanımı da başkalarının kanını da akıtmaya hazırım. O sapına kadar namuslu olduğundan başka, Rusya'yı ayağa kaldırabilecek yeteneğe sahip biricik adamdır da. Orduda daha şimdiden yaptıklarına bakın. Onun sayesinde komutanların elini kolunu bağlayan bağ bir parçacık çözüldü, oysa daha önce habire heyet toplantıları, düşmanla kucaklaşmalar, askerden kaçmalar gırla gidiyordu. Bunun tartışılacak yanı kalmış mı ki? Her namuslu insan Kornilov'u destekler!”

Ataşlı bir şekilde konuştu ve sözlerini bitirdikten sonra, çevresindeki subaylara göz gezdirerek, meydan okurcasına bir tavırla bir sigara çıkarıp tabakasına vurdu. Atarşçikov'un bacakları çok ince, omuzları ile göğsü de bu bacaklarla oransız derecede genişti; sağ alt gözkapağında büyük kahverengi bir ben vardı. Bu ben üst gözkapağının iyice kapanmasına engel oluyor ve ilk bakışta insanın üzerinde, sanki subayın gözleri sürekli bir küçümseme, bir alaycılık ifadesi taşıyormuş izlenimi uyandırıyor.

“Eğer Bolşevikler, Kerenski ve Kornilov arasında bir seçim yaparsak, gayet tabii Kornilov'un yanındayız.”

“Kornilov'un ne istediğini tam bilmiyoruz; düzenin geri gelmesini mi istiyor, yoksa başka bir şeyin mi...”

“Böyle cevap olmaz! Yok, eğer bu bir cevapsa, o zaman da saçma bir cevap olur! Neden korkuyorsun, hükümdarlığın geri getirilmesinden mi?”

“Böyle bir korkum yok, tam tersine.”

“E, neyi tartışıyorsun öyleyse?”

“Beyler!” Konuşan, kısa zaman önce gösterdiği yararlıklardan ötürü başçavuşluktan asteğmenliğe yükselen Dolgov'du. Hiç titremeyen olgun bir ses tonuyla konuştu:

“Bin dereden su getirmenin anlamı ne? Bir çocuğun anasının eteğine sarılması gibi bizim de General Kornilov'a sarılmamız ge-

rektiğini açıkça söyleyelim. Ondan ayrılırsak mahvoluruz. Bizi gübre gibi tırmığın ucuyla kaldırır atar Rusya. Durum apaçıktır; o ne-reye, biz de oraya.”

Atarşçikov sevinçle Dolgov’un sırtına bir şaplak atıp, heyecanlı heyecanlı pantolonunun kırıışklarını düzelterek gülümsemekte olan Listnitski’ye çevirdi bakışlarını ve “Tastamam böyle!” dedi.

Sonra sesini yükselterek konuştu:

“Şimdi beyler! Kornilov’dan yana mıyız, değil miyiz?”

“Tabii, ondan yanayız.”

“Dolgov bir vuruşta kördüğümü kesip attı.”

“Bütün subaylar ondan yana!”

“Kahraman Kazak, Lavr Corciyeviç’imizin şerefine, hurra!”

Subaylar gülüşüp, bardaklarını tokuşturarak çaylarını içti. Daha önceki gerginlik dağıldı, konuşmalar son birkaç günün olaylarına döküldü.

Dolgov ikircikli bir tavırla, “Biz hepimiz başkomutandan yanayız, ama Kazaklar biraz tasalı görünüyor,” dedi.

“Ne bakımdan ‘tasalı?’” diye sordu Listnitski.

“Vallahi ne bakımdansa, tasalılar işte. Domuzlar karılarının yanına dönmek istiyor. Fazla sıkıya gelemiyorlar.”

Bir başka subay yumruğunu masaya güm diye indirerek, “Kazakları peşimizden sürüklemek bize düşer,” dedi. “Onun için subay yaptılar bizi.”

“Kimin tarafını tutmaları gerektiğini Kazaklara sabırla anlatmak gerek.”

Listnitski kaşığını bardağına vurdu birkaç kere, dikkati üzerine topladıktan sonra sözlerini tarta tarta konuştu:

“Beyler, şimdilik işimizin Kazaklara gerçek durumu anlatmaktan ibaret olduğunu hatırlamanızı rica ederim. Kazakları, kurulların etkisinden kurtarmamız gerekiyor. Bu da, Şubat ayaklanmasından bu yana kendi içimizde meydana getirdiğimiz kadar büyük bir karakter değişikliğini –eğer daha çoğunu değilse– Kazaklarda sağlamak demektir. Daha önceleri, örneğin 1916’da benim için bir Kazak’ı kırbaçlamak ve bir sonraki çarpışma anında sırtımdan bir kurşun yemeyi göze almak işten bile değildi. Ne var ki Şubat Devriminden bu

yana başka türlü hareket etmek zorunda kaldık, zira eğer bir serseme vuracak olsam, geri kalanlar daha uygun bir fırsatın çıkmasını bile beklemeden beni oracıkta öldürürlerdi. Bugün ise durum yenisinden değişti. Şimdi Kazaklarla,” Listnitski kelimenin üzerine bastı, “kucaklaşmalıyız. Her şey buna bağlıdır,” dedi kesin bir tavırla. “Şu sıralarda Birinci ve Dördüncü alaylarda olanları biliyorsunuzdur!”

“Rezalet!”

“Tam anlamıyla. Subaylar, Kazaklarla aralarına eskisi gibi engeller koyarak onların kendilerinden kopmalarına neden olmuş. Bu yüzden de Kazaklar hemen hemen son neferine kadar Bolşeviklerin etkisi altına girmiş ve yüzde doksanı Bolşevik olmuş. Korkunç olaylar bekliyor bizi; kaçınılmaz bir şey bu. 3 ve 5 Temmuz*, vurdumduymazlara sadece bir uyarıydı... Ya Kornilov’la birlikte çarpışırız ya da Bolşevikler bir başka ayaklanma çıkarır. Şimdi nefes alıyorlar, kuvvetlerini yığıyorlar, bizse bu arada gevşiyoruz. İşlerin böyle sürüp gitmesine nasıl göz yumabiliriz? Gelecek ayaklanmada elimizin altında güvenilir Kazaklar bulunmalı.”

“Haklısın Listnitski.”

“Çok doğru!”

“Rusya’nın bir ayağı çukurda...”

“Bunu anlamıyor muyuz sanıyorsun? Bal gibi anlıyoruz, ama bazen elimizden hiçbir şey gelmiyor. 1 No’lu Emirle** *Okopnaya Pravda**** tohumlarını ekiyorlar.”

Atarşçikov, “Biz de ayaklarımızın altına alıp ezeceğimize veya ateşe vereceğimize, bu tohumların filizlenmesini hayran hayran seyrederiyoruz!” diye bağırды.

“Hayır, hayran hayran seyretmiyoruz, elimizde güç yok, o kadar!”

“Yanılıyorsun asteğmenim! İhmalciyiz biz!”

“Hiç de değil!”

* Petrograd’da Geçici Hükümete karşı işçiler, askerler ve denizcilerin kitle halinde silahlı gösterileri.

** 1. No’lu Emir: Petrograd Sovyet Yürütme Meclisinin (1 Mart 1917) tarihli 1 No’lu Emriyle, ordu içinde, seçimle iş başına gelen ve görevleri, çar yanlısı subayların etkinliklerini kontrol etmek olan örgütler kurulması öngörülmüştü.

*** *Okopnaya Pravda* (Siperlerin Gerçeği): 1917’de yayımlanan günlük bir Bolşevik gazetesi.

“Kanıtlı!”

“Yavaş beyler!”

“*Pravda* tahrir edildi. Ne var ki Kerenski iş işt en geçtikten sonra uyananlardan...”

“Nedir bu yahu, pazar yeri mi burası? Böyle hiçbir sorunu çöze-meyiz!”

Yavaş yavaş karmakarışık bağrıışmalar dindi. Listnitski’yi büyük bir ilgiyle dinlemekte olan bölük komutanlarından biri susmalarını rica etti:

“Yüzbaşı Listnitski’ye sözünü bitirme fırsatını verelim diyorum.”

“Haydi.”

Listnitski yumruklarıyla fırlak dizkapaklarını ovalayarak devam etti:

“Diyorum ki, yaklaşmakta olan mücadele, yani iç savaş, ki bunun kaçınılmaz olduğunu ben de ancak şimdi şimdi anlıyorum, güvenilir Kazaklar gerekecek bize. Onları Bolşeviklere yaklaştıran kurullardan kurtarmak için mücadele etmemiz gerekiyor. Yaşamsal bir zorunluluktur bu! Buna bir mim koyun; yeni bir karışıklık çıktığı vakit Birinci ve Dördüncü alayların Kazakları kendi subaylarını vuracak...”

“Doğrudur; öyle merasime filan da bakmayacaklar.”

“... İşte biz de onların deneyiminden, bu çok acı deneyimden yararlanmalıyız. Birinci ve Dördüncü alaylardaki Kazakların, ki bunlar Kazak sayılmaz zaten o zaman, yarısını ve belki de topunu ipe çekmek gerekecek. Tarlalar ayırkotlarından temizlenmelidir! Kendi Kazaklarımızı, sonradan acısını çecekleri bir yanlışlığa düşmekten kurtarmalıyız!”

Listnitski’den sonra alayda dokuz yıldan beri hizmet etmekte olan, savaşta dört kez yaralanmış yaşlıca bir bölük komutanı, savaş-tan önce Kazak alaylarında askerlik yapmanın güçlüklerini anlattı. Kazak subayları hep geri planda tutulmuş, onlara her türlü iltifat çok görülmüştü; terfiler son derece yavaş ilerlediği gibi, muvazzaf subay-ların çoğunun bekleyebilecekleri en yüksek rütbe albaylıktan öteye geçemiyordu; ve onun fikrinde, çarın alaşağı edilişi sırasında Kazak önderlerinin uyuşukluğu bundan ileri gelmişti. Ama buna rağmen, ne pahasına olursa olsun Kornilov’u desteklemek, Kazak Kıtaları

Birliği Konseyi ve Subaylar Birliği Büyük Meclisi yoluyla Kornilov’la daha sıkı ilişkiler kurmak gerekiyordu. “Kornilov diktatör olsun!” diye bitirdi sözünü. “Bu Kazaklar için kurtuluş olacaktır. Belki de onun idaresi, çarın idaresinden daha hayırlı olur bizim için.”

Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Gece gösterişsiz beyaz çuhadan bir bulut gibi inmişti şehrin üzerine. Pencereden, ta ileride, sarı bir ışık seli arasında, Amirallik Dairesinin iğne gibi sivri kulesi görülüyordu.

Subaylar şafak sökene kadar oturup konuştu. Haftada üç gün Kazaklarla siyasal konular üzerine konuşmaya, boş zamanları doldurmak ve Kazakları siyasetin bölücü etkilerinden çekip almak için takım subaylarının onları her gün beden eğitimi ve okumayla oyalamalarına karar verildi. Ayrılmadan önce, “Don uyanık, kımıldıyor, sakın, Hıristiyan Don,” şarkısını söylediler ve bardak tıngırtıları arasında şakalarla karışık, “şerefe” sözleriyle onuncu semaveri de bitirdiler. Toplantı sona ermeden az önce, Atarşçikov, Dolgov’la bir şeyler fısıldaştıktan sonra seslendi:

“Şimdi de tatlı yerine size gerçek Kazak geleneğinden bir şey sunacağız. Lütfen, susun! Şu pencereyi de açsak iyi olacak, çok havasız kaldı burası.”

İki ses; Dolgov’un kaba, olgun bas sesiyle, Atarşçikov’un son derece güzel tenor sesi, başlangıçta biraz kararsız ama sonradan iyice uyum sağlayarak insanı mest eden bir şarkıda birleşti:

...Fakat mağrurdur bizim Don, sevgili babamız, sakın Don;
Ne bir kâfire boyun eğdi, ne de nasıl yaşayacağım diye
Moskova’ya danıştı
Ve yüzyıllar boyunca Türkleri kılıcının ucuyla selamladı;
Ve her yıl Don ülkesi bozkırı, toprak anamız bizim
Bakire Meryem uğruna, kendi imanı için,
Evet, mırıltılı dalgalarıyla onca özgür Don için,
düşmanlarıyla savaştı...

Atarşçikov ellerini dizlerinin üstünde çapraz kavuşturmuş, yüzü son derece ciddi, kusursuz söyledi şarkıyı. Şarkının sonuna doğru Listnitski, Atarşçikov’un yanağından bir damla yaşın süzöldüğünü gördü.

Bölüklerin subayları ayrıldıktan sonra Atarşçikov, Listnitski'nin karyolasına oturdu ve geniş göğsünün üzerindeki rengi solmuş mavi askılarla oynayarak fısıldadı:

“Biliyor musun Yevgeni... Don'u öylesine seviyorum ki, bütün eski, en eski Kazak gelenekleriyle... Kazak erkeklerini, Kazak kadınlarını seviyorum. Hepsini seviyorum! Bozkırın pelin kokularını duyduğum vakit içimden ağlamak gelir... Sonra ayçiçeklerinin açtığı, yağmurlarla yıkanıp asma kokularının dağıldığı zamanı da seviyorum, öylesine seviyorum ki, bana acı veriyor bu... Anlıyor musun beni... Şimdi de düşünüyorum işte, bu Kazakları sakın yanlış yola sürüklüyor olmayalım, ne dersin? Onları götürmek istediğimiz yol bu mu?”

Listnitski ihtiyatla, “Lafı nereye getirmek istiyorsun?” diye sordu.

Atarşçikov'un güneşte yanmış ensesi beyaz yakasının içinde genç, diri, masum görünüyordu. Mavimsi gözkapağı, kahverengi beninin üzerine dayalıydı ve yarı kapalı gözü karanlıkta nemli nemli pırıldıyordu.

“Kazaklar için en iyi yol bu mu diye düşünüyorum.”

“Ya hangi yol olacak, eğer bu değilse?”

“Bilmem... Peki neden bizden yüz çeviriyorlar? Devrim bizi iyiler ve kötüler diye ikiye ayırdı sanki ve sanki, çıkarlarımız da ayrıldı.”

Listnitski kelimeleri dikkatle seçerek konuşmaya başladı:

“Görmüyor musun? Olayları anlamakta onlardan ayrılıyoruz, bir farkımız var bizim. Biz onlardan daha yüksek kültüre sahibiz ve durumunu eleştirerek değerlendirebiliriz, halbuki onlar için her şey daha ilkel, daha basit. Bolşevikler hiç durmadan bunların kafasına savaşın sona erdirilmesi, daha doğrusu bir iç savaş haline getirilmesi fikrini aşılayıp duruyor. Kazakları bize karşı kıskırtıyorlar. Kazaklar da bıkkın oldukları, az çok hayvana benzedikleri ve vatana karşı görev ve sorumlulukları yönünden bizimki kadar güçlü bir ahlak bilincine sahip olmadıkları için, bu öğretilere elverişli bir toprak olarak ortaya çıkıyorlar. Zaten Kazaklar için vatan ne ifade eder aslında? Olsa olsa, soyut bir kavramdır bu onlar için. Onlar, ‘Don bölgesi cepheden çok uzakta,’ diye akıl yürütürler, ‘onun için Almanlar o kadar uzağa ge-

lemez.’ İşte bütün sorun burada. Savaşı, sivil savaş haline sokmanın ne gibi sonuçlar doğuracağını onlara anlatmamız gerek.”

Yevgeni konuşurken bile, sözlerinin hedefini bulmadığını ve Atarşçikov’un bir istiridyе gibi, tekrar kabuğunun içine çekilmekte olduğunu hissetti. Nitekim öyle de oldu. Sözlerini bitirdiği zaman, öteki, Listnitski’nin duyamadığı bir şeyler mırıldandı, sonra uzun süre hiç konuşmadan oturdu ve Listnitski ne kadar çalıştıysa bir türlü onun kafasından geçen gizli düşünceler zincirini keşfedemedi. ‘Keşke bıraksaydım da fikrini sonuna kadar söyleseydi...’ diye düşündü üzülmek.

Atarşçikov ona iyi geceler dileyip başka tek kelime etmeden kendi yatağına gitti. Bir an için, samimi görüş alışverişinde bulunmak istemiş, her insanın kendisini başkalarından gizlediği o karanlık, bilinmeyen perdesinin ucunu kaldırmış, sonra tekrar indirmişti.

Listnitski arkadaşını tedirgin eden şeyin ne olduğunu anlamak-taki yetersizliğinden ötürü kendine kızarak, yattığı yerde rahatsız bir halde sigarasını tüttürdü bir süre. Kurşuni kadife karanlığa gözlerini dikmiş bakarken, birdenbire Aksinya’yı, Aksinya’yla dolup taşan izin günlerini hatırladı. Kafasında beliren başka düşüncelerle ve zaman zaman yolu üzerine çıkan kadınla ilgili parça parça, rastgele anıların gözlerinin önüne gelişiy-le sakınleşerek uykuya daldı.

XII

LİSTNİTSKİ’NİN bölüğünde, alayın askerî devrim kuruluna ilk seçilenlerden İvan Lagutin adında bir Kazak vardı. Alay Petrograd’a varana kadar Lagutin hiç kimsenin dikkatini çekmemişti, ama temmuz sonunda, takım subayı Yevgeni’ye bu adamın Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti’nin askerî bölümünün toplantılarına katıldığını, takımdaki öbür Kazaklarla sık sık konuşurken görüldüğünü ve onlar üzerinde kötü bir etki yarattığını bildirdi. Bu takım içinde iki kez nöbet tutmayı ve devriye görevine çıkmayı reddedenler olmuştu, takım subayı da bu olayları Lagutin’in etkisine bağlıyordu. Listnitski bu adamı daha yakından tanımaya ve düşüncelerini öğrenmeye karar verdi. Kazak’ı doğrudan sorgu-

ya çekmek hem yararsız, hem de basiretsizlik olacaktı, bu yüzden Listnitski beklemeyi daha doğru buldu. Çok geçmeden de önüne bir fırsat çıktı. Birkaç gün sonra Lagutin'in takımına, Putilov fabrikası dolaylarındaki sokaklarda gece devriyesi görevi verildi ve Listnitski takım subayına bu seferlik devriye koluna kendisinin komuta edeceğini bildirdi. Seyisine atını hazırlaması için emir verdi, emir erinin yardımıyla giyinip avluya çıktı.

Takım at binmiş olarak bekliyordu. Listnitski takımın önünde yerini alıp onları dışarı çıkardı, puslu karanlıkta bir sürü sokaktan geçtiler. Listnitski özellikle biraz geride kaldı ve seslenip Lagutin'i yanına çağırdı. Kazak, atının başını çevirip sürdü geldi, soran gözlerle yüzbaşıya baktı.

"Ee, kuruldan son haberler neler bakalım?" diye sordu Listnitski.

"Şimdilik bir haber yok."

"Neredensin sen Lagutin?"

"Bukanovski'den."

"Ya köyün?"

"Mityakin."

Atları şimdi bir hızda gidiyordu. Sokaktaki lambaların ışığında Kazak'ın sakallı yüzüne iyice baktı Listnitski. Kasketinin altından düz bir perçem çıkmıştı. Etli yanaklarında sakalı gürdü ve zeki, daha çok kurnaz gözleri kavisli kalın kaşlarının altında içerlekti.

'Görünüşte sıradan biri, ama yüreğinden neler geçiyor? Eski rejimle ilgili her şeyden olduğu gibi, benden de nefret ediyordur ihtimal ki...' diye düşündü Listnitski ve birden, nedense Lagutin'in geçmişini öğrenmek istedi.

"Evli misin?"

"Evet. Karım, iki de çocuğum var."

"Çiftliğin?"

Lagutin hem alaycı hem de üzgün bir ses tonuyla, "Çiftlik mi?" diye cevap verdi. "Elden ağıza yaşarız biz, bütün yaşamımız da upuzun bir didinmeden ibarettir." Bir an sustu, sonra sert bir sesle ekledi:

"Toprağımız kumludur."

Listnitski bir vakitler arabayla geçmişti Bukanovski'den. Güneyden dümdüz, işe yaramaz bataklık bir arazi ve Koper Irmağının pek sık yön değiştiren kıvrımlarıyla çevrili bu ıssız, tek başına kalmış bölge gözlerinin önünde canlandı. Yirmi verst kadar uzaklıkta bir sırttan, mavimsi buğular içinde gördüğü meyve ağaçlarını ve bu ağaçlar arasında yükselen kilisenin beyaz kulesini hatırladı.

"Evet, topraklarımız çok kumludur," diye içini çekti Lagutin.

"Herhalde memleketine dönmek isterdin."

"Tabii komutanım. Bir an önce dönmek isterim tabii. Az çekmedik şu savaştan."

"Korkarım ki daha bir süre dönemeyeceksiniz aslanım."

"Bence döneceğiz."

"Ama daha savaş bitmedi ki!"

Kazak inatla, "Yakında bitecek," diye cevap verdi. "Çok yakında evlerimize döneceğiz."

"Daha önce kendi aramızda savaşıcağız. Sen ne dersin?"

Lagutin gözlerini eyerinin önünden ayırmaksızın, biraz sustuktan sonra cevap verdi:

"Peki kiminle savaşıcağız sizce?"

"Savaşıacak adam çok... Örneğin Bolşevikler."

Sanki at toynaklarının sert, ritmik takırtılarından üzerine uyusukluk gelmiş gibi Lagutin yine sustu. Sonra ağır ağır cevap verdi:

"Onlarla hiçbir kavgamız yok bizim."

"Ya toprak?"

"Herkeseye yetecek kadar toprak var."

"Bolşeviklerin istediklerinin ne olduğunu biliyor musun sen?"

"Az çok bir şeyler duydum..."

"Madem öyle, Bolşevikler topraklarımızı elimizden alıp Kazakları köle yapmak için bize saldırırlarsa ne yapacağız? Rusya'yı korumak için Almanlarla savaştın, öyle değil mi?"

"Almanlar başka."

"Ya Bolşevikler?"

"Vallahi, komutanım," diye sesini yükseltti Lagutin. Bir karara vardığı anlaşıyordu. Gözlerini kaldırıp Listnitski'nin bakışını yalamamaya çalıştı, "Bolşevikler benim toprağımın zerresini almaz

elimden. Benim hisseme düşen küçücük bir toprak, o da onların işine yaramaz... Ama... yalnız kızmayacaksınız değil mi?.. Babanızı alalım, on bin dönüm toprağı var.”

“On bin değil, dört bin...”

“Olsun, dört bin olsun. Buna da pek ufak denmez, öyle değil mi? Peki bunun adalet neresinde? Rusya’da daha babanız gibi bir sürü insan var. Şimdi siz kendiniz karar verin komutanım, her gırtlak yemek ister mi, istemez mi. Siz yemek istediğiniz gibi her insan da yemek ister. Siz nasıl doymak isterseniz, her çeşit insan da öylece doymak ister. Hani, kırsağına yem vermezse hayvanını açlığa alıştıracağını sanan Çingene’nin hikâyesini biliyorsunuzdur. İşte, herif dokuz gün açlığa alıştırmaya çalışmış hayvanı, onuncu gün bir de bakmış ki at nalları dikmiş... Çarlık idaresi zamanında baştan aşağı her iş tersineydi, yoksul halk da çok eziliyordu. Babanıza dört bin dönüm pay ayırdılar çörekten, ama o da bizim gibi basit insanlardan daha fazlasını, iki kişinin yiyeceğini yiyemeyiz ki. Halka yazık, Bolşevikler doğru yolda gidiyor, halbuki siz dövüşmekten söz ediyorsunuz...”

Listnitski gizlemeye çalıştığı bir öfkeyle dinledi onu. Sonuna yaklaştıkça, adamın sözlerinin karşısına doğru dürüst bir kanıtlı çıkacak güçten yoksun olduğunu anladı. Kazak’ın basit, son derece basit muhakemesiyle köşeye sıkıştırıldığını fark etti. İçinde, ta derinlerde, gizli bir inanç da ona kendisinin yanıldığını söylediği için sinirlendi, kızdı.

“Peki sen nesin bakalım, Bolşevik misin?”

“Adın önemi yok...” diye alay eder gibi ağır ağır konuştu Lagutin. “Mesele adda değil, haklı olup olmadığında. Halkın istediği şey gerçektir, ne var ki öteden beri gerçeği gömüp üzerine tepe gibi toprak yığarlar. Dediklerine göre, gerçek denilen şey çoktan ölmüş.”

“Demek Bolşevikler sizi bunlarla dolduruyor. Onlarla birlikte geçirdiğin zamanları boşa harcamamışsın.”

“Ah yüzbaşım, aslında bizim gibi sabırlılara ders veren yaşamın kendisidir, Bolşevikler sadece kava ateş tutuyor, o kadar.”

“Bırak bu hikâyeleri şimdi,” diye emretti Listnitski; artık iyiden iyiye tepesi atmıştı. “Cevap ver bana! Şimdi babamın topraklarından, aynı zamanda da genel olarak, toprak sahiplerinin ellerindeki

topraklardan söz ediyordun, halbuki bunlar özel mülktür. Eğer senin iki gömleğin var da, benim bir tane bile gömleğim yoksa, senin lafına göre benim, senin gömleklerinden birini almam gerekir, öyle değil mi?”

Yevgeni Kazak’ın yüzünü göremiyordu, ama sesinden, adamın gülümsediğini tahmin etti.

“Fazla gömleğimi ben kendiliğimden verirdim size. Cephede, fazla gömleğim bir yana, sırtımdaki tek gömleğimi çıkarıp verdim de kaputumu çıplak sırtıma giydim. Yalnız ben şimdiye kadar toprağını veren birini hiç duymadım.”

“Senin derdin ne peki, bütün istediğin toprak mı? Yeteri kadar toprağın yok mu senin?” Listnitski sesini yükseltti.

Lagutin hızla soluyarak, boğulurcasına ve âdeta bağırarak cevap verdi:

“Yalnız kendimi mi düşünüyorum sanıyorsunuz? Polonya’da bulunduk... oradaki halk nasıl yaşıyor? Siz de gördünüz, yoksa görmediniz mi? Ya bizim Don havzasındaki mujikler nasıl yaşar? Ben gördüm nasıl yaşadıklarını! İnsanın kanını tutuşturmaya yeter de artar bile! Onlar için üzülüyor muyum sanıyorsunuz? Polonya’da da insanların nasıl bir avuç toprağı işleyerek geçinmeye çalıştıklarını gördüğüm vakit yüreğim kan ağlamıştı.”

Yevgeni tam sert bir cevap vereceği sırada, ilerideki Putilov Fabrikasının heyula gibi yükselen gri yapılarının bulunduğu yandan ani bir bağırma duyuldu:

“Yakalayın!”

At toynakları takırdadı, bir silah atıldı. Listnitski kamçısını kullanarak atını dört nala kaldırdı. Lagutin’le atlarını yan yana sürdüler, takımın bir köşe başında durarak toplanmış olduğunu gördüler. Kazaklardan birçoğu yere inmiş, kılıçları şakırdıyor, ortalarında da bir adam kurtulmak için çırpınıp duruyordu.

Listnitski atını kalabalığa doğru sürerek, “Ne oluyor?” diye kükredi.

“Taş atıyordu bu piç...”

“Birimize taşı yapıştırdı, sonra da kaçtı...”

“Bas sopayı şuna Arjanov!”

Takım çavuşu Arjanov eyerinden aşağı sarkmış, Rus gömleği giymiş bir adamı yakasından yakalamıştı, yere inmiş başka üç Kazak da adamın ellerini arkasına bağlıyordu.

Öfkesinden kendisini kaybedecek haldeki Listnitski adama bağırdı:

“Kimsin sen?”

Yakalanan adam başını kaldırdı; yüzü bembeyaz kesilmişti, dudakları sımsıkı kapalıydı.

“Kimsin sen?” diye tekrarladı sorusunu Listnitski. “Taş atarsın ha, serseri. Konuşmuyorsun öyle mi? Arjanov...”

Arjanov eyerinden atladı aşağı, adamın yakasını bıraktı ve suratına bir yumruk aşk etti.

Listnitski atının başını çevirirken, “Ver dersini şunun!” diye emretti.

Yere inen Kazaklardan üçü dördü adamı yere yıkıp kamçılarını salladı. Lagutin yere atladığı gibi Listnitski’ye doğru koştu.

“Yüzbaşım... Ne yapıyorsunuz?.. Yüzbaşım!” Titreyen parmaklarıyla Listnitski’nin dizini yakalayarak bağırdı:

“Yapamazsınız bunu! O da bir insandır... Ne yapıyorsunuz?”

Yevgeni atını hızlandırdı, hiç cevap vermedi. Tekrar Kazakların yanına koşan Lagutin, Arjanov’u belinden yakaladı, geri çekmeye çalıştı. Ama çavuş karşı koydu ve homurdandı:

“Asılma böyle bana! Asılma be! Hem bize taş atacak, hem de cezasını çekmeyecek, öyle mi? Bırak beni! Bırak diyorum, bak senin iyiliğin, için!”

Kazaklardan biri eğildi, omuzundan tüfeğini çıkarıp dipçiğini adamın yumuşak vücuduna indirdi. Kısık, ilkel denecek kadar vahşi bir çığlık yükseldi sokakta. Bir iki saniyelik bir sessizlik oldu, sonra çığlık tekrar yükseldi, ama bu seferki ıstıraptan boğulurcasına titrek ve güçlü çıkmıştı. Her darbeden sonra adam inleyerek kesik kesik homurdanıyordu:

“Domuzlar! Karşı-devrimciler!.. Vurun bakalım! Aah!”

Darbeler boğuk sesler çıkararak insafsızca iniyordu.

Lagutin, Listnitski’ye koştu tekrar, bir eliyle yüzbaşının dizine bastırıp öteki eliyle eyerini tırmalayarak, boğulur gibi konuştu:

“Bırak onu, gitsin!”

“Geri çekil!”

“Yüzbaşı... Listnitski! Duyuyor musun?.. Bunun hesabını vereceksin!” Lagutin geriye döndü, dövülen adamın çevresindeki Kazaklardan ayrı duran Kazak grubuna doğru koştu, “Kardeşler!” diye bağırdı. “Ben devrim kurulu üyelerindenim... Size bu adamı ölümden kurtarmanızı emrediyorum... Bunun hesabını vermek zorunda kalacaksınız! Eski günler geçti artık!”

Akıldışı, gözleri karartan bir nefret Listnitski’yi önüne kattı. Yüzbaşı kamçısını atının iki kulağı arasına yapıştırdığı gibi, hayvanı Lagutin’in üzerine sürdü. Siyah, pırıl pırıl yağlanmış tabancasını Kazak’ın suratına doğrultarak haykırdı:

“Sus, hain! Bolşevik! Vururum seni!”

Büyük bir irade gücü harcayarak kendisine hâkim oldu, parmağını tetikten ayırdı, atını çark ettirip sürdü gitti.

Arjanov’la Lapin, yakaladıkları adamı atlarının arasına almış, sürüklüyordu. Adamın kan içindeki gömleği sırtına yapışmıştı. Koltuk altlarından tutan iki Kazak’ın arasında bitkin bir halde sallanıyor, ayakları kaldırım taşlarının üzerinde sürükleniyordu. Suratı yediği dayaktan hamur gibi şişmişti, başı omuzlarının arasından gevşek bir halde sarkıyordu. Üçüncü Kazak biraz uzaktan geliyordu. Sokağın köşesinde bir drojki sürücüsü gördü, üzengilerinin üzerinde kalkıp tırısra ona doğru sürdü atını. Kamçısıyla çizmesine anlamlı anlamlı vurarak arabacıya sert bir emir verdi, arabacı da uşakçasına bir telaşla drojkiyi iki Kazak’a doğru sürerek sokağın orta yerinde durdu.

Ertesi sabah Listnitski, büyük, onarılmaz bir hata işlemiş gibi bir hisle uyandı. Bir gece önceki sahneyi hatırlayınca kaşlarını çatıp dudaklarını ısırды, Lagutin’le arasında geçenleri düşündü. Giyinirken, Lagutin’i şimdilik kendi haline bırakmanın, bu suretle de alay kuruluşuyla ilişkileri kötüleştirmekten kaçınmanın doğru olacağına karar verdi. Takımdaki öteki Kazaklar olayı unutana kadar bekleyip, Lagutin’i ondan sonra sessiz sedasız ortadan kaldırmak daha akıllıca olacaktı.

Acı bir alayla, ‘Demek Kazaklarla kardeşlik kurmak böyle olacaktı,’ diye düşündü ve olayın tatsız etkisini günlerce üzerinden silkip atamadı.

Ağustos başlarında güzel, güneşli bir gün, Listnitski ile Atarşçikov şehre indi. Subaylar toplantısındaki konuşmalarından sonra, aralarında beliren ikircikli durumu karara bağlayacak hiçbir şey olmamıştı. Atarşçikov düşüncelerini hep kendisine saklamış ve Listnitski ne zaman onu açmaya çalışsa, Atarşçikov hemencecik, birçok insanın gerçek yüzlerini başkalarından saklamak için alışkanlıkla üzerlerine çektikleri kalın perdeyi indirivermişti.

Listnitski’nin değişmeyen fikrince, insanlar arkadaşlarıyla olan ilişkileri sırasında, dış görünüşlerinin altında bazen hiç ortaya çıkarmadıkları bir başka yüz saklardı. Dış yüzdeki bu peçe ortadan kaldırılsa, her insanın gerçek, çırpılıp yüzünün dosdoğru ortaya çıkacağına inanıyordu. Çeşitli insanların kendilerini korumak için kurduğu bu kaba, ciddi, korkusuz, küstah, uysal, neşeli görünüş duvarlarının ardında neler bulunduğunu anlamak öteden beri Listnitski’de hastalıklı bir saplantı halindeydi. Şimdi Atarşçikov’u düşünürken de, onun, ulusun çeşitli kesimlerini bölen düşmanlıklar arasından bir yol bulup çıkma çabası içinde, Kazakların emelleriyle Bolşeviklerin emellerini bağdaştırmaya çalıştığı sonucuna varıyordu. İşte bu tahminde bulunduktan sonra da Listnitski, Atarşçikov’la daha sıkı bir arkadaşlık kurma çabalarına son verdi.

Havadan sudan söz ederek, Neva Caddesinden aşağı doğru yürüyorlardı.

Listnitski gözleriyle bir lokantayı işaret ederek, “Hadi gidip bir şeyler yiyelim,” diye önerdi.

“Pekâlâ,” diye kabul etti öteki.

Lokantaya girip çaresizlik içinde çevrelerine bakındılar. Bütün masalar doluydu. Tam Atarşçikov lokantadan çıkmak için döndüğü sırada, masalardan birinde iki hanımla birlikte oturan ve subayları dikkatle süzmekte olan iyi giyimli, şişmanca bir bey masasından kalkarak onlara doğru yürüdü.

“Affınızı dilerim. Bizim masamızı almaz mısınız? Şimdi kalkıyoruz.” Bozuk dişlerini göstererek gülümsedi ve geçmelerini işaret

etti. “Subaylara bir hizmette bulunabildiğim için seviniyorum. Ulu-
sumuz sizlerle iftihar ediyor.”

Masada oturan hanımlar kalktı. Uzun boylu, esmer olan saçlarını düzeltirken, daha genç olan diğeri şemsiyesiyle oynuyordu.

Subaylar gösterdiği incelikten ötürü beye teşekkür edip pencere kenarına doğru yürüdü. İnik perdeden sızan kırık güneş ışığı masa örtüsüne sarı iğneler gibi vuruyordu. Yemek kokuları, masalardaki çiçeklerden yayılan güzel kokuları bastırıyordu. Listnitski soğuk pancar çorbası ısmarladı ve vazodan aldığı sarı latin çiçeğiyle oynayarak düşünceye daldı. Atarşçikov terleyen alnını mendiliyle sildi. Yorgun, baygın gözlerini hiç durmadan kırıpıştırarak, komşu masanın bacaklarında oynayan güneş ışığını seyreliyordu. Yüksek sesle konuşa konuşa lokantaya iki subay girdiği sırada, yemeklerini daha bitirmemişlerdi. Öndeki subay boş bir masa aramak için gözlerini dolaştırırken, başını Listnitski’den yana çevirdi ve gözleri sevinçle parlayıverdi:

“Vay, Listnitski bu!” diye bağırarak, hiç duraksamadan güvenli adımlarla ona doğru yürüdü; siyah bıyıklarının altında bembeyaz dişleri parlıyordu.

Listnitski yüzbaşı Kalmikov ve arkadaşı Çubov’u hemen tanıdı. Candan el sıkıştılar. Yevgeni onları Atarşçikov’la tanıştırdıktan sonra sordu:

“Hangi rüzgâr attı sizi buraya?”

Kalmikov bıyıklarını burarak cevap verdi:

“Gönderdiler bizi. Sonra anlatırım. Sen şimdi kendinden söz et bize. 14. Alayı nasıl buldun bakalım?”

Lokantadan birlikte çıktılar. Kalmikov’la Listnitski diğerlerinden geride kaldı, ilk yan sokağa sapıp şehrin daha sakin bir semtine doğru yürümeye başladılar; âdeta fısıltı halinde konuşuyorlardı.

Kalmikov, Yevgeni’ye, “Bizim Üçüncü Kolordu, Romanya Cephesinde yedekte tutuluyor,” dedi. “On gün kadar önce alay komutanından, bölüğümü başka bir subaya devredip Çubov’la birlikte tümen karargâhı emrine girmek üzere emir aldım. Harika! Biz de doğruca tümen karargâhına gittik. Orada bize gizlice, General Krimov’u görmemizi söylediler. Biz de kolordu karargâhına gittik. Krimov beni

gördü ve hangi subayların kendisine gönderildiğini bildiği için de açık seçik konuştu: ‘Hükümet, memleketi bile bile felakete sürükleyen insanların elinde bulunuyor. Hükümetin başındaki grubun değiştirilmesi gerekiyor, belki de Geçici Hükümetin yerini askerî bir diktatorya alacaktır.’ Muhtemel aday olarak da Kornilov’un adından söz etti ve Petrograd’a gidip, Subaylar Birliği Merkez Kurulu emrine girmem önerisinde bulundu. İşte şimdi şehirde yüzlerce güvenilir subay toplanmış durumda. Rolümüzün ne olacağını artık tahmin edersin. Subaylar Birliği Merkez Kurulu, Kazak Kıtaları Birliği Merkez Kurulu ve Kazak Kıtaları Birliği Konseyi ile yakın temas halinde çalışıyor, ayrıca demiryolu kavşaklarıyla tümenlerde de vurucu taburlar kuruluyor.”

“Bunun sonunda ne çıkacak? Ne dersin?”

“Sorun da burada zaten! Yalnız sen, burada bulunduğun halde, durumdan haberdar değil misin yani? Hiç kuşku yok ki, bir hükümet darbesi olacak, Kornilov iktidarı ele geçirecek. Bütün ordu onu tutuyor. Bizce iki denkleşmiş güç karşı karşıya bulunuyor: Bolşeviklerle Kornilov. Kerenski iki değirmen taşı arasındadır. İkisinden biri onu ezecektir. Varsın çariçenin yatak odasında yatsın o. Onunki bir saatlik beyliktir. Biz subaylar, doğal olarak, satranç tahtası üzerindeki piyonlara benziyoruz; oyuncunun bizi nereye süreceğini bilmiyoruz. Örneğin ben, karargâhta olup bitenlerden hiçbir şey anlamıyorum. Yalnız şurasını iyice biliyorum ki, generaller arasında Kornilov, Lukomski, Romanovski, Krimov, Denikin, Kaledin gizli bir anlaşma var...”

“Ya ordu?.. Bütün ordu Kornilov’un ardından gidecek mi?” diye sordu Listnitski adımlarını hızlandırarak.

“Askerler tabii ki gitmez. Ama biz sürüklemeliyiz onları.”

“Soldan gelen baskı altında Kerenski’nin başkomutanı değiştirmeye çalıştığını biliyorsun herhalde, değil mi?”

“Cesaret edemez buna. Yarın dize gelecektir. Subaylar Birliği Merkez Kurulu bu konudaki görüşünü kesin bir şekilde ifade etti.”

Listnitski gülümseyerek, “Dün Kazak Kıtaları Birliği Konseyinden gelen delegeleri kabul etti Kerenski,” dedi. “Delegeler ona, Kazakların, Kornilov’un işten uzaklaştırılmasının sözünün bile edil-

mesini düşünmediklerini söyledi. Onlara ne cevap verdi Kerenski biliyor musun! ‘Hepsi dedikodudan ibaret bunların,’ dedi... ‘Geçici Hükümetin böyle bir işe kalkışmaya hiç niyeti yoktur.’ Bir yandan kamuoyuna güvence verirken, bir yandan orospu gibi Sovyet temsilcilerine gülümsüyor.”

Kalmikov cebinden subayların kullandığı cinsten not defteri çıkardı ve yüksek sesle bir telgraf metnini okudu:

“‘Halk Temsilcileri Konferansı, size, Rus orduları başkomutanına hoş geldiniz der. Konferans, sizin yetkilerinizin gerek ordu içinde gerek Rusya’da kırılması konusunda girişilecek her türlü hareketi suç saydığını bildirir ve subayların, St. George Şövalyelerinin ve Kazakların isteklerine katılır. Ülkemizin geçirmekte olduğu bu zorlu günlerde bütün aklı başında Rus halkı umut ve güvenle gözlemini size dikmiş bulunuyor. Yeniden güçlü bir ordu kurup Rusya’yı kurtarmak için giriştiğiniz bu büyük işte Tanrı yardımcınız olsun! Rodziyanko.’ Apaçık, değil mi? Kornilov’a işten el çektilmesi söz konusu olamaz... Dün şehre girişini gördün mü?”

“Çarskoye Selo’dan daha dün gece döndüm.”

Kalmikov düzgün dişleriyle sağlıklı, pembe dişetlerini göstererek gülümsedi. Çekik gözleri kırpıştı ve gözlerinin kenarı örümcek ağı gibi ince kırışıklarla doldu.

“Klasik bir tarzda girdi şehre! Muhafızlığını bir bölük Tekin yapıyordu. Hep birlikte Kerenski’nin bulunduğu Kışlık Saraya gittiler. Yeteri kadar açık bir uyarı! O yüksek, kaba saba papaklarıyla Tekinlerin suratlarını görmeliydin! Görülmeye değirdi hani!”

İki subay yürüye yürüye tekrar şehrin merkezine döndü ve orada ayrıldılar.

El sıkıştırlarken Kalmikov, “Birbirimizi kaybetmeyelim Yevgeni,” dedi. “Çetin günler geliyor! Ayağını yere sıkı bas, yoksa gürültüye gidersin.”

Listnitski uzaklaşırken Kalmikov ardından seslendi:

“Ha, sana söylemeyi unuttum. Merkulov’u hatırlıyorsun değil mi? Hani şu ressam olan arkadaş?”

“Ee?..”

“Mayısta öldü.”

“Yok canım!”

“Kazada gitti. Böylesine pisi pisine ölüm de görmemişsindir. Keşif erlerinden birinin elinde bir el bombası patladı, adamın kollarını dirseğinden uçurdu. Onun yanında duran Merkulov’dan geriye yalnız birkaç tane iç organla bir de eğri büğrü dürbün kaldı; başka şey bulamadık. Oysa üç yıl boyunca ölüm yanına yaklaşmamıştı...”

Başka bir şey daha söyledi bağırarak, ama rüzgâr yerden boz bir toz kaldırdı ve Listnitski’nin kulaklarına sadece birkaç kopuk hece ulaşabildi. Yevgeni elini salladı, arada bir arkasına bakarak yürüdü gitti.

XIII

AGUSTOSUN 6’sında, başkomutanın kurmay başkanı General Lukomski, Başkomutanlık Genelkurmay Başkanlığından, garnizon komutanı General Romanovski eliyle bir emir aldı. Bu emre göre, Üçüncü Süvari Kolordusu ile buna bağlı Yerli Tümen, Nevel-Velikiye Luki bölgesine yığılacaktı.

“Bu birlikleri ille o bölgeye göndermek de nereden çıktı? Bunlar Romanya cephesinde yedekte tutuluyordu,” diye şaşkın şaşkın sordu Lukomski.

“Bilmiyorum generalim. Başkomutandan aldığım emri olduğu gibi ilettim size.”

“Ne zaman aldınız emri?”

“Dün. Dün gece saat on birde başkomutan beni odasına çağırttı ve bu emri size bu sabah bildirmemi emretti.”

Pencerenin önünde bir aşağı bir yukarı dolaşmakta olan Romanovski, Lukomski’nin odasındaki duvarın yarısını kaplayan stratejik Orta Avrupa haritasının önünde durdu ve haritayı abartılı bir dikkatle gözden geçirerek, omzunun üzerinden konuştu geriye doğru:

“Niye sormuyorsunuz kendisine? Odasındadır şimdi.”

Lukomski kâğıdı aldı, koltuğunu geriye itti ve bütün şişman, yaşlı askerlere özgü bir abartıyla kapıya doğru yürüdü. Romanovski’yi geçirirken, kopmuş bir düşünce zincirini bağlar gibi, “Evet. Çok doğru,” dedi.

Lukomski'nin tanımadığı uzun boylu, özellikle kolları ve bacakları uzun bir albay Kornilov'un odasından çıkmıştı. Albay, Lukomski'nin geçmesi için saygıyla geri çekildi, sonra koridorda aşağı doğru yürüdü; anlaşıldığına göre yediği bir şarapnel yüzünden hem fena halde topallıyor, hem de omzu acayip bir biçimde oynuyordu.

Kornilov masanın başında hafifçe öne doğru eğilmiş, ellerini ileri doğru uzatarak masaya dayamış, önündeki yaşlıca bir subayla konuşuyordu:

"... tabii belliydi. Anladınız mı söylediklerimi? Lütfen, Pskov'a vardığınızda beni haberdar ediniz. Çıkabilirsiniz."

Kornilov, kapı subayın ardından kapanıncaya kadar bekledi, sonra bir genç gibi çevik bir hareketle yerine oturdu ve Lukomski için bir sandalye çekerek sordu:

"Üçüncü Süvari Kolordusunun yer değiştirmesiyle ilgili talimatımı size iletmi mi Romanovski?"

"Evet. Ben de bu konuda görüşmeye geldim sizinle. Neden bu bölgeyi seçtiniz?"

Lukomski, Kornilov'un esmer yüzüne dikkatle bakıyordu. Hiçbir şey okunmayan, sakın bir yüzdü bu; Lukomski'nin çok iyi tanıdığı yüz çizgileri, burundan düşük bıyıkların hafifçe örttüğü sert ağzına doğru bütün yanak boyunca kıvrım kıvrım iniyordu. Yüzdeki ciddi ifadeyi sadece, bir çocuğunki gibi alına düşen bir saç lülesi azıcık yumuşatıyordu.

Kornilov çenesini ufak, kara kuru avucunun içine dayadı, pırıl pırıl yanan Moğol gözlerini kırıştırdı ve eliyle Lukomski'nin dizine dokunarak cevap verdi:

"Süvarileri özellikle Kuzey Cephesi gerisine yığmak istemiyorum; onları gerek Kuzey, gerek Batı Cephesine kolaylıkla aktarabilecekleri bir bölgede bulundurmak niyetindeyim. Fikrimce, seçtiğim bölge, bu amaca olduğu kadar herhangi başka bir gereksinmeye de cevap verir. Siz başka türlü mü düşünüyorsunuz? Nedir?"

Lukomski hafifçe omuz silkti:

"Batı Cephesi için kaygılanmanıza gerek yok. Süvarileri Pskov bölgesine yığmak daha iyi olurdu."

Kornilov öne doğru eğilerek, “Pskov mu?” diye tekrarladı ve ince, solgun alt dudağını içeri çekip, kaşlarını çatarak başını sarstı:

“Hayır, Pskov bölgesi olmaz.”

Lukomski ellerini yorgun, babacan bir tavırla koltuğun kollarına dayadı ve kelimeleri dikkatle seçerek cevap verdi:

“Lavr Corciyeviç, gerekli emirleri derhal vereceğim, yalnız bana öyle geliyor ki, söylemediğiniz bazı şeyler var... Seçtiğiniz bölge, süvarilerin Petrograd’a ya da Moskova’ya gönderilmeleri için çok elverişli, ne var ki, kuvvetlerinizi böyle elden çıkarırsanız, Kuzey Cephesine hiçbir yardımları dokunamaz; her şey bir yana, oraya ulaşmaları güç olacağı için yardımları dokunmaz. Eğer yanılmıyorsam, anladığım kadarıyla bir şeyler gizlediğinize göre, beni ya cepheye göndermenizi ya da aklınızdan geçenleri olduğu gibi bana da anlatmanızı rica ediyorum. Hiçbir kurmay başkanı, üstünün tam güvenine sahip olmadıkça mevkisini koruyamaz.”

Kornilov başını eğerek dikkatle dinledi, ama bu arada da Lukomski’nin sakın yüzünün heyecandan hafifçe kızardığı keskin gözünden kaçmadı. Cevap vermeden önce birkaç saniye düşündü:

“Haklısınız. Sizinle henüz tartışmadığım bazı düşüncelerim var... Talimatım gereğince, süvarilerin yer değiştirmesi konusundaki emirleri lütfen çıkarın ve komutanları General Krimov’u hemen karargâha çağırın. Sizinle bu konuyu Petrograd’dan dönüşümde bütün ayrıntısıyla tartışacağız. İnanın bana. Aleksandr Sergeyeviç, sizden hiçbir şey saklamak niyetinde değilim.” Kornilov, “siz” kelimesinin üzerine özellikle bastı ve kapının vurulmasıyla da hemen başını çevirdi.

“Girin.”

Tıknaz yapılı, sarı saçlı bir general olan Genelkurmay Başkanlığı Yardımcı Komiseri Fonvizin odaya girdi. Lukomski kalktı ve dışarı çıkarken, Fonvizin’in sorusuna Kornilov’un sert bir şekilde verdiği cevabı duydu:

“General Miller meselesini düşünecek zamanım yok şimdi. Ne?.. Evet, hareket ediyorum...”

Lukomski odasına dönünce uzun bir süre pencerenin önünde durdu. Kırışmaya yüz tutmuş sakalının kenarıyla oynayarak, dü-

şünceli bir tavırla, rüzgârın, kestane ağaçlarının kederli başlarını okşayışını ve güneşin yıkadığı başları eğik çimenleri dalgalandırışını seyretti.

Bir saat sonra Üçüncü Süvari Kolordusu, Başkomutanlık Kurmay Başkanlığından harekete hazırlık emri aldı. Aynı gün, vaktiyle Kornilov'un isteği üzerine On Birinci Ordu Komutanlığına atanmayı reddeden General Krimov'a da acele Başkomutanlık karargâhına çağrıldığını bildiren bir telgraf çekildi.

Ağustosun 9'unda Kornilov yanına bir Tekin Bölüğünü muhafız olarak, özel trenle Petrograd'a hareket etti.

Ertesi gün karargâhta başkomutanın tutuklandığına ya da işten el çektirildiğine ilişkin söylentiler dolaştı, ama Kornilov ayın 11'inde Mogilev'e döndü.

Gelir gelmez Lukomski'yi çağırttı. Telgrafları ve tebliğleri okuduktan sonra, zeytin rengi incecik bileğini zarif bir şekilde çevreleyen bembeyaz manşetlerini düzelterip yakasını elledi; aceleci hareketleri onun alışılmamış bir telaş içinde olduğunu ortaya koyuyordu.

Sakin bir sesle, "Yarım kalan konuşmamıza şimdi devam edebiliriz," dedi. "Beni, Üçüncü Kolorduyu Petrograd'a doğru sevk etmeye yönelten ve sizinle henüz tartışmadığımız düşüncelere dönmek istiyorum. Biliyorsunuz ki Ağustosun 3'ünde, Petrograd'daki kabine toplantısında bulunduğum sırada Kerenski ile Savinkov benden, savunmayla ilgili yaşamsal konulara dokunmamamı istemişlerdi; dediklerine göre bakanlar arasında güvenilmez kişiler varmış. Ben, başkomutan olarak, hükümete rapor verirken harekât planlarından söz edemiyorum, zira söylediklerimin bir iki gün içinde Alman Yüksek Komuta Heyeti tarafından öğrenilmeyeceğine dair hiçbir garanti yok! Hükümet böyle mi olur? Şimdi, bundan sonra ben, böyle bir hükümetin vatani kurtaracağına inanabilir miyim?"

Kornilov hızlı adımlarla kapıya gitti, anahtarını çevirip kilitledi ve masanın önünde bir aşağı bir yukarı dolaşarak sözüne devam etti:

"Ülkemizin böylesine solucanlar tarafından yönetiliyor oluştü acı ve hazine bir gerçektir! Eğer buna bir hükümet diyebilirsek, bu 'hükümet'in davranışlarına yön veren nitelikler, irade zayıflığı,

karakter yoksunluğu, bilgisizlik, kararsızlık, hatta ihanettir. Çernov ve onun gibi kişilerin yardımıyla, Bolşevikler Kerenski'yi süpürüp atar... İşte, Aleksandr Sergeyeviç, Rusya'nın durumu budur. Her ikimizin de paylaşmakta olduğumuz ilkelerden hareket ederek, Rusya'yı yeni ayaklanmalardan kurtarmak istiyorum. Üçüncü Süvari Kolordusunu yerinden oynatmaktaki başlıca amacım, Kolorduyu ağustos sonunda Petrograd'a sokarak, orada Bolşevikler ve işçi takımıyla kesin olarak hesaplaşmaktır. Harekâtın yönetimini General Krimov'un komutasına bırakıyorum. Onun, Askerler ve İşçiler Sovyeti'nin bütün delegelerini gerekirse teker teker ipe çekeceğine inanıyorum. Geçici Hükümete gelince... onları da düşüneceğiz. Kendim için hiçbir şey istemiyorum... Biz Rusya'yı kurtarmalıyız ne pahasına olursa olsun!"

Kornilov, Lukomski'nin önünde durdu ve damdan düşercesine sordu:

"Vatanın ve ordunun geleceğini ancak bu önlemlerin kurtaracağı konusundaki inancıma katılıyor musunuz? Sonuna kadar beni destekleyecek misiniz?"

Lukomski yerinden kalktı, Kornilov'un kara kuru, sıcak elini derin bir heyecanla ve kuvvetle sıktı.

"Düşüncenizi tamamıyla paylaşıyorum! Sonuna kadar sizinle beraberim. Konuyu tekrar gözden geçirmeliyiz; her şeyi iyice tartıp darbeyi indirmeliyiz. Bu işte bana güveniniz Lavr Corciyeviç."

"Genel planı tasarladım. Ayrıntıları Albay Lebedev ile Yüzbaşı Rojenko işleyecek. Sizin işiniz zaten başınızdan aşkın Aleksandr Sergeyeviç. İnanın bana, ileride her şeyi tartışmak ve gerekli değişiklikleri yapmak için bol bol vaktimiz olacak."

Bundan sonraki birkaç gün Genelkurmay karargâhı müthiş bir faaliyete sahne oldu. Çeşitli cephe hatlarındaki birliklerden her gün, güneşten yüzleri tunçlaşmış, tozlu haki üniformaları içinde subaylar Mogilev'deki vali konağına gelip, hizmete hazır olduklarını bildiriyordu; Subaylar Birliği ile Kazak Kıtaları Birliğinin göz kamaştırıcı üniformalı temsilcileri de, Don Kazakları Ordusu Atamanlığına verilen Kaledin'in atlı habercileri de geldi.

Çeşitli siviller sökün etti: Kornilov'a yardım ederek, 1917 yılı Şubatında çöken eski Rusya'yı bütün içtenlikleriyle yeniden kurmak isteyen insanlardı bunlar; ama bunların arasında, dökülecek kanın kokusunu çok uzaktan alıp, memleketin damarlarını hangi güçlü elin açacağını tahmin ederek, pay alma umuduyla Mogilev'de toplanan akbabalar da bulunuyordu. Dobrinski, Zavoyko ve Aladin gibi adamların başkomutanla yakın temasta bulunduğu ağızdan ağıza dolaşıyordu. Genelkurmay karargâhında ve Don Kazakları Ordusu karargâhında dolaşan fısıltılara göre, Kornilov her önüne gelene güvendiği için maceracı kişilerin etkisi altında kalmıştı. Öte yandan geniş subay çevrelerine hâkim olan görüş, Kornilov'un, Rusya'nın eski düzenine kavuşturulması yolunda açılmış bir bayrak olduğu merkezindeydi. Bu bayrağa her yandan, eski düzeni ateşli bir biçimde destekleyenler katıldı.

Kornilov Ağustosun 13'ünde bir devlet konferansına katılmak üzere Moskova'ya hareket etti.

Sıcak, hafif bulutlu bir gündü. Gök sanki açık mavi alüminyumdan dökülmüştü. Ta yükseklerde, saçakları menekşe rengi yapağı gibi bir fırtına bulutu asılıydı. Tarlaların üzerine, raylarda takırdayarak ilerleyen trenin üzerine, daha şimdiden sonbaharın parlak renkleriyle süslenen ormanlara, suluboya renkleriyle çizilmiş ta uzaklardaki kayın korusunun üzerine, yaklaşmakta olan güzün yas elbisesini giymiş bütün toprağın üzerine, gökkuşağından yansıyan renklerle ışıldayan hafif bir sağanak yandan yandan iniyordu.

Tren, ardında kara dumandan bir yol bırakarak verstleri koparıp koparıp geriye atıyordu. St. George nişanı taşıyan haki gömlekli ufak tefek bir general açık pencerenin önünde oturuyordu. Kömür gibi kara Moğol gözlerini yarı kapatarak başını pencereden dışarı çıkardı, serin yağmur damlaları, rengi hiçbir vakit açılmayan tunç yüzünü, düşük bıyıklarını bol bol ıslattı; bir çocuğunki gibi alnına düşen saçlarını rüzgâr geriye doğru taradı.

KORNİLOV'UN Moskova'ya varışından bir gün önce, Yüz-başı Listnitski kendisine Petrograd'daki Kazak Kıtaları Birliği tarafından emanet edilen önemli belgelerle kente geldi. Paketi Moskova'da ordugâh kuran Kazak alayı kurmayına teslim ettiği sırada Kornilov'un ertesi gün beklenildiğini öğrendi.

Ertesi gün öğleyin Listnitski başkomutanı karşılamak için istasyondaydı. Bekleme odalarıyla büfeleri, çoğunluğunu askerlerin oluşturduğu yoğun bir kalabalık doldurmuştu. Askerî akademiden gelen bir tören birliği peronda yerini almış, Moskova Kadınlar Ölüm Taburu da dışarıda sıra olmuştu. Kornilov'un treni saat üçe doğru geldi.

Kalabalığa bir sessizlik çöktü. Bando, ayak patırtılarını bastırır-casına yeri göğü inletti. Kalabalık bir dalgalandı, sonra Listnitski'yi de sürükleyerek deli gibi perona doğru atıldı. Listnitski sağı solu dirsekleyerek kendisine yol açmaya çalışırken, Tekinlerin, başkomutanın vagonu önünde iki sıra halinde saf düzenine girdiğini gördü. Vagonun parlak cilalı, perona bakan yanı, Tekinlerin uzun, canlı kırmızı kaftanlarını yansıtıyordu. Listnitski, Kornilov'un arkasında birçok subay olduğu halde trenden indiğini, tören birliğini denetlediğini, St. George Şövalyeleri Birliği, Kara ve Deniz Subayları Birliği ve Kazak Kıtaları Birliği Konseyi temsilcilerini kabul ettiğini gördü.

Listnitski, Başkomutana takdim edilenler arasında Don Atamanı Kaledin'le General Zayonçkovski'yi tanıdı; Kornilov'un çevresindeki subaylar ötekileri takdim etti:

"Kisliyakov, Ulaştırma Bakan Yardımcısı."

"Rudnev, Moskova Belediye Reisi."

"Prens Trubetskoy, genel karargâh Diplomatik İlişkiler Servisi Başkanı."

"Özel Meclis Üyesi, Musin Puşkin."

"Fransız askerî ataşesi, Albay Caillot."

"Prens Golitsin."

"Prens Mansirev..." diye saygılı, dalkavuk sesler fısıldadılar.

Kornilov yaklaştığı sırada, peronun sonunda duran şık hanımların attığı çiçeklerden bir bombardımana tutuldu. Pembe bir çiçek

Kornilov'un apoetine takıldı kaldı. Başkomutan sıkılgan, kararsız bir hareketle çiçeği omuzundan attı. Sakallı, yaşlıca bir subay, Kazak alayları adına bir hoş geldin nutku gevelemeye başladı, ama Listnitski subayın söylediklerini duymadı, çünkü kalabalık onu duvara doğru itip sıkıştırmış, kılıcının kabzasının kırılmasına ramak kalmıştı. Konuşmalar bittikten sonra Kornilov, el ele tutuşan subayların açtığı yoldan yürüdü. Ne var ki kalabalık subayları da önüne katıp sürükledi. Düzinelerle el Kornilov'a doğru uzandı. Şişman, saç başı darmadağınık bir kadın Kornilov'un yanı başında belirdi; dudaklarını başkomutanın kol yenine değdirmeye çalışıyordu. İstasyonun giriş kapısına yaklaşıldığında, Kornilov omuz hizasına kadar havaya kaldırılıp, o şekilde dışarıya, alkışlayanlara doğru taşındı. Listnitski ağırbaşlı, yaşlıca bir beye kuvvetlice bir omuz atıp kendisine yol açarak Kornilov'un bacaklarından birini yakaladı ve omzuna yerleştirdi. Kalabalığın uğultusu ve bandonun gürültüsünden sağırlaşmış bir halde, sırtındaki ağırlığın farkında bile olmaksızın, heyecandan ve bacağı omzunda tutmak için harcadığı çabadan soluyarak ağır ağır ilerledi. O sıkışıklıkta kemerinin altına toplanan gömleğini, istasyonun ana kapısına vardıklarında aceleyle düzeltti. Merdivenden inerek meydana doğru ilerlediler. Önde kalabalık, askerlerin yeşil safları ve at bindirilmiş bir Kazak bölüğü vardı. Listnitski elini kasketinin siperliğine götürdü, yaşlarla dolu gözlerini kırıştırarak elinde olmaksızın titreyen dudaklarına hâkim olmaya çalıştı. Sonradan, fotoğraf makinelerinin deklanşör seslerini, kalabalığın taşkınlığını, harp okulu öğrencilerinin geçit törenini ve çekik, kömür gözlü, Moğol yüzlü ufak tefek General Kornilov'un selam duruşunu karmakarışık anılar halinde hatırladı.

Ertesi gün Listnitski Petrograd'a döndü. Kompartımanında üst ranzaya tırmandı, kaputunun üzerine uzandı ve sigarasını içerken Kornilov'u düşündü:

'Canını tehlikeye atarak düşmanın elinden kaçtı;* vatanının ona ne kadar muhtaç olduğunu biliyormuş gibi. Ne yüzdür o! Kayadan yontulmuş gibi hiçbir gösterişi yok, sade... Karakteri de tıpkı yüzü

* Kornilov I. Dünya Savaşı sırasında, 1915 Martında Przemyśl'de Avusturyalılar tarafından tutsak edilmiş, 1916 yılında kaçarak kurtulmuştur. -çev.

gibi. O mutlaka her şeyi duru bir biçimde görüyor, her şeyi en ince ayrıntısına kadar hesaplıyordur. Zamanı geldiğinde bize önderlik edecek. Ne garip, daha onun kim olduğunu bile bilmiyorum. Bir monarşist mi? Meşrutiyet yanlısı mı?.. Keşke hepimiz onun kadar kendimize güvenebilseydik.’

Hemen hemen aynı sıralarda, Moskova Devlet Konferansı oturumları devam ederken verilen bir arada, biri Moğol yüzlü, kısa boylu, öteki de şişman, köşeli kafasının üzerinde gür saçları kısa kesilmiş iki general, Bolşoy Tiyatrosunun koridorlarından birinde gezinerek alçak sesle konuşuyordu:

“Bildirinin bu maddesi ordudaki komitelerin kaldırılmasını sağlayacak mı?”

“Evet.”

“Birleşik bir cephe ve tam bir dayanışma şarttır. Belirttiğim önlemler uygulanmadıkça kurtuluş yoktur. Ordu tam anlamıyla dövüşmekten aciz. Böyle bir ordu zaferi sağlayamaz, hatta esaslı bir taarruza bile dayanamaz. Bolşevik propagandaları yüzünden tümenler dağılmış durumda. Ya burada, geride?.. İşçilerin, kendilerine gem vuracak her türlü önlemin uygulanmasına nasıl tepki gösterdiğini görüyorsunuz. Grevler, gösteriler! Konferansa katılan üyeler yürüyerek gidip gelmek zorunda... Rezalet! Cephe gerisinde askerî düzenin kurulması, cezaları uygulayabilecek sert bir rejimin kurulması, Bolşeviklerin amansızca köklerinin kazınması, ilk yapmamız gereken işler işte bunlardır. Gelecekte sizin desteğinize güvenebilir miyim General Kaledin?”

“Tamamıyla sizinle beraberim.”

“Bundan emindim zaten. Teşekkür ederim. Kararlı ve kesin hareket etmek gerektiği zamanlarda, hükümetin nasıl yarım yamalak önlemler ve kuru gürültü içinde tıklılıp kaldığını görüyorsunuz. Temmuz ayaklanmalarında olduğu gibi halkın iradesini tehdit etmeye kalkışacak olanları ateşle ve kılıçla ezeceklerinden söz ediyorlar. Biz askerler önce işi yapmaya, ondan sonra konuşmaya alışmışızdır. Bunlar ise tam tersine. Eee... Bu yarım yamalak önlemlerinin meyvelerini tadacakları gün yaklaşıyor. Ancak ben bu onur kırıcı oyunda rol almak niyetinde değilim. Ben açık dövüşmekten yanayım ve böyle kalacağım. İkiyüzlü değilim ben.”

Kornilov durdu. Kaledin'in üniformasının düğmelerinden birini kıvrarak, heyecanından kekeleydi:

"Ağızlardaki tıkacı çıkardılar, şimdi de kendi devrimci demokrasilerinden korkarak benden hem güvenilir birlikleri başkent yankınlarına kaydırmamı istiyorlar, hem de kendileri doğru dürüst önlemler almaktan çekiniyorlar. Bir adım ileri, bir adım geri... Ancak kuvvetlerimizi bir noktada toplayıp, güçlü bir manevi baskıyla hükümetin olurunı kazanabiliriz. Eğer kazanamazsak... görüşürüz o zaman. Cepheyi açmakta bir an bile duraksamam. Almanlar getirsin onların akıllarını başlarına!"

"Bu konuyu meslektaşlarımla görüştüm. Kazakların tam desteğine sahipsiniz. Geriye sadece bundan sonraki hazırlıklar üzerinde anlaşmaya varmamız kalıyor."

"Oturumdan sonra sizi ve diğerlerini odamda bekleyeceğim. Don'da durum ne merkezde?"

Kaledin'in dört köşe çenesi göğsüne düştü; somurtkan bir yüzle gözlerini yere dikti. Cevap verirken pala bıyıklarının altında dudakları titredi:

"Kazaklara eski güvenim kalmadı. Şu anki durum üzerine bir yargıda bulunmak güç. Ödün vermek gerekiyor; Kazaklar, yabancıların* desteğini sağlayabilmek için onlara bir şeyler bırakmak zorundadır. Bu yönde sağlam adımlar atıyoruz, ancak, başaracaklarını da garanti edemem. Kazaklarla yabancılar arasında çıkar çatışmasının bir patlamaya sebep olacağından korkarım. Toprak... şimdilik akılları fikirleri bu noktada toplanıyor."

"Kendinizi güven altına almak için güvenilir Kazak tümenlerini el altında bulundurmalısınız. Karargâha döndüğümde, birkaç alayı cepheden çekip geriye, Don'a göndermenin bir yolunu bulurum."

"Eğer yapabilirseniz, size minnettar olurum."

"Eh, şu halde, bu akşam, gelecekteki işbirliğimiz konusunu görüşürüz sizinle. Planımızın başarıyla gerçekleştirileceğine kuvvetle inanıyorum. Ne var ki talih bir fahişe gibi dönektir General. Eğer

* Yabancılar: Kazakların yaşadığı topraklarda yaşayıp da, Kazak soyundan olmayanlara verilen ad.

her şeye rağmen bana sırt çevirecek olursa bu fahişe, Don'da sizin yanınıza sığınabilir miyim?”

“Sadece sığınmak değil, savunmanız bakımından da güvenebilirsiniz bana. Kazaklar konukseverlikleriyle ün kazanmıştır.”

Konuşmanın başından beri Kaledin ilk kez gülümsedi.

Bir saat sonra, Don Kazakları Atamanı Kaledin tıs çıkarmayan dinleyicilere On İkinci Kazak Alayının tarihsel bildirisini açıkladı. Ve o andan itibaren Don, Kuban, Terek, Urallar ve Ussuri üzerindeki Kazak topraklarına bir baştan bir başa, köy köy, simsiyah bir örümcek ağı gibi büyük bir komplonun iplikleri atılmaya başlandı.

XV

FF AZİRAN taarruzu sırasında top ateşiyle yerle bir edilen ufak kasabanın kalıntılarının bir verst kadar ilerisine düşen siperler, zikzaklar yaparak bir ormanın yanından geçiyordu. Ormanın kıyısındaki bir kesimi Kazak süvarilerinden özel bir bölük tutuyordu.

Kazakların gerisinde, akçaagaçlar ve genç kayınların koyu yeşillerinin ötesinde turbalıkların pas rengi bataklık çamuru uzanıyor, yabani gül çalılıklarının koyu kırmızı çiçekleri canlı canlı parlıyordu. Sağda, ormanın bir burun gibi fırlak çıkıntısının ötesinde şarapnellerle delik deşik olmuş, insana savaşa çığnenecek daha nice nice yolları hatırlatan bir şose uzanıyordu. Ormanın kıyısında kurşun izleri taşıyan fundalar vardı; kavrulmuş ağaç kütükleri terk edilmiş bir vaziyette sağa sola devrilmişti. Buradan, siperlerin sarıya çalan kahverengi killi toprağı görülebiliyor, siper hendekleri yüz kırışıkları gibi açık araziye dalıp, uzakta gözden kayboluyordu. Siperlerin ardında, işlenmiş turbalıktaki kalıntılarıyla bataklık, hatta bozulmuş yol bile, burada bir zamanlar canlılık olduğuna, çalışmalar yapıldığına canlı birer tanıktı; oysa ormanın kıyısındaki toprak gözler önüne acı, neşesiz bir manzara seriyordu.

Bir ağustos günü, Mokov'un değirmeninde çalışan eski işçi İvan Alekseyeviç, bölük ağırlıklarının konakladığı yakındaki bir kasabaya gitti, ancak akşama doğru dönebildi. Kazamatına girerken Zahar Korolyov'la karşılaştı. Zahar kollarını çaresizlik içinde sallayarak,

kılıcı kum torbalarının kenarlarına takıla takıla koşar adım geliyordu. İvan Alekseyeviç o geçsin diye yana çekildi, ama Zahar onu gömleğinin düğmesinden yakaladı, sarılığa uğramış gözlerini devire devire fısıldadı:

“Duydun mu? Sağımıza düşen piyadeler gidiyor. Cepheyi mi açacaklar dersin?”

Zahar’ın griye çalan kara sakalı karmakarışık, gözlerinde de aç bir özlem okunuyordu.

“Cepheyi açacaklar ne demek yani?”

“Bırakıp gidiyorlar, neden gittiklerini bilmiyorum.”

“Belki yerlerine başkaları gelecektir. Hadi takım subayına gidelim de anlayalım.”

Zahar geri döndü, ıslak, kaygan toprakta kayarak, tökezleyerek takım subayının kazamatına gittiler.

Ama bir saat içinde süvari bölüğünün yerini piyadeler aldı ve bölük kasabaya girmek üzere yola koyuldu. Ertesi sabah atlarına kavuşmuş, cebri yürüyüşle cephe gerisine gidiyorlardı.

İnce bir yağmur çiseliyordu; kayın ağaçları kederli kederli boynularını bükmişti. Yol bir ormana saptı, dökülmüş yaprakların ıslak, çürük gibi keskin kokusunu alan atlar aksırarak adımlarını hızlandırdı. Yağmurun yapraklarını döktüğü tilki üzümü salkımları pembe boncuklar gibi sarkıyor, ak yoncaların köpük köpük çiçekleri bu dünyaya ait olmayan bir beyaz renk içinde pırıldıyordu. Rüzgâr, ağaçlardan atlıların üzerine iri iri damlalar serpiştiriyordu. Süvarilerin kasketleriyle kaputları ıslak lekelerden, yer yer kurşun delikleri açılmış gibi koyulaşmıştı. Bölük sıralarının üzerinde tütün dumanları döne döne yükselerek geriye akıyordu.

“Bizi ellerine geçirmişler oradan oraya sürüp duruyorlar.”

“Siperlerden bıkmadın mı daha?”

“Peki ama nereye gönderiyorlar bizi?”

“Yeni bir mevziye herhalde.”

“Pek öyle görünmüyor.”

“Hadi be ahbab, bir sigara tütürelim de unutalım dertlerimizi.”

“Ben dertlerimi heybemde taşıyorum.”

“Yüzbaşım türkü söyleyebilir miyiz?”

“Olur dedi mi?.. Hadi, söyle bakalım Arhip!”

Rutubet yemiş sesler cılız cılız ormanın üzerinde yükseldi ve zayıflayıp söndü. İvan Alekseyeviç’le aynı sırada at süren Zahar Korolyov üzengilerinin üzerinde kalkarak bağırdı:

“Hey, çatlak sesliler! Böyle mi türkü söylenir be? Siz gidin de kilise kapısında dilenin bu sesle!”

“Kendin söyle öyleyse.”

“Boynu çok kısa, ses sığdıramaz o boyna.”

“Korkuyorsun değil mi?”

Korolyov gözlerini yumdu, sonra dizginleri elinde cesaretle sallayarak coşturucu bir türkü tutturdu.

Bölük sanki Zahar’ın ilk dizesiyle uyanmış gibi şevke gelerek kaktıldı ve türkü bir kükreyiş halinde yükselerek ıslak ormanın üzerinden taşıtı.

“Kurt mezarlığı” adını verdikleri siperlerden kurtulmalarının sevinci içinde, bütün yürüyüş boyunca türkü söylediler. Aynı akşam, Pskov’a doğru hareket eden bir trene bindirildiler. Bölüğün, Üçüncü Süvari Kolordusunun başka birlikleriyle, kargaşalıkları bastırmak için Petrograd’a aktarılmakta olduğunu epeyce geç öğrendiler. O zaman vagonlarda konuşmalar kesildi, uyuşuk bir sessizlik çöktü.

Sonunda içlerinden biri, “Yağmurdan kaçarken...” diye herkesin kafasından geçen düşünceye tercüman oldu.

Marttan beri bölük komitesi asil başkanı olan İvan Alekseyeviç, ilk durakta bölük komutanına gitti.

“Kazaklar kaygılı Yüzbaşım.”

Yüzbaşı, İvan’ın çenesindeki derin çukura gözlerini dikip gülümseyerek cevap verdi:

“Ben de kaygılıyım dostum.”

“Nereye götürüyorlar bizi?”

“Petrograd’a.”

“Ayaklanmaları bastırmaya mı?”

“Herhalde karışıklık çıkaranlara yardım etmeye gittiğinizi aklınızdan geçirmemişsinizdir, değil mi?”

“Ne onu, ne de ötekini istiyoruz biz.”

“Kimsenin bize düşüncemizi sorduğu yok.”

“Ama Kazaklar...”

Subay öfkeyle, “Kazaklara ne olmuş?” diye sordu. “Kazakların aklından geçeni ben de biliyorum. Bu iş benim hoşuma gidiyor mu sanıyorsun? Al da bunu bölüğe oku. Öteki istasyonda da ben konuşacağım Kazaklarla.”

Komutan katlanmış bir telgraf verdi İvan’a ve hoşlanmadığını belli edercesine yüzünü buruşturarak konserve kutusundan sığır etini yemeye koyuldu.

İvan Alekseyeviç telgrafı elinde kızgın demir tutar gibi taşıyarak vagonuna döndü:

“Öteki vagonlardaki Kazakları da çağırın.”

Tren hareket etmişti, ama Kazaklar yine de İvan’ın vagonuna atladı ve otuz kişi kadar oldular vagonun içinde.

“Komutan size okumam için bir telgraf verdi bana,” dedi onlara.

“Oku bakalım, ne diyor!”

“Barıştan mı söz ediyor?”

“Susun!”

İvan, bir ölüm sessizliği içinde, Başkomutan Kornilov’un bildirisini okudu. Sonra terli eller telgrafı yakaladı ve elden ele dolaştırdı.

Ben, Başkomutan Kornilov; bütün milletin huzurunda, bir asker olarak görevimin, özgür Rusya’nın bir yurttaşı olarak vatanıma bağlılığımın ve büyük yurt sevgimin beni, yurdumun içinde bulunduğu şu ciddi anlarda Geçici Hükümetin emirlerini yerine getirmeyi reddetmeye, yani ordu ve donanmanın başkomutanlığını bırakmamaya zorladığını ilan ediyorum. Bu kararımda, bütün cephe komutanlarının desteğini gören ben, bütün Rus halkına, yerimden çekilmektense ölmeyi yeğ tuttuğumu ilan ederim. Rus milletin öz evladı her zaman görevinin başında ölür ve canını vatanına feda eder.

Her iki başkent yolunun da bizi yenen düşmanın utkulu ilerleyişine açık olduğu, vatanımızın can derdine düştüğü şu gerçekten de müthiş dakikalarda, ülkenin bağımsızlığı gibi en önemli sorunu unutan Geçici Hükümet, halkı kuruntudan ibaret bir karşı-devrim umacısıyla korkutmakta ve hükümet etmekteki yetersizliği ile, kendi zayıflığı ile, kendi kararsızlığı ile böyle bir devrime yine kendisi yardım etmektedir.

Benim gibi milletin öz evladı olan ve bütün yaşamını millete hizmete adanmış bir insan için, milletin yüce özgürlüğünü savunmayı reddetmek olanaksızdır. Rüşvet yoluyla, ihanet yoluyla Rus milletin sadece özgürlüğüne değil, aynı zamanda varlığına da ket vuran bir düşman kendi içimizdedir. Rus milleti, uyan ve yurdumuzun yuvarlanmakta olduğu dipsiz kuyuya bir bak!

Her türlü karışıklıktan kaçınmak, her ne suretle olursa olsun Rus kanının dökülmesini önlemek amacıyla, karşılıklı kızgınlıkları ve bana karşı bütün onur kırıcı davranışları bir kenara bırakarak Geçici Hükümete sesleniyor ve diyorum ki: “Karargâhıma geliniz; orada, özgürlüğünüz ve güvenliğiniz benim şeref sözümün güvencesi altında olacaktır. Orada sizinle birlikte, özgürlüğü güvenlik altına alacak ve Rus milletini büyük ve özgür bir halkın layık olduğu geleceğe yöneltecek ulusal bir savunma planı hazırlayalım ve böyle bir savunmayı örgütleyelim.”

General Kornilov

Öteki istasyonda tren bir süre durdu. Kazaklar vagonlarının dışında toplanarak, Kornilov’un telgrafıyla bölük komutanının okuduğu ve Kornilov’u bir hain, bir karşı-devrimci ilan eden Kerenski’nin telgrafi üzerine konuşmaya daldı. Kazaklar durumu şaşkınlık içinde tartışıyor, hatta subayların bile aklı karışmıştı.

“Kafam allak bullak oldu,” diye yakındı Martin Şamil. “Hangisinin haksız olduğunu Allah bilir.”

“Bunlar hep birbirlerinin gırtlığına el atmışlar, ama zararını çekecek olan biziz yine.”

“Hepsi de başa geçmek istiyor bunların.”

“Arada biz Kazaklar güme gidiyoruz.”

“Arapsaçına döndü işler.”

Bir grup Kazak İvan Alekseyeviç’in yanına gelip, “Hadi komutana gidelim de ne yapmamız gerektiğini ondan öğrenelim,” dediler.

Topluca bölük komutanına gittikleri zaman, subayları komutanın vagonunda toplantı halinde buldular. İvan Alekseyeviç içeri girdi.

“Yüzbaşım, Kazaklar ne yapacaklarını soruyor.”

“Bir dakika, şimdi geliyorum.”

Bütün bölük en son vagonun başında bekleyordu. Komutan ka-

labalığın arasına daldı, yol aç aça aç ta orta yere ilerledi ve elini kaldırdı:

“Bizler Kerenski’nin değil, başkomutanımızın ve ilk amirimizin emrindeyiz. Burası tamam, değil mi? Bu bakımdan üstlerimizin emirlerini sorgusuz sualsiz yerine getirerek Petrograd’a gitmemiz gerekir. Başka çare kalmazsa, Dno İstasyonuna vardığımızda Birinci Don Tümeni komutanını bulur, durumu ondan öğrenebiliriz. Sizlerden heyecana kapılmamanızı istiyorum. Ne yapalım ki, böyle günlerde yaşıyoruz.”

Komutan Kazakları yatıştırmaya çalışıp, sorularına kaçamak cevaplar vererek, askerlik görevinden, yurtseverlikten, devrimden söz etmeyi sürdürdü. Amacına da ulaştı. O Kazaklarla konuşurken trene bir lokomotif bağlandı (iki subayın tabanca tehdidiyle istasyon şefini zorlayarak bir an önce hareket etmelerini sağladığını Kazakların ruhu bile duymadı) ve askerler vagonlarına dağıldı.

Sevkiyat treninin Dno İstasyonuna ulaşması bir gün sürdü. Gece, Ussuri ve Dağıstan alaylarını taşıyan başka bir trene yol vermek için durdular. Kazakların treni bir ölü hatta kaydırıldı. Karanlıkta tek tük parlayan ışıklarıyla Dağıstan vagonları takırtılarla geçerken, gırtlaktan çıkan sesler, zurnaların iniltileri ve alışık olmadıkları ezgiler Kazakların kulaklarına kadar geldi.

Gece yarısı tren tekrar hareket etti. Ufak lokomotif su pompasının yanında, bacasından kıvılcımlar saçarak uzun bir süre kaldı. Makinist lokomotifin kapalı yerinden dışarıya sarkmış, bir şey bekler gibi sigarasını tüttürüyordu. Lokomotive en yakın vagondaki Kazaklardan biri kapıdan başını uzatıp bağırdı:

“Hey, İvan, hadi yola düzül bakalım, yoksa vururuz ha!”

Makinist sigarasını ağzından tükürdü, karanlığın içinde bir kavis çizerek düşüşünü seyretti, sonra gırtlığını temizleyerek cevap verdi:

“Herkesi de vuramazsınız ya,” ve pencereden çekildi.

Birkaç dakika sonra lokomotif ani bir sarsılmayla hareket etti, tamponlar birbirine çarptı, dengelerini bulmaya çalışan atların toynaklarından bir takırtı koptu. Tren su pompasının, bir iki aydınlık pencerenin ve kapkara kayın ağaçlarının yanından kayarak geçti.

Kazaklar atlarına yem verdi, bir kısmı uyudu, bir kısmı da açık vagon kapılarının yanı başına çöküp sigaralarını tütürerek gözlerini göğe dikti.

İvan Alekseyeviç yere uzanmıştı, akıp giden yıldızları kapıdaki yarıktan seyreliyordu. Son gün hep durum üzerinde kafa yormuş ve elindeki bütün gücü kullanarak, bölüğün Petrograd'a doğru daha fazla ilerlemesini önlemek için kesin karar vermişti. Yattığı yerde, Kazakları da kendinden yana çekebilmenin en iyi yolunu düşünüyordu.

Daha Kornilov'un bildirisinden önce, Kazakların yolunun başkomutanın tuttuğu yol olmadığını anlamış, ama içgüdüleri Kerenski'yi savunmanın da kendilerine düşmediğini söylemişti ona. Sorunu kafasında evirip çevirmiş, sonunda, bölüğün Petrograd'a ulaşmasına engel olmaya karar vermişti. Eğer bir çatışma olacaksa Kornilov'la olmalıydı bu; öte yandan bu çatışmanın Kerenski'ye de, Kerenski Hükümetine de yaramaması, Kerenski'den sonra ortaya çıkacak olan hükümete yaraması gerekirdi. İsteddiği gerçek hükümetin Kerenski gittikten sonra geleceğine inancı tamdı. Yazın bölük komutanıyla aralarında çıkan bir anlaşmazlıkla ilgili olarak danışmak üzere bölüğü tarafından gönderildiği Petrograd Parti Yürütme Kurulunun askerî bölümünde bulunmuştu. Orada Kurulun çalışmalarını görmüş, birçok Bolşevik yoldaşla konuşmuş ve şöyle düşünmüştü:

'Hele bu omurgayı bizim işçiler bir etlendirsın, işte hükümet o zaman kurulur! İvan, ölsem bile bırakma bu davayı; çocuk anasının memesine nasıl sarılırsa sen de öylece sarıl buna!'

Atının velensesi üzerinde yatarken, ateş gibi yanan bir sevgiyle, bu yeni ve çetin yolu bulmasında ilk kez kendisine önderlik eden adamı uzun uzun düşündü. Ertesi gün Kazaklara neler diyeceğini kafasında evirip çevirirken, Stokman'ın Kazaklar üzerine söylediklerini hatırladı ve aynı şeyleri inanarak kendisine tekrarladı:

'Kazaklar son derece tutucudur. Onlardan birini Bolşevik görüşlerin doğruluğuna inandırmaya çalışırken, sakınarak ve düşünerek hareket etmeyi, kendini duruma göre ayarlamayı unutma sakın. Sen ve Koşevoy nasıl başlangıçta bana dudak büktünüzse, onlar da aynı şekilde dudak bükecektir önceleri, ama sakın bu yıldırmasın seni. İnatla devam et sonunda başarı bizimdir.'

İvan, Kazakları Kornilov'la birlikte yürümemeye inandırmak için çalışırken bazı itirazlarla karşılaşacağını tahmin etti. Ne var ki sabah kendi vagonundaki arkadaşlarıyla konuşmaya başlayıp da onlara, Petrograd'a giderek kendi kardeşleriyle vuruşmalarını, onun yerine cepheye geri dönme talebinde bulunmalarını önerdiği vakit, Kazaklar istekle yanaştı bu fikre ve yola devam etmemek için direnmeye hazırdı hepsi de. Görüşleriyle İvan'a en yakın olan Zahar Korolyov ile Turilin adında bir Kazak, bütün gün vagon vagon dolaşarak öteki Kazaklarla konuştu. Akşama doğru tren bir küçük istasyondan ağır ağır geçerken, Üçüncü Takımdan bir onbaşı İvan'ın vagonuna atlayıverdi.

Bağırarak, "Bölük ilk istasyonda trenden iniyor," dedi İvan'a. "Sen ne biçim kurul başkanısın be! Daha Kazakların istediği şeyin ne olduğunu bile bilmiyorsun! Daha ileri bir adım bile atmayız! Su-baylar boynumuza ilmeği geçiriyor, sen ise ne kokuyorsun ne de bu-laşıyorsun tavşan boku gibi. Bunun için mi seçtik seni?"

İvan gülümseyerek, "Bunu çok daha önce söyleyecektiniz bana," dedi.

İlk istasyonda vagondan atlayan İvan, yanında Turilin olduğu halde istasyon şefine gitti.

"Trenimizi daha ileriye gönderme. Burada iniyoruz."

Adam hayretler içinde, "Ne?" diye sordu. "Ben emir aldım sizi göndermek..."

"Kes be!" diye sert bir tavırla susturdu onu Turilin.

İstasyon kurulunu bulup, iri yapılı, kızıl saçlı bir telgrafçı olan başkana durumu açıkladılar. Birkaç dakika sonra makinist seve seve treni bir ölü hatta çekti.

Kazaklar çarçabuk vagondan kalasları uzatıp atlarını indirmeye başladı. İvan lokomotifin yanında bacaklarını iki yana açarak durmuş, gözlerinin içi gülerek yüzündeki teri siliyordu. Bölük komutanı koşarak ona doğru geldi:

"Ne yapıyorsun sen be? Biliyor musun ki..."

"Biliyorum," diye lafını kesti komutanın İvan. "Ortalığı telaşa vermeye kalkışma sakın Yüzbaşı." Yüzü sapsarı kesilmiş bir halde,

açık seçik bir sesle, “Senin bağırdığın yeter artık delikanlı. Şimdi emri biz veriyoruz.”

Subay mosmor kesilerek, “Başkomutan Kornilov...” diye kekeledi. Ama İvan, şimendifer yolunun kumlarına sıkıca bastığı çizmeleri- nin burnuna bakarak, aynı zamanda elini rahat bir tavırla sallayarak subaya öğüt verdi:

“Al başkomutanını haç diye boynuna tak; bizden ona fayda yok.”

Subay topuklarının üzerinde dönerek vagonuna doğru koştu. Bir saat sonra, bölük, başlarında bir tek subay olmadan, ama tam bir düzen içinde tırısla, güneybatı yönünde istasyondan ayrıldı. Makineli tüfek erlerinin bulunduğu Birinci Takımın başında, komutayı ele alan İvan Alekseyeviç gidiyordu; tıknaz yapılı Turilin’i de kendine yardımcı olarak seçmişti.

Bölük komutanından aldıkları haritadan yollarını güçlükle çıkararak bir köye vardılar ve geceyi orada geçirdiler. Herkesin katıldığı bir toplantı yapılarak, cepheye dönmeye ve kendilerini durdurmaya çalışan olursa vuruşmaya karar verildi. Atlara köstekleri vurup nöbetçiler koyan Kazaklar uzanarak şafağın sökmesini bekledi. Hiç ateş yakılmadı. Çoğunluğun kaygılı bir ruh hali içinde olduğu belliydi; yattıkları yerde her zaman konuşup şakalaşan Kazaklar şimdi sus pus olmuş, düşüncelerini birbirlerinden saklıyordu.

İvan kaputunun altında büzülmüş, yattığı yerde, ‘Ya dönüp de boyun eğmenin daha doğru olacağına karar verirlerse?’ diye endişeli endişeli düşünüyordu. Sanki onun aklından geçeni duymuş gibi Turilin çıkageldi.

“Uyuyor musun İvan?”

“Daha uyumadım.”

Turilin, İvan’ın yanına çömeldi, bir sigara yakıp fısıldadı:

“Kazaklar huzursuz... Suç işlediler, şimdi korkuyorlar. Başımıza kötü bir iş açtık. Ne dersin?”

“Bakalım,” diye sükûnetle cevap verdi İvan. “Sen korkmuyorsun değil mi?”

Turilin kafasını kaşdı ve çarpık çarpık sırttı:

“Doğrusunu istersen, korkuyorum. Önceleri korkmuyordum, ama şimdi biraz korkuyorum.”

“Bir işi sonuna kadar götürenlerden değilmişsin sen de, öyle değil mi?”

“Onların elinde büyük bir kuvvet var İvan!”

İkisi de sustu. Köyde ışıklar söndü. Bataklıkta ki söğütlerden bir ördeğin vak vakları duyuldu.

Turilin düşünceli düşünceli, “Eşini çağırıyor,” diye mırıldandı, sonra tekrar sessizliğe gömüldü.

Gecenin yumuşak sükûneti sarmıştı çayırları. Çiy bütün ağırlığıyla otların üzerine çökmüştü. Bir meltem, bataklık otlarıyla çürümüş sazların, çamurlu toprağın ve çiyden ıslanmış otların birbirine karışan kokularını getirdi. Arada sırada bir at kösteğinin şingirtisi, ya da yere yatan bir hayvanın çıkardığı homurtu duyuluyordu. Sonra yine uykulu sessizlik. Bir yaban ördeğinin uzak-tan uzağa, zar zor duyulan ötüşü ve dışısının daha yakınlardan verdiği cevap. Karanlıkta görünmeyen kanatların telaşlı hışırtısı. Gece. Sessizlik. Puslu bir çayırın rutubeti. Batıda, ayakucunda, dalga dalga kabaran koyu menekşe rengi bir bulut. Başucunda ise Pskov’un kadim toprakları üzerinde geniş, ateşten bir iz gibi, uyanık, hatırlatıcı Samanyolu.

Şafak sökerken bölük tekrar yola çıktı. Davarlarını otlağa süren kadınlarla çocukların tembel bakışlarıyla izlenerek köyden geçtiler. Şafağın tuğla kırmızısına boyadığı bir sırtı tırmandılar. Bir aralık arkasına bakan Turilin, ayağıyla İvan’ın üzengisini dürttü:

“Geriye bak! Dörtnala gelen atlılar var peşimizde.”

İvan dönüp köye doğru baktı ve uçarcasına ilerleyen pembe bir toz bulutu içinde üç atının dörtnala gelmekte olduğunu gördü.

“Bölüüük, duuur!” komutu verdi.

Kazaklar her zamanki gibi çarçabuk, kurşuni renkli bir kare meydana getirecek biçimde düzen aldı. Atlılar yarım verst kadar ötede atlarını tırısı indirdi. İçlerinden biri, bir Kazak subayı, beyaz bir mendil çıkartıp başının üzerinde salladı. Kazaklar gözlerini dikip hiç ayırmaksızın yaklaşan atlılara bakıyordu. Haki bir askerî gömlek

giymiş olan Kazak subayı öne geçti. Çerkes üniformalı öbür iki atlı onun biraz gerisinde kaldı.

Onları karşılamak için öne çıkan İvan Alekseyeviç sordu:

“Bizden ne istiyorsunuz?”

Subay selam vererek, “Görüşme yapmak için geldik,” dedi.

“Bölüğün komutasını kim aldı?”

“Ben aldım.”

“Birinci Don Kazak Tümeninden tam yetkili bir delege olarak geliyorum, bu subaylar da Yerli Tümenin temsilcileridir,” diye, dizginleri çekip terli atının boynunu okşayan subay açıklamada bulundu:

“Eğer durum üzerinde bir tartışmaya girmeye razıysanız, bölüğe yere in emri verin. Tümen komutanı Tuğgeneral Grekov’un sözlü emirlerini iletmek zorundayım.”

Kazaklar yere indi, subaylar da indi. Kalabalığın içine dalıp ortaya kadar ilerledi subaylar. Bölük onlara yol açtı ve ufak bir halka oluşturdu. Önce Kazak subayı konuştu:

“Kazaklar! Sizleri, yaptığınız işi bir daha düşünmeye ve davranışınızın ciddi sonuçlarından kaçınmaya razı etmek için geldik. Dün tümen karargâhı, birinin suç niteliğindeki kandırması sonucu keyfinize göre vagonlarınızı terk ettiğinizi öğrendi; derhal istasyona dönmenizi bildiren emri iletmemiz için de bugün bizi yolladılar. Yerli Tümen ve öbür süvari kuvvetlerinin askerleri dün Petrograd’ı işgal etti; bu haberi bugün aldığımız bir telgraftan öğrendik. Öncülerimiz şehre girmiş, hükümet binalarını, bankaları, telgraf ve telefon merkezleriyle bütün önemli noktaları işgal etmiştir. Geçici Hükümet kaçmış ve devrilmiştir. Düşünün Kazaklar! Eğer tümen komutanının emirlerine boyun eğmezseniz, üzerinize silahlı kuvvetler gönderilecektir. Askerî yükümlülüklerinizi yerine getirmeyi reddetmiş sayılacaksınız, davranışınız vatan hainliği olarak kabul edilecektir. Ancak kayıtsız şartsız boyun eğerseniz, kan dökülmesinin önüne geçebilirsiniz.”

Subaylar at sürüp gelirken, İvan Alekseyeviç onlarla tartışmaya girişmekten kaçınmanın mümkün olmadığını anlamıştı, zira böyle bir şey, onun istediğinin tam tersi sonuçlar doğururdu. Bölük yere indiği sırada Turilin’e göz etmiş, sessiz sedasız subaylara doğ-

ru yaklaşmıştı. Kazaklar, yüzlerinde umutsuz, sıkıntılı bir ifadeyle durmuş, dikkatle dinliyordu yüzbaşının sözlerini; bir kısmı aralarında fısıldaşmaya başladı. Kara sakalı ergimiş bir demir seli gibi göğsünün üzerine inen Zahar Korolyov, çarpık çarpık gülümsüyordu; Borşçev gözlerini yana çevirmiş kırbacıyla oynuyordu; trenden inmeleri gerektiğini ilk söyleyen onbaşı Pseniçnikov, ağzı bir karış açık, gözlerini dikmiş subaya bakıyordu; Martin Şamil kirli yumruğıyla yanaklarını ovuyor, hızlı hızlı göz kırpmıyor, onun ardından başka bir Kazak'ın sarımtırak yüzü görünüyordu; makineli tüfek eri Krasnikov, arkası ne çıkacak gibilerden yüzünü buruşturmuştu; Turilin derin derin soluyordu; çilli Obnizov kasketini geriye yıkmış, boyunduruğı girmiş bir öküz gibi habire boynunu oynatıyordu; bütün İkinci Takım dua eder gibi başlarını kaldırmadan duruyordu; tek kelime konuşulmuyor, sıkışık kalabalıktan sadece sıcak, zahmetle alınan solukların sesi yükseliyordu. Kafalarını karıştıran düşünceler yüzünden hepsinin suratı allak bullaktı.

İvan, Kazakların neredeyse boyun eğmek üzere olduğunu anladı. Birkaç dakika daha geçerse bu düzgün konuşan subay onları kendinden yana çekecekti. Ne pahasına olursa olsun, subayın yarattığı izlenim giderilmeliydi. İvan elini kaldırdı, büyüyen, akları acayip bir hal alan gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırdı:

“Kardeşler! Durun bir dakika!” diye bağırđı ve subaya dönerek sordu:

“Telgrafi getirdiniz mi?”

Yüzbaşı hayretle, “Ne telgrafi?” dedi.

“Petrograd'ın alındığını bildiren telgraf.”

“Telgraf... Yok canım. Telgrafi ne yapacaksın?”

“Aha! Getirmemiş işte!” Bütün bölük rahat bir soluk aldı. Kazakların birçoğı başlarını kaldırıp gözlerini umutla İvan'a dikti. İvan kısık sesini yükseltti. Kazakların dikkatini üzerinde topladı, alaylı ve kendinden emin bir şekilde bağırđı:

“Getirmediğini söylüyorsun demek? Biz de senin sözüne güveneceğız öyle mi? Bizi ökseye düşüremezsın.”

Bölük hep bir ağızdan, “Hile bu!” diye kükredti.

Subay inandırıcı bir tavırla elini göğsüne koyarak, “Telgraf bana gönderilmedi ki Kazaklar!” dedi.

Ama Kazaklar onu dinlemedi. Bölüğün duygudaşlığını ve güvenini tekrar kazandığını hisseden İvan, elmasın camı kesişi gibi cızırdadı:

“Telgrafi getirmiş olsanız bile yollarımız sizinkiyle bir değil. Kendi halkımızla dövüşmek istemiyoruz! Halkın üstüne yürümeyeceğiz. Hayır! Artık enayi yerine koydurmayacağız kendimizi. Bir generaller hükümeti kurulmasına yardım etmeyeceğiz. İşte o kadar!”

Kazaklar bağırarak onayladı:

“Verdi derslerini işte!”

“Haklısın İvan!”

“Sepetleyin şunları!”

İvan temsilcileri süzdü. Kazak subayı dudaklarını sıkılmış sabırla bekliyordu; ötekiler onun arkasında omuz omuza duruyordu. Aralarından yakışıklı bir genç İnguş* kollarını kavuşturmuş duruyor, çekik badem gözleri pırıldıyordu; yaşlıca, kır saçlı bir Osetyalı** olan öteki ise, elini hafifçe kılıcının kabzasına dayamış, Kazakları alaycı bir tavırla süzüyordu. İvan tartışmayı kesmeye hazırlanıyordu, ama İnguş’un kulağına bir şeyler fısıldayan Kazak subayı ondan önce davranarak gür bir sesle haykırdı:

“Don Kazakları! Yerli Tümen temsilcisinin konuşmasına izin verir misiniz?”

İnguş izin almayı beklemeden, topuksuz çizmeleri içinde yumuşak adımlarla öne çıktı; gümüş kakmalı kemeriyle sinirli sinirli oynuyordu:

“Kazak Kardeşler! Bu patırtıya sebep ne? General Kornilov’u istemiyor musunuz? Canınız savaş mı istiyor? Pekâlâ, savaşırız sizinle. Korkumuz yok! Hiç korkumuz yok! Sizi bugün ezeriz. Arkamızda iki alay var bizim! Ona göre!” Konuşmasına görünüşte sükûnetle başlamıştı, ama devam ettikçe, kırık dökük Rusçasına kendi dilinden de cümlecikler katarak kelimeleri daha ateşli sıraladı:

* İnguş: Çeçenlere yakın bir Kafkas halkı.

** Osetyalı: Rusya’da yaşayan bir halk.

“Sizi bozan, işte şu Kazak’tır! Bir Bolşeviktir o, siz de onun ardı sıra gidiyorsunuz! Ona göre! Ben anlamıyor muyum sanki? Tutukla-
yın onu! Alın silahını elinden!”

Cesaretle İvan Alekseyeviç’i işaret etti, ellerini kollarını hiddetle sallayarak gözlerini çevresindeki Kazakların üzerinde dolaştırdı; hücum eden kanla yüzü morarmıştı. Arkadaşı buz gibi sakin duruyor, Kazak subayı kılıcının püskülüyle oynuyordu. Kafaları karışan, heyecanlanan Kazakları yine bir sessizlik aldı. İvan gözlerini dikerek İnguş subayının bir hayvanınki kadar beyaz dişlerine, sol şakağından sızan kurşunu tere baktı ve bir tek kelimeyle konuşmalara son vererek Kazakları peşine takıp götürebileceği anı kaçırmış olduğunu üzülerken düşündü. Turilin durumu kurtardı. Kollarını çılgın gibi sallayarak çemberin ortasına atıldı, gömleğini yırtıp açarak kükredi:

“Adi yılanlar sizi! İblisler!.. Domuzlar!.. Herifler orospu gibi yaltaklanıyor size, siz de durmuş kulaklarınızı dikiyorsunuz! Subaylar sizi istedikleri gibi kullanacak. Ne yapıyorsunuz siz! Ne yapıyorsunuz? Bu herifleri burada ikiye biçmek gerekirken, siz durmuş onları dinliyorsunuz! Uçurun kafalarını, akıtın kanlarını! Siz burada çene çalar-ken ötekiler bizi kuşatıyor. Makineli tüfeklerle biçiverecekler hepimizi! Makineli tüfekler takırdamaya başladı mı, toplantıyı zor yaparsınız siz! Askerleri gelene kadar sizi oyalamaya çalışıyor bunlar. Hah, bir de kendinize Kazak diyorsunuz siz ha? Hepiniz karısınız be!”

“At başına!” diye gürledi İvan Alekseyeviç.

Sesi kalabalığın üzerinde bir şarapnel gibi patladı. Kazaklar hayvanlarına doğru atıldı. Bir dakika içinde bölük tekrar takım düzeninde sıralanmıştı.

Yüzbaşı, “Dinleyin! Kazaklar!” diye haykırdı.

İvan Alekseyeviç karabinasını omuzundan sıyırdı, parmağını kesin bir tavırla tetiğe koyarak bağır-
dı:

“Konuşma bitti! Bundan sonra sizinle konuşmak zorunda kalırsak, bu dilden konuşuruz!”

Tüfeğini anlamlı anlamlı salladı.

Takım takım yoldan aşağı sürdüler atlarını. Geriye dönüp baktıklarında, atlarına binen temsilcilerin kendi aralarında konuştu-

larını gördüler. İnguş, arada sırada elini kaldırarak öfkeli bir şekilde tartışıyor, manşetinin ipek astarı kar gibi bembeyaz parlıyordu, İvan son defa dönüp baktığında gözü bu pırıl pırıl yanan ipek şeride takıldı ve birdenbire gözlerinin önünde, rüzgârların kamçıladığı Don'un bağı, köpük köpük yeşil dalgaları ve dalgaların tepesinde yanlamasına kayan bir martının beyaz kanadı canlandı.

XVI

KRİMOV'DAN aldığı telgraflardan, hükümeti silahlı kuvvetlerle devirme girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığını 29 Ağustos'tan önce öğrenmişti Kornilov.

Öğleden sonra saat ikide karargâha Krimov'un mektuplarını taşıyan bir subay geldi. Kornilov subayla uzun süre görüştüktan sonra General Romanovski'yi çağırttı. Elindeki kâğıdı sinirli bir hareketle buruşturan Kornilov, "Tam bir çöküş!" dedi. "Kozumuz para etmedi. Krimov kuvvetlerini Petrograd'a zamanında yetiştiremeyecek, böylelikle de fırsatı kaçırmış olacağız. Başarılması o kadar kolay görünen şey binlerce güçlük dolu... Başarısızlık kesin. Sevkiyat trenlerinin hareketine bir bak!"

Krimov'un süvari kolordusuyla Yerli Tümenin Petrograd'a doğru ilerleyişlerini gösteren bir haritayı uzattı; yorgun yüzünde bir ürperti dolaştı.

"Bu Allahın belası demiryolu işçileri her adımda ayağımıza çelme takıyor. Başardığımız takdirde her on tanesinden birini olduğu yerde astıracağımı unutuyorlar. Krimov'un raporunu okuyun."

Romanovski şişirdiği suratını kocaman eliyle okşayarak raporu okurken, Kornilov acele acele yazıyordu:

Novoçerkask. Don Kazakları Atamanı

Aleksey Maksimoviç Kaledin'e

Geçici Hükümete çektiğiniz telgrafın taşıdığı önemi bana bildirdiler. Şanlı Kazakların sabrı, haydutlar ve hainlere karşı girişilen semeresiz mücadeleden tükenmiştir; vatanımızın kaçınılmaz bir biçimde mahva sürüklendiğini görüyorlar. Kendi kanları ve terleriyle

gelişen ve genişleyen vatanın varlığını ve özgürlüğünü elde silah savunmaya hazırdırlar, ilişkilerimiz bir süre için sınırlı kalacaktır. Vatanseverliğiniz ve Kazak onurunuzun gerektirdiği biçimde, benimle aynı yolda hareket etmenizi rica ediyorum.

29.8.17.

General Kornilov

Yazısını bitirdi ve Romanovski'den telgrafı derhal çektilmesini istedi.

“Yürüyüş düzeninde yola devam etmesini emreden bir ikinci tel çekmemi ister misiniz Prens Bagration'a?”

“Evet, çekiniz.”

Romanovski bir an sustu, sonra düşünceli bir tavırla, “Kanımca, şimdiden karamsarlığa kapılmamız için bir neden yok,” dedi. “Birtakım olaylar çıkacağını sanmakla yanılıyorsunuz...”

Kornilov o sırada elini kaldırmış, başının üzerinde kanat çırpıp bir keleşe yakalamaya çalışıyordu. Parmakları açılıp açılıp kapanıyordu ve yüzü umutla gerilmişti âdetâ. Çevresinde dolaşan hava akımından rahatsız olan keleş açık pencereye doğru uçtu. Ama Kornilov onu yakalamayı becerdi ve rahat bir soluk alarak tekrar koltuğuna çöktü.

Romanovski söylediği sözlerin cevabını bekliyordu, oysa Kornilov düşünceli, kasvetli bir gülümsemeyle karşılık verdi:

“Dün gece bir rüya gördüm. Piyade tümenlerinden birinde tugay komutanıymışım. Karpatlar'da bir taarruzu yönetiyormuşum. Kurmay heyetimiz yol üzerinde bir çiftlikte durdu, çok iyi giyimli bir Ukraynalı bizi karşılamaya çıktı. Bana süt ikram etti ve fötr şapkasını çıkararak, kusursuz bir Almancayla, ‘İçin Generalim! Bu süt her derde devadır,’ dedi. Rüya bu ya, sütü içtim ve Ukraynalının sırtımı teklifsizce okşamasına hiç şaşmadım. Sonra dağları aşttık, ama burası artık Karpatlar'a değil de Afganistan'da bir yere, bir keşiyoluna benziyordu... Evet, tamam bir keşiyoluydu. Kahverengi çakıllar, kaya parçaları ayaklarımızın altından koparak yuvarlandı; ta aşağıda, uçurumun dibinde ise, gümüşü güneş ışıklarıyla yıkanan görkemli bir güney manzarası görünüyordu...”

Açık pencereden esen bir meltem, yazı masasının üzerindeki kâğıtları oynattı. Kornilov'un dalgın, buğulu bakışları Dinyeper'in ötesinde bir yere, bozkır bayırlarının, bakır yeşili çayırın üzerine takılmıştı.

Romanovski de onun baktığı yere doğru baktı, sonra hafif bir iç çekişle gözlerini Dinyeper'in cam gibi durgun, mikaya benzer yüzeyine ve yaklaşan güz mevsiminin o nefis yumuşaklığını taşıyan buğulu tarlalara çevirdi.

XVII

KORNİLOV'UN Petrograd üzerine yolladığı ordunun çeşitli bölükleri, batıdan ve güneyden gelerek çok büyük bir alana yayılan sekiz demiryolu hattı üzerine dağılmıştı. Bütün ana istasyonlar, hatta ara duraklar ve yan hatlar bile ağır ağır ilerleyen sekiyat trenleriyle tıkanmıştı. Alaylar moral yönünden üst komutanlığın kontrolünden çıkmış, dağılan bölükler birbiriyle bağlantıyı kaybetmişti. Yol boyunca talimat değişiklikleri ve emirlerin birbirini tutmaması da karışıklığı daha beter artırmış, bu durum ise birliklerin zaten gergin olan sınırlarını büsbütün germişti.

Kornilov'un kuvvetleri, demiryolu işçilerinin inatçı muhalefetiyle karşılaşsa karşılaşsa, üst üste gelen güçlükleri yenerek Petrograd'a doğru ağır ağır ilerliyordu.

Küçücük, kırmızı vagonların içine aklıktan nefesleri kokan, çeşitli Kazak bölgelerinden gelme Kazaklarla, Yerli Tümenin Kafkasyalı aşiret reisleri, aklıktan nefesi kokan atlarıyla yan yana dolmuştu. Katarlar istasyonlarda saatlerce durup yol verilmesini bekliyor, vagonlardan boşalan askerler bekleme odalarına doluyor ya da şimendifer yolu üzerinde toplanarak, daha önce geçen katarlardan arta kalmış ne bulurlarsa yiyor, yerli ahaliyi soyuyor, yiyecek depolarını yağmalyordu.

Kazak pantolonlarının sarı kırmızı şeritleri, ağır süvarilerin gösterişli biçilmiş gömlekleri, dağlıların ince belli uzun kaputları... Gösterişsiz manzaralarıyla o kuzey toprakları şimdiye kadar böyle sine bir renk cümbüşü görmemişti.

Birinci Don Kazak Tümenini oluşturan öteki alaylarla birlikte, Yevgeni Listnitski'nin eski alayı da Petrograd'a, Revel Narva hattı üzerinden çıkarılmıştı. Alayın iki bölümü Narva'ya 28 Ağustos günü akşam üzeri beşte vardı. Komutan, Narva'nın ilerisinde demiryolu seti yıkıldığından, o gece daha ileri gidemeyeceklerini öğrendi. Hattın bozulduğu noktaya bir onarım postası sevk edilmişti; yıkılan yerlere sac plakalar döşeyeceklerdi. Eğer bunlar hattı zamanında onarabilirse, tren ertesi sabah erkenden yola çıkarılacaktı. Komutan bunu kabul etmek zorunda kaldı. Küfrede küfrede vagonuna tırmandı, öteki subaylara haberi verdi ve çayını içmek için oturdu.

Kapalı bir geceydi. Finlandiya Körfezi'nden sert, hırçın bir rüzgâr esiyordu. Demiryolu seti üzerinde, vagonlarda Kazaklar konuşmak için toplanmıştı. Katarın sonunda, karanlıkta, kim bilir kime yakınan genç bir Kazak sesi bir türkü tutturdı.

Elveda, şehir yollarına, kasabanın toprağına, taşına,
Elveda, memleketim, güzel köyüm, gözbebeğim,
Elveda, küçüğüm, güzelim, sevdiceğim,
Sevdiceğim, gök mavisi çiçek takar başına,
Bir zamanlar akşamdan gün ağarınca kadar
Sevdiğimin kolunda okşanarak yataırdım,
Şimdi elde silah dikilir, nöbet tutarım,
Akşamdan gün ağarınca kadar.

Ardiyenin kurşunu kitlesinin ardından bir adam çıktı. Durdu, türküyü dinledi, yama yama sarı ışıklarla parlayan demiryolunun bir aşağı ucuna bir yukarı ucuna baktı ve emin, iri adımlarla vagonlara doğru yürüdü. Adımları traverslerin üzerinde boğuk boğuk yankılar yapıyordu, ama hatların arasındaki kum döşeli dar yoldan gitmeye başlayınca adım sesleri boğuldu. En son vagonun ucundan dolanırken, vagonun kapısında dikilen Kazak, türküsünü keserek ona bağırdı:

“Kimdir o?”

Adam durmaksızın, isteksiz isteksiz, “Sen kimi bekliyordun?” diye karşılık verdi.

“Gece vakti ne dolaşıyorsun? Senin gibi serserilere esaslı kamçı çekeriz biz!”

Adam katarın ortasına gelinceye kadar yürüdü, başını vagonlardan birinin kapısından içeri uzatıp sordu:

“Hangi bölüktesiniz siz?”

“Mahpuslar bölüğünden!” diye birisi güldü karanlıkta.

“Yok, ben ciddi soruyorum.”

“İkinci Bölükteniz.”

“Peki, Dördüncü Takım nerede?”

“Önden altıncı vagon.”

Altıncı vagonun kapısında, ikisi çömelmiş biri ayakta duran üç Kazak sigara içiyordu. Kendilerine doğru gelen adama seslerini çıkarmadan bakıyorlardı.

“Merhaba Kazaklar!”

İçlerinden biri, yeni gelenin yüzüne dikkatle bakarak, “Merhaba,” diye cevap verdi.

“Nikita Dugin sağ mı? Burada mı kendisi?”

Çömelmiş olanlardan biri, “Buradayım işte,” diye cevap vererek ayağa kalktı, sigarasını topuğuyla ezdi. “Ama ben seni tanımıyorum. Kimsin sen?” Sırtında kaput, başında lekeli bir asker kasketi olan yabancıyı iyice görebilmek için sakallı suratını ileriye doğru uzattı. Birden hayretle bağırdı:

“İlyâ Bunçuk! Hangi cehennemden çıktın be koca oğlan?”

Bunçuk’un kıllı elini avucunun içine alıp ona doğru eğilerek, daha sakın bir sesle konuştu:

“Bu arkadaşlar bizdendir, korkma. Nasıl geldin buraya? Hay Allah layığını versin, anlat bana!”

Bunçuk öteki Kazaklarla el sıkıştı; kalın, zorlanan, boğuk bir demir sesini andıran sesiyle konuştu:

“Petrograd’dan geldim, seni her yerde aradım. Yapılacak iş var. Konuşmamız gerek. Seni sağ salım gördüğüme çok sevindim kardeşim.”

Gülümsedi, geniş alınlı yüzünün dört köşe karanlığı içinde dişleri pırıldadı, saklamaya çalıştığı sevinçle gözleri ışıldadı.

Sakallı Kazak’ın sesi, “Konuşmak istiyorsun ha?” diye hayretle yükseldi. “Subay olduğun halde, bizim bölüğe tepeden bakmıyorsun demek? Sağ ol İlyâ, aslanım. Tanrı senden razı olsun, biz adam yeri-

ne konulmak nedir bilmeyiz de...” Sesinde temiz yüreklikle eğlendiğini belli eden bir ifade vardı.

Bunçuk da aynı içten tavırla cevap verdi:

“Bırak şakayı şimdi! Sakalın göbeğine kadar gelmiş, hâlâ maskaralık ediyorsun!”

“Ben sakalımı şipşak keserim, yeter ki sen bize Petrograd’da olanları anlat. Ayaklanma başladı mı?”

“İçeri girelim,” dedi Bunçuk.

Vagona tırmandılar. Dugin ayağıyla birisini dürterek fısıldadı:

“Kalk bakalım aslanım! Hayırlı bir misafir geldi. Çabuk ol! Kıpırda biraz.”

Kazaklar kımıldanıp doğruldu. Tütün ve at teri kokan bir çift kocaman el karanlıkta Bunçuk’un yüzünü dikkatle yokladı ve ellerin sahibi sordu:

“Bunçuk mu?”

“Tamam. Ya sen, Çikamasov musun?”

“Evet. Seni gördüğüme çok sevindim dostum. Bir koşu gidip Üçüncü Takımdakileri getireyim mi buraya?”

“İyi fikir.”

Üçüncü Takım hemen hemen son erine kadar geldi, yalnız iki kişi atların başında kalmıştı. Kazaklar doğruca Bunçuk’a gidip nasırlı ellerini uzattı, gemici fenerinin ışığında eğilip yüzünü inceledi. Hepsinin merhabasında da aynı sıcak, yoldaşça karşılama vardı.

Vagonun havası ağırlaştı. Duvar tahtaları üzerinde ışık lekeleri oynuyor, çarpık gölgeler sallanıp yayılıyor, gemici feneri sigara dumanları arasında yağlı, donuk bir ışık saçıyordu.

Bunçuk’u yüzü fenere dönük oturtup çevresine yığılmışlardı; ona en yakın olanlar çömelmişti, ötekiler de sıkışık bir halde çember oluşturmuş, ayakta dikiliyordu. Dugin öksürdü:

“Geçen gün mektubunu aldık İlya, ama yine de ne yapalım diye danışmak için seni görmek istedik. Bizi Petersburg’a gönderiyorlar.”

Kapının yanında dikilen bir Kazak, “Konu şu İlya,” dedi. Kazak’ın kulağının kırışık memesinden bir küpe sallanıyordu; Listnitski’nin bir vakitler, sac üstünde su kaynatmasına engel olup da kızdırdığı adamdı bu. “Buraya çeşit çeşit bozguncular gelip Petrograd’a gitme-

yelim diye bizi kandırmaya çalışıyor, birbirimizle dövüşmememiz gerektiğini ve daha buna benzer şeyler söylüyorlar. Sözlerine kulak veriyoruz, ama o kadar da güvenmiyoruz onlara. Bizden değiller ki! Kim bilir diyoruz, belki de bizi çıkmaz bir yola sürüklerler. Eğer Petrograd'a gitmeyi reddedersek, Kornilov tutar Yerli Tümenlerini üzerimize yollar, o zaman yine kan dökülür. Ama sen de bizim gibi Kazak'sın, o yüzden sana daha çok güvenimiz var, üstelik bize mektup yazdığın, gazete yolladığın için de sana teşekkür borçluyuz... Yoksa sigara kâğıdımız iyice azalmaya başlamıştı hani..."

Başka biri, "Ne saçmalayıp duruyorsun eşek kafalı?" diye lafını kesti onun. "Sen okuma bilmiyorsun diye öyle sanıyorsun. Ama herkes sen mi? Sanki gazeteyi yalnız sigara kâğıdı yapmaya kullanıyoruz! Başından kışına kadar okuyoruz gazeteleri İlyâ."

"Namussuz yalancı!"

"Sigara kâğıdı azalmışmı, lafa bak!"

"Yok, ben öyle demek istemedim çocuklar," diye küpeli Kazak kendisini mazur göstermeye çalıştı. "Tabii önce okuyoruz..."

"Sen okudun mu?"

"Okuma öğrenmek için elime hiç fırsat geçmedi ki benim. Yani, hep birlikte okuyoruz, demek istiyorum, sonra da sigara sarmak için kulla..."

Bunçuk Kazakları süzerken hafifçe gülümsedi. Oturarak konuşmak ona zor geldi; ayağa kalktı, sırtını gemici fenerine dönüp ağır ağır, zorlanarak konuştu: "Petrograd'da yapacağınız hiçbir şey yok. Ayaklanma filan yok orada. Sizi neden gönderdiklerini biliyor musunuz? Geçici Hükümeti alaşağı etmek için. Peki, kim önderlik ediyor size? Çarlık generali Kornilov, Kerenski'yi neden devirmek istiyor? Onun yerine oturmak için. Dinleyin Kazaklar! Boynunuzdan ağaç boyunduruğu çıkarıp onun yerine çelikten bir boyunduruk geçirmek istiyorlar! Kötünün iyisini seçmek zorundasınız. Öyle değil mi? Düşünsenize; Çarlık zamanında yumruğu suratınıza indirip sizi savaşta kullandılar. Kerenski idaresinde, sizin hâlâ savaşmanızı istiyorlar, ama bu sefer yumruklarını kullanmıyorlar. Oysa Kerenski'den sonra, iktidar Bolşeviklerin eline geçince durum bambaşka olacak. Bolşevikler savaş istemiyor. Eğer onlar hükümetin ba-

şında olsaydı, hemen barış yapılırdı. Ben Kerenski'den yana değilim, şeytan alsın onu, hepsi de aynı bokun soyu!" Gülümsedi, eliyle alındaki teri sildi ve devam etti:

"Ama sizleri kardeş kanı dökmemeye davet ediyorum. Eğer Kornilov iktidara geçerse, Rusya diz boyu işçi kanına batacak, o zaman da Kornilov'u yerinden söküp atarak iktidarı emekçilere devretmek daha da güç olacak."

Bunçuk kadar tıknaz, kısa boylu bir Kazak, arka sıralardan çıkarak, "Dur biraz İlya," dedi. Toprağını seller götürdüğü için açıkta kalmış yaşlı meşe köklerine benzeyen uzun ellerini ovalayarak öksürdü. Taze yapraklar kadar yeşil, sıcak ve nemli, gülümseyen gözlerini Bunçuk'a dikerek sordu:

"Biraz önce boyunduruklardan söz ettin. Peki Bolşevikler gelirse nasıl bir boyunduruk vuracaklar bize?"

"Ne, kendi kendinize boyunduruk mu vuracaksınız?"

"Ne demek yani, 'kendi kendinize boyunduruk vurmak?'"

"Bolşevikler başa geçerse hükümeti kim kuracak? Sen, yahut Dugin, yahut da şuradaki koca oğlan. Seçimle kurulacak hükümet; bir Sovyetler hükümeti olacak. Anladın mı?"

"Peki ama en başta kim olacak?"

"Canım, kim seçilirse o olacak. Eğer seni seçerlerse, sen geçersin en başa."

"Doğru mu söylüyorsun? Şaka etmiyorsun ya İlya?"

Kazaklar gülüşüp hep birden konuşmaya başladı. Kapiya dikilen nöbetçi bile bir an yerini bırakarak onlara katıldı.

"Peki toprağı ne yapacak bunlar?"

"Bizim toprağımızı alacaklar mı?"

"Savaşı durduracaklar mı? Belki de hepsi lafta kalır bunların, onlar da bizi savaşa sürmek ister."

"Doğruyu söyle bize. Hiçbir şeyden haberimiz yok burada."

"İnsan yabancılara inanamıyor ki. Ortalıkta bir sürü hikâye dolaşılıyor..."

"Dün bir denizci geldi buraya. Kerenski için sızlanıp durdu, biz de saçlarından yakaladığımız gibi attık dışarıya. 'Karşı-devrimciler!' diye bağırırdı bize. Sersem!"

“Bu uzun lafların ne olduğundan haberimiz bile yok.”

Bunçuk, Kazakları gözleriyle yoklayarak bir o yana bir bu yana döndü ve onlar susuncaya kadar bekledi. Giriştiği işte kazanacağı başarıyla ilgili duyduğu ilk kuşkular kaybolmuştu; Kazakların içinde bulunduğu ruh halini anlayınca, ne olursa olsun katarın Narva’da kalacağına inandı. Bir gün önce, Kazak müfrezeleri arasında kışkırtmalarda bulunmak için Petrograd Parti Bölge Komitesine kendisini önerdiği zaman, başarılı olacağına çok güveniyordu, ama Narva’ya gelince içine kuşku düşmüştü. Kazaklarla onların dilinden konuşmak gerektiğini biliyor, bunu başaramamaktan korkuyordu; zira cepheden ayrıldığından beri yalnızca işçilerle bir arada bulunmuş ve onların alışkanlıklarıyla konuşma tarzlarını benimsemişti. Onlarla konuştuğu vakit, söylemek istediğini bir kelimeyle anlatabildiği duygusunu taşırdı hep; oysa burada, Kazak arkadaşlarının yanında bambaşka, yarı unuttuğu bir dil, kara toprağın dili, kertenkele kıvraklığı, büyük bir inandırma gücü gerekiyordu. Sadece ateşi yellemek yetmezdi; burada, yüzyılların verdiği boyun eğme alışkanlığının yıkmak, cehalet duvarlarını çökertmek, Kazaklara kendilerinin haklı oldukları inancını aşılama ve onları ileriye doğru götürmek için ateşi tutuşturmak gerekiyordu.

Kazaklarla konuşmaya ilk başladığı sırada, kendi sesinde kararsızlıktan ileri gelen bir beceriksizlik, bir sahtelik sezinlemişti; sanki kendi yavan kelimelerini yine kendisi dinliyor gibiydi. Kanıtlarının zayıflığına kendisi de şaşmış, kelime bulmak, inandıracak, sarsacak, büyük, okkalı kelimeler bulmak için işkence edercesine kafasını zorlamıştı. Ama kafasının içinde güçsüz, anlaşılması zor düşünceler birbirine dolanırken, dudaklarından sadece sabun köpüğü gibi içi boş kelimeler dökülmüştü. Durduğu yerde bütün vücudunu ter basıp derin derin solurken düşünüyordu:

‘Bu büyük işi bana emanet ettiler, oysa işi berbat ediyorum. İki kelimeyi bir araya getiremiyorum... Ne oluyor bana? Başka biri olsa benden bin kez daha iyi konuşurdu. Allah kahretsin, ne budalayım ben!’

Boyundurukları soran Kazak, onu bu sersemce beceriksizlikten sarsarak kurtarmış oldu; ona verdiği cevabın arkasından gelen

konuşmada kendisini toparlayabildi. İçinde olağanüstü bir gücün aktığını, duru, sivri, keskin kelimelerin sürü sürü dudağının ucuna geldiğini hissetti. Heveslendi ve heyecanını yapmacık bir dinginliğin altında gizleyip sorulara tartarak, keskin cevaplar verdi; hiç bilmemiş bir ata hâkim olan binici gibi konuşmayı istediğı biçimde yönetti.

“Kurucu Meclis niye kötü oluyormuş? Anlat bize,” diye yaylım ateş halinde sorular devam etti. “Senin şu Lenin’ini Almanlar yolladı buraya değil mi?”

“Hayır.”

“Öyleyse nereden buldunuz onu?”

“Bunçuk, buraya sen kendi isteğınle mi geldin, yoksa onlar mı yolladı?”

“Kazakların topraklarını kime verecekler?”

“arlık zamanındaki yaşantımızın neresi kötüydü?”

“Menşevikler de halktan yana değil mi?”

“Bizim kendi Ordu Konseyimiz, halk hükümetimiz var. Sovyetler bizim nemize gerek?”

Bunçuk soruları arka arkaya, teker teker cevapladı. Ufak toplantı gece yarısından sonra dağıldı, ertesi sabah her iki bölüğün de çağrılararak genel bir toplantı yapılmasına karar verildi. Bunçuk geceyi vagonun içinde geçirdi; Çıkamasov ona kendi battaniyesini paylaşmayı önerdi. Kazak ha çıkarıp uzanırken Bunçuk’u uyardı:

“Yattığın yere önem vermediğın anlaşılıyor gerçi İlya... Ama kuşurumuza bakma, bitler bizi yiyor. Eğer bitlerden rahatsız olursan bize kızma sakın. Bitlerden o kadar gına geldi ki artık bıraktık, yesinler bizi de kocaman ördek yumurtası kadar olsunlar...” Bir an sustu, sonra alçak sesle sordu:

“Bunçuk, Lenin hangi millettten gelme? Yani, nerede doğmuş, nerede büyümüş demek istiyorum.”

“Lenin mi? Rus.”

“Yok be?”

“Doğru söylüyorum; Rus’tur.”

Çıkamasov sesinde bir üstünlük edasıyla, “Yok kardeşim, işte bunda yanılıyorsun! Onu iyi tanımadığın anlaşılıyor,” dedi. “Nere-

den o biliyor musun? Bizim kandan o da. Don Kazaklarından, hem de Salski bölgesinde Velikoknyaeskaya ilçesinde doğmuş... Anladın mı? Söylediklerine göre topçuymuş orduda. Yüzü de uyuyor zaten; aşağı Don Kazaklarına benziyor o fırlak elmacık kemikleri, sonra gözleri de aynen onlarınki gibi.”

“Nereden duydun sen bunu?”

“Kazaklar kendi aralarında konuşuyordu. Oradan duydum.”

“Hayır Çikamasov. Lenin Rus’tur ve Simbirsk vilayetinde doğmuştur.”

“İnanmıyorum sana. Nedeni de çok basit. Al işte Pugaçev’i; o Kazak değil miydi? Ya Stenka Razin? Ya Yermak Timofeyeviç? Tabii ya! Yoksul halkı çara karşı ayaklandırıp da Kazak olmayan tek kişi yoktur. Bir de Simbirsk vilayetinden olduğunu söylüyorsun onun. Böyle lafları senden duyduğuma utandım yani İlya...”

Bunçuk gülümseyerek sordu:

“Demek onun için Kazak diyorlar?”

“Evet, Kazak tabii, ama şimdilik Kazak olduğunu söylemiyor o. Ben yüzünü görsem hemen anlarım.”

Çikamasov bir sigara yaktı ve kurutulmamış tütünün keskin kokusunu soluğuyla birlikte Bunçuk’un yüzüne doğru üfledi. Düşünceli düşünceli öksürdü:

“Tabii, şaşılacak şey, hatta bunun üzerine biz çok ağız dalaşı yaptık, neredeyse kanlı bıçaklı oluyorduk. Bak şimdi, eğer Lenin bizdense, o da bir Kazak ve topçu eri ise, bu kadar bilgiyi nereden edinmiş, değil mi? Ha, dediklerine göre savaşın başında Almanlara esir düşmüş, bütün bildiklerini orada öğrenmiş, ama işçileri ayaklandırmaya, onların bilgili adamlarını da kendine çekmeye başlayınca korkmuşlar. ‘Haydi, defol buradan koca kafalı,’ demiş Almanlar ona. ‘Defol, kendi milletine git. İsa hakkı için, başımıza öyle belalar açıyorsun ki, sonunu alamayacağız.’ Böylece onu Rusya’ya göndermişler, çünkü Lenin’in kendi işçilerini de ayaklandırmasından korkmuşlar. Ya, çok yaman adam şu Lenin, kardeş!” Çikamasov son kelimeleri övünürcesine söyledi ve karanlıkta mutlu mutlu güldü. “Sen onu hiç görmedin değil mi? Görmedin mi? Yazık! Kocaman bir kafası varmış diyorlar.” Öksürdü, burun deliklerinden kıvrıla kıvrıla

kurşuni bir duman koyverdi. “Analar onun gibi birkaç tane daha do-ğurmalı. O daha kaç tane çar devirir! Yok, İlya, benimle tartışmaya girişme. Lenin Kazak’tır. Sen neden kuşkulaniyorsun sanki? Sim-birsk vilayetinden hiç böyle adamlar çıkmamıştır.”

Bunçuk, yüzünde bir gülümseme, hiç sesini çıkarmadı. Uzun süre uyuyamadı; bitler üzerinde kaynaşıyor, gömleğinin altında kor-kunç bir kaşıntı yayılarak vücudunu dalıyordu. Çikamasov yanın-da iç çekerek kaşındı, huysuz bir atın kişnemesi de uykusunu iyi-ce dağıttı. Yattığı yerde döndü durdu Bunçuk ve hâlâ gözüne uyku girmediğini kızarak fark etti, ertesi sabahki toplantıyı düşünmeye başladı. Subayların direnişinin nasıl olacağını hayalinde canlandır-maya çalıştı ve acı acı gülümsedi: ‘Eğer Kazakların hep birlikte itiraz ettiğini görürlerse kaçarlara belki, ama hiç belli de olmaz hani! En iyisi garnizon komitesiyle konuşmak yine, ne olur ne olmaz.’ Elinde olmaksızın 1915’te bir saldırı sırasında geçen bir olayı hatırladı, bey-ni sanki yeniden alışık olduğu düşünme biçimine dönmekten sevinç duyuyormuşçasına ısrarla, parça parça anıları canlandırıyordu: Ölü Rus ve Alman erlerinin yüzleri, iğrenç duruşları; kopuk kopuk ko-nuşmalar, renksiz, zamanla solmuş parça parça dekorlar, ifade edil-memiş düşünceler; top seslerinin uzaktan uzağa yankıları; makineli tüfeklerin kekeleyen tanıdık sesiyle makineli tüfek şeritlerinin takır-tısı; boru gibi kalın bir sesin söylediği, insana âdeta acı verecek kadar güzel bir ezgi; bir zamanlar sevdiği bir kadının hayal meyal beliren ağzı; sonra yine savaştan parça parça görüntüler; ölüler; toplu me-zarların alçak tümsekleri...

Bunçuk yerinde doğrulup oturdu ve konuştu; ya da sadece kafa-sından geçirdi belki:

‘Ölünceye kadar bu anıları taşıyacağım, hem yalnız ben değil, sağ çıkan herkes taşıyacak. Bütün yaşamımız kötürüm edildi, lanetlen-di! Kahrolsunlar!.. Kahrolsunlar!.. Ölüm bile onların günahlarını temizleyemez...’

Sonra savaşta ölen arkadaşlarından birinin, bir metal işçisinin on iki yaşındaki kızı Luşa’yı hatırladı. Bir akşamüstü bulvarda yü-rüyordu Bunçuk. Cılız, hastalıklı bir yavruca olan kız bir banko-nun üzerinde oturmuş, zayıf bacaklarını arsız arsız ileri uzatmış

sigara içiyordu. Yüzü solgundu, gözleri yorgun ve köşeleri acıyla kıvrılmış boyalı dudakları vaktinden önce gelişmişti. Profesyonelce bir gülümsemeyle, “Beni tanımadın mı amca?” diye sorarak ayağa kalkmıştı. Sonra, ezilircesine kamburunu çıkarıp, başını Bunçuk’un dirseğine dayayarak, perişan, acı acı, bir küçük çocuk gibi ağlamaya başlamıştı.

Bunçuk dişlerini gıcırdattı, içini dolduran zehirli nefretle boğulurcasına bir inilti koyverdi. Göğsünü ovuşturdu, oturduğu yerde, nefretinin lavlarla karışık sıcak bir cüruf gibi göğsünün içini haşladığını, soluk almasına engel olduğunu, yüreğinin altına şiddetli bir sancı verdiğini hissediyordu.

Sabah yaklaşıncaya kadar uyuyamadı. Şafak söktüğünde, sapsarı, her zamankinden daha asık bir yüzle demiryolcuların kuruluna giderek onları, Kazak sevkıyat trenini Narva’dan çıkarmamaya ikna etti, sonra da yardımlarını garanti altına almak için garnizon kurulumunu aradı.

Trene saat sekizde döndü; görevini başarıya ulaştırması olasılığı, ardiyenin paslı damının ardından dökülen gün ışığı, bir kadın sesinin tatlı, oynak tonu, içini belli belirsiz bir sevinçle doldurdu. Gece geç vakit kısa süren, ama bereketli bir sağanak boşanmıştı. Demiryolunun kumlu toprağı ıslanmış, minik dereciklerle yol yol olmuştu; yağmur damlalarının açtığı ufak çukurlar çiçekbozuğu gibi hâlâ duruyor ve toprak rutubet kokuyordu.

Katarın diğer yanına kıvrılırken, kaputunu giymiş, çizmeleri çamurlu bir subay ona doğru geldi. Bunçuk, Yüzbaşı Kalmikov’u tanıdı ve adımlarını ağırlaştırdı. Ona doğru gelen Kamikov durdu, çeltik gözlerinde soğuk bir ışık tutuştu:

“Teğmen Bunçuk ha? Daha yakalanmadın mı sen? Özür dilerim, sana elimi uzatmayacağım...”

Dudaklarını sımsıkı kapatıp ellerini ceplerine soktu.

Bunçuk alaylı bir tavırla, “Çok acele konuştun,” dedi, “benim de sana elimi uzatmaya niyetim yoktu ki!”

“Ne yapıyorsun burada? Saklanıyor musun? Yoksa... Petrograd’dan mı geldin? Dostumuz Kerenski’den gelmiyorsun ya?”

“Ne o, sorguya mı çekiliyoruz?”

“Vaktiyle silah arkadaşlığı yaptığımız bir kaçağın akıbetiyle ilgili haklı bir merak, o kadar.”

Bunçuk omuzlarını silkti:

“Kerenski’den gelmediğime emin olabilirsin,” diyerek gülümsedi.

“Ama tehlikeyle karşı karşıya kalınca yine de birleşiverdiniz; çok dokunaklı doğrusu. Hem sen kimsin, nesin yahu? Apoletlerin yok, sırtında bir asker kaputu.” Kalmıkov, hafif kamburumsu duran Bunçuk’u küçümseyerek ve acırcasına süzdü. “Gezgin bir siyaset satıcısı değil mi? Doğru tahmin ettim mi?” Cevap beklemeden topuklarının üzerinde dönüp uzaklaştı.

Bunçuk, Dugin’i vagonun içinde kendisini beklerken buldu.

“Nerelerde kaldın? Toplantı başladı bile.”

“Ne demek başladı?”

“Başladı demek. Bizim bölük komutanı Kalmıkov bu sabah Petrograd’dan döndü ve hemen Kazakları toplantıya çağırdı. Biraz önce onlarla konuşmaya gitti.”

Bunçuk, Kalmıkov’un Petrograd’a ne zaman gönderildiğini anlamak için bir iki dakika durdu. Dugin ona, Kalmıkov’un bir ay kadar önce gittiğini söyledi.

Dugin’le birlikte toplantıya katılmaya giderken, belli belirsiz kafasının içinden, ‘Devrim düşmanlarından biri, Kornilov tarafından sözde topçuluk kursuna katılması için gönderilmiş Petrograd’a, Kornilov’un sadık adımlarından olmalı,’ düşünceleri geçti.

Ardiyenin arkasında Kazak gömlekleriyle Kazak kaputlarından yoğun bir kurşuni halka meydana gelmişti. Orta yerde, çevresini subaylar sarmış olan Kalmıkov bir varilin üzerine çıkmış, dikkati çeken tiz bir sesle bağıırıyordu:

“... utkulu bir sonuca ulaştırılacaktır. Bize güveniyorlar, biz de onların güvenini haklı çıkaracağız. Şimdi, General Kornilov’un bir telgrafını okuyacağım.”

Gereksiz bir aceleyle, gömleğinin cebinden buruşuk bir kâğıt parçası çıkardı. Ulaştırma amirine bir şeyler fısıldadı.

Bunçuk’la Dugin Kazakların arasına karıştı.

“Aziz Kazaklar, dostlarım!” Kalmıkov dokunaklı bir biçimde ve oldukça hevesli okuyordu:

“Rus Devletinin sınırları sizin atalarınızın kemikleri üzerinde yayılıp genişlemedi mi? Rusya’yı büyük yapan, sizin yüce bahadırılığınız, gösterdiğiniz yiğitlikler, fedakârlıklar ve kahramanlıklar değil midir? Sizler, durgun Don’un özgür evlatları, Kuban’ın, köpüklü Terek’in yakışıklı cengâverleri, Uralların, Orenburg, Astrakan, Semireçenski ve Sibirya bozkırlarıyla dağlarının, uzak Transbaykal’ın, Amur’un, Ussuri’nin göklerde uçan kartalları, sizler sancaklarınızın şan ve şerefini her zaman yüceltmişsinizdir; Rus toprakları babalarınızın, atalarınızın kahramanlık destanlarıyla doludur. Yurdunuza gerçekten yardımınızın dokunacağı saat geldi çattı. Geçici Hükümeti kararsızlıkla, hükümet edecek nitelikte olmamak ve hükümet etme yeteneğinden yoksun bulunmakla, Almanların ülkemizin iç işlerine karışmalarına göz yummakla suçluyorum; Kazan’da bir milyona yakın top mermisi ve 12.000 makineli tüfeğin yok olmasıyla sonuçlanan patlama da bunu gösteriyor. Ayrıca, hükümetin bazı üyelerini vatana hıyanetle suçluyorum. Bunu kanıtlayabilirim. Ağustosun 3’ünde Kış Sarayı’nda katıldığım bir kabine toplantısında Başbakan Kerenski ile Savinkov bana, düşündüklerimi anlatmamamı, zira hükümet üyeleri arasında hainlerin bulunduğunu söyledi. Böyle bir hükümetin vatanımızı mahva sürüklediği, böyle bir hükümete güvenilemeyeceği ve böyle bir hükümetten mutsuz Rusya’nın bir kurtuluş bekleyemeyeceği apaçıktır. İşte bu nedenle, Geçici Hükümet düşmanlarımızı memnun etmek için benim başkomutanlıktan çekilmemi istediği zaman ben, namus ve vicdanına sadık bir Kazak olarak, bu isteği reddetmeye kendimi zorunlu saydım ve savaş meydanında ölmeyi, şerefsizliğe, vatana hıyanete yeğ tuttum. Kazaklar, Rus topraklarının şövalyeleri! Gerekli gördüğüm zaman vatan savunmasında benimle birlikte başkaldırmaya söz vermişsiniz. İşte o saat geldi çattı. Vatan ölümün eşiğindedir! Geçici Hükümetin emirlerine boyun eğmeyeceğim; özgür Rusya’nın kurtuluşu için hükümete ve onun ülkemizi satan sorumsuz akıl hocalarına karşı çıkıyorum. Kazaklar, halkımızın şerefini, şanını ve eşsiz yiğitliğini yüceltiniz, böyle yapmakla hem ülkemizi hem de devrimle kazanılmış özgürlüğü kurtarmış olacaksınız. Bana itaat edin ve emirlerimi yerine getirin! Ardımdan yürüyün!

28 Ağustos 1917.

Başkomutan General Kornilov.”

Kalmıkov susarak kâğıdı katladı, sonra haykırdı:

“Bolşeviklerle Kerenski’nin ajanları, birliklerimizin demiryollarında ilerleyişini baltalıyor. Demiryoluyla gitmemiz mümkün olmadıği takdirde, at binerek Petrograd’a gitmek için başkomutandan emir aldık. Bugün hareket ediyoruz. Trenden inmeye hazırlanın.”

Bunçuk, kalabalığı dirsekleriyle ite kaka yararak, çemberin ortasına fırladı ve subaylar grubuna yaklaşmadan gür sesiyle haykırdı:

“Kazak yoldaşlar! Beni size Petrograd işçileriyle askerleri gönderdi. Subaylarınız, devrimi yenilgiye uğratmak için sizi kardeşlerinizle savaşmaya sürüklüyor. Eğer halka saldırmak istiyorsanız, eğer monarşiyi geri getirmek istiyorsanız, devam edin! Ama Petrograd işçileriyle askerleri sizlerin kardeş kanı dökmeyeceğinize inanıyor. Sizlere sıcak, kardeşçe selamlarını yolluyor ve sizi düşman olarak değil, müttefik olarak görmek istiyorlar...”

Devam etmesine imkân verilmedi. İnanılmaz bir velvele koptu ve Kalmıkov’u bu bağrıışmalar fırtınası âdetâ varilin üzerinden koparıp alaşağı etti. Kalmıkov, Bunçuk’a doğru yürüdü, ama birkaç adım ötede durdu ve Kazaklara döndü:

“Kazaklar! Teğmen Bunçuk geçen yıl cepheden kaçtı; bunu biliyorsunuz. Bu korkağı, bu haini dinleyecek miyiz?”

Altıncı Bölük Komutanı, Albay Sukin’in böğürmeyi andıran pes sesi, Kalmıkov’un sesini boğdu:

“Tutuklayın alçağı! O cephe gerisinde saklanırken bizler kanımızı akıttık! Yakalayın!”

“Ağır ol biraz hele!”

“Bırakın konuşsun!”

“Kaçakları istemiyoruz!”

“Devam et Bunçuk!”

“Kahrolsunlar!”

“Göster şunlara, Bunçuk, ver derslerini!” diye her kafadan bir ses koro halinde yükseldi Kazaklar arasında.

Alay Devrim Kurulu üyelerinden uzun boylu, sakallı bir Kazak sıçrayıp varilin üzerine çıktı. Ateşli sözlerle Kazakları, devrime iha-

net eden General Kornilov'un emirlerine itaat etmemeye çağırırdı ve halkla savaşa girişmenin doğuracağı felaketli sonuçlardan söz etti. Konuşmasının sonunda Bunçuk'a döndü:

"Sen de yoldaş," diye bağırdı, "sakın bizim de subaylar gibi seni hor gördüğümüzü sanma. Seni gördüğümüze sevindik, ayrıca, halkın temsilcisi olduğun, subaylık zamanında Kazakların yüzüne tükürmediğin, tam tersine onlara kardeşçe davrandığın için sana saygımız vardır. Senden hiçbir zaman ağır bir söz duymadık; ama biz cahil insanların iyi davranıştan anlamadığımızı sanma. Sığırlar bile tatlı dilden anlar, kaldı ki bizler insanız. Seni bağrımıza basıyoruz ve Petrograd işçilerine el kaldırmayacağımızı onlara bildirmeni istiyoruz."

Kazak'ı onaylayan sesler davul gümbürtüsü gibi gürledi. Yükseldi, yükseldi, en şiddetli noktaya ulaştı, ağır ağır azaldı ve söndü.

Kalmikov tekrar varilin üzerine çıktı; biçimli vücuduyla Kazaklara doğru eğilirken sallanıyordu. Ölü gibi sapsarı bir yüzle, soluk soluğa, Don'un şanından, şerefinden, Kazakların tarihsel görevlerinden ve subayıyla, eriyle döktükleri bunca kandan söz etti.

Kalmikov'un ardından, mısır püskülü gibi sapsarı saçlı bir Kazak çıktı. Bunçuk'a kötü niyetle saldırmaya başlayınca, kalabalık onu bağrıışmalarla susturup varilden alaşağı etti. Bir ara Çikamasov fırladı varilin üstüne, kütük yarar gibi iki kolunu birden yukarıdan aşağı doğru sallayarak bağırdı:

"Gitmeyeceğiz! İnmeyeceğiz trenden! Kalmikov, Kazakların Kornilov'a yardım etmeye söz verdiğini söylüyor; yardım edip etmeyeceğimizi bize soran oldu mu? Kornilov'a söz filan vermiş değiliz! Sözü verenler, Kazaklar Birliği subaylarıdır. General Grekov kuyruk sallamıştı, onun için yardıma da kendisi gitsin."

Konuşmacılar birbiri arkasından varilin üzerine çıkıyordu. Bunçuk kocaman kafasını öne eğmiş duruyordu; yanakları kızarıp koyu bir renk almıştı, yüzünde ve boynunda bir damar kuvvetle atıyordu. Hava elektriklenmişti. Biraz daha böyle giderse, aceleci bir davranış kan dökülmesine yol açabilirdi. Ama garnizon askerleri kalabalık bir halde sükün edince subaylar toplantıyı terk etti.

Yarım saat sonra Dugin koşarak Bunçuk'a geldi:

“İlyâ, ne yapacağız şimdi? Kalmıkov’un niyeti kötü. Makineli tüfekleri indiriyorlar, ayrıca bir yere de atlı haberci gönderdiler.”

“Haydi. Yirmi kadar Kazak topla. Çabuk!”

Vagonların yanında Kalmıkov’la üç subay makineli tüfekleri atlara yüklüyordu. Bunçuk onlara doğru ilerledi, dönüp arkasındaki Kazaklara baktı, elini cebine sokarak yepyeni, pırıl pırıl bir subay tabancası çıkardı:

“Kalmıkov, tutuklusun! Eller yukarı...”

Kalmıkov sıçrayarak attan uzaklaştı ve eğilerek tabancasını kılıfından çıkarmak istedi. Ama başının üzerinden vınlayarak bir kurşun geçti ve Bunçuk, ezici, uğursuz bir sesle tekrarladı:

“Eller yukarı!”

Tabancasının horozu ağır ağır yarım kalktı. Kalmıkov gözlerini kısarak horoza baktı ve yavaşça ellerini yukarı kaldırdı, parmakları kasıldı. Subaylar istemeye istemeye silahlarını teslim etti.

Kazaklar atların yükünü indirip makineli tüfekleri vagona taşıdı.

Genç bir makineli tüfek asteğmeni, saygılı bir tavırla, “Kılıçlarını teslim etmemiz şart mı?” diye sordu.

“Evet.”

Bunçuk, “Bunların başına nöbetçi dik,” dedi Dugin’e. “Çikamasov, sen öteki subayları tutuklayıp buraya getir. Dugin’le ben Kalmıkov’u garnizon devrim kuruluna götüreceğiz. Yüzbaşı Kalmıkov, lütfen ileri çıkın!”

Vagon’a tırmanırken, uzaklaşan Bunçuk’un, Dugin’in ve Kalmıkov’un ardından bakan subaylardan biri, “Açıkgözlü davrandı... Açıkgözlü!” diye beğendiğini belli eden bir tonla mırıldandı.

“Beyler! Ayıp bize beyler! Çocuk gibi davrandık! Kimsenin aklına alçağı vurmak gelmedi! Tabancasını Kalmıkov’a doğrulttuğu vakit yapıştıracaktık kurşunu, her şey bitecekti.”

Albay Sukin gözlerini dikerek öfkeyle baktı öteki subaylara ve tabacasının içinden parmaklarıyla yoklayarak bir sigara çıkarmaya çalıştı.

Bir teğmen, özür dilercesine, “Bir takım asker vardı. Birimizi bile sağ bırakmazlardı,” dedi. Subaylar sessiz sedasız sigaralarını içiyor,

arada bir bakışıyordu. Bunçuk'un harekete geçişteki hızı karşısında subaylar bir eziklik duyuyordu.

Kalmıkov bir süre hiç konuşmadan, siyah bıyığının ucunu kemirerek yürüdü. Fırlak elmacık kemikli sol yanağı tokat yemişçesine yanıyordu. Gelip geçenler hayretle durup bakıyor, fısıldaşıyordu. Kasabanın üstünde akşam göğü bulutlanmıştı. Sona ermekte olan ağustosun giderayak döktüğü kayın yaprakları yol boyunca al al külçeler gibi duruyordu. Kilisenin yeşil, ufak kubbesinin çevresinde kargalar daireler çiziyordu, istasyonun ve kararmaya başlayan tarlaların ötesinde gece çoktan inmiş, soğuk nefesini üflüyordu; ama güney yönünde kirli beyaz parça parça bulutların rüzgârın önünde sürüklendiği hâlâ görülebiliyordu. Gece, görünmeyen sınırları aşarak gölgelerin üzerinde ilerliyordu.

İstasyonun yanına geldikleri sırada Kalmıkov dönüp Bunçuk'un yüzüne tükürdü.

"Alçak..."

Bunçuk tükürükten sakındı ve kaşlarını kaldırdı. Parmakları tabancasının kabzasında kasıldı. Ama kendisini tuttu ve sert bir sesle subaya yola devam etmesini emretti.

Kalmıkov galiz küfürler savurarak, ağız dolusu söverek yola devam etti. İkide bir durup Bunçuk'a dönüyor, "Sen bir hainsin! Bunun hesabını vereceksin!" diye bağırıyordu.

Bunçuk tekrar tekrar, "Yola devam edin! Lütfen..." diye uyarıyordu.

Ama Kalmıkov yine yumruklarını sıkıp, huysuz bir at gibi direnerek yana kaçıyor. Su kulesine yaklaşmışlardı. Kalmıkov dişlerini gıcırdatarak haykırdı:

"Sizinki parti marti değil; toplumun süprüntülerinden meydana gelmiş bir çetesiniz siz. Önderiniz kim? Alman Genelkurmayı! Bolşevikler... Ha-ha! Soysuz köpekler! Sizin partiniz orospu gibi parayla satın alınabilir. Alçaklar! Alçaklar, hepinizin canı cehennem!.. Vatanınıza ihanet ettiniz! Topunuzu bir ağaca asardım... Ama günü gelecek elbet! Sizin Lenin'iniz Rusya'yı otuz Alman markına satmadı mı? Rüşveti cebine indirdi, sonra da saklandı..."

Bunçuk kelimeleri bir solukta çıkararak, bilinçli bir şekilde, "Geç duvarın önüne!" diye bağırırdı.

Dugin telaşlandı. “İlyâ! Bunçuk! Dur biraz! Ne yapacaksın? Dur!”

Bunçuk yüzü öfkeden çarpılmış ve mosmor olmuş bir halde Kalmıkov’un üzerine atılarak yumruğunu şakağına patlattı. Subayın başından düşen kasketini ayaklarının altında çiğnedi ve tutukluyu su kulesinin kara tuğla duvarına doğru sürükledi.

“Kalk ayağa!”

“Ne yapacaksın?.. Yapa... yapamazsın... beni dövemezsin!” diye haykıran Kalmıkov, Bunçuk’a direniyordu.

Sırtı duvara çarpınca birden aklı başına gelerek doğruldu:

“Demek beni öldüreceksin!”

Acele acele kaputunun düğmelerini çözerek öne doğru bir adım attı.

“Vur, domuz oğlu domuz! Vur!.. Vur da Rus subaylarının nasıl öldüğünü gör!.. Ölümle karşılaştığım zaman ben...”

Kurşun Kalmıkov’un ağzından girdi. Silah sesi su kulesinin çevresinde çın çın yankılandı. Kalmıkov sol elini başına götürdü, parmakları kenetlendi; sendeledi ve çöktü. Sırtı geriye doğru büküldü, kanlı dişlerini göğsüne tükürdü, diliyle dudaklarını yaladı. Daha sırtı nemli toprağa değmeden Bunçuk tekrar ateş etti. Kalmıkov can havliyle çırpındı, yan döndü, sonra uykulu bir kuş gibi başını göğsüne doğru çekerek bir inilti koyverdi.

Bunçuk dönüp yürüdü. Dugin onun arkasından koştu.

“İlyâ!.. Ne diye vurdun onu?”

Bunçuk onu omuzlarından yakaladı, sert bakışlarını Kazak’ın gözlerinin içine dikerek, garip bir sükûnetle ve yumuşak bir sesle cevap verdi:

“Ya biz, ya onlar! Bunun ortası yok. Kana kan. Anlıyor musun! Kalmıkov gibi adamların temizlenmesi, yılan gibi ezilmesi gerekiyor. Onlara acıyan sulu gözlüleri de vurmak gerek. Anlıyor musun! Ne diye sızlanıp duruyorsun? Topla kendini! Metin ol! Eğer Kalmıkov’un elinden gelseydi, ağzından sigarasını bile çıkarmadan vururdu bizi, bir de sen... Sulu gözlü sen de!”

Ama Dugin’in başı durmadan sarsılıyor, dişleri birbirine vuruyordu; pas lekeli çizmelerinin içindeki kocaman ayakları nereye gideceğini bilemiyor gibiydi.

Issız yolda hiç konuşmadan yürüyorlardı. Bunçuk ara sıra dönüp bakıyordu. Doğuya doğru ilerleyen yaşlı, kara bulutlar köpük köpük alçalmıştı gökte. Ağustos göğünün bulutları arasındaki ufak bir boşluktan, küçülmeye başlamış, yağmurla yıkanmış ay, yeşil, çarpık bir ölü gözü gibi aşağıya bakıyordu. Bir köşede, bir askerle omuzlarına beyaz şal örtmüş bir kadın birbirine sımsıkı sokulmuş duruyordu. Asker, kadını kucakladı, kendine doğru çekti, bir şeyler fısıldadı kulağına. Ama kadın elleriyle itti askeri göğsünden ve başını geriye atarak boğuk bir sesle mırıldandı:

“İnanmıyorum sana! İnanmıyorum sana!” Ve dudaklarından yumuşak, genç bir kahkaha döküldü.

XVIII

KERENSKİ tarafından Petrograd’a çağrılan Krimov, Ağustosun 3’ünde kendini vurdu. Krimov’un ordusundan delegeler ve birlik komutanları bağlılıklarını arz etmek üzere Kışlık Saray’a damlamaya başladı. Daha çok kısa bir zaman önce Geçici Hükümete savaş açmak için yürüyenler, şimdi alçakça eğilip Kerenski’ye yaltaklanarak, ona tamamıyla bağlı oldukları konusunda güvence veriyordu. Maneviyatı çökmüş olan Krimov’un ordusu can çekişme halinde son çırpınışlarını yapıyordu. Sadece ve sadece süredurum yasasının etkisiyle bazı birlikler hâlâ Petrograd’a doğru ilerlemekteydi, ama hareket bütün anlamını kaybetmişti, zira Kornilov başkaldırısı sona ermekte, birdenbire patlak veren bu gerici hareketin ışıkları havai fişek gibi sönmekte ve cumhuriyetin geçici yöneticisi gerçi bugünlerde süngüsü biraz düşmüş olmakla birlikte ortalıkta Napolyon gibi çalımla dolaşarak, hükümet toplantılarında Rusya’nın “tam bir siyasal istikrara kavuştuğundan” söz etmekteydi.

General Krimov’un intiharından bir gün önce, Başkomutanlığa General Alekseyev atandı. Kendi durumunun da ne kadar kuşkulu olduğunu çok iyi bilen ve kılı kırk yararcasına dürüst bir kişiliğe sahip olan Alekseyev, kendisine önerilen bu makamı ilkin kesinlikle geri çevirdi ama, sonradan, sadece Kornilov’un ve onun bu hükümete başkaldırma hareketine katılanların akıbetlerini hafifletmek

isteğiyle kabul etti. Alekseyev Genelkurmay karargâhında bulunan Kornilov’la direkt telefon bağlantısı kurarak, eski başkomutanın, kendisinin başkomutanlığa atanması ve yakında gelecek olması ile ilgili tutumunu iyice öğrenmeye çalıştı. Görüşmeler, aralıklı olarak, gece geç vakitlere kadar sürdü.

Aynı gün Kornilov kendi kurmayları ve işbirlikçileriyle bir toplantı yaptı. Çoğunluk, mücadeleye devam etmekten yana konuştu.

Bütün konuşmalar boyunca hiç ağzını açmamış olan Lukomski’ye döndü Kornilov:

“Bize fikirlerinizi söyler misiniz Aleksandr Sergeyeviç?”

Lukomski temkinli kalmakla birlikte kesin cümlelerle, iktidar mücadelesini sürdürmekten yana olmadığını belirtti.

Kornilov sert bir tavırla, “Kayıtsız şartsız teslim mi yani?” diye onun lafını kesti. Lukomski omuz silkti:

“Şartlar ne yapmak gerektiğini gösteriyor kendiliğinden.”

Tartışmalar yarım saat kadar daha uzadı. İrade harcayarak kendisini tutmaya çalıştığı belli olan Kornilov susuyordu. Toplantıyı dağdı, bir saat sonra da Lukomski’yi yanına çağdırttı.

“Haklısınız Aleksandr Sergeyeviç.” Parmaklarını çıtlattı ve ateşi küllenmiş bakışlarını yana çevirerek yorgun bir sesle konuştu:

“Daha fazla direnmek ham aptallık, hem de cinayet olur.”

Oturduğu yerde parmaklarıyla trampet alıyor ve sanki kafasının içinde fareler gibi cirit atan düşüncelerini dinliyordu. Sonra sordu:

“Alekseyev ne zaman gelecek?”

“Yarın.”

Eylülün l’inde Alekseyev Genelkurmay karargâhına geldi. Aynı akşam, Geçici Hükümetin emriyle Kornilov’u, Lukomski’yi ve Romanovski’yi tutukladı.

Generaller gözaltında tutulacakları Metropol Oteline götürülmeden önce, Alekseyev, Kornilov’la yirmi dakika süren özel bir görüşme yaptı. Odadan son derece sarsılmış, kendisine hâkim olamayacak bir halde ayrıldı. Romanovski, Kornilov’u görmek isteyince, Kornilov’un karısı yolunu kesti:

“Özür dilerim, ama kimseyi içeriye sokmamamı söyledi bana.”

Romanovski kadının kederli yüzünü aceleyle süzdü, altları morarmış gözlerini hızlı hızlı kırıştıtararak döndü ve uzaklaştı.

Güneybatı cephesi başkomutanı General Denikin, ertesi gün General Markov, General Vannovski ve General Erdeli'yle birlikte Berdiçev'de tutuklandı. Böylece Kornilov'un başkaldırısı tarihsel yazgıya boyun eğerek onursuz bir biçimde sona erdi. Ne var ki, sona ererken de yeni bir başkaldırımı doğurdu, zira gerçekten de, gelecek iç savaş ve devrime karşı saldırının genişletilmesi planlarının başlangıçları "Kornilov zamanında" doğmuştu.

XIX

MÜZBAŞI Listnitski, ekim sonunda bir sabah erkenden, bölüğünü yaya olarak Kışlık Saray Meydanına götürmek için alay komutanından emir almıştı. Başçavuşa gerekli emirleri verip çabucak giyindi. Öteki subaylar da esneyip bela okuyarak kalkmışlardı. Avluya çıktılar. Bölük, takım düzeninde sıraya girmişti. Listnitski onları hızlı bir yürüyüşle caddeye çıkardı. Neva Caddesi ıssızdı. Uzaktan tek tük silah sesleri duyuluyordu. Kışlık Saray Meydanının etrafında bir zırhlı araba dolaşıyor, Kadetler* devriye geziyordu. Sokaklarda bir çöl sessizliği hüküm sürüyordu. Sarayın bahçe kapısı önünde Kazakları bir Kadet müfrezesiyle, Dördüncü Bölüğün Kazak subayları karşıladı. İçlerinden biri, bir bölük komutanı, Listnitski'yi kenara çekti.

"Bütün bölüğü aldınız mı yanınıza?"

"Evet. Ne olacak?"

"İkinci, Beşinci ve Altıncı Bölükler ilerlemeyi reddetti, ama makineli tüfek müfrezesi bizimle beraber. Sizin Kazaklar ne âlemde?"

Listnitski sert bir hareketle elini salladı.

"Fena! Peki ya Birinci ve Dördüncü Bölüklerin durumu nedir?"

"Onlar burada değil. Gelemezler. Bugün Bolşeviklerin bir saldırısı bekleniyor, biliyorsunuz değil mi? Neler olacağını Allah bilir." Üzüntüyle iç geçirdi ve ekledi:

"Don'a dönüp bütün bu işlerden uzaklaşmayı ne kadar isterdim..."

* Kadet: Subay adayı, subay okulu öğrencisi. -çev.

Listnitski bölüğünü sarayın avlusuna soktu. Askerler silah çattı ve sarayın geniş avlusunda dolaşmaya başladı. Subaylarsa bir köşede toplanmış, sigaralarını içerek konuşuyordu.

Bir süre sonra bir Kadet alayı ile Kadınlar Taburu çıkageldi. Kadetler sarayın girişinde makineli tüfeklerin başına geçerek mevzi aldı. Kadınlar avluya doldu. Kazaklar kadınların çevresini sararak kaba saba şakalar yapmaya başladı. Bir çavuş, kadınlardan birinin sırtına bir şaplak indirerek, “Sizin işiniz çocuk yapmak, teyze, elinizin hamuruyla erkek işine karışmak değil,” dedi.

Hiç de dost görünmeyen “teyze”, “Çocuğu sen kendin doğur!” diye kalın sesiyle tersledi çavuşu.

Cinsi latife düşkün Yukovnov adında bir eski din yanlısı, “Hey küçük kızlar, siz de mi girdiniz bu işe be!” diye kadın askerleri kızdırıyordu.

“Bu kancıkları esaslı bir ıslatmak lazım.”

“Güzel askerler.”

“Ne diye evlerinde oturmaz bunlar? Daha başka bir şey istiyor canları.”

“Önden bakınca askere benziyorlar, ama arkadan bakınca papaz mıdır nedir belli değil. İnsanın tüküresi geliyor.”

“Hey, siz hücum taburu, kımıldatın biraz götünüzü, yoksa ben gelir kımıldatırım!”

Kazaklar kaba kaba gülüştü. Ama öğleye doğru o neşeli halleri buhar olup kayboldu. Mangalara ayrılan kadınlar, avlu kapısına büyük çam kalaslarla barikat kurdu. Kadınlara, üzerine tam oturan kaputuna St. George nişanı takan erkek yapılı, iriyarı bir kadın komuta ediyordu. Zırhlı araba meydanda daha sık dolaşmaya başladı, Kadetler de içeriye kutu kutu cephaneye ve makineli tüfek şeridi taşıdı.

“Eh çocuklar, şimdi çattık işte.”

“Dövüş çıkacağı benziyor.”

“Bizi buraya ne diye getirdiler sanıyorsun? Karıları ellemeye mi?”

Lagutin’in çevresini kendi bölgesinden bir grup asker sarmış, bir şey tartışıyorlardı. Subaylar ortadan kaybolmuştu; avluda Kazaklarla kadınlardan başka kimse kalmamıştı. Kapının önünde, kalkanları ıslak ıslak parlayan bir sürü terk edilmiş makineli tüfek duruyordu.

Akşama doğru yağmur çiselemeye başladı. Kazaklar aç bırakıldıkları için homurdanıyordu.

“Listnitski nerede?”

“Sarayda. Kadetler de bizim gibilerini oraya sokmak istemiyor.”

“Birisini gönderelim de sahra mutfağını getirtelim bari.”

İki kişi gönderildi.

“Silahlarınızı burada bırakın, yoksa alırlar elinizden,” diye öğüt verdi Lagutin.

Kazaklar bir iki saat daha bekledi, ama ne sahra mutfağı ne de haberciler görüldü. Sonradan anlaşıldı ki, sahra mutfağını başka alayın erleri geri çevirmiş. Tam alacakaranlık çökerken, kapıların önünde toplanan Kadınlar Taburu, uzun bir sıra halinde yere yatıp meydanın karşı tarafına doğru ateş etmeye başladı. Kazaklar ateş açmadan sigaralarını tütürmeye devam etti; gitgide sabırları tükendi. Sonunda Lagutin, bölüğü duvarın dibinde topladı ve sarayın pencerelerine korka korka bakarak kalabalığa hitap etti:

“Durum şudur Kazaklar! Burada kalmamızın hiçbir anlamı yok. Buradan çıkmalıyız, yoksa pisi pisine başımız derde girecek. Sarayı topa tutmaya başlayacaklar, o zaman nereye gideceğiz? Subaylar ortadan yok oldu... Biz de burada durup ölelim mi yani? Gidelim evlerimize, ne diye bu duvarın dibinde duruyoruz sanki? Geçici Hükümete gelince... Bize ne yararları var ki? Ne dersiniz Kazaklar?”

“Eğer avludan dışarı çıkarsak Bolşevikler makineli tüfekleriyle üzerimize ateş etmeye başlar.”

“Kanıımızı içerler bizim.”

“Neden içsinler?”

“Kendin düşün nedenini.”

“Hayır, sonuna kadar burada kalalım.”

“Ağıla kapatılmış kasabı bekleyen koyunlara benziyoruz be!”

“Siz nasıl isterseniz öyle yapın, bizim takım gidiyor.”

“Biz de gidiyoruz!”

“Bolşeviklere adam gönderin, onlar bize dokunmasın, biz de onlara dokunmayalım.”

Birinci ve Dördüncü Bölüklerin Kazakları da gelip toplantıya katıldı. Biraz daha tartıştıktan sonra, her bölükten bir kişi olmak üzere

üç Kazak avlu kapısından çıktı. Bir süre sonra yanlarında üç denizciyle döndüler. Denizciler barikatın kalasları üzerinden atlayıp avluya geçerek yürüdüler. Kazakların yanına geldiler; içlerinden biri, yakışıklı, genç, siyah bıyıklı, ceketinin düğmeleri çözüktü, kasketini geriye yıkmış bir denizci, kalabalığı yara yara orta yere geldi:

“Kazak yoldaşlar! Biz, Devrimci Baltık Donanması temsilcileri, size Kışlık Sarayı terk etmenizi önermeye geldik. Düşman bir burjuva hükümetini ne diye destekleyecekmişsiniz? Bırakın kendi burjuva çocukları, Kadetler savunsun onları! Geçici Hükümeti savunmak için bir tek asker çıkmıyor ortaya üstelik. Birinci ve Dördüncü alayların askerleri, kardeşleriniz de bize katıldı. Bizimle gitmek isteyenler sola ayrılınsın.”

Birinci Bölükten bir çavuş ileri çıkarak, “Bir dakika dur, kardeş!” dedi. “Seve seve gideriz, ama ya Bolşevikler üzerimize ateş açarlarsa?”

“Yoldaşlar! Petrograd Askerî Devrim Kurulu adına, sağ salim çıkacağınıza söz veriyoruz. Size kimse dokunmayacak.”

Tıknaz yapılı, çiçekbozuğu suratlı bir başka denizci de geldi, siyah bıyıklı arkadaşının yanında durdu. Boğa boynu gibi kalın boyununu ağır ağır döndürerek Kazakları süzdü, sonra düğmeleri ilikli gömleğinin altından taştan göğsüne bir yumruk indirdi.

“Biz de sizinle birlikte geliyoruz! Korkmanıza gerek yok çocuklar. Ne biz düşmanınız size, ne de Petrograd proletaryası. Sizin düşmanınız bunlar...” Elinin baş parmağıyla sarayı işaret etti ve gülümseyerek bembeyaz, korkunç, sık dişlerini gösterdi.

Kazaklar bir türlü karar veremiyordu. Kadınlar Taburundan birkaç kadın yaklaşmış onlara kulak verdi ve bir dakika sonra tekrar karpıya döndü.

Sakallı bir Kazak onların ardından, “Hey, kadınlar, bizimle geliyor musunuz?” diye bağırdı.

Lagutin kararlı bir tavırla, “Alın tüfeklerinizi, düşün yola!” dedi.

Kazaklar silahlarını hevesle kaparak sıra oldu.

Makineli tüfekçilerden biri, “Makinelileri de alalım mı?” diye sordu siyah bıyıklı denizciye.

“Tabii. Kadetlere bırakmayın onları.”

Tam Kazaklar avluyu terk edeceği sırada subayları çıkageldi. Sıkışık bir grup halinde durmuş denizcilere bakıyorlardı. Makineli tüfek müfrezesi, makinelilerle beraber en önde gidiyordu. Tekerlekler ıslak taşların üzerinde takırdıyor, iç gıcıklayıcı sesler çıkarıyordu. Ceketli denizci, Birinci Bölüğün en öndeki takımının yanında gidiyordu. Uzun boylu, sarışın kaşlı bir Kazak, denizcinin kolundan çekip suçlu bir sesle sordu:

“Kardeş, halka karşı çıkacağımızı aklınıza getirmediniz değil mi? Bizi buraya kandırarak getirdiler, ama bilseydik gelmezdik.” Başını şiddetle salladı. “İnan ki gelmezdik! Vallahi!”

Dördüncü Bölük en arkadan geliyordu. Kazaklar, Kadınlar Taburunun tek parça, bir duvar gibi sıralandığı kapının yanında durdular.

İriyarı bir Kazak barikatın üzerine çıkıp, kirli parmağını anlamlı ve inandırıcı bir tavırla sallayarak kadınlara seslendi:

“Dinleyin beni! Biz gidiyoruz, ama siz aptal kadınlar kalıyorsunuz. Öyle olsun, ama numaraya kalkışmak yok! Eğer arkamızdan ateş etmeye başlarsanız, döner sizi kıyma yaparız. Anlaşıldı mı? Hadi bakalım, şimdilik hoşça kalın.”

Barikatın üzerinden yere atladı ve arada bir dönüp arkasına baka baka takımına yetişmek için koştu. Kazaklar meydanın ortasına henüz varmıştı ki, içlerinden biri arkaya bakarak heyecanla bağırdı:

“Bakın çocuklar! Peşimizden bir subay koşuyor!” Askerlerden birçoğu başlarını çevirip baktı. Uzun boylu bir subay, bir eliyle kasketini tutmuş, öteki eliyle işaret ederek koşuyordu onlara doğru.

“Üçüncü Bölük komutanı Atarşçikov bu.”

“Kim?”

“Hani gözünde ben olan.”

“Demek bizimle gelmek istiyor o da.”

“Yiğit adamdır!”

Atarşçikov yüzünde bir gülümseme pırıldayarak hızla koşuyordu taburun ardından. Kazaklar gülerek ellerini salladı.

“Koş yüzbaşım! Daha hızlı koş!”

Sarayın avlu kapısından, kuru, tek bir silah sesi duyuldu. Atarşçikov ellerini hızla kaldırdı, sendeledi ve sırtüstü yuvarlandı. Aya-

ğa kalkmak için debelendi. Sanki emir almış gibi bölükler dönüp yüzlerini saraya çevirdi. Makineli tüfekçiler makinelerini sarayın kapısına döndürdü. Makineli tüfek şeritleri şakırdadı. Ama çam kalasların arkasında tek kul görünmüyordu. Bir dakika önce oraya toplanmış olan subaylarla kadınlar, silah sesiyle birlikte kayıplara karışmıştı sanki. Bölükler yeniden düzene girip hızlı adımlarla uzaklaştı. Son takımdan Atarşçikov'un yanına giden iki Kazak döndü; dönenlerden biri bütün bölüğün duyacağı şekilde yüksek sesle bağırdı:

"Sol omzunun altından vurmuşlar. Hapı yutmuş!"

Kazakların adımları sert ve güçlü basıyordu yere. Siyah bıyıklı denizci emir verdi:

"Sol taraftan... Koşar adım marş!"

Çark ettiler, sarayı sessizliğe gömülmüş bir yığın halinde arkalarında bırakarak marş marşla uzaklaştılar.

XX

 SONBAHAR ara sıra yağışlı ve ılık geçiyordu. Soluk güneş ufak Bıkov kasabasının üzerinde nadiren parlıyordu. Ekimde kuşlar güneye doğru göçlerine başladı. Geceleri bile turnaların acı, yürekleri burkan feryatları serin kara toprağın üzerinde çın çın ötüyordu. Göçmen kuş sürüleri yaklaşan dondan, yükseklerde esen sert kuzey rüzgârlarından kaçmakta acele ediyordu.

Kornilov serüveniyle ilgili olarak tutuklanan generaller altı haftadan beri yargılanmayı beklemekteydi. Bu süre içinde hapisshane-deki yaşantıları bir düzene girmiş, normal olmasa bile kendine göre bir program kazanmıştı. Kahvaltıdan sonra generaller gezinmeye çıkıyor, döndüklerinde mektuplarına bakıyor, akraba ve tanıdık ziyaretçileri kabul ediyor, yemeklerini yiyor, bir saatlerini mutlak bir sükûnet içinde geçirdikten sonra, yalnız başlarına çalışmak için odalarına çekiliyorlardı. Akşamları genellikle Kornilov'un odasında toplanıp gece yarısından sonraki saatlere kadar çene çalıyor, görüşüyorlardı.

Hapishane olarak kendilerine ayrılan kız lisesinde oldukça yerindeydi rahatları.

Binayı dışarıdan St. George Taburu, içeriden de Tekinler koruyordu. Ancak bu koruma düzeni, tutukluların özgürlüğünü bir dereceye kadar sınırlandırmakla birlikte, önemli bir avantaj taşıyordu; düzen öyle kurulmuştu ki, tutuklular istese her an kolaylıkla kaçabilirdi. Kapalı tutuldukları bütün süre içinde dış dünyayla bağlantılarına serbestçe devam etmiş, burjuva çevrelerine baskı yapmış, komplolarının izlerini kapattırmış, subayların ruh durumlarını yoklayacak adamlar çıkarmış ve daha kötü bir durumla karşılaşmaları halinde kaçmak için hazırlıklarını yapmışlardı.

Muhafız askeri olarak mutlaka kendisine sadık Tekinleri tutma kaygısında olan Kornilov, Kaledin'le bağlantı kurdu, o da Kornilov'un isteği üzerine, Tekinlerin Türkistan'da aklıktan kırılan ailelerine derhal kamyon kamyon tahıl gönderdi. İktidara geçme girişiminde rol alan subayların ailelerine yardım sağlamak amacıyla, Moskova ve Petrograd'daki güçlü bankerlere son derece sert bir mektup yolladı Kornilov. Kendilerini güç durumda bırakacak açıklamalar yapılmasından korkan bankerler hemen, on binlerce rublelik bağışlarda bulundu. Kornilov, kasım ayına kadar Kaledin'le mektuplaşmayı sürdürdü. Ekim ortalarında Kaledin'e yolladığı uzun bir mektupta, Don'daki durumu ve oradaki Kazaklardan nasıl bir karşılama umabileceğini sordu. Kaledin'in cevabı cesaret vericiydi.

Ne var ki Ekim Devrimi, tutuklu generallerin ayaklarının altındaki toprağı sarstı. Ertesi gün dört bir yana haberciler çıkarıldı. Bir hafta sonra ise, Kaledin'in, kendi kendini başkomutan ilan eden General Duhonin'e gönderdiği, Kornilov ve çevresindekilerin kefaletle salıverilmelerini ısrarla istediği mektupta, tutukluların başlarına gelebileceklerden duyduğu korku yankılanıyordu. Buna benzer bir istek de Kazaklar Birliği ile Kara ve Deniz Subayları Birliği Merkez Kurulundan gelmişti. Duhonin kararsızlık içindeydi.

Kasımın 1'inde Kornilov ona bir mektup gönderdi. Duhonin'in mektubun kenarına yazdığı notlardan, yüksek komutanlığın nasıl büyük bir perişanlığa düştüğü açıkça görülüyordu. Ordu üzerindeki bütün etki ve kontrolünü kaybeden yüksek komutanlık, son günlerini tam anlamıyla yere serilmiş bir halde geçiriyordu.

Ekselans Nikolay Nikolayeviç;

Kader sizi öyle bir mevkiye getirmiş ki, burada, olayların gidişini değiştirmek bir görev olarak size düşüyor; zira büyük ölçüde, yüksek komutanların kararsızlık ve hoşgörülerinden doğan bu olaylar ülkeyi mahva sürüklemek üzeredir. Sizin için, bir insanın ya büyük bir tehlikeyi göze almasını ya da istifa etmesini gerektirecek an yaklaşmaktadır; aksi takdirde ülkenin mahvı sorumluluğu ile sonunda ordunun dağılması onursuzluğu sizin omuzlarınıza yüklenecektir.

Elimin altındaki eksik ve parça parça bilgiye göre durum ciddi olmakla beraber, henüz tamamıyla umutsuz değildir. Ancak, eğer siz karargâhın Bolşeviklerin eline geçmesine izin verir ya da kendi rızanızla onların hâkimiyetini kabul ederseniz, o zaman umutsuz hale düşecektir.

Propaganda ile maneviyatları yarı yarıya kırılmış olan St. George Taburu ile emrinizdeki zayıf düşmüş Tekin Alayı asla yeterli bir güç sayılamaz.

Gelecekteki olayların gelişme yönünü önceden görerek, genel karargâhın güvenliğini garantilemek yanında, bizi yutmak eğilimi gösteren anarşiye karşı yeni bir mücadelenin örgütlendirilmesi yolunda elverişli bir ortamın yaratılması şeklinde önlemler de almanız şart olduğunu sanıyorum.

Bu önlemleri ben şöyle düşünüyorum:

1. Bir Çekoslovak Alayı ile Polonya Hafif Süvari Alayı derhal Mogilev'e aktarılmalıdır.

Kenar notu: Genel karargâh bu alaylara sonuna kadar güvenilebilir gözüyle bakmıyor. Bolşeviklerle ateşkesi ilk kabul edenlerdendir bu alaylar.

2. Orsa, Smolensk, Zlobin ve Gomel, cephedeki Kazak bataryalarının topçu desteğiyle, Polonya Kolordusu birlikleri tarafından işgal edilmektedir.

Kenar notu: Orsa ve Smolensk'in alınması için, İkinci Kuban Tümeni ile Astrakan Kazaklarından bir tabur zaten getirilmiş bulunuyor. Birinci Polonya Tümeninin alayını Bikov'dan çekmek, tutukluların güvenliğini tehlikeye düşürebileceğinden doğru görülüyor. Birinci

Tümenin birlikleri son derece zayıflamış olduğundan gerçek bir güç sayılmaz. Polonya Kolordusu ise Rusya'nın iç işlerine karışmamakta kesin bir tutum almış bulunuyor.

3. Çekoslovak Kolordusu ve Kornilov Alayının bütün birlikleriyle, bir iki en güvenilir Kazak tümeni, Petrograd ve Moskova'ya aktarılma bahanesiyle, Orşa-Mogilev-Zlobin hattı üzerine yığılmalıdır.

Kenar notu: Kazaklar Bolşeviklerle dövüşmemeye kesin olarak kararlı.

4. Bütün İngiliz ve Belçika zırhlı araçları aynı bölgeye yığılmalı ve sadece subayların eline verilmelidir.

5. Mogilev'de ve civarındaki bir başka noktada, subaylarla bu bölgede toplanmaları şart olan gönüllülere dağıtılmak üzere tüfek, cephane, makineli tüfek, otomatik silah ve el bombası stokları iyi bir koruma altında hazır bulundurulmalıdır.

Kenar notu: Bu aşırılıklara yol açabilir.

6. Don, Terek ve Kuban Orduları atamanları, aynı zamanda Polonya ve Çek Komiteleriyle güvenilir bir haberleşme kurulmalı, kesin anlaşmaya varılmalıdır. Kazaklar ülkede düzenin kurulmasını kuvvetle desteklemişti; Polonyalılarla Çeklere gelince, Rusya'da düzenin kurulması kendi varlıklarını önemle etkileyen bir konudur.

Her geçen gün haberler daha ürkütücü bir hal almaya başladı. Bikov'da bile hoşnutsuzluk baş göstermişti. Tutuklu generallerin salıverilmesini isteyen Kornilov yandaşları otomobilleriyle, Mogilev ve Bikov arasında mekik dokuyordu. Kazak Birliği üstü kapalı gözdağı verme yoluna bile başvurdu.

Olayların baskısı altında ezilen Duhonin hâlâ kararsızlığını sürdürüyordu. Kasımın 18'inde, tutukluların Don'a gönderilmesi için bir emir çıkardı, sonra hemen emri geri aldı.

Ertesi sabah çamurlara bulanmış bir otomobil Bikov lisesinin ana kapısına yanaştı. Şoför dalkavukluğa varan bir saygıyla otomobilin kapısını ardına kadar açtı, yaşlıca, sağlam yapılı bir subay indi içinden. Muhafız subayına gösterdiği belge, Kurmay Albay Kusonski adını taşıyordu.

“Genel karargâhtan geliyorum. General Kornilov’a özel bir mesaj getirdim. Komutanı nerede bulabilirim?”

Komutan, Tekin Alayı Komutanı Yarbay Ergart, ziyaretçiyi doğruca Kornilov’a götürdü. Kusonski kendini tanıttı ve sesine yapmacık bir önem edası vererek haberi bildirdi:

“Dört saate kadar, Mogilev karşı koymaksızın Bolşeviklere teslim olacak. General Duhonin, bütün tutukluların derhal Bikov’dan ayrılmalarını size söylememi emretti.”

Kornilov, Kusonski’yi Mogilev’deki durum hakkında sorguya çektikten sonra, Yarbay Ergart’ı çağırdı. Sol elinin parmaklarını bütün ağırlığını vererek masanın kenarına dayadı:

“Generalleri derhal salıverin. Tekinler bu gece yarısı yola çıkmaya hazır olmalıdır. Ben alayla birlikte gideceğim.”

Alayın demirhanesinde bütün gün körükler homurdandı, gıcırdadı durdu; kömürler akkor haline geldi, çekiç sesleri çın çın öttü, atlar örslerin sesinden ürküp kişnedi. Tekinler atlarının dört ayağını da nallıyor, koşumlarını onarıyor, silahlarını temizliyor, hazırlanıyordu.

Gün boyunca generaller hapishaneden teker teker ayrıldı. Ama gece yarısı, kurtların sevdiği saatlerde, ufak taşra kasabasının bütün ışıklarını söndürüp uykuya daldığı saatte, atlılar üçerli sıralar halinde lisenin avlusundan çıkmaya başladı. Kara silüetleri çelik rengi göğe karşı kalıptan çıkma kabartmalar gibi duruyordu. Koyun postundan uzun başlıklarını gözlerinin üzerine kadar indirmiş, yağlı, kara suratlarını kukuletalarının içine çekmiş, eyerlerinin üzerinde kambur duran atlılar, tüylerini kabartmış kocaman kara kuşlar gibi geçiyordu. Süvari kolunun orta yerinde, alay komutanının yanında Kornilov, omuzları düşmüş bir halde, yüksek, dayanıklı bir atın üzerinde oturuyordu. Kasabanın sokaklarında gürültüyle esen soğuk rüzgâra karşı arada sırada yüzünü buruşturuyor ve gözlerinin daracak çizgilerini kısıarak, başını kaldırıp yıldızlı, cam gibi göğe bakıyordu.

Yere hafif basan yeni nallanmış toynakların yumuşak tıptırtıları kasabanın sokaklarından geçerek varoşlarda kayboldu.

On İkinci Kazak Alayı iki günden beri geri çekiliyordu. Ağır ağır, bütün yol boyunca savaşa savaşa çekiliyordu, ama yine de bir çekilmeydi bu. Rus ve Rumen ordularının ağırlıkları engebeli toprak yol üzerinde inişli çıkışlı uzayıp gidiyordu. Alman ve Avusturya karma tümenleri geri çekilen orduları derinlemesine bir yan hareketiyle çember içine almış, halkayı kapatmaya çalışıyordu.

Bir akşam, On İkinci Alayla yanı başındaki Rumen tugayının çember içine düşmek üzere olduğu haberi geldi. Gece, koşulu topçu tümeninin bir bataryasıyla desteklenen On İkinci Alay, Golş Vadisinin alt yanında artçı mevzisine girme emri aldı. Nöbetçilerini diken alay, ilerleyen düşmanı karşılamaya hazırlandı.

Aynı gece Mişa Koşevoy ile Tatarski köyünden, azıcık mankafa bir adam olan Aleksey Beşniyak'ı gizli bir ileri karakol görevine yolladılar. İki adam, kullanılmayan bir kuyunun yakınında bir sel yatağının içine gizlendi ve rutubetsiz, ayaz havayı ciğerlerine çekti. Arada bir bulutlu gökten, uçuşlarını telaşlı feryatlarıyla belli eden bir yaban ördeği sürüsü geçiyordu. Sigara içmemeleri için verilen emre kızan Mişa, arkadaşının kulağına fısıldadı:

“Ne acayip şey bu hayat Aleksey! İnsanlar kör gibi el yordamıyla dolaşiyor sanki; bir birleşiyor, bir ayrılıyor, bazen birbirlerini çiğniyorlar... İşte şimdi sen de burada ölümün burnunun dibine gelince, kendi kendine bütün bunların ne demek olduğunu düşünürsün. Bana kalırsa dünyada, bir başka insanın ruhu kadar müthiş şey yoktur; ne istersen yap bir ruhun derinliklerine inemezsin... İşte senin yanında yatıyorum burada, kafandan neler geçtiğini bilemiyorum, hiçbir vakit de bilemedim; görünüşünün ardında ne biçim bir yaşam var bilmiyorum, sen de benim hakkımda bir şey bilmiyorsun... Belki de ben seni öldürmek istiyorum, oysa sen benim kafamdan geçenlerden haberin bile olmadan bana peksimet veriyorsun... İnsanlar kendi kendilerini de iyi tanımıyor. Yazın hastanedeydim. Yanımdaki yatakta Moskovalı bir asker vardı. Hiç durmadan, Kazakların nasıl yaşadığına dair bir sürü soru soruyordu. Kazakların kamçıdan başka bir şey bilmediğini sanıyorlar; Kazakların yabani olduklarını, içlerinde can yerine adi cam taşıdığını sanıyorlar. Oysa bizler de on-

lar gibi insanız, bizler de onlar kadar severiz kadını, kızı; bizler de üzülmünce gözyaşı dökeriz, ama başkasının sevincini paylaşmayız. Ne dersin Aleksey? Yaşamaya doyamadım ben; dünyada bu kadar güzel kadın olduğu aklıma geldikçe yüreğim sızlıyor... Kadınlara öylesine sevgi var ki içimde, severken canlarını yakabilirim... Hepsiyle yattım; kisası, uzununu, zayıfı, şişmanı. Ama insanın yaşamına öyle berbat bir biçim vermişler ki! Seni kandırıp bir kadına razı ediyorlar, ondan sonra ömrünün sonuna kadar ayrılamıyorsun ondan. O kaddından bıkmayacağımızı mı sanıyorlar? Şimdi bir de bütün bunlara tük dıkercesine savaş çıkardılar...”

Beşniyak hiçbir kötü niyeti olmaksızın, “Sana yeteri kadar sopa çekmemişler, öküz,” diye takıldı.

Koşevoy sırtüstü uzandı; cansız, soğuk toprağı elleriyle okşayarak hülyalı bir gülümsemeyle gözlerini göğün boşluğuna dikti.

Nöbetlerinin sona ermesine bir saat kala, Almanların baskınına uğradılar. Beşniyak bir el ateş edebildi, sonra düştü, acıdan dişlerini gıcırdatarak iki büklüm oldu. Bir Alman süngüsü bağırsaklarını deşti, mesanesini parçaladı ve omurgasına dayanarak titredi. Koşevoy bir dipçikle yere yuvarlanmıştı. İriyarı bir muvazzaf asker onu yarım verst kadar sırtında taşıdı. Mişa ayılırken kendi kanıyla boğulacağını sandı, ama soluk alarak gücünü toplayınca, Almanın sırtından aşağı atlaması güç olmadı. Arkasından yaylım ateşi açtılar, ama karanlıktan ve fundalıklardan yararlanarak kaçtı.

Çekilme durdurulduktan ve Rus-Rumen kuvvetleri kıskaktan kurtulduktan sonra On İkinci Alay cephe gerisine alındı. Onlara, kaçakları geçirmemek için, ileri karakollar çıkarak yolları tutmaları emri verildi. Gerekirse kaçaklara ateş edilecek ve yakalananlar koruma altında tümen karargâhına gönderilecekti.

Mişa Koşevoy, karakol görevine ilk çıkarılanlar arasındaydı. Koşevoy ile başka üç Kazak kaldıkları köyden ayrıldı ve sabah bir mısır tarlasının ucunda, yola yakın bir yerde mevzi aldı. Yol bir ormanın kenarından geçiyor, her yanı ekili, dalgalı bir vadide gözden kayboluyordu. Sırayla nöbet tutuyorlardı. Öğleden sonra, yoldan kendilerine doğru gelen on kişilik bir asker grubu gördüler. Askerler ormanın kenarına

vardıkları zaman durup sigara yaktı ve herhalde hangi yoldan gideceklerini tartıştıktan sonra, yollarına devam ederek sola kıvrıldılar.

Mişa Koşevoy mısır saplarının arasından kalkarken, “Ateş açalım mı?” diye sordu ötekilere.

“Başlarının üzerinden ateş et.”

“Hey, durun bakalım!”

Kazaklardan yüz adım kadar ileride bulunan askerler sesi duydu, bir an durakladı, sonra tekrar ağır ağır yollarına devam etti.

Kazaklardan biri, “Durun!” diye bağırarak havaya ateş etti.

Kazaklar tüfeklerini sağ ellerine alıp yere doğru eğik tutarak, ağır ağır giden askerlere yetişmek için koştu.

Kazak devriye koluna komuta eden çavuş, “Ne diye durmadınız be? Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Belgelerinizi gösterin bakalım!” diye bağırdı.

Askerler durdu. Üçü ağır ağır silahlarını omuzlarından çıkardı. İçlerinden biri eğilip ayakkabısının tabanını üst kısmına tutturarak teli yeniden bağladı. Hepsisi de inanılmaz bir pislik içindeydi, üstleri başları lime limeydi. Geceyi ormanda, çalılar arasında geçirdikleri belliydi, çünkü kaputlarının üstü kahverengi dikenlerle kaplıydı. İki piyade kasketi giymişti, ötekilerin başında düğmesi açılmış kulaklıkları sarkan kürk başlıklar vardı. Onların önderi olduğu anlaşılan uzun boylu, avurdu avurduna geçmiş, beli bükük bir asker hiddetle bağırdı:

“Ne istiyorsunuz be? Size bir kötülüğümüz mü dokundu? Ne diye kovalıyorsunuz bizi?”

Çavuş, sesini şöyle bir sertleştirerek, “Belgeleriniz!” dedi.

Mavi gözlü, harmandan yeni çıkmış bir tuğla kadar kırmızı suratlı bir asker, cebinden bir el bombası çıkardı. El bombasını çavuşun suratına doğru sallayarak arkadaşlarına baktı ve acele acele, Yaroslav lehçesiyle konuştu:

“Al işte, benim belgem bu delikanlı! Nah! Bu ferman yılın her gününde geçer. Ona göre gözünü aç. Bir savurdum mu bunu, arkandan parçanı bulamazlar. Anladın mı? Anladın mı ne dediğimi? İyice anlaşıldı mı?”

Çavuş kaşlarını çatıp onu yumruğuyla göğsünden iterek, “Oynama bel!” dedi. “Oynama, bizi korkutmaya da çalışma, zaten korkmuşuz yeteri kadar! Kaçaksınız siz, bizimle birlikte karargâha geleceksiniz. Sizin gibilerini görmek istiyorlar karargâhta.”

Askerler bakıştı ve silahlarını ellerine aldı. İçlerinden, maden işçisine benzeyen kara saçlı, zayıf biri dehşetle bakan gözlerini Kazakların üzerinde gezdirdi ve fısıldadı:

“Vallahi billahi tattırırız süngülerin tadını size ha! Basın hadi! Bana ilk yaklaşıp yapıştırdım kurşunu!”

Mavi gözlü asker el bombasını başının üzerinde sallıyordu. En önde duran uzun boylu, beli bükük olanı, paslı süngüsünün ucunu çavuşun kaputuna sürttü; madenci sövüp sayarak dipçiğini Koşevoy’a salladı. Koşevoy’un parmağı tüfeğinin tetiği üzerinde titredi. Kazaklardan biri, ufak tefek bir askeri, kaputunun yakasından yapışarak ve arkadan vurmasını diye de ürkek ürkek geriye dönüp bakarak bir kol boyu geriden sürükledi.

Mısır saplarının kuru yaprakları hışırıdıyordu. İnişli çıkışlı vadinin ötesinde mavi, dalga dalga, sıra sıra tepeler yükseliyordu. Köyün yakınındaki otlaklarda kıvrıla çalan kahverengi inekler dolaşıyordu. Rüzgâr ormanın ötesinde bir toz bulutunu döndüre döndüre havalandırdı. Kasvetli ekim günü uyuşuk bir sükûnetle doluydu; güneş ışınlarının serpildiği kırların üzerine mübarek bir durgunluk ve sessizlik çökmüştü. Ama hemen yolun kenarında insanlar anlamsız bir öfke içinde tepişiyor, yağmurun yumuşattığı bereketli toprağa birbirlerinin kanını dökmeye hazırlanıyordu.

Hırsları azıcık dindi; Kazaklarla askerler daha sakin konuşmaya başladı.

Koşevoy öfkeyle, “Cepheden daha üç gün önce çektiler bizi,” dedi. “Cephe gerisine kaçmadık biz! Oysa siz kaçılıyorsunuz, yuh olsun size! Yoldaşlarınızı bırakılıyorsunuz! Kim tutacak cepheyi? Arkadaşımı yanı başımda süngülediler, bir de kalkmış bizim savaşın tadını tatmadığımızı söylüyorsunuz bize!”

Başka bir Kazak, “Ne diye nefes tüketiyorsun be?” diye onun sözünü kesti. “Hadi, yürüyün karargâha, tartışma istemez.”

Maden işçisine benzeyen asker, “Çekilin yolumuzdan Kazaklar! Yoksa vururuz alimallah!” diye gözdağı verdi.

Çavuş çaresizlik içinde kollarını iki yana açtı:

“Çekilemeyiz kardeş! İsterseniz vurun bizi, ama yine de geçemezsiniz; bölüğümüz nah şu köyde konaklıyor...”

Uzun boylu, beli bükük asker bir korkutuyor, bir alttan alıyor, bir yalvarıyordu. Sonunda eğildi, pis çıkıntının içinden bir şişe aldı, Koşevoy’a göz kırpıp fısıldadı:

“Kazaklar, para veririz size; sonra, bakın... Alman votkası... aramızda daha başka şeyler de toplarız. İsa aşkına, bırakın da geçelim. Evimizde çoluk çocuğumuz var, bunun ne demek olduğunu siz de bilirsiniz... Canımız burnumuza geldi, dayanamıyoruz artık... Daha ne kadar sürecek bu? Tanrı adına! Bizi bırakacaksınız değil mi?” Çizmesinin koncundan kesesini aceleyle çekti aldı, silkeledi, içinden birer rublelik iki tane Kerenski banknotu çıkardı, banknotları ısrarla Koşevoy’un avucuna tıktı. “Al şunları! Al! Yarabbi!.. Siz merak etmeyin, biz geçeriz bir yolunu bulup. Paranın kıymeti yok. Olmasa da olur bizim için. Al hadi! Daha da buluruz...”

Utancından yerin dibine geçen Koşevoy, elini arkasında saklayarak geri çekildi, başını salladı. Yüzüne kan hücum etti, gözleri dolu dolu oldu. ‘Beni böyle deliye çeviren, Beşniyak’ın öldürülüğü!’ diye düşündü. “Ben savaşa karşıyken, şimdi kalkmış bu adamları tutuklamaya çalışıyorum. Ne hakkım var? Ne işim var benim burada? Ne alçak domuzum ben!”

Çavuşun yanına gitti, onu bir kenara çekti ve gözlerini kaçırarak sordu:

“Neden bırakmıyoruz sanki? Ne dersin, ha? Bırak gitsinler Allah aşkına!”

Çavuş utanılacak bir şey yapıyormuş gibi gözlerini oradan oraya gezdirerek cevap verdi:

“Gitsinler... Elimizden başka ne gelir? Nasıl olsa yakında aynı şeyi biz de yapacağız... Saklamaya ne gerek var?”

Askerlere dönerek hiddetle bağırdı:

“Namussuz herifler! Biz size adam gibi davrandık, saygı göster-

dik, siz bize para vermeye kalkışıyorsunuz! Bizim paramız yok mu sanıyorsunuz?” Mosmor kesilerek haykırdı:

“Çekin keselerinizi gözümün önünden, yoksa götürürüz sizi karargâha.”

Kazaklar kenara çekildi. Askerler yürüdü. Geriye, köyün bomboş sokaklarına bakan Koşevoy, kaçakların ardından bağırdı:

“Hey, yavrular! Ne diye güpegündüz yola çıkıyorsunuz? Şurada bir kuru var; girin, günü orda geçirin, geceleyin gidersiniz. Yoksa bir başka devriyeye rastlarsınız, enselerler sizi!”

Askerler kararsızlık içinde çevrelerine baktı; sonra kurtlar gibi, kirli gri bir çizgi halinde kavaklığa doğru saptılar.

• • •

Kasım başlarında Petrograd’daki ayaklanmanın dedikoduları Kazak birliklerine ulaşmaya başladı. Genellikle herkesten daha iyi haber alan karargâh emir erleri, Geçici Hükümetin Amerika’ya kaçtığını doğruladı; söylediklerine göre, denizciler Kerenski’yi ellerine geçirmiş, adamı baştan aşağı bir güzel tıraş edip orospu gibi katrana bulamış, sonra da iki gün Petrograd sokaklarında sürüklemişler.

Daha sonra Geçici Hükümetin devrildiği, iktidarın Bolşeviklerin eline geçtiğine ilişkin resmî haberler gelince Kazaklar ne olur ne olmaz düşüncesiyle seslerini kesti. Çoğu, savaşın son bulacağı umuyla bu habere sevinmişti. Ama Üçüncü Kazak Kolordusunun Kerenski ve General Krasnov’la birlikte Petrograd üzerine yürüdüğü, Kaledin’in de Kazak alaylarıyla güneyden ilerlemekte olduğu söylen-tileri gelince, korkuya kapıldılar.

Cephe darmadağın oldu. Ekimde askerler dağınık, örgütsüz gruplar halinde kaçmıştı; ama kasımın sonuna doğru taburlar ve alaylar bir bütün halinde mevzilerinden çekiliyor, bazen sadece hafif teçhizatlarını alarak, ama çoğunlukla alayın demirbaş eşyasını da yanlarında götürerek kaçıyor, depoları yağmalıyor, subaylarını vuruyor, yolda önlerine ne gelirse yağma ediyor ve içeriye, memleketlerine doğru, bendinden taşmış sel gibi akıyordu.

Bu yeni koşullar altında On İkinci Alaya verilen kaçakları durdurma görevinin hiçbir anlamı kalmadı. Kendi kesimlerini terk eden

piyadeler yüzünden açılan gedikleri kapatmak için boş yere tekrar cepheye sürüldüler ve ekimde yine geri çekildiler, en yakın tren istasyonuna yürütüldükten sonra, bütün alay mallarını, makineli tüfeklerini, cephane stoklarını ve atlarını vagonlara yükleyip mücadelenin alevleri içinde kalan Rusya'nın bağrına doğru yola çıkarıldılar.

On İkinci Alayın sevkiyat katarları Ukrayna'dan geçip Don'a doğru ilerledi. Znamenka yakınlarında Bolşevik Kızıl Muhafızları onları silahlarından tecrit etmeye çalıştı. Görüşmeler yarım saat sürdü. Koşevoy ile, bölük devrim kurulunun önderleri olan beş Kazak, silahlarıyla birlikte geçmek için izin istedi.

İstasyon Sovyeti'nin üyeleri, "Silahı ne yapacaksınız?" diye sordu. Hepsi adına Koşevoy cevap verdi:

"Silahlarımızla kendi burjuvazimizi, kendi generallerimizi tepeleyeceğiz! Kaledin'in kuyruğunu sıkıştıracağız!"

Kazaklar, "Silahlarımızı vermeyiz, ordu malı bu silahlar," diye dayattı.

Trenlerin yola devam etmesine izin verildi. Kremençug'da silahlarını almak için bir girişim daha yapıldı. Ancak Kazak makineli tüfek erleri makineli vagonların açık kapılarından istasyona doğru çevirdikten ve bir bölük Kazak hat boyunca dövüşmeye hazır bir durumda dizildikten sonra geçmelerine izin verildi. Yekaterinoslav yakınlarında bir Kızıl Muhafızlar Müfrezesiyle karşılıklı ateş açmaları da yarar sağlamadı; alayın bir kısmı silahlarından tecrit edildi, makineli tüfeklere, yüz sandıktan fazla cephaneye, sahra telefonlarına ve makaralarla tele el konuldu. Subaylarını tutuklamaları için yapılan öneriye Kazaklar ret cevabı verdi. Bütün yol boyunca bir tek subaylarını, alay komutanının yaverini kaybettiler; onu da Kazaklar kendileri ölüme mahkûm etti ve cezayı Uryupin'le Kızıl Muhafızlardan bir denizci yerine getirdi.

17 Aralık günü akşama doğru, Sinelnikovo İstasyonunda Kazaklar, yaveri sürükleye sürükleye trenden indirdi:

Omzunda bir Japon tüfeği, elinde bir mavzer tabancası olan seyreker dişli denizci, "Kazakları ele veren bu muydu?" diye sordu keyifli keyifli.

Uryupin soluk soluğa, “Yüzünü tanımaz mıyız hiç! Ta kendisi!” diye cevap verdi.

Yüzünü kavuran soğuğu ya da yediği dipçiğin acısını duymaksızın, tuzağa düşmüş bir hayvan gibi irileşmiş gözlerini çevresinde dolaştıran yaver, genç bir üsteğmendi. Uryupin’le denizci onu tren-den biraz uzaklaştırdı.

“Halkın ayaklanmasına sebep olanlar işte bunun gibi iblisler; bunun gibiler sebep oluyor devrime... Ohoo! Bu kadar titreme canımın içi, koparsın sonra,” diye hırladı Uryupin ve başından kasketini eline aldı, haç çıkardı.

“Üsteğmen, dikkat!”

Yayvan yayvan, pis pis gülümseyen denizci elindeki tabancayla oynayarak, “Hazır mısın?” diye sordu.

“Hazırım.”

Uryupin bir kere daha haç çıkardı, bir ayağını geriye atıp nişan almakta olan denizciye göz ucuyla baktı; dudaklarında pis bir gülümsemeyle, denizciden önce davranıp ilkin o ateş etti.

Çaplin yakınlarında alay yok yere Ukraynalılarla anarşistler arasında patlak veren bir kavgaya karıştı. Üç askerini kaybetti alay ve bir piyade tümeninin yolları tıkayan sevkیات katarlarını güçlükle çektiler, zor kullanarak geçebildi oradan.

Üç gün sonra alayın birinci parçası Millerovo İstasyonunda tren-den iniyordu; öbür parçası Lugansk’ta takılmıştı. İnenlerin yarısı dağılıp atlarına atladı, doğruca istasyondan evlerinin yolunu tuttu, geri kalanlar düzen içinde Kargin köyüne doğru ilerledi. Ertesi gün, yanlarında getirdikleri savaş ganimetleriyle Avusturyalılardan ele geçirdikleri atları satıp, alayın bütün parasını ve demirbaş eşyasını aralarında pay ettiler.

Koşevoy’la Tatarskili öteki Kazaklar akşam vakti köylerine doğru yola çıktı. Bir tepeyi tırmandılar. Aşağıda, Çir Irmağının kıvrımlar yapan buz beyazı kıyılarında, yukarı Don’un en güzel köyü, Kargin gözler önüne seriliyordu. Buharla işleyen değirmenin bacasından kesik kesik duman çıkıyordu. Köy meydanında siyah bir insan kalabalığı toplanmış, kilisenin çanları akşam duasına çağırıyordu.

Kargin sırtlarının ötesinde, Klimovski köyünün çevresindeki kavakların tepeleri görülüyordu. Onların da ötesinde, karla örtülü ufkun pelin mavisinde dumanlı bir gurup, parlak, mor ışıltılarla göğün yarısını kaplamıştı.

On sekiz atlı, üç yabancı elma ağacını besleyen bir höyüğün yanından tırısla geçti, eyerleri gıcırdayarak kuzeybatı yönüne doğru atlarını sürdüler. Ayaz gece, tepelerin sırtları ardında bir hırsız gibi pusuya yatmıştı. Yüzlerini kukuletalarıyla iyice örten Kazaklar, arada sırada atlarını baldırlayıp dörtnele kaldırıyordu. Artlarında güneye doğru akıp giden sert zeminli yolun üstünde, kulakları ağrıtabilecek kadar sert çınılıyordu nal sesleri. Yolun her iki yanında, donların son çözülüşünden kalma, eriye eriye küçülüp otların arasına sıkışmış kar parçalarının üzerindeki buzdan kabuklar, ay ışığında, sıvı bir ateş gibi dalgır dalgır tutuşuyordu.

Kazaklar sessizce atlarını baldırlıyordu. Yol güneye doğru akararak uzaklaşıyordu. Doğu yönünü bir orman sargı gibi sarıyordu. Yolun kenarındaki karlarda, tavşanların minik ayak izleri görülüyordu. Bozkırın üzerinde, ta yukarılarda Samanyolu, gümüş kakmalı bir Kazak kemeri gibi göğü kuşatıyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

I

1917 güzünün sonunda Kazaklar cepheden evlerine dönmeye başladı. Dikkati çekecek kadar yaşlanmış olan Hristonya ile, 52. Alayda onunla birlikte askerlik yapan üç kişi daha döndü. Parlak yanaklı Anikuşka döndü, topçu İvan Tomilin, Naili Yakov döndü. Onların ardından Martin Şamil, İvan Alekseyeviç, Zahar Korolyov, uzun boylu, kaba saba Borşçev geldi. Aralıkta, hiç beklenmedik bir sırada Mitka Korşunov çıkıverdi, bir hafta sonra da, On İkinci Alayda askerlik yapan Kazaklardan bir grup, Mişa Koşevoy, Prohor Zikov, Yepifan Maksayev, Andrey Koşulin ve Yegor Sinilin topluca sökün etti. Alayından ayrı düşen Fedot Bodovskov, bir Avusturyalı subaydan aldığı sıçan tüylü yakışıklı atını Voronej'den doğruca köyüne sürüp gelmişti. Daha sonraları, devrim ateşi sarmış Voronej eyaletinin köylerinden nasıl geçtiğini ve atının hızına güvenerek nasıl Kızıl Muhafız Müfrezelerinin burnunun dibinden kaçtığını sık sık anlattı.

Arkadan, Merkulov, Piyort Melehov ve Bolşeviklere katılan 27. Alaydan kaçan Nikolay Koşevoy geldi. Son zamanlara kadar İkinci Yedekler Alayında bulunan Gregor Melehov'un, Bolşeviklere katılarak Kamenskaya'da kaldığı haberini getiren de onlar oldu. Eskiden gözünü budaktan esirgemeyen bir at hırsız olan ve karışık günlerin ortaya çıkardığı yeniliğin aynı zamanda rahat bir yaşama kavuşma olasılığının çekiciliğine kapılarak Bolşeviklere geçen Maksim Griyaznov'u da geride bırakmışlardı. Maksim'in inanılmayacak kadar çirkin ve inanılmayacak kadar huysuz bir at düşürdüğünü anlattılar; hayvanın sırtında boydan boya gümüşü bir çizgi varmış, o kadar yüksek olmadığı gibi gövdesi uzun ve inek gibi de kırmızıymış. Gregor'dan pek söz etmediler. Söz etmek isteme-

dikleri belliydi; Gregor'un yolunun, köyün yolundan bambaşka bir yönde gittiğini biliyorlardı ve bu yolların bir daha birleşebileceği de kuşkuluydu.

Kazakların birer efendi ya da uzun zamandan beri beklenen birer misafir olarak döndükleri evlerinde sevinç vardı; sevdiklerini, akrabalarını ebediyen kaybetmiş olanların derin acılarını daha acımasızca bileyerek artıran bir neşe, bir sevinç... Geri dönmeyen, Galiçya, Bukovina, Doğu Prusya, Karpatlar ve Romanya tepelerinde top gürültülerinden bir matem marşı çalınırken cesetleri çürüyen pek çok Kazak vardı. Şimdi onların toplu mezarlarının tümsekleri üzerinde biten uzun yaban otlarını yağmur kamçılıyor, bu tümsekleri rüzgârın önünde savrulan kar kucaklıyordu. Başı açık Kazak kadınları, ne kadar koşarlarsa koşsunlar köyün ucuna ve gölgeler düşmüş gözlerini ne kadar dikerlerse diksinler uzağa, sevdiklerinin at üstünde eve dönüşünü asla göremeyecekti. Şişmiş, feri kaçmış gözleri nice gözyaşı dökerse döksün, bu gözyaşları onların acılarını alıp götürmeyecekti. Yıldönümlerinde ve anma günlerinde ne kadar ağlarlarsa ağlasınlar, doğu rüzgârları onların feryatlarını Galiçya'ya, Doğu Prusya'ya, toplu mezarların çökük tümseklerine iletemeyecekti.

Mezarları otlar nasıl bürürse, zaman da öylece acıyı sarar. Rüzgâr gidenlerin izlerini nasıl silerse, zaman da öylece, sevdiklerinin dönmelerini boş yere beklemiş olanlarla, hep boş yere bekleyecek olanların müthiş acılarını ve anılarını alır götürür, çünkü insan ömrü kısadır ve çimleri çiğnemek için dünyada hiç kimseye uzun bir zaman bağışlanmamıştır.

Prohor Şamil'in karısı, eniştesi Martin Şamil'i karısını okşarken ya da çocuklarına hediyeler verip onları dizlerinde hoplatırken gördükçe, başını katı yerlere çalıp kulübesinin toprak zeminini dişleriyle kemirdi. Çocukları çevresinde bir koyun sürüsü gibi eteğine asılıp, korkudan tekerlek gibi açılmış gözleriyle analarını seyrederek ulurlarken, o, elleriyle dizlerinin üzerinde yerlerde süründü, kıvrandı.

Ey aziz kadın, son gömleğini de parçala! Katı, karanlık geçen ömrünün seyrelttiği saçlarını yol, kan çıkarasıya kadar ısır dudaklarını; iştten yıpranmış ellerini yumruk yap ve boş evinin eşliğinde dövün!

Evinin sahibi yok, kocan gitmiş, çocukların babasız ve unutma, ne seni ne yetimlerini okşayan çıkacak ne de geceleri yorgun argın ya-
tağına yığıldığında başını tutup göğsüne bastıran bulunacak. Hiç
kimse sana vaktiyle onun söylediği şeyleri söylemeyecek, “Üzülme,
Aniska, nasıl olsa geçiniriz!” demeyecek. Başka bir koca bulamaya-
caksın, çünkü ağır iş, sefalet, çocuklar seni kuruttu, çirkinleştirdi.
Yarı çıplak çocuklarına bir baba çıkmayacak. Harcadığın olağanüstü
güçten soluk soluğa, tarlayı tek başına sen süreceksin, sen tırmıklamak
zorunda kalacaksın; biçerbağların teknesinden ağır buğday demet-
lerini arabaya yüklemek için yabanın ucunda kaldırırken, göbeğinin
altında bir yerin yırtıldığını hissedeceksin. Ve sonra kan dökerken,
kendini paçavraların altında gizleyerek acıdan kıvranacaksın.

Aleksey Beşniyak’ın anası, oğlunun eski çamaşırlarını evirip çe-
virerek, koklayarak acı gözyaşları döküyor, ama Mişa Koşevoy’un
getirdiği oğlunun son gömleğinin kıvrımları arasında ancak bir par-
ça ter kokusu bulabiliyordu. Başını gömleğin içine gömerek sarsıla
sarsıla feryat eden ihtiyar kadın, kirli pamuklunun üzerine gözyaş-
larından desenler çiziyordu.

Manitskov’un, Ozerov’un, Kalinin’in, Lihovidov’un, Yermakov’un
ve daha birçok Kazak’ın aileleri yetim kalmıştı.

Yalnız Stepan Astakov için kimse gözyaşı dökmedi; gözyaşı dö-
kecek kimsesi yoktu ki! Pencereleri tahtalarla kapatılmış, yazın bile
kasvetli görünen yıkılacak haldeki evi bomboş kalmıştı. Aksinya,
Yagodnoye’de yaşıyor, yine eskisi gibi köyde ondan hiçbir haber ala-
mıyorlardı; o ise köye hiç adımını atmıyor, belki de öyle bir istek
duymuyordu.

Yukarı Don bölgesi Kazakları evlerine gruplar halinde dönüyor-
du. Aralık ayında Vyeşenskaya Stanitsası köylerinin hemen hemen
bütün Kazakları dönmüştü. Tatarski köyünden gece gündüz, onar
kişilikten kırkar kişiliğe kadar Kazak grupları geçiyor, Don’un sol
yakasını izliyordu.

İhtiyarlar çıkıp, “Neredensiniz siz askerler?” diye sorardı onlara.

“Çornaya’dan; Zimovnaya’dan; Dubrovka’dan; Gorohovs-
kaya’dan,” cevapları gelirdi.

İhtiyarlar ıgneli ıgneli, “Demek savaşı bitirdiniz?” diye sorardı.

Atlılardan bazıları daha yumuşak, daha utangaç olanlar hafifçe gülümserdi:

“Gırtlığımıza kadar geldi dede! Asıl biz bittik!”

Ama gözü daha fazla dönmüş olanlar, içerenler ihtiyaçlara küfreden, “Gidin de kendiniz bir deneyin bakalım!” derdi. “Ne bu ahret soruları be? Amma da çok meraklı varmış ha!”

Kışın sonlarına doğru Novoçerkask yakınlarında iç savaşın belirtileri ucundan ucundan görünmeye başlamıştı, ama Don’un yuvarı bölgelerinde bir mezarlık sessizliği vardı. Yalnız evlerin içinde gizliden gizliye bir görüş ayrılığı kaynıyor ve bu görüş ayrılığı ara sıra su üstüne çıkıyordu. Yaşlılar, cepheden dönen Kazaklarla geçinemiyordu.

Köylüler, Don bölgesinin başkenti yakınlarında alevlenen savaştan ancak kulaktan kulağa haber alabiliyordu. Ortaya çıkan çeşitli siyasal eğilimleri iyice anlayamıyor, kulakları kırışte bekliyorlardı.

Ocağa kadar Tatarski köyünde yaşam sakin geçti. Cepheden dönen Kazaklar, savaşta katlanmak zorunda kaldıklarından da acı felaketlerin, sıkıntıların ta kapılarına kadar dayandığından habersiz, evlerinde, karılarının yanı başında dinleniyor, kendilerini besiyeye çekiyordu.

II

1917 Ocağında Gregor Melehov savaş alanında gösterdiği yararlıklardan ötürü teğmen rütbesine yükseltildi ve İkinci Yedek Alayına takım komutanı olarak atandı. Aynı yılın eylülünde zatürre geçirdikten sonra hava değişimi alarak evine döndü. Altı hafta evinde kaldı, sonra, bölge sağlık kurulunca sağlam görülerek alayına döndü. Ekim Devriminden* sonra bölük komutanlığına yükseltildi. Bu süre içinde çevresinde gelişen olayların bir sonucu olarak, aynı zamanda alayındaki subaylardan Teğmen Yefim İzvarin’in etkisiyle görüşleri önemli değişikliklere uğradı.

Gregor, İzvarin’le hava değişiminden döndüğü gün ahabap oldu, sonra da gerek görev sırasında, gerek görev dışında sık sık görüşerek, farkında olmaksızın onun etkisine girdi. Yefim İzvarin, hali

* 7 Kasım (Eski takvimde 25 Ekim) 1917 Proleter Devrimi. –cev.

vakti yerinde bir Kazak'ın oğluydu. Novoçerkask subay okulunda öğrenim görmüş, oradan da doğruca cepheye, Onuncu Don Kazak Alayına giderek bir yıl kadar hizmet etmiş, çok beğendiği kendi de-yimiyle, “St. George Nişanı ile, vücudunun uygun ve uygunsuz on dört yerine el bombası parçaları aldıktan” sonra İkinci Yedek Alayı-na aktarılmıştı.

Olağanüstü bir yeteneğe sahip, sıradan Kazak subaylarından epeyce yüksek düzeyde öğrenim görmüş bir insan olan İzvarin, Kazak özerkliğinin ateşli bir savunucusuydu. Şubat Devrimi onu kendine getirdi, gelişme fırsatı sağladı ve Kazakların ayrılımlarını öngören çevrelerle ilişkiler kurup, Don bölgesinin tam özerkliğe kavuşması, aynı zamanda Çarlık rejiminin Kazaklara el atmasından önce, Don'da var olan biçimde bir hükümetin kurulması yolunda akıllıca propagandalara girişti. Tarihi iyi bilirdi; ateşli, bununla birlikte duru görüşleri olan, uyanık zekâlı bir insandı ve Don Kazak-larının kendi hükümetlerini kurduğu, ilde bir tek Rus kalmadığı; kendi sınırlarını bekleyen Kazakların gerek Ukrayna, gerek Büyük Rusya ile onlara saygı göstermek gereğini duymaksızın, eşit koşullar altında konuşarak ticaretlerini, alışverişlerini yürütebilecekleri zaman sürecekleri özgür yaşamın tablosunu, dinleyicileri sürükleyen bir belagatle çiziyordu. İzvarin, kafa yapıları basit Kazaklarla, yarım yamalak öğrenim görmüş subayların başlarını döndürüyor, Gregor da onun büyüüne kapılıyordu. Başlangıçta aralarında şiddetli tartışmalar geçiyordu, ama yarı cahil Gregor muarızının hiç de dengi olmadığından, İzvarin söz düellolarından kolaylıkla galip çıkıyordu. Tartışmalar genellikle kışlanın bir köşesinde yer alır, dinleyiciler de hep İzvarin'i tutardı. İzvarin öne sürdüğü kanıtlar ve özellikle aşağı Don'un varlıklı Kazaklarının en derin, en aziz duygularına seslenen, gelecekteki bağımsız yaşamlarına ilişkin tablolarla Kazakların aklını çeliyordu.

“Peki ama, buğdaydan başka hiçbir şeyimiz olmadığı halde, Rusya'sız nasıl yaşayabiliriz?” diye sorardı Gregor.

İzvarin sabırla anlatırdı:

“Ben bağımsız ve herkesten ayrı yaşamayı sadece Don bölgesi için düşünmüyorum. Kuban'larla, Terek'lerle ve Kafkas dağlılarıyla

bir federatif sistemde, yani işbirliği içinde birlikte yaşayacağız. Kafkaslar maden yönünden zengindir, ne isterseniz vardır orada.”

“Maden kömürü de var mı?”

“Donets Havzası topu topu bir taş atımı uzakta.”

“Ama orası Rusya’ya ait.”

“Kime ait olduğu ve kimin topraklarında bulunduğu tartışmalı bir konudur. Ama Donets Havzası, Rusya’ya kalsa bile, yine de büyük bir şey kaybetmiş olmayız. Bizim federatif birliğimiz sanayiye dayanmayacak. Biz bir tarım ülkesiyiz, durum böyle olunca da ufak sanayimizin kömürünü Rusya’dan satın alabiliriz. Hem yalnız kömürle de kalacak değiliz. Rusya’dan satın almak zorunda olduğumuz daha bir sürü şey var: kereste, maden, mamul eşya vesaire; buna karşılık biz de onlara iyi cins buğday ve petrol vereceğiz.”

“Peki ayrılmakla ne kazanmış olacağız?”

“Çok basit! Önce onların siyasal himayesinden kurtulmuş olacağız. Rus çarlarının yıktığı düzeni yeniden kurup bütün yabancılarını atacağız. Makineler getirtmek suretiyle on yıl içinde tarımımızı öyle bir düzeye ulaştıracacağız ki, on kat zenginleşeceğiz. Bu topraklar bizimdir. Babalarımızın kanları suladı, babalarımızın kemikleri gübreledi bu toprakları; ama biz dört yüz yıldan beri Rusya’ya bağlıyız ve kendi çıkarlarımızı düşünmeksizin onun çıkarlarını savunmaktayız. Bizim denize açılan kapılarımız var. Güçlü bir ordu kurarız, bağımsızlığımızı zedelemeye ne Ukrayna, hatta ne de Rusya cüret edebilir.”

Orta boylu, biçimli vücutlu, geniş omuzlu İzvarin tipik bir Kazak’tı. Olgunlaşmamış yulaf rengi kıvrıkcık saçları, esmer bir yüzü, yatık bir alnı vardı ve sadece yanaklarıyla ağarmış kaşlarının üstleri güneşten yanmıştı. Tiz tenor sesini çok güzel ayarlayarak konuşurdu; konuşurken de birdenbire sol kaşını kaldırarak, bir şey kokluyormuş izlenimi yaratacak şekilde ufacık kanca burnunu kıvrırtma alışkanlığı vardı. Canlı yürüyüşü, kendinden emin duruşu ve kahverengi gözlerinin kaçamaksız bakışıyla alayın öteki subaylarından apayrı bir hali vardı. Kazaklar ona, belki alay komutanına duyduklarından da fazla içten bir saygı duyardı.

İzvarin’le Gregor baş başa uzun uzun konuşmalar yaptı. Toprağın ayaklarının altında bir kez daha sarsıldığını hisseden Gregor,

Moskova göz kliniğinde Garanja'yla tanıştığı zaman yaşadığı ruh durumuna benzer bir deneyim geçirdi.

Ekim Devriminden az zaman sonra, İzvarin'le aralarında uzun bir konuşma oldu. Çelişik güdülerin etkisiyle perişan haldeki Gregor, teğmene sakına sakına Bolşeviklerle ilgili düşüncelerini sordu.

“Söyle bana Yefim İvaniç, sence Bolşevikler haklı mı, haksız mı?”

İzvarin kaşını kaldırıp şakacı bir tavırla burnunu kırıştırarak cevap verdi:

“Bolşevikler haklı mı? Ha-ha! Evladım, daha yeni doğmuş bebeğe benziyorsun. Bolşeviklerin kendi programları, kendi planları, kendi umutları var. Onlar kendi görüş açılarından haklı, biz kendi görüş açımızdan haklıyız. Bolşevik Partisi'nin asıl adını biliyor musun? Bilmiyor musun ha? ‘Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi’dir. Anladın mı? ‘İşçi!’ Şimdilik köylülerle Kazaklara kur yapıyorlar, ama işçi sınıfına dayanır onlar. İşçileri kölelikten kurtarıyorlar, ama köylüleri belki eskisinden de beter bir köle durumuna düşürecekler. Gerçek yaşamda herkesin eşit pay alması diye bir şey olamaz. Eğer Bolşevikler iktidara gelirse, bu işçiler için iyi, geri kalanlar için kötü olur. Eğer monarşi geri gelirse bu toprak ağaları ve onlar gibiler için iyi, geri kalanlar için kötü olur. Biz ne onu ne de ötekini istiyoruz. Biz kendi hükümetimizi kurmalıyız, her şeyden önce de ister Kornilov olsun, ister Kerenski, ister Lenin, bütün koruyucularımızdan yakamızı kurtarmamız gerekir. Kendi topraklarımızda, onlar olmaksızın da geçinir gideriz biz. Tanrı bizi dostlarımızdan korusun, düşmanlarımızın hakkından nasıl olsa geliriz.”

“Ama Kazakların büyük bölümünün Bolşeviklere meylettığını biliyor musun?”

“Grişa, dostum, şunu iyicene kafana yerleştir, çünkü son derece önemlidir. Şimdilik köylülerle Kazakların yolları Bolşeviklerin yollarıyla birdir. Bu bir gerçektir, ama nedenini biliyor musun? Nedeni, Bolşeviklerin barış istemesi, derhal barış yapılmasını istemesidir, zira şu sıra savaştan Kazaklara gına gelmiş bulunuyor!” Kendi esmer ensesine çın çın öten bir şaplak attı ve şakacı bir tavırla yukarı kaldırdığı kaşını düzelterek bağırdı:

“İşte Kazakların Bolşevikliğe bulanışının ve bozkırda Bolşeviklerle omuz omuza yürümesinin nedeni budur. Ama... savaş bitip de Bolşevikler Kazakların mülküne el atar atmaz, Kazaklarla Bolşeviklerin yolları ayrılacaktır! Bu esastır, tarihsel yönden de kaçınılmaz bir şeydir. Bugünkü Kazak yaşamı düzeniyle sosyalizm, yani Bolşevik Devriminin en son, tamamlanmış hali arasında aşılmaz bir uçurum vardır! Ee, buna ne dersin bakalım?”

“Diyeceğim şu ki, hiçbir şey anlamadım!” diye belli belirsiz mırıldandı Gregor. “İki yol arasında karar vermekte güçlük çekiyorum. Sanki bozkırda bir tipide yolumu kaybetmiş gibiyim.”

“Bu şekilde de çıkamazsın işin içinden. Yaşam seni mutlaka bir çare aramaya, iki yoldan birini seçmeye zorlayacaktır.”

Bu konuşma ekim sonunda yapılmıştı. Kasımda, Gregor, devrim tarihinin Don bölgesi bölümü içinde önemli bir rol oynayan başka bir Kazak’la tanıştı. Gregor, Feodor Potyolkov’la tanıştı ve biraz bocaladıktan sonra, eski gerçek, yüreğinde tekrar yerini aldı.

Öğleden beri dondurucu bir yağmur yağıyordu. Akşama doğru hava açıldı ve Gregor, kendi bölgesinden gelmiş olan, 28. Alay onbaşlılarından Drozdov’a uğramaya karar verdi. Bir çeyrek saat sonra Gregor, Drozdov’un kapısının dışındaki paspasa ayaklarını siliyordu. Drozdov’un misafiri vardı, muhafız bataryası başçavuşlarının apoletini taşıyan iriyarı, sağlam yapılı bir Kazak, sırtı pencereye dönük olarak portatif karyolanın üzerinde oturuyordu. Siyah kumaş pantolonu içindeki bacaklarını iki yana açmış, iri kıllı ellerini geniş dizlerine dayamış, öne eğik bir durumda oturuyordu. Askerî gömleği o kadar dardı ki, göğüs kısmı patlayacakmış izlenimi bırakıyordu. Kapının gıcırdaması üzerine kısa boynunu çevirdi, soğuk bakışlarını Gregor’a dikti, sonra gözlerinin serin ışıltısını, dar göz yuvalarının kalın göz kapaklı karanlığı içine gömdü.

“Sizi tanıştırmak isterim! Gregor, bu Potyolkov; Ust-Koperskaya’dan, komşumuz sayılır.”

İki adam sessizce el sıkıştı, Gregor oturdu.

Gregor ev sahibine gülümsedi.

“Yerleri kirlettim. Kusura bakma.”

“Boş ver. Ev sahibem temizler... Çay ister misin?”

Ufak tefek, kertenkele kadar hareketli bir adam olan Drozdov, tütünden sararmış tırnağıyla semavere bir fiske atıp üzülmekle ekledi:

“Çayını soğuk içeceksin.”

“İstemiyorum. Zahmet etme.”

Gregor yeni tanıştığı adama bir sigara ikram etti. Potyolkov’un koca koca kırmızı parmakları, sigaraları sık yerleştirilmiş tabakanın içinde beceriksizce çabaladı ve “Allah kahretsin, yakalayamadım bir türlü,” diye söylendi. Sonunda döndüre döndüre bir sigara çıkarabildi ve (şimdi daha da kısılmış) gülümseyen gözlerini kaldırdı, Gregor’un yüzüne baktı. Onun rahat halinden hoşlanan Gregor sordu:

“Hangi köydensin?”

“Krutovski’liyim, ama son zamanlarda Ust-Klinovski’de oturuyorum. Krutovski’yi duymuşsundur herhalde?”

Gregor’la resmiyet gözetmeksizin serbestçe konuşuyordu, hatta bir ara ağır elini Gregor’un omuzuna koydu.

Potyolkov’un geniş, tertemiz tıraşlı yüzü hafifçe çopurdu. Bıyıkları iyice burulmuştu; saçları, ufak kulaklarının üzerine doğru başına yapışık iniyor, sol kaşının yukarısında biraz kıvrılıyordu. Kocaman, yukarı kalkık burnuyla gözleri olmasaydı insanda hoş bir izlenim bırakabilirdi. İlk bakışta hiçbir olağanüstülük yoktu gözlerinde, ama daha yakından baktıkça, Gregor bu gözlerin kurşun gibi ağır olduğunu hissetti. Miskete benzeyen ufacık gözler, kısık gözkapakları arasından âdeta mazgal gediklerinden bakıyormuş gibi ışıltıyor ve dikildikleri yerde inatçı bir ısrarla takılıp kalıyordu.

Gregor adama merakla bakarken, onun kendine özgü bir niteliğini fark etti. Potyolkov hemen hemen hiç gözlerini kırpmıyordu. Konuşurken ciddi bakışlarını ya konuştuğu kişiye dikey ya da eşya üzerinde dolaştırıyor, ama kıvrık, güneşten ağarmış, düşük kirpikleri hep hareketsiz kalıyordu. Yalnız arada sırada şişkin gözkapaklarını indiriyor, sonra birdenbire kaldırarak, saçma tanelerine benzeyen o gözleriyle tekrar nişan alıyordu.

“Şu nokta ilgi çekici kardeşler,” diye konuşmayı açtı Gregor. “Savaş bitecek, yeni bir yaşam biçimi başlayacak bizler için. Ukrayna’da ayrı bir hükümet kurulacak, Don’da Kazak Ordusu Konseyi hâkim olacak.”

“Yani, Ataman Kaledin demek istiyorsun,” diye sükûnetle düzeltti onu Potyolkov.

“Hepsi bir. Ne farkı var?”

“Ah, hiçbir farkı yok,” diye kabul etti Potyolkov.

Drozdov’la, muhafız bataryasından bu yabancıнын fikirlerine nasıl bir tepki göstereceğini merak eden Gregor, “Ana Rusya’ya veda etmiş bulunuyoruz,” diye İzvarin’in kanıtlarını özetlemeye devam etti. “Kendi hükümetimiz, kendimize göre bir yaşam tarzımız olacak. Ukraynalılar Kazak topraklarından dışarıya; sınırlara muhafızlar koyup kokolları içeri sokmayacağız! Eskiden atalarımız nasıl yaşıyorsa öyle yaşayacağız biz de. Sanırım, devrimin yararı asıl bize oldu. Ne dersin Drozdov?”

Drozdov kurnaz kurnaz gülümsedi, kıpırdandı:

“Tabii daha iyi olacak bizim için. Mujikler gücümüzü elimizden aldı, onların hükmü altında yaşamamıza olanak yok. Bütün atamanlar da Almandı: von Taube, von Grabbe, daha bilmem ne, bilmem ne. Bütün topraklarımızı bu kurmay subaylara verdiler. Hiç değilse şimdi biraz soluk alabileceğiz.”

Potyolkov sakin sakin, “Peki ama Rusya razı olur mu bütün bunlara?” diye ortaya bir soru attı.

Gregor, “Bana kalırsa razı olmak zorundadır,” diye cevap verdi.

“Her ne halse, hiçbir şey değişmeyecek. Çorba yine aynı çorba, ama eskisi kadar koyu olmayacak.”

“Bunu nereden çıkarıyorsun?”

Potyolkov, “Tabii ya,” diye saçma tanelerine benzeyen bakışlarını Gregor’a dikti. “Atamanlar eskiden olduğu gibi, çalışmak zorunda olan halkı ezmeye devam edecek. Yine birtakım ‘Ekselans’ların huzuruna çıkacaksın, yine burnunun üstüne yapıştıracaklar yumruğu. Güzel bir yaşam doğrusu! Boynuna bir değirmen taşı bağlayıp kendini ırmağa at, daha iyi!”

Gregor yerinden kalkarak bir aşağı bir yukarı gezinmeye başladı odanın içinde. Sonunda Potyolkov’un önünde durup sordu:

“O halde ne yapmamız gerek?”

“İşi bitirmemiz!”

“Ne işini?”

“Bir kez sürmeye başladın mı tarlayı, karığı sonuna kadar götüreceksin. Madem çarı devirip karşı-devrimi tepeledin, hükümetin halkın eline geçmesini sağlayacaksın. O eski zaman hikâyeleri hep masal. Eskiden bizi çarlar eziyordu, şimdi çar yerine ezecek başkaları çıkar nasıl olsa.”

“Şu halde sen nasıl bir kurtuluş çaresi düşünüyorsun Potyolkov?”

Potyolkov’un ağır, saçma tanelerine benzeyen gözleri, daracık odada ferah bir yer arar gibi tekrar oradan oraya gezindi.

“Seçimle başa gelecek bir halk hükümeti. Eğer generallerin eline düşersen yine savaş çıkar, savaştan da bıktık artık. Ah, insanların ezilmesine, savaşa sürülmesine olanak vermeyecek biçimde, halk hükümetleri bütün dünyada bir kurulabilseydi! Ama şimdi elimizde ne var ki? Eski pantolonu ters yüz etsek de delikleri yine kalır.” Potyolkov dizlerine kuvvetli bir şaplak attı ve eksiksiz, ufak, bembeyaz dişlerini göstererek gülümsedi:

“O eski günler hikâyesinden uzak durmaya bakalım, yoksa koşumu öyle bir vururlar ki, Çarlık devrine rahmet okuruz.”

“Peki bizi kim idare edecek?”

“Kendi kendimizi idare edeceğiz,” diye daha da gayrete gelecek cevap verdi Potyolkov. “Kendi hükümetimiz olacak. Yeter ki, Kaledin’ler kolanları azıcık gevşetsin, hemen atıveririz onları sırtımızdan.”

Gregor buğulanan pencerenin önünde durdu, sokağa, oynayan çocuklara, karşı evlerin ıslak damlarına, çitin dışında yükselen, yaprakları dökülmüş kavağın soluk gri dallarına dikti gözlerini; Potyolkov’la Drozdov arasındaki tartışmayı dinlemiyordu artık. Bir karara varmak niyetiyle, kendisini ezen karmakarışık düşünceler arasından gün ışığını görmek için çabalıyordu.

On dakika kadar durup pencere camına büyük harfler çizdi parmağıyla. Dışarıda, karşıdaki evin alçak damı ardında erken kışın günbatımı için için yanıyordu. Güneş, damın paslı mahyası üzerine kılıçlamasına oturtulmuş da, sağa ya da sola yuvarlanacakmış gibi duruyordu. Parktan doğru, sokak boyunca yapraklar hışırtılarla birbirini kovalıyor, Ukrayna’dan kopup gücünü hızla artırarak esen rüzgâr şehrin içinden fırtına gibi geçiyordu.

KOVOÇERKASK, Bolşevik Devriminden kaçanların toplandığı bir merkez haline geldi. Bir vakitler Rus ordularının kaderine hükmeden önemli generaller, gerici Don Kazakları arasında destek bulmak ve Don'u, Sovyet Rusya'ya karşı girişilecek bir taarruzda üs olarak kullanmak umuduyla Don'un aşağı bölgelerine akın akın geliyordu. Kasımın 2'sinde General Alekseyev kente vardı. Kaledin'le görüştüktan sonra, gönüllü müfrezeleri kurmak için çalışmaya koyuldu. Gelecekteki Gönüllü Ordusunun belkemiğini kuzeyden kaçan subaylar, Kadetler, öğrenciler, kendi sınıflarından çıkmış askerler, karşı-devrimi tutan Kazakların en gayretlileri ile, serüven ve Kerenski rubleleriyle de olsa yüksek bir ücret arayan adamlar meydana getiriyordu.

Kasımın sonunda, Alekseyev'in müfrezelerindeki asker sayısı bini aştığı sırada, başka generaller de geldi; Aralık 6'sında da Kornilov görüldü kentte. Bu süre içinde Kaledin hemen hemen bütün Kazak alaylarını Romanya ve Avusturya-Almanya cephesinden çekmeyi başarmış ve onları Don bölgesinin ana demiryolu hatları boyunca dağıtmıştı. Ne var ki üç yıl süren savaştan yorulmuş olan ve cepheden devrim havası içinde dönen Kazaklar, Bolşeviklerle savaşmaya pek de istekli görünmüyordu. Alaylar normal mevcutlarının üçte birine inmişti, çünkü odaları ocakları Kazakların burnunda tütüyordu ve onların köylerine doğru bu kendiliğinden akışlarının önüne geçebilecek hiçbir güç yoktu yeryüzünde. Petrograd'da sadece üç Don alayı vardı, ama onlar da fazla kalmadı orada.

Kaledin hiç güvenemediği bazı birlikleri yola getirmeye ya da onları en sadık birliklerle sararak tecrit etmeye çalıştı. Kasım sonlarına doğru, Kaledin devrimci Rostov üzerine, cepheden toplanan müfrezelerini ilk kez göndermeye kalkışınca, Kazaklar saldırmayı reddetti ve biraz ilerledikten sonra geri döndü. Bununla birlikte, parçalanmış tümenlerin birliklerini bir araya toplamak amacıyla kurulan geniş örgüt meyvelerini vermeye başladı. Kasımın 27'sinde Kaledin, emrinde birçok güvenilir gönüllü müfrezesi olduktan başka, bu süre içinde birkaç tabur toplayan Alekseyev'den de ödünç kuvvetler alabilecek duruma gelmişti.

Aralığın 2'sinde Rostov, Beyaz Muhafız Gönüllü Kuvvetleri tarafından savaşıyla alındı. Kornilov'un oraya gelişıyla birlikte de şehir, Gönüllü Ordusunun kuruluş merkezi oldu. Kaledin tek başına kaldı. Kazak birliklerini, Çaritsin ve Saratov eyaletlerinin yakınlarına kadar uzanan bölgenin sınırları boyunca yaydı. Bununla birlikte, en önemli görevlerde subaylardan oluşan çeteleri kullanıyordu; zayıflayan ordu idaresi sürekli olarak sadece onlara güvenebiliyordu.

Yeni askere alınan acemi erlerden kurulu müfrezeler Donets maden işçilerini bastırmaya gönderildi. Yüzbaşı Çernetsov, 58. Muvazaf Kazak Alayı birliklerinin de bulunduğu Makeyevka bölgesinde çalışmaya koyuldu. Novoçerkask'ta çeşitli müfrezelerle, az sayıda erden meydana gelen savaşıcı takımlar kuruldu; kuzeyde subaylarla çeteciler, "Stenka Razin" adı verilen müfreze içinde birleşti. Ne var ki Kızıl Muhafızların kolları bölgeye üç yandan yaklaşmaktaydı. Har- kov ve Voronej'de, Don'daki karşı-devrimcilere bir darbe indirmek için kuvvetler toplanmıştı. Ukrayna'dan esen rüzgârlar, ilk çatışmalara eşlik eden top gürültülerini getirmeye başlamıştı bile.

IV

DALGA dalga kaboran sarı beyaz bulutlar Novoçerkask üzerinden ağır ağır akarak geçiyordu. Katedralin pırıl pırıl yanan kubbesinin tam üzerinde, gökte, pembe bir gümüş gibi parlayan sar- kık uzun kuyruğuyla, kurşuni, kıvrıcık koyun postu gibi bir bulut masmavi boşlukta asılı duruyordu.

Yükselen güneş parlak değilse de Ataman Sarayının pencereleri güneş ışınları altında ışıltılı ışıltılı yanıyordu. Evlerin eğik, sac kaplı dam- ları parıltıyor, Sibirya tacını elinde tutan Yermak'ın tunç heykeli bir gün önce yağın yağmurun ıslaklığını taşıyordu hâlâ.

Bir Kazak piyade mangası, yürüyüş kolunda Kreşçenski tepesini tırmanıyordu. Tüfeklerine takılı süngülerinin ucunda güneş ışınla- rı bir zemberek gibi açılıp kapanarak oynayıyordu. Kazakların belli belirsiz duyulan uygun adımları, arada sırada gelip geçenlerin ayak sesleriyle bir drojkinin takırtısından başka hiçbir sesin çıkmadığı sabahın billur sessizliğini bozmuyordu.

O sabah, İlya Bunçuk, Moskova treniyle Novoçerkask’a geldi. Eski pardösüsünün eteklerini aşağı doğru çekiştire çekiştire ve bu sivil elbiseler içinde kendisini azıcık biçimsiz, bir garip hissederek, vagondan en son o indi.

Bir jandarmayla, ikisi birden bir şeye gülen iki kız, peronda bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Bunçuk, ucuz, eski püskü valizi koltuğunun altında, şehire indi. Şehri bir baştan bir başa geçtiği halde hemen kimseye rastlamadı. Yarım saat yürüdükten sonra ufak, bakımsızlıktan harap bir evin önünde durdu. Ev yıllardır tamir yüzü görmemiş, zamanla yıpranmıştı; çatısı bel vermiş, duvarları çarpılmış, panjurları gevşemiş, pencereleri yamulmuştu. Bunçuk çitin kapısını açarken gözlerini evin üzerinde ve küçük avluda dolaştırdı; sonra acele acele merdivenleri çıktı.

İçi kereste dolu bir sandık evin daracık koridorunun yarısını kapamıştı. Karanlıkta dizini sandığın köşesine çarptı Bunçuk, ama acıyı hiç duymaksızın kapıyı açtı. Basık tavanlı ilk odada kimse yoktu, ikinci odaya doğru yürüdü, eşikte durdu. Yalnız bu eve özgü, çok, ama çok iyi tanıdığı koku başını döndürdü. Gözleri bütün odayı içine aldı; köşedeki ikon, karyola, masa, masanın üzerindeki ufak, benek benek ayna, birkaç fotoğraf, birkaç eğri büğrü sandalye, bir dikiş makinesi ve ocağın üstünde duran kararmış semaver. Kalbi birdenbire hızla atmaya başlayan Bunçuk, valizini yere attı ve mutfığa göz gezdirdi. Yüksek, yeşil badanalı ocak sanki hoş geldin diyordu ona; mavi pamuklu bir perdenin ardından, ziyaretçilere alışık olmadığı anlaşılan yaşlı bir tekir kedi, gözleri neredeyse insanca bir merakla parıldayarak gözetliyordu. Masanın üzerinde kirli tabaklar dağınık bir şekilde duruyordu, bir taburenin üstüne de bir yün yumağıyla, bitmemiş bir çorap tekini taşıyan pırıl pırıl dört tığ bırakılmıştı.

Sekiz yılda hiçbir şey değişmemişti. Sanki her şeyi öyle, olduğu gibi daha bir gün önce bırakmıştı. Koşarak dışarıya, merdiven başına çıktı. Avlunun karşı köşesindeki sundurmanın kapısından yaşlı, beli bükük bir kadın çıktı. ‘Annem! Ama o mu? O mu?’ Dudakları titreyerek kadını karşılamaya koştu, giderken de kasketini koparırcasına çekti aldı başından.

Kadın durup eliyle gözlerine gölge ederek, “Kimi istiyorsunuz?” diye sordu korkuyla.

“Anneciğim!” diye kelimeler Bunçuk’un hançeresinden boğuk boğuk koptu. “Beni tanımadın mı?” Sendeleye sendeleye annesine doğru yürüdü ve sesini duyan kadının yumruk yemiş gibi sallandığını gördü. Annesi koşmak istedi, ama gücü elvermedi ve şiddetli bir rüzgârla pençeleşiyormuş gibi kesik kesik hamlelerle ilerledi. Bunçuk onu kollarının arasına aldı, kırıksıklarla dolu yüzünü, korku ve sevinçle donuklaşan gözlerini öptü; kendi gözleri ise çaresizlik içinde kırıpşıp duruyordu.

“İlyâ! İlyuşa! Yavrucuğum benim! Tanımadım seni... Tanrım, nereden çıktın?” diye fısıldadı ihtiyar kadın.

Eve girdiler. Bunçuk ödünç pardösüsünü rahat bir nefes alarak çıkarıp attı ve masanın başına oturdu.

“Seni bir daha görebileceğimi hiç sanmıyordum... Kaç yıl oldu?... Canım... Nasıl tanıyayım seni, o kadar büyümüşsün, o kadar da yaşlanmış görünüyorsun ki!”

“Ee, sen nasılsın anneciğim?” diye sordu Bunçuk gülümseyerek.

Kadın telaşlı telaşlı dolaşıyor, sofrayı kurup semavere kömür koyarken parça parça, bağlantısız cevaplar veriyordu. Gözlerinden yaşlar boşanarak tekrar tekrar dönüp geliyor, oğlunun başını göğsüne bastırarak okşuyordu. Su kaynattı, kendi eliyle oğlunun başını yıkadı, sandığın dibinden eskilikten sararmış temiz iç çamaşırları çıkardı, Bunçuk’a yemek verdi ve gözlerini oğluna dikip sorular sorarak, aynı zamanda başını üzüntüyle iki yana sallayarak gece yarısına kadar oturdu.

Bunçuk yatağa girdiğinde komşu kilisenin çanı ikiyi çalmıştı. Hemen uykuya daldı; rüyasında tekrar sanat okulu öğrencisi olmuştu, oyun oynamaktan yorgun, kitapların üzerinde uyuklarken gördü kendini. O tam uyurken, annesi mutfağın kapısını açıp, sert bir sesle soruyordu:

“İlyâ, yarınki derslerini öğrendin mi?” Bunçuk yüzünde gergin ve hiç kaybolmayan mutlu bir gülümsemeyle uyudu.

Gece annesi birkaç kez onun yanına gitti, battaniyesini, yastığını düzeltti, kocaman alnını öpüp tekrar usulca dışarıya çıktı.

Bunçuk evinde topu topu bir gün kaldı. Sabah asker kaputu ve yeni, haki bir kasket giymiş bir yoldaş geldi, alçak sesle bir şeyler konuştu onunla; adam gittikten sonra Bunçuk'u bir telaş aldı; çarçabuk valizini topladı, üzerine uymayan pardösüsünü giydi. Bir aya kalmadan tekrar geleceğine söz vererek annesine alelacele veda etti.

“Şimdi nereye gidiyorsun İlya?”

“Rostov’a anneciğim, Rostov’a. Yakında dönerim... Korkma anneciğim... Korkma,” diye onu avuttu Bunçuk.

Kadıncağız boynuna asılı ufak bir haçı telaşla çıkardı ve oğlunu öperken haçın ipini onun başından geçirdi. Titreyen parmaklarıyla haçı Bunçuk’un boynunda düzeltirken fısıldadı:

“Tak bunu İlya. Tanrım, sen onu koru, sen onu bağışla; kanatlarını siper et ona. Dünyada biricik varlığım o...” Bunçuk’a hasretle sarılırken kendisini tutamadı, dudaklarının kenarları titredi ve acı acı aşığı doğru kıvrıldı. Bahar yağmuru gibi ılık gözyaşı damlaları birbiri ardınca Bunçuk’un kıllı elinin üstüne dökülmeye başladı. Bunçuk annesinin ellerini boynundan çözdü ve yüzü bulutlanmış bir halde koşarak evden ayrıldı.

• • •

Rostov garındaki kalabalık sığırlar gibi üst üste yığılmıştı ve yerler ayak bileklerine kadar sigara izmariti, ayçiçeği kabuğuyla örtülmüştü. İstasyon meydanında şehir garnizonu askerleri teçhizat, tütün ve çaldıkları şeyleri satıyordu. Güney ülkelerinin liman şehirlerinde rastlanan cinsten kozmopolit, arı kovanı gibi bir kalabalık ağır ağır, uğuldayarak hareket ediyordu. Sigara satan çocuklar, “As-s-s-malov, As-s-s-malov!” diye bağırıyordu.

Görünüşü kuşku uyandıran doğulu bir adam, önünü açtığı palatosunu gözüyle işaret ederek, bir suikastçı edasıyla Bunçuk’un kulağına fısıldadı:

“Efendi, yurттаş, ucuza veriyoruz.”

Tam garın ağzında kümelenmiş olan satıcı kızlar ve kadınlar avaz avaz haykırıyordu:

“Ayçiçeği! Kavrulmuş ayçiçekleri!”

Tören üniformalarıyla, kurdeleleriyle, yaldızlı düğmeleriyle, çamura bulanmış bol paçalarıyla Karadeniz filosundan altı denizci aralarında konuşarak, kahkahalar atarak, kalabalığı yara yara geçti. Halk onlara saygıyla yol veriyordu.

Bunçuk kalabalığı ite kaka Parti Komitesi binasını arayıp buldu ve merdivenden birinci kata çıktı. Omuzunda Japon tüfeği taşıyan bir Kızıl Muhafız onun yolunu kesti. Tüfeğin ucundaki süngü kısa ve enliydi.

“Kimi istiyorsunuz yoldaş?”

“Yoldaş Abramson’u istiyorum. Burada mı kendisi?”

“Soldan üçüncü oda.”

Bunçuk gösterilen odanın kapısını açtı ve kısa boylu, iri burunlu, siyah saçlı bir adamın, yaşlıca bir demiryolcuyla konuşmakta olduğunu gördü. Adam sol elini ceketinin klapası altına sokmuş, sağ elini ise havada düzenli olarak sallamaktaydı.

“Daha iyi olması gerek!” diyordu siyah saçlı adam. “Böyle örgütlenme olmaz! Propagandalara bu şekilde devam ederseniz, istediğinizin tam tersi sonuçlar alırsınız.”

Demiryolcunun yüzündeki kaygılı ve suçlu ifadedden adamın kendisini haklı gösterecek bir şeyler söylemek istediği belliydi, ama öteki onun ağzını açmasına izin vermiyordu. Son derece öfkelenmişti anlaşılan siyah saçlı, bağırıyordu:

“Miçenko’yu hemen alın görevden! Bu böyle gitmez. Aranızda olup bitenlere göz yumamayız. Verhotski bunun cevabını Devrim Mahkemesi önünde verecektir. Tutuklandı mı kendisi? Tutuklandı ha? Kurşuna dizilmesi için ısrar edeceğim!” diye haşın bir tonla bitirdi sözünü. Hâlâ kendisini iyice toparlayamamış bir halde Bunçuk’a dönüp sert bir sesle sordu:

“Ne istiyorsun?”

“Abramson siz misiniz?”

“Evet.”

Bunçuk Petrograd Parti Komitesinden aldığı belgeleri ona vererek, pencerenin içerlek kenarına oturdu. Abramson mektupları dikkatle okudu, sonra kabalığından dolayı pişmanlığını belli eden sıkıntılı bir gülümsemeyle Bunçuk’a döndü:

“Biraz bekleyin, bir iki dakika sonra konuşuruz sizinle.”

Demiryolcuyu gönderdi, kendisi de çıktı ve bir iki dakika sonra, yanında levent gibi, tertemiz tıraşlı, çenesinde kılıç yarası izi bulunan muvazzaf bir subayla döndü.

“Bu bizim askerî Devrim Komitesi üyelerindendir. Tanışınız. Siz, yoldaş... Affedersiniz soyadınızı unuttum.”

“Bunçuk.”

“Yoldaş Bunçuk, makineli tüfekçisiniz değil mi?”

“Evet.”

Subay, “Tam bizim aradığımız adam,” diye gülümsedi ve kulağının dibinden çenesinin ucuna kadar uzanan yara izi boydan boya pembeleşti.

Abramson, “Kızıl Muhafızlar örgütünde, işçiler arasında makineli tüfek müfrezeleri kurabilir misiniz? Ama elden geldiği kadar kısa bir zamanda?” diye sordu.

“Gayret ederim. Bu bir zaman meselesidir.”

“Peki, ne kadar zamana ihtiyacınız var? Bir hafta mı... İki mi, üç mü?” diye umutla gülümseyerek Bunçuk’a doğru eğildi.

“Birkaç gün.”

“Mükemmel!”

Abramson alnını ovuşturdu ve göze çarpacak kadar sinirli bir tonla konuştu:

“Şehir garnizonu erlerinin morali fena halde bozuk; bugün onların gerçek bir güvenilirliği yok. Biz, yoldaş Bunçuk, burada işçilere güveniyoruz, sanırım her yerde olduğu gibi. Denizciler, evet, ama askerlere gelince... Bunun için, anlarsınız ya, kendi makineli tüfekçilerimizin olmasını istiyoruz.”

Sakalının mavimtırak buklelerini çekiştirerek sordu:

“Maddi durumunuz nasıl? Neyse, bunu hallederiz. Öğle yemeği yediniz mi bugün? Hayır, yememişsinizdir tabii.”

Bunçuk, Abramson’un bir böceği andıran başında, sağ tarafında, göz kamaştırıcı parlaklıktaki kırışmış saç tutamına bakarken, bu adama birdenbire kanının kaynadığını hissederek içinden şöyle geçirdi:

‘Bir bakışta insanın tok mu, aç mı olduğunu anladığına göre kendisi de vaktiyle açlık çekmiş, saçlarının bu kadar kırıştığına bakılırsa da sürüyle felaket, dehşetli günler geçirmiş olmalı.’ Yol gösteren birinin ardından Abramson’un evine giderken yine onu düşünüyordu:

‘İyi bir adam, gerçek bir Bolşevik! Katı ama yine de iyi, insanca bir yanı var. Bir sabotajcıya tereddüt etmeden ölüm cezası veriyor, ama öte yandan yoldaşlarının gereksinimlerini de hemen anlayıveriyor.’

Bunçuk hâlâ bu karşılaşmanın bıraktığı sıcak izlenim altında, Abramson’un Tagonrog’un ucundaki evine vardı, ev sahibesine Abramson’un gönderdiği notu verdi, biraz yemek yedi, sonra dinlenmek için ufak, tıka basa kitapla dolu bir odadaki karyolaya uzandı. Hemen uyuyakaldı.

V

BUNÇUK sonraki dört gün sabahın erken saatlerinden akşam karanlığına kadar, Parti Komitesi’nin kendisine ayırdığı işçilerle uğraştı. Barış zamanında çeşitli zanaatlarda çalışmış, yaşları birbirine uymayan, hatta milliyetleri bile başka başka olan on altı kişiydi bunlar. Biri Hvilıçko adında bir Ukraynalı, diğeri Rus uyruğuna geçmiş Mihalidi adlı bir Yunanlı olan iki tane yükleme boşaltma işçisi; Stepanov adında bir mürettip; sekiz torna-tesviye işçisi; Paramonov madenlerinden Zelenkov adında bir maden işçisi; Yevorkyan adında çelimsiz bir Ermeni fırıncı; Rebinder adında Rus uyruğuna geçmiş bir Alman olan usta bir makine tamircisi ve demiryolu tamir atölyelerinden iki işçi vardı. İçi pamuklu bir asker kaputu ve ayaklarına çok büyük gelen çizmeler giymiş bir kadın da Bunçuk’a on yedinci mektubu getirdi. Bunçuk mühürlü mektubu alırken sordu:

“Dönüşte benim için karargâha uğrayabilir misiniz?”

Kadın gülümsedi, yazmasının altından çıkan gür bir perçemi sıklılgan bir hareketle içeri soktu, sinirli bir tonla cevap verdi:

“Beni size...” sonra bir anlık şaşkınlığını yenerek, “makinelî tüfekçi olarak gönderdiler,” diye ekledi. Bunçuk kıpkırmızı kesildi:

“Akıllarını mı kaçırmış bunlar? Ben burada kadın taburu mu kuruyorum? Özürlülerim, ama bu size uygun bir iş değil; ağır bir iş, üstelik erkek kuvveti ister. Hayır, sizi kabul edemem.”

Kaşları hâlâ çatık, mektubu açtı ve satırlara acele göz gezdirdi. Dilekçede sadece parti üyesi Anna Pogudko’nun makineli tüfek bölümüne atandığı bildiriliyordu, ama dilekçeye Abramson’un bir mektubu da ilişti; mektupta şöyle deniyordu:

Aziz Yoldaş Bunçuk;

Anna Pogudko’nun şahsında size iyi bir yoldaş gönderiyoruz. Israrlı isteğine dayanamadık, umarız ki onu savaştı bir makineli tüfekçi yaparsınız. Kızı tanırım. Onu size içtenlikle salık verebilirim; değerli bir işçidir. Yalnız bir şeye dikkat etmenizi istiyorum: çok çabuk öfkelenen, gururlu bir yaratılışı vardır (henüz toyluğundan kurtulamadı). Düşüncesizce hareketlere kalkışmasına meydan vermeyin ve ona göz kulak olun.

Hiç kuşkusuz müfrezinizin çekirdeğini o sekiz torna-tesviye işçisi meydana getirecektir. Bunların içinde, çok yetenekli ve devrime bağlı bir yoldaş olan Bogovoy’a özellikle ilgi gösteriniz. Makineli tüfek müfrezeniz yapı itibarıyla uluslararası bir nitelik taşıyor ki, bu da iyi bir şey; dövüşme yeteneğini artırır.

Eğitime hız verin, Kaledin’in bize saldırmaya hazırlandığı haberleri kulağımıza geliyor.

Yoldaşça selamlarla,

Abramson

Bunçuk gözlerini önünde dikilen kıza çevirdi. Karargâh olarak kendisine ayrılan bodrumun donuk ışığı kızın yüzünü gölgeliyor, çizgilerini gizliyordu.

Bunçuk inceliksiz bir tavırla, “Eh, ne yapalım,” dedi. “Madem kendiniz istemişsiniz... Abramson da kalabileceğinizi söyledikten sonra...”

• • •

Makineli tüfeğin başına salkım saçak toplanmış, birbirlerinin sırtına abanarak meraklı gözlerle, makineli tüfeğin Bunçuk’un usta elleri altında parçalara ayrılışını seyrediyorlardı. Sonra, Bunçuk

parçaları yeniden birleştirdi, her parçanın nitelik ve işlevini anlatıp onlara makineli tüfeğın nasıl kullanılacağını, nasıl doldurulacağını, nasıl nişangâh ayarını yapılacağını, mermi yolunun ve menzilinın nasıl tayin edileceğini öğretti. Sonra kendilerini düşman ateşinden nasıl koruyacaklarını gösterdi, makineli tüfeğı hâkim bir noktaya kurmanın ve mermi sandıklarını düzgün yerleştirmenin öneme dikkatlerini çekti.

Birinin, yani fırıncı Yevorkyan'ın dışında diğerk on yedisi çarçabuk öğreniverdi. Bunçuk kaç kez gösterdiyse de Yevorkyan yine aklında tutamadı ve iyice şaşırıp kafası karışmış bir halde mırıldandı:

“Niye doğru olmuyor be? Ah!.. Ne aptalım ben... Bu parçanın orada olması gerekirdi... Ama yine doğru değıl!” diye umutsuzluk içinde bağırdı, “Neden?”

Alnında ve yanaklarında mavi barut lekeleri olan esmer adam Bogovoy, onu taklit ederek, “Nedeni şu!” dedi. “Doğru olmuyor çünkü sen aptalsın. Bak, böyle yapman gerek.” Kendinden emin bir tavırla parçayı yerine oturttu. “Çocukluğumdan beri askerliğe merakım vardır.” Güflüşmeler arasında yüzündeki mavi lekeleri işaret etti:

“Bir top yapmak istemiştim, ama patladı, ben de ağızımın payını aldım. İşte onun için bu kadar elim yatkın.”

Gerçekten de makineli tüfeğın tekniğini ilk kavrayan o olmuştu. Sadece Yevorkyan geride kalıyordu; sık sık sinirli bir şekilde sızlandığı duyulurdu:

“Yine yanlış oldu, ama neden? Bilemiyorum!”

Sinirli, ıslak dudaklı Mihalidi, “Ne eşşek! Ne eşşek be!” derdi öfkeyle. “Bütün Nahicevan'da bunun gibi bir tane daha yoktur.”

Çok konuşkan olmayan Alman Rebinder, “Olağanüstü denecek kadar aptal,” diye onaylardı.

Hviliçko, taklit ederek, “Bu iş hamur yoğurmaya benzemez,” der, hepsi birden temiz yürekle gülerdi.

Ama Stepanov öfkeden yüzü kıpkırmızı kesilerek bağıırırdı:

“Alay edeceğinize, yoldaşınıza göstersenize!”

Demiryolu tamir atölyelerinden gelen, elleri ayakları kocaman, patlak gözlü Krutogorov da onu desteklerdi:

“Orda durmuş gülüyorsunuz, aptallar, ama burada iş kalıyor! Yoldaş Bunçuk, bir şey söyle şu mağara adamlarına ya da defet onları gitsinler! Devrim tehlikede, oysa bunlar durmuş gülüyor!” Balyoz gibi yumruğunu sallardı.

Anna Pogudko büyük bir merakla her şeyi soruyordu. Bunçuk’a nefes aldırıyor, kolunu çekiştiriyor, bir türlü makineli tüfeğin başından ayrılmak istemiyordu.

“Peki, ya su silindirindeki su donarsa ne olur?.. Rüzgâr güçlü estiği zaman ne kadar sapma payı vermek gerek?” Ilık ılık pırıldayan siyah gözlerini merakla Bunçuk’un yüzüne dikerek, sorularıyla Bunçuk’u bunalıttı.

Onun yanında Bunçuk’a bir acemilik gelir ve Bunçuk âdeta öç alır gibi herkesten çok ona titizlenir, abartılı bir soğuk tavır takındı kızı karşı. Ama her sabah saat tam yedide kız, ellerini ceketinin kol yenleri içine sokmuş, kocaman asker çizmelerini sürüye sürüye bodrumdan içeri girince, Bunçuk tanımadığı, heyecanlı bir duygunun sıkıntısını duyardı içinde. Kız ondan biraz daha kısaydı; bütün sağlıklı işçi kızlarında olduğu gibi toplu, gürbüz bir yapısı vardı, hafif kamburumsu duruyordu ve bütün yüzüne garip bir güzellik veren o iri, sert bakışlı gözleri olmasa, belki ona güzel bile denemezdi.

İlk dört gün içinde Bunçuk ona doğru dürüst bakma fırsatını pek bulamadı. Bodrumdaki aydınlık azdı, ayrıca kızın yüzünü inceleme fırsatını bulsa bile, bakmaya sıklıyordu. Beşinci günün akşamı bodrumdan birlikte çıktılar. Kız önden gidiyordu, ama en son basamakta bir şey sormak için durup dönünce, akşam aydınlığında onu gören Bunçuk’un nefesi kesildi. Kız durmuş cevap bekliyor, başını hafifçe yana eğip gözlerini Bunçuk’a dikmiş, bir eliyle saçlarını geriye doğru tarıyordu. Ama Bunçuk onun ne sorduğunu anlamadı bile. Acıyla karışık haz veren bir duygu içinde basamaktan çıktı. Yazmasını çıkarmadan saçlarını düzeltmek güç geldi kızı ve saçlarıyla uğraşırken, pembe burun kanatları hafifçe titredi. Ağzının çizgileri güçlü olmakla birlikte bir çocuğunki kadar yumuşaktı. Yukarı kalkık üst dudağının üzerinde, tenine göre esmer kaçan incecik tüyler vardı. Bunçuk bir darbe yemişçesine başını önüne eğdi ve aktör gibi yapmacık bir tavırla şaka yaptı:

“Anna Pogudko, 2 numaralı makineli tüfekçi, bir insan mutluluğu kadar güzelsiniz.”

“Saçma!” dedi kız sert bir sesle ve gülümsedi. “Saçma, yoldaş Bunçuk! Yarın atış talimine ne vakit çıkacağımızı soruyordum.”

Gülümsemesi ona daha basit, daha yanına yaklaşılr, daha cismani bir görünüş verdi. Bunçuk kızın yanında durdu, bakışlarını dalgın dalgın sokağın aşağılarına, toprağa yaslanan güneşin her şeyi mor bir renk seline boğduğu yana çevirdi. Yumuşak bir sesle cevap verdi:

“Atış talimine mi? Yarın. Hangi tarafa gidiyorsunuz? Nerede oturuyorsunuz?”

Kız şehrin varoşundaki küçük bir sokağın adını söyledi.

Bir yol kavşağında arkalarından Bogovoy yetiştı.

“Bunçuk, yarın ne vakit toplanıyoruz?”

Bir yandan yürürlerken, bir yandan da Bunçuk saat sekizde Tiha-ya Korusunda buluşacaklarını anlattı. İçlerinden ikisi, arabayla bir makineli tüfek getirecekti. Bogovoy bir süre onlarla birlikte yürüdü, sonra veda etti. Bunçuk’la Anna, hiç konuşmadan yürüdüler bir süre. Sonunda Anna göz ucuyla bakarak sordu:

“Kazak mısınız?”

“Evet.”

“Subaydınız değil mi?”

“Eh, öyle sayılır.”

“Memleketiniz neresi?”

“Novoçerkask.”

“Rostov’da çoktan beri mi bulunuyorsunuz?”

“Birkaç günden beri.”

“Ya ondan önce?”

“Petrograd’daydım.”

“Partiye ne zaman yazıldınız?”

“1913’te.”

“Aileniz nerede?”

Bunçuk bir solukta “Novoçerkask’ta,” dedi ve elini yalvarırcasına uzattı. “Durun biraz da ben sorayım. Rostov’da mı doğdunuz?”

“Hayır. Yekaterinoslav eyaletinde doğdum, ama epeydir burada oturuyorum.”

“Ukraynalı mısınız?”

Anna bir an duraksadı, sonra kesinlikle cevap verdi, “Hayır.”

“Yahudi misiniz?”

“Evet. Ama nereden bildiniz? Konuşmam mı benziyor?”

“Hayır.”

“O halde nereden tahmin ettiniz Yahudi olduğumu?”

Bunçuk adını ona uydurmak için yavaşladı ve cevap verdi:

“Kulağınız, kulaklarınızın biçimi, gözleriniz. Bunların dışında milliyetinizi belli eden pek az şey var.” Bir an düşündü, sonra ekledi:

“Bizimle birlik oluştunuz iyi.”

Anna merakla sordu, “Neden?”

“Yahudilerin adları çıkmıştır da. Bilirim ben, pek çok işçi bunun doğruluğuna inanır; gerçi ben de işçiyim. Yahudilerin sadece emir verdiklerini, ateş hattına girmediklerini sanırlar. Halbuki doğru değil, siz de bunun doğru olmadığını mükemmel bir şekilde göstereceksiniz. Okul öğrenimi gördünüz mü?”

“Evet, geçen yıl liseden ayrıldım. Siz nerede öğrenim gördünüz? Konuşmanızdan işçi sınıfından gelmediğiniz anlaşılıyor da ondan soruyorum.”

“Çok okudum.”

Ağır ağır yürüyorlardı. Anna evinin yolunu özellikle uzattı ve Bunçuk’a biraz daha kendinden söz ettikten sonra ona, Kornilov’un saldırısı, Petrograd’daki işçilerin tutumu ve Ekim Devrimi üzerine sorular sormaya başladı.

Rıhtımların bulunduğu yandan bir silah sesi duyuldu, sonra bir makineli tüfek sessizliği parçaladı. Anna hemen sordu:

“Ne marka bu?”

“Lewis.”

“Şeridin ne kadarı harcandı şimdi?”

Bunçuk cevap vermedi. Demir atmış bir arama-tarama gemisinin projektörün, kıpkızıl akşam göğüne doğru uzanan turuncu duyargasını hayran hayran seyreliyordu.

Issız şehirde üç saat kadar dolaştıktan sonra, Anna’nın oturduğu evin kapısında ayrıldılar.

Bunçuk içinde sıcak bir doymuşlukla döndü eve.

‘İyi bir yoldaş, akıllı bir kız! Onunla konuşmakla iyi ettim. Şu son birkaç yıldır yabanileştim; insanlarla arkadaşlık etmek gerek, yoksa bir asker peksimeti kadar sertleşmek işten değil,’ diye, sözde kendi kendini kandırdı.

Askeri Devrim Komitesinin bir oturumundan daha yeni dönmüş olan Abramson ona makineli tüfek müfrezelerinin eğitiminin nasıl gittiğini ve Anna’yı sordu:

“Nasıl, ilerliyor mu? Eğer beceremiyorsa onu hemen başka bir göreve verebiliriz.”

“Yok yok,” dedi Bunçuk telaşla. “Çok yetenekli bir kız.”

Anna’dan konuşmaya devam etmek için dayanılmaz bir istek duyuyordu; bu hevesini büyük bir irade gücü harcayarak bastırdı.

VI

KALEDİN 25 Kasım’da Rostov’a saldırıya geçmek üzere birlikleri sevk etmeye başladı. Alekseyev’in subaylar müfrezesi, sağ kanatta daha yoğun bir Kadetler birliği, sol kanatta da Popov’un gönüllüler müfrezesinin desteği altında, demiryolu boyunca seyrek saflar halinde ilerliyordu. Küçük, kurşuni paçavra topaklarına benzeyen, mini mini insanlar bir hendeğin içine atlıyor, sonra sürüne sürüne çıkıp yeniden düzene giriyor ve tekrar ileri doğru akmaya devam ediyordu.

Şehrin varoşlarını dağınık bir biçimde çevreleyen Kızıl Muhafızların saflarında endişenin yarattığı bir huzursuzluk vardı. Çoğu, ömründe ilk kez eline silah almakta olan işçilerden bazıları korkuyor ve sonbahar çamuruna aldırmaksızın siyah kaputlarıyla yerlerde sürünerek dolaşıyordu; bir kısmı da başlarını kaldırmış, yaklaşmakta olan minicik Beyazları seyreliyordu.

Bunçuk da ön saftaydı; makineli tüfeğinin yanına diz çökmüş, dürbünüyle bakıyordu. Bir gün önce o biçimsiz sivil pardösüsünü çıkarmıştı; şimdi asker kaputu içinde kendini daha sakin, daha rahat hissediyordu.

Adamlar komutu beklemeden ateş açtı. İlk silah sesi ortalığı çınlatır çınlatmaz, Bunçuk bir küfür savurdu, ayağa fırladı ve haykırdı:

“Ateş kes!”

Silah seslerinin kuru patırtısı arasında sesi boğuldu. Bağırma-
tan vazgeçen Bunçuk, silah seslerinin arasında kendi sesini duyur-
maya çalışarak, Bogovoy’a, makineli tüfekle ateş açması emrini verdi.
Bogovoy kül kesilmişti; gülümseyen yüzünü makineli tüfeğin kama
gövdesine yaklaştırdı ve parmaklarını tetiğin üzerine kıvırdı. Maki-
neli tüfeğin takırtısı Bunçuk’un bu sese alışık kulaklarını doldurdu.
Düşmanın geldiği yöne bakarak ateşin isabet derecesini anlamaya ça-
lıştı, sonra saf boyunca koşarak diğer makineli tüfeklere doğru gitti.

“Ateş!”

“Hay-da! Hah-hah-hah-hayt” diye kükreyen Hvilıçko, korkuyla
karışık mutluluk okunan yüzünü ona çevirdi.

Ortadan üçüncü makineli tüfeği kullanan gençlerin hiçbirine
güvenilemezdi. Bunçuk onlara doğru koştu. Yan yolda durdu ve
eğilerek, mercekleri buğulanan dürbünüyle baktı. Uzakta, dertop ol-
muş kurşunu silüetlerin hareket ettiğini görüyordu. Onların düzenli
aralıklarla ateş eden silahlarının sesi kulaklarına geldi. Kendini yere
attı ve yattığı yerden, üçüncü makineli tüfeğin atış açısının yanlış
olduğunu gördü.

Mevzi boyunca sürüne sürüne ilerlerken, “Daha aşağı, iblisler!”
diye haykırdı. Mermiler başının üzerinden, tehlikeli olabilecek ka-
dar yakından ısıklık çalarak geçiyordu. Düşman, atış talimindeymiş-
çesine mükemmel ateş ediyordu.

Üçüncü makinelinin namlu ağzı çarpık, saçma sapan bir açıda
duruyordu; makineli tüfekçiler silahın çevresinde yere yüzükoyun
uzanmıştı. Yunanlı Mihalidi hiç ara vermeden ateş ediyor, boş yere
cephane harcıyordu. Onun yanı başında korkudan ödü patlamış Ste-
panov, onun arkasından da başını yere dayamış, sırtını kaplumbağa
gibi kamburlaştırmış demiryolculardan biri vardı.

Mihalidi’yi bir kenara iten Bunçuk uzun uzun, dikkatle nişan
aldı. Mermiler makineliden tekrar püskürmeye başladığında hemen
etkisini gösterdi. Koşa koşa gelmekte olan bir Kadet grubu, içlerin-
den birini balçık toprakta bırakarak, bayır aşağı yüz geri edip kaçtı.

Makineliyi teslim eden Bunçuk, kendi tüfeğinin başına döndü ve
Bogovoy’u yan yatmış küfrede ede, butundan aldığı bir yarayı sarar-

ken buldu. Solmuş yüzünde barut lekeleri şimdi daha da belirgin bir halde görünüyordu.

Onun yanı başında dizleri üzerinde doğrulan kızıl saçlı bir Kızıl Muhafız, “Atışa devam et ulan!” diye bağırdı. “Görmüyor musun, gittikçe yaklaşıyorlar!”

Bir subaylar müfrezesinin safları, çok iyi eğitim görmüş olmalarının sağladığı, tıkr tıkr işleyen bir düzen içinde bayır yukarı ilerliyordu.

Bogovoy’un yerini Rebinder aldı ve cephane ziyan etmeden, heyecanlanmadan, akıllıca ateş etmeye başladı.

Sol kanattan bir tavşan gibi sıçraya sıçraya gelmekte olan, başının üzerinden her kurşun geçişinde yere çöken Yevorkyan inliyor, bağıırıyordu:

“Olmuyor... Olmuyor... Ateş etmiyor! Tutukluk yaptı!”

Bunçuk tutukluk yapan makineli tüfeğe doğru mevzi boyunca koşmaya başladı. Daha uzaktan, makinelinin yanında dizlerinin üzerinde doğrulmuş, elini gözlerine siper etmiş, yaklaşmakta olan düşman saflarını seyreden Anna’yı gördü.

Anna’ya bir şey olacak diye korkudan yüzü kül kesilen Bunçuk, “Yere yat!” diye haykırdı. “Yat diyorum sana!”

Anna ona bir baktı ve diz üstü durmakta devam etti. Bunçuk’un dudaklarının ucuna taş gibi ağır küfürler geldi. Koşup kızın yanına vardı ve zorla yere yıktı onu.

Krutogorov makinelinin kalkanı ardında, yattığı yerde homurdanıyordu.

“Tutukluk yaptı! İşlemiyor!” diye Bunçuk’a homurdandı ve Yevorkyan’a bakmak için arkasına dönüp avaz avaz bağırırmaya başladı, “Bak şimdi de kaçmış, Allahın belası! Zırlıtlarıyla beni de şaşkına çevirdi... İnsanı çalıştırmaz ki!”

Yevorkyan, kara, fırça gibi kısa sakalı çamurlara bulanmış bir halde, sürünerek, yılan gibi kıvrıla kıvrıla geldi. Krutogorov bir an gözlerini dikip ona baktı, sonra silahların kükreyişini de bastıran bir sesle uludu:

“Mermi şeritlerini ne yaptın ulan? Hayvan! Bunçuk, götör şunu buradan, geberteceğim herifi!”

Bunçuk makineli tüfeği gözden geçiriyordu. Makinelinin kalın kanına bir kurşun hızla çarpınca, Bunçuk sanki yanmış gibi elini çekiverdi kalkandan. Makineliliyi düzeltti ve Alekseyev'in askerlerini kendisi makineli ile tarayarak onları yere yatmaya zorladı. Sonra kendisini ateşle perdelemelerini bekleyip sürüne sürüne uzaklaştı.

Düşman safları gittikçe yaklaşıyor, ateşleri her an biraz daha etkili oluyordu. Kızıl Muhafızların safında üç kişi vurulmuş, onların silahlarıyla cephanelerini yoldaşları almıştı; ölümlere silah gerekmezdi ki! Krutogorov'un makinelisinin yanı başında yatan Anna ile Bunçuk'un gözlerinin önünde Kızıl Muhafızlardan biri vuruldu. Adam büküldü, inledi, debelendi, sonunda ellerine dayanarak kendini kaldırdı, öksürdü ve son nefesini verdi. Bunçuk göz ucuyla Anna'ya baktı. Kız gözlerini dikmiş, hiç kırpmadan ölü delikanlının parça parça dolaklar içindeki bacaklarına bakıyor ve, "Bir şerit... Şerit! Kız, yeni bir şerit yetiştir bana!" diye bağırarak Krutogorov'u duymuyordu bile.

Kaledin'in birlikleri derinlemesine bir çevirme hareketiyle, Kızıl Muhafız saflarını geriye sürdüler. Geri çekilen işçilerin siyah pardösüleriyle, Kızıl Muhafızların kaputları, şehrin dış mahallesinin sokaklarından içeri sızmaya başladı. Sağ kanadın en ucundaki makineli tüfek Beyazların eline geçti. Yunan Mihalidi bir Kadet tarafından kurşunlandı, aynı makinelinin 2 numaralı eri, eğitim alanındaki yalancı hedef gibi süngülerle delik deşik edildi ve ancak mürettep Stepanov kaçabildi. Kızıkların limandaki arama-tarama gemilerinden açılan ateşle ilk top mermileri havada uçmaya başlayınca, geri çekilme durdu.

Bunçuk'un, Devrim Komitesinden olduğunu bildiği bir adam, ileri doğru koşarken, "Sıraya girin!.. Beni izleyin!.." diye bağırıyordu.

Kızıl Muhafızlar duraladı, döndü ve saldırıya kalktı. Bunçuk, Anna'yı, Krutogorov'u ve Yevorkyan'ı çevresine toplamıştı.

Üç Kızıl Muhafız yanlarından geçti. Biri sigara içiyor, ötekinin taşıdığı tüfeğin mekanizması ikide bir dizine çarpıyordu, üçüncüsü ise dikkatle pardösüsünün eteğini inceliyordu. Sanki ölüme gitmiyormuş da arkadaşlarıyla bir içki âleminde dönerken, kavgacı karısından yiyeceği zapartanın derecesini hesaplamak için pardösüsünü

inceliyormuş gibi, şaşkın bir gülümseme vardı bıyıklarının ucunda. Birdenbire Krutogorov, ardında kurşunu insan silüetlerinin toplandığı, uzaktaki bir çiti işaret ederek bağırdı:

“Oradalar!”

Bir ayı gibi yere çömelen Bunçuk makinelinin namlusunu o yöne çevirdi. Makinelinin sürekli takırtısı yüzünden Anna kulaklarını tıkamak zorunda kaldı. Yere oturdu ve çitin ardındaki bütün hareketlerin kaybolduğunu gördü. Bir an sonra Beyazlar ölçülü bir ateş açtı, kurşunlar göğün buğulu kanaviçesinde görünmeyen delikler açarak tepelerinden vızır vızır geçmeye başladı. Makineli tüfeğin bir yanından girip, öbür yanından çıkan mermi şeridi trampet gibi takırdıyordu. Karadeniz Donanması denizcilerinin arama-tarama gemilerinden ateşlediği mermiler keskin sesler çıkarak başlarının üzerinden geçiyordu. Tek tek atılan silahların yüksek perdeden yankılanan sesleri duyuluyordu. Anna, kuzu postundan başlığı, İngiliz usulü kırkılmış bıyıkları olan iriyarı bir Kızıl Muhafızın, yukarıdan her top mermisi geçişinde elinde olmadan eğildiğini gördü.

“İndir tepelerine Semyon. İndir tepelerine!” diye bağıırıyordu adam.

Denizciler şimdi menzili bulmuş, ateşlerini yoğunlaştırmaktaydı. Dağınık bir biçimde geri çekilmekte olan Kaledin’in birliklerini, üstlerinde patlayan şarapneller perdeliyordu. Bir şarapnel, gruplardan birinin tam ortasında patladı ve patlamanın kahverengi sütunu askerleri dört bir yana saçtı. Anna askerî dürbününü bıraktı, inledi, dehşet okunan gözlerini kirli avuçlarıyla kapadı. Acı bir kasılmayla boğazı düğümlendi.

Ona doğru eğilen Bunçuk, “Neyin var?” diye sordu. Anna dişlerini sıktı, tekerlek gibi açılan gözlerine saydam bir sır indi.

“Elimde değil...”

“Cesur ol! Sen... Anna, duyuyor musun? Duyuyor musun? Böyle yapmamalısın! Yapmamalısın...” diyen otoriter komut sesi, Anna’nın kulaklarına çarpıyordu.

Sağ kanatta düşmanın bir bölümü bir vadide ve bir sırtın yamaçlarında toplanmıştı. Bunçuk onları gördü, makineli tüfeğiyle birlikte daha elverişli bir noktaya koştu ve vadiye ateş açtı.

Rebinder'in makinelisi kısa kısa ateş ediyor, mermi demetleri gönderiyordu. Yirmi adım kadar ötede kısık, öfkeli bir ses bağırıyordu:

"Bir sedye! Hiç sedye yok mu? Sedye."

Bir piyade mangası subayının uzatarak verdiği emir duyuldu:

"Nişan aaal! Manga, ateeeeeeş!"

Akşama doğru ilk kar taneleri katı toprağın üzerine döne döne inmeye başladı. Islak, yapışkan kar, bir saat içinde savaş alanını ve ölülerin dertop olmuş çamurlu kara gövdelerini örtüvermişti. Kaledin'in birlikleri çekildi.

Bunçuk o karlı, bulanık geceyi ileri karakol makineli tüfek mevzisinde geçirdi. Bir yerden bulduğu kalın bir çulu başına sarmış olan Krutogorov, habire kayış gibi bir eti çiğniyordu. Avlu kapısının ağzında, dertop olan Yevorkyan morarmış ellerini sigarasının ateşinde ısıtıyordu. Bunçuk bir cephane sandığının üzerine oturmuş, titreyen Anna'yı kendi kaputuyla sarmalıyor, onun ıslak ellerini gözlerinden zorla ayırarak bu elleri öpüyordu. Alışık olmadığı yumuşak kelimeler Bunçuk'un dudaklarından güçlükçe çıkıyordu:

"Hadi, şimdi, hadi, nasıl olur da değişirsin böyle?.. Oysa ne kadar serttin... Anna, dinle bak, toparla kendini! Anna... Canım... Alışırın buna. Eğer gururun yüzünden geri saflara çekilemiyorsan, kendini toparlaman gerekir. Ölülere öyle bakılmaz ki! Düşüncelerinin o yöne dönmesine izin verme! Düşüncelerine hâkim ol. Görüyorsun ya, bana söylediğin şeylere rağmen, kadınlık tarafın ağır basıyor."

Anna susuyordu. Elllerinde güz toprağının ve bir kadın sıcaklığının kokusu vardı.

Yağan kar gökyüzünü kalın, yumuşak bir battaniyeye sarıyordu. Avluyu, tarlaları, sessiz şehri uyuşuk bir uyku bürümüştü.

VII

GARPIŞMALAR Rostov'un içinde ve dışında altı gün sürdü. Sokaklarda ve yol kavşaklarında çatışmalar devam etti. Kızıl Muhafızlar garı iki kez düşmana kaptırdı ama, iki seferinde de düşmanı geri atmayı başardılar. Bu altı gün içinde her iki taraf da tutsak almamış, ele geçirilen düşman tepelenmişti.

Bir akşam geç vakit, Bunçuk'la Anna, Marşandiz İstasyonunun yanından geçerlerken, iki Kızıl Muhafızın ele geçirdiği bir subayı vurduğunu gördüler. Bunçuk, başını öbür yana çeviren Anna'nın bu davranışı karşısında kelimelerin üzerine basa basa konuştu:

“Akıllıca bir iş yaptılar! Bu heriflerin öldürülmesi, acımadan temizlenmesi gerekir. Onlar bize acımiyor, bizim de onlardan böyle bir şey istediğimiz yok zaten. O halde biz neden acıyalım onlara? Bu pislik dünya yüzünden kazanmalıdır. Devrimin kaderi tehlikeye girince, aşırı duygusallığa yer olamaz. Bu işçiler haklıdır!”

Çarpışmaların üçüncü günü Bunçuk hastalandı. Gittikçe artan mide bulantısı ve bütün vücudunda bir kırıklık hissetmesine rağmen, sabahdan akşama kadar ayakta kaldı. Başının içi çın çın ötüyor ve kurşun gibi ağır geliyordu ona.

Büyük kayıplar vererek tükenen Kızıl Muhafız müfrezeleri kentti 2 Aralıkta şafak vakti terk etti. Bunçuk, Anna ile Krutogorov'un yardımıyla, bir makineli tüfek ve yaralılarla yüklü bir arabanın ardından sendeleyerek ilerliyordu. Bitkin vücudunu son derece güçlükle sürüklüyor, kurşun gibi ağırlaşan ayaklarını bir uyurgezer gibi kaldırıyordu. Anna'nın kaygılı gözlerini çok uzaklardaymış gibi görüyor, sesini yine uzaklardan duyar gibi oluyordu:

“Arabaya bin İlya. Duyuyor musun? Ne dediğimi anlıyor musun? İçeri girmeni istiyorum, hastasın.”

Ama Bunçuk ne Anna'nın dediğini anlıyordu ne de fena halde hastalandığının, tifüse yakalandığının farkındaydı. Tanıdık tanımadık sesler bilincinin dışı kabuğuna çarpıyor, ama içeriye işlemiyor, çok uzaklarda bir yerde Anna'nın kara gözleri umutsuz bir kaygıyla için için yanıyor, Krutogorov'un sakalı tuhaf biçimler alarak dalgalanıyordu.

Bunçuk başını ellerinin arasına aldı, iri avuçlarını alev alev yanan yanaklarına bastırdı. Ona sanki gözlerinden kan damlıyormuş ve kendisinden görünmez bir perdeyle ayrılan, uçsuz bucaksız ve sallantılı yeryüzü ayaklarının altında silkinip şahlanıyormuş gibi geliyordu. Humma içinde imgelemi akıl almaz hayaller canlandırıyor, gözlerinin önünde. Kendisini arabaya bindirmeye çalışan Krutogorov'la mücadele ederek ikide bir duruyordu:

“Hayır! Dur!.. Sen kimsin?.. Anna nereye... Bana bir parça toprak ver... Yok et şunları da... Sana makineli tüfeğini onlara çevirmeni emrediyorum... Dur! Çok sıcak!” diye boğuk bir sesle haykırıyor, elini Anna’nın elinden çekip kurtarıyordu.

Onu zorla kaldırıp arabaya yerleştirdiler. Bir an kadar daha buruna gelen keskin, karmakarışık kokuları duyabildi, bilincini yenisinden toparlamaya çalıştı korkuyla, ama yapamadı. Kapkara, sessiz bir boşluk üzerine kapandı; yalnız çok yükseklerde sedef gibi ve gök mavisi bir nokta ile, kırmızı şimşeklerin zikzakları ve ateşi gözlerinin önünde birbirine giriyordu.

VIII

*D*AMLARI örten samanlardan sızan suyla lekelenmiş buz sarıktıkları saçaklardan düşerek, cam sesini andıran bir şangırtıyla parçalanıyordu. Köy, buzların çözülmesiyle minicik minicik su birikintilerinden ve yer yer ortaya çıkan çıplak toprak parçalarından çiçek açmış gibiydi. Henüz kışlık tüylerini dökmemiş olan sığırlar, burunları yerde koklaya koklaya dolaşıyordu sokaklarda. Avlularda, çalı çırpı yığınlarının üzerinde kümelenen serçeler, bahar gelmiş gibi cıvıldaşıyordu. Martin Şamil, meydan yerinde, tavlasından kaçan ipek kadar parlak tüylü kula bir atı kovalıyordu. Kısa, çalı gibi kuyruğunu dikmiş, darmadağın yelesi rüzgârda savrula savrula ve kuzu sıçramaları yaparak toynaklarıyla yarı erimiş kar parçaları fırlata fırlata, meydan yerini firdolayı dörtmala dönen hayvan, kilisenin duvarı dibinde durdu ve tuğlaları kokladı. Sahibi iyice yaklaşıp kula kadar bekledi, menekşe rengi gözüyle sahibinin elindeki yulara yan yan baktı, sonra tekrar yıldırım gibi bir dörtmalla başını alıp kaçtı.

Ocak ayı bulutlu ve ılık geçen günlerle, yeryüzüne yumuşaklık gösteriyordu. Kazaklar zamansız bir sel basmasını bekleyerek Don’u gözlüyordu. Miron Korşunov arka avluda, gözlerini tarlaları kaplayan diz boyu kara ve Don’un buzlu gri-yeşil rengine dikmiş düşünüyordu:

‘Yine geçen yılki gibi taşacak, sele verecek ortalığı. Kar, kar, hep kar! Bu kadar yük, toprak anaya ağır geliyordur herhalde.’

Sırtına haki bir asker gömleği giymiş olan Mitka ağılı temizliyordu. Beyaz kürk başlığı başının arkasına mucizevi bir şekilde yapışmış gibi duruyordu. Terle ıslanmış düz saçları alnına düşüyor, Mitka bunları kirli elinin tersiyle geriye itiyordu. Kısa kıvrıkcık tüylü bir keçi, avlu kapısının yanı başında tepiniyordu. Anasından iri bir kuzu meme emmeye çabalıyor, ama anası başını öne eğip onu kovalıyordu. Ay boynuzlu bir kara koyun, bir pulluğa sürtünerek kaşınıyordu.

Kum rengi koca bir köpek, samanlığın balçığa bulanmış kapısı yanında, karları erimiş bir toprak parçasının üstüne serilmiş yatıyordu. Duvarların dış tarafında, saçakların altında ağlar ve balıkçı takımları asılıydı. İhtiyar Grişaka da orada durmuş, değneğine dayanarak bunlara bakıyor, besbelli yaklaşan baharı ve ağların onarılmasını düşünüyordu.

Miron harman yerine gitti ve tutumlu bir insan gözüyle, geriye kalan kuru otun miktarını tahmin etti. Keçilerin dağıttığı darı samanlarını tırmıkla toplarken kulaklarına yabancı sesler çalındı. Tırmığı tınazın tepesine fırlattı ve avluya girdi.

Mitka ayaklarını iki yana açarak duruyor, köyden bir sevgilisinin hediye ettiği süslü işlemeli tütün kesesini iki parmağı arasına sıkıştırmış sigara sarıyordu. Yanında Hristonya ile İvan Alekseyeviç vardı. Hristonya kasketinin içinden sigara kâğıdı çıkarıyordu. İvan Alekseyeviç çite yaslanmış, pantolon ceplerini karıştırıyordu. Tıraşlı yüzünde sinirli bir ifade vardı. Bir şey unuttuğu anlaşılıyordu.

Hristonya, “İyi uyudun mu Miron Gregoryeviç?” diye selamladı Miron’u.

“Çok şükür!”

“Gel de bizimle bir sigara iç.”

“İsa senden razı olsun, biraz önce içtim.”

Miron, Kazaklarla el sıkıştı, tepesi kırmızı şapkasını çıkardı, sert, beyaz saçlarını elledi ve gülümsedi:

“Acaba bugün bizden ne istiyorsunuz kardeşler?”

Hristonya onu yukarıdan aşağı süzdü, ama hemen cevap vermedi. Ağır ağır dilini bir kâğıt parçasının kenarında gezdirdi ve sigarasını sardıktan sonra cevap verdi:

“Mitka’yla işimiz var.”

Grişaka Dede uzattığı kolunun üzerinde bir ağ taşıyarak, ayaklarını sürüye sürüye yanlarından geçti. İvan’la Hristonya kasketlerini çıkararak onu selamladı. Grişaka ağ basamaklara kadar taşdı, sonra geri döndü.

“Ne diye evde oturuyorsunuz askerler? Karılarınızla çok mu iyi vakit geçiyorsunuz?” diye sordu.

“Ne var, ne olmuş?” diye sordu Hristonya.

“Sus bakayım Hristonya! Bilmezlikten gelme!”

“Vallahi bilmiyorum!” diye yemin etti Hristonya, “İsa hakkı için bilmiyorum, dedeciğim.”

“Geçen gün Voronej’den bir adam geldi: Sergey Mokov’un arkadaşı mı, akrabası mı ne. İyice bilmiyorum. Her neyse; gelmiş, birtakım garip askerlerin, şu Bolşeviklerin Çertkov’a girdiklerini söylemiş. Rusya bize savaş açacak. Siz de evde oturuyorsunuz! Sen de öyle, genç iblis seni... Duyuyor musun Mitka? Hiçbir diyeceğin yok mu? Ne diyorsun buna bakalım?”

İvan Alekseyeviç gülümseyerek, “Hiçbir şey dediğimiz yok!” dedi.

“Bir şey dememeniz ayıp!” diye cevap verdi ihtiyar Grişaka tepesi atarak. “Sizi keklik gibi avlayacaklar! Mujikler sizi tutsak alıp bunlarınızı kıracak.”

Miron Gregoryeviç bıyık altından güldü. Hristonya uzun zaman tıraş yüzü görmemiş yanaklarını hart hart ovaladı. İvan Alekseyeviç sigarasını içerek Mitka’ya bakıyordu. Mitka’nın kedininkilere benzeyen gözlerinde minik ateşler kıvılcımlanıyor ve bu yeşil gözler gü-lüyor mu, yoksa doymaz bir kinle mi yanıyor, anlaşılmıyordu.

Biraz daha konuştuktan sonra İvan Alekseyeviç’le Hristonya, Miron’a Allahaismarladık deyip Mitka’yı çitin kapısının yanına çağırdı.

İvan sert bir tavırla, “Dünkü toplantıya niye gelmedin?” diye sordu.

“Vaktim olmadı.”

“Ama Melehov’lara gitmeye vaktin vardı.”

Mitka başını sertçe sallayarak başlığını alnının üzerine getirdi ve öfkesine hâkim olarak, “Gelmedim,” dedi, “işte o kadar. Konuşulacak başka bir şey var mı?”

“Cepheden gelen bütün köylüler oradaydı; bir sen, bir de Piyotr Melehov yoktunuz. Kamenskaya’ya köyden delegeler göndermeye karar verdik. Ocağın 10’unda orada cepheden gelen askerlerin kongresi toplanacak. Kura çektik sen, ben ve Hristonya çıktı; kongreye üçümüz gidiyoruz.”

Mitka kararlı bir tavırla, “Ben gitmiyorum,” dedi.

Kaşlarını çatan Hristonya onu gömleğinin düğmesinden tutarak, “Senin niyetin nedir?” diye sordu. “Yoldaşlarından ayrılıyor musun yani? Doğru değil bu!”

İvan Alekseyeviç, “Piyotr Melehov’la çok sıkı fıkı,” dedi. Hristonya’nın kaputunun koluna dokunarak ve yüzü belirli bir şekilde sararak ekledi:

“Hadi gel gidelim. Burada yapacak bir şey yok bizim için. Demek, gitmeyeceksin Mitka?”

“Hayır! Gitmeyeceğim dedim mi, gitmeyeceğim demektir.”

“Öyleyse Allahaismarladık.” Hristonya başını yana eğdi, “Şansın açık olsun.”

Mitka gözlerini kaçırarak elini uzattı, veda etti ve dönüp mutfağa gitti.

İvan Alekseyeviç, “Yılan!” diye homurdandı ve burun kanatları titredi. Mitka’nın geniş sırtına gözlerini dikerek, yüksek sesle, “Yılan!” diye tekrarladı.

Evlerine dönerlerken, yolda, cepheden gelen bazı köylülere, Mitka’nın gitmek istemediğini, kongreye gitmek üzere ertesi gün ikisinin yola çıkacağını bildirdiler.

Ocağın 8’inde şafakla Tatarski’den yola çıktılar. Onları Kamenskaya’ya kendi kızağıyla götürmek için Naili Yakov gönüllü olarak ortaya atıldı. Takov’un bir çift sağlam atı onları çarçabuk köyden çıkardı, bayırın tepesine ulaştırdı. Buzlar çözüldüğü için yolun üzerindeki karlar erimiş, toprak meydana çıkmıştı. Karın bulunmadığı yerlerde bu yüzden kızağın ayakları toprağa yapışıyor, kızak ileri doğru hamlelerle sarsılıyor, atlar koşumlara var gücüyle asılıyordu. Kazaklar kızağın ardı sıra yürüyordu. Yakov, sabahın dondurucu ayazından yüzü kıpkırmızı bir halde, çizmeleriyle ince buz kabuklarını çıtır çıtır ezerek geniş adımlarla yürüyordu. Yalnız

yüzündeki oval yara izi, ölü mavisi rengini koruyordu. Hristonya, yolun kenarındaki, üstü kabuk bağlamış kardan yürüyerek, 1916'da, Dubno'da ciğerlerine çektiği Alman zehirli gazlarından ötürü soluk soluğa tepeyi tırmandı.

Tepeye rüzgâr daha sert, hava daha dondurucuydu. Kazaklar konuşmuyordu. İvan Alekseyeviç yüzünü iyice gocuğunun yakası içine almıştı. Bir ormana yaklaştılar; bu ormanın içinden geçen yol dik bir tepeyi tırmanıyordu. Rüzgâr ormanın içinde sağanaklarla esiyordu. Dal budak salmış meşeler, altın yeşili pul pul hastalık mantarlarıyla örtülüydü. Uzaklarda bir saksığan öttü, sonra havalanıp kanat çırparak yolun öte yanına geçti. Rüzgâr saksığanı yolundan saptırdığı için, alacalı teleklerini kabartan kuş yan yan var gücüyle kanat çırpıyordu.

Köyden ayrıldıklarından beri tek kelime etmemiş olan Yakov, İvan Alekseyeviç'e döndü ve herhalde uzun süreden beri kafasında evirip çevirmekte olduğu düşünceleri dile getirerek, üstüne basa basa konuştu:

“Kongrede gayret et! İşleri öyle ayarla ki savaş olmasın. Savaşa tek gönüllü çıkmaz.”

Saksığanın özgür uçuşunu kıskanarak seyreden ve kuşun kaygısız, mutlu yaşayışını insan yaşayışıyla karşılaştıran Hristonya, “Tabii,” diye onayladı Yakov'u.

Kamenskaya'ya 10 Ocak akşamı erken saatlerde vardılar. Kazaklar kalabalık gruplar halinde sokaklardan geçerek kasabanın merkezine gidiyordu. Heyecan her yerde fark edilir bir haldeydi. İvan'la Alekseyev, Gregor Melehov'un kaldığı yeri aradı, ama evde olmadığını öğrendiler. Şişman, sarışın bir kadın olan ev sahibesi, onlara Gregor'un kongreye gittiğini söyleyip kapıyı yüzlerine çarpıverdi.

Vardıklarında kongre çoktan hızını almıştı. Bir sürü penceresi olan kocaman salon, delegelerin hepsini zor barındırıyordu, bu yüzden Kazakların birçoğu merdivenlere, koridorlara ve bitişik odalara dolmuştu.

Dirseklerini çabuk çabuk çalıştıran Hristonya, “Arkamdan ayrılmama,” diye homurdandı İvan'a. İvan onun açtığı dar yoldan ardı sıra gitti.

Kongrenin yapıldığı odaya varmalarına az kala, Hristonya, şive-sinden aşağı Don bölgesinden olduğu anlaşılan bir Kazak tarafından yolun kapatıldığını gördü.

Kazak, "Acele etme aslanım!" diye hırladı.

"Bırak geçelim."

"Burada da dikilebilirsiniz. İçeride yer yok."

"Bırak ulan sivrisinek, yoksa ezerim seni!" diye boru gibi sesiyle söylenen Hristonya, Kazak'ı rahatlıkla kaldırıp kenara bırakarak odaya girdi.

Kapının çevresini dolduran kalabalıktan hayretle karışık bir hayranlık mırıltısı yükseldi. Kazaklar, hepsinden rahat rahat bir baş daha yüksek olan Hristonya'ya gülümseyip ister istemez saygıyla baktı.

Gregor'u arkada, duvarın dibinde buldular. Yere çömelmiş sigara içiyor ve 35. Alaydan bir başka delegeyle konuşuyordu.

"Vay, hangi rüzgâr attı sizi buralara? Merhaba İvan Alekseyeviç! Nasılsın Hristonya amca?"

Hristonya, Gregor'un bütün elini koca avucunun içine alarak, "Eh, fena değil," diye güldü.

"Bizimkiler nasıl?"

"İyiler. Selamlarını gönderdiler sana. Baban gidip kendilerini ziyaret etmeni istiyor."

"Piyotr nasıl?"

"Piyotr..." İvan Alekseyeviç sıkılarak gülümsedi. "Piyotr aramıza karışmıyor."

"Biliyorum. Ya Natalya? Çocuklar? Onları gördünüz mü?"

"Hepsi iyi, hepsi selamlarını yolluyor. Baban gücenmiş."

O konuşurken, Hristonya gözlerini dikip setin üstündeki masanın gerisinde oturanlara bakıyordu. O kadar uzaktan bile herkesten daha iyi görebiliyordu. Gregor konuşmalardaki kısa aradan yararlanarak onları soru yağmuruna tutmaya devam etti. İvan Alekseyeviç ona köy haberlerini verdi ve kendilerini Kamenskaya'ya gönderen, cepheden dönmüş askerler toplantısından kısaca söz etti. Sonra da o, Kamenskaya hakkında sorular sormaya başladı, ama masada oturanlardan biri bağırды:

“Kazaklar, şimdi madencilerden gelen bir delege konuşacak. Lütfen kendisini dikkatle dinleyin ve gürültü yapmayın.”

Orta boylu bir adam sarı saçlarını elleriyle arkaya doğru yatırdı ve konuşmaya başladı. Uğultu bir anda dindi.

Adamın ateşli, heyecanlı konuşmasının daha ilk kelimelerinden itibaren, Gregor ve öteki Kazaklar, onun ikna gücünü hissetmeye başladı. Adam, Kazakları Rus işçileriyle köylülerine karşı savaşa süren Kaledin’in güvenilmez siyasetinden, işçilerle Kazakların ortaklaşa çıkarlarından, Kazak karşı-devrimiyle savaşan Bolşeviklerin amaçlarından söz etti:

“Geçimlerini alınlarının teriyle sağlayan emekçi Kazaklara elimizi kardeşçe uzatıyor ve Beyaz Muhafız çeteleriyle olan savaşta, cepheden dönen Kazaklar arasında sadık müttefikler bulacağımızı umuyoruz. Çarlık savaşında, işçilerle Kazaklar cephede kanlarını birlikte döktü; Kaledin’in sığındığı burjuvalara karşı açılan savaşta da yine birlik olmalıyız. Birlik olacağız da! Yüzyıllardan beri yaşamalarını alın terleriyle kazananları köleleştirenlere karşı yürütülen savaşta omuz omuza vereceğiz.”

“Aferin be köpoğlusı!” diye keyifle fısıldadı Hristonya ve Gregor’un dirseğini öyle bir sıktı ki, Gregor acıdan yüzünü buruşturdu.

Ağzı yarım açık dinleyen İvan Alekseyeviç, tekrar tekrar, “Doğru! Evet, çok doğru!” diye mırıldandı.

Madencilerin delegesi konuşmasını bitirince, rüzgâra tutulmuş bir dişbudak gibi sallana sallana yerinde doğrulan uzun boylu bir madenci, önündeki göz denizinin üzerinden baktı ve seslerin dinmesini bekledi. Bir halat gibi lif lif ve güçlü görünüyordu. Yüzünün gözenekleri minicik kömür tozu zerreleriyle doluydu, toprağın ezeli karanlığında camlaşmış, rengini kaybetmiş gözlerinde aynen maden kömürünün pırıltısı vardı. Saçları kısa kesilmiş başını sallayarak sıktığı yumruğunu kazma salları gibi kaldırıp indirdi.

“Cephede askerler için ölüm cezasını öneren kim? Kornilov! Kaledin’in bizi boğmasına yardım eden kim? Kornilov!” Kelimeleri boğulurcasına sıralayarak daha hızlı konuşmaya başladı:

“Kazaklar! Kardeşler! Kardeşler! Kardeşler! Hangi yanı tutacaksınız? Kaledin bizden kardeşlerimizin kanını içmemizi istiyor. Ha-

yır. Asla böyle bir şey yapmayacağız. Onları ezeceğiz. Denizde boğacağız onları...”

Hristonya ağzı kulaklarına değercesine sırtarak, “Köpoğlusul!” dedi, ellerini yukarıya kaldırdı, kaba kaba güldü:

“Helal olsun. Göster şunlara!”

İvan Alekseyeviç telaşla, “Sus be, Hristonya ne oluyorsun?” dedi. “Tekmeyle atacaklar seni dışarı!”

Lagutin-Sovyetler Merkez Yürütme Kurulu Kazak kolu asbaşkanı olan Bukanovski’li bir Kazak’tı; daldan dala atlamakla birlikte dinleyicileri etkileyen ateşli sözlerle Kazakları coşturdu.

Sonra başkan Potyolkov konuştu. Onu, ufak İngiliz bıyıklı, yakışıklı bir adam olan Şçadenko izledi.

Hristonya kocaman pençesiyle işaret ederek, “Kim bu?” diye sordu. “Şçadenko. Bir Bolşevik komutanı.”

“Ya şu?”

“Mandelstam.”

“O nereden?”

“Moskova’dan.”

“Peki şunlar kim?”

Hristonya, Voronej’den gelen bir grup delegeyi gösteriyordu.

“Öf, sus azıcık be Hristonya!”

“Hay Allah, öğrenmek fena mı yani? Hadi, söyle, şu Potyolkov’un yanında oturan uzun boylu herif kim?”

“Gorbatov köyünden Krivoşlikov. Bizimkiler de onun arkasında; Kudinov’la Donetskov.”

“Bir sorucuk daha. Şu adam kim? Yok, o değil, en sondaki, kâküllü.”

“Yelisayev. Hayır, onun nereden geldiğini bilmiyorum.”

İçi rahat eden Hristonya sustu, her konuşmacıyı hiç eksilmeyen bir dikkatle dinledi. Yüzlerce ses arasında en önce onun, kalın, gök gürültüsünü andıran “Doğru!”su duyuluyordu.

Öteki konuşmacılardan sonra, 44. Alaydan bir delege ayağa kalktı. Acemice cümlelerini kafasında toparlayıp söylemesi uzun zaman alıyordu; akkor haline gelmiş damga demiri gibi bir laf ediyor, sonra durup burnunu çekiyordu. Ne var ki, Kazaklar onu büyük bir sem-

patiyile dinliyor, sadece ara sıra onayladıklarını anlatan bağırlarla sözünü kesiyordu. Konuşmacının sözleriyle Kazakların can damarına dokunduğu belliydi.

“Kardeşler! Kongremiz bu ciddi konuyu, halkın onurunu kırmayacak ve böylelikle de her şeyin sükûnetle, iyi bir yolda sonuçlanmasını sağlayacak biçimde ele almalı. Demek istiyorum ki, kanlı bir savaş olmaksızın bir çözüm yolu bulmalıyız. Zaten üç buçuk yıl siperlerde çürüdük, eğer savaşa devam etmek zorunda kalırsak, Kazaklar yorgunluktan ölecek...”

“Çok doğru!”

“Savaş istemiyoruz.”

“Bu iş Bolşeviklerle ve Ordu Konseyi ile enine boyuna konuşmalıyız.”

“Birlikte çözmemiz gerek, yoksa bu iş kem küm etmekle olmaz.”

Başkan Potyolkov yumruğuyla masaya güm güm vurunca, uğultu dindi. 44. Alayın delegesi, kısa sakalını çekiştirerek konuşmasını sürdürdü:

“Novoçerkask’a delegeler gönderip gönüllülerle çetecilerin buradan çekilip gitmelerini isteyelim. Bolşeviklerin de işi yok burada. İşçilerin düşmanlarıyla kozumuzu biz kendimiz paylaşıyoruz. Başkalarının yardımı gerekmiyor bize, gerektiği zaman da biz isteriz yardımlarını.”

“Lafla peynir gemisi yürümez!”

“Doğru söylüyor.”

“Dur bakalım. Neresi doğru? Diyelim ki, bizi köşeye sıkıştırdılar, o zaman nereden yardım göreceğiz?”

“Kendi hükümetimizi kurmalıyız biz.”

“Söylemesi kolay ama, sıkıysa kur bakalım, hadi!”

44. Alayın temsilcilerinden sonra Lagutin meydan okurcasına ateşli bir konuşma yaptı. Sözleri sık sık bağırlarla kesildi. Toplantıya on dakika ara verilmesi önerildi, ama sesler kesilir kesilmez, Potyolkov heyecanlanmış Kazak kalabalığına haykırdı:

“Kazak Kardeşler! Biz burada tartışırken, emekçi halkın düşmanları uyumuyor. Biz de kurtların karnı doysun, koyunlar sağlam kalsın isteriz, ama Kaledin böyle düşünmüyor. Bu kongreye katılan-

ların hepsinin tutuklanmaları için onun imzasını taşıyan bir emrin suretini ele geçirdik. Şimdi yüksek sesle bu emri okuyacağım.”

Potyolkov emri okurken delegeler arasında heyecanlı bir dalgalanma oldu ve her zamankinden daha yüksek bir gürültü koptu.

Gregor sessiz sedasız dinliyor, kalabalıkta dalgalanan başlara, sallanan kollara bakıyordu. Sonunda daha fazla dayanamadı, ayaklarının ucunda yükselerek haykırdı:

“Kesin şu gürültüyü be iblisler! Pazar yeri mi burası? Bırakın konuşsun Potyolkov!”

İvan Alekseyeviç delegelerden birini yakalamış, onunla tartışmaya girişmişti.

Hristonya kendi alayından bir arkadaşına bağıra bağıra cevap yetiştiriyordu:

“Gözümüzü açmamız gerek! Ben öyle şey anlamam! Yalnız başımıza bu işin altından kalkacak kadar gücümüz olmadığını görmüyor musun?”

Sonunda gürültüler dindi; bir buğday tarlasının üzerinde esen rüzgâr sanki birden kesilivermiş gibiydi ve setin üzerinden Krivoşlikov’un kız gibi ince sesi, sessizliği parçaladı:

“Kahrolsun Kaledin! Yaşasın Kazak Askerî Devrim Komitesi!”

Kalabalık homurdandı. Bir ağızdan çıkan onay çılgınlıkları, sestен örülmüş bir kamçı gibi şakladı. Krivoşlikov ellerini havaya kaldırmış öylece duruyordu. Parmakları kavak yaprakları gibi hafifçe titriyordu. Kulakları sağır edici gürültü henüz dinmeden, Krivoşlikov yine o çın çın öten tiz sesiyle haykırdı:

“Buradaki delegeler arasından bir Kazak Askerî Devrim Komitesi seçilmesini ve bu komiteye, Kaledin’e karşı savaşı yürütmesi için emir verilmesini öneriyorum. Yine aynı komite örgüt...”

“Tam-m-m-mam!” diye bir ses top gibi patladı, tavandan parça parça sıvalar döküldü.

Kongre, hemen komite üyelerinin seçimine girişti. Başlarında 44. Alayın delegesi olan ufak bir Kazak grubu, Kaledin Hükümetiyle olan anlaşmazlığın barışçı yollardan çözülmesini istemekte devam ediyordu. Ama çoğunluk artık onları desteklemiyordu. Kaledin’in,

tutuklanmaları için verdiği emirle çileden çıkmış, kendisine eylemle karşı konulmasını istiyorlardı.

Gregor acele alay karargâhına çağrıldığı için seçimin sonuna kadar kalamadı. Gitmek üzere hazırlanırken Hristonya'yla İvan'dan rica etti:

“Bitince benim eve gelin. Kimlerin seçildiğini öğrenmek isterim.”

İvan Alekseyeviç gece vakti çıkageldi.

“Potyolkov başkan, Krivoşlikov sekreter,” diye bildirdi Gregor'a kapı ağzında dikilerek.

“Ya üyeler?”

“İvan Lagutin, Golovaçov, Minayev, Kudinov ve daha başkaları.”

“Peki Hristonya nerede?” diye sordu Gregor.

“Birkaç Kazakla birlikte Kamenskaya yetkililerini tutuklamaya gitti. Öyle bir kızmış ki, üstüne tükürsen cızırdayacak. Felaket!”

Hristonya ancak gün doğarken gelebildi. Odanın ortasında dikildi; derin derin soluyor ve anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyordu. Gregor lambayı yaktı ve Hristonya'nın yüzünün kan içinde olduğunu, alnında bir mermi sıyrığı bulunduğunu gördü.

“Kim yaptı bunu? Sarayım mı? Dur, bir dakika, sargı bulayım.” Gregor fırladı ve ilk yardım çantasını çıkardı.

Hristonya, “Köpek gibi çabuk iyileşir,” diye mırıldandı. “Komutan tabancayla ateş etti bana. Misafir gibi gittik ona, ön kapıdan, o ise hemen ateş etmeye başladı. Bir başka Kazak'ı da yaraladı. Subay canı nasıl bir şeymiş göreyim diye canını çıkaracaktım herifin, ama öteki Kazaklar bırakmadı, yoksa çıkaracaktım canını, vallahi çıkaracaktım!”

IX

KAMENSKAYA kongresinin ertesi günü, bütün kongre üyelerini tutuklamak ve Kazak tümenlerinin en devrimci olanlarının silahlarını almak için Kaledin'in gönderdiği Onuncu Don Kazak Alayı Kamenskaya'ya vardı ve tam istasyonda bir toplantı yapıldığı sırada trenden indi. Kürsüde Potyolkov vardı:

“Babalar, kardeşler,” diyordu, “ben hiçbir partinin üyesi olmadığım gibi Bolşevik de değilim. Ben bir tek şey için mücadele ediyorum:

Adalet, mutluluk ve işçilerin arasında, hiçbir baskıya, Kulaklara*, burjuvalara, zenginlere yer verilmeden, herkesin özgür ve kendi iradesine göre yaşayabilmesini sağlayacak biçimde kardeşçe bir birliğin kurulması için... Bolşevikler işte bunu gerçekleştirmek istiyor ve bunun için çarpışıyor. Bolşevikler işçidir, onlar da biz Kazaklar gibi emekçi halktandır. Yalnız, Bolşevikler bizden daha bilinçli, birbirlerine bizden daha bağlıdır. Biz hep karanlıkta bırakılmışız, oysa onlar, şehirlerde, yaşamı bizden daha iyi görüp öğrenmiş. İşte bütün bunlardan ötürü ben, Bolşevik Partisi'ne kayıtlı olmadığım halde bir Bolşevikim.”

Yeni gelen ve çoğu seçme savaşı olan, vücut yapıları kusursuz erlerden kurulu Kazak birlikleri onların çevresini aldı ve başka alayların askerleri arasına karıştı. Bolşevik yanlılarının hemen onlar arasında girdiği ateşli propagandalarının heyecanı etkisini gösterirdi ve alay komutanı, Kaledin'in emirlerini yerine getirmeye Kazakları davet edince emre uymadılar.

Bu arada Kamenskaya'da cephelerde görülen cinsten hummalı bir faaliyet vardı; aceleyle toplanan Kazak müfrezeleri istasyonları işgale ve işgal edilenleri takviye etmeye gönderiliyor, askerî sevkiyat trenleri sık sık Zverev-Lihaya yönünde yola çıkarılıyordu. Müfrezelerde yeni komutan seçimleri yapılıyordu. Çeşitli köylerden gecikmiş delegeler hâlâ gelmekte devam ederken, derdi günü savaştan kaçınmak olan bazı Kazaklar da kasabadan sessiz sedasız sırıışmaktaydı. Kamenskaya sokakları hiçbir vakit böylesine bir canlılık görmemişti.

Ocağın 13'ünde, Don Beyaz Muhafızlar Hükümetinden kasabaya, müzakereleri açmak için Don Askerî Bölge Başkanı Ageyev, üyelerden Svetozarov, Ulanov, Karev, Bojelov ve Albay Kuşnarev'den kurulu bir delege heyeti geldi. Heyet, istasyonda büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Ataman Hassa Alayından bir birliğin refakatinde postane binasına götürdüler ve Askerî Devrim Komitesi orada gecenin büyük kısmını hükümet delegeleriyle oturum halinde geçirdi.

Askerî Devrim Komitesinin on yedi üyesi de hazır bulundu oturma odalarında. Komiteyi, Don'a ihanet ve Bolşeviklerle işbirliği yapmakla suçlayan hükümet delegelerinden birinin yaptığı konuşmaya, Potyokov sert bir cevap verdi. Onun ardından Krivoşlikov ile Lagutin

* Kulak: Çarlık Rusyasında toprak ağasına verilen ad. -çev.

konuştı. Albay Kuşnarev'in konuşmasını, kalabalık bir halde kordorda toplanan Kazaklar bağırarak kesti. Devrimci Kazaklar adına bir makineli tüfekçi, hükümet delegelerinin tutuklanmasını istedi.

Konferansta hiçbir anlaşmaya varılamadı. Sabah saat iki sularında, artık hiçbir anlaşmaya varılamayacağını anlaşıldığı sırada hükümet delegelerinden biri, Askerî Devrim Komitesinin, ileride kurulacak hükümetle ilgili kesin bir karara varmak üzere Novoçerkask'a bir delege heyeti göndermesini önerdi. Öneri kabul edildi.

Don Hükümeti delegeleri Kamenskaya'dan ayrıldı. Askerî Devrim Komitesi temsilcileri de hemen onların ardından, Novoçerkask'a gitmek üzere yola çıktı. Başlarında Potyolkov bulunuyordu. Kamenskaya'da tutuklanan Ataman Alayı subayları ise rehine olarak alıkonulmuştu.

X

AGONUN pencereleri dışında şiddetli bir tipi vardı. Rüzgârın sürükleyip getirdiği karlar yığılarak, bel veren kar çitlerinin tepesini aşmıştı. Demiryollarına ait kulübeler, telgraf direkleri ve bozkırın bitmez tükenmez bütün o kasvetli, karlı tekdüze görüntüsü hızla kuzeye doğru kaçıyordu.

Yeni bir deri ceket giyen Potyolkov'un yeri pencerenin yanındaydı. Bir delikanlı gibi dar omuzlu, ince endamlı Krivoşlikov dirseklerini masaya dayamış, onun karşısında oturuyordu. Çocuksu bir duruluğu olan gözlerinden kaygı ve merak okunuyordu. Lagutin seyrekçe sarı sakalını tarıyordu. İriyarı bir Kazak olan Minayev ellerini radyatör borularının üstünde ısıtıyor, yerinde kıpır kıpır kıpırdanıyordu. Golovaçov'la Skaçkov, uzandıkları üst ranzada alçak sesle konuşuyordu.

Kompartıman bütün dumanı ve soğuktan sis basmış gibiydi. Delegeler Novoçerkask'taki görevlerinin sonucundan hiç de emin değildi. Çok az konuşuyorlardı, sustukları zaman da bir kasvet çöküyordu üzerlerine. Sonunda Potyolkov hepsinin içinden geçenlere tercüman oldu:

“Bundan bir şey çıkmayacak. Anlaşmaya varamayacağız.”

“Evet, zaman kaybı sadece,” diye Lagutin onayladı.

Tekrar sustular. Potyolkov, bir aa mekik sokup ıkartıyormuş gibi, bileğini ritmik hareketlerle büküyordu. Arada sırada ceketine bakıyor, derinin yumuşak parıltısını hayran hayran seyrediyordu. Novoçerkask’a yaklaşıyorlardı. Minayev anlatmaya başladı:

“Eskiden Ataman Alayında askerliğini bitiren Kazakları evlerine gnderirlerken donatırlarmış. Kazaklar sandıklarını, atlarını, eşyalarını trene yklermiş. Tren yola çıkar, tam Vorone’e gelince, hattın Don’u ilk geçtiği yerde, makinist ağırlaştırmış treni, ama elinden geldiği kadar ağırlaştırmış... Ne olacağını bilirmiş. Tren köprüye varır varmaz... Vay babam vay! Görülecek şey! Kazaklar hepten ılına dönermiş: ‘Don! Don! Durgun Don! Babamız, Don’umuz! Hurra!’ ve pencerelerden dışarıya, köprünün üstünden suya kasketler, eski gömlekler, pantolonlar, mintanlar, daha Allah bilir neler uarmış! Askerden dönüşleri şerefine Don’a hediyeler verirlermiş. Bazen yle olurmuş ki, suya baktığında, Ataman Alayının mavi kasketlerini kuğular ya da ekler gibi yüzer grrmşsn... Çok eski bir grenekmış bu.”

Tren yavaşladı ve sonunda durdu. Kazaklar kalktı. Krivoşlikov, ceketinin düğmelerini iliklerken çarpık bir gülümsemeyle, “Eh işte,” dedi, “geldik!”

“Bizi törenle karşılamıyorlar!” diye şaka yapmak istedi Krivoşlikov.

Uzun boylu bir yüzbaşı kapıyı vurmada çekip açtı ve kompartımana girdi. Delegeri düşman gözlerle süzdü ve özellikle kaba bir tavırla konuştu:

“Size refakat etme emri verildi bana. Lütfen mümkün olduğu kadar çabuk vagondan inin Bolşevik beyler. Kalabalığın neler yapabileceğini ve... güvenliğinizi garantileyemem.”

Gözlerini Potyolkov’a, daha doğrusu Potyolkov’un deri ceketine dikti, sonra açıktan açığa düşmanca hırladı:

“İnin haydi. Gözünüzü dört aın!”

Onlar çıkarken, platformda, kalabalığın arasında duran uzun bıyıklı bir subay bağırdı:

“İşte orada alçaklar, Kazaklara ihanet edenler!” Potyolkov sarardı, döndü, sinirli gözlerini Krivoşlikov’a çevirdi. Krivoşlikov gülümseyerek fısıldadı:

“Biz hareketlerimizin doğrulanmasını, övgülerin tatlı sözlerinde değil, kudurmuş kişilerin yabani haykırışlarında buluruz.’ Bunu biliyor muydun Fiyodor?”

Potyolkov son kelimeleri duymamakla birlikte, yine de gülümsemeyle karşılık verdi.

Subaylardan kurulu güçlü bir refakat birliği koruyordu delege-leri. Ta hükümet karargâhının kapısına kadar, hemen oracıkta linç edilmelerini isteyen azgın bir kalabalık peşlerini bırakmadı. Yalnız subaylarla subay adayları değil, şık giyimli kadınlarla öğrenciler, hatta birkaç Kazak bile hakaret yağırdırıyordu onlara.

Lagutin subaylardan birine dönerek, öfkeyle, “Düpedüz rezalet derler buna!” dedi.

Subay ona nefretle bakıp yılan gibi tısladı:

“Hâlâ yaşadığın için Tanrıya şükret sen. Eğer elimde yetki olsaydı sizin için... Allahın belası, sırtlanlar sizi...”

Daha genç başka bir subayın kızgın bakışlarıyla karşılaşınca sustu.

Skaçkov, konuşma fırsatını bulur bulmaz, “Ne berbat durum be!” diye fısıldadı Golovaçov’a.

“Bizi darağacına götürüyorlar sanki.”

Bölge hükümet binasının salonu, toplanan bütün kalabalığı alacak kadar büyük değildi. Delegeler, teğmenin talimatına uyarak masanın bir yanında yerlerini alırken hükümet üyeleri geldi. Kaledin, yanında Bogayevski olduğu halde, biraz kamburumsu, kurt gibi sağlam, geniş adımlarla yürüyerek masaya yaklaştı. Sandalyesini çekti, oturdu, subay kokartlı kasketini sakın bir tavırla masaya koydu, saçlarını geriye doğru sıvazladı, subay ceketinin geniş cebini ilikledi. Sonra, kendisine bir şeyler fısıldamakta olan Bogayevski’ye doğru eğildi. Bütün davranışlarında, her hareketinde kararlı, soğukkanlı bir güven ve olgun bir güç okunuyordu. Onda, iktidarı tatmış ve uzun yıllar sonunda kendisini başkalarından ayıran bir denge kazanmış insanların tavrı vardı. Etkileyici Kaledin’in yanında silik bir sima olarak kalan Bogayevski’nin yüzünde, az sonra başlayacak olan görüşmeler nedeniyle telaşlı bir hal görülüyordu. Oturduğu yerde dudaklarını hemen hemen hiç kıvıldatmadan hep bir şeyler fısıldıyor, çekik gözleri kelebek gözlüğünün ardından pırıldıyordu.

Yakasını düzelterek, çenesini elleyerek ve çalı gibi kaşlarını kaldı-
rarak, sinirini el hareketleriyle belli ediyordu. Hükümet üyelerinin
geri kalanları Kaledin'in iki yanında yer almıştı; içlerinden bazıları
Kamenskaya'ya gelen delegeler arasında da vardı.

Potyolkov, Bogayevski'nin Kaledin'e bir şey fısıldadığını duydu.
General tam karşısında oturan Potyolkov'a sertçe baktı ve "Sanırım
başlayabiliriz," dedi.

Potyolkov gülümsedi ve duru bir sesle delegelerin geliş neden-
lerini açıkladı. Krivoşlikov, Askerî Devrim Komitesinin hazırladığı
ültilatomu çıkardı, masanın üzerinden uzattı, ama Kaledin beyaz
elinin bir hareketiyle reddetti ve sert bir sesle:

"Hükümet üyelerinin belgeleri teker teker okumasıyla vakit kay-
bedilecek; buna gerek yoktur," dedi. "Lütfen ültimatomu yüksek ses-
le siz okuyunuz. Ondan sonra tartışmasını yaparız."

Potyolkov, "Oku," diye emretti. Vakarını bozmuyordu ama onun
da bütün delegeler gibi ihtiyatlı davranmak gerektiğini hissettiği
besbelliydi.

Krivoşlikov ayağa kalktı. Kız gibi ince sesi, kalabalık salonda iyi-
ce duyulamayacak kadar zayıf çıktı.

"10 Ocak 1918'den itibaren, Don bölgesindeki birlikler üzerinde-
ki bütün yetkiler, atamandan, Don Kazakları Askerî Devrim Komi-
tesine devredilmiştir.

15 Ocak tarihine kadar, devrim ordusuna karşı savaşan bütün
birliklerin yanısıra, bütün gönüllü müfrezeler, subay akademileri ve
subay yetiştirme okulları* dağıtılacak, silahtan tecrit edilecektir. Yu-
karıda sözü edilen kurumların, ikametgâhları Don bölgesinde olma-
yan bütün üyeleri, daimi ikamet yerlerine gönderilecektir.

Not: Silahlar, teçhizat ve üniformalar, Novoçerkask'tan çıkış
izinlerini verecek olan Askerî Devrim Komitesi Komiserine teslim
edilecektir.

Kazak birlikleri, Askerî Devrim Komitesinin emri üzerine Novo-
çerkask kentini işgal edecektir. Kazak Ordu Konseyinin yetkileri 15
Ocaktan itibaren, hükümsüz ilan edilmiştir.

* Yalnızca savaş sırasında subay ihtiyacını karşılamak üzere altı aylık kurslarla subay
yetiştiren okul. -çev.

Don bölgesindeki fabrikalara ve madenlere Don Hükümeti tarafından yerleştirilmiş olan bütün polisler geri çağrılacaktır.

Kan dökülmesine meydan vermemek için, hükümet kendi isteği ile istifa ettiğini ve bölgede daimi bir emekçi halk hükümeti kuruluncaya kadar iktidarı derhal Askerî Devrim Komitesine devredeceğini, Don bölgesindeki bütün köylere ve ilçelere bildirmelidir.”

Daha Krivoşlikov’un sesi kesilmeden Kaledin yüksek sesle sordu: “Bu ültimatom için size hangi birlikler yetki verdi?”

Potyolkov’la Krivoşlikov bakıştı. Potyolkov yüksek sesle saymaya başladı:

“Ataman Hassa Alayı, Kazak Hassa Alayı, Altıncı Batarya, 44. Alay, 32. Batarya, 14. Özel Bölük...”

Her birliği saydıkça sol elinin parmaklarını teker teker kapatıyor, salonda alaycı gülüşmeler duyuluyordu. Potyolkov kaşlarını çattı, ellerini masanın altına indirdi ve sesini yükseltti:

“28. Alay, 28. Batarya, On İkinci Batarya, On İkinci Alay...”

Lagutin, “29. Alay” diye fısıldayarak hatırlattı.

Potyolkov, “... 29. Alay,” diye daha güvenle devam etti. “13. Batarya, Kamenskaya Bölüğü, Onuncu Alay, 27. Alay, İkinci Piyade Taburu, İkinci Yedekler Alayı, Sekizinci Alay, 14. Alay.”

Potyolkov saymayı bitirince, Kaledin önemsiz birkaç soru sordu, sonra, masanın üzerine doğru eğilerek gözlerini Potyolkov’a dikip:

“Halk Komiserleri Konseyinin yetkisini tanıyor musunuz?” dedi.

Potyolkov bir bardak su içti, bardağı masaya bıraktı, kolunun yemiyle bıyıklarını sildi ve cevap verdi:

“Buna ancak bütün halk cevap verebilir.”

Daha saf olan Potyolkov’un gereksiz şeyler söyleyebileceğinden korkan Krivoşlikov lafa karıştı:

“Kazaklar, içinde Halkın Özgürlüğü Partisi* temsilcilerinin bulunduğu hiçbir hükümete razı olmayacaklardır. Bizler Kazak’ız, hükümet de bizim Kazak hükümetimiz olmalıdır.”

* Anayasacı Demokrat veya bu sözcüklerin Rusça baş harfleriyle, kısaca “Kadet” diye anılırlar. Çarlık döneminde, varlıklı sınıfların liberal kanat üyelerinden oluşturulmuş bir partidir. Mart 1917’de devrim patlak verince, ilk Geçici Hükümeti onlar kurmuştur. –çev.

“Konseyin başında Yahudiler ve bu gibi adamlar bulunurken, bu sözünüzü nasıl yorumlayacağız?”

“Rusya onlara güvenmiştir, bizler de güveneceğiz.”

“Onlarla ilişkileriniz olacak mı?”

“Evet.”

Potyolkov onaylarcasına homurdandı ve Krivoşlikov’u destekledi:

“Bizi tek tek kişiler ilgilendirmiyor; bizi fikirler ilgilendiriyor.”

Hükümet üyelerinden biri masum masum sordu:

“Halk Komiserleri Konseyi halkın yararına mı çalışıyor?”

Potyolkov’un keskin bakışları ağır ağır ona döndü. Gülümseyerek elini sürahiye uzattı, kendine bir bardak daha su doldurdu ve çabucak içti. İçinde kocaman bir ateş yanıyormuş gibi susuzluktan kavruluyordu.

Kaledin parmaklarıyla trampet çalarak sordu:

“Bolşeviklerle ortaklaşan yanınız nedir sizin?”

“Don bölgesinde özerk bir Kazak hükümeti istiyoruz.”

“Evet, ama Şubatın 4’ünde yeni bir Ordu Konseyi toplanacağını biliyorsunuzdur herhalde, değil mi? Üyeler yeniden seçilecek. Karşılıklı kontrole razı mısınız?”

“Hayır!” Potyolkov gözlerini kaldırıp keskin bir tavırla cevap verdi:

“Siz azınlıkta kalırsınız, biz size istediğimizi yaptıracağız.”

“Ama bu zorlama demektir!”

“Evet.”

Bogayevski gözlerini Potyolkov’dan Krivoşlikov’a çevirerek sordu:

“Ordu Konseyini tanıyor musunuz?”

“Bir yere kadar...” Potyolkov omuzlarını silkti. “Bölge Askerî Devrim Komitesi, halk temsilcilerini bir kongreye çağıracak. Kongre, askerî birliklerin denetimi altında çalışacak. Eğer kongre bizi tatmin etmezse, tanımayacağız.”

Kaledin kaşlarını kaldırarak, “Peki bu konuda kimler karar verecek?” diye sordu.

Potyolkov başını gururla dikerek, “Halk!” diye cevap verdi ve sandalyesinin oymalı arkasına yaslanırken deri ceketini gıcırdadı.

Verilen kısa bir aradan sonra konuşmak için Kaledin ayağa kalktı. Salonda bütün gürültülü sesler dindi. Kaledin’in güz gibi kasvetli, pes sesi sessizlikte rahatça duyuldu:

“Hükümet, bölgesel Askerî Devrim Komitesinin isteği üzerine iktidardan feragat edemez. Şimdiki hükümet bütün Don halkı tarafından seçilmiştir ve iktidardan feragatimizi de ancak yine onlar isteyebilir, yoksa her kesim kendi başına değil. Sizler Bolşeviklerin elinde kör bir aletsiniz. Kazaklara karşı omuzlarınıza yüklenen büyük sorumluluğun farkında bile olmaksızın, Almanların kiralık adamlarının isteklerini yerine getiriyorsunuz. Durumu yeniden gözden geçirmenizi salık veririm, zira bütün halkın iradesini temsil eden hükümetle anlaşmazlığa düşerek memleketinize büyük felaketler getirmektesiniz. Ben iktidara sarılıp bırakmamak niyetinde değilim. Don Kazak Ordusu Büyük Konseyi toplanacak ve ülkenin kaderini o belirleyecektir. Ama konsey toplanıncaya kadar mevkimde kalmam gerekiyor. Size son kez olarak, durumunuzu yeniden gözden geçirmenizi salık veriyorum.”

Sonrasında Kazak olan ya da olmayan hükümet üyeleri konuştu. Devrimci Sosyalist Partisi üyelerinden Bosse, ayartıcı vaatlerle yüklü uzun bir nutuk çekti.

Lagutin bağırarak sözünü kesti onun:

“Sizden iktidarı Askerî Devrim Komitesine devretmenizi istiyorum! Madem Don Hükümeti sorunların barış yoluyla çözümlenmesinden yanadır, daha ne bekliyorsunuz...”

Bogayevski gülümsedi, “Yani?..”

“Halka, iktidarı Devrim Komitesine devrettiğinizi açıklayınız. Sizin konseyiniz toplanacak diye bir on beş gün daha bekleyemeyiz biz! Zaten halk öfkeden kudurmuş gibi.”

Bir başka hükümet üyesi dolambaçlı, uzun bir konuşma yaptı; bir başkası ise hiç olmayacak bir uzlaşma yolu üzerinde durdu.

Potyolkov bütün bunları sinirli sinirli dinliyordu. Arkadaşlarına baktı, Lagutin’in sararıp kaşlarını çatmış, Krivoşlikov’un gözlerini masaya dikmiş, Golovaçov’un da bir şey söylemek için patlamak üzere olduğunu gördü.

Krivoşlikov’un ne zamandır beklediği an geldi; yavaş sesle fısıldadı:

“Veriştir şunlara!”

Potyolkov da sanki bunu bekliyordu. Sandalyesini geriye itti, heyecandan kekeleyerek ve hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak kelimeler bulmaya çalışarak, gergin bir ses tonuyla konuşmaya başladı:

“Bizi tamamıyla yanlış anladınız! Eğer Ordu Hükümetine güvenilebilse bütün isteklerden vazgeçerdim. Ne var ki, halk, Ordu Hükümetine güvenmiyor! İç Savaşı çıkaranlar biz değil, sizlersiniz. Şu kaçak generalleri neden Kazak topraklarında saklıyorsunuz? Size boyun eğmeyeceğiz! Onları saklamanıza izin vermeyeceğiz! Gerçekler bizden yanadır. Size itaat etmeyecek birliklere karşı ne şekilde hareket edeceksiniz?.. Ya, işte burada yakalandınız! Gönüllülerinizi neden madencilerin üzerine yolluyorsunuz? Söyleyin bakalım, Ordu Hükümetinin iç savaştan kaçınacağına dair ne gibi bir garanti veriyorsunuz? Ya, söyleyecek hiçbir şeyiniz yok buna! Halk da cepheden dönen Kazaklar da bizden yanadır!”

Salonda hışırtılı bir rüzgâr gibi gülüşmeler oldu ve Potyolkov’a karşı öfkeli nidalar yükseldi. Potyolkov kıpkırmızı kesilen yüzünü onlara çevirdi ve müthiş öfkesini gizlemeye bile çalışmaksızın haykırdı:

“Şimdi gülüyorsunuz ama çok geçmeden ağlayacaksınız!” Tekrar Kaledin’e dönerek, saçma tanelerine benzeyen gözlerini ona dikti:

“İktidarı biz emekçi halkın temsilcilerine teslim etmenizi, bütün burjuvaziyi ve Gönüllü Ordusunu defetmenizi istiyoruz... Hükümetiniz de istifa etmelidir.”

Kaledin başını yorgun yorgun eğdi:

“Novoçerkask’tan ayrılmaya hiç niyetim yok.”

Kısa bir aradan sonra hükümet üyelerinden Melnikov’un ateşli bir konuşmasıyla görüşmeler tekrar başladı:

“Kızıl Muhafız müfrezeleri, Kazakları yok etmek için Don üzerine ilerliyor! Onlar çılgınca yönetimleriyle Rusya’yı mahvetti, şimdi aynı şeyi burada da yapmak istiyorlar. Bir avuç türedinin, bir ülkeyi aklı başında ve halk yararına yönettiği tarihte görülmemiştir. Başkalarının deliliği sizleri de kör etmiş, şimdi bizden iktidarı gasp ederek kapıları ardına kadar Bolşeviklere açmak istiyorsunuz. Ama buna izin vermeyeceğiz!”

“Siz iktidarı Devrim Komitesine devredin, Kızıl Muhafızlar taarruzu durduracaktır,” diye atıldı Potyolkov.

Kaledin, dinleyicilerden Üsteğmen Şein’in konuşmasına izin verdi. Bu, erlikten subaylığa yükselmiş, dört St. George nişanının dördünü de kazanmış bir süvari üsteğmeniydi. Geçit törenindeymiş gibi subay ceketini düzeltti ve büyük bir hızla konuşmaya başladı.

Kılıç salları gibi kolunu yukarıdan aşağı savurarak, “Ne diye dinleyecekmişiz bunları Kazaklar!” diye havladı. “Bolşeviklerin yolu bizim yolumuz değildir. İktidarı Sovyetlere devretmekten ve Kazakları Sovyetlerle birleştirmek için kışkırtmaktan ancak Don’a ve Kazaklara ihanet edenler söz açabilir!” Eliyle dosdoğru Potyolkov’u işaret edip öne doğru eğilerek bağırdı:

“Don, senin gibi yarı cahil, okuması yazması olmayan birinin peşinden gider mi sanıyorsun Potyolkov? Senin peşinden olsa olsa bir serseri Kazaklar çetesi gidecektir, ama eninde sonunda onların da akılları başlarına gelecek ve seni asacaktır!”

Güneşe dönen ayçiçekleri gibi bütün başlar üsteğmene döndü; onu onaylayan sesler uluma gibi yükseldi. Şein yerine oturdu. Yarbay apoletleri taşıyan, kaputunun eteklerini toplayarak oturmuş, uzun boylu bir subay eğilerek üsteğmenin sırtını okşadı. Subaylar, Şein’in çevresini aldı. Bir kadının histerik çıığı duyuldu:

“Teşekkür ederiz Şein! Teşekkür ederiz!”

Üsteğmeni hemen oracıkta terfi ettiriveren gösterişli, genç bir bas ses galeriden, “Bravo Binbaşı Şein! Bravissimo!” diye gürledi.

Hükümet sözcüleri, yeni doğmuş Devrim Komitesi Kazaklarını kandırmak için uzun uzun konuştu. Tütün dumanından mavimtırak bir hal alana hava iyice ağırlaştı. Pencerelerin ötesinde güneş, günlük yürüyüşünün sonuna ulaşmak üzereydi. Çift pencerelerin dış camlarına çam dalları sürtünüyordu. Pencere pervazlarına oturanlar, akşam ayını ilahilerinin okunduğunu ve istasyondan, lokomotiflerin rüzgârın uğultusunu bastıran kısık düdük seslerini duyuyordu.

Sonunda Lagutin artık daha fazla dayanamadı. Konuşmacılardan birinin sözünü keserek Kaledin’e döndü:

“Kararınızı verin; bunu sona erdirme zamanı geldi!”

Bogayevski alaycı bir tonla fısıldadı:

“Heyecanlanma Lagutin! Biraz su iç. Aile babalarının, saralılarının heyecanlanması doğru değildir. Hem konuşmacıların sözünü kesmek de olmaz; burası bir Sovyet değil!”

Lagutin ona da sert bir cevap verdi, ama bütün gözler Kaledin’e çevrilmişti tekrar. Kaledin hâlâ her zamanki gibi kendisine güvenle siyasal oyununu oynuyor ve Potyolkov’un basit cevaplarının göstereceği zırhına çarpıyordu.

“İktidarı size devredersek, Bolşeviklerin Don üzerine taarruzlarını durduracaklarını söylediniz. Ama bu sadece sizin görüşünüz. Bolşeviklerin Don’a vardığında nasıl davranacaklarını bilmiyoruz.”

“Devrim Komitesi, Bolşeviklerin benim sözlerimi doğru çıkaracağından emindir. Deneyin de görün; verin iktidarı bize, çıkarın gönüllüleri Don’dan, o zaman göreceksiniz Bolşevikler savaşa son verecek.”

Biraz sonra Kaledin ayağa kalktı. Konuşması zaten önceden hazırlanmış olan Kaledin, komşu Lihaya İstasyonuna doğru ilerlemek üzere kuvvet yığılması için Çernetsov’a çoktan emir vermişti bile. Şimdi zaman kazanmaya çalışıyordu, nitekim konferansa da bir oyalama önerisiyle son verdi:

“Hükümet, Devrim Komitesinin önerilerini gözden geçirecek ve yarın sabah onda bir cevap verecektir.”

XI

ERTEŞİ sabah Kazak Ordu Hükümetinin, Devrim Komitesi delegelerine verdiği cevapta şöyle deniliyordu:

Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, Kazak Askerî Devrim Komitesinin Komite temsilciler heyeti eliyle ve Ataman Hassa Alayı, Kazak Hassa Alayı ve İkinci Yedekler Alayı ile 43. Alayın 10, 27, 23 ve 8. birlikleri, 14. Bağımsız Bölük, 6, 32, 28, 12 ve 13. bataryalar ve İkinci Piyade Taburu ile Kamenskaya Bölüğü adına ileri sürdüğü istekleri görüşmüş olup, burada Kazak Ordu Hükümetinin, Don bölgesinin bütün Kazak halkını temsil ettiğini ifade eder. Hükümet halk tarafından seçildiğine göre, yeni bir konsey toplanıncaya kadar iktidardan feragat etmek hakkına da sahip değildir.

Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, önceki konseyi feshederek, gerek ilçelerden, gerek ordu birliklerinden gelecek temsilcilerle yeni bir seçime gitmeyi gerekli görmüştür. Kazak halkı tarafından dürüst, eşit ve gizli oylama esasına göre serbestçe seçilecek olan (propaganda özgürlüğü tam olacaktır) yeni konsey, aynı zamanda bütün Kazak olmayan halkın da bir kongresi niteliğini taşımak üzere, 4 Şubat 1918'de Novoçerkask'ta toplanacaktır. Kazak Ordu Hükümetini görevden uzaklaştırmak ve yeni bir hükümet seçmek hakkına sadece, devrimin yeniden yetki tanıdığı ve bölgenin Kazak halkını temsil eden meşru bir kurum olan bu konsey sahiptir. Bu konsey aynı zamanda, askerî birliklerin denetimini sağlamak ve hükümet otoritesini korumak için gönüllü birliklerinin gerekip gerekmediği konusunu da görüşecektir. Gönüllü Ordusunun kurulması ve faaliyetlerine gelince, bugünkü koalisyon hükümeti, Gönüllü Ordusunu, Bölge Askerî Komitesinin de iştirak etmesi koşuluyla, hükümetin kontrolü altına vermek için karar almış bulunmaktadır.

Kazak Ordu Hükümeti tarafından gönderildiği iddia edilen polislerin, maden bölgesinden geri çekilmesiyle ilgili olarak hükümet, bu konunun 4 Şubatta konseye getirileceğini ifade eder.

Hükümet, yerel yaşayış biçimiyle ilgili düzenlemeleri ancak ve ancak o bölge halkının belirleyebileceğini ilan eder ve bundan ötürü de, konseyin iradesine uyarak, kendi yaşam düzenlerini bölgeye zorla kabul ettirmek isteyen Bolşevik silahlı müfrezelerinin bu bölgeye sızmalarına bütün çarelere başvurarak karşı koymak gerektiği görüşünü kabul eder. Kendi yaşama düzenini ancak ve ancak halk kurmalıdır.

Hükümet iç savaş istememekte ve her adımda, barışçı bir hal çaresine ulaşmaya çalışmaktadır. Bu nedenle hükümet, Askerî Devrim Komitesinin de katılmasıyla, Bolşevik kuvvetlerine ortak bir temsilciler heyeti gönderilmesini önermiş bulunuyor.

Hükümet, bölgeye yabancı kuvvetlerin girmesine izin verilmedikçe iç savaş olmayacağı inancındadır, zira hükümet sadece Don topraklarını savunmakta, hiçbir saldırıya girişmemekte, iradesini Rusya'nın geri kalan bölümüne zorla kabul ettirmeye çalışmamakta ve buna göre, hiçbir yabancı kuruluşun da iradesini Don'a zorla kabul ettirmesini istememektedir.

Hükümet gerek ilçelerde, gerek ordu birliklerinde seçimlerin tam bir özgürlük içinde yapılmasını garanti edecektir; her yurttaş istediği gibi seçim propagandası yapabilecek ve Kazak Ordu Konseyi seçimleri için kendi görüşünü savunabilecektir.

Bütün tümenlerdeki Kazakların gereksinmelerini saptamak için çeşitli birliklerin temsilcilerinden kurulacak komisyonların atanması gerekmektedir.

Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, Askerî Devrim Komitesine delege göndermiş olan bütün birliklere, normal görevleri başına dönmeyi, Don topraklarını savunmayı emreder.

Don Kazakları Ordusunun Kazak Ordu Hükümeti, kendi birliklerinin hükümete karşı çıkacaklarına ve bu yüzden sakın Don bölgesinde yıkıcı bir çatışmaya ön ayak olabileceklerine inanmamaktadır.

Askerî Devrim Komitesi, bu komiteyi seçen birlikler tarafından feshedilmeli, onun yerine, bütün birlikler temsilcilerini, bölgedeki askerî birlikleri temsil eden Bölge Askerî Komitesine göndermelidir.

Kazak Ordu Hükümeti, Askerî Devrim Komitesince tutuklanan herkesin derhal salıverilmesini talep eder, bölgede normal düzenin geri gelmesi için, idari makamların görevlerine dönmesine izin verilmelidir.

Önemsenecek sayıda Kazak birliklerini temsil etmesi bakımından, Askerî Devrim Komitesinin, bütün birlikler adına, hele bütün Kazaklar adına isteklerde bulunmaya hakkı yoktur.

Kazak Ordu Hükümeti, Komitenin Halk Komiserleri Konseyi ile ilişkiler kurmasını ve ondan mali destek sağlanmasını hiçbir surette izin verilmeyecek bir davranış saymaktadır, zira bu davranış, Sovyet iktidarının kabul edilemez olduğu görüşünü, Ukrayna, Sibirya, Kafkasya ve istisnasız bütün Kazak kuvvetleriyle birlikte ileri süren, bütün bölgenin Kazak Konseyi ile Kazak Olmayan Halk Kongresine rağmen, Halk Komiserleri Konseyinin nüfuzunun Don bölgesinde yayılmasına yol açar.

Kazak Ordu Hükümeti Başkanı

Kazak Ordusu Ataman Yardımcısı:

M. Bogayevski

Don Kazakları Ordusu Komutanları:

Yelatontsev, Polyakov, Melnikov.

Don Hükümeti tarafından, Sovyet iktidarı temsilcileriyle görüşmelerde bulunmak üzere Taganrog'a gönderilen temsilciler heyetine Kamenskaya Devrim Komitesinden Lagutin ile Skaçkov katıldı. Birkaç yüz süngüden, bir ağır bataryadan ve bir vagona bindirilmiş iki hafif toptan ibaret Kaledin kuvvetleri, Çernetsov'un komutası altında Zverevo ve Lihaya istasyonlarını hızla ele geçirip, oralarda ufak işgal birlikleri bıraktıktan sonra Kamenskaya'ya doğru ilerleyerek burayı 17 Ocakta ele geçirirken, Potyolkov ve Komitenin diğer üyeleri geçici olarak Novoçerkask'ta alıkonuldu. Bununla birlikte, Kamenskaya'nın ele geçirilişinden birkaç saat sonra, Kızıl Ordu kuvvetlerinin, Zverevo ve Lihaya'yı tutan kuvvetleri oralardan attığı haberi geldi. Çernetsov kuvvetlerini geri çevirdi, cepheden hızlı bir hücumla Üçüncü Moskova Müfrezesini dağıttı. Harkov Müfrezesine esaslı bir dayak attı ve Kızıl Muhafızları ilk mevzilerine kadar sürdü.

Lihaya hattında durumu düzeltten Çernetsov, inisiyatifi eline alarak Kamenskaya'ya döndü. 19 Ocakta Novoçerkask'tan takviye kuvvetleri geldi ve ertesi gün Çernetsov, Glubokaya üzerine ilerlemeye karar verdi.

Savaş meclisinde, Glubokaya'nın geniş bir kuşatma hareketiyle ele geçirilmesi kararı alındı. Çernetsov, Kamenskaya Devrim Komitesi birlikleriyle, Çertkov'dan gönderilen Kızıl Muhafız takviye kuvvetlerinin güçlü direnişiyle karşılaşmaktan korktuğu için demiryolu boyunca ilerlemekten çekiniyordu.

O gece kuşatma hareketi başladı; hareketi bizzat Çernetsov idare ediyordu.

Glubokaya'ya gün doğmadan önce vardılar. Yürüyüş kolu ustaca düzen değiştirerek avcı hattına yayıldı. Çernetsov son emirlerini verdi, atından indi, uyuşmuş bacaklarını gererek, bölge komutanlarından birine kısık sesiyle talimat verdi:

"Kimsenin gözünün yaşına bakmayınız Yüzbaşı. Ne demek istediğimi anladınız mı?"

Çizmeleri katı karların üzerinde gıcır gıcır etti; külrengi astragan kalpağını yana yıkıp, pembeleşen kulağını eldiveniyle ovaladı. Açık renk, ateşli gözlerinin altında uykusuzluktan ileri gelen koyu mavi halkalar vardı. Dudakları soğuktan büzülmüş, kısa kırkılmış bıyıkları kırığıdan bir havla örtülmüştü.

İsindikten sonra sıçrayıp eyerin üzerine oturdu, kısa subay kaputunun kıvrımlarını düzeltti; metin, kendine güven taşıyan bir gülümsemeyle dizginleri kavrayarak doru atını baldırladı.

“Başlayalım!”

XII

KAMENSKAYA’DA, cepheden dönen Kazakların kongresi yapılmazdan az önce, İzvarin alayından kaçtı. Ayrılmadan bir gece önce Gregor’u ziyaret ederek, atmak üzere olduğu adımı ona hafif tertip çıtlattı:

“Şu durumda alayda hizmet görmek bana güç geliyor. Kazaklar iki uç arasında, Bolşeviklerle eski monarşi sistemi arasında bocalıyor. Kimse Kaledin Hükümetini desteklemek istemiyor; her şey bir yana, eline oyuncak geçmiş bir çocuk gibi davrandığı için onu desteklemek istemiyor. Yabanlara hadlerini bildirecek sert, azimli biri gerek bize. Ama bana kalırsa şimdilik Kaledin’i desteklemeli, yoksa oyunu bütün bütün kaybederiz.” Bir an susup bir sigara yaktıktan sonra sordu:

“Anladığıma göre sen Kızılların inancını benimsemişsin. Bilmem yanılıyor muyum?”

“Aşağı yukarı,” diye kabul etti Gregor.

“Samimi misin? Yoksa sen de Golubov gibi kendini Kazaklara sevdirmeye mi çalışıyorsun?”

“Benim sevmeye ihtiyacım yok. Ben kendime bir çıkış yolu arıyorum.”

“Sen kafanı dümdüz bir duvara çarpıyorsun sadece, çıkış yolu filan bulduğun yok.”

“Bakalım...”

“Korkarım seninle düşman olarak karşılaşacağız Gregor.”

Gregor gülümseyerek, “İnsan savaş alanında arkadaşlarını bile tanımaz,” dedi.

İzvarin biraz daha oturdu, konuştu, sonra ayrıldı. Ertesi sabah suya düşen bir taş gibi ortalıktan yok oluvermişti.

Kongrenin yapıldığı gün, Vyeşenskaya Stanitsasından bir Kazak hassa eri Gregor’u ziyarete geldi. Gregor o sırada tabancasını temiz-

leyip yağlıyordu. Vaktiyle Listnitski'nin alayında askerlik yapmış olan ve Listnitski'nin, Gregor'un kadını elinden aldığını bilen er, eski subayı istasyonda gördüğünü söylemek için uğramıştı Gregor'a. Ama yine de, ancak ayrılmaya hazırlandığı sırada, sanki tam o anda aklına gelivermiş gibi söyledi:

"Bugün istasyonda bir arkadaşına rastladım Gregor."

"Kim?"

"Listnitski. Hatırladın mı onu?"

"En son ne vakit gördün onu?" diye sert bir sesle sordu Gregor.

"Bir saat kadar önce."

Gregor oturdu. Eski acısı bir kurt pençesi gibi kavramıştı yüreğini. Düşmanına karşı o eski şiddetli öfkeyi artık duymuyordu, ama biliyordu ki, şimdi, iç savaşın patlak vermek üzere olduğu şu günlerde karşılaşılırsa, ikisi arasında kan dökülecekti. Listnitski hakkında beklenmedik bir anda aldığı haber ona eski yarasının hâlâ iyileşmediğini anlattı; yaranın yeniden kanaması için ufakık bir dokunuş yetmişti. Listnitski'nin ona yaptığı kötülüğün, yaşamını değersiz ve eskiden duyduğu o taşkın sevinç yerine sefil, aç bir özlem haline getirisinin öcünü almak Gregor için zevkli olacaktı.

Gregor bir süre sustu ve yanaklarındaki kırmızılığın kaybolmaya başladığını hissedince sordu:

"Buraya mı geliyor, biliyor musun?"

"Sanmam. Herhalde Novoçerkask'a gidiyor."

"Anlıyorum."

Hassa eri daha başka bir şeyler de söyledi kongreyle ilgili, alaydan en son haberleri verdi ve gitti. Sonraki günler, bütün çabalarına rağmen Gregor ruhunda için için yanan acıyı dindiremedi. Ortalıkta şaşkın şaşkın dolaşüyor ve Aksinya'nın her zamankinden çok daha sık canlanan anısı ağızında acı bir tat bırakıyor, yüreğini taşılatırıyordu. Natalya'yı, çocuklarını düşünüyordu, ama bunun sevinci de eskiyerek solmuş, parlaklığını yitirmişti artık. Gregor'un gönlü Aksinya'daydı ve hâlâ o aynı ezici, güçlü özlemi duyuyordu.

Çernetsov saldırınca, devrim kuvvetleri Kamenskaya'yı hızla boşaltmak zorunda kaldı. Seyrelmiş Kazak bölükleri bütün ağırlıklarını geride bırakarak, darmadağın bir halde trenlere doluştu. Örgüt-

süzlük, gerçekte hatırı sayılır olan kuvvetlerini toplayıp bir düzene sokabilecek azimli bir komutanın eksikliği, kendini hissettiriyordu. O günlerde, seçimle görev başına getirilen komutanlar arasında, Golubov adında bir binbaşı diğerlerinin arasında sivrilmişti. En savaşçı 27. Kazak Alayının komutasını eline aldı ve hiç insaf etmeden derhal düzeni geri getirdi. Onun alayı bir birlik halinde kaynaştırma, görev dağıtma ve komuta etme yeteneğine sahip olduğunu gören Kazaklar, kayıtsız şartsız itaat ediyordu. Kent boşaltılırken vagonları yüklemekte ağır davranan Kazaklara bağırıp durdu:

“Zorunuz nedir sizin? Saklambaç mı oynuyorsunuz Allahın belaları? Hadi, işinize bakın! Devrim adına derhal emirlerime itaat etmenizi emrediyorum... Ne? Kimdir o demagog bakayım? Vururum o alçağı vallahi! Kes!.. Ben sabotajcıların, kendini gizleyen karşı-devrimcilerin yoldaşı değilim!”

Kazaklar da gerçekten itaat etti. Birçoğu onun o kabadayı hallerini bile beğeniyordu, zira gönüllerinde hâlâ eskiye bir özlem besliyorlardı. Eskiden en kabadayı adam, Kazakların gözünde en iyi komutandı.

Askeri Devrim Komitesinin müfrezeleri Glubokaya’ya çekildi. Komuta, gerçekte Golubov’un eline geçti. Dağınık kuvvetleri iki günden az bir zaman içinde yeniden örgütlemiş ve Glubokaya’yı savunmak için gerekli adımlarını atmıştı. Onun isteği üzerine Gregor Melehov, bir yedekler alayının iki bölüğüyle, bir hassa bölüğünden oluşturulmuş bir müfrezeye komutan olarak atandı.

20 Ocak günü karanlık çökerken Gregor kendi koyduğu ileri karakolları dolaşmaya çıktı ve köyün ağzında Potyolkov’la karşılaştı. Potyolkov onu tanıdı.

“Sen misin Melehov?”

“Evet.”

“Nereye gidiyorsun?”

“İleri karakolları kontrol etmeye. Çerkask’tan* döneli çok oldu mu? Nasıl gitti işler?” Potyolkov kaşlarını çatdı:

“Halkın can düşmanı olanlarla barış yapamazsın. Oynadıkları oyunu görüyor musun? Bir yanda sen görüşedür... ama o arada da

* Çerkask: Novoçerkask’ın kısaltılmışıdır. -çev.

o, habire Çernetsov'u kışkırtadursun. Ne yılandır şu Kaledin ha! Eh, pek vaktim yok. Karargâha acele dönmem gerekiyor.”

Gregor'a aceleyle veda edip iri adımlarla köyün ortasına doğru uzaklaştı.

Potyolkov'un, daha Devrim Komitesi başkanı seçilmeden önce bile, Gregor ve öteki Kazak dostlarına karşı tutumunda gözle görülmür bir değişiklik olmuştu; sesinde bir üstünlük edası, bir kibir vardı. İktidar, basit yaradılışlı Kazak'ın başını döndürmüştü.

Gregor kaputunun yakasını kaldırıp adımlarını hızlandırdı. Gece ayaz olacağa benziyordu. Kırgızlar diyarından hafif bir meltem esiyordu. Gökyüzü duruydu. Hava iyiden iyiye dona çekiyordu. Kar, ayaklar altında gıcırdıyordu. Ay, merdiven çıkan bir saat gibi ağır aksak yükseliyordu. Evlerin ötesinde bozkır, akşam karanlığının leylak rengi dumanlarına bürünmüştü. Bütün kesin çizgilerin, bütün renklerin, bütün uzaklıkların silindiği, gün ışığının hâlâ ayırt edilemeyecek kadar geceyle sarmaş dolaş olduğu ve her şeyin gerçekdışı, efsanevi ve sallantılı görüldüğü akşam saatiydi. Bu saatte keskinliklerini yitiren kokuların bile kendilerine göre ince ayrıntıları olur.

Dolaştıktan sonra Gregor evine döndü. Demiryolları memurlarından olan çiçekbozuğu ve hileci yüzlü ev sahibi semaverî hazırlayıp masaya oturdu.

“Saldırıya geçecek misiniz?”

“Bilmiyorum.”

“Yoksa onları burada mı bekleyeceksiniz?”

“Bakalım.”

“Çok yerinde. Saldıracak gücünüz olduğunu sanmıyorum, onun için beklemeniz daha iyidir. Savunma çok daha hesaplıdır. Alman savaşında istihkâmcıydım ben, taktik stratejisini çok iyi bilirim. Kuvvetleriniz az, değil mi?”

“Bu kadar kuvvet yeter bize.” Gregor bu tatsız konuşmadan kaçınmaya çalışıyordu.

Ne var ki adam masanın çevresinde dolanıp, yeleğinin altında Tatarlarınkine benzeyen sıska karnını kaşıyarak bütün gayretiyle soru yağmurunu sürdürüyordu.:

“Topçunuz çok mu? Ağır silahlarınız, topunuz?”

“Askerlik yapmışsın; askerin görevi nedir bilmiyor musun?” dedi Gregor buz gibi bir öfkeyle; gözlerini de öyle bir şiddetle devirip baktı ki, adam bayılır gibi geri kaydıldı.

“Birliklerimizin sayısını, planlarımızı sormaya ne hakkın var senin? Seni yakalattırayım da bir sorguya çektireyim...”

“Tanrım... Subayım! Azizim...” Adam sarardı ve korkudan neredeyse boğulacak hale geldi. “Aptallık ettim... Aptallık. Bağışla beni!”

Çaylarını içerlerken bir ara Gregor gözlerini kaldırıp adama baktı ve onun şimşekle karşılaşmışçasına gözlerini kısa bir an için hızla yumduğunu gördü; gözlerini tekrar açtığında, bakışında bir sevgi, âdeta taparcasına bir sevgi vardı. Karısı ve yetişkin iki kızı fısıltıyla konuşuyordu. Gregor ikinci fincan çayını bitirmedi, kalktı, odasına çekildi.

Biraz sonra, aynı evde kalan İkinci Yedekler Alayından altı Kazak eve döndü. Çay içmeye, oturup gülüşmeye, yüksek sesle konuşmaya başladılar. Gregor uykuya dalmak üzereydi, ama konuşmalar parça parça kulağına geliyordu. İçlerinden biri o gün geçen bir olayı anlatıyordu:

“Olay sırasında ben oradaydım. Gorlovka’dan, on bir numaralı ocaktan üç madenci gelip kuvvet topladıklarını, ama silahları olmadığını söyledi. Onlara ne verebilirsek vermemizi istediler bizden. Komite üyelerinden biri de... kendi kulağımla duydum...” Duyulmayan bir soruya karşılık olarak sesini yükseltti anlatan, “Dedi ki, ‘Gidin başka yerden isteyin yoldaşlar, bizde hiç yok!’ Ama bizde silah olmadığını nereden çıkarıyor? Tüfek stoklarımızın olduğunu ben biliyorum. Ama mesele başka. Mujiklerin işe karışmasını çekemiyordu.”

“Hakkı da var!” dedi bir başkası. “Silahı verdin mi ya dövüşürler ya dövüşmezler, ama toprak meselesi ortaya çıkar çıkmaz hemen paçaları sıvarlar.”

“Ne mal olduklarını biliriz biz onların!” diye homurdandı bir üçüncüsü.

İlk konuşan kelimelerin üstüne basarak cevap verirken bir yandan da kaşğını düşünceli bir tavırla çay bardağına vurarak tempo tutuyordu:

“Hayır, öyle şey olmaz. Bolşevikler bütün halkın iyiliği için bizi canla başla karşılayacaktır, ama biz Bolşevik değiliz. Bizim bütün istediğimiz Kaledin’i defetmek, ondan sonra başlarız...”

İnanç dolu tiz bir ses, “Ama baksana aslanım!” dedi. “Verecek hiçbir şeyimiz olmadığını görmüyor musun? Paylaşmada iyi topraktan bize bir-bir buçuk dönümlük yer ya düşer ya düşmez, geri kalan toprak da hiçbir işe yaramaz. Onun için, ne verebiliriz ki onlara?”

“Senin hiçbir şeyini almazlar, ama gerektiğinden fazla toprağı olan başka insanlar var.”

“Kazak Ordusunun toprağı ne olacak?”

“Hayır, teşekkür ederim! Kendi toprağımızı vereceğiz, ondan sonra da gidip başkasından dileneceğiz, öyle mi? Ne parlak fikir!”

“Ordunun toprakları bize gerekecek.”

“Tabii ya!”

“Açgözlülük ediyorsun!”

“Açgözlülerin canı cehenneme!”

“Belki de bizim Kazakları yukarı Don’dan başka yere yerleştirmeyi akıl ederler. Orada kumdan başka bir şey yok.”

“Çok doğru.”

“Canım bu işleri düzeltmek de bize kalmadı.”

“Bir damla votka düzeltirdi bütün işleri.”

“Geçen gün, şarap mahzenlerinin kapılarını kırıp içeri girmiş çocuklar. İçlerinden biri içki fıçısında boğulmuş.”

“Olsaydı şimdi içerdim doğrusu. Şöyle içimi ısıtacak bir şey.” Gregor uykuya dalarken, hâlâ toprak sorununu ve toprağın nasıl dağıtılması gerektiğini tartışmakta olan Kazakların, uyumak için yerlere uzandıklarını duydu.

Şafak sökmeden tam pencerenin altında atılan bir silah sesiyle uyandılar. Gregor subay ceketini sırtına geçirdi, bir süre ceketin kolunu bulmak için uğraştı, kaputunu kaptı ve çizmelerini çekip fırladı. Sokakta silahlar atılıyordu. Bir araba takır tukur geçip gitti. Pencerenin dışında birisi korku içinde bağıırıyordu:

“Silah başına!.. Silah başına!..”

Çernetsov kuvvetleri ileri karakolları geri sürmüş, akın akın kasabaya giriyordu. Kurşuni, sisli karanlıkta atlılar yıldırım gibi geçi-

yordu. Piyadeler sokaklarda çizmeleri şakır şukur sesler çıkararak koşuyordu. Sokağın köşesine de bir makineli tüfek yerleştirilmişti. Otuz kadar Kazak sokağın bir yanından bir yanına dizilmişti. Başkaları da koşarak geliyordu. Namlulara mermi süren mekanizmalar şakırdıyordu. Yandaki sokakta çın çın öten bir ses emirler veriyordu:

“Üçüncü Bölük, canlı durun! Kim o sıradan dışarı çıkan? Dikkat! Sağdaki makineli tüfekçiler! Hazır mısınız? Bölüüüük...”

Bir top arabası fırtına gibi geçti; atlar dörtmala gidiyor, sürücüler kamçılarını şaklatıyordu. Yakınlarda bir yerden birdenbire makineli tüfekler ateş kusmaya başladı. Yandaki sokakta bir sahra mutfağı uçarcasına giderken tekerleklerinden biri çit sırığına takılarak devrilmiş, boylu boyunca yatıyordu. Ölüm korkusu geçiren bir ses, “Hay kör şeytan! Görmedin mi ulan sırığı?” diye bağırıyordu.

Gregor bölüğünü güç bela topladı ve dörtmala istasyona götürdü. Kazakların yoğun bir akıntı halinde geri çekilmekte olduğunu gördü.

En öndekilerden birinin tüfeğinden yakalayan Gregor, “Nereye gidiyorsun?” diye sordu.

Kazak tüfeğini hızla çekerek, “Bırak!” dedi. “Bırak ulan domuz! Ne oluyorsun be? Görmüyor musun, çekiliyoruz işte!”

“Bizden çok kuvvetli onlar!”

“Onları kimse durduramaz.”

Başka sesler soluk soluğa, “Nereye? Nereye gidelim?” diye bağırıyordu.

İstasyonun sonunda, uzun bir ardiye binasının yanında Gregor bölüğünü yaymaya çalıştı, ama kaçmakta olan yeni bir Kazak dalgası onları süpürdüğü gibi kenara attı. Gregor’un bölüğünden de Kazaklar kalabalığa karışarak onlarla birlikte kasabanın içerilerine doğru kaçmaya başladı.

Hırsından titreyen Gregor, “Durun! Dur, yoksa ateş ederim!” diye kükrüyordu.

Ama Gregor’a aldındıkları bile yoktu. Bir makineli tüfek ateşi so-kağı taradı. Kazaklar bir an yerlere yattı, sürüne sürüne duvarlara yaklaştı ve yan sokaklara dalıp kaçtı.

Oradan geçmekte olan bir takım subayı, “Artık onları durduramazsın Melehov!” diye bağırdı. Gregor dişlerini gıcırdata gıcırdata onun arkasından gitti.

Kazakları saran panik, teçhizatın büyük bir kısmını geride bırakıp tam bir düzensizlik içinde Glubokaya’dan kaçıyla sona erdi. Bölükleri yeniden düzene sokup bir karşı saldırıya geçirebilmek ancak şafak sökerken mümkün olabildi.

Sırtında önü açık bir gocuk bulunan Golubov, 27. Alayın safları boyunca mosmor kesilmiş bir halde koşarak, madeni bir sesle bağırdı:

“İleri çıkın! Yere yatmak yok! Marş marş!”

14. Batarya mevzi aldı, atların koşumları çözüldü. Komutan bir cepthane sandığının üstüne çıkmış, dürbünüyle bakıyordu.

Çarpışmalar saat altıda başladı. Kazaklarla Voronej’den gelen Kızıl Muhafızlardan kurulu kuvvetler, som bir yığın halinde ve karlar üzerinde insan vücutlarından siyah danteller çizerek ilerliyordu. Doğudan dondurucu bir rüzgâr esiyordu. Rüzgârın önüne katılarak sürüklenen bulutların altından kan kırmızı bir şafak söküyordu. Gregor, Ataman Bölüğünün yarısını, 14. Bataryayı ateş desteğiyle korumaya yolladı, geri kalanlarıyla saldırıya katıldı.

İlk şarapnel Çernetsov kuvvetlerinin hemen önünde patladı. Patlamanın turuncu-mavi yırtık pırtık bayrağı yükseliverdi. İkinci bir atış yapıldı. Tüfek seslerinin daha da belirgin kıldığı bir anlık sessizlik, sonra uzaktan uzağa, patlayan şarapnelin yankısı. Şarapneller düşman saflarının yakınlarında patlamaya başladı. Rüzgâra karşı gözlerini kısıyan Gregor rahat bir soluk alarak, ‘Menzili bulduk!’ diye geçirdi içinden.

Sağ kanatta 44. Alayın bölükleri vardı. Golubov kendi alayını merkezden sevk ediyordu. Gregor sol kanattaydı. İleride Kızıl Muhafız müfrezeleri sol kanadı ateşleriyle koruyordu. Gregor’un bölüklerine üç makineli tüfek ayrılmıştı. Bu makinelilerin tıknaz yapılı, asık suratlı, elleri iri ve kıllı olan Kızıl Muhafız komutanı ateşi çok güzel idare ediyordu. Daima Ataman Bölüğü Kazaklarıyla birlikte ilerleyen makineli tüfeğin yakınında bulunuyordu. Yanında, asker kaputu giymiş tıknaz bir kadın vardı. Gregor Kazak safları boyunca

ilerlerken, ‘Karı budalas! Savaşta bile karısını yanından ayırmıyor! Bari çocuklarıyla kuştüyü yatağını da getirseydi!’ diye öfkeli öfkeli düşündü.

Makineli tüfek müfrezesinin komutanı Gregor’un yanına geldi, göğsüne çapraz bağlanmış tabanca kemerini düzeltti.

“Bu müfrenin komutanı siz misiniz?”

“Evet.”

“Ataman Yarım Bölüğünün önüne bir baraj ateşi yönelteceğim. Düşman ilerlemelerine engel oluyor.”

“Pekâlâ!” diye razı oldu Gregor. Bir an susan bir makinelinin bulunduğu taraftan gelen bir bağırma üzerine Gregor döndü ve sakallı bir makineli tüfekçinin deli gibi haykırdığını duydu:

“Bunçuk! Namluyu eriteceğiz! Bu şekilde devam edemeyiz!”

Sırtında asker kaputu olan kadın, sakallı makineli tüfekçinin yanında diz çökmüştü. Yazmasının altından alev alev yanan gözleri Gregor’a Aksinya’yı hatırlattı ve bir an için Gregor soluğunu tutarak özlemle baktı ona.

Öğleyin Golubov’dan dörtlü bir posta eri geldi ve Gregor’a, iki bölüğünü bulunduğu mevziden çekerek düşmanın sağ kanadını kuşatması emrini getirdi; bu işi mümkünse düşmana görünmeden yapacaklardı. Esas kuvvetler kesin hücumla kalkar kalkmaz, Gregor da sağ kanattan vuracaktı düşmanı. Gregor hemen bölüklerini çekti ve onları at bindirdikten sonra, derin olmayan vadinin içinden, yarım ay çizerek yirmi verst kadar yürüttü. Atlar bazen karınlarına kadar çıkan karlar içinde tökezleyerek güçlükle ilerliyordu. Gregor ateş seslerini dinliyor ve Romanya’da ölü bir Alman subayının bileğinden alınmış ganimet saatine kaygıyla bakıyordu. Gidecekleri yönü pusuladan belirlemesine rağmen yine de gereğinden fazla sola kaydılar. Üstü geniş ve ağaçlıksız olan bir tepede açık araziye çıktılar. Atlar ter içinde tütüyordu, apışları ıslanmıştı. Gregor, “yere in” komutu verdi ve tepeyi ilk tırmanan da kendisi oldu. Atlar vadide bırakıldı. Kazaklar Gregor’un ardından karlı bayırı düşe kalka tırmandı. Dönüp geriye bakan Gregor, karlı yamacın üzerine bir bölükten fazla Kazak’ın dağılmış olduğunu gördü, içine bir kuvvet ve

daha büyük bir güven geldi. Savaş alanındaki insanların çoğunluğu gibi o da sürü güdüsünün etkisi altındaydı.

Bir bakışta durumu kavrayan Gregor, en aşağı yarım saat gecikmiş olduğunu anladı. Golubov atılınca bir stratejik manevrayla Çernetsov kuvvetlerinin geriyle bağlantısını hemen hemen kesmiş, kuşatmayı tamamlamak için her iki kanada müfrezelerini açmış, şimdi de cepheden hücum ediyordu. Tüfek sesleri tavaya çarpan saçma taneleri gibi takırdıyor, şarapneller maneviyatı kırılan düşman saflarını tarıyor, bombalar sık düşüyordu.

“İleri!” diye haykırdı Gregor.

Birliğiyle düşmanı yandan vurdu. Kazaklar geçit törenindeymiş gibi ilerledi, ama Çernetsov’un usta bir makineli tüfekçisi onları kurşunlarıyla esaslı bir şekilde biçiverip de, içlerinden üç kişiyi kaybettikten sonra selameti yere yatmakta buldular.

Vakit öğleyi biraz geçtiği sıralarda Gregor dizinin hemen yukarısından bir kurşun yedi. Şiddetli bir acı ve kan kaybının etkisiyle gelen o bildik mide bulantısını duyarak dişlerini gıcırdattı. Sürüne sürüne saftan dışarı çıktı, ayağa fırladı ve şiddetli acıdan yarı yarıya kendini kaybetmiş bir halde başını sallamaya başladı. Kurşun bacağına içinde kaldığı için acısı daha da fazlaydı. Kurşun bacağına çarptığında hızını hemen hemen kaybettiğinden kaputu, pantolonu ve deriyi delerek kaslara gömülüp kalmış, soğumuştur. Kas yırtılmasının verdiği acı, onu yerinden bile kıpırdatmadığı için, Gregor tekrar yere uzandı. Yattığı yerde On İkinci Alayın Transilvanya dağlarında saldırıya kalkışını, kolundan yaralanışını; Uryupin’i, Mişa Koşevoy’un öfkeden çarpılmış suratını, yaralı yüzbaşısı ardı sıra tepeden aşağı sürükleyen Yemelyan Groşev’i son derece canlı bir biçimde hatırladı...

Gregor’un yardımcısı bölüklerin komutasını ele aldı ve iki Kazak’a Gregor’u geriye, atların yanına götürmelerini emretti. Kazaklar onu atına oturturken, haline acıyarak yarasını bağlamasını öğütlediler. Gregor eyerine oturmuşken tekrar kayarak indi, pantolonunu sıyırdı ve bütün vücudunu saran bir ürpertiyle yüzünü buruşturarak kızaran, kanayan yarasını çarçabuk bağladı. Sonra emir eriyle birlikte, vadiden geçen dolambaçlı bir yoldan karşı saldırının başladığı noktaya döndü. Uykulu, uyuşuk bir halde kardaki at toy-

nağı izlerine, vadinin tanıdık çizgilerine bakıyor ve yamaçta sürüp giden olaylar daha şimdiden ona uzak, önemsiz görünüyordu.

Tüfek sesleri karmakarışık sürüyor, düşmanın ağır topçusu harekâta karışıyor ve zaman zaman açılan bir makineli tüfek ateşi, sanki savaşın sonuçlarını nokta nokta görünmez bir çizgiyle işaretliyordu.

Gregor üç verst kadar vadide ilerledi. Atlar zahmetli yürüyüşten yorulmaya başladılar.

Gregor, emir erine, “Açığa doğru vur!” diye homurdandı ve atının başını vadinin karla örtülü yamacına doğru çevirdi.

Uzakta kara konmuş kargalar gibi duran dağınık insan cesetleri gördüler. Ufuk çizgisi üzerinde, binicisiz kalmış ufak bir at dörtnala gidiyordu. Gregor düşmanın ana kuvvetinin parçalandığını, seyreltiğini, savaşı bırakıp Glubokaya’ya doğru çekildiğini gördü. Doru atını dörtnala kaldırdı. Biraz ileride dağınık birçok Kazak grubu vardı. Bunların en yakında olanına yaklaşıncı Golubov’u tanıdı. Komutan eyerinde sandalye oturuşuna geçmişti. Koyun postu ceke-tinin önü açılmış, kalpağı başının gerisine doğru yıkılmış ve kaşları terden ıslanmıştı. Başçavuşlarınkine benzeyen bıyıklarını bükerek kısık bir sesle bağırdı:

“Melehov, aferin! Ne! Yaralandın mı? Hay kör şeytan! Kemik sağlam kaldı mı?” Cevabı beklemeden yüzüne bir gülümseme yayıldı.

“Düşmanı darmadağın ettik! Darmadağın! Subaylar müfrezesine öyle bir sopa çektik ki, bir daha asla toparlanamazlar.”

Gregor bir sigara istedi. Kazaklar ve Kızıl Muhafızlar bozkırdan akıyordu. Uzaktaki kalabalık bir Kazak grubundan bir atlı ayrılarak dörtnala geldi.

Daha uzaktan, “Kırk tutsak aldık Golubov!” diye bağırdı. “Kırkı da subay, üstelik Çernetsov da içlerinde!”

“Yalan!” diye Golubov heyecanla döndü eyerinin üzerinde ve çizme sekili kır atını insafsızca kırbaçlayarak tutsaklara doğru sürdü.

Gregor biraz bekledi, sonra o da atını süratli ile onun ardından sürdü.

Tutsak subaylar kafilesine otuz Kazaktan oluşan bir grup refakat ediyordu. Çernetsov en önde gidiyordu. Kaçmaya çalışırken kapu-

tunu attığı için şimdi ince bir deri yelekle kalmıştı. Sol omuzunda ki apolet kopmuş, sol gözünün üstündeki taze bir sıyrık kanıyordu. Sert adımlarla hızlı hızlı yürüyordu. Bir yana yıkılmış kuzu postundan kalpağı ona hiçbir şeyi umursamaz, kaygısız bir hava veriyordu. Yanakları pembeleşmiş yüzünde korkudan eser yoktu. Belli ki günlerdir tıraş olmamıştı, zira sarı sakalları yanaklarıyla çenesini yaldız gibi kaplamıştı. Kendisine doğru koşan Kazaklara sert sert, aceleyle şöyle bir baktı, kaşları nefretle çatılarak yüzü bulutlandı. Bir kibrit çıkıp sert dudaklarının kenarına sıkıştırdığı sigarayı yaktı.

Subayların çoğu gençti; içlerinde sadece bir ikisinin saçlarında kır görünüyordu. Bacağından yaralı biri geride kaldığı için ufak tefek, çopur suratlı bir Kazak onu dipçik darbeleriyle sürüyordu. Çernetsov'la hemen hemen aynı hizada, uzun boylu, gösterişli bir yüzbaşı gidiyordu. İkisi kol kola girmiş gülümseyerek yürüyordu; onların arkasından başında kasketi olmayan, tıknaz, kıvrıkcık saçlı bir Kadet geliyordu. Bir başka subay omuzlarına aceleyle bir asker kaputu almıştı. Yine bir başkasının kasketi yoktu, kırmızı subay kukuletasını koyu, bir kadınlıkler kadar güzel gözlerinin üzerine çekmişti.

Golubov arkalarından atını sürdü. Durdu ve tutsaklarla giden Kazaklara bağırdı:

“Dinleyin! Bu tutsakların güvenliğinin hesabını askerî devrimin bütün sertliğini tadarak verirsiniz. Karargâha sağ salim varmalarını sağlayın.”

At binmiş bir Kazak'ı yanına çağırdı, bir pusula yazdı ve adama bunu Potyolkov'a vermesini emretti. Sonra Gregor'a dönerek sordu:

“Karargâha mı gidiyorsun Melehov?”

Gregor karargâha gittiğini söyleyince, Golubov atını sürüp ona iyice yaklaştı. “Potyolkov'a söyle, Çernetsov'dan beni sorumlu tutacaklar. Anladın mı? Haydi bakalım, yallah!”

Gregor tutsak kalabalığını geride bırakıp atını sürerek, ufak bir köyün yakınında konaklayan Devrim Komitesi karargâhına vardı. Potyolkov'u, çevresinde kurmay subaylar, posta erleri ve emir subayları olduğu halde, bir makineli tüfek arabasının yanında bir aşağı bir yukarı dolaşırken buldu. Minayev'le Potyolkov, savaş alanından daha yeni dönmüştü. Minayev, arabanın sürücü yerinde otur-

muş, taş gibi sert bir beyaz ekmek parçasını kemiriyordu. Gregor, Potyolkov'u çağırıp bir kenara çekti:

“Biraz sonra tutsaklar burada olacak,” diye haber verdi. “Golubov’un pusulasını aldın mı?”

Potyolkov kamçısını hızla salladı ve çukura kaçmış gözlerini yere indirip kıpkırmızı kesilerek bağırды:

“Golubov’un canı cehenneme! Aman ne güzel şey benden istediği! Çernetsov’u o üzerine alacak, öyle mi? Bir karşı-devrimciyi, bir haydudu üzerine alacak! Vermeyeceğim işte onu! Yapılacak en iyi iş hepsini vurup kurtulmaktır!”

“Golubov ondan kendisinin sorumlu olacağını söyledi.”

“Vermeyeceğim onu! Vermeyeceğim dedim ya, vermeyeceğim; işte o kadar! Devrim mahkemesince yargılanacak ve cezası derhal infaz edilecektir. Başkalarına ibret olacak! Biliyorsun...” dedi, gözlerini yaklaşan tutsaklara dikip daha sakın bir sesle devam etti:

“Biliyorsun değil mi, ne kadar kan dökülmesine sebep olduğunu onun? Derya gibi!.. Kaç madenciyi vurdurdu?” Sonra tekrar gazaba gelip gözlerini devirdi ve kekeleyerek bağırды:

“Teslim etmeyeceğim onu!”

Gregor da sesini yükselterek, “Bağırmana gerek yok!” dedi. Sanki Potyolkov çılgınca öfkesini ona da bulaştırmış gibi içinden tir tir titriyordu Gregor. “Burada da ne çok yargıç varmış! Sen asıl geriden gelenlere bak!” Burun kanatları titreyerek Potyolkov’un ardından savaş alanını işaret etti. “Tutsaklarla hesaplaşmaya can atan pek çok insan var senin gibi!”

Potyolkov yürüyüp onun yanından ayrıldı, kamçısını elinde sımsıkı tutarak uzaktan bağırды:

“Ben oradaydım! Bu arabanın yanında postumu kurtarmaya çalıştığımı sanma. Sen ağzını kapa bakalım Melehov! Anladın mı! Kiminle konuşuyorsun sen? Şu subay pozlarını bırak bir tarafa! Karar verecek olan Devrim Komitesidir, yoksa öyle herhangi bir...”

Gregor atını ondan tarafa çevirdi ve bir an yarasını unutarak eyerinden yere atladı. Ama acıdan iki büklüm olup boylu boyunca yere serildi. Bacağından kan boşandı. Kimseden yardım istemeden kalktı, güç bela arabanın yanına gidebildi ve arka makasın üzerine yığıldı.

Tutsaklar geldi. Onlara refakat eden Kazaklardan bir kısmı ayrıldı, karargâh muhafızlığı yapan emir erleriyle Kazakların arasında karıştı. Daha içlerinde savaşın ateşi sönmemişti; son çarpışmalar üzerine birbirlerine görüşlerini anlatırken gözleri öfkeyle ateşli ateşli pırıldıyordu.

Potyolkov diz boyu karların üzerinde güçlkle adım atarak tut-saklara doğru yürüdü. En önde ve hâlâ biraz uzakta olan Çernetsov, küçümsercesine kıstığı duru, umutsuz gözlerini ona dikti; ağırlığını sol bacağına vererek geriye doğru kaykılmış, umursamayan bir tavırla duruyor, kuvvetli, beyaz dişleriyle alt dudağını ısıırıyordu. Tır tır titreyerek, gözlerini yol yol izler açılmış kara diken Potyolkov, doğru onun üzerine yürüdü. Gözlerini kaldırdı, Çernetsov'un haka-retler saçan, korkusuz bakışıyla karşılaştı ve nefretinin bütün ağırlığıyla Çernetsov'un bu bakışını kırdı.

“İşte yakaladık seni domuz!” dedi alçak bir sesle ve boğulurcasına; bir adım geri çekildi. Çarpık, karanlık bir gülümseme yanaklarını bir kılıç darbesi gibi yardı.

“Kazak haini! Köpek! Hain!” diye Çernetsov dişlerinin arasından bir tükürük attı.

Potyolkov bir darbeyi savuşturur gibi başını hızla salladı, yüzü bulutlandı ve ağzını açarak, kısa, kesik bir soluk aldı.

Bundan sonraki olaylar baş döndürücü bir hızla gelişti. Çernetsov yüzü sapsarı kesilmiş bir halde, yumruklarını göğsüne bastırıp dişlerini göstererek ve bütün vücuduyla öne eğilerek iri adımlarla Potyolkov'un üzerine yürüdü. Titreyen dudaklarından küfürlerle karışık anlaşılmaz kelimeler dökülüyordu. Ne dediğini yalnızca ağır ağır geri çekilen Potyolkov duyuyordu.

“Senin de günün gelecek... biliyorsun bunu!” diye Çernetsov birdenbire, tutsakların, refakat erlerinin ve kurmay subaylarının duya-bileceği şekilde sesini yükseltti.

Potyolkov elini kılıcının kabzasına atarak boğulur gibi, “Seni...” diye soludu.

Bir anda bütün sesler kesildi. Minayev'in, Krivoşlikov'un ve Potyolkov'a doğru atılan daha yarım düzine adamın ayakları altında karlar gıcır gıcır öttü. Ne var ki, Potyolkov onlardan çabuk dav-

ranmıştı. Bütün vücudunu sağa döndürüp dizlerini kırarak kılıcını kınından sıyırdı, yıldırım gibi atıldı ve Çernetsov'un kafasının ortasına korkunç bir darbe indirdi.

Gregor subayın titrediğini, kendini darbeden korumak için sol elini kaldırdığını, kılıcın bileği hiç ses çıkarmadan, kâğıt gibi keserek Çernetsov'un geriye çekilmiş başına indiğini gördü. Önce kuzu postundan kalpak yere düştü; arkasından Çernetsov, dibinden kesilmiş bir mısır sapı gibi ağır ağır çöktü, ağzı çarpıldı, şimşekten kamaşmış gibi gözlerini acıyla yumdu, yüzü buruştu.

Subay yere serilirken, Potyolkov bir kılıç daha çaldı, sonra döndü, kana bulanmış kılıcını temizlerken bir ihtiyarını andıran ağır adımlarla uzaklaştı. Sendeleyip arabaya toslayarak döndü, refakat erlerine yorgun bir sesle bağırdı:

“Kılıçtan geçirin... Anasını satayım! Hepsini! Babanın oğlu bile olsa!..”

Tüfek sesleri çın çın öttü. Subaylar döndü, itişe kakışa kargaşa içinde kaçmaya başladı. Kadınlara benzeyen güzel gözlü, kırmızı kukuletalı teğmen elleriyle başını tutarak kaçıyordu. Bir kurşun, engel atlıyormuş gibi adamı havaya sıçrattı. Düştü, bir daha da kalkamadı; iki Kazak uzun boylu yüzbaşıyı biçti. Adam keskin kılıçları elleriyle yakaladı, kesilen avuçlarından kanlar oluk oluk kol yeninine içine aktı. Bir çocuk gibi çığlıklar atarak diz üstü düştü, sırtüstü devrildi, kan çanağına dönmüş gözleriyle, bir çığlıkla yırtılmış simsiyah ağzıyla, başı karların üzerinde iki yana büküldü durdu. Uçuşan kılıçlar adamın suratına, ağzına iniyor, ama o acıdan ve dehşetten incelen sesiyle hâlâ tiz çığlıklar koparıyordu. Yüzbaşının vücudu iki bacağı arasında kalacak şekilde ayaklarını iki yana açıp tepesine dikilen Kazak bir kurşunla işini bitirdi. Kıvırcık saçlı Kadet az daha halkayı yarıp kaçıyordu; Ataman Kazaklarından biri yetişip bir darbeye yere yıktı onu. Aynı Kazak, kaputunun etekleri rüzgârda havalanarak kaçan bir subayın sırtına da bir kurşun gönderdi. Subay yere çöktü, ölene kadar göğsünü tırmaladı. Kır saçlı bir üsteğmen hemen oracıkta öldürüldü; adamcağız hayata veda ederken karların içinde ayağıyla derin bir çukur kazdı ve eğer Kazaklar haline acıyıp da acısına bir son vermeseydi, bağlanmış hırslı bir at gibi daha bir süre tepinecekti.

Kırım başlar başlamaz, Gregor sürüklene sürüklene arabanın yanından ayrılmış, kan çanağına dönen gözlerini Potyolkov'a dikerek, topallaya topallaya hızla ona doğru gitmişti. Ama Minayev onu arkadan yakalamış, kollarını bükmüş ve tabancasını elinden çekip aldıktan sonra donuk bakışlarını Gregor'un gözlerinin içine dikerek, soluk soluğa sormuştu:

“Başka ne bekliyordun ki?”

XIII

GÜNEŞİN gözleri alan ışığı ile bulutsuz göğün maviliği altında göz kamaştırıcı bir parlaklık kazanan karlarla örtülü tepe, bembeyaz bir şeker gibi pırıltılar saçıyordu. Tepenin eteğinde Olhovi Rog köyü yamalı bir yorgan gibi uzanıyordu. Solda, Svinyuha mavimsi sisler içinde görünüyordu. Sağda, ufacık ufacık köyler ve Alman kolonisi, mavi yamalar halinde birbirine sokulmuştu. Yamacın kıvrıntısında, güvercin mavisi bir renk içinde Ternovskaya göze çarpıyordu. Köyün doğusunda, sel sularının açtığı hendeklerle yarık yarık bir başka tepe yükseliyordu. Sırtta, bir parmaklığı andıran telgraf direkleri uzayıp gidiyordu. Hava inanılmayacak kadar duru ve ayazdı. Güneşin çevresinde, gökkuşağı renklerine bürünmüş incecik bir pus buram buram tütüyordu. Rüzgâr kuzey yönünden esiyor, bozkırdan karları getirip getirip yığıyordu. Ama göz alabildiğine uzanan karlarla örtülü açıklık, ta ufka kadar pırıl pırıldı; yalnız doğu yönünde, tam ufuk çizgisinin üstünde, menekşe rengi bir sis tabakası yukarıdan bozkırın üzerine abanıyordu.

Panteley Prokofyeviç, Gregor'u eve getirmek için Millerovo'ya gitmişti. Köyde hiç durmadan doğruca Kaşara'ya varmayı ve geceyi orada geçirmeyi kararlaştırmıştı. Gregor'dan aldığı bir telgraf üzerine Tatarski'den yola çıkmış ve oğlunu bir handa kendisini bekler bulmuştu. Gregor, Glubokaya'da yaralandıktan sonra Millerovo'ya doğru tam bir hafta, bir sahra hastanesi arabasında yol almıştı. Bacağı biraz iyileşince eve gitmeyi kafasına koymuştu. Bu gidişte, içinde hoşnutsuzluk ve sevinçle karışık duygular vardı: Hoşnutsuzluk vardı, çünkü Don'da iktidarı ele geçirme mücadelesinin en ateşli

safhasında alayını bırakmıştı; sevinci ise, ailesini tekrar görecektir olmasından ileri geliyordu. Aksinya'yı görmek için duyduğu isteği kendisinden bile saklıyor, ama yine de onu düşünmekten kendini alamıyordu.

Babasıyla karşılaştığında içine bir yabancılik duygusu geldi. Pan-teley (Piyotr onun kulağını doldurmuştu), Gregor'a ters ters bakıyordu; gözlerine hoşnutsuz ve meraklı bir kaygı çöreklenmişti. Akşam Gregor'u Don bölgesindeki olaylar üzerine uzun boylu sorguya çekti ve anlaşıldığına göre oğlunun cevapları onu doydurmadı. Gözlerini keçe çizmelerine dikip homurdana homurdana kırçıl sakalını dişledi durdu. Başlangıçta tartışmaya hevesi yoktu, ama Kaledin'i savunmak için aniden parlayıverdi ve eskiden olduğu gibi Gregor'a ağzını kapatmasını söyledi, hatta topal bacağını hızla yere vurdu.

"Bana ağız yapmaya kalkma! Sonbaharda Tatarski'deydi Kaledin. Meydanda bir toplantı yaptık, Kaledin bir masanın üstüne çıkıp ihtiyarlarla konuştu ve İncil gibi kehanette bulunarak, mujiklerin geleceğini, savaş çıkacağını, ne yapacağımıza karar vermezsek her şeyimizi elimizden alacaklarını ve mujiklerin bizim topraklarımıza yerleşeceğini söyledi. Daha o zamandan savaş çıkacağını biliyordu. Buna ne dersiniz bakalım köpoğulları? Sizin gibi itlerden daha az mı biliyor o? Onun gibi okumuş, ordu yönetmiş bir general sizlerden az mı bilecek sanıyorsunuz? Kamenskaya'daki askerler de senin gibi ağzı kalabalık cahiller, halkın rahatını kaçırıyor. Senin Potyolkov'un, kim oluyormuş o? Başçavuş mu? Oho! Benim rütbemde biri. Bugünlere de kaldık!"

Gregor gönülsüz tartışıyordu. Babasının nasıl bir tavır takınacağını zaten tahmin etmişti. Kendisi yönünden ise duruma yeni bir öge katılmıştı: Çernetsov'un ölümünü, tutsak subayların yargılanmadan katledilmesini unutamıyor, affedemiyordu.

Sepet biçimli kızağı atlar rahatlıkla çekiyordu. Gregor'un eyerli atı arkaya bağlanmıştı. Tanıdık köyler, yeni yerleşim bölgeleri yol boyunca göz önüne seriliyordu. Gregor kendi köyüne giden bütün yol boyunca kopuk kopuk ve amaçsızca son olayları düşünüyor, gelecekle ilgili hiç değilse birkaç belirli işaret çıkarabilmeye çalışıyordu. Ama kafası, evde nasıl dinleneceğini düşünmekten öteye gidemiyor-

du. ‘Eve varınca biraz dinlenirim, yaram iyileşir, sonrası Allah kerim,’ diye içinden geçirdi. ‘Bakalım zaman gösterecek!’

Savaşın doğurduğu yorgunluk onu harap etmişti. Nefretle yoğrulmuş bütün o anlaşılmasız dünyaya sırtını çevirmek istiyordu. Geride bıraktığı her şey arapsaçı gibi karma karışık ve çelişkilerle doluydu. Doğru yolu izlemek çok zordu; batağa basmış gibi toprak ayaklarının altında sallanıyor, yol önünde çatallanıyordu ve Gregor doğru yolu seçtiğinden emin değildi. Bolşeviklerden yana sürüklenmiş, ardından başkalarını da sürüklemiş, sonra kararsızlık geçirmiş ve yüreğindeki ateş soğumuştur. ‘Acaba İzvarin haklı mı? Kime güveneceğiz?’ Ama çok yakında, tırmıkları bahara hazırlama zamanının geleceğini, söğüt dallarından yemlikleri örmek gerekeceğini ve toprak kardan örtüsünü atıp kuruduğu vakit, sığırları bozkıra süreceğini, iş yapmak özlemiyle tutuşan ellerinin sabanın kollarını kavrayarak onun canlı bir varlık gibi sarsıldığını, hopladığını hissedeceğini hatırlayınca, çok yakında taze otların tatlı kokusuyla, sabanın altüst ettiği toprağın ıslak kokusunu soluyacağını hatırlayınca, yüreği yeniden ısındı. Ağıl temizlemeyi, saman kaldırmayı, yoncaların, ayrikotlarının çürük kokusunu, keskin gübre kokusunu özlüyordu. Barış ve sükûn istiyordu; ve böylece, bozkırı seyreden, atları seyreden, babasının sırtını seyreden haşın gözleri, içinde tuttuğu sevinci besliyor, besliyordu. Her şey ona yarı unuttuğu eski yaşamını hatırlatıyordu: Babasının gocuğundan yayılan ekşimsi koyun postu kokusu, umarsız atların kaba görünüşleri ve bir çiftlik avlusunda öten horoz. Burada, bu kuş uçmaz kervan geçmez yerde yaşam baş döndürecek kadar zengin ve tatlıydı.

Tatarski’ye ertesi gün akşama doğru vardılar. Gregor tepeden Don’a baktı. Kenarları sazlardan samur kürk kuşanmış taşmalardan meydana gelen sığ su birikintileri oradaydı; kurumuş kavak oradaydı; ama Don’u karşıdan karşıya aşan sığlık geçit eski yerinde değildi. Köy, küme küme bildik çiftlikler, kilise, meydan... Gözlerini kendi evine diktiği zaman başına kan hücum etti ve anılar seli içinde boğuldu. Avludaki kuyu havaya kalkık söğüt sırıgıyla sanki ona işaret ediyordu.

Panteley çevresine bir göz gezdirip, “Gözlerin yaşarmadı mı?” diye gülümsedi. Gregor duygularını hiç saklamaya çalışmaksızın, “Evet,” diye cevap verdi, “... hem de nasıl!”

İhtiyar keyifli keyifli içini çekerek, “Bak, gör, memleket ne demekmiş!” dedi.

Kızağı köyün ortasına doğru sürdü. Atlar tepeden aşağı hızla indi, kızak da tümsekten tümseğe zıplayarak kaydı arkalarından. Gregor babasının niyetini sezdi, ama yine de sordu:

“Ne diye köyün ortasından geçiyorsun? Kendi sokağına sapsana!”

Panteley döndü, bıyık altından gülümseyerek göz kırptı:

“Oğullarımı askere sıra neferi olarak gönderdim, savaşa savaşa subaylığa kadar yükseldiler. Oğlumu köyün içinden geçirmek bana gurur vermez mi hiç? Baksınlar da kıskansınlar! Yüreğime merhem gibi geliyor evlat.”

Anayola varınca atları dehledi, kızaktan dışarı sarkarak hayvanların böğürlerine kırbacı bastı; eve yaklaştıklarını anlayan atlar, aştıkları yüz kırk verstlik yol vız gelmiş gibi taptaze bir güçle, hızla koşuyordu. Yoldan geçen Kazaklar eğilerek selamlıyor, avlularda, pencerelerde kadınlar ellerini gözlerine siper ederek bakıyor, yol üstündeki tavuklar gıdaklayarak dört bir yana kaçışıyordu. Her şey tıkırında gidiyordu. Köy meydanından geçtiler. Gregor’un atı, Mokov’un çitine bağlı bir ata yan yan baktı, homurtu koy verdi ve başını dikti. Köyün sonu, Astakov’un evinin damı görünmüştü. Ama ilk yol kavşağında bir kaza oldu. Karşıya geçen bir domuz yavrusu şaşırdı, atların ayakları altına düştü, homurdanarak yuvarlandı, sonra ciyak ciyak bağırarak kırılan sırtını doğrultmaya çalıştı.

“Hay, canını şeytan alsın!” diye haykıran Panteley, hayvana bir de kamçı salladı.

İşin kötüsü, Afonka Ozerov’un dulu Anyutka’ya aitti bu domuz; Anyutka ise şirretin teki, müthiş sivri dilli bir kadındı. Hemen koşarak avludan çıktı ve ağzından öyle bir lanet sağanağı boşandı ki, Panteley dizginleri çekmek zorunda kalarak oturduğu yerde ona döndü:

“Dilini tut sersem!” diye haykırdı. “Ne bağıırıyorsun öyle ciyak ciyak! Öderiz uyuz domuzunun parasını.”

“Seni şeytan ruhlu seni!.. Seni iblis! Uyuz asıl sensin, seni topal it seni! Seni hemen atamana çıkarayım da bak!” diye kollarını salladı.

arak ıgık ıgıga bağırıyordu kadın. “Zavallı bir dulun hayvanını ıgnemeyi ğretirim ben sana.”

Panteley’in daha fazla tahammülü kalmadı, mosmor kesilerek bağırdı:

“Ağzı bozuk!”

Kadın bir an bile duraksamadan, “Lanet herif,” diye cevabı ya-
pıştırdı.

“Ulan kancık, yüz şeytandan doğma!” diye Panteley sesini yük-
seltti.

Ama Anyutka Ozerova küfür yarışında asla altta kalacaklardan
değildi:

“Yaban! Koca pezevenk! Hırsız! Tırmığı çalan kim? Kocası uzak-
ta olan kadınların peşine düşen kim?” diye saksağan gibi ötüyordu.

“Şu kamçıyla bir tane indiririm sana, şapşal karı! Kapat enenı!”
diye karşılık verdi ihtiyar.

Ama bu arada Anyutka bağıra bağıra öyle pis bir şey söyledi ki,
Çok görmüş geçirmiş bir adam olan Panteley bile utancından kızarıp
terlemeye başladı.

İhtiyar Melehov’la namuslu dul Ozerova arasındaki bir rastlantı-
nın doğurduğu bu karşılıklı iltifatları dikkatle dinleyen bir kalaba-
lık toplanırken, Gregor öfkeyle, “Sürsene!” dedi, “ne diye durursun
sanki?”

“Ne dil be! Pabuç kadar mübarek!” diyen Panteley aresizlik
içinde bir tükürük attı ve Anyutka’yı ıgnemek istiyormuş gibi hay-
vanları kamılayıp sürdü. İlerideki dönemece geldikleri vakit korka
korka arkasına baktı:

“Amma küfürbazmış be... Ne iblismiş! Şişesin, patlayasın, şişko
kancık!” diye söylendi öfkeyle. “Domuz gibi onu da ıgnemeliydi!
Kaltak, o diliyle adamın etini sıyrırır kemiğinden be!”

Kendi evlerinin mavi panjurları hızla onlara doğru yaklaşıyor-
du. Piyotr başı açık, gömleği kemersiz geldi avlu kapısını açtı. Beyaz
bir yazma parladı ve Dünya, siyah gözleri ışıl ışıl, merdivenden ko-
şarak indi.

Piyotr kardeşini öperken Gregor’un gözlerinin içine baktı:

“İyi misin?”

“Yaralandım.”

“Nerede?”

“Glubokaya yakınlarında.”

“Aklını başına alıp daha önce gelecektin evine!”

Gregor’un elini hararetle, dostça sıktı ve Dünya’ya bıraktı. Gregor kız kardeşinin dolgunlaşmış omuzlarını kucakladı, dudaklarından, gözlerinden öptü, sonra hayretle geri çekildi:

“Hay Allah, Dünya, seni şeytanın ta kendisi tanıyamazdı! Bak nasıl da güzel bir kız olmuştun, oysa ben seni gösterişsiz, çirkinin biri olarak bulacağımı sanmıştım.”

“Yapma, yapma ağabeyciğim!” diye çimdiklemek isteyen Gregor’a engel oldu Dünya ve Gregor gibi o da bembeyaz dişlerini göstererek güldü, koşarak kaçtı.

İlyiniçna çocukları kucagında çıkardı dışarıya. Natalya onun önünden koştu. Gregor’un karısı serpilmiş, şaşılacak kadar güzelleşmişti. Dümdüz taranmış, arkada toplanarak sımsıkı topuz yapılmış pırıl pırıl, kara kara saçları, sevinçten kızaran yüzünü meydana çıkarıyordu. Gregor’a yapıştı, dudaklarını birkaç kere acemice Gregor’un yanaklarına, bıyıklarına sürdü ve oğlunu İlyiniçna’nın kollarından kaparak kocasına uzattı. Mutlu bir gururla, “Bak ne güzel bir oğlun var!” diye bağırdı.

İlyiniçna, “Dur oğluma bir bakayım!” diye Natalya’yı heyecanla kenara itti. Gregor’un başını yakalayıp eğdi, alnından öptü, kaba elleriyle yüzünü okşadı, heyecandan ve sevinçten ağlamaya başladı.

“Kızın da burada Grişa! İşte al!”

Natalya kızını Gregor’un öteki koluna oturttu ve Gregor sıkılarak, kime bakacağını şaşırdı. Natalya’ya mı, annesine mi, çocuklarına mı! Huysuz bakışlı, çatık kaşlı küçük oğlan, Melehov’lar kalıbından çıkmaydı; siyah, biraz kasvetli gözlerinde aynı çekiklik, fırlak gözlerinin aklarında aynı mavilik, aynı geniş kaşlar, aynı esmer ten. Kirli minik yumruğunu ağzına sokmuş, gözlerini babasına dikmiş, inatla, yılmadan bakıyordu. Gregor kızının sadece dikkatli, siyah gözlerini görebiliyordu; yüzünün kalan kısmı bir şala sarınmıştı.

Her ikisini de kollarında taşıyarak merdivene doğru yürüdü, ama bacağına bıçak gibi bir sancı saplandı.

Çarpık, utangaç bir gülümsemeyle, “Aliver şunları Natalya!” dedi. “Merdiveni çıkamayacağım yoksa.”

Darya mutfağın ortasında durmuş saçlarını düzeltiyordu. Gü-lümsedi, şen bir tavırla Gregor’a doğru geldi, gülen gözlerini kapadı ve ıslak, ılık dudaklarını Gregor’un dudaklarına dayadı.

Kaşlarının tatlı kavislerini şakadan kaldırarak, “Tütün tadı sin-miş!” dedi.

“Dur hele sana bir kere daha bakayım, canım, oğlum benim!”

Gregor gülümsedi ve yanağını anasının omzuna dayarken yüreği cız etti.

Panteley başında kırmızı tepeli kasketi, belinde al kuşağıyla av-luda kızıağın çevresinde seke seke dolanıyor, hayvanların koşum-larını çözüyordu. Piyotr, Gregor’un atını ahıra çekmiş, eyerini eve almış, kızaktan küçük bir fıçı gazyağını kucaklayıp kaldırmış olan Dünya’ya bir şeyler söylüyordu.

Gregor gocuğunu, kaputunu çıkardı, karyolanın ayakucuna astı, sonra saçlarını taradı. Bir peykeye oturup oğlunu çağırdı:

“Gel bakayım Mişa! Neden tanıımıyorsun sen beni?”

Çocuk, yumruğu hâlâ ağzında yan yan ona doğru geldi, ama ma-sanın yanında durdu. Annesi ocağın başında durmuş oğluna sevgiy-le ve gururla bakıyordu. Eğildi, kızının kulağına bir şey fısıldadı ve hafifçe ileri doğru itti onu.

“Hadi!”

Gregor ikisini birden kucaklayıp dizlerine oturtarak sordu:

“Tanımadınız mı beni ahmaklar? Poly, babanı tanımadın mı?”

Kız kardeşi yanında olduğu için şimdi kendini daha bir güvende hissedenden oğlan, “Sen bizim babamız değilsin,” dedi.

“Kimim öyleyse?”

“Sen başka bir Kazak’sın.”

“Al bakalım!” diye yüksek sesle güldü Gregor. “Peki babanız ne-rede öyleyse?”

Kız kesin bir sesle, “Uzakta, askerde,” dedi, oğlandan daha can-lıydı kız.

İlyiniçna yalandan bir öfkeyle, “Haklısınız çocuklar, veristirin ona!” diye lafa karıştı. “Onca yıldır uzaklarda kaldı, en sonunda evin

yolunu nasıl oldu da bulduysa, herkesin onu tanıyacağını sanıyor!” Gregor’a gülümsedi:

“Karın bile seni bırakacak yakında! Şimdiden ona bir erkek aramaya başladık!”

“Bu da ne demek Natalya? Ha?” diye şakayla karısına döndü Gregor.

Natalya kızardı, ama utancını yenerek gitti Gregor’un yanına oturdu. Mutluluğuna ölçü olmayan gözleriyle Gregor’u içiyor, sıcak kaba elleriyle onun kuru, koyu esmer kolunu okşuyordu.

“Darya, sofrayı kur!” diye seslendi İlyiniçna.

“Kendi karısı var ya!” dedi Darya gülererek, döndü ve işveli adımlarla ocağa doğru yürüdü.

Her zamanki gibi ince ve biçimliydi. Leylak rengi yün çorapları biçimli bacaklarını sımsıkı sarıyordu, ayakkabıları da sanki ısmarlama yapılmış gibi oturmuştu ayaklarına. Fırfırlı, ahududu renkli eteği dantelle işlenmişti; kenarları süslü önlüğü ise kusur bulunamayacak kadar beyazdı. Gregor gözlerini karısına çevirdi ve onun değişmiş olduğunu gördü. Gregor’un eve gelişi onuruna süslenmişti; dirseğinden itibaren daralan, kol yenleri dantelli mavi saten bluzu biçimli vücudunu ortaya çıkarıyor, yumuşak iri göğüslerinin üzerinde kabarıyor, firdolayı işlemeli, büzgülü mavi bir eteklik sımsıkı belini sarıyordu. Gregor karısının dolgun, düzgün bacaklarına, sıkı karnına ve besili bir kırsırağinkini andıran geniş kalçalarına baktı, düşündü, ‘Bin kadın arasında bile hemen belli olur Kazak kadını. Nesi var nesi yoksa hepsini ortaya koyacak biçimde giyinir; ister bak ister bakma sen! Oysa mujik kadınlarına önden baktın mı, arkasının da ne mal olduğunu anlarsın; çuval giymiştir sanki onlar..’

İlyiniçna, Gregor’un bakışını fark etti ve hemen övünmeye başladı:

“Bak da gör, Kazak subaylarının karıları nasıl giyiniyor! Şehirli kadınlara taş çıkartırlar!”

“Aman anne, nasıl söylersin böyle?” diye Darya onun sözünü kes-ti. “Şehirli kadınlar nerede biz nerede! Küpemin biri kırılmış, ama zaten hiçbir değeri yoktu o küpelerin,” diye acı acı bitirdi sözünü.

Gregor kolunu karısının geniş sırtına koydu ve ilk defa kafasından şu düşünce geçti:

‘Güzel kadın, kimse aksini söyleyemez. Bensiz nasıl yaşadı? Herhalde Kazaklar peşinde koşmuştur, belki o da onlardan birinin peşinden koşmuştur. Ya gerçekten de koştuysa!’ Bu beklenmedik düşünceyle yüreği hızlı hızlı çarpmaya başladı ve Gregor araştıran gözlerini Natalya’nın, hıyar kremiyle taptaze ve pırıl pırıl duran pembe yüzüne dikti. Natalya onun dikkatli bakışları karşısında kızardı ve fısıldadı:

“Niçin bana öyle bakıyorsun? Beni tekrar gördüğüne sevindin mi?”

“Tabii, tabii!”

Tatsız düşünceyi kafasından uzaklaştırdı Gregor, ama yine de bir an için karısına karşı belli belirsiz, hemen hemen bilinçsiz bir düşünmanlık duydu içinde.

Panteley öksüre öksüre geldi, ikonun önünde haç çıkardı ve cırlak sesiyle konuştu:

“Eh, bir kere daha, hepinize Tanrı sağlık versin!”

“Allaha şükür, ihtiyar! Dondun mu? Seni bekliyorduk. Çorba sıcak.” İlyiniçna kaşıkları takır tukur diziliyor, ortalıkta fır dönüyordu.

Panteley boynundaki kırmızı yağlığı çözdü, gocuğunu çıkardı, sakalındaki, bıyıklarındaki buzları silkeledi ve Gregor’un yanına oturdu.

“Dondum bayağı,” dedi, “oysa köyden geçerken bir güzel ısıtmışlardı bizi. Anyutka’nın domuzunu çiğnedik.”

Darya kesmekte olduğu beyaz ekmeği bırakarak merakla sordu:

“Hangi Anyutka’nın?”

“Ozerova’nın. Nasıl da koş a koş geldi kaltak! Nasıl açtı ağzını! ‘Ben sana gösteririm,’ yok, ‘sen şusun, sen busun,’ yok ‘tırmığı sen çaldın!’ Hangi tırmık Allah bilir!”

Yalnız “pezevenkliği” atlayarak Anyutka’nın kendisine sayıp döktüğü sıfatları bir bir anlattı. Gregor gülerек sofraya oturdu. Panteley kendini oğlunun gözünde haklı çıkarmak gayretiyle, öfkeli bir şekilde bitirdi sözünü:

“Öyle gâvurca laflar etti ki, ağza bile alınmaz. Ona kamçının tadını iyice bir tattırırdım, ama yanımda Gregor vardı, zamanı değildi.”

Piyotr kapıyı açtı, bir kuşakla* bağladığı güzel bir buzağıyı çeke çeke Dünya girdi içeri.

* Kelime, Rusça metinde de aynen Türkçe “kuşak” olarak geçmektedir. –çev.

Piyotr buzağıyı ayağıyla öne doğru iteleyerek neşeyle bağırdı:
“Perhizden önce kaymaklı çörek yiyeceğiz demektir.”

Yemekten sonra Gregor sırt çantasını açtı, hediyelerini dağıtma-ya başladı. Annesine yünlü bir şal vererek, “Bu sana anne,” dedi. İlyiniçna kaşlarını çatıp genç bir kız gibi kızarak şalı aldı, omuzlarına attı. Aynanın önünde hayran hayran kendini seyrederek o kadar uzun durdu ki, Panteley bile sinirlendi:

“Vay cadaloz vay, geçmiş aynanın karşısında süslenip püsleniyor! Pöh!”

Gregor, önu yüksek, alev kırmızısı şeritli yepyeni bir Kazak kasketini herkesin gözü önünde paketinden çıkararak, telaşla, “Bu da sana baba,” dedi.

Panteley hâlâ öfkeli bir ses tonuyla, “Tanrı senden razı olsun!” dedi. “Yeni bir kaskete ihtiyacım vardı. Artık dükkânlarda kasket bulunmuyor. Eski kasketimle kiliseye gitmek istemiyordum. Ancak korkuluğa koymaya yaraşır o, ama yine de giyyordum işte,” derken de, oğlunun getirdiği hediye elinden almalarından korkuyormuş gibi çevresine bakındı.

Kasketinin başında nasıl durduğuna bakmak için aynaya gitmeye davrandı, ama İlyiniçna’nın bakışıyla karşılaşınca birden çark ederek semavere yöneldi topallaya topallaya. Kasketini, semaverin önünde durarak başına yerleştirmeye çalıştı, tepesini fiyakalı bir biçimde yana yatırdı.

İlyiniçna, “Ne yapıyorsun orada aptal moruk?” diye ona döndü. Ama Panteley havlar gibi karşılık verdi:

“Hay yarabbi, ne budalasın sen be kadın! Semaver bu, ayna değil.”

Gregor karısına, eteklik yapması için bir boy yünlü kumaş verdi; çocuklar yarım kiloluk ballı çörek, Darya bir çift gümüş küpe, Dunya bir bluzluk kumaş, Piyotr da sigarayla tütün aldı. Kadınlar hediyeleri üzerine çene çalarken, Panteley göğsünü şişirmiş, mutfakta bir ağa gibi kurumla dolaşıyordu:

“İşte size Hassa Alayından halis muhlis bir Kazak! Hem de ödül kazanmış bir Kazak! İmparatorluk geçit töreninde hem birincilik ödülünü hem de bütün takım taklavatıyla birlikte bir eyer kazanmıştır bu Kazak. İşte o da benim!..”

Piyotr kumral bıyığını dişleyerek babasına hayran hayran baktı. Gregor gülümsedi. Erkekler sigaralarını yaktı. Panteley huzursuz bir tavırla pencereye bakarak Gregor'a, "Akrabalarla konu komşu bastırmadan önce Piyotr'a orada, geride olanları anlat hele," dedi.

Gregor elini şöyle bir salladı:

"Dövüşüyorlar işte!"

Piyotr yerine daha rahat yerleşerek hemen sordu:

"Bolşevikler şimdi nerede?"

"Üç koldan geliyorlar; Tihoretskaya'dan, Tagonrog'dan ve Voronej'den."

"Ee, senin şu Devrim Komitesi ne düşünüyor bu konuda? Bolşeviklerin topraklarımıza girmesine neden izin veriyorlar? Hristonya'yla İvan Alekseyeviç döndüklerinde bir sürü masal anlatılar, ama inanmıyorum onlara. Onların dediği gibi değil iş!"

"Devrim Komitesi çaresizlik içinde. Kazaklar evlerine koşuyor."

"Bundan dolayı mı Sovyetlere sırtını dayıyor Komite?"

"Tabii ya!"

Piyotr sigarasından nefes çekerek sustu, sonra samimi bir şekilde kardeşine baktı:

"Peki, sen kimden yanasın?"

"Ben Sovyet Hükümeti istiyorum."

Panteley, "Aptal!" diye barut gibi parladı. "Piyotr, sen söyle şuna!"

Piyotr gülümseyerek kardeşini tapışladı, "Binilmemiş at gibi ateşlidir Gregor," dedi. "Hiç ona laf anlatılabilir mi baba?"

Gregor öfkelenerek, "Bana anlatılacak bir şey yok!" dedi. "Kör değilim ben. Cepheden dönenler ne söylüyor köyde?"

"Cepheden dönenlerin bizimle ne ilgisi var? O Hristonya budalasını tanıyamadın mı şimdiye kadar? O ne anlar? Halk ne yapacağını şaşırmış durumda, hangi yana döneceğini bilmiyor." Piyotr bıyığını dişledi.

"Sen bekle de hele, baharda olacakları gör; bela asıl o zaman çıkacak... Cephede Bolşeviklik oyunu oynadık, ama artık aklımızı başımıza almanın zamanı geldi. 'Başkasının hiçbir şeyinde gözümüz yok, ama siz de bizimkilere dokunmaya kalkmayın sakın!' Buraya gelip zorla bir şeyler almaya kalkanlara Kazakların işte böyle demesi

gerekir. Kamenskaya’da olanlar çok pis şeyler. Bolşeviklerle dostluk kurdular, şimdi de onların sistemini kuracaklar.”

“Sen bu işi bir kez daha düşün Gregor,” dedi babası. “Aptal değil-sin sen! Şunu anlayan gerek: Kazak doğan, Kazak ölür. Biz öyle bir sürü Rus köylüsünün idaresi altına giremeyiz. Hem biliyor musun yabancılar ne diyorlar şimdi? Bugün topraklar herkes arasında eşit olarak bölünmeliymiş. Ne dersin buna?”

“Yıllardan beri Don’da oturan yabanlara toprak verimiz.”

Panteley parmaklarını Gregor’un atmaca burnunun dibinde şaklatarak, “Bir karış bile alamazlar!” dedi.

Dışarıda, merdivende ayak sesleri duyuldu ve Hristonya ile gülünç denecek kadar uzun, tavşan postundan bir başlık giymiş olan İvan Tomilin içeri girdi.

Hristonya, “Merhaba Gregor! Panteley Prokofyeviç, oğlunun dönüşi onuruna bir kadeh içkiye ne dersin?” diye kükredi.

Ocağın yanı başında uyumakta olan buzağı, Hristonya’nın bağırmaları üzerine ürkerek sıçradı, kalktı, henüz güç kazanamamış bacakları titreyerek durdu, akik renkli gözlerini yeni gelenlere çevirdi. Hayvancağız herhalde korkudan şırl şırl koy verdi yere. Dünya buzağının sırtına hafifçe vurarak, hayvancağızın keyfine engel oldu. Yerdeki gölcüğü sildi ve buzağının altına kirli bir kap koydu.

“Korkuttun hayvanı, borazan sesli!” diye öfkeyle bağırdı İlyiniçna.

Gregor Kazaklarla el sıkıştı, onları buyur edip oturttu. Biraz sonra köyün ta öte ucundan başka Kazaklar da çıkageldi. Konuşurlarken o kadar çok sigara içtiler ki, lamba titreşmeye, buzağı tatsız tatsız öksürmeye başladı.

İlyiniçna, gece yarısı topunu birden kapı dışarı ederken, “Hepinizi al bassın inşallah!” diye lanet okudu. “Gidin avluda için sigaralarınızı, koca herifler! Çıkın dışarı, çıkın dışarı! Oğlumuz Gregor yoldan geleli beri dinlenmedi daha. Çıkın dışarı, defolun, hadi bakalım. Allah selamet versin!”

GREGOR sabah hepsinden geç uyandı. Serçelerin saçaklarda, pencerelerin dış pervazlarında bahar günlerindeki gibi gürültü cıvıldaşmaları uyandırmıştı onu. Panjurlardaki aralıklardan altın rengi bir güneş ışını süzülüyordu içeri. Kilisenin çanı sabah ayinine çağırıyordu; Gregor pazar günü olduğunu hatırladı. Natalya yanında yoktu ama kuştüyü yatak vücudunun sıcaklığını hâlâ saklıyordu. Onun da daha yeni kalktığı belliydi.

“Natalya!” diye seslendi.

Dunya girdi içeriye:

“Ne istedin ağabey?”

“Pencereyi aç da Natalya’yı çağır. Ne yapıyor o?”

“Anneme yardım ediyor. Şimdi gelir.”

Natalya geldi, yarı karanlık odaya girince gözlerini kıstı. Elleri taze hamur kokuyordu. Gregor yerinden doğrulmadan onu kollarının arasına aldı ve geceyi hatırlayarak gülümsedi.

“Uyuyakaldın ha?”

“Hı-hım! Gece... yordu beni,” diye gülümsedi ve kızarak yüzünü Gregor’un göğsüne sakladı.

Gregor’un yarasını sarmasına yardım etti, sonra sandıktan onun yabanlık pantolonunu çıkardı ve sordu:

“Subay ceketini giyip nişanlarını takacak mısın?”

“Aman sen de!” Gregor âdeta korkarak, elinin bir hareketiyle Natalya’nın sorusunu geçiştirmek istedi. Ama Natalya diretti:

“Takıver! Babamın hoşuna gider. Sandıkta duracaklarsa ne diye kazandın onları?”

Natalya’nın üstelemelerine boyun eğen Gregor, giyinip kuşanmaya razı oldu. Kalktı, ağabeyinin usturasını aldı, tıraş oldu, yüzünü ve boynunu yıkadı.

“Enseni tıraş ettin mi?” diye sordu Piyotr.

“Aksi şeytan! Unuttum!”

“Neyse, otur da ben tıraş edeyim.”

Soğuk sabun köpüğü ensesini yaktı. Aynadan, dilini ağzının kenarından çıkarmış, usturayı çeken ağabeyinin görüntüsü yansiyordu.

Piyotr gülümseyerek, “Sabana koşulmuş öküz gibi incelmifş boy-nun,” dedi.

“Asker karavanasıyla da yağ bağlanmaz ki.”

Gregor, teğmen apoletli, göğsünde sıra sıra nişanlar dizili gömle-ğini giydi, buğulanan aynaya baktığında kendini tanıyamadı. Ayna-dan ona uzun boylu, kuru, Çingene kadar esmer bir subay bakıyordu.

Kardeşine hayran hayran bakan Piyotr, sesinde en ufak bir kıs-kançlık olmaksızın, keyifle, “Albaya benziyorsun!” dedi. Ne olursa olsun, bu laflar Gregor’un hoşuna gitti. Mutfağa geçti. Darya ona hayran hayran bakarken Dünya çışlığı bastı:

“Öööfff! Bu ne haşmet böyle!”

İlyiniçna bu manzara karşısında gözyaşlarını tutamadı. Yaşlarını önlüğüyle silerken de Dünya’nın şakasına cevap yetiştirdi:

“Keşke senin de çocukların böyle olsa, çapkın! İki tane oğlan do-ğurdum, ikisi de adam oldu!”

Natalya bir an, buğulanmış, ateşli bir sevgiyle dolu gözlerini ko-casından alamadı.

Gregor kaputunu omuzlarına atıp avluya çıktı. Yaralı bacağı yüzünden merdivenden inmekte güçlük çekti. ‘Baston kullanmam gerekecek herhalde,’ diye düşündü parmaklığa tutunurken. Kurşun, Millerovo’da çıkarılmıştı, ama yaranın üstündeki kabuk, deriyi çe-kip gerdiğı için Gregor bacağını iyice kıvıramıyordu.

Kedi, evin duvarını çevreleyen sekinin üstünde güneşleniyordu. Merdivenin dibinde karlar eriyerek bir gölcük meydana getirmişti. Gregor avluya dikkatle göz gezdirirken içi bir hoş oldu. Merdivenin sağı tarafında, tepesine bir tekerlek geçirilmiş bir direk duruyordu. Çocukluğundan beri hep oradaydı o direk, kadınlar kullanırdı onu. Geceleyn hiç merdivenden inmelerine gerek kalmadan, merdiven başında durur, tekerleğe süt çanaklarını yerleştirirlerdi. Gündüzün de tekerleğin üstünde çanak çömlek, kap kaçak kurutulurdu. Avlu-daki bazı değişiklikler hemen gözüne çarptı Gregor’un. Tahıl amba-rının kapısı boyanacağı yerde kahverengi balçıkla sıvanmış, sundur-manın çatısı sarılığını hâlâ kaybetmemiş çavdar saplarıyla yeniden örtölmüştü; odun yığınları eskisine göre sanki biraz daha azdı, bel-ki de bir bölümünü çiti onarmakta kullanmışlardı. Yeraltı kilerinin

tümseği külden masmavi kesilmişti; kuzguni bir horoz, çevresinde bir düzine kadar damızlık olarak bırakılmış alacalı bulacalı tavuk olduğu halde, tek bacağını total gibi kaldırarak tümseğin üstüne tünemişti. Çiftlik araç gereçleri kış havasından sundurmanın altında korunuyordu; arabaların çitlenleri, fırlamış kaburgalar gibi duruyor ve biçerbağların madeni bir parçası çatıdaki delikten vuran güneş ışını altında tutuşuyordu. Ahırın yanındaki bir gübre yığınının üzerinde kazlar yatıyordu; bir erkek kaz topallaya topallaya oradan geçen Gregor’a kibirli kibirli tısladı.

Gregor çiftliği dolaşıp eve döndü. Mutfak tatlı tatlı, eritilmiş tereyağı ve sıcak ekmek kokuyordu. Dünya, bir sahanın içinde birkaç salamura elma yıkıyordu. Gregor onlara bakıp birdenbire canlanarak sordu:

“Karpuz turşusu var mı?”

İlyiniçna, “İn aşağıya da ona biraz turşu getir Natalya,” diye seslendi.

Panteley kiliseden döndü. Kutsal ekmeği dokuza bölerek, ailenin her üyesi için bir parça olmak üzere sofraya dağıttı. Kahvaltıya* oturdular. Bu vesileyle Piyotr da giyinmiş kuşanmış, hatta bıyıklarını bile yağlamıştı; Gregor’un yanına oturdu. Onların karşısında Darya bir taburenin kenarına ilişmiş dengeleniyordu; pembe, pırıl pırıl yüzüne bir ışık demeti vurmuş, gözleri kısılmış, ısıltılı kaşlarının simsiyah kavisleri hoşnutsuz bir ifadeyle inmişti. Natalya çocuklarına fırında pişmiş helvacıkabağı yediriyor, arada sırada Gregor’a bakarak gülümsüyordu. Dünya babasının yanına oturmuştu. İlyiniçna ise, masanın ocağa en yakın ucunda oturuyordu.

Bayramlarda her zaman olduğu gibi tıka basa yediler. Kuzu etli lahana çorbasının ardından erişte, sonra koyun eti, tavuk, paça, kızarmış patates, tereyağlı akdarı lapası, vişneli erişte, kaymaklı gözleme ve karpuz turşusu geldi. Bu ağır yemekten sonra Gregor yerinden güçlkle kalkıp yatağa uzandı; zor nefes alabiliyordu. Panteley hâlâ

* Rusya’da genel olarak kahvaltılar çok çeşitli ve zengindir. Çünkü, çalışma saatleri aralıksız olarak saat 15.00’a kadar sürer, öğle yemekleri de, işten çıkıldıktan sonra, 15.00-17.00 arasında yenir. Bu arada, tam 12.00’da çok hafif bir kahvaltı daha edilir. –çev.

harıl harıl lapasını atıştırıyordu; lapasını tabağına dümdüz yaydıktan sonra ortasına bir çukur açtı, eritilmiş kehribar renkli tereyağını çukura döktü ve tereyağlı karışımı kaşıklamaya başladı. Çocuklara çok düşkün olan Piyotr, Mişa'ya yemek yediliyor ve çocuğun yanaklarını, burnunu şakacıktan yoğurda buluyordu.

“Amca, saçmalama!”

“Ne olmuş?”

“Niye suratımı buluyorsun?”

“Ne olmuş?”

“Anneme söylerim.” Mişa'nın sert bakışlı Melehov gözleri öfkeyle ışıldadı, hırsından gözleri dolu dolu oldu. Yumruğuyla burnunu sildi ve Piyotr'u güzellikle kandıramayacağını anlayıp çaresizlik içinde haykırdı:

“Yapmasana! Aptal! Budala!”

Piyotr gürültülü bir kahkaha koyverdi ve yine yeğenini yedirmeye devam etti; bir kaşık ağzına, bir kaşık burnuna.

“Senin de çocuktan farkın yok!” diye çıkıştı ona İlyiniçna.

Dunya, Gregor'un yanına oturup, “Piyotr da koca bir budala,” dedi. “Hep yeni yeni oyunlar icat eder. Geçen gün Mişa'yla avluya çıktıydı, çocukcağız sıkışmış, amcasına sormuş, ‘Amca, merdivenin dibine yapabilir miyim?’ Piyotr, ‘Yok, olmaz. Biraz daha öteye git,’ demiş. Mişa biraz daha öteye koşmuş, ‘Buraya?’, ‘Yok, yok, ambara git.’ Ambardan ahıra yollamış Mişa'yı, ahırdan harman yerine ve oradan oraya koştura koştura sonunda donuna ettirmiş zavallı çocuğu. Ama Natalya da bir iyi veristirdi ona!”

Mişa'nın incecik sesi posta arabası çingırağı gibi öttü:

“Bırak beni, kendim yiyeyim!”

Piyotr alaylı alaylı bıyıklarını burup reddetti:

“Olmaaaz, delikanlı. Ben yedireceğim sana.”

“Ben kendim yerim.”

“Ahırda domuzlar yer öyle. Ninen onlara ne veriyor, gördün mü sen hiç?”

Piyotr'la Mişa'yı gülümseyerek dinleyen Gregor kendine bir sigara sardı. Babası yanına geldi.

İhtiyar, “Bugün Vyeşenskaya'ya gitmeyi düşünüyorum,” dedi.

“Ne için?”

Panteley bir hıçkırdı, sakalını sıvazladı:

“Saraçta işim var; tamir etmesi için iki tane hamut bırakmıştım ona.”

“Bugün dönecek misin?”

“Tabii. Akşama dönerim.”

İhtiyar biraz dinlendikten sonra, o yıl gözleri görmez olan kısırağı kızağın okları arasına koştı ve sürdü gitti. Vyeşenskaya’ya iki saatte vardı. Postaneye, sonra da saraca gitti, hamutları aldı. Oradan ayrıldı, kilisenin yanında oturan dedikoducu eski bir tanıdığına uğradı. Son derece konuksever bir adam olan dostu onu öğle yemeğine alıyordu.

Kadehe bir şey doldururken, “Postaneye uğradın mı?” diye sordu.

Panteley sürahiye hayretle gözlerini dikip, av peşine düşmüş tazı gibi havayı koklayarak, “Evet,” diye cevap verdi.

“Havadişi duymuşsundur o halde, değil mi?”

“Havadis mi? Yo, bir şey duymadım. Neymiş?”

“Kaledin, Aleksey Maksimoviç Kaledin, rahmetlik oldu.”

“Ne diyorsun?” Panteley gözle görülürcesine yemyeşil kesildi, içinde ne olduğunu merak ettiği sürahiyi ve sürahinin kokusunu unuttu, sandalyesine yaslandı. Ev sahibi sinirli sinirli gözlerini kır-pıştırtarak anlattı:

“Geçen gün Novoçerkask’ta kendini tabancayla vurmuş; haberini telgrafla aldık. Bütün eyalette onun gibi bir general daha yoktu hani. İyi biniciydi, ordulara komuta etmişti. Ne yaman adamdı! Kazaklara toz kondurmak istemezdi.”

Panteley şaşkınlık içinde, kendisine ikram edilen kadehi eliyle iterek, “Dur bakalım babalık!” dedi. “Şimdi ne olacak?”

“Allah bilir. Kötü günler geliyor. Yoksa hiç insan kendini kur-sunlar mı?”

“Neden yaptı acaba?”

Kendi fikirlerine eski din yanlıları kadar bağlı olan ev sahibi eli-ni öfkeyle salladı:

“Cepheden dönen askerler onu terk etti. Bolşevikleri eyalete soktu-lar; işte bunun için gitti bizim ataman. Onun gibisini bulabileceğimizi

de hiç sanmam. Bizi kim savunacak? Kamenskaya'da bir Devrim Komitesi mi ne kurulmuş, içinde Kazaklar da varmış. Burada da... duydu mu? Atamanları defedip onların yerine Devrim Komiteleri kurmak için Kamenskaya'dan emir aldık. Mujikler başlarını kaldırmaya başladı. Bütün şu marangozlar, demirciler, işsiz güçsüz takımı... çayırda ne kadar tatarcık varsa bunlar da işte o kadar çok Vyeşenskaya'da.”

Panteley kır saçlı başı önüne düşmüş bir vaziyette, uzun süre konuşmadı. Başını kaldırdığında bakışları sert ve haşındı:

“Ne var şu sürahinin içinde?”

“İçki. Kafkasya'dan yeğenim getirdi.”

“Eh, doldur bakalım dostum. Ölmüş atamanımızın hatırasına çekelim. Mekânı cennet ola!”

İçtiler. Evin uzun boylu, çilli kızı yiyecek getirdi. Panteley, kızacağın yanında keyifsiz duran kısağa bir göz attı, ama ev sahibi ona güven verdi:

“Atın için meraklanma. Yemini, suyunu verdiririm.”

Hararetlenen konuşmalar ve içki yüzünden Panteley çok geçmeden atını da her şeyi de unuttu. Gregor hakkında birbirini tutmaz laflar etti, çakırkeyif ev sahibiyile tartışmaya girişti, tartışmayı sürdürdü, sonra da ne üzerine tartıştığını filan unutuverdi. Gitmek için kalkmaya davrandığında akşam olmuştu. Geceyi orada geçirmesi için yapılan öneriyi kabul etmedi, eve gitmeye karar verdi. Dostunun oğlu atı kızağa koştı, ev sahibi de onun kızağa binmesine yardım etti. Sonra adamcağız Panteley'i köyün dışına kadar geçirmeyi akıl etti. Birbirlerine sarılarak kızağın dibine uzandılar. Kızak önce avlu kapısının direğine, ondan sonra da ta bozkıra çıkıncaya kadar, önüne gelen her çıkıntılı köşeye takıldı. Bozkıra çıktıklarında Panteley'in dostu hüngür hüngür ağlamaya başlayarak, kaldırdı kendini kızaktan aşağı attı. Bir süre dört ayak üstü kaldı, ayağa kalkamadığı için küfretti durdu. Panteley atı kırbaçlayıp tırısalandı ve burnu karların içinde, emekleyerek, “Gıdıklama... Ne olur, gıdıklama,” diye yolun üstünde kısık bir sesle neşeli neşeli bağırarak dostunu gözden kaybetti.

Kamçıyı yiyince gayrete gelen kısarak, nereye baktığını görmeden hızlandı. Çok geçmeden sahibi, sarhoşluğun verdiği uyuşukluk

içinde geriye doğru devrildi, başı kızağın kenarına dayandı ve sustu. Dizginler her nasılsa altında kalmıştı. Başiboş ve çaresiz kalan kısarak yürüyüşünü yavaşlattı, adeta indirdi. Önüne çıkan ilk çatalağzında, doğru yoldan ayrılıp, ufak bir köye giden yola saptı. Birkaç dakika sonra hayvan bu yolu da kaybetti. Açık araziye vurdu, gide gide derin karlarla örtülü bir koruluğa daldı, derince bir çukurluğa düştü. Kızak bir fundaya takıldı, at durdu. Sarsıntıdan ihtiyar bir saniye için uyandı. Başını kaldırdı, kısık bir sesle bağırdı:

“Haydi, deh be iblis...” Sonra tekrar uzandı.

At hareket etti, korudan kazasız belasız çıktı, Don kıyısına inmeyi becerebildi ve doğu rüzgârının getirdiği duman kokusuyla yolunu bularak komşu köyü tuttu.

Bu köye yarım verst uzaklıkta, ırmağın sol kıyısına yakın bir çukur vardır. Çukurun çevresindeki kumlu topraklardan pınarlar kaynar ve burada su kara kışta bile hiç donmaz, yarım daire biçiminde geniş bir gölcük halinde durur. Irmağın kıyısını izleyen yol, bir yana keskin bir dönüş yaparak bu sudan uzaklaşır. Baharda, eriyen kar suları bu gölcükte toplanarak oradan da müthiş bir sel halinde Don’a akarken, kükreyen bir burgaç oluşturur. Sazan, bütün yaz boyunca kıyılardan düşüp sürüklene sürüklene gelen çalı çırpı yığınının yakınında, çok derinde yatar.

Gözü görmeyen ihtiyar kısarak işte bu gölcüğe doğru gitmeye başladı. Suya elli adım kala, Panteley yattığı yerde yan dönerken gözlerini araladı. Kapkara gökten sarı-yeşil ham kirazlar gibi yıldızlar ona bakıyordu. Dumanlı kafasından, ‘Gece...’ diye geçirdi ve şiddetle asıldı dizginlere.

“Dur hele! Gösteririm ben sana, bayırturpu seni,” diye bağırdı ata.

Kısarak tırısı kalktı. Yakındaki suyun kokusunu almıştı burnu. Kulaklarını dikti, görmeyen, seçmeyen gözlerini sahibine çevirdi. Birdenbire su şapırtıları atın kulaklarına geldi. Şiddetle soluyarak yana döndü ve geri geri gitmeye çalıştı. Gölcüğün kenarındaki yarı erimiş buz tabakası kırılıp ayrılıverdi. Kısarak ölüm korkusu içinde soludu. Bütün gücünü art ayaklarına vererek direndi, ama ön ayakları suya girmiş, art ayaklarının altındaki ince buz tabakası da kırıl-

maya başlamıştı bile. Buz, gıcırtilar, çatırtılar içinde ayrıldı. Gölcük kısırağı yutarken, hayvan art ayağıyla kızağın okuna bir tekme attı. Aynı anda da kötü şeyler olduğunu duyan Panteley kızaktan atladı, sendeleyerek sırtüstü düştü. Ön tarafı kısırağın ağırlığıyla suya gömülen kızağın arkasının havaya dikildiğini, kızak ayaklarının pırıl pırıl meydana çıktığını gördü; biraz sonra da kızak, yeşil, kara derinliklerin içine doğru kayarak gözden kayboldu. Üstünde dönmeye başlayan küçük küçük buz parçalarıyla ve hemen hemen Panteley'in ayaklarına kadar ulaşan bir dalga halinde, su, hafifçe tıslayarak kabbardı. Panteley inanılmaz bir hızla, dört ayak üstünde geriye doğru kaçtı ve sıçrayıp ayağa kalktı, haykırmaya başladı:

“İmdat, merhametli insanlar! Boğuluyoruz!”

Sanki kafasından çekiçle vurularak çıkarılmış gibi sarhoşluğu bir anda geçiverdi. Gölcüğün kıyısına koştu. Yeni kırılmış buz pırıl pırıl parlıyordu. Rüzgâr gölcüğün geniş, yarım daire biçimli karanlık yüzeyinde buz parçalarını sürüklüyor, dalgalar yeşil yelelerini sallayarak mırıltılar çıkarıyordu. Çevrede bir ölüm sessizliği vardı. Uzaktaki köyün ışıkları karanlıkta sarı sarı parlıyordu. Yeni savrulmuş iri tahıl tanelerine benzeyen yıldızlar, göğün kadife örtüsü içinde çılgın ışıklarla tutuşuyordu. Rüzgârın tarlalardan kaldırdığı kar, un gibi toz halinde gölcüğün karanlık derinliklerine doğru tıslayarak savruluyordu. Hafiften bir buhar tüten gölcük, uğursuz karanlığı içine sanki insanı çağırıyordu.

Panteley o anda bağırmanın yararsızlığını, bunun budalalıktan başka bir şey olmadığını anladı. Çevresine bakındı, sızdığı sırada nereye gelmiş olduğunu keşfetti, kendi kendine ve olanlara duyduğu öfkeyle başını salladı. Kırbacı hâlâ elindeydi; kızaktan atlarken elinden bırakmamıştı. Deli gibi küfrederek kırbacı kendi sırtına indirdi, ama acı duymadı, çünkü kalın gocuğu darbeyi hafifletmişti. Kırbacın zevkini tatmak için orada soyunmak da ona saçma geldi. Sakalından bir avuç dolusu kıl yoldu ve kaybettiği malların, kısırağın, kızağın, hamutların değerini kafasından hesapladı, deli gibi küfretti ve gölcüğe biraz daha yaklaştı.

Boğulan kısırağa seslenerek, “Kör şeytan...” dedi titrek, ağlamaklı bir sesle. “Orosu sen de! Boğuldun, az daha beni de boğuyordun!”

Nereye gittin, şeytanlar götüresi? Seni şeytanlar koşup şeytanlar sürececek, ama sürececek şeyleri yok! Al işte, kırbacı da al!” diye vişne dalından kırbacı tepesinde döndüre döndüre sallayıp gölcüğün ortasına attı.

Kırbaç suya sapından çarptı; suyu yardı ve derinliklerde kayboldu.

XV

KALEDİN’İN devrimci Kazak birliklerine karşı kazandığı zaferden sonra, Millerovo’ya kaçmak zorunda kalan Don Askerî Devrim Komitesi, siyasal programını açıklamakta acele etti. Kaledin’e ve Ukrayna Rada’sına* karşı harekâtı idare eden başkana aşağıdaki bildiriyi yolladı.

Harkov, 19 Ocak 1918. Lugansk’tan, No: 449, Saat: 18.20

Don Kazak Devrim Komitesi sizden, aşağıdaki kararı Petrograd’da ki Halk Komiserleri Konseyine iletmenizi rica eder.

Kazak Askerî Devrim Komitesi, Kamenskaya’da cepheden dönen Kazaklar Kongresinin kararına uyarak şu kararları almıştır:

1. Kazaklar, Köylüler, Askerler ve İşçi Temsilcileri Sovyeti Merkez Yürütme Komitesi ile bunun seçtiği Halk Komiserleri Konseyi, Rus Sovyet Cumhuriyetinin merkez iktidarı olarak tanınacaktır.
2. Don Bölgesi Kazak, Asker ve İşçi Temsilcileri Sovyetleri yerel bir hükümet kuracaktır.

Not: Don bölgesindeki toprak sorunu aynı Kongre tarafından çözümlenecektir.

Bu bildiri alınınca, Devrim Komitesi kuvvetlerinin yardımına Kızıl Muhafız müfrezeleri çıkarıldı. Bunun bir sonucu olarak, Albay Çernetsov’un kuvvetleri ezildi ve devrimci kuvvetlerin durumu güven altına girdi. İnisiyatif, Devrim Komitesinin eline geçti. Devrim Komitesinin Kazak birliklerinden takviye gören Kızıl Muhafız müfrezeleri, Zverevo ve Lihaya’yı aldıktan sonra, Sablin ile Petrov’un komutasında taarruza geçip, düşmanlarını Novoçerkask’a sürdü.

* Rada: Ukrayna ve Beyaz Rusya’da burjuva karşı-devriminin yönetim organlarına (1917-19 yılları arasında) verilen addır. -çev.

Taganrog yönünde, sağ kanatta, Neklinovka'nın önünde Albay Kutypov'un gönüllü müfrezelerine yenilen Sivers'in devrimci birlikleri, bir top, 24 makineli tüfek ve bir zırhlı araba kaybetti. Ama Sivers'in kuvvetlerinin yenilip de çekilmek zorunda kaldığı gün, Taganrog'daki Baltık Fabrikası işçileri ayaklanarak, Kadetleri şehirden attı.

Sivers kuvvetlerini topladı, yeniden taarruza geçti ve gönüllüleri Taganrog'a kadar sürdü.

Başarının Sovyet birliklerine yöneldiği açıktı. Beyazları üç koldan kısırmaktaydılar. 28 Ocakta Kornilov, Kaledin'e bir telgraf çekerek, Gönüllü Ordusunun Rostov'u boşalttığını ve Kuban'a doğru çekilmekte olduğunu bildirdi.

29 Ocak günü sabah saat dokuzda, Don Hükümeti, Ataman Sarayında olağanüstü bir oturum yaptı. Toplantıya en son Kaledin geldi. Bir koltuğa çöktü, bir yığın belgeyi önüne doğru çekti. Uykusuzluktan yüzü çökmüş, benzi sararmıştı; ferî kaçmış sıkıntılı gözlerinin altında mor gölgeler vardı ve bitkin yüzünü bir çürük tabakası sarartmış gibiydi. Ağır ağır Kornilov'un telgrafını, Novoçerkask'ın kuzeyinde Kızıl Muhafız saldırısının ağırlığını taşıyan birlik komutanlarının raporlarını okudu. Bir yığın telgrafı geniş avucuyla bastırıp özenle düzelttikten sonra, gölgeler düşmüş şiş göz kapaklarını hiç kaldırmadan, sönük bir sesle konuştu:

"Gönüllü Ordusu geri çekilmektedir. Bölgeyi ve Novoçerkask'ı savunmak için elimizde sadece 147 süngü var."

Sol gözü seğirdi, sımsıkı kapadığı dudaklarının kenarları titredi. Sesini yükselterek devam etti:

"Durumumuz umutsuzdur. Halk, desteklemek bir yana, bize düşmandır. Birliklerimiz yok, direnmek de yararsız. Gereksiz yere zayıat verilmesini, boş yere kan dökülmesini istemiyorum. İstifa edip iktidarı başkasına devretmemizi öneriyorum. Kendi hesabıma ben, Don Kazak Ordusu Atamanlığından istifa ediyorum."

Pencereden dışarısını seyretmekte olan Bogayevski, kelebek gözlüğünü düzeltti ve başını çevirmeden, "Ben de istifa ediyorum," dedi.

"Tabii ki, hükümet bütünüyle istifa edecek. Şimdi sorun şu, iktidarı kime devredeceğiz?"

Kaledin kuru bir ses tonuyla, “Şehir Meclisine,” diye cevap verdi.

Hükümet üyelerinden Karev kararsız bir edayla, “Bunu resmiyete dökmemiz gerekir,” dedi. Bir an derin, tatsız bir sessizlik oldu. Buğulu camların dışında kasvetli ocak sabahı ruhsuzdu. Sis ve kırağdan bir peçe altındaki şehir, hülyalı bir sessizlik içindeydi. Kulak, yaşamın normal nabız atışlarını duyamıyordu. Top seslerinin güm-bürtüsü (Sulin köyü yakınlarındaki çarpışmanın yankısı) bütün sesleri boğarak, şehrin üstüne belli belirsiz, üstü kapalı bir gözdağı gibi çöküyordu.

Dışarıda kuzgunlar kısık sesleriyle cırlak cırlak gaklıyordu. Bir leşin çevresinde dolanır gibi çan kulesinin çevresinde dolanıyorlardı. Katedral Meydanı leylak rengi taze karla örtülüydü. Bazen, birisi karların üzerinden geçiyor, ara sıra bir kızak arkasında koyu izler bırakıyordu. Bogayevski gergin sessizliği bozarak, iktidarın Şehir Meclisine devredildiğine ilişkin bir belge hazırlanmasını önerdi.

“Bunun için meclis üyeleriyle bir araya gelmemiz gerekiyor.”

“Herkes için en uygun zaman hangisidir?”

“Daha sonra, 4 sularında.”

Hükümet üyeleri o ağır sessizliğin bozulduğuna sevinmiş gibi, iktidarı devretme sorunu ile toplantı zamanını tartışmaya başladı. Kaledin hiç konuşmadan, parmak uçlarıyla hafif hafif ve tekdüze bir hareketle masayı tıkırdatıyordu. Fırça gibi kaşlarının altında gözleri donuklaşmış, bulutlanmıştı. Müthiş yorgunluk, tiksinti ve sinir gerginliğinden, bakışlarına ağır, nefret uyandırıcı bir hal gelmişti.

Hükümet üyelerinden biri, bir meslektaşıyla ağız dolusu tartışmaya girişmişti. Kaledin sakın bir öfkeyle onları susturdu:

“Beyler, kısa kesin. İşimiz çok... Rusya laf kalabalığı yüzünden mahvolmuştur. Toplantıyı yarım saat tatil ediyorum. Görüşüp sorunlarınızı çözümleyin de... Bir an önce bitirelim şu işi.”

Kaledin kendi dairesine çekildi. Ötekiler küçük gruplar halinde toplanarak yavaş sesle konuştu. İçlerinden biri Kaledin’in hasta gibi görüldüğünü söyledi. Pencerenin yanında dikilmekte olan Bogayevski’nin kulağına yarı fısıltı halinde şu sözler çalındı:

“Onun çapında bir adam için biricik çıkar yol intihardır.”

Bogayevski irkildi ve hızlı adımlarla Kaledin'in dairesine doğru yürüdü. Biraz sonra atamanla birlikte döndü. İktidarı resmen bıraktıklarına ilişkin hazırladıkları belgeyi teslim etmek için saat dörtte Şehir Meclisiyle ortak bir toplantı yapmaya karar verdiler. Kaledin ayağa kalktı. Ötekiler de ardı sıra yürüdü. Tam Kaledin, hükümetin yaşlıca üyelerinden birine veda ettiği sırada, Yanov'un Karev'e bir şeyler fısıldadığını gördü.

"Ne var?" diye sordu. Yanov biraz sıkılarak yanına geldi.

"Hükümet üyeleri, Kazak olmayanlar, harcırahlarını istiyor."

Kaledin kaşlarını çatarak sert bir sesle cevap verdi:

"Bende para yok... Tikinti geldi bu gibi şeylerden artık bana."

Ayrılrırken, konuşmaya kulak misafiri olan Bogayevski, işaret ederek Yanov'u çağırdı:

"Benim odama gel, yukarı. Svetozarov'a söyle koridorda beklesin."

Omuzları çökmüş, hızlı hızlı yürüyüp giden Kaledin'in hemen arkasından onlar da çıktı. Bogayevski odasında Yanov'a bir deste para verdi.

"Burada on dört bin ruble var. Ver bunu onlara."

Koridorda Yanov'u beklemekte olan Svetozarov parayı aldı, teşekkür etti ve kapıya doğru yürüdü. Tam Yanov kapıcıdan kaputunu alırken, merdivende bir gürültü duydu, dönüp baktı. Kaledin'in ya-veri Moldavski yıldırım gibi merdivenden iniyordu.

"Çabuk bir doktor bulun! Çabuk!"

Yanov kaputunu bırakıp ona doğru seğırtti. Nöbetçi yaverle, koridoru dolduran emir erleri Moldavski'nin çevresini aldı.

Sapsarı kesilen Yanov, "Ne oluyor?" diye bağırdı.

"Kaledin kendini vurdu."

Moldavski merdiven korkuluğuna kapanıp hıçkırmaya başladı.

Bogayevski koşarak geldi. Sıtmalı gibi titriyordu dudakları.

"Ne oldu? Nedir?"

Kalabalık, merdivenden yukarıya akın etti. Bogayevski soluk alabilmek için durmadan yutkunuyordu. Kapıya ilk ulaşan, açan o oldu. Holü koşarak geçip çalışma odasına girdi. Çalışma odasıyla bitişik küçük oda arasındaki kapı ardına kadar açıldı. Havada ekşi, gri bir duman ve barut kokusu vardı.

“Ah, ah! Aah! Alyoşa! Alyoşam!” diye, Kaledin’in karısının kırık, müthiş, tanınmaz bir hale gelen sesi duyuluyordu.

Bogayevski sanki kendisini boğuyormuş gibi yakasını yırtı yırtı açarak odaya daldı. Karev, pencerenin yaldızlı ispanyolet tokmağını yakalamış, kamburunu çıkarmış duruyordu. Paltosunun altında kürek kemikleri hızlı hızlı inip kalkıyor, arada sırada bütün vücudu bir ürpertiyle sarsılıyordu. Koskoca bir adamın boğuk, hayvan ulumasını andıran bir sesle ağlayışı, Bogayevski’yi az daha yere yıkacaktı.

Kaledin bir portatif karyolada sırtüstü yatıyordu; elleri göğsünde kavuşturulmuştu. Başı hafifçe duvara doğru dönüktü. Beyaz yastık kılıfı, nemli, mavimtırak alnı ve yastığa dayalı yanağıyla tam bir karışıklık oluşturuyordu. Gözleri hülyalı gibi yarı aralıktı ve sert, biçimli ağzının kenarları acılı bir ifadeyle kıvrılmıştı. Karısı ayaklarının ucunda kıvranıp duruyordu. Kadının sesi vahşi ve yürek parçalayıcıydı. Yatağın üstünde Colt marka bir toplu tabanca duruyordu. İnce, koyu kırmızı bir derecik Kaledin’in gömleğinden şırıl şırıl akıyor, tabancanın yanından aşağı iniyordu.

Bir koltuğun arkalığı üstüne, özenle katlanmış bir kaput konmuştu. Komodinin üstünde bir kol saati duruyordu.

Bogayevski sallanarak diz üstü çöktü, kulağını Kaledin’in ılık, yumuşak göğsüne dayadı. Burnuna güçlü, sirkeye benzer erkek teri kokusu geldi. Kaledin’in yüreği atmıyordu. O anda bütün varlığı işitme duygusunda toplanmışa benzeyen Bogayevski, umutsuzluk içinde dinledi, ama bütün duyabildiği, masanın üstündeki saatin tekdüze tıkırtısıyla, ölü atamanın karısının kısık, boğulur gibi çıkardığı hıçkırıkları ve kuzgunların kasvetli, uğursuz sesleri oldu.

XVI

BUNÇUK kendine geldiğinde gözüne ilk çarpan Anna’nın göz yaşları ve bir gülümsemeyle pırıl pırıl parlayan siyah gözleri oldu.

Üç haftadan beri ateşler içinde yatmaktaydı. Üç haftadır, ele geçmez, gerçekte olmayan bir başka dünyada yatmaktaydı. 24 Aralık akşamına doğru kendine gelmeye başladı. Donuk, ciddi bakışlarını Anna’ya dikerek, onunla ilintisi olan her şeyi hatırlamaya çalıştı,

ama ancak bir kısmını hatırlayabildi. Geçmişinin büyük bir bölümü belleğinin derinliklerinde hâlâ sıkı sıkıya saklıydı.

Kendi sesinin çok uzaklardan gelir gibi, “Bana içecek bir şey ver...” dediğini duydu ve bu tuhafına gitti, gülümsedi. Anna çabucak yanına geldi; yüzünde belli etmek istemediği bir gülümseme için için yanıyordu.

“Ben içireyim sana,” dedi ve Bunçuk’un kupaya uzanan zayıf elini kenara çekti.

Bunçuk başını kaldırmak için harcadığı çabadan titreyerek içti, sonra yine yorgun argın yastığa düştü. Gözlerini dikmiş duvara bakıyor ve bir şey söylemek istiyordu. Ne var ki güçsüzlüğü ağır bastı. Bunçuk uykuya daldı.

Uyandıği zaman, gözleri ilk kez yine Anna’nın kaygılı gözleriyle karşılaştı; sonra lambanın safran sarısı ışığını ve tavanın çıplak tah-talarına vuran ışığın beyaz halkasını gördü.

“Anna, buraya gel!”

Anna yaklaştı, onun elini tuttu. Bunçuk, Anna’nın elini çok hafif sıkarak karşılık verdi.

“Nasılsın?”

“Dilim sanki benim değil, başım sanki benim değil, bacaklarım da öyle; kendimi iki yüz yaşında hissediyorum.” Her kelimeyi dik-katle söylüyordu. Biraz sustuktan sonra sordu:

“Tifüs mü oldum?”

“Evet.”

Bunçuk gözlerini odada dolaştırdı ve zayıf bir sesle sordu:

“Neredeyiz?”

“Çaritsin’de.”

“Peki sen... sen nasıl oluyor da burada bulunuyorsun?”

“Seninle kaldım,” dedi ve kendini haklı göstermek ister ya da Bunçuk’un içinden geçen bir düşüncüyü değiştirmeye çalışır gibi he-men ekledi:

“Seni temelli yabancıların eline bırakamazdık. Onun için Abramson ve Komite üyeleri sana bakmamı istedi benden... İşte, görüyorsun, hiç hesapta yokken sana hastabakıcı oldum.”

Bunçuk bakışları ve elinin zayıf bir hareketiyle ona teşekkür etti.

“Ya Krutogorov?”

“O Lugansk’a gitti.”

“Peki Yevorkyan?”

“O... O tifüsten öldü.”

Her ikisi de sustu; ölülerin anısına saygı gösteriyor gibiydiler.

“Senin için çok korktum. Çok hastaydın,” dedi Anna alçak bir sesle.

“Ya Bogovoy?”

“Hepsiyle bağlantıyı kaybettim. Bir bölümü Kamenskaya’ya gitti. Ama senin konuşman doğru mu? Biraz süt istemez misin?”

Bunçuk hayır anlamında başını salladı. Dilini güçlükle hareket ettirerek sorularına devam etti:

“Abramson?”

“Bir hafta önce Voronej’e gitti.”

Bunçuk güçlükle yana çevirdi vücudunu; başı döndü, gözlerine hücum eden kan ona ısırap verdi. Anna’nın serin avucunu alnında hissederek gözlerini açtı. Bir soru Bunçuk’un içini yiyordu. Uzun süre kendini bilmeden yatmıştı, o vakit ihtiyaçlarını kim görmüştü? Herhalde Anna değil? Yüzü hafifçe kızardı ve sordu:

“Bana hep tek başına mı baktın?”

“Evet.”

Bunçuk başını duvardan yana çevirdi ve fısıldadı:

“Utansınlar, sıçanlar. Her işi sana bırakmışlar...”

Yüksek ateş ihtilat yapmış, Bunçuk’ta hafif bir sağırlık bırakmıştı. Çaritsin Parti Komitesi tarafından gönderilen doktor, Bunçuk tamamıyla iyileştikten sonra bu sağırlığı da tedavi etmenin mümkün olabileceğini söylemişti Anna’ya. Bunçuk’un iyileşmesi ağır ağır oluyordu. Kurt gibi bir iştah gelmişti Bunçuk’a, ama Anna Perhiz yemeklerini bölerek yediriyordu. Bu konuda aralarında birkaç sefer ağız kavgası oldu.

“Bana biraz daha süt ver,” derdi Bunçuk.

“Daha fazla içemezsin.”

“Ne olur... Birazcık daha ver. Açlıktan ölmemi mi istiyorsun?”

“İlyâ, belli bir miktardan fazla vermemem gerektiğini biliyorsun.”

Bunçuk küserek susar, yüzünü duvara döner, içini çeker ve konuşmak istemezdi. Anna ona acıdığı, yüreği titrediği halde, yine de boyun eğmezdi. Biraz sonra Bunçuk tekrar döner, yüzü bulutlanmış ve her zamankinden daha mutsuz bir ifadeyle yalvarırdı:

“Birazcık lahana turşusu yiyemez miyim? Ne olur, canım Anna... Dinle... Bana zararı dokunacağı filan hep doktorun masalları.”

Her seferinde Anna’nın kararlı bir şekilde onun isteklerini geri çevirisiyle karşılaşan Bunçuk, bazen onu acımasız sözlerle yaralardı:

“Benimle böyle eğlenmeye hakkın yok. Hissiz, kalpsiz kadının birisin sen! Senden nefret etmeye başlıyorum.”

Anna kendini tutamaz, “Sana bakarken çektiklerime karşılık en iyi ödül de bu olurdu zaten,” derdi.

“Benimle kalasın diye ben yalvarmadım ya sana. Bu sözlerle karşıma çıkman dürüstlük değil. Durumunu bana karşı kullanıyorsun. Öyle olsun! Verme bana bir şey. Verme de öleyim! Kimin umurunda olur zaten!”

Anna’nın dudakları titrer, ama kendini tutar ve sabırla hepsine katlanırdı. Ama bir seferinde, yine biraz daha fazla yemek verme sorunu üzerine yaptıkları bir tartışmadan sonra, Anna yüreği eriyerek, Bunçuk’un gözlerinde yaşlar biriktiğini gördü.

“Vallahi çocuktan hiç farkın yok!” dedi ve koşarak mutfağa gidip bir tabak dolusu börek getirdi.

“Ye, ye İlyacığım. Kızma artık. Al bir tane daha, bak ne güzel.” Titreyen parmaklarıyla Bunçuk’un eline bir börek tutuşturdu.

Son derece gücenen Bunçuk almak istemedi. Ama dayanamadı; eliyle gözündeki yaşları silip yatağında doğruldu, böreği temizledi. Kemikleri fırlamış sakallı yüzünde suçlu bir gülümseme dolaştı ve gözleriyle af dileyerek, “Çocuktan da beterim,” dedi. “Gördün ya, ne-redeyse ağlayacaktım...”

Anna onun incelmış boynuna gömleğinin açık yakasında görünen çökmüş, zayıf göğsüne, kemikli kollarına baktı. Derin bir sevgi ve acıma duyarak Bunçuk’un kuru, sarı alnından sevecenlikle öptü; Bunçuk’u ilk kez öpüyordu.

Bunçuk ancak on beş gün sonra odanın içinde yardım görmeden dolaşabilecek hale geldi. Örümceğe benzeyen bacakları dizlerinden bükülüyordu; yeniden yürümesini öğrenmesi gerekiyordu.

“Bak, Anna, yürüyebiliyorum,” diyerek daha hızlı hareket etmeye çalışıyordu Bunçuk. Ne var ki bacakları vücudunun ağırlığını çekemiyor, döşeme sanki ayaklarının altından kayıyordu. Önüne ilk çıkan bir desteğe dayanmak zorunda kalan Bunçuk, yaşlı bir adam gibi gülümsüyor, saydamlaşan yanaklarının derisi buruş buruş oluyordu. Kırık bir sesle ufak bir kahkaha atıyor ve harcadığı çabadan yorgun düşerek tekrar sırtüstü yatağına seriliyordu.

Oturdukları ev rıhtıma yakındı. Pencereden karla örtülü Volga kıyılarını, onun ardından yarım daire biçiminde gözler önüne serilen koyu renkli ormanı ve uzak tarlaların yumuşak, dalgalı çizgilerini görebiliyorlardı. Anna çok kez pencerenin yanında durur, yaşamında yer alan bu tuhaf, bu büyük değişikliği düşünürdü. Bunçuk’un hastalığı tuhaf bir yoldan onları birbirine yaklaştırmıştı.

Uzun ve sıkıntılı bir yolculuktan sonra Çaritsin’e vardıkları andan itibaren Anna’nın yaşamı önceleri ağır ve acı bir yük halini almış, çoğu kez ağlamaklı olmuştu. Daha önce bir sevgiliyle birlikte yaşamanın öbür yüzünü hiç bu kadar yakından, bu kadar çıplak görmemişti. Dişlerini sıkarak Bunçuk’un çamaşırlarını değiştirmiş, ateşler içinde yanan başından sık tarakla bit, sirke ayıklamış, onun ağır vücudunu kaldırmak için çırpınmış ve onun kemikleri fırlamış çıplak erkek biçimine, içinde aziz hayatın sıcaklığını hemen hemen yitirmiş olan zarfa ürpertiler geçirerek, iğrenerek bakmıştı. Bütün duyguları ayaklanmış, isyan etmiş, ama dıştaki pislik, ta derinlerde büyük bir bağlılıkla saklanan duyguyu kıramamıştı. İşte bu duygunun gücü sayesinde acısını ve anlayışsızlığını yenmişti. Sonunda bütün bunlardan da geriye, derin bir sevecenlik ve aşağılardan yüzeye doğru zorlayarak fıskıran, taşan bir sevgi kalmıştı.

Bir seferinde Bunçuk ona sordu:

“Bütün bunlardan sonra herhalde sana tiksinti veriyordumdur... Değil mi?”

“Benim için bir denemeydi.”

“Ne denemesi? İradenin denemesi mi?”

“Hayır. Duygularımın.”

Bunçuk başını öteye çevirdi ve uzun bir süre dudaklarının titremesine engel olamadı. Bir daha bu konuya dönmediler. Kelimeler gereksiz, renksiz kalacaktı.

Ocak ayının ortasında Voronej’e gitmek üzere yola çıktılar.

XVII

BUNÇUK’LA Anna, Voronej’e Ocağın 16’sında vardı. Orada iki gün kaldılar ve bu arada, Don Devrim Komitesi ile kuvvetlerinin Çernetsov’un birlikleri tarafından Kamenskaya’dan atıldığını öğrenerek, onların ardı sıra Millerovo’ya gittiler.

Millerovo’da karınca yuvası gibi insan kaynıyordu. Bunçuk orada sadece birkaç saat kaldı ve bir sonraki trenle Glubokaya’ya hareket etti. Bir gün sonra, makineli tüfek müfrezesinin komutasını eline aldı, ertesi sabah da Çernetsov kuvvetlerinin yenilgisiyle sonuçlanan muharebeye katıldı.

Çernetsov’un tepelenmesinden sonra, Bunçuk’un hiç beklenmedik bir biçimde Anna’dan ayrılması gerekti. Bir sabah Anna karargâhtan koşa koşa geldi; heyecanlı ve biraz da üzgün görünüyordu:

“Biliyor musun Abramson burada. Seni hemen görmek istiyor. Daha başka haberlerim de var... Bugün gidiyorum ben.”

Bunçuk şaşırarak, “Nereye?” diye sordu.

“Abramson ve daha başka birkaç yoldaşla birlikte propaganda işini yürütmek için Lugansk’a gidiyorum.”

Bunçuk soğuk bir tavırla, “Demek bizim müfrezeyi bırakıp kaçırıyorsunuz?” diye sordu.

Anna güldü, kıpkırmızı kesilen yüzünü Bunçuk’un göğsüne dayadı.

“İtiraf et! Müfrezeyi bıraktığım için değil, seni bıraktığım için üzülüyorsun! Ama kısa bir zaman için. Propaganda işinde senin yanında olduğumdan daha yararlı olurum. Propaganda işine makineli tüfekçilikten daha yatkınım,” diyerek yaramaz yaramaz baktı Bunçuk’a, “hatta Bunçuk gibi deneyimli bir komutanın emrinde de olsam...”

Az sonra Abramson geldi. Her zamanki gibi yerinde duramayan, kabına sığamayan bir hali vardı; enerjisi dışarı taşıyordu. Katran karası saçlarındaki beyaz perçem yine gözleri kamaştıracak kadar parlaktı. Bunçuk'u gördüğüne gerçekten sevinmişti:

"Ayağa kalktın mı? Güzel, Anna'yı bizimle birlikte götürüyoruz." Gözlerini bilgiç bilgiç kıstı, "İtirazın yok ya? Yok mu? İyi. Çaritsin'deyken birbirinize çok alışmış olacağınızı düşünüyorum da, onun için sordum."

Bunçuk kasvetli bir gülümsemeyle, "Ondan ayrılacağıma üzüldüğümü inkâr edemem," dedi.

"Üzülüyor musun? Ha, o zaman başka... Anna, duydun mu?"

Odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı, oradaki bir sandığın yanından geçerken, sandığın arkasından tozlu bir roman aldı, sonra kendini toparladı ve gitmeye hazırlandı.

"Çabuk hazırlanır mısın Anna?"

Anna elbisesini değiştirmekte olduğu perdenin arkasından, "Siz gidin, ben hemen gelirim," diye cevap verdi. Dışarı çıktığında üstünde haki bir asker gömleği, belinde meşin bir kemer vardı; gömleğin göğüs cepleri memelerinin biraz üstünde kalıyordu. Eski, siyah eteği yamalarla doluydu, ama tertemizdi. Daha yeni yıkadığı saçları kabarmış, topuzu dağılmıştı. Pardösüsünü giydi ve o eski canlılığını kaybeden, sönük, yalvaran bir sesle sordu:

"Bugünkü saldırıya katılacak mısın?"

"Tabii! Burada aylak aylak oturacağımı mı sanıyorsun?"

"Laf olarak sordum işte... Dinle, kendine dikkat et. Benim hatırım için, dikkat edeceksin değil mi? Sana bir çift yün çorap daha bırakıyorum. Üşütme kendini, ayaklarını sıcak tut. Sana Lugansk'tan yazarım."

Anna'nın gözlerindeki ışık birdenbire kayboldu. Allahaismarladık derken itirafta bulundu:

"Biliyor musun, senden ayrılmak çok zor benim için. Abramson, Lugansk'a gitmem gerektiğini söylediği zaman memnun olmuştum, ama şimdi sensiz bana bomboş geleceğini hissediyorum. Henüz iyice gelişmemiş duyguların bile insanın elini kolunu bağladığının bir başka kanıtı işte... Her neyse, hadi, Allahaismarladık."

Anna'nın veda ederken soğuk, kendini tutar gibi bir hali vardı, ama Bunçuk onun kararını değiştirmekten korktuğunu anlamıştı.

Anna'yı geçirmek için kapıya kadar çıktı. Anna acele acele, omuzlarını sallayarak, sağına soluna bakmadan yürüdü gitti. Bunçuk seslenerek onu geri çağırmak istedi, ama Anna'nın gözlerinde son kez veda ederken gözyaşlarının pırıltısını görmüştü; isteğini bastırarak yapmacık bir neşeyle bağırdı:

“İnşallah Rostov'da görüşürüz. Kendine iyi bak Anna!”

Anna omzunun üzerinden geriye baktı ve adımlarını hızlandırdı.

Anna gittikten sonra Bunçuk birdenbire yalnızlığını bütün dehşetiyle fark etti. Döndü, eve girdi, ama sanki ev yanıyormuş gibi hemen evden dışarı fırladı. Evin içinde her şey Anna'dan söz ediyordu. Her şeye onun kokusu sinmişti; unutilan mendile, asker torbasına, bakır maşrapaya, ellerinin dokunduğu her şeye.

Gece bastırana kadar kasabada dolaştı; sanki vücudundan bir parça koparılmış gibi olağanüstü bir telaş, garip bir duygu vardı içinde. Yeni durumuna bir türlü alışamıyordu. Birçoğunu tanıdığı, birçoğunun da kendisini tanıdığı Kızıl Muhafızların, Kazakların yüzlerine dalgın dalgın baktı. Savaş sırasında birlikte askerlik yaptığı bir Kazak onu durdurdu. Adam onu zorla evine götürdü ve başka birtakım Kızıl Muhafızlar ve denizcilerle birlikte kâğıt oynamaya davet etti. Tütün dumanıyla dolu odada, kâğıtları masaya çarpa çarpa, Kerenski rublesi banknotlarının hışırtıları ve ardı arkası kesilmeyen küfürler, bağırıp çağırımlar arasında oynuyorlardı. Bunçuk bunaldı, hava almak için dışarı çıktı. Bir saat sonra saldırıya katılacak olması sayesinde ancak kurtulabildi ellerinden.

XVIII

KALEDİN'İN ölümünden sonra Novoçerkask'ta bir Askerî Konsey toplandı ve konseyde General Nazarov Eyalet Atamanı seçildi. Konseye, çoğu güney bucaklarından gelme pek az delege katılmıştı. Üye sayısı çok az olan bu konseyin kendisini destekleyeceğinden emin olan Nazarov, on sekizden elli yaşına kadar bütün Kazakların silah altına aldığını ilan etti. Ne var ki Kazaklar, teh-

ditlere ve emri uygulamak için köylere çıkarılan silahlı müfrezelere rağmen, emre uymakta gönülsüz davranıyordu.

Konseyin çalışmaya başladığı gün, Albay Tatsin komutasındaki Altıncı Don Kazak Alayı, Bolşevik kuvvetlerinin kurduğu çemberi yararak, dövüşe dövüşe Romanya Cephesinden gelip Novoçerkask'a girdi. Alay, Yekaterinoslav'dan itibaren yol boyunca oldukça hırpalanmasına rağmen yine de Novoçerkask'a hemen hemen tam mevcudıyla, bütün subayları sağ olarak vardı.

Alay törenle karşılandı. Katedral Meydanında yapılan bir şükran duasından sonra, General Nazarov askerî disiplini mükemmel bir şekilde koruyarak, silahlarını Don savunmasına getirdikleri için Kazaklara teşekkür etti.

Kısa bir süre sonra da alay cepheye gönderildi ve Bolşeviklerin propagandaları yüzünden alayın mevzilerini kendi istekleriyle bıraktıkları ve Ordu Hükümetini savunmak istemedikleri haberi Novoçerkask'a ulaştı.

Konsey eli kolu bağı kalmıştı. Herkes Bolşeviklere karşı mücadelenin sonu önceden belli bir yazgı olduğunu hissediyordu. Konseyin oturumlarında, vaktiyle enerjik, canlı bir general olan Nazarov, başını ellerinin arasına alıp derin düşüncelere dalmış gibi oturuyordu.

Son umutlar da çürümüş tahtalar gibi birer birer göçüyordu. Daha şimdiden Tihoretskaya yakınlarında topların gümbürtüsü duyulmaya başlamıştı. Teğmen Avtonomov komutasındaki Kızıl Kazak birliklerinin Çaritsin'den Rostov üzerine ilerlemekte olduğu söylentileri dolaşıyordu. Yüzbaşı Çernov'un komutasındaki Beyaz Muhafız müfrezeleri iki yandan ateş yiyerek Rostov'a çekilince, kentte kalmayı tehlikeli gören Kornilov, 9 Şubatta çekilme kararı verdi.

Temernik bölgesi işçileri, garı ve subay devriye kollarını bütün gün kurşuna tuttu.

Akşama doğru uzun bir yürüyüş kolu, yarı erimiş karlar üzerinde güçlükle ilerleyerek dolambaçlı yollardan Rostov'dan çıkabildi. Aralarında tek tük öğrenci kaputuna da rastlanmasına rağmen, çoğunluğu subay üniformaları oluşturuyor ve mangalara yüzbaşılar, albaylar komuta ediyordu. Sıralarda, Kadetler ve asteğmenden albayaya kadar çeşitli rütbelerde subaylar bulunuyordu. Sayısız araba-

dan meydana gelen ağırlık konvoyunun ardından kalabalık gruplar halinde kaçmakta olan sivil halk geliyordu. Pardösülü, galoşlu, iyi giyimli yaşlıca erkekler ve yüksek topuklu pabuçlarıyla kadınlar.

Bölüklerden birinde Yüzbaşı Listnitski de vardı. Sırada, onun yanında şık bir muvazzaf subay olan Kurmay Yüzbaşı Starobelski, Suvarov'un Humbaracı Birliğinden Asteğmen Boçarov ve yaşlanmış, dişleri dökülmüş, ihtiyar bir tilki gibi, kızıla çalan kır saçlarıyla, tabur subaylarından Yarbay Loviçev yürüyordu.

Akşam gölgeleri koyulaştı. Hava ayazdı. Don'un ağzından nemli, tuzlu bir meltem esiyordu. Listnitski ezilmiş karların üzerinde, alışkanlığın verdiği bir rahatlıkla sağlam adımlarla ilerliyor, geriden bölüğe yetişip geçenlerin yüzlerine merakla bakıyordu.

Yolun kenarından Yüzbaşı Nejentsev ile Preobrajenski Alayının eski komutanı, Hassa Albayı Kutypov öne açık kaputunun etekleri savrula savrula, kasketi geriye yıkılmış bir halde geçti. Loviçev, Nejentsev'i seslenerek selamladı.

Kutypov başını çevirdi; boğaya benzer iri bir suratı, birbirinden ayrıklı siyah gözleri ve kısa kırkılmış çember sakalı vardı. Nejentsev de dönüp omzunun üzerinden sesin geldiği yana baktı.

"Birinci Bölüğe hızlanmasını emredin! Donacağız. Daha şimdi den sırlıklam ayaklarımız, bu yürüyüşle de..."

"Saçma!" diye Strabolenski'nin sesi direkt çıktı.

Nejentsev cevap vermeksizin, Kutypov'la tartışa tartışa yoluna devam etti. Biraz ileride General Alekseyev geriden gelip onları geçti. Pırıl pırıl iki yağız atın toynaklarının saçtığı karlar arasında, generalin arabası geçip gitti. Rüzgârın kızarttığı yüzünde beyaz cı-kıntılar gibi duran kaşları ve bıyığıyla, Alekseyev yan oturmuş, soğuktan korunmak için kaldırdığı yakasını tutuyordu.

Çok çığnemenen yolun üzerinde sarı su birikintileri görünüyordu. Yürüyüş zahmetliydi ve rutubet çizmelerin içine işliyordu. Listnitski önündekilerin konuşmalarını dinleyerek yürüyordu. Kürk ceketli, başında sıradan Kazak kalpağı olan bir subay, "Gördünüz mü onu teğmenim?" diyordu. "Devlet Meclisi Başkanı Rodziyanko, şu yaşlı haliyle yaya yürümek zorunda kalıyor..."

"Rusya çarmıha gerilme yolunda..."

Birisi öksürerek alaylı alaylı konuştu:

“Çarmlıha gerilmeye gittiği doğru, yalnız arada bir fark var... Taşlık yol yerine kar var burada, bir de amansız soğuk.”

“Geceyi nerede geçireceğimizi bilirsiniz var mı beyler?”

“Evet, vaktiyle Prusya’da böyle bir yürüyüş yaptığımızı hatırlıyorum...”

“Kuban bizi nasıl karşılayacak dersiniz?.. Ne?.. Tabii, tabii, orada durum değişecek.”

Bir teğmen Listnitski’ye, “Sigaranız, tütününüz var mı?” diye sordu. Adam tek parmaklı yün eldivenlerini çıkarıp, Yevgeni’nin ikram ettiği sigarayı aldı, teşekkür etti ve burnunu asker usulü eline süm-kürüp parmaklarını kaputuna sildi.

Yarbay Loviçev, “Demokratça alışkanlıklar ediniyorsunuz Teğmen,” diyerek alaylı alaylı gülümsedi.

“İster istemez, başka çare yok ki. Siz ne yapıyorsunuz? Bir düzine mendil kurtarabildiniz mi bari?”

Yarbay cevap vermedi. Kızıla çalan kır bıyığından mini mini yeşil buzlar sarkıyordu. Pardösüsünden işleyen soğuk yüzünden ara sıra suratını buruşturup burnunu çekiyordu.

Listnitski, yol boyunca kıvrıla kıvrıla giden yürüyüş kolunun sıralarına derin bir acımayla göz gezdirerek, ‘Rusya’nın kaymak takımı!’ diye düşündü.

Aralarında, yüksek bir aygıra binen Kornilov olduğu halde bir grup atlı dörtnala geçip gitti. Kornilov’un beyaz kalpağı ve cep ağızları eğik, kısa, açık yeşil kaputu ine çıka sıraların ilerisine doğru uzaklaştı. Kornilov’un ardından subaylar bölüğünden gür bir “Hurra!” yükseldi.

“Çocuk çocuk olmasa bütün bunlar vız gelir...” Yarbay Loviçev, ihtiyarlar gibi öksürdü ve kendisine acımasını bekliyormuşçasına göz ucuyla Listnitski’ye baktı. “Ailemi Smolensk’te bıraktım,” diye devam etti. “Karımla kızımı. Kızım bu Noel’de on yedisini bitirdi. Ne dersiniz Yüzbaşı?”

“Ya...”

“Sizin de aileniz var mı? Novoçerkask’tan mısınız?”

“Hayır, Don bölgesindenim. Babam var orada.”

“Şimdi bensiz başlarının çaresine bakacaklar, aklım almıyor...” diye devam etti Loviçev.

Starobelski'nin sinirli sesi onun lafını kesti:

“Hepimiz ailelerimizi geride bıraktık. Neden sızlanıp durduğunuzu anlayamıyorum Yarbayım. Ne biçim insanlarsınız! Daha Rostov'dan ayrılır ayrılmaz, hemen...”

Gerideki sıralardan biri, “Sen misin Starobelski? Taganrog çarpışmalarında değil miydin sen?” diye seslendi.

Starobelski döndü, sinirli yüzüne kasvetli bir gülümseme yayıldı.

“Ah, Vladimir Corciyeviç, bizim mangaya nasıl oldu da düştün sen? Nasıl, ha? Kimin ayağını kaydırdın? Anladım... Taganrog'u soruyorsun... Evet, oradaydım... Neden? Öyle... öldü.”

Listnitski onları dikkatle dinlerken, Yagodnoye'den, babasından ve Aksinya'dan ayrılışını hatırladı. Birdenbire bastıran bir özlemle boğulacak gibi oldu. Önünde sallanan tüfek namlularına, süngülere, yürüyüş temposuna uygun biçimde dalgalanan kalpaklara, dik kasketlere, kukuletalara dalarak, bir yandan sert adımlarla yürüyor, bir yandan da düşünüyordu:

‘Yerlerinden yurtlarından olmuş bu beş bin kişinin her biri benim gibi ve her birimiz yüreğimizde nasıl bir nefret, nasıl sınırsız bir öfke yükü taşıyoruz! Domuzlar bizi Rusya'dan dışarı attı, burada tepeleyeceklerini sanıyorlar. Ama Kornilov'un bizi Moskova'ya sokacağı günü göreceğiz elbet!’

O anda Kornilov'un Moskova'ya varışını hatırladı ve keyifle o günü düşünmeye başladı.

Bölüğün en gerisinde bir batarya vardı. Atların burunlarından solumaları, top arabalarının çıkardığı sesler duyuluyor, hatta atların keskin ter kokuları bile Listnitski'nin burnuna kadar geliyordu. Tanıdık, insanın yüreğini çarptıran koku, Listnitski'yi başını çevirmeye zorladı; genç bir onbaşı olan en baştaki sürücü ona baktı ve Listnitski'yi tanıyarak gülümsedi.

• • •

Martın 11'inde Gönüllü Ordusu, Rostov'un birkaç verst güneydoğusuna düşen Olginskaya ilçesine yığılmıştı. Kornilov bin altı

yüz er, beş sahra topu ve kırk makineli tüfeğe sahip bir müfreze ile Novoçerkask'tan, Don'un doğusundaki bozkırlara çekilen Don Kazak Ordusuna ataman olarak yeni atanmış General Popov'u bekleyerek, yeni bir harekâtı geciktiriyordu. Popov, yanında Kurmay Başkanı Sidorin ve Kazak muhafızlarıyla ayın 13'ünde, at üstünde Olginskaya'ya girdi. Meydanda, Kornilov'un kaldığı evin önünde atını durdurdu; eyer kaşını tutarak bacağını eyerin üzerinden aşırı. Kapkara kâküllü, yağmurkuşu gibi kara gözlü, yağız yüzlü genç bir Kazak olan seyisi ona yardım etti. Popov atının dizginlerini ona fırlattı ve ardında Sidorin'le başka subaylar olduğu halde ağır, vakur adımlarla merdiven sahanlığına doğru yürüdü. Seyisler atları yan kapıdan avluya soktu. İçlerinden biri, yaşlıca, eğri bacaklı bir süvari, hayvanların yem torbalarını takarken, yağmurkuşu gözlü, kara saçlısı da mutfak işlerine bakan hizmetçi kızla tanışmaya çalışıyordu. Kıza takılmış, bir laf atmıştı; yazmasını şuh bir tarzda örtüp çıplak ayaklarına kocaman galoşlar geçirmiş olan kız da, onun yanından sıyrılıp bir su birikintisinin içinden geçerek, güle kırıtı ambara doğru gidiyordu.

Popov yaşlı, vakur görünüşüyle eve girdi. Holde kaputunu esas vaziyette duran becerikli bir emir erine verdi, kırbacını astı, uzun uzun ve gürültülü bir biçimde burnunu sildi. Emir eri onu ve Sidorin'i misafir odasına aldı. Konferansa çağrılan generaller çoktan toplanmıştı. Kornilov masanın başına oturmuş, dirseklerini, harita serili olan masaya dayamıştı. Sağında, yüzü perdahlı, beyaza yakın gri elbiseleri içinde Alekseyev dimdik oturuyordu. Denikin zeki gözlerinde bir ısıltı, Romanovski'yle bir şeyler tartışıyordu. Denikin'i andıran Lukomski, sakalını çekiştire çekiştire bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Markov avluya bakan pencerenin yanında dikiliyordu; atlara bakan, bir yandan da hizmetçi kızla şakalaşan iki seyisi seyreliyordu.

Yeni gelenler, konferans için toplanan generalleri selamlayarak masaya yöneldi. Alekseyev, yolculukları ve Novoçerkask'ın boşaltılmasına ilişkin birkaç önemsiz soru sordu. Kutypov, Kornilov'un konferansa çağırıldığı muharip sınıflardan bir sürü subayla birlikte içeri girdi.

Masanın başına sakın sakın yerleşen Popov'a gözlerini diken Kornilov sordu:

"General, bize müfrezenizin gücünü söyleyiniz."

"Bin beş yüz kılıç, mürettebatıyla birlikte bir batarya ve kırk makinelî tüfek."

"Gönüllü Ordusunun Rostov'u boşaltmak zorunda kalmasının nedenlerini biliyorsunuz. Dün bir konferans yaptık ve gönüllü müfrezelerinin halen harekât halinde bulundukları Yekaterinodar yönünden, Kuban üzerine yürüme kararı aldık. Şu yolu izleyeceğiz." Kalemnin yazmayan tarafını haritanın üzerinden geçirerek acele acele sözüne devam etti:

"Bir yandan yürürken, bir yandan da Kuban Kazaklarını kendi safımıza çekecek, hareketimizi engellemeye kalkışacak birkaç örgütsüz ve zayıf Kızıl Muhafız Müfrezesini tepeleyeceğiz." Popov'un yan yan bakan kısık gözlerini izledi. "Müfrezenizle Gönüllü Ordusuna katılarak bizimle birlikte Yekaterinodar'a yürümenizi öneriyoruz. Kuvvetlerimizi bölmek çıkarımıza değildir."

Popov sert ve kararlı bir sesle, "Yapamam," dedi.

Alekseyev hafifçe ona doğru eğildi:

"Neden acaba, sorabilir miyim?"

"Zira, Don topraklarını bırakıp Kuban'a çekilemem. Kuzeyde sırtımızı Don'a verip güvenceye alarak, bozkırda çıkacak olayları bekleyeceğiz. Düşmanın önemli bir harekete girişeceğini hesaba katamayız, zira çok yakında karlar eriyecek ve Don'dan topçuları, hatta süvarileri bile geçirmek olanaksız hale gelecektir. Yem ve tahılın bol olduğu seçtiğimiz bölgeden, istediğimiz anda ve istediğimiz yönlerde çete hareketlerine girişebiliriz."

Kornilov'un kanıtlarını çürütüşünde etkileyici bir kesinlik vardı. Soluk almak için sustu, ama Kornilov'un konuşmaya hazırlandığını görerek başını inatla salladı:

"İzin verin de sözümü bitireyim. Bundan başka bizim, yüksek komuta heyetinin, hesaba katmamız gereken çok önemli bir etken daha var. O da Kazaklarımızın tutumudur." İşaret parmağına gömülü gibi duran altın yüzüklü, yumuşak, beyaz elini uzattı ve sesini azıcık yükselterek devam etti:

“Kuban’a çekildiğimiz takdirde, müfrezenin dağılma tehlikesi vardır. Kazaklar gitmek istemeyebilir. Müfrezemin temelini ve en güçlü birliğini Kazakların oluşturduğunu, onların ise moral bakımından hiç de... mesela sizin erleriniz kadar güvenilir olmadığını dikkate almamazlık edemeyiz. Onlara laf anlatamazsınız. Gitmeyiz dediler mi, bitti. Ben de bütün müfrezemi kaybetme tehlikesini göze alamam.” Kelimeleri sert bir tonda söyledi ve Kornilov’un tekrar lafını ağzına tıkadı:

“Beni mazur görünüz. Size kararımızı bildirdim ve sizi temin ederim ki, bu kararı değiştirecek durumda değiliz. Kuvvetlerimizi bölmek hiç kuşkusuz çıkarımıza değildir, ancak bu güçlüğü yenmek için bir çıkar yol da vardır. Söylediklerim dikkate alındığı takdirde Gönüllü Ordusunun Kuban’a çekilmek yerine, Don’un içlerinde, bozkırdaki Don Müfrezesine katılmasının daha akıllıca bir iş olacağını hatırlatıyorum. Gönüllü Ordusu orada dinlenir, kendini toplar ve baharda, Rusya’dan gelecek taze gönüllü kuvvetlerinden takviye alır...”

Bir gün önce kendisi Don’un içlerine, bozkırlara çekilmeyi savunan ve karşı fikirdeki Alekseyev’le tartışan Kornilov, “Hayır!” dedi. “Bozkıra gitmekte bir anlam yok. Altı bine yakın askerimiz var...”

“Eğer erzak sorununu düşünüyorsanız, sizi temin ederim ki Ekselans, Don ötesi bozkırlardaki kadar erzakın bol olduğu başka hiçbir bölge yoktur. Üstelik orada halkın ahırlarından da at alarak ordunuzun bir bölümünü atlandırabilirsiniz. O zaman hızlı hareket etmeyi gerektiren bir savaş için daha büyük olanaklara kavuşmuş olursunuz. Süvariye ihtiyacınız var, oysa şu anda Gönüllü Ordusu süvariden yoksundur.”

O gün Alekseyev’in sözlerine her zamankinden fazla dikkat eden Kornilov, hangi yolu tutacağını şaşırmış da bir başka yetkili ağzın desteğini arıyormuş gibi Alekseyev’e baktı. Alekseyev’i herkes büyük bir dikkatle dinledi. Konular üzerinde çok çabuk ve açıklıkla karar vermeye alışık olan yaşlı general, Yekaterinodar üzerine yürümekten yana olan görüşlerini kısaca açıkladı:

“O yönde Bolşevik çemberini yarmak ve orada etkinlik gösteren kuvvetlere müfrezemizle katılmak bizim için daha kolay olacaktır,” diye bitirdi sözünü.

Lukomski ikircikli, “Ya başaramazsak?” diye sordu.

Alekseyev dudaklarını ısırды ve parmağını haritanın üzerinde yürüttü. “Başaramazsak bile,” dedi, “yine de Kafkas dağlarına çekilip orada orduyu dağıtmak olanağına sahibiz.”

Romanovski de onu destekledi. Markov birkaç ateşli laf etti. Alekseyev’in ileri sürdüğü çeki taşı gibi kanıtlara karşı söylenecek söz kalmamışa benziyordu, ama Lukomski’nin sözleri terazinin kefelerini dengeye getirdi.

Kelimelerini ağır ağır ve dikkatle seçerek, “Ben, General Popov’un önerisini destekliyorum,” dedi. “Kuban üzerine yürüyüşte, buradan tahmin edilemeyecek olan güçlüklerle karşılaşılabilir. Her şeyden önce, demiryolunu iki kez geçmek zorunda kalacağız...”

Bütün gözler onun harita üzerinde ilerleyen parmağını izledi. Lukomski inatla devam etti:

“Bolşevikler bizi gerektiği gibi ağırlamaktan geri kalmayacaktır. Zırhlı trenler kullanacaklardır. Bizim ağırlıklarımız, geride bırakamayacağımız bir sürü yaralılarımız var. Bütün bunlar ordunun ilerlemesini engelleyecek korkunç birer yükür. Ayrıca, Kuban Kazaklarının bize dostluk göstereceğine inanmaktaki aceleciliği de anlamıyorum. Eğer, Bolşevik iktidarından bıkmış oldukları söylenen Don Kazaklarını örnek alırsak, iki misli sakınmayla davranmamız ve bu gibi dedikoduları büyük bir kuşkuyla karşılamamız gerekir. Kuban Kazakları da aynı şekilde, eski Rus ordusundan onlara bulaşan Bolşeviklik trahomasıyla sakatlanmıştır. Hatta bize düşmanca bile davranabilirler. Sonuç olarak, tekrar edeyim, benim fikrim, doğuya, bozkırlara gitmemiz ve kendimizi toparladıktan sonra Bolşevikleri oradan korkutarak kaçırmamız gerektiği merkezindedir.”

Kornilov, generallerin çoğunluğu tarafından da desteklenerek, dolambaçlı bir yoldan Kuban’a yürümek ve yürüyüş sırasında süvariler için at toplamak kararını aldı. Konferans dağıldı. Kornilov, Popov’la birkaç kelime konuştu, soğuk bir tavırla, “güle güle,” dedi ve arkasında Alekseyev olduğu halde odasına gitti. Albay Sidorin merdiven başına çıkarak şen bir tavırla yaverine seslendi:

“Atları hazırlayın!”

Sarışın, genç bir Kazak teğmeni kılıcını tutarak su birikintilerinin üzerinden atlayıp geldi. En alt basamağın üstünde durdu, fısıltı halinde sordu:

“Karar nedir Albayım?”

“Fena değil!” diye cevap verdi Sidorin alçak sesle, sesinde sevinç ifadesi vardı. “Kuban’a ilerlemeyi reddettik. Derhal hareket ediyoruz. Hazır mısın İzvarin?”

“Evet. Atları getiriyorlar.”

Seyisler atları getirdi. Kara kâküllü ve yağmurkuşu gözlü emir eri arkadaşına göz kırpyordu.

“Esaslı kız, değil mi ha?” diye homurtuya benzer bir gülüşle sordu.

Yaşlısı çekingen bir tavırla sırıttı:

“Keleş bir at kadar esaslı.”

“Ama içeri çağırabilirdi seni yine de.”

“Boş ver ulan çakal, Perhiz ayındayız.”

Gregor Melehov’un eski dostu İzvarin, abraş burunlu hantal atına bindi ve avludan çıkma emrini verdi. Muhafızlardan biri General Popov’un atını tuttu ve generalin ayağını üzengiye sokmasına yardım etti. Popov süssüz, gösterişsiz Kazak kamçısını sallayarak atını tırısı kaldırdı. Sidorin ve öteki subaylarla Kazaklar da üzengilerinin üzerinde kalkmış, hafif öne eğilmiş vaziyette onun peşi sıra gitti.

Gönüllü Ordusu iki günlük yürüyüşten sonra Meçetinskaya’ya varınca, Kornilov batı bozkırıyla ilgili tamamlayıcı raporlar aldı. Raporlar hiç de iç açıcı değildi. Kornilov savaşçı birliklerin komutanlarını topladı ve Kuban’a varma niyetini bildirdi.

Kuvvetlerin birleştirilmesiyle ilgili olarak Popov’a kuryeyle ikinci bir çağrı gönderildi. Cevap aynıydı. Popov soğuk bir nezaketle, kararının değişmeyeceğini ve şimdilik Don’un doğusundaki bölgede kalacağını yazarak reddediyordu.

XIX

 GOLUBOV’UN müfrezesi, Devrim Komitesi tarafından, geniştir bir kuşatma hareketiyle Novoçerkask’ı almaya gönderildi. Bununca da bu birlikle gitti. Golubov, müfrezesinin başında, kamçı-

sını sabırsızlıkla atının sağırsına indire indire süvarilerini hızlı bir yürüyüşle götürdü. Gece bir bucağa girdiler ve atlarını biraz dinlendirdikten sonra tekrar yıldızsız, kurşuni gecenin içine sürdüler; buzdandan bir kabuk bağlamış olan yol, atların toynakları altında çıtırdıyordu. Bir başka bucağın içinden geçtikleri sırada tanyeri atıyordu. Sokaklar hâlâ ıssızdı, yalnız meydana yakın bir kuyunun yanında yaşlı bir Kazak, bir teknedeki buzları kırıyordu. Golubov atını adamın yanına sürdü, müfreze durdu.

“Hey, merhaba,” diye adamı selamladı komutan.

Adam parmaksız yün eldivenli elini ağır ağır kalpağına götürdü ve dostça olmayan bir tonla cevap verdi:

“Günaydın.”

“Ee dede, sizin Kazaklar Novoçerkask’a gitti mi? Köyünüzde seferberlik oldu mu?”

Yaşlı adam cevap vermeden baltasını kapıldığı gibi avlusunun kapısından içeri dalıp gözden kayboldu.

Golubov, “İleri!” diye bağırıp küfrede küfrede atını sürdü.

Aynı gün Ordu Konseyi Novoçerkask’ı boşaltmaya hazırlanıyordu. Don Kazak Ordusunun yeni atanan sahra atamanı General Popov, silahlı kuvvetlerini çoktan şehirden çıkarmış ve bütün askerî malzemeyi de naklettirmişti. Golubov’un süvarileri hiçbir karşı koymayla karşılaşmadan, aniden giriverdiler Novoçerkask’a. Golubov, arkasında büyükçe bir Kazak müfrezesi olduğu halde, dörtlü karasey karargâhına bizzat gitti. Dış kapıda, ağızları bir karış açık meraklı kalabalığı toplanmıştı. General Nazarov’un eyeri vurulmuş atının başında bir kurye bekliyordu.

Bunçuk atından yere atlayıp hafif makineli tüfeğini eline aldı. Golubov ve öbür Kazaklarla birlikte koş a koş evden içeri girdi. Koskoca salonda toplantı halinde bulunan delegeler, kapının ardına kadar açılmasıyla, bembeyaz kesilen yüzlerini yeni gelenlere çevirdi.

Golubov tören alanındaymış gibi sert bir sesle, “Ayağa kalk!” diye emretti. Çevresinde Kazaklar olduğu halde, acelesinden bacakları birbirine dolanarak masanın başına gitti. Otoriter komut üzerine konsey üyeleri, çekilen sandalye sesleri arasında ayağa kalktı, yalnız Nazarov kalkmadı.

General öfkeli bir sesle, “Ordu Konseyinin oturumunu kesmeye nasıl cüret ediyorsunuz?” diye sordu.

“Tutuklusun! Kes sesini!”

Golubov öfkesinden mosmor kesilmişti. Koşarak Nazarov’un yanına gitti, generalin üniformasından apoletlerini söktü ve kısık bir sesle kükredi:

“Ayağa kalk diyorum! Götürün şunu! Kime söylüyorum ben? Su-bay bozuntusu sen de!”

Bunçuk makineli tüfeğini kapının ağzına kurmuştu. Konsey üyeleri koyun sürüsü gibi bir araya toplandı. Kazaklar, Nazarov’u, yüzü kül kesilmiş konsey başkanı Voloşinov’u ve daha birçoğunu Bunçuk’un yanından sürükleyerek geçirdi. Golubov, yüzü kıpkırmızı, kılıcı şakırdaya şakırdaya arkalarından gitti. Konsey üyelerinden biri Golubov’un kolundan yakaladı.

“Nereye gideceğiz efendi Albayım?”

Bir başkası kafasını Golubov’un omuzu üzerinden uzattı:

“Serbest miyiz?”

Golubov onları iterek, “Cehennemin dibine kadar yolunuz var!” diye bağırdı; Bunçuk’un önüne vardığı sırada onlara dönüp ayağını hızla yere vurdu:

“Defolun, cehennemin dibine gidin! Hiçbirinizi istemiyorum! Ee, ne bekliyorsunuz be?”

Kısık sesi daha bir süre çın çın çınladı salonda.

Bunçuk geceyi annesinin evinde geçirdi. Ertesi gün, Rostov’un ele geçirildiği haberi geldi. Rostov’a gitmek için hemen Golubov’dan izin aldı ve ertesi sabah yola çıktı.

Rostov’a varınca, iki gün genel karargâhta çalıştı ve Devrim Komitesi bürolarına da gitti, ama orada ne Abramson’u ne de Anna’yı bulabildi. Ele geçirilen Beyaz Muhafızları çabucak yargılamak için karargâhta bir devrim mahkemesi kurulmuştu. Bunçuk bir gün mahkemede çalıştı, savcının sanıklara yönelttiği bir iki suçlamaya o da katıldı ve ertesi gün, pek umudu olmadığı halde, tekrar Devrim Komitesine gitti. Merdiveni çıkarken yukarıdaki odalardan birinden Anna’nın sesi geldi. Anna’nın kahkahasını duyunca yüreği güm güm atmaya başladı. Adımlarını yavaşlattı ve kapıyı iterek açtı. Vaktiyle

komutana ait olan odada sigara dumanından göz gözü görmüyordu. Kaputu düğmesiz bir adam, ufak bir kadın tuvalet masası üzerinde bir şeyler yazıyordu; çevresinde gocuklu, paltolu bir sürü asker ve sivil toplanmıştı. Anna'nın pencerenin yanında, arkası kapıya dönük durmakta olduğunu gördü Bunçuk. Abramson, ellerini dizinin üstünde kenetlemiş, pencerenin kenarına oturmuştu; onun yanı başında da Letonyalıya benzeyen uzun boylu bir Kızıl Muhafız dikiliyordu. Serçe parmağını kaldırmış sigara sarmakta olan adam herhalde gülünç bir şey anlatıyor olmalıydı ki, Anna başını geriye atmış kahkahayla gülüyordu; Abramson'un yüzü de gülümsemekten kavun kabuğu gibi kırış kırıştı. Kızıl Muhafızın kayadan yontulmuşa benzeyen yüz çizgilerinde keskin ve ateşli bir zekânın ışıltıları seziliyordu.

Bunçuk ilerledi, elini Anna'nın omuzuna koydu:

“Merhaba Anna!”

Anna dönüp baktı. Yüzü kızardı, kırmızılık boynunun altına kadar yayıldı ve gözleri doluverdi.

“Nereden çıktın? Bak, Abramson! Çil para gibi, bir de sen onun için meraklanıyordun!” diye, gözlerini kaldırmadan kekeleydi Anna. Heyecanını yenemeyerek döndü ve kapıya doğru yürüdü.

Bunçuk, Abramson'un sınırsız elini sıktı, onunla bir iki kelime konuştu ve Abramson'un bir sorusunu cevapsız bırakarak (soruyu anlamamıştı bile), yüzünde sınırsız denecek kadar mutlu ve şapşalca bir gülümsemeyle Anna'nın yanına gitti. Kendini toparlayan Anna, sıkılganlığından ötürü biraz kızgın, Bunçuk'u gülümseyerek karşıladı:

“Eh, nasılsın bakalım?” diye sordu. “Ne zaman geldin? Novoçerkask'tan mı geldin? Golubov'un müfrezesinde miydin? Ee, ne haber?”

Bunçuk hiç kırpmadan diktiği gözlerini bir an bile Anna'nın yüzünden ayırmaksızın cevaplandırdı onun sorularını. Anna ise ikircikli gözlerini Bunçuk'un bakışlarından kaçırdı.

“Gel biraz dışarı çıkalım,” dedi Bunçuk'a.

Gitmeye hazırlanırken, Abramson arkalarından seslendi:

“Çabuk dönecek misiniz? Sana bir iş vereceğim yoldaş Bunçuk. Senden hemen yararlanmayı düşünüyoruz.”

“Bir saate kadar dönerim.”

Sokağa çıktıklarında Anna gözlerini Bunçuk'un ta gözlerinin içine dikerek, elini kızgın bir ifadeyle salladı:

"İlyâ, İlyâ, ne fena kaybettim kendimi! Tıpkı bir genç kız gibi! Seni hiç beklemediğim bir anda gördüğümden; ayrıca aramızdaki ilişkinin yarım yamalak oluşundan ileri geldi. Sahi ya, benim seninle ilişkim nedir? Bir nişanlı çiftin saf ve sevimli ilişkisi mi? Biliyor musun, Lugansk'ta bir seferinde Abramson bana, 'Bunçuk'la birlikte mi yaşıyorsunuz?' diye sordu; inkâr ettim, ama Abramson'un gözünden bir şey kaçmaz, burnunun dibinde olanları görmezlik etmez. Bir şey demedi, ama ben gözlerinden inanmadığını anladım."

"Sen bana kendinden söz et."

"Ah, Lugansk'ta işleri öyle güzel yürüttük ki! İki yüz on bir sünlük bir müfreze topladık. Örgütlendirme çalışmaları, siyasal çalışmalar yaptık... ama hepsini iki kelimeyle anlatamam ki sana! Hâlâ ansızın gelişinin etkisinden kurtulamadım. Nerede... Nerede geçiriyorsun geceyi?" diye sordu Anna.

"Bir yoldaşın evinde," diye kekeleyerek yalan söyledi Bunçuk, zira geceleri karargâhta kalmaktaydı.

"Hemen bugün bizim eve taşınırsın! Nerede oturduğumu hatırlıyor musun? Bir seferinde beni evime götürmüştün."

"Bulurum. Ama... sizleri rahatsız etmiş olmaz mıyım?"

"Saçmalama! Kimseyi rahatsız etmezsın, hem üzerinde durmaya değmez bunun."

Akşam Bunçuk bütün eşyasını toplayıp kocaman askerî sırt çantasına tıktı, şehrin dış mahallesindeki Anna'nın oturduğu eve gitti. Ufak, kâgir bir evin eşliğinde onu yaşlı bir kadın karşıladı. Kadının yüz çizgileri uzaktan Anna'yı andırıyordu; gözlerinde aynı mavimtırak pırıltı vardı, burnu da Anna'nınki gibi hafif aşağı kıvrıktı, ama kırış kırış derisiyle çökük ağzından yaşı belli oluyordu.

"Siz Bunçuk musunuz?" diye sordu kadın.

"Evet."

"İçeri girmez misiniz? Kızım sizden söz etti bana."

Bunçuk'u ufak bir odaya aldı, ona eşyasını koyacak yer gösterdi ve romatizmadan çarpılmış parmaklarıyla odayı işaret etti:

"Burada yatacaksınız. Karyolanız da şu."

Dikkati çeken bir Yahudi şivesiyle konuşuyordu. Evin içinde ondan başka, zayıf ve Anna'nınki gibi gözlerinin altı çukur bir genç kız vardı.

Biraz sonra Anna da geldi ve kendisiyle birlikte bir canlılık, bir hareket getirdi.

"Gelen oldu mu? Bunçuk geldi mi?"

Annesi Yahudice cevap verdi, Anna sert adımlarla Bunçuk'un odasına doğru yürüdü, kapıya geldi.

"Girebilir miyim?"

"Evet, evet." Bunçuk sandalyesinden kalkıp Anna'yı karşılamaya gitti.

"E, her şey yolunda mı?"

Anna ona memnunlukla, gözlerinin içi gülerek baktı ve sordu:

"Bugün bir şey yedin mi? Gel öbür odaya gidelim."

Bunçuk'u kolundan tutup büyük odaya götürdü.

"Anne, bu benim yoldaşım," dedi ve gülümsedi.

Gece Rostov'un üzerinde olgun akasya tohumlarının çatlamasını andıran silah sesleri duyuldu. Ara sıra bir makineli takırdıyordu; sonra sesler dindi ve gece, yumuşak, kasvetli şubat gecesi, sokakları tekrar sessizliğin içine sardı. Bunçuk'la Anna, Bunçuk'un titiz bir düzen içindeki ufak odasında geç vakitlere kadar oturdular.

"Burada kız kardeşimle ben kalıyordum," dedi Anna. "Ne kadar gösterişsiz bir yaşantımız olduğunu görüyorsun işte, rahibeler gibi. Ne ucuz resimler, ne fotoğraflar, ne de lisede okuduğumu gösterecek herhangi bir şey var."

"Nasıl geçiniyorsunuz?" diye sordu Bunçuk.

Anna biraz gururla cevap verdi:

"Fabrikada çalıştım, ders verdim."

"Peki şimdi?"

"Annem eve dikeş alıyor. İkisinin de öyle fazla ihtiyaçları yoktur."

Bunçuk ona Novoçerkask'ın alınışını, Anna'nın gidişinden sonra katıldığı savaşları ayrıntılarıyla anlattı. Anna da ona, Lugansk'ta ve Taganrog'daki çalışmalarından edindiği izlenimleri söyledi. Saat on birde, annesi kendi odasının ışığını söndürür söndürmez, iyi geceler dileyip Bunçuk'un yanından ayrıldı.

BUNÇUK, Don Devrim Komitesine bağlı Devrim Mahkemesinde çalışmakla görevlendirilmişti. Avurdu avurduna çökmüş, sürekli çalışmaktan ve uykusuzluktan gözlerinin feri kaçmış, uzun boylu bir adam olan mahkeme başkanı, Bunçuk'u odasının penceresi yanına götürdü. Kol saatiyle oynayarak (bir konferansa geç kalmıştı) sordu:

“Partiye ne zaman katıldınız? Ha, iyi! İnfaz müfrezemizin komutanı olursunuz. Rüşvet alıyor diye eski komutanımızı dün gece Kaledin’in yanına gönderdik. Hayvanın, domuzun, sadistin biriydi; böylelerini de saflarımızda istemiyoruz biz. Yaptığımız pis bir iş, ama yine de partiye karşı sorumluluk bilincimizi korumamız gerek. Sözlerimi doğru anlayın.” Bu sözlerin üzerine özellikle basarak devam etti:

“İnsanlığımızı kaybetmemeliyiz. Gerektiği için, elimizdeki karşı-devrimcilerin vücutlarını ortadan kaldırıyoruz, ancak bu işi bir soytarılık haline getirmememiz gerekir. Beni anlıyor musunuz? Çok güzel. Hadi, şimdi gidin ve görevinizi devralın.”

Aynı gece Bunçuk, bir Kızıl Muhafız mangasının başında, beş karşı-devrimciyi şehirden üç verst kadar uzağa götürüp, gece yarısı kurşuna dizdi. İçlerinden ikisi Kazak, geri kalanlar Rostov’un yerli siydi. Ondandır da hemen her gece, ölüme mahkûm edilenleri bir kamyon içinde şehirden dışarı çıkardı Bunçuk; çabucak mezarlar kazılır, mezar kazma işinde Kızıl Muhafızlardan bazıları mahkûmlarla omuz omuza çalışırdı. Ondandır Bunçuk, Kızıl Muhafız mangasını sıraya dizer, madeni bir ses tonuyla komutu verirdi:

“Devrimin düşmanlarına...” tabancasını sallar, “Ateş!”

Bu işte bir hafta çalıştıktan sonra kurudu, sarardı, küllere bulanmışa döndü yüzü. Gözleri çukura kaçtı ve sinirli sinirli seğirmeye başlayan göz kapakları, gözlerindeki donuk, kederli ışıltıyı gizleyemez oldu. Anna, Devrim Komitesinde çalıştığı ve eve geç geldiği için onu ancak geceleri görebiliyordu. Ama penceredeki bildik tıkrırtı Bunçuk’un geldiğini haber verene kadar oturup bekliyordu onu her gece.

Bir gece Bunçuk, her zamanki gibi yine gece yarısını geçe eve geldi. Anna kapıyı açarak sordu:

“Biraz yemek yer misin?”

Bunçuk cevap vermeksizin, sarhoş gibi sendeleyerek kendi odasına geçti. Kendini, kaputu, çizmeleri ve kasketiyle öyle olduğu gibi yatağının üstüne attı. Anna yanına gidip Bunçuk’un yüzüne baktı; gözlerine nemli bir perde inmiş gibiydi, dişlerinde salyası pırıldıyordu ve tifüsten sonra seyrelen saçları ıslak ıslak alnına yapışmıştı.

Anna onun yanına oturdu. Acıma ve üzüntü yüreğini tırmalıyordu. Fısıldadı:

“Çok mu güç geliyor sana İlya?”

Bunçuk onun elini sıktı, dişleri kenetlendi, başını duvara çevirdi. Tek kelime söylemeden öylece uyuyakaldı. Uykusunda perişan bir halde anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyor, sıçrayıp kalkmaya çalışıyordu. Anna onu seyrederken sınırsız bir korku duyarak ürperdi. Bunçuk gözleri yarı aralık uyuyor ve fırlak, sarımtırak göz yuvarları, gözkapaklarının altında ateşli ateşli pırıldıyordu.

Sabah Anna, “Bırak bu işi!” dedi ona. “Cepheye git. Bu dünyadan olmayan bir yaratığa döndün İlya. Bu iş seni mahvedecek.”

“Kes sesini!” diye bağırdı Bunçuk, gözlerini öfkeyle kırıştırtarak.

“Bağırma öyle! Sana kötü bir şey mi söyledim?”

Bağırmasıyla sanki göğsünde tıkanıp kalmış olan öfkeden kurtulmuş gibi hemen sakinleşiverdi Bunçuk. Yorgun avuçlarına bakarak konuştu:

“İnsan pisliğini ortadan kaldırmak pis bir iş. İnsanları kurşuna dizmek hem sağlığa hem de kafaya zararlı. Hepsinin Allah belasını versin...” Anna’nın yanında ilk kez ağza alınmayacak küfürler etti.

“Böylesine pis bir işe ancak budalalar, yırtıcı hayvanlar ya da yobazlar gönüllü çıkar. Öyle değil mi? Hepimiz çiçek bahçesinde yaşamak isteriz. Allah belasını versin! Çiçekleri, ağaçları dikmek için önce pisliğin temizlenmesi gerek. Toprağın gübrelenmesi gerek! İster istemez ellerini kirlleteceksin!” Anna sessiz sedasız öteye döndüğü halde Bunçuk sesini yükseltti:

“Pisliğin ortadan kaldırılması gerek, ama insanoğlu yine de işi beğenmiyor, titizlik ediyor!” diye yumruklarını masaya indire indire, kan çanağına dönmüş gözlerini kırıştıra kırıştıra bağırdı.

Anna'nın annesi odaya bir göz attı, bunun üzerine Bunçuk kendini toplayıp daha sakın konuşmaya başladı:

“Bırakmayacağım bu işi! Bunun görevim olduğunu çok iyi görüyorum, hissediyorum. Pislikleri tırmıkla atacağım, toprağı gübreleyeceğim ki, daha verimli olsun. Daha bereketli. Bir gün bu toprakların üstünde mutlu insanlar dolaşacak... Belki henüz var olmayan kendi oğlum da yürüyecek bu topraklarda!” Dişlerini gıcırdatarak, tatsız bir sesle güldü:

“Bu yılanların, bu kenelerin kaç tanesini vurdum ben! Kene, insanın kanını emen bir böcektir. Bu ellerimle düzinelerce kene öldürdüm ben.” Bir akbaba pençesi gibi kıvrılmış uzun tırnaklı, kara kara kıllı ellerini uzattı, sonra dizlerinin üzerine bıraktı ve fısıltı halinde konuştu:

“Hepsinin canı cehenneme. Yakmalı, yakmalı, yakmalıyız ki, havayı bozacak duman çıkmasın artık... Ne var ki yorulduğum ben... doğrudur. Biraz daha dişimi sıkar, sonra cepheye giderim... Sen haklısın...”

Anna yavaş sesle, “Evet,” dedi, “cepheye git, ya da başka bir iş al. Ne olursun İlya... Yoksa... aklını kaçıracaksın.”

Bunçuk, Anna'ya sırtını dönüp parmaklarıyla pencereyi tıkırdatmaya başladı.

“Hayır... Yeteri kadar güçlüyüm. Bu dünyada demirden yapılmış adam bulunduğunu sanma. Hepimiz aynı hamurdan yoğrulmuşuzdur. Gerçek yaşamda, savaş alanında korkmayan ve hiçbir şeyi hissetmeden, manen yaralanmadan adam öldürebilecek tek kişi yoktur. Ben subaylara acıımıyorum. Onlar da senin benim gibi sınıf bilincine sahip. Ama dün, başkalarının yanı sıra üç de Kazak'ı kurşuna dizmem gerekti... Üç emekçiyi. Birinin ellerini çözmeye başladım...” Sesi derinlerden gelir gibi, sanki Bunçuk gittikçe uzaklaşıyormuş gibi güç duymaya başladı. “Elim onun eline değdi, bir kitap cildinin meşini kadar sertti, nasırlarla kaplıydı. Kapkara bir avucu vardı, çatlaklarla, kesiklerle dolu... Her neyse, artık gitmem gerek.” Birdenbire sustu, Anna'nın bakışlarından kaçınmak için öte yana döndü ve gırtlığını ovaladı; at kılından bir ilmik sanki boynunu sıkıyor gibi gelmişti ona.

Çizmelerini çekti, bir bardak süt içti ve çıktı. Koridorda Anna onun ardından yetişti. Bunçuk'un ağır elini kendi elinin içine aldı, sonra bu eli, alev alev yanan kendi yanağına bastırdı ve koşarak avluya çıktı.

• • •

Havalar ısındı. Bahar Don topraklarının kapısını çaldı. Nisan başlarında, Ukrayna Kızıl Muhafız müfrezeleri, Haydamaklar* tarafından geri sürüldü ve Almanlar Rostov'a girmeye başladı. Kentte cinayetler, yağmalar, gasp olayları gırla gidiyordu. Devrim Komitesi, morali tamamıyla bozulmuş bazı birliklerini silahtan tecrit etmek zorunda kaldı. Bu iş öyle kolay kolay başaramadı; hatta karşılıklı ateş açıldığı bile oldu. Novoçerkask dolaylarında Kazaklar kaynaşıyordu. Martta, kavak ağaçlarında tomurcuklar açar gibi, köylerde Kazaklarla yabancılar arasında patırtılar çıktı, şurada burada ayaklanmalar baş gösterdi, karşı-devrim komploları meydana çıkarıldı. Ne var ki Rostov canlı, ihtiraslı bir yaşam sürmeye devam etti. Akşamları ana caddede kalabalık asker, denizci ve işçi grupları gezintiye çıkıyordu. Toplantılar yapıyor, ayçiçeği yiyor, ıslak kaldırımlara tükürüyor, kadınlara kur yapıyorlardı. Eskiden olduğu gibi çalışıyor, yiyor, içiyor, ölüyor, doğuruyor, sevişiyor, nefret ediyor, denizden esen tuzlu rüzgârları soluyor ve küçük ya da büyük tutkuların pençesinde yaşıyorlardı.

Felaketin Rostov'un kapısını çalacağı günler yaklaşıyordu. Kara topraklar üzerinde eriyen kar ve yaklaşan savaşın kan kokusuyla yüklüydü hava.

Güneşli, güzel bir gün, Bunçuk eve her zamankinden daha erken döndü ve Anna'yı orada görünce şaşırdı.

“Ama sen her vakit geç gelirdin; bugün neden erken geldin?”

“Kendimi iyi hissetmiyorum.”

Anna, Bunçuk'un peşinden onun odasına gitti. Bunçuk iş elbisini çıkardı ve sevinçten titreyen bir gülümsemeyle, “Anna,” dedi, “bugünden sonra artık mahkeme emrinde çalışmıyorum.”

* Haydamaklar: İç savaş sırasında Ukrayna Millî Ordusuna bağlı özel süvari birliklerine verilen ad.

“Ne? Nereye gidiyorsun?”

“Devrim Komitesine. Bugün Krivoşlikov’la konuştum. Beni bu bölgede bir yere göndereceğini vadetti.”

Akşam yemeğini birlikte yediler, sonra Bunçuk yattı. Heyecanından uzun süre gözüne uyku girmediydi, sert yatağın üzerinde oradan oraya döne döne yattığı yerde sigara içti. Mahkemeden ayrılmakla sırtından ağır bir yük kalkmış gibi olmuştu, zira bu yük altında çökmesinin kısa bir zaman meselesi olduğunu anlamıştı. Dördüncü sigarasını bitirmek üzereyken, kapının hafifçe gıcırdadığını duydu. Başını kaldırıncı Anna’yı gördü. Yalınayak, sırtında sadece iç fanilası olan Anna, eşikten içeri süzüldü ve ses çıkarmadan Bunçuk’un karyolasına yaklaştı. Panjurdaki bir aralıktan, çıplak omzuna buğulu buğulu ay ışığı vuruyordu. Bunçuk’un üzerine eğildi, sıcak eliyle dudaklarını kapadı.

“Öteye git... Sesini çıkarma...”

Bunçuk’un yanına yattı.

Alnındaki, bir üzüm salkımı kadar ağır bir saç tutamını sabırsız bir hareketle geriye itti. Gözlerinde mavimtırak bir ateş tüterken ısıtırplı, boğuk bir sesle fısıldadı:

“Bugün değilse yarın seni kaybedebilirim... Bütün gücümle seni sevmek istiyorum.” Kendi verdiği kararla bütün vücudu ürperdi Anna’nın. “Hadisene, çabuk ol!”

Bunçuk onu öptü, ama dehşet içinde ve bilincini bulandıran bir utançla, iktidarsız olduğunu anladı. Baş sarsıldı, utancından yanakları tutuştu. Biraz sonra Anna kendini çekti ve öfkeyle itti Bunçuk’u. Sesinde bir iğrenme, bir küçümsemeyle, tiksinererek sordu fısıltı halinde:

“Yapamıyor... Yapamıyor musun? Yoksa... Hasta mısın? Oh, ne iğrenç şey!.. Bırak beni!”

Bunçuk, Anna’nın elini öyle bir sıktı ki, kızın parmakları hafifçe cıtırdadı; Anna’nın tekerlek gibi açılmış, düşmanca bakan gözlerinin buğulu karanlığına dikti gözlerini ve başını bir felçli gibi bükerek, kekeleye kekeleye sordu:

“Neden? Neden beni suçluyorsun? Evet, kendi kendimi yaktım bitirdim, kül ettim!.. Şu anda buna bile gücüm yok. Hasta değilim...”

Anla beni... Anlamaya çalış! Suyu sıkılmış, posası kalmış bir haldeyim...”

Bunçuk hafif bir inilti koyverdi, yataktan atlayıp kalktı, bir sigara yaktı. Omuzları düşmüş bir halde, uzun süre pencerenin yanında kaldı. Anna da kalktı, sesini çıkarmadan onu kucakladı ve bir anne gibi sükûnetle onu alnından öptü.

Ama bir hafta sonra Anna kızaran yüzünü onun koltuğunun altında saklayarak itirafta bulundu:

“Ben... ben... başkasıyla kalıyorsun sandım... O işin seni bu derece tüketeceği aklıma gelmedi.”

Ve sonra uzun zaman Bunçuk’a sadece âşık bir kadının okşamalarını değil, aynı zamanda bir annenin ılık, coşkun sevecenliğini de hissettirdi Anna.

Bunçuk’u taşraya yollamadılar. Potyolkov onun Rostov’da kalması için diretti. Don Devrim Komitesi harıl harıl, taşra Sovyetleri Kongresine ve Don bölgesinde baş gösteren ayaklanmayla mücadeleye hazırlanıyordu.

XXI

SRMAĞIN kıyısındaki söğütlerin ilerisinde kurbağalar vıraklıyordu. Güneş alçak bir tepenin ardında gözden kayboluyor, akşam serinliği Siyetrakov köyünü kucaklıyordu. Evlerin koskocaman eğik gölgeleri, tozlu yolu karşıdan karşıya kaplıyordu. Köyün nahırı bozkırdan ağır ağır, dağınık bir şekilde geliyordu. Kazak kadınları çomaklarla nahırı sürerek hem gidiyor hem dedikodu yapıyordu. Daha şimdiden güneşte yanmış yalınayak çocuklar yan sokaklarda birdirbir oynuyordu, ihtiyarlar, evlerin duvarları dibindeki sekilerde vakarla oturuyordu.

Köy, ilkbahar ekimini bitirmişti. Yalnız şurada burada hâlâ ayçiçeği ve ekinler vardı.

Köyün dışındaki evlerden birinin yakınında devrilmiş meşe kütükleri yığınının üstünde birkaç Kazak oturuyordu. Çopur suratlı bir topçu olan evin efendisi, Alman savaşında geçen bir olayı anlatıyordu. İhtiyar komşusuyla damadı da seslerini çıkarmadan dinliyor-

du. Topçunun güzel karısı basamaklardan indi. Eteklığının belinden içeri tıktığı gülkurusu rengi bluzunun kolları dirseklerine kadar sıvanmış, esmer ve biçimli kollarını meydana çıkarmıştı. Elinde bir kova taşıyan kadın, Kazak kadınlarına özgü o rahat, salıntılı, zarif yürüyüşüyle ağıla gitti. Beyaz yazmasının altından saçları çıkıyor (ocağı sabaha şimdiden hazır etmek için az önce odunla doldurmuştu) ve çorapsız ayaklarındaki terlikleri avluyu kaplayan taze otların üzerine hafifcecik basarken, tabanlarına çarptıkça şıpıdık şıpıdık ediyordu.

Kazakların kulağına kovaya sağılan sütün fısırtısı geldi. Evin hanımı süt sağmayı bitirdi ve sol kolunu bir kuğu boynu gibi yukarı kıvrıp hafifçe öne eğilerek, süt dolu kovayı eve taşıdı.

Merdivenden, “Semyon, gidip buzağıya bir baksan iyi edersin,” diye seslendi.

“Peki, Mitka nerede?” diye sordu kocası.

“Onun nerede olduğunu şeytanlar bilir, sıvışmıştır bir yere.”

Kazak acele etmeden yerinden kalktı, sokağın köşesine gitti. İhtiyarla damadı evlerine dönmeye hazırlandı. Ama Kazak köşeden onları çağırdı:

“Baksana Dorofey Gavrilç! Buraya gelin!”

İki erkek konuşmadan bozkırı işaret eden Kazak’ın yanına gittiler. Yol boyunca, kırmızı bir toz bulutu içinde bir piyade kolu, süvariler ve ağırlık kolları ilerliyordu.

Avucunu kır kaşlarının üstüne koyup hayretle gözlerini kısarak bakan ihtiyar, “Askerlere benziyor,” dedi.

Kazak, sesinde bir korku ifadesiyle, “Kimin askerleri acaba?” diye sordu.

Karısı ceketini omuzuna alıp avluya çıktı. Bozkıra baktı ve kaygılı bir sesle, “Kim bunlar? Ulu Tanrım, ne kadar da çoklar!” dedi bir solukta.

“Hayır için gelmiyorlardır, burası kesin...”

İhtiyar dönüp avluya gitti, damadına seslendi:

“Avluya gel, orada durup bakmanın gereği yok.”

Arkalarında gruplar halinde Kazaklar olduğu halde, çocuklar ve kadınlar yolun köşesine koştu. Yürüyüş kolu köyden bir verst ka-

dar ileride, bozkırı geçen yola kıvrıldı. Rüzgâr askerlerin seslerini, atların sert soluklarını, araba tekerleklerinin gürültüsünü getiriyordu.

Topçunun karısı, “Kazak değil bunlar; bunlar bizimkiler değil,” dedi kocasına. Kazak omuzlarını silkti.

“Tabii Kazak değiller. Belki de Almanlardır, ne dersin? Yok, Rus bunlar. Baksana, kızıl bayrakları da görünüyor... Demek onlarmış...”

Uzun boylu bir Kazak geldi yanlarına. Adamın sıtmalı olduğu anlaşılıyordu, zira rengi sapsarıydı; sırtına bir gocuk, ayaklarına keçe çizmeler giymişti. Eski püskü kalpağını çıkararak, “Şu bayrağı görüyor musunuz?” dedi. “Bolşevik bunlar.”

“Onlar olduğu belli.”

Yürüyüş kolunun başından birkaç atlı ayrılıp dörtnala köye doğru geldi. Kazaklar aralarında bakışarak yavaş yavaş ortalıktan yok olmaya başladı; kızıl oğlanlı çocuklar dört yana kaçıştı. Bir iki dakika içinde sokakta kimsecikler kalmadı. Atlı grup köye dörtnala girdi ve birkaç dakika önce üç Kazak’ın oturmakta olduğu meşe yığınlarının yanına geldi. Topçu, avlu kapısının yanında dikiliyordu. Başında Kuban başlığı olan, kemerli haki ceketine çaprazlama kan kırmızısı bir ipek boyun atkısı bağlamış olan askerlerin önderi, atını sürüp Kazak’ın yanına yaklaştı.

“Merhaba Kazak! Kapıyı aç!”

Kazak sapsarı oldu, kasketini çıkardı.

“Sizler kimsiniz acaba?”

“Aç kapıyı!” diye bağırdı asker.

Gözleri kötü kötü bakan ve gem demirini dişleri arasına almaya çalışan at, ön ayaklarıyla söğüt dallarından yapılma çite vurdu. Kazak kapıyı açtı, askerler tek sıra halinde avluya girdi. Önderleri çevik bir hareketle yere atladı, merdivene doğru yürüdü. Daha ötekiler yere inmeden o basamaklara vardı, oturdu, bir sigara yaktı, sigara tabakasını Kazak’a uzatarak ikram etti. Kazak almadı.

“İçmez misin?”

“Hayır, teşekkür ederim.”

“Sizler eski din yanlısı mısınız yoksa?”

“Hayır, Ortodoksuz biz. Ya siz kimsiniz acaba?”

“Biz kim miyiz? İkinci Sosyalist Ordusundan Kızıl Muhafızlarız.”

Öteki Kazaklar da atlarını yedekte çekerek, acele acele merdivene doğru geldi. Atlarını merdivenin parmaklığına bağladılar. Saçları alnının üstüne at yelesi gibi dökülen uzun boylu biri, kapalı koyun ağılına gitti, sanki evin sahibiymiş gibi kapısını açtı, eğildi, ağılın bölmesine elini sokup araştırdı ve kocaman bir koyunu boynuzlarından çeke çeke çıkardı.

“Piyotr, gel bana yardım et,” diye tiz bir sesle bağırdı.

Avusturyalı kaputu giymiş bir asker koşarak ona yardıma gitti. Ev sahibi Kazak, sakalını sıvazlayarak, sanki başkasının avlusundaymışçasına bakıyordu çevresine. Boğazı bir kılıç darbesiyle kesilen koyunun ön bacakları bükülürünce, adam hiçbir şey demeden, sadece bir homurtu koyverip basamakları çıktı, eve girdi.

Kuban başlıklı asker, biri Çinli öteki de Rus olan iki başka askerle mutfığa gitti.

Önder eşikten içeri adımını atarken, “Kızma sakın Kazak,” dedi, teklifsiz bir edayla. “Sana iyi para vereceğim.”

Elini pantolon cebinin üstüne vurarak yüksek sesle güldü. Ama gözleri Kazak’ın karısına ilişince gülmesi birden duruverdi. Kadın ocağın başında dikiliyor, dişlerini sıkmış dehşet dolu gözleriyle ona yiyecek gibi bakıyordu. Askerlerin önderi gözlerini tedirgin bir tavırla mutfakta dolaştırarak Çinliye döndü ve “Sen şu adamla git,” diyerek Kazak’ı gösterdi. “Onunla git, sana atlar için saman verecek.” Kazak’a dönerek, “Bize biraz saman ver,” dedi. “İyi para veririz samana. Kızıl Muhafızlar asla yağma yapmaz. Hadi yaylan bakalım Kazak, yaylan!” Sesinde çelik gibi bir tınlama vardı.

Kazak, yanında Çinli ve başka bir askerle, omzunun üzerinden geriye bakarak evden çıktı. Tam basamaklardan inerken, karısının ağlamaklı bir sesle çağırdığını duydu. Koridora doğru atılıp kapının kolunu bükte; mandal çabucak açıldı. Asker, kadını dirseğinden yakalamış, yarı karanlık ön odaya doğru sürüklüyordu. Kadın da elleleriyle onu göğsünden iterek karşı koyuyordu. Asker, kadını belinden kavrayıp taşıyarak götürmeye hazırlandığı sırada, kapı ardına kadar açıldı. Kazak iri adımlarla mutfığı geçti, tam karısının önünde durdu. Alçak, ama sert bir sesle konuştu:

“Evime misafir olarak geldin... Ne diye karıma saldırıyorsun? Bırak onu. Sizin silahlarınızdan korkum yok benim. Ne isterseniz alın, dilediğinizi çalın, ama karıma el sürmeyin. Bunu ancak benim cesedimi çiğneyerek yapabilirsiniz. Sen de Niyura...” burun kanatları titreyerek karısına döndü, “Dorofey amcaya git. Burada kalmana gerek yok.”

Asker, ceketinin üstündeki omuz kayışlarını düzelterek çarpık çarpık gülümsedi:

“Çok çabuk kızılıyorsun Kazak. İnsanın birazcık şakalaşp eğlenmesine bile izin vermiyorsun. Ben bütün bölüğün soytarıyıyım yahu, sen bilmiyor musun? Mahsustan öyle yaptım. ‘Kadın ne yapacak bakayım,’ dedim, ama o tuttu avaz avaz bağırmaya başladı. Sen şimdi bize saman verecek misin biraz? Yok mu? Peki, komşunda var mı acaba?”

Kırbacını hızla sallayıp ıslık çala çala çıktı dışarıya. Az sonra bütün müfreze köye girdi. Hepsi sekiz yüz kadar süngü ve kılıçtan ibaret. Kızıl Muhafızlar geceyi köyün dışında geçirmeye hazırlandı. Komutanlarının, ne idüğü belirsiz, disiplinsiz erlerine güvenmediği, köyde gecelemedikleri istemediği belliydi.

Haydamaklar’a ve Alman işgal kuvvetlerine karşı muharebelerde gücünü yitiren İkinci Sosyalist Ordusu Tiraspol Müfrezesi, vuruşa vuruşa Don’a dönmüş ve demiryolunu bırakarak Voronej’den kuzeye yaya çıkmaya çalışıyordu. Müfrezede çok sayıdaki suç işlemeye yatkın kişilerin etkisiyle ahlakları bozulan Kızıl Muhafızlar, yol boyunca işi cümbüşe dökmüştü. O gece de komutanlarının tehditlerine ve emirlerine rağmen, sürü halinde köye doluşup koyunları boğazlamaya başladılar, köyün dışında iki Kazak kadının ırzına geçtiler, köy meydanında nedensiz yere silah atıp kendi içlerinden birini yaraladılar ve yanlarında taşıdıkları sert alkollü içkilerle sarhoş oldular.

Bu arada, komşu köylere tehlike haberini vermek için üç atlı çıkartılmıştı bile köyden. Gece karanlığında Kazaklar atlarına eyer vurdu, silahlandı ve cepheden dönen Kazaklarla yaşlı askerleri aceleyle toplayarak müfrezeler kurdu. Köylerde oturan subaylarla başçavuşların komutasında, Syetrakov üzerine hızla ilerlediler; dere yataklarında, küçük tepeliklerin ardında gizlenerek, Kızıl Muhafız-

ların ordugâhına dört bir yandan sokuldular. Gece boyunca bütün komşu köylerden akın akın erkekler geldi.

Ülker burcunun yıldızları gökte soldu. Şafakla birlikte, dört bir yandan Kazak atlıları, Kızıl Muhafızların üzerine çığ gibi indi. Bir makineli tüfek azıcık takırdadı, sustu, sonra tekrar rastgele ateşe başladı ve durdu.

Bir saat içinde iş tamamlanıverdi, müfreze imha edildi, iki yüz kişiden fazlası tüfekle, kılıçla öldürüldü, beş yüz kadarı tutsak alındı. Her birinde dört sahra topu bulunan iki batarya, yirmi altı makineli tüfek, binlerce karabina ve geniş çapta askerî malzeme Kazakların eline geçti.

Ertesi gün bütün şoselerde, bütün yollarda, dörtlü giden habercilerin kırmızı bayrakları çiçekler gibi açtı. Köyler heyecanla kaynaşıyordu. Sovyetler hemencecik alaşağı edildi, yeni atamanlar seçildi. Mayıs başında Don bölgesinin yukarı bölgeleri Devrim Komitesinden tamamıyla kopmuştu. Nüfusça kalabalık olan Vyeşenskaya, “Yukarı Don” adı verilen yeni ilçenin merkezi seçildi. Ve on iki Kazak ilçesiyle bir Ukrayna ilçesini çevresinde toplayan yukarı Don ilçesi, Don bölgesinin ana merkezlerinden ayrı, kendi hayatını yaşamaya başladı. Yelenskaya Stanitsasından, Zahar Akimoviç Alfiorov adında bir Kazak generali alelacele bölge atamanı seçildi. Bu adamın, züğürt bir Kazak subayı iken, gayretli ve zeki bir kadın olan karısı sayesinde generallik rütbesine ulaştığı söyleniyordu. Denildiğine göre, kadın yeteneksiz kocasını kulağından yakalamış, ona rahat vermemiş ve üç başarısızlıktan sonra, dördüncü girişimde harp akademisi sınavını kazandırmış.

Ama o günlerde kimsenin pek öyle Alfiorov’dan söz edecek hali yoktu. Kazakların kafalarını başka şeyler kurcalıyordu.

XXII

EL suları tarlalardan çekilmeye başlıyordu. Bahçe çitlerinin yanındaki kahverengi toprak ortaya çıkmış, selin geride bıraktığı kurumuş sazlar, dallar ve yapraklar yol yol çitlerin dibine yığılmıştı. Don kıyısındaki korunun söğütleri yeşermeye başlıyor, söğüt

tırtılları salkım salkım sarkıyordu. Kavaklar pıtrak gibi tomurcuklarla bezenmeye hazırdılar. Köyün çiftlik avlularında salkım söğütlerin mor sürgünleri gölcüklerin üzerine kadar sarkıyor ve ördek palazlarının yumuşak tüycüklerine benzeyen sapsarı tomurcukları, rüzgârın kırıştırdığı suyun üzerinde oynasıyordu. Güneş doğarken ve güneş batarken yaban ördeği, yabani kaz filoları yüze yüze yiyecek aramak için ta çitlere kadar sokuluyor, selin biriktirdiği sığ, sazlıklarla kaplı sularda, bakır dilli balıkçıların çağrışları duyuluyordu. Öğleleri, Don'un rüzgâr altında kırısan yüzeyi beyaz telekli çamurcu ördeğini okşuyordu.

O yıl pek çok kuş göçtü. Yükselen günün şarap kırmızısı rengiyle suları kana buladığı şafak vakti ağlarına gitmek için kürek çeken balıkçılar, suyun ağaçlıklı yerlerinde dinlenen yabani kuğular bile görmüştü. Ama Hristonya ile Matvey Kaşulin'in köye getirdiği haber hepsinden de büyük bir mucizeydi. Çiftlik ihtiyaçları için birkaç tane meşe seçmek üzere devlet ormanına gitmişlerdi. Fundalıklar arasından geçerlerken yavrulu bir yabankeçisini ürküttüler. Zayıf, sarıya çalan kahverengi keçi, dikenler ve ısırganlarla kaplı bir çukurluktan fırladı, yanına sokulan oğlağıyla incecik bacakları tir tir titreyerek bir süre onlara baktı. Hristonya'nın hayretten çıkardığı sesi duyunca meşeliğe öyle bir hızla daldı ki, Kazaklar onun kurşuniye çalan mavi toynaklarıyla, kısa, devetüyü rengi kuyruğunu ancak görebildi.

Kaşulin baltasını bırakarak, hayretle, "Neydi o?" diye sordu.

Hristonya anlatılmaz bir sevinçle, büyülmüş bir sessizliğe bürünmüş ormana doğru kükredi:

"Keçiye benziyordu. Yabani keçiye! Karpatlarda görmüştüm bunlardan."

"Demek savaştan bizim bozkırlara kaçmışlar."

Hristonya için bu görüşe katılmaktan başka çare yoktu. "Herhalde öyledir," dedi. "Yavrusunu da gördün mü? Ne güzel manzaraydı be, hay Allah! Tıpkı annesinin yanındaki insan yavrusu gibi."

Köye dönüşte bütün yol boyunca, bölgeye gelen bu beklenmedik misafirden konuştular. İhtiyar Matvey kuşkulanmaya başlamıştı.

"Peki, ama eğer keçi ise, boynuzları neredeydi?"

"Boynuzlarını ne yapacaksın?"

“Bir şey yapacak değilim! Eğer keçiyse neden keçiyeye benzemiyor diye sordum. Belki de bir çeşit yabancı koyundu, ha?”

“İhtiyar, sen iyice morukladdin artık!” Hristonya kızmıştı. “Git de Melehov'lara uğra bir. Gregor'un keçi bacağından yapılmış bir kamçısı var. Bakalım o zaman inanır mısın, inanmaz mısın?”

İhtiyar Matvey hemen o gün Melehov'lara uğramayı iş edindi kendine. Gerçekten de Gregor'un kamçısının sapı, yabancı keçi bacağı derisiyle kaplanmıştı; hatta keçinin minicik toynağı bile duruyordu ve toynağa bakırdan minicik bir de nal vurulmuştu ustalıklı bir biçimde.

Perhiz ayının son haftası, çarşamba günü, Mişa Koşevoy sabah erkenden, koruluğun yakınında ırmağa attığı ağlarına bakmaya gitti. Sabah ayazıyla sertleşmiş toprak incecik bir buzla örtülüydü, ayaklar altında çıtır çıtır ediyordu. Mişa, omuzunda kocaman bir kürek, kasketi başının gerisinde, şalvarının paçaları beyaz yün çoraplarının içine tıklanmış yürürken, baş döndürücü sabah havasını ve çiğ rutubetin kokusunu ciğerlerine çekiyordu. Kayığını itip açtı, ayakta durup küreğe bütün gücüyle asılarak hızlı hızlı götürdü kayığı.

Ağlarını gözden geçirdi, son ağdaki balığı aldı, ağı tekrar suya bıraktı ve ağır ağır kürek çekerek dönerken bir sigara içmeye karar verdi. Yükselen güneşle gök kızarıyordu. Doğuda mavimsi bir bulutlu gök, aşağıdan yukarıya doğru fışkıran kana bulanmış gibiydi sanki. Kızılık ufka yayılıyor ve altın tozu rengini alıyordu. Mişa sigarasını yakarken, ağır ağır uçan bir çamurcu ördeğine baktı. Sigara dumanı kıvrıla kıvrıla yükseldi, ağaçların dallarına takıldı, sürüklendi. Avlarını –üç yavru çığa, dört kilo kadar çeken bir sazan ve bir yığın alabalık– gözden geçirirken düşünüyordu:

‘Bir kısmını satmalı. Şaşı Lukeşka'ya verir, bir miktar kurutulmuş armutla değiş tokuş ederim. Anam da hoşaf yapar.’

Küreğe asılıp kayığı iskeleye doğru götürdü. Kayığını çektiği bahçe çitlerinin yanında bir adam oturuyordu. Kayığı düzgün, güçlü kürek darbeleriyle yürütürken, ‘acaba kim?’ diye aklından geçiriyordu. Biraz daha yaklaşıncı, çömelmiş, gazete kâğıdından sarılma koskocaman bir sigara içen adamın Uşak olduğunu anladı. Küçük kurnaz gözleri uyuklu uyuklu pırıldıyordu ve tıraşı uzamıştı.

“Ne istiyorsun?” diye bağırdı ona Mişa. Sesi suyun üzerinden bir top gibi sıçraya sıçraya gitti.

“Daha yaklaŖ.”

“Balık mı istiyorsun?”

“Balığı ne yapayım!”

Uşak bir öksürük nöbetine tutularak sarsıla sarsık öksürdü, şidetle tükürdü ve istemeye istemeye doğruldu. Üstüne uymayan kaputu korkuluğa geçirilmiş bir palto gibi duruyordu. Sivri, yağlı kulaklarını, kürk başlığının sarkan kulaklıkları kapatıyordu. Köye yakınlarda dönmüş ve Kızıl Muhafız olduğuna ilişkin kuşku birtakım dedikodular da onu izlemişti. Kazaklar ona, silah altından çıkalkı beri nerede olduğunu sormuş, ama Uşak tehlikeli soruları geçiştirerek, kaçamaklı cevaplar vermişti. İvan Alekseyeviç’le Mişa Koşevoy’a açılmış, dört ay Ukrayna’da bir Kızıl Muhafız müfrezesinde kaldığını, Ukrayna milliyetçi birlikleri tarafından ele geçirildiğini, kaçarak Rostov yakınlarındaki Kızıl Orduya katıldığını ve dinlenip biraz toparlanabilmek için kendine izin verdiğini anlatmıştı.

Uşak başlığını çıkardı, çalı gibi saçlarını sıvazladı, çevresine baktıktan sonra kayığın yanına gidip fısıldadı:

“Başımıza kötü işler gelecek... Çok kötü! Bırak balık tutmayı! Yoksa balık tuta tuta başka şey düşünemez olacağız.”

“Neymiş getirdiğın haber? Anlat bakalım!” diye sordu Mişa, Uşak’ın elini kendi balıklı avucuna alarak sıcak bir gülümsemeyle sıktı. Çok eski dosttular.

“Dün Migulinskaya’da Kızıl Muhafızları tepelediler. Kavga başladı kardeşim! Kan gövdeyi götürüyor!”

“Ne Kızıl Muhafızları? Migulinskaya’ya nasıl gelmişler?”

“Oradan geçiyorlarmış, Kazaklar üstlerine çullanmış, yakaladıkları tutsakları Kargin’e götürmüşler. Orada bir divanıharp kurmuşlar bile. Bugün de Tatarski’de seferberlik ilan ediliyor. Bu sabah çanı çalacaklar.”

Koşevoy kayığını bağladı, balıklarını bir sepete boşalttı ve geniş adımlarla yürüdü. Uşak kaputunun etekleri uçuşarak, kollarını sallaya sallaya onun önü sıra genç bir at gibi zıplayarak gidiyordu.

“İvan Alekseyeviç söyledi bana. Biraz önce vardiyayı benden aldı; değirmen bütün gece çalıştı. İvan işi kaynağından duymuş. Vyeşenskaya’dan gelen bir subay Mokov’lara uğramış.”

Mişa’nın savaş yılları içinde solan, olgunlaşan yüzünde kaygılı bir ifade dolaştı. Göz ucuyla Uşak’a baktı:

“Şimdi ne olacak?”

“Köyden kaçmalıyız.”

“Nereye?”

“Kamenskaya’ya.”

“Ama oradaki Kazaklar hep Beyaz.”

“Öyleyse daha sola kaçınız.”

“Aralarından nasıl geçeceksin?”

“Eğer istersen geçersin. İstemezsen geride kal, canın cehenne-me!” Uşak aniden parlayıverdi:

“Nereye’, ‘Nereye!’ Ben nereden bileyim? Çevrene bakın biraz, elbet saklanacak bir delik bulursun kendine.”

“Bağırmanı bırak. İvan ne diyor?”

“İvan’ı yerinden kıpırdatana kadar...”

“O kadar yüksek sesle konuşma! Bir kadın bakıyor.”

Avludan sığırları çıkarmakta olan genç bir kadına korka korka baktılar. İlk yol kavşağında Mişa geri döndü.

Uşak şaşırarak, “Nereye gidiyorsun?” diye sordu.

Mişa başını çevirmeden mırıldandı:

“Ağlarımı toplamaya gidiyorum.”

“Niye?”

“Zıyan olmalarını istemiyorum da ondan.”

Uşak keyiflenerek, “Demek gidiyorsun?” dedi.

Mişa küreğini salladı ve giderken, “İvan Alekseyeviç’e git sen,” dedi, “ben de ağlarımı toplayıp gelirim.”

İvan Alekseyeviç dost geçindiği Kazaklara haber vermişti bile. Ufak oğlunu Melehov’lara göndermiş, Gregor’la birlikte dönmüş-tü çocuk. Hristonya kimseden haber almadığı halde, yaklaşmakta olan belayı sezmiş gibi çıkageldi. Çok geçmeden Koşevoy da göründü, hep birlikte durumu tartışmaya başladılar. Her an sinir bozucu seferberlik çanının sesini duymayı bekleyerek, telaşlı telaşlı hep bir ağızdan konuşuyorlardı.

Uşak heyecanlı heyecanlı onları kıskırtıyordu:

“Mutlaka buradan gitmeliyiz.”

Hristonya, “Sebep göster bize. Niçin gitmemiz gerekiyor?” diye sordu.

“‘Neden gitmeliyiz?’ ne demek? Biraz sonra seferberlik ilan edilecek, sen kurtulabileceğini sanıyor musun?”

“Ben gitmem, işte o kadar.”

“Onlar götürür seni!”

“Denesinler bakalım! Ben çifte koşulmuş öküz değilim.”

İvan Alekseyeviç şaşı karısını evden uzaklaştırdı, sonra öfkeli öfkeli homurdandı:

“Götürürler seni. Uşak haklı. Yalnız biz nereye gidelim? Sorun burada asıl.”

Mışa içini çekerek, “Ben de ona bunu söylüyordum” dedi.

“Canınız nasıl istiyorsa öyle yapın be! Sanki size aşık mıyım sanıyorsunuz?” diye hırladı Uşak. “Ben kendi başıma çeker giderim. Yanımda tabansızlar istemem zaten. ‘Evet, ama neden?’ Yok, ‘Evet, ama nereye?’ Hepinizin hakkından gelip topunuzu deliğe tıkaçacaklar Bolşeviklik yüzünden. Nasıl olur da burada durup şaka edersiniz be? Böyle bir zamanda! Her şey altüst olacak bel!”

Düşünceli düşünceli ve dışarı vurmayan bir öfkeyle, duvardan söktüğü paslı bir çiviye elinde evirip çevirmekte olan Gregor Melehov, kuru bir ses tonuyla Uşak’ı susturdu:

“Ağır ol bakalım! Senin durumun başka, seni bağlayan bir şey yok, canının istediği yere gidebilirsin! Ama bizlerin bu işi enine boyuna düşünmemiz gerekir. Benim karım, çocuklarım var. Senin ömrünün sonuna kadar tadabileceğinden çok daha fazla barut tattım ben!” Kara kara bakan öfkeli gözlerini kıstı, iri dişlerini göstererek bağırdı:

“İstedığın kadar çene çal, ciğeri beş para etmez herif sen de! Uşak gelmişsin, uşak gideceksin işte. Sırtındaki ceketinden başka şeyin yok...”

“Kime hırlıyorsun be?” diye haykırdı Uşak. “Subaylık taslıyor, şuna bak! Bağırma bakalım! Vız gelirsin sen bana!” Sivri, ufak suratı öfkeden bembeyaz kesildi, küçücük keskin bakışlı gözleri belalı belalı ışıldamaya başladı.

Bölgede Kazaklarla Kızıl Muhafızların çatışma haberi Gregor'un huzurunu kaçırmıştı, öfkesini Uşak'tan aldı. Yumruk yemiş gibi yerinden fırladı, bir taburenin üstünde kıpır kıpır kıpırdanan Uşak'a doğru iri adımlarla yürüdü ve ona vurmak için duyduğu müthiş isteği bastırarak, "Kes sesini ulan, yılan yavrusu sen de! Bok soyu! İnsan bozuntusu. Kime emir veriyorsun sen? Götün nereye götürürse oraya git. Çekil git de kokutma burasını! Sonra sesini de kes, yoksa bir tane patlatırım, ömrünün sonuna kadar unutamazsın beni!"

Koşevoy, Gregor'un uzattığı yumruğunu Uşak'ın burnunun dibinden öteye iterek, "Bırak şimdi bunları Gregor!" diye araya girdi.

"Bırak şu Kazakça alışkanlıklarını bir kenara! Utanmıyor musun? Ayıp sana Melehov! Ayıp!"

Uşak öksürerek kalktı, kapıya gitti. Ama eşikte kendini tutamadı, geri döndü ve pis pis sırıtan Gregor'u diliyle hançerledi:

"Bir de Kızıl Muhafızların arasında bulunmuş! Jandarma sen de! Senin gibilerini kurşuna dizdik biz..."

Bunun üzerine Gregor da kendini tutamadı. Asker çizmelerinin aşınmış topuklarına sıkıca basarak Uşak'ı tuttuğu gibi merdiven başına çıkardı ve tehdidi savurdu:

"Defol, yoksa bacaklarını ayırırım senin!"

"Bütün bunlara hiç gerek yok. Çocuk gibi davranıyorsunuz." İvan Alekseyeviç başını sallayarak, yaptıklarını doğrulamayan bir gözle Gregor'a kötü kötü baktı. Mişa besbelli dilinin ucuna kadar gelen öfkeli sözleri tutmaya çalışarak sesini çıkarmadan oturuyor, dudaklarını ısıırıyordu.

Gregor biraz sıkılarak, "Ne diye başkalarına akıl vermeye kalkıyor?" diyerek kendini haklı çıkarmaya çalıştı. Hristonya ona samimiyetle baktı ve onun bakışıyla Gregor bir çocuk gibi saf saf gülümsemişti:

"Az daha yapıştırıyordum ona! Ama nereye yapıştırıcaksın! Bir tane vursan yarısı boşa gidecek!"

"Ee, ne diyorsunuz? Bir karara varmalıyız."

İvan Alekseyeviç gözlerini kendisine diken Mişa Koşevoy'un bakışları altında yerinde kıpırdandı; soruyu Mişa sormuş, yine çarçabuk kendisi cevaplandırmıştı:

“Ee, Mihail, Gregor bir bakıma haklı. Ötemizi berimizi toplayıp havaya mı uçacağız yani? Ailemiz var geride.” Mişa’nın sabırsızlık gösteren bir hareketi üzerine, “Dur bir dakika,” dedi acele acele. “Belki de hiçbir şey olmaz... Kim bilir? Siyetrakov’daki müfrezeyi darma-dağın etmişler, belki başkası da gelmez. Azıcık bekleyebiliriz. Benim karım, çocuğum var; elbiselerimiz eskidi, unumuz yok. Bu durumda nasıl bırakır da giderim onları? Onlara kim bakacak sonra?”

Mişa sinirli bir tavırla kaşlarını kaldırdı, gözlerini toprak zemine dikti.

“Demek gitmeye niyetin yok?”

“Bence beklemek daha hayırlı. Ne zaman istersek gideriz nasıl olsa. Ne dersin Gregor, ya sen Hristonya?”

Hiç beklemediği halde İvan’la Hristonya’nın desteğini bulan Gregor, daha bir canlı konuşmaya başladı:

“Tabii ya, ben de aynen böyle diyordum zaten. Uşak’a bu yüzden kızdım. O kadar kolay değil bu iş. Bir iki deyince gidebiliyor muyuz hemen? Bu işi iyice bir düşünmemiz gerek diyorum ben, düşünmemiz gerek.”

Tam o konuşmasını bitirdiği sırada kilisenin kulesinden bir çan sesi duyuldu ve ses, meydana, sokaklara, ara yollara yayıldı; sel sularının kahverengi yüzeyi üstünde, tepelerin ıslak, kireçli yamaçlarında yuvarladı, nohut gibi ufalana ufalana ormanın içinde kayboldu. Sonra tekrar ve kesiksiz bir alarm işareti halinde duyuldu:

“Dong, dong, dong, dong...”

“Çalıyor işte!” diye gözlerini kırıştırdı Hristonya. “Ben kayığıma biniyorum. Öbür kıyıya geçip ormana gireceğim. Ondan sonra bulsunlar bakalım beni!”

Koşevoy ihtiyarlar gibi ağır ağır doğrularak, “Ee, şimdi ne olacak?” dedi.

Gregor ötekilerin yerine, “Şimdi gitmiyoruz,” diye cevap verdi.

Mişa kaşlarını bir daha kaldırdı ve alnına düşen altın rengi perçemi geriye itti.

“Eh, Allahısmarladık...” dedi. “Görünüşe göre yollarımız ayrılıyor.”

İvan Alekseyeviç özür dilercesine gülümsedi:

“Sen daha toysun Mişa, hem de ateşlisin. Yollarımız tekrar birleşmeyecek mi sanıyorsun? Birleşecek! Emin ol ki birleşecek!”

Koşevoy ötekilere veda edip ayrıldı. Avludan komşu harman yerine geçti. Uşak hendeğin dibine çömelmişti. Mişa’nın o yana geleceğini sezmiş olmalıydı. Kalkıp onu karşılayarak sordu:

“Ee?”

“Reddettiler.”

“Reddedeceklerini başından beri biliyordum zaten. Zayıf onlar... Hele Grişa, şu senin arkadaşın pis itin biri! Onun gibi kokmuş bir iblis daha gelmemiştir. Hakaret etti bana, domuz! Benden güçlü diye. Yanımda silah filan yoktu, olsaydı oracıkta öldürürdüm onu,” dedi boğulur gibi.

Mişa onun yanı sıra yürürken Uşak’ın çalı gibi saçlarına bakarak düşünüyordu: ‘Öldürürdü de yani, pis kokarca!’

Çanın her vuruşuyla kamçı yiyorlarmış gibi hızlanarak yürüdüler.

Mişa, “Benim eve gidelim,” diye önerdi. “Yanımıza biraz erzak alır, yola çıkarız. Yaya gideriz, atımı bırakacağım. Senin alacağın bir şey yok mu?”

“Bir şeyim yok,” dedi Uşak bozuk bir tavırla. “Kendime bir ev ya da mülk alacak kadar parayı biriktiremedim bir türlü. Son on beş günlük ücretimi bile almadım. Ama koca şişko göbek Mokov benim ücretimin üstüne yatıp göbeğine yağ katsın! Paramı vermeyeceği için sevincinden göbek atacaktır.”

Çan sesleri susmuştu. Uyuşuk sessizliği bozan tek ses yoktu. Cıvı-cıvlar yol kenarındaki küller arasında eşeleniyor, buzağılar çitlerin dibinde yeşillik arıyordu. Mişa dönüp geriye baktı. Kazaklar acele acele meydana gidiyor, bir kısmı üniformalarının düğmelerini yolda ilikliyordu. Bir atlı meydana hızla geçti. Okulun yanında kalabalık toplanmıştı, kadınların yazmalarıyla etekleri görünüyor, Kazaklar siyah bir yığın halinde duruyordu.

Su dolu kovalarla giden bir kadın, kör inançları yüzünden, önlerinden geçmek istemeyerek durdu.

Öfkeyle, “Hadi, çabuk olun, çabuk!” diye seslendi. “Önünüzden geçmek istemiyorum.”

Mişa onu selamladı ve pırıl pırıl bir gülümsemeyle sordu kadın:

“Bütün Kazaklar toplantıya gidiyor. Siz nereye böyle? Yanlış yöne gidiyorsunuz Mişa.”

“Evde yapılacak bir işim var da.”

Bir yan sokağa saptılar. Mişa'nın evinin çatısı, çatıdaki sığırçık kafesiyle, kafese bağlı olan ve rüzgârda sallanıp duran kuru vişne dalı görünüyordu. Tepenin üzerinde yel değirmeni ağır ağır dönüyor, yırtık yelken bezi yapraklanıyor, dik çatıyı örten sacılar hafif hafif tıkırdıyordu.

Güneş kuvvetli değildi ama ısıtıyordu. Don'dan taptaze bir meltem esiyordu. Bogatiryov'un avlusunda birkaç kadın, kocaman evi balçıkla sıvayıp Paskalyaya hazır etmek için badanalıyordu. Bir tanesi balçığı gübreye karıştırıyordu. Eteklerini kaldırıp toplamış, dolgun, beyaz bacaklarıyla yapışkan yığını eze eze bir daire çiziyordu. Eteklerini parmaklarının ucuyla tutuyor, hemen dizlerinin üstünde, etine sımsıkı gömülmüş pamuklu diz bağları görünüyordu. Bu kadın görünüşüne önem veriyordu; güneş daha ufukta iyice yükselmediği halde, yüzünü yazmasına sarmıştı. Sadece gözleri açıkta kalacak biçimde yüzlerini yazmayla saran öteki iki kadın, saz döşeli çatının altındaki seyyar merdivene çıkmış, badana yapıyordu. Kollarını dirseklerinin üstüne kadar sıvamış, fırçayı ileri geri sürdükçe üstlerine başlarına beyaz badana sıçratıyorlardı. Çalışırken bir yandan da şarkı söylüyorlardı. Büyüğü ve Bogatiryov'un oğullarından birinin dul karısı olan Marya, açıktan açığa Mişa'ya kuyruk sallıyordu. Çilli ama güzel bir kadındı. Bütün köyde ün yapmış, erkek sesi gibi güçlü sesiyle hafiften başladı:

Ah! Daha çilelisi yoktur...

Öteki iki kadın da katıldı ve üç kadının sesi, acı, basit bir yakınamayı dile getiren şarkıda ustalıklı bir şekilde örgülendi:

Savaşa giden sevgilimden.
Topçudur delikanlım,
Aklından çıkmaz adım.

Mişa ile Uşak çitin yakınından geçiyor ve çayırdaki kışkıran atların sesine karışan şarkıyı dinliyordu:

Derken bir mektup geldi, verdi kara haberi;
Sevgilim öldürölmüş, öldürölmüş o sevgili,
Sevgilim, ah sevgilim, sevgilim öldürölmüş,
Oracıkta kalmış, bir çalının dibinde serili.

Marya, sıcak gri gözleri yazmanın altından pırıl pırıl parlayarak aşağıya, Mişa'ya baktı. Kirece bulanmış yüzü bir gülümsemeyle aydınlanarak kalın, aşk dolu bir sesle şarkısına devam etti:

Ve bukleleri, ah altın bukleleri,
Savrulmuş hep rüzgârda.
Ve gözleri, koyu kahverengi gözleri,
Yem olmuş kuzgunlara.

Mişa her zaman kadınlara takındığı o yumuşak tavrıyla ona gülümsedi ve balçığı yoğurmakta olan Pelageya'ya döndü:

“Eteğini biraz daha kaldırsana. Çitin üzerinden iyi göremiyoruz.”

Pelageya gözlerini kıstı.

“Eğer istersen görürsün.”

Marya merdivenin üstünde ellerini kalçalarına dayayıp döndü, arkaya bakarak kelimeleri yaya yaya sordu:

“Nerelerdedyin canımın içi?”

“Balıktaydım.”

“Uzaklaşma buralardan da ambara girer keyfederiz seninle.”

“Seni utanmaz kaltak.”

Marya dilini şaklattı ve gülerek ıslak fırçayı Mişa'ya salladı. Bada damlaları Mişa'nın ceketiyle kasketine sıçradı.

Öteki kadın süt beyazı dişlerini göstererek gülümseyip arkalarından bağırdı:

“Hiç değilse Uşak'ı bize bıraksaydın. Evin temizlenmesinde yardım ederdi bize.”

Marya ona bir şey fısıldadı, ikisi birden makaraları koyverdi.

Uşak, “Şehvet düşkünün kancıklar!” diye kaşlarını çatarak adımlarını hızlandırdı. Ama Mişa, baygın, yumuşak bir gülümsemeyle Uşak'ı düzeltti:

“Şehvet düşkünün değil, sadece şen. Gidiyorum, ama sevgilimi de arkada bırakıyorum hani,” diye ekledi kendi avlusunun kapısından içeriye girerken.

KOŞEVOY ayrıldıktan sonra diğerleri bir süre konuşmadan oturdu. Tehlike çanı köyün üzerinde çalıyor, evin küçük pencerelerinin camlarını sarsıyordu. İvan Alekseyeviç pencereden dışarı bakıyordu. Sabah ışığı altında, sundurmadan yere gevrek bir gölge vuruyordu. Taze otların üzerinde çiy, kurşuni duruyordu. Gökyüzü camın ardından bile masmavi görünüyordu. İvan, Hristonya'nın öne eğik başına baktı.

"Belki de böylece her şey bir son bulur, ha? Migulinskaya'lılar Kızılları dağıttı, belki bununla yetinir, daha ileri gitmezler..."

"Hayır!" Gregor tepeden tırnağa kadar bir ürperti geçirdi. "Bir kez başladılar, devam ederler artık. E, meydana gidelim mi?"

İvan Alekseyeviç uzanıp kasketini aldı. Kendi içindeki kuşkuları dile getirerek sordu:

"Yoksa paslandık mı biz artık? Mihail delidolu, ama hareketli bir delikanlı. Utandırdı bizi."

Kimse cevap vermedi. Hiç konuşmadan çıkıp meydana doğru kıvrıldılar.

İvan Alekseyeviç yere bakarak dalgın dalgın yürüyordu. Yanlış yol tuttuğu, vicdanının sesine uymadığı düşüncesi onu rahatsız ediyordu. Mişa'yla Uşak haklıydı; kendilerinin de hiç duraksamadan gitmesi gerekirdi. Kendi kendini haklı çıkarmak için yaptığı çabalar hep boşa çıkıyor ve içindeki düşünceli, alaycı bir ses, tıpkı at toynaklarının çayırdaki incecik buz tabakasını ezişi gibi, bütün çabalarını öylece paramparça ediyordu. İyice kafasına koyduğu biricik şey, ilk fırsatta Bolşeviklere kaçmaktı. Bu karara meydana giderlerken vardı, ama onların başka türlü iç mücadeleleri geçirmekte olduğunu anladığı ve daha şimdiden içten içe onlara karşı bir korku duyduğu için, kararını ne Gregor'a ne de Hristonya'ya söyledi. Üçü de mazeret olarak ailelerini ileri sürüp Uşak'ın önerisini geri çevirmişti. Ama üçü de mazeretlerinin sudan olduğunu ve kararlarını haklı gösteremediklerini biliyordu. Şimdi her biri ötekilerin yanında sıkılıyor, aşağılık, utanç verici bir şey yapmış gibi rahatsız oluyordu. Hiç konuşmuyorlardı, ama Mokov'un evinin önünden geçerlerken

İvan Alekseyeviç bu iğrenç suskunluğa daha fazla dayanamadı. Hem kendisini hem de ötekileri cezalandırır gibi konuştu:

“Saklamanın yararı yok. Cepheden birer Bolşevik olarak döndük, şimdi de saklanacak çalı dibi arıyoruz. Başkaları bizim yerimize dövüşsün, biz karılarımızın dizi dibinde oturalım!”

Gregor, “Ben kendi payıma dövüştüm, biraz da başkaları dövüşsün,” diye tersler gibi cevap vererek başını çevirdi.

“Peki ama, nasıl oluyor da böyle hareket edebiliyor bunlar?” diye ekledi Hristonya. “Bir sürü çapulcu! Onlar gibileriyle mi birlik olacağız? Bunlar ne biçim Kızıl Muhafız diyorlar kendilerine? Kadınların ırzına geçmek, Kazakları soyamak! Adımımızı bilerek atmalıyız. Körler hep iskemleye takılır, düşer.”

İvan hırçın bir tavırla, “Peki, sen olanları gözünle gördün mü Hristonya?” diye sordu.

“Milletin ağzında ya işte...”

“Ah!.. Millet...”

“Peki, yeter artık... Bizi duymaları doğru olmaz.”

Kazak pantolonlarıyla, kasketlerle, şurada burada göze çarpan eski püskü siyah kalpaklarla meydan bir renk cümbüşü içindeydi. Köyün bütün erkekleri toplanmıştı. Hiç kadın yoktu, yalnız ihtiyarlar, savaşa katılanlar ve daha gençler gelmişti. En ihtiyarlar değneklerine dayanmış, en önde duruyordu. Onursal yargıçlar, kilise meclisi üyeleri, okul yöneticileri ve kilise mütevellisi. Gregor’un gözleri babasının kırışmış sakalını aradı ve onun Miron Gregoryeviç’in yanında dikildiğini gördü. Onların önünde, tören üniformasını giymiş, madalyalarını takmış ihtiyar Grişaka budaklı değneğine dayanarak duruyordu. Panteley ve Miron’la birlikte, köyün bütün ihtiyarları oradaydı. Onların ardında, çoğu Gregor’un silah arkadaşları olan gençler yer almıştı. Gregor halkanın karşı tarafından ağabeyi Piyotr’u gördü; Miron’un üniforması, St. George nişanının kurdeleleriyle süslüydü. Onun solunda Mitka Korşunov, Prohor Zikov’dan sigarasını yakıyordu. Prohor dudaklarını büzüp dana gözlerini devirerek Mitka kolay yaksın diye, kendi sigarasından kuvvetle nefes çekiyordu. Arkada en genç Kazaklar toplanmıştı. Halkanın ortasında, ayakları yumuşak ve hâlâ ıslak toprağa gömülmüş, eski püskü

bir masanın başına Köy Devrim Komitesi Başkanı oturmuştu. Onun yanında Gregor'un tanımadığı, başında kokartlı haki bir kasket, sırtında apoletli deri ceket, ayağında da yine haki pantolon olan bir teğmen ayakta duruyordu. Başkan kaygılı bir tavırla ona bir şeyler söylüyordu; subay da onu iyice duyabilmek için biraz öne eğilmiş, kepçe kulağını başkanın sakalına iyice yaklaştırmıştı. Toplantı bir arı kovana gibi uğulduyordu. Kazaklar kendi aralarında konuşuyor, şakalaşıyordu, ama bütün yüzlerde heyecanlı bir ifade okunuyordu. Birisi daha fazla sabredemeyerek bağırdı:

“Başlayalım artık! Ne bekliyoruz? Hemen hemen herkes burada.”

Subay doğruldu, kasketini çıkardı ve kendi aile çevresi içinde konuşuyormuş kadar rahat bir tavırla söze başladı:

“Köyün aksakalları ve siz, cepheden gelen Kazak kardeşler! Siyetrakov köyünde olanları hepiniz duydunuz, değil mi?”

Hristonya dik dik çıkan sesiyle, “Kim bu be, nereden?” diye sordu.

“Vyeşenskaya’dan. Adı Soldatov galiba.”

“Bir iki gün önce,” diye teğmen devam etti. “Siyetrakov köyüne bir Kızıl Muhafız Müfrezesi geldi. Almanlar Ukrayna’yı işgal edip Don bölgesine doğru ilerlerken, Kızıl Muhafızları da demiryolundan geriye sürmüş. Kızıllar Siyetrakov’a girip Kazakların mallarını yağmalamaya, kadınlarının ırzına geçmeye, kanunsuz yere adam tutuklamaya başlamışlar. Komşu köyler olanları haber alınca, elde silah Kızılların üzerine varmış. Müfrezenin yarısını öldürüp geri kalanları da esir almışlar. Kazakların eline esaslı ganimet geçmiş. Şimdi Migulinskaya ve Kazanskaya bucaklarının Kazakları, Bolşevik Hükümetini bölgelerinden attılar. Genç, yaşlı bütün Kazaklar durgun Don’u savunmak için ayaklanmışlar. Vyeşenskaya’da Devrim Komitesi yaka paça kapı dışarı edildi ve bir bölge atamanı seçildi, aynı şeyi hemen hemen bütün köyler yaptı.”

Konuşmanın bu noktasında ihtiyarlardan hafif bir mırıltıdır yükseldi.

“Her yerde müfrezeler kuruldu. Siz de stanitsayı, yeni gelecek olan yabani çapulcu sürülerinden korumak için, cepheden dönen Kazaklar arasından seçilecek bir müfreze kurmalısınız. Kendi yönetimimizi kurmalıyız. Kızıl Hükümeti istemiyoruz; onlar özgürlük

değil, sadece ahlaksızlık getiriyor! Mujiklerin karılarımızı, bacılarımızı iğfal etmelerine, Ortodoks inancımızla alay etmelerine, kutsal kiliselerimizi kirletmelerine, malımızı mülkümüzü yağmalamalarına izin vermeyeceğiz. Öyle değil mi aksakallar?”

Toplantıya katılanlardan birdenbire gök gürültüsünü andıran bir “Evet!” yükseldi. Subay bir bildiriği okumaya başladı. Başkan kâğıtlarını filan unutup usulca masadan uzaklaştı. Aksakallar grup halinde tek kelime konuşmadan dinliyordu. Arkada cephe Kazakları kendi aralarında mırıltıyla konuşuyordu.

Subay okumaya başlar başlamaz, Gregor kalabalığın arasından savuşup evinin yolunu tuttu. Miron Gregoryeviç onun ayrıldığını fark ederek, Panteley’i dirseğiyle dürttü.

“Senin küçük oğlan savuşuyor!”

Panteley seke seke halkadan dışarı çıktı ve emreden bir sesle bağırdı:

“Gregor!”

Oğlu yarım döndü ve geriye bakmaksızın durdu.

Kalabalıktan bir kükreyiş halinde, “Ne diye uzaklaşıyorsun? Geri dön!” sesleri yükseldi ve insan yüzlerinden bir duvar Gregor’dan yana çevrildi.

“Bir de subay olacak!”

“Hiç geri gelmeseydin bari!”

“O da Bolşeviklerin yanındaydı.”

“Kazak kanı döktü!”

“Kızıl iblis!”

Bağırışlar Gregor’un kulağına geldi. Besbelli kendi kendisiyle mücadele ederek, dişlerini gıcırdata gıcırdata dinliyordu. Bir an daha geçse arkasına bile bakmadan çekip gideceğe benziyordu. Ama onun bir anlık kararsızlıktan sonra yere baka baka kalabalığa doğru geldiğini gören Panteley’le Piyotr rahat bir nefes aldı.

O günü yaşlılar sürüklüyordu. Şaşılacak bir hızla Miron Gregoryeviç ataman seçildi. Miron, çilli yüzü kül kesilerek halkanın ortasına çıktı ve şaşkın şaşkın, atamanlık yetki simgesi olan bakır başlı asayı, kendinden önceki atamanın elinden aldı. Daha önce hiç ataman seçilmediği için, kendisini çağırıcıları zaman duraksamış,

böyle bir onura layık olmadığını, cahil olduğunu ileri sürerek atamanlığı reddetmişti. Ama bu sefer ihtiyarlar diretti:

“Al asayı Gregoryeviç, reddetme.”

“Köydeki en iyi çiftçi sensin.”

“Sen bizim malımızı ziyan etmezsin.”

“Dikkat et, sen de köy malını Semyon gibi içkiye verme sakın!”

“O yapmaz öyle şey!”

“Onun kendi malı mülkü bol, eğer öyle bir şey yaparsa nasıl olsa alırız ondan.”

“Koyun gibi yüzeriz derisini.”

Seçim koşulları ve bölgedeki yarı savaş hali o kadar olağanüstüydü ki, Miron fazla üstelemeden kabul etti. Eskiden bölge atamanı köye gelir, Kazak ailelerinin reisleri toplantıya çağırılır ve oylama yapılırdı; bu sefer öyle olmadı seçim. Şimdi sadece, “Korşunov’a oy verenler sağa çıksın,” dendi ve bütün kalabalık o yana kayd. Yalnız, Korşunov’a garezi olan kundura tamircisi, bir otlaktaki yaprak hastalığına tutulmuş meşe ağacı gibi tek başına dikildi kaldı olduğu yerde.

Soğuk soğuk ter döken Miron’un daha gözünü kırpmasına fırsat kalmadan asa eline tutuşturuldu ve bir kükreme yükseldi:

“Hani bize ziyafet şimdi?”

“Yeni atamanı havaya kaldıralım!”

Fakat subay işe karıştı ve geri kalan konuları ciddiyetle ele almalarını sağlayacak biçimde zekice yönetti toplantıyı. Köy müfrezesi komutanının seçilmesi konusunu ortaya attı; herhalde Vyeşenskaya’da Gregor’dan söz edildiğini duymuş olmalıydı ki, Gregor’u ve Gregor’un kişiliğinde de köyü överek söze başladı.

“Subaylık yapmış birinin komutan olması iyidir. Eğer dövüşmek zorunda kalırsak, hem daha iyi sonuçlar alırız hem de daha az kayıp veririz. Köyünüzde kahramanlar çok. Size isteğimi zorla kabul ettiremem gerçi, ama kendi hesabıma ben size Teğmen Melehov’u salık veririm.”

“Hangisini? İki tane Melehov var bizde.”

Subay gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırdı, Gregor’un öne eğik başını gördü ve gülümseyerek haykırdı:

“Gregor Melehov’u! Ne dersiniz Kazaklar?”

“İyi adamdır!”

“Gregor Melehov! Çetin cevizdir o!”

“Halkanın ortasına çık. Aksakallar sana bir bakmak istiyor.”

Arkasından ileri doğru itilen Gregor, yüzü kıpkırmızı kesilerek halkanın ortasına çıktı ve sıkıştırılmış bir av hayvanı gibi çevresine bakındı.

Matvey Kaşulin değneğini yere vurarak, “Oğullarımızın başına geç!” dedi ve gösterişli bir kol hareketiyle haç çıkardı. “Onların başına geç ve onlara yol göster ki, erkek kazın peşinden giden dişi kazlar gibi onlar da ardından ayrılmasın. Erkek kaz nasıl ailesini korur, onları hayvandan ve insandan kurtarırsa, sen de onlara öylece göz kulak olmalısın! Dört nişan daha kazanmayı Tanrı sana nasip eylesin!”

“Panteley Prokofyeviç, yaman oğlun var!”

“Kafası da çalışır ha!”

“Ulan topal şeytan, hani bize içki ısmarlamak?”

“Aksakallar! Susun! Gönüllü istemeden seferberlik ilan edelim mi? Gönüllü ya çıkar ya çıkmaz...”

“Hayır, gönüllü isteyelim!”

“Sen kendin git, ardından tutan mı var?”

O arada, köyün üst başından, yeni seçilen atamanla fısır fısır bir şeyler konuşmakta olan dört aksakal subaya yaklaştı. İçlerinden ufak tefek, dişleri dökülmüş, “Buruşuk” takma adıyla anılan biri, bütün ömrünü önemsiz birtakım çekişmeler yüzünden mahkemelerde geçirmekle ün salmıştı. Mahkemeye o kadar sık giderdi ki, biricik atı olan kır kırsığı yolu iyice ezberlemişti; sarhoş sahibi güç bela arabaya tırmanıp da o incecik, zayıf sesiyle, “Haydi, mahkemeye!” diye bağırdı mı, hiç şaşırmadan hemencecik yolu tutardı hayvan. Buruşuk, eski kasketini başından çıkardı, teğmenin yanına gitti. Öteki ihtiyarlar –içlerinden biri köyde çok saygı gören Gerasim Boldyirev adında iyi bir çiftçiydi– az açıkta durdular. İlk konuşan, birçok başka meziyetinin yanı sıra kendi sesini duymaya da bayılan Buruşuk oldu:

“Asaletlim, bizim köyü iyi bilmediğiniz anlaşılıyor, yoksa komutan olarak Gregor Melehov’u seçmezsiniz. Biz aksakallar ola-

rak bu seçimden şikâyetçiyiz. Şikâyet de hakkımızdır, biliyorsunuz. Gregor’a karşı bir itirazımız var.”

“Ne itirazı? Nedir?”

“Gregor Kızıl Muhafızların arasında bulunmuş ve onlara komutanlık etmişken ona nasıl güvenebiliriz! Yaralanıp onların arasından döneli daha iki ay oldu.”

Subay kıpkırmızı kesildi, hücum eden kanla kulakları şişer gibi oldu.

“Bu sahiden doğru mu? Ben duymamıştım. Kimse bana böyle bir şey söylemedi.”

“Doğrudur, Bolşeviklerle birlikte bulunmuştur o,” diye bir başka ihtiyar zalimce doğruladı ötekini. “Ona güvenemeyiz!”

“Değiştirin! Bizim genç Kazaklar ne diyor? İlk çarpışmada Gregor’un kendilerine ihanet edeceğini söylüyorlar.”

Subay ayak parmaklarının ucunda yükselip, zekice bir manevrayla, cepheden dönenler sanki orada yokmuş gibi davranarak, “Aksakallar,” diye ihtiyarlara seslendi. “Aksakallar! Biraz önce Gregor Melehov’u komutan seçtik, ama acaba bunda bir tehlike yok mu? Onun, kışın Kızıl Muhafızların yanında olduğunu söylediler şimdi bana. Oğullarınızı, torunlarınızı ona emanet edebilir misiniz? Ya siz, cepheden dönen kardeşlerim, sizler gönül rahatlığıyla onun ardından gidebilir misiniz?”

Kazaklar gıklarını çıkarmadan önle şaşkınlık içinde kaldı, sonra karmakarışık, birbirine zıt bağışmalar yükseldi; tek kelime anlamaya olanak yoktu. Gürültü dindikten sonra gür kıvrıkcık kaşlı ihtiyar Bogatiryov ortaya çıktı, kasketini eline aldı ve çevresine bakındı:

“Ben kendi aptal kafamla şöyle düşünüyorum. Gregor Panteleyiç’e bu mevkiyi veremeyiz. O yanlış yolda yürümüştür, bunu hepimiz duyduk. Önce güvenimizi kazansın, yaptıklarının kefareti ödesin, o zaman düşünürüz. İyi bir savaşçıdır, biliyoruz... Ne var ki, pustan güneşi göremiyoruz; eski hizmetlerini göremiyoruz; Bolşeviklerle birlikte çalışmış olması gözümüze batıyor.”

Genç Andrey Kaşulin sert bir sesle, “Er olsun,” diye bağırdı.

“Piyotr Melehov’u erbaş yapın.”

“Grişa sürüye katılsın.”

“Kendimize de ne komutan seçermişiz ha!”

Gregor heyecandan kıpkırmızı kesilerek, “Evet, komutanlığınızı ben de istemiyorum! Ne diye beni öne sürdünüz?” diye bağırdı. Elini sallayarak devam etti:

“Beni istesenez de kabul etmem zaten bu görevi!” Ellerini pantolonunun ceplerine daldırdı, başını önüne eğip azametli bir tavırla yürüdü gitti. Arkasından bağrışmalar oldu:

“O kadar da uzun boylu değil yani!”

“Kokmuş balık!”

“O kanca burnunu pek havalarda tutuyorsun!”

“Susmak nedir bilmez ki! Cephedeyken subaylarının karşısında bile ağzını kapatmazdı.”

“Geri dön!”

“Haydi peşinden! Yuuuuh! Yuuuuh!”

“Niye böyle cezasız bırakıyoruz? Kendimiz yargılayalım onu!”

Toplantı tekrar sükûnet bulana kadar epey zaman geçti. Tartışma harareti içinde itişip kakışanlar, burnu kanayanlar oldu; delikanlılardan birinin gözünün altı morarıp şişiverdi. Sonunda sükûnet geri gelince, Piyotr Melehov’u komutan seçtiler; gururundan al al oldu. Ama bu sefer de subay, arkasını göremediği çok yüksek bir engelle karşılaşmış sıcak kanlı bir at gibi kalakaldı. Zira iş gönüllü istemeye gelince hiç çıkan olmadı. Bütün toplantı süresince tutumlarını belli etmemiş olan cephe askerleri kararsız davranıyor, gönüllü yazılmaya istekli görünmüyor ve işi şakaya boğarak atlatıyordu.

“Sen niye gitmiyorsun Anikuşka?”

Anikuşka mırıldandı:

“Ben çok gencim... Daha bıyıklarım bile terlemedi.”

“Bırak şakayı şimdi! Bizimle dalga geçiyorsun değil mi?” diye ihtiyar Kaşulin onun kulağının ta dibinde haykırdı.

Anikuşka, “Sen kendi oğlunu yazdır!” diye karşılık verdi.

Masadan, “Prohor Zikov!” diye bağırdı biri. “Adını yazalım mı?”

“Bilmem ki...” diye cevap verdi Prohor.

“Yazıyoruz.”

Mitka Korşunov ciddi bir suratla masaya gitti ve sert bir sesle, “Yazın beni,” dedi.

“Ee, başka kim geliyor? Sen ne diyorsun Fedot Bodovskov?”

Fedot, Kalmuk gözlerini indirerek, “Benim fıtığım var,” diye mırıldandı. Cephe Kazakları kahkahadan kırıılırken, bir yandan da insafsızca maytaba aldılar onu:

“Karını da yanında götür. Eğer fıtığın başına dert açarsa karın düzeltir!”

Halkanın öbür yanında da bir başka şaka kahkahaya boğdu kalabalığı:

“Seni aşçı yaparız. Eğer çorban bir kötü çıkarsa, bütün çorbayı sana içiririz, fıtığın ta öbür yanından fırlar.”

“Geri çekilmede iyileşirsin sen, nasıl olsa hızlı koşamazsın.”

Ama aksakallar kızıp lanet okumaya başladı:

“Yeter, yeter! Ne varmış bu kadar neşelenecek?”

“Tam da aptallıklarını gösterecek zamanı buldular!”

İçlerinden biri, “Ayıp size delikanlılar,” diye bağırdı. “Ya Tanrıya karşı? Onun gözünden kaçmaz bunlar! Millet ölüyor, siz burada... Tanrıyı düşünün!”

Subay çevresine bakınarak, “İvan Tomilin!” diye seslendi.

Tomilin, “Ben topçuyum,” diye cevap verdi.

“Yazalım mı seni de? Topçuya ihtiyacımız var.”

“Hadi öyle olsun, yaz bakalım beni de.”

Anikuşka’yla daha birkaç kişi hemen Tomilin’i maytaba aldı:

“Sana söğüt kütüğünden oyma bir top yaparız. Gülle yerine bal-kabağı, patates atarsın.”

Şakalaşmalar, gülüşmeler arasında altmış kişi yazıldı. En son yazılan Hristonya oldu. Masanın yanına gidip düşüne taşına konuştu:

“Yazın benim adımlı da. Yalnız size şimdiden söyleyeyim ki, ben dövüşmem.”

Subay sinirlenerek, “Öyleyse neden yazdırıyorsun kendini?” diye sordu.

“Seyredeceğim subayım. Seyretmek istiyorum!”

“Yazın onu da,” diyerek omuzlarını silkti subay.

Toplantı ancak öğleye doğru sona erdi. Migulinskaya köylülerini desteklemek üzere hemen ertesi gün müfrezeye çıkarılması kararlaştırıldı.

Ertesi sabah yazılan altmış gönüllüden ancak kırkı geldi meydana yerine. Kaputu ve yüksek konçlu çizmeleri içinde iki dirhem bir çekirdek Piyotr, Kazakları gözden geçirdi. Çoğunun apoletlerinde eski alaylarının numarası duruyordu. Eyerlerine yiyecek, çamaşır ve cep-heden getirdikleri cephaneyle tıka basa dolu heybeler yüklemişlerdi. Hepsinin tüfeği yoktu, ama çoğunun kılıcı vardı.

Onları uğurlamak için meydanda kadınlar, çocuklar ve yaşlı erkeklerden meydana gelen bir kalabalık toplanmıştı. Piyotr, oynak atının üstünde yarım bölüğünü yürüyüş düzenine soktu, karmakarışık donlardaki atları, kimi kaputlu, kimi ceketli, branda bezinden yağmurluklu atlıları denetledi ve hareket emri verdi. Müfrezeyi teppe adeta ile çıkardı. Kazaklar mahzun mahzun geriye, köye baktılar, son sırada bulunanlardan biri havaya bir el ateş etti. Tepede Piyotr eldivenlerini giydi, buğday rengi bıyıklarını sıvazladı, atının başını çevirip hayvanı yan yan yürüterek ve kasketini sol elinde tutarak bağırdı:

“Bölük, süratliiii!”

Kazaklar üzengilerinin üzerinde kalkıp kırbaçlarını sallayarak atlarını tırısı kaldırdı. Rüzgâr yüzlerini kamçılıyor, atların kuyruklarını, yelelerini savuruyor ve ince bir yağmur serpeliyordu. Kazaklar konuşmaya, şakalaşmaya başladı. Hristonya'nın kuzguni yağız atı tökezledi, bunun üzerine Hristonya bir küfür savurup kamçıyı basarak hayvanı kızıştırdı. At başını kaldırdı, boynunu yay gibi kıvrarak aniden dörtünela kalkıp sıradan çıkıverdi.

Kazaklar ta Kargin'e varana kadar neşelerini korudu. Savaş çıkmayacağına, Migulinskaya olayının, Bolşeviklerin Kazak topraklarına kazara girmelerinden ileri geldiğine yürekten inanarak sürüyorlardı atlarını.

XXIV

KARGİN'E öğleden sonra geç vakit vardılar. Cepheden dönen Kazaklardan kimse kalmamıştı ilçede; hepsi Migulinskaya'ya gitmişti. Piyotr, müfrezesini meydanda yere indirdi ve konak yeri işini konuşmak için ilçe atamanını görmeye gitti. Onu uzun boylu,

iriyarı, esmer yüzlü bir subay karşıladı. Sırtında uzun, bol ve apolet-siz bir ceket, belinde Kazak kemeri vardı ve yollu Kazak şalvarının paçalarını beyaz yün çoraplarının içine tıkmıştı. İnce dudaklarının kenarından bir çubuk sarkıyordu. Kahverengi parlak gözlerinde bulutlu, çarpık bir ifade vardı. Merdivenin üst başında çubuğunu tutturmaya ona doğru gelen Piyotr'a bakıyordu. Adamın iri yapısı, gömleğinin altından belli olan şişkin, çelik gibi göğüs ve kol kasları, onun olağanüstü gücüne tanıklık ediyordu.

“İlçe atamanı siz misiniz?”

Subay düşük bıyıklarının altından bir duman bulutu üfürerek, kalın, bariton bir sesle cevap verdi:

“Evet, ilçe atamanı benim. Kiminle konuşmak onuruna eriyorum?”

Piyotr adını verdi. Ataman onun elini sıkarak başını hafifçe eğdi.

“Benim adım Feodor Dmitriyeviç Lihovidov.”

Gusino Lihovidov köyünden bir Kazak olan Feodor Dmitriyeviç Lihovidov olağanüstü bir adamdı. Bir subay okulunda öğrenimini tamamladıktan sonra, uzun bir zaman için ortalıktan kaybolmuştu. Yıllarca sonra köyünde tekrar ortaya çıkmış ve yüksek makamların izniyle, fiili kadroda askerlik hizmetlerini yapmış Kazaklar arasından bir gönüllüler birliği kurmaya başlamıştı. Şimdi, Kargin ilçesi diye bilinen bölgede, orduda görev yapmış Kazaklardan bir bölük kurmuş, onları peşine takarak İran'a götürmüş ve orada bir yıl şahın özel muhafız birliği olarak kalmışlardı. İran devrimi sırasında Lihovidov şahla birlikte kaçmış, adamlarının çoğuyla bağlantıyı kaybetmiş, sonra yerden biter gibi yine Kargin'de ortaya çıkıvermişti. Yanında, müfrezesinden geriye kalanları, şahın tavlalarından çıkma üç safkan Arap atı, bir sürü ganimet, kıymetli halılar, süs eşyası, nadide ipekliler getirmişti. Bir ay işret etmiş, eğlenmiş, şalvarının ceplerini boşaltarak bol bol İran altını dökmüş, başını bir kuğu zarafetiyle tutan ince bilekli bir kır küheylanın üzerinde köyde dörtnala dolaşmış, atını Levoçkin'in dükkânının basamaklarından çıkarıp alacağını aldıktan sonra, yine atının üstünde öteki kapıdan çıkmıştı. Feodor Lihovidov geldiği gibi aniden kayboluvermişti. Hiç yanından ayrılmayan emir eri, kazaska ustası Panteluşka

da onunla birlikte kaybolmuştu, atlar ve İran'dan yanında getirdiği her şey de.

Altı ay sonra Lihovidov, Arnavutluk'ta ortaya çıkmış ve onun Kargin'deki tanıdıkları Arnavutluk'un mavi dağlarını gösteren kartpostallar almaya başlamıştı. Sonra İtalya'ya geçmişti Lihovidov; Balkanları, Romanya'yı, Batı Avrupa'yı dolaşmış, yolunu hemen hemen İspanya'ya kadar uzatmıştı. Feodor Lihovidov'un adı gizemli bir havaya bürülüydü. Köyde onunla ilgili türlü türlü söylenti dolaşıyordu. Kesin olarak bilinen şey, onun monarşist çevrelerle yakın ilişkisi olduğu, St. Petersburg'un ileri gelenleri arasında dostlara sahip bulunduğu ve "Rus Halk Birliği"nin* önde gelen üyelerinden olduğuydu. Ancak yabancı diyarlarda ne gibi bir görev aldığını kimse bilemiyordu.

Lihovidov dışarıdan geldikten sonra, Penza'da, genel valinin konağına yerleşmişti. Kargin'deki dostları onun resmini gazetelerde görünce başlarını sallayıp hayretle dillerini şaklatmıştı:

"Nasıl da aldı yürüdü şu Feodor Dmitriyeviç! Ne insanlarla düşüp kalkıyor ha!"

Ve işte bu Lihovidov, o kanca burun, esmer Sırp suratında bir gülümsemeyle, genel valinin karısının kolundan tutmuş landoya binmesine yardım ediyordu. Vali ise Lihovidov'a sanki aileden biriyymiş gibi sevgiyle gülümsüyor, çam yarması gibi arabacı, dizginleri parmaklarının ucuyla tutuyor, ileri atılmaya hazır duran atlar gemlerini dişliyordu. Lihovidov bir elini eski püskü kalpağına götürmüş selam verirken, öteki eliyle de valinin karısını dirseğinin altından tutuyordu.

1917 sonunda, Lihovidov yıllarca kayıplara karıştıktan sonra Kargin'de yeniden ortaya çıktı ve anlaşıldığına göre uzun bir zaman kalmak niyetiyle oraya yerleşti. Yanında Ukraynalı ya da Polonyalı karısıyla bir de çocuğu vardı; meydanda ufak, dört odalı bir ev tuttu ve kış kimsenin bilmediği planlar kurarak geçirdi. Bütün kış (o kış Don'da az rastlanan bir soğuk olmuştu) evinin pencereleri ardına

* Rus Halk Birliği: Çarlık Rusyasında, Yahudi aleyhtarlığı propagandaları, katliam ve siyasal rakiplere suikastlar da yapan monarşist bir kurum. Bugün, onların Çarlık Hükümetinden büyük mali yardım aldıkları ortaya çıkmıştır.

kadar açık durdu. Lihovidov kendisini ve ailesini, Kazaklar arasında büyük şaşkınlık uyandıran bir tarzda, güç koşullara karşı pekiştiriyordu. 1918 baharında, Siyetrakov olayından sonra, Lihovidov ataman seçildi. İşte Feodor Lihovidov'un sınırsız yetenekleri o zaman ortaya çıktı. İlçe öyle amansız ellere düşmüştü ki, bir hafta geçmeden yaşlılar bile başlarını hayretle sallamaya başladı. Lihovidov, Kazakları öyle bir disipline soktu ki, bir toplantıda konuştuktan sonra (Lihovidov'un dili de düzgündü; doğa ona kuvvetin yanı sıra akıl da vermişti) ihtiyarlar bir öküz sürüsü gibi böğürmeye başladı:

"Tanrı işinizi rast getirsin, Asaletlim! Saygılarımızı sunarız! Yerden göğe kadar haklısınız!"

Yeni ataman işleri sertlikle yürütüyordu. Kızıl Muhafızların kılıçtan geçirilmelerinin hemen ertesi günü, ilk işi, bölgede ne kadar cepheden dönmüş asker varsa hepsini Siyetrakov'a göndermek oldu. Bölgedeki halkın üçte birini oluşturan yabancılar başlangıçta istemedi, askerler itiraz etti. Ama Lihovidov dediğinde direndi ve aksakallar onun önerdiği, Don savunmasına katılmayan bütün mujiklerin ilçeden sürülmelerini öngören resmî emri imzaladılar. Ertesi gün, şarkı söyleyen, armonika çalan askerlerle dolu düzinelerle araba Migulinskaya yönünde kıvrıla kıvrıla ilerliyordu. Yabancılar sadece birkaç tane genç asker Kızıl Muhafızlara katılmak üzere kaçmıştı.

Piyotr yaklaşırken, Lihovidov, yürüyüşünden onun neferlikten yükselme bir subay olduğunu anlamıştı. O yüzden, onu evine buyur etmedi ve azıcık yukarıdan bakan, senli benli bir tavırla konuştu:

"Hayır delikanlı, senin için Migulinskaya'da yapılacak hiçbir şey yok. Sensiz işleri halletti onlar; dün akşam bir telgraf aldık. Siz geri dönün de gelecek emirleri bekleyin. Kazakları esaslı bir silkele şöyle! Tatarski gibi koca bir köyden, topu topu kırk Kazak ha? Canlarına oku serserilerin! Kendi postları tehlikede onların. Güle güle, iyi yolculuklar."

İri vücudunu kendisinden beklenilmeyen bir rahatlıkla taşıyarak, basit Kazak çarıklarını tahta basamaklara sürte sürte evine girdi. Piyotr meydanda bekleyen Kazakların yanına döndü. Onu soru yağmuruna tuttular. Piyotr sevincini gizlemeye gerek görmeksizin gülümseyerek cevap verdi:

“Evet! Biz olmadan başlarının çaresine bakmışlar!” Kazaklar sırtarak atlarının başına gitti. Hristonya sırtından kocaman bir yük kalkmış gibi derin bir soluk aldı ve Tomilin’in omuzuna bir şaplak attı:

“Demek eve dönüyoruz, topçu!”

Durum muhakemesi yaptıktan sonra geceyi Kargin’de geçirmeden, hemen geri dönmeye karar verdiler. Ayrı ayrı ve düzensiz gruplar halinde köyden çıktılar. Kargin’e isteksiz gelmiş, gelirken de atları nadiren süratliye kaldırmışlardı, ama giderken atlarını iyice zorladılar. Yağmursuzluktan çatlamış toprak, at toynaklarının altında boğuk boğuk gümbürdüyordu. Don’un ötesinde, uzaktaki tepelerin ardında, ufkun üzerinde mavi şimşekler çatallanıyordu.

Tatarski’ye gece yarısı vardılar. Tepeden aşağı dötrnala inerlerken, Anikuşka, Avusturya yapısı tüfeğiyle bir el ateş edince, çın çın öten bir salvo, dönüşlerini haber verdi. Köyün köpekleri havlayarak karşılık verdi ve atlardan biri, köyün kokusunu alarak burnundan sert bir soluk çıkarıp kişnedi.

Martin Şamil, Piyotr’a Allahısmarladık derken rahat bir soluk alarak cırtlak sesiyle, “Eh, dövüş bitti! Çok şükür!” dedi.

Piyotr karanlıkta gülümsedi ve atını evine doğru sürdü. Panteley dışarı çıkıp onun atını aldı, eyerini indirdi ve ahıra çekti. Eve Piyotr’la birlikte girdiler.

“Bitti mi?”

“Hı-hım!”

“Eh, çok şükür! İnşallah bir daha böyle şeyler duymayız!”

Darya uykusundan uyanıp kalktı. Kocasına yemek hazırlamaya gitti. Gregor misafir odasından yarı giyinik bir halde, kıllı göğsünü kaşıya kaşıya çıktı, alaylı alaylı göz kırptı Piyotr’a.

“Demek haklayıverdiniz hemencecik onları, ha?”

“Şimdi çorbadan kalanı haklıyorum.”

“Çorbayı haklamak kolay, hele ben de yardım edersem sana!”

• • •

Paskalya Yortusuna kadar savaşa ilişkin ses seda, hiçbir koku çıkmadı. Ama Paskalya Yortusuna rastlayan cumartesi günü,

Vyeşenskaya'dan dörtnala bir ulak geldi, köpük içindeki atını Korşunov'ların avlusunun kapısında bıraktı, koşa koşa merdiven başına çıktı.

Miron Gregoryeviç, “Ne haberler?” diye karşıladı onu.

“Atamanı istiyorum. Siz misiniz?”

“Evet.”

“Kazakları hemen silahlandırın. Kızıl Muhafızlar başlarında Potyolkov olduğu halde Nagolinskaya ilçesine giriyor. İşte emir.” Kasketinin terli astarını ters yüz edip postayı çıkardı.

Konuşmaları duyan ihtiyar Grişaka da geldi, gözlüğünü burnuna iliştirdi. Bölge atamanından gelen mektubu okudular. Oymalı parmaklığa dayanan ulak, yağız yüzündeki tozları kol yeniyle siliyordu.

Ertesi gün, silah altına alınan Kazaklar oruçlarını bozduktan sonra at sırtında köyden çıktı. General Alfiyorov'un emri kesindi. Gitmek istemeyecek olan herkesin Kazaklıktan çıkarılacağı tehdidinde bulunuyordu. O yüzden müfreze kırk Kazak'tan değil, aralarında Bolşeviklere bir şamar indirme ateşiyle yanan birkaç ihtiyar da olmak üzere, yüz sekiz kişiden kurulmuştu. Gençler gitmek zorunda kaldıkları için, büyükler de bir süre avı heyecanı içinde gidiyordu.

Gregor Melehov, yağmurluğunun kukuletasını kasketinin üstüne çekmiş, en son sırada gidiyordu. Puslu gökten yağmur çiseliyordu. Yeşillere bürünmüş bozkırın üzerinden yüklü bulutlar yuvarlana yuvarlana geçiyordu. Bulutların kapladığı sırtın altında, yükseklerde bir kartal süzülüyordu. Rüzgârın önünde kanatlarını cırpa cırpa doğuya doğru uçu, uzaklarda pırıltılı kahverengi bir nokta halinde kayboldu.

Bozkır ıslak ıslak parlıyordu. Ötede beride aslanağızları, geçen yıldan kalma pelin kümeleri vardı. Kurşuni höyükler bayırda nöbet bekliyordu.

Kargin'e inerlerken, öküzleri otlatmaya götüren bir delikanlıyla karşılaştılar. Kamçısını sallayarak yalınayak yürüyordu. Atları görünce durdu ve binicilerle, çamura bulanmış atlarını dikkatle süzdü.

“Nereden geliyorsun?” diye sordu Tomilin.

“Kargin’den,” diye çekinmeden cevap verdi delikanlı, başına örttüğü paltosunun altından gülümseyerek.

“Kazaklarınız gitti mi?”

“Gittiler. Kızıl Muhafızları tepelemeye gittiler. Bir sigaralık tütünün var mı amca?”

“Tütün mü, senin için mi?” diye Gregor atının dizginlerini çekti.

Çocuk onun yanına gitti. Yukarı kıvırdığı pantolonunun paçaları ıslaktı ve yan şeritleri kırmızı kırmızı parlıyordu. Gregor cebinden tütün kesesini çıkarırken, delikanlı onun yüzüne çekinmeden bakarak konuştu:

“Tepeden iner inmez cesetler göreceksiniz biraz sonra. Dün bizim Kazaklar Kızıllardan aldıkları tutsakları oraya götürüp öldürdü. Ben de orada, çalılığın dibinde sığırları otlatıyordum, onları kestiklerini gördüm. Öf, ne berbattı be! Kılıçlar kalkıp inmeye başlayınca tutsaklar çığlık atmaya, kaçmaya başladı... Sonradan gidip baktım. Bir tanesi omuzundan aşağı doğru biçilmişti; mavi mavi böbrekleri ve göğsünde yüreğinin attığı görünüyordu... Çok berbattı!” diye, hikâyesinin Kazakları korkutmadığına hayret ederek tekrarladı. Hiç değilse Gregor’un, Hristonya’nın ve Tomilin’in kılıarı kıpırdamayan soğuk yüzlerine bakarak, korkmadıkları sonucuna vardı.

Delikanlı sigarasını yaktı. Gregor’un atının ıslak boynunu okşadı ve “Teşekkür ederim,” deyip öküzlerinin yanına koştu.

Yolun kenarında, yağmur sularının çıplak bıraktığı pek az toprak kalmış, derin olmayan bir çukurda, Kızıl Muhafızların cesetleri yatıyordu. Dudaklarında kan pıhtısı bulunan kurşun mavisi bir surat iyice görülebiliyordu. Yıldız şeritli mavi pantolonu içinde çıplak bir bacak topraktan dışarı çıkmıştı.

“Gömmek zahmetine bile katlanmamışlar! Domuzlar!” diye mırıldandı Hristonya. Atını kamçıladi, Gregor’a yetiştı ve tepeden aşağı dörtnala indi.

Tomilin, “Ee, en sonunda Don topraklarında da kan döküldü!” diye gülümsedi, ama yanağı seğiriyordu.

BUNÇUK'UN makineli tüfek nişancısı, Tatarski köyünden Maksim Griyaznov adındaki Kazaktı. Kutypov'un Gönüllü Müfrezesiyle bir çatışmada atını kaybetmiş, sonra da kendini içkiye ve kumara vermişti. Atı (şu, boğaya benzeyen, sırtında boydan boya gümüşü bir çizgi olan at) altında vurulup ölünce, Griyaznov eyeri çözmüş, üç verst kadar taşımış, bu vaziyette gönüllülerin elinden canlı kurtulamayacağını anlayarak eyerin değerli yeri olan madeni kaşını sökmüş, gem ve kantarma demirlerini çıkarmış, dövüşmeyi de birliğin öteki askerlerine bırakmıştı. Rostov'da ortaya çıkmış, muharebede öldürdüğü bir yüzbaşidan aldığı gümüş kabzalı kılıcı çarçabuk kumarda vermiş, sonra yanında taşıdığı koşum parçalarını, hatta pantolonuyla sahtiyan çizmelerini bile kaybetmişti. Bunçuk'un makineli tüfek müfrezesine katıldığında neredeyse çırılçıplak kalmıştı. Belki kendisine orada bir çeki düzen verecekti, ama daha ilk katıldığı çarpışmada suratından bir kurşun yedi, mavi gözü göğsüne aktı ve kuru çam kerestesi gibi parçalanıveren kafasının arkasından kan fışkırdı. Tatarskili Kazak, eski at hırsız, yeni ayyaş Maksim Griyaznov yaşama gözlerini yumdu.

Bunçuk onun can çekişirken kıvranan vücuduna baktı ve makineli tüfeğin namlusuna bulaşan kanı dikkatle sildi. Bunun hemen ardından da geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunçuk, sıcacık toprağın üzerinde katılaşacak olan Maksim'i orada bırakarak, makineli tüfeği sürükleyip geri götürdü. Maksim can çekişirken, gömleğini başının üzerine topladığı için onun o esmer vücudu güneşe karşı açık kalmıştı.

Hepsi de Türk cephesinden yeni gelmiş olan askerlerden kurulu bir Kızıl Muhafız mangası, dış mahallenin ilk yol kavşağında bir süre tutundu. Başında, tüyleri yarı yarıya dökülmüş kürk başlık bulunan bir asker Bunçuk'a makineli tüfeği kurması için yardım etti, ötekiler de bir yandan düşmana doğru alaylı alaylı bağırıp şakalaşırken, bir yandan da yolu karşıdan karşıya kapatacak kaba saba bir barikat yaptılar. Anna, Bunçuk'un yanında yere uzanmıştı.

Birdenbire sağı taraftaki ilk sokaktan bir ayak patırtısı duyuldu, dokuz on Kızıl Muhafız köşeden çıkıverdi. İçlerinden biri bağırmayı başarabildi:

“Geliyorlar!”

Yol kavşağında bir anda kimsecikler kalmadı, bir sessizlik çöktü. Arkasından bir toz bulutu kalktı ve kasketine beyaz bir şerit bağlanmış, filintasını yan tarafına sıkıca bastırmış bir Kazak atlısı, dolu-dizgin köşeyi döndü. Atının dizginlerini o kadar kuvvetli çekti ki, hayvan art ayakları üzerine çöktü. Bunçuk tabancasıyla bir el ateş etti. Kazak atının boynuna iyice yatarak gerisin geri dörtlale kaçtı. Barikatın gerisindeki askerler kararsızlık içindeydi; içlerinden ikisi duvar dibinden koşarak bir avlu kapısının dibine yattı. Biraz sonra hepsinin çözülüp geri çekilmeye başlayacağı belliydi. Gergin sessizlik ve onların korku dolu bakışları kararlılık vadetmiyordu...

Bundan sonra olanlar içinden, sadece bir an, silinmez ve canlı bir biçimde Bunçuk’un belleğinde yer etti. Anna, yazması başının gerisine kaymış, saç baş darmadağın ve heyecandan tanınmaz bir halde silahını sağ elinde tutarak yerinden fırladı, çevresine bakındı. Kazak’ın ardında kaybolduğu evi işaret etti ve çatal çatal bir sesle haykırdı:

“Beni takip edin!” Kararsız, sendeleyen adımlarla köşeye doğru koştu.

Bunçuk yattığı yerden doğruldu. Anlaşılmaz bir çığlıkla çarpıldı ağzı. En yakınındaki askerden bir tüfek kaptı ve soluk soluğa, bacaklarında engel olamadığı bir titreme hissederek, aynı zamanda Anna’ya geri dönsün diye bağırarak için, boşalan gücüyle kendini zorlamaktan yüzü morararak onun ardından koştu. Arkasından koşa koşa gelen birkaç askerin tıkanırcasına soluk alışlarını duydu. Bir daha asla düzeltilemeyecek korkunç bir şeyin başına gelmek üzere olduğunu bütün varlığıyla sezinledi. O anda bile, ötekilerin Anna’nın ardı sıra gitmeyeceğini, kızın hareketinin anlamsız, düşüncesizce olduğunu, onu ölüme götürdüğünü anladı.

Köşeye yakın bir yerde karşıdan dörtlale gelen Kazaklarla karşılaşırverdi. Kazaklar düzensiz bir yayılım ateşi açtı. Kurşunların viziltisi, Anna’nın kopardığı incecik, zayıf bir çığlık. Sonra, Bunçuk,

Anna'nın kollarını ileri doğru uzatıp gözlerini tekerlek gibi açarak yolun üstüne kıvrıldığını gördü. Kazakların geri döndüğünü, Anna'nın ani hareketiyle atılgaanlık göstermekte geç kalan Kızıl askerlerin Kazakları kovaladığını görmedi gözleri. Sadece ve sadece ayaklarının dibinde kıvranan Anna vardı gözünde. Kaldırmak için çevirdi onu ve kucaklayıp taşıdı. Ama kızın sol yanından şırıl şırıl kan aktığını ve yırtılan mavi bluzunun yaranın çevresinde parça parça sarktığını gördü; bir domdom kurşunu yediğini ve ölmek üzere bulunduğunu anladı. Anna'nın bulutlanan gözlerinde pusuya yatmış ölümü gördü.

Birisi Bunçuk'u kenara itti, Anna'yı kaldırıp bir avluya taşıdılar ve bir sundurmanın serin gölgesine yatırdılar.

Bir asker yaraya topak topak pamuk bastırıyor ve kandan sırlıklam hale gelen pamukları atıyordu. Bunçuk kendini tutarak, Anna'nın bluzunun yakasını açtı, kendi gömleğinden bir parça yırttı. Ve tampon yaparak yaraya bastırdı. Ama kan, ıslanan tampondan da çıkmaya devam ediyordu. Anna'nın yüzünün mavileşmekte olduğunu, kararan dudaklarının müthiş bir acıyla titrediğini gördü. Ağzı hava alabilmek için açılıp kapanıyor, ama ciğerleri soluyamıyordu; hava ağzından ve yaradan tekrar çıkıyordu. Bunçuk onun yırtılan gömleğini kesip çıkardı ve hiçbir utanç hissi duymaksızın, kızın ölüm teri basmış vücudunu çırlıçplak bıraktı. Yarayı tamponla biraz tıkayıp kanı durdurabildiler, bir iki dakika sonra da Anna kendine geldi. Çukura kaçmış gözlerini, karanlık göz yuvaları içinden bir an Bunçuk'a dikti, sonra titrek kirpikleri gözlerinin üstüne kapandı.

Çırpınarak, "Su! Çok sıcak!" diye inledi. Gözlerinden yaşlar boşandı. "Yaşamak istiyorum! İly! Sevgilim!.. Aah!"

Bunçuk şişmiş dudaklarını onun alev alev yanan yanaklarına değdirdi. Anna'nın göğsüne su döktü. Su, Anna'nın köprücük kemiklerinin altındaki çukurları doldurdu, ama bir an sonra kuruyuverdi. Anna ölüm ateşile yanıyordu. Kıvranarak kendisini Bunçuk'un ellerinden kurtardı.

"Sıcak... Ateş!.."

Dermanı kesilince biraz sakinleşti ve anlaşılabilir bir şekilde konuştu:

“İlyâ, neden ama? Görüyorsun ya, ne kadar basit... Ne tuhaf adamsın... Son derece basit... İlyâ, canım, sen... anneme...” Gülüyormuş gibi kenarları kırış kırış olan gözlerini araladı, ıstırabına ve duyduğu dehşet hissine hâkim olmaya çalışarak, boğulurcasına, anlaşılmaz sözler mırıldanmaya başladı:

“Önce bir çarpma... ve yanma duyuluyor... Şimdi her şey alev alev... Hissediyorum... Ölüyorum ben.” Bunçuk’un acı acı, ölümünü kabul etmediğini anlatan hareketini fark ederek kaşlarını çattı.

“Yapma!.. Çok güç... Ah, ne kadar güç, nefes almak!”

Ispazmoza* tutulmuş gibi kesik kesik ve bütün acısını ona anlatmak istercesine kelimeleri bir solukta çıkararak konuşuyordu. Bunçuk dehşet içinde, Anna’nın yüzünün saydamlaşmakta olduğunu, şakaklarının sararmaya başladığını gördü. Yanında cansız duran ellerine çevirdi gözlerini ve olgunlaşan bir erik gibi pembemsi bir maviliğin tırnaklarına yayıldığını gördü.

“Su! Göğsüm... Çok sıcak!”

Bunçuk su getirmek için eve koştu. Döndüğünde sundurmadan Anna’nın kısık solukları duyulmuyordu artık. Batan güneş, Anna’nın son bir kasılmayla çarpılan ağzının ve yarasına bastırıldığı, balmumu rengindeki hâlâ sıcak elinin üzerinde parlıyordu. Bunçuk kollarını yavaşçacık Anna’nın omuzlarına sararak onu kaldırdı, bir an kadar, hafif çilli, delikleri kısılmış burnuna, gözlerinin arasındaki mini mini, koyu çizgilere baktı ve kara kaşlarının altında gözbebeklerinin solmakta olan pırıltısını görmeye çalıştı. Anna’nın öne eğik zavallı başı, göğsüne doğru biraz daha düştü ve narin, genç kız boynunda şahdamarı son kez attı.

Bunçuk soğuk dudaklarını Anna’nın kara, aralık gözkapaklarına bastırdı ve “Benim dostum! Canım! Anna’m!” diye seslendi.

Sonra doğruldu, topuğunun üstünde hızla çark edip doğal olmayan dimdik bir yürüyüşle ve iki yanına bastırıldığı kollarını hiç sallamadan uzaklaştı.

* Ispazmoz: Aşırı titreme, kasılma.

SONRAKİ günlerde Bunçuk, tifüse yakalandığı zamanki gibi bir humma içinde yaşadı. Gerçi yine dolaşüyor, iş görüyor, yiyor, uyuyordu ama hep dalgın, narkoz almış gibi bir uyuşukluk içindeydi. Gözkapakları şişmiş, çılgın gözleriyle çevresindeki dünyaya boş boş bakıyor, arkadaşlarını tanıyamıyordu; körkütük sarhoş ya da ağır bir hastalıktan yeni kurtuluyormuş gibi bir hali vardı. Anna öldüğü andan itibaren, duyguları geçici olarak körelmişti; ne bir şey istiyor ne de bir şey düşünüyordu. “Ye, Bunçuk!” diye onu zorluyordu arkadaşları; o da çenelerini ağır ağır, tembel tembel oynatarak yiyordu. Yoldaşları gözlerini ondan ayırmıyor ve onu hastaneye yollamayı düşünüyordu.

Ertesi gün, makineli tüfekçilerden biri, “Hasta mısın?” diye sormuştu.

“Hayır.”

“Peki neyin var? Üzüntü mü?”

“Hayır.”

“Hadi gel bir sigara içelim. Onu geri getiremezsin arkadaş. Boşuna zorlama kendini.”

Yatma vakti gelince ona, “Yatma zamanı geldi!” diyorlardı, o da yatıyordu.

Dört gün, böylece, gerçek dünyadan elini eteğini çekmiş bir durumda yaşadı. Beşinci gün Krivoşlikov ona sokakta rastladı ve koldan yakaladı:

“Hah, buldum seni! Ne zamandır seni arıyordum,” dedi. Bunçuk’un halini bilmediği için, sırtına dostça bir şaplak indirip kaygılı kaygılı gülümsedi:

“Neyin var senin yahu? Yoksa içkiye mi başladın, nedir? Kuzey Don bölgesine oradaki Kazakları silah altına almak için bir seferî heyet göndereceğimizi duydun mu? Heyete Potyolkov başkanlık edecek. Tek umudumuz kuzeydeki Kazaklarda. Yoksa burada kapa- na kısıla- cağız. Gider misin? Propagandacılar ihtiyacımız var. Gidersin değil mi?”

Bunçuk kısaca, “Evet,” dedi.

“Çok güzel. Yarın hareket ediyoruz.”

Kafası hâlâ perişan bir halde hareket hazırlıklarını yapan Buncuk, ertesi gün seferi heyetle birlikte yola çıktı.

O sıralarda Don Sovyet Hükümetinin durumu pek tehlikeliydi. Alman işgal ordusu Ukrayna'dan doğuya doğru ilerliyor ve aşağı Don bölgeleri karşı-devrim ayaklanmalarıyla kaynıyordu. Popov, Don'un ötesindeki bozkırlarda pusuya yatmış, Novoçerkask'a saldırmaya her an hazır bekliyordu. Nisan ortalarında toplanan Taşra Sovyetleri Kongresi, Rostov'u tehdit eden Asi Kazakları püskürtmek için birkaç kez yarıda kesilmişti. Sadece kuzeyde devrimin ateşi hâlâ yanıyor ve aşağı Don'dan destek bulma umutlarını tamamıyla yitiren Potyolkov'la ötekiler ister istemez bu ateşe doğru sürükleniyordu. Aşağı Don'da seferberlik başarısızlığa uğramıştı. Lagutin'in inisiyatifıyla, yakın tarihte Don Halk Komiserleri Konseyi başkanı seçilen Potyolkov, cepheden dönen askerlerden üç dört alayı silah altına almak ve bunları Almanlarla, aşağı bölgelerdeki karşı-devrimcilerin üzerine sürmek için kuzeye doğru çıkmaya karar verdi. Başlarında Potyolkov olmak üzere beş kişilik bir Olağanüstü Seferberlik Komisyonu atandı; seferberlik için hazineden altın ve Çarlık parası olarak on milyon ruble çekildi; çoğu Kamenskaya Stanitsasından gelen Kazaklardan aceleyle muhafız birliği kuruldu ve heyet 1 Mayısta oralara kadar ulaşan Alman uçaklarının ateşi altında yola çıktı.

Demiryolları, Ukrayna'dan çekilen Kızıl Muhafızlarla dolup taşıyordu. Asi Kazaklar köprüleri uçuruyor, trenleri tahrip ediyordu. Novoçerkask'tan Kamenskaya'ya giden tren hattı üzerinde her sabah Alman uçakları uçuyor, akbaba sürüleri gibi süzülüyor, Kızıl Muhafız müfrezeleri üzerine makineli tüfek ateşi açıyordu. Askerler vagonlardan inip dağılıyor, tüfek sesleri ortalığı çınlatıyordu; istasyonlarda cüruf yığınlarının kokusu, savaş ve yıkımın keskin kokusuna karışıyordu. Uçaklar gökte ta yükseklerle çıkıyor, nişancılar bağ bağ mermi yakıyor, trenlerin çevresi, güz mevsiminde altın yaprakları yerlere yayılmış bir meşe korusu gibi boş mermi kovanlarıyla doluyordu. Her yerde yıkımın izleri görülüyordu. Yanmış, parçalanmış vagonlar, telgraf direklerine dolanmış kopuk teller, yıkılmış evler ve bir kasırganın önünde sürüklenmiş gibi duran kar çitleri.

Sefer heyeti beş gün boyunca demiryoluyla Millerovo'ya doğru ilerledi. Altıncı gün Potyolkov, Seferberlik Komisyonunu kendi vagonunda toplantıya çağırdı.

“Bu şekilde ilerleyemeyiz. Bana kalırsa vagonları bırakıp yolun geri kalan kısmını yürümemiz gerekiyor.”

“Ne?” diye bağırdı Lagutin. “Biz tabana kuvvet ağır aksak gidene kadar Beyazlar bizi süpürür!”

Mrihin, kuşkulu bir tavırla, “Biraz uzak,” dedi.

Krivoşlikov, sıtma ve kininden sapsarı bir yüzle, kaputuna sarınmış, sesini çıkarmadan oturuyordu. Bir şeker çuvalının üzerinde dertop olmuş, tartışmalara hiç katılmıyordu. Gözleri ateşten, buğulu buğuluydu.

Potyolkov gözlerini kaldırmaksızın, “Krivoşlikov!” diye seslendi ona.

“Mesele nedir?”

“Dinlemiyor musun? Yaya gitmemiz gerekiyor, yoksa yetiştcekler bize. Ne dersin? Sen hepimizden daha okumuşsun.”

Krivoşlikov ağır ağır ve açık seçik, “Yürüyebiliriz,” dedi, ama birdenbire dişleri bir kurtunkiler gibi kenetleniverdi ve şiddetli bir nöbetle titremeye başladı. “Taşıyacak o kadar eşyamız olmasa, yürüyebilirdik.”

“Evet, yürüyelim daha iyi, Allah belalarını versin!” diye kabul etti Lagutin.

“Sen ne dersin Mihai?”

Krivoşlikov sinirli sinirli omuzlarını silkti, “İtirazım yok.”

“Kazaklara hemen trenden inmelerini emredeceğim. Zaman kaybetmenin anlamı yok.” Mrihin, ne diyeceklerini anlamak için çevresine bakındı, hiçbir itirazla karşılaşmayınca vagonun altına atladı.

O kasvetli, yağmurlu sabah, Potyolkov heyetini taşıyan tren, Belaya Kalitva'dan çok uzakta değildi. Bunçuk başını kaputunun altına çekmiş vagonunda yatıyordu. Aynı vagona Kazaklar çay pişiriyor, gülüyor, birbirlerinin bacaklarını çekiştiriyordu. Bunçuk gözlerini hiç açmıyordu. Geçmişteki olayları, aynı acıyı hissederek tekrar tekrar yaşamaktaydı. Ufukta, uzak ormanların kahverengi sırtlarıyla karlı bozkır, dumanlı gözlerinin önünde kayıyordu. Soğuk rüzgârı

hisseder gibi oldu. Sanki Anna onun yanında ayakta duruyordu. Onun siyah gözlerini, ağzının güçlü, ama yumuşak çizgilerini, burunun üzerindeki mini mini çilleri, alnındaki düşünceli kırışıkları görebiliyordu. Anna'nın dudaklarından çıkan kelimeleri duymuyordu: yabancı birtakım sesler ve kahkahalara karışan anlaşılmaz sözlerdi. Ne var ki gözlerindeki pırıltıdan ve kirpiklerini kırıştırmasından ne söylediğini tahmin ediyordu.

Ama arkasından, değişik, yüzü mavimsi sarı, yanaklarında gözyaşı izleri, burun delikleri kısılmış ve dudakları müthiş bir acıyla çarpılmış bir Anna gördü. Anna'nın gözlerinin koyu renkli çukurlarını öpmek için eğildi. İnledi ve hıçkırıklarını boğmak için gırtlaklarını kavradı. Anna onu bir an bile bırakmıyordu. Zamanın akışı içinde yüz çizgileri ne soluyor ne kararıyordu. Yüzü, endamı, yürüyüşü, hareketleri, kaşlarının kavisleri bir araya gelerek Anna'yı canlandırıyor, Anna'yı tamamlıyordu. Anna'nın sözlerini, duygusal, romantik konuşmalarını, onunla birlikte yaşadığı her anı hatırlıyordu. Ve bu yeniden yaratışın canlılığı Bunçuk'un acısını on kat artırıyordu.

'Trenden in' emri gelince onu kaldırdılar. Bunçuk doğruldu, kayıtsız bir tavırla eşyasını topladı ve çıktı. Bagajların indirilmesine yardım etti. Aynı kayıtsızlıkla bir arabaya bindi ve yola koyuldu.

Yağmur yağıyordu. Yol kenarındaki bodur otlar ıslaktı. Bayır-larında, çukurlarında rüzgârın rahat rahat dolaştığı açık bozkır. Artlarında lokomotiflerin dumanı, kırmızı bloklar halinde istasyon binaları. En yakın köyden kiralanan kırk araba, yol boyunca ağır ağır ilerliyordu. Atlar yavaş gidiyordu. Yağmuru iyice çekmiş killi kara toprak hareketlerini ağırlaştırıyordu. Çamur, yün gibi kesekler halinde tekerleklere yapışıyordu. Önlerinde ve artlarında, karıları, aileleri, yoksul eşyalarıyla, Kazakların vahşetinden kaçan kalabalık madenci kabileleri gidiyordu.

Bir demiryolu kavşağında parçalanmış iki Kızıl Muhafız müfrezesinin döküntüleri arkalarından yetişti. Savaşın zorlamasından, uykusuzluktan ve yokluktan askerlerin yüzü toprak gibi kara bir renk almıştı. Komutanları Şçadenko, Potyolkov'un yanına geldi. İngiliz usulü kırılmış bıyığıyla, sert çizgili ince burnuyla o yakışıklı

yüzü son derece bitkindi. Bunçuk oradan geçerken, kaşları çatılmış Şçadenko'nun yorgun, öfkeli bir sesle konuştuğunu duydu:

“Ben kendi adamlarımı bilmez miyim sanıyorsunuz? Daha önce de durum berbattı, ama şimdi bir de Allahın belası Almanları hesaba katmak gerekiyor. Kuvvetlerimi bir daha ne vakit toplayacağım ben?”

Bu konuşmadan sonra Potyolkov, kaşları çatık ve görünüşe göre azıcık şaşkın bir halde, arabasına yetişmek için iri adımlarla uzaklaştı. Krivoşlikov yanına yaklaştı ve heyecanlı heyecanlı bir şeyler anlatmaya başladı ona. Bunçuk, Krivoşlikov'un kolunu yukarıdan aşağıya doğru sallayarak bir solukta art arda birkaç cümle birden sıraladığını gördü. Potyolkov'un keyfi yerine geldi, arabasına sıçradı ve ağırlığı altında araba gıcırdadı. Arabacı kırbacı atların sırtına indirdi, tekerlerden çamurlar saçıldı.

Potyolkov meşin ceketini rüzgâra karşı açarak, “Daha hızlı!” diye bağırdı.

XXVII

İEYET, Don'un bağrına doğru günlerce ilerledi. Ukraynalı köylüler onları konukseverlikle karşıladı, seve seve kumanya sattılar, yer gösterdiler. Ama Krasnokutsk'a gitmek için at kiralama konusu ortaya atılır atılmaz Ukraynalılar kafalarını kaşımaya başladı ve kısa süren bir kararsızlığın ardından, açık açık reddettiler.

Potyolkov içlerinden birine, “İyi para kazanacaksınız, neden bu-run kıvırıyorsunuz?” diye sordu.

“Para benim canımdan kıymetli mi?”

“Senin canını istediğimiz yok, bize birkaç at, bir de araba kirala, o kadar.”

“Yapamam.”

“Neden?”

“Kazaklara gidiyorsunuz değil mi?”

“Ne çıkar bundan?”

“Ya bir şey olur da ben atlarımı kaybedersem, o zaman ne yaparım? Atlar olmadan nasıl yaşarım? Olmaz arkadaş, bırak beni.”

Kazak topraklarına yaklaştıkça, Potyolkov'u ve öteki liderleri bir korku sarmaya başladı. Halkın davranışlarında bir değişiklik göze çarpıyordu; halk burada onlara kötü niyetle, korkuyla bakıyor, yiyeceklerini istemeye istemeye satıyor ve sorulardan kaçıyor. Arabaların çevresini artık neşeli köy çocukları sarmıyordu. Pencerelerden dışman yüzler gözetliyor ve köylüler bir anda gözden kayboluveriyordu.

Heyetteki Kazaklar öfkelenip bağırıyordu:

“Nesiniz siz be, gâvur musunuz? Ne diye öyle baykuş gibi bakıyorsunuz bize?”

Son derece soğuk karşılanmalarından umutsuzluğa düşen Vanka Boldyirev, bir köy meydanında kasketini yere çaldı ve komutanlardan biri geliverir diye çevresine göz atarak kükredti:

“Siz insan mısınız, iblis mi? Ne diye sesinizi çıkarmadan duruyorsunuz be Allahın belaları? Sizin haklarınızı korumak için biz kanlarımızı akıtıyoruz, siz geçmiş bizi seyre diyorsunuz! Şimdi eşitlik var yoldaşlar, artık Kazak, kokol kalmadı, kimse de size el uzatamaz. Hemen bize yumurta, tavuk getirin, hepsinin parasını Çar rublesiyle ödeyelim.”

Altı Ukraynalı sabana koşulmuş atlar gibi meyus, başları öne düşük onları dinliyordu. Vanka'nın ateşli konuşmasına hiçbirisi cevap vermedi.

Boldyirev, “Ulan, bu dünyaya kokol gelmişsiniz, kokol gideceksiniz hepiniz! Patlayın e mi, şişko göbekli burjuvalar siz del!” diyerek partal kasketini tekrar yere çaldı ve nefretinden suratı mosmor kesildi. “Yağmur olsanız kimsenin tarlasına yağmazsınız zaten!”

Çeşitli yönlere dağılırken, Ukraynalıların bütün söylediği, “O kadar bağırmaya gerek yok,” demek oldu.

Aynı köyde ihtiyar bir Ukraynalı kadın, Kazaklardan birini soruya çekiyordu:

“Her şeyimizi çalıp bizi kılıçtan geçireceğiniz doğru mu?”

Kazak gözünü bile kırpmadan cevap verdi:

“Doğru. Belki herkesi değil, ama bütün yaşlı erkekleri kılıçtan geçireceğiz.”

“Oh, Tanrım! Peki ne diye keseceksiniz onları?”

“Onları lapamıza katıp yiyoruz. Şimdi koyunun tadı yok, daha iyice tatlanmadı koyunlar, onun için ihtiyarları kazanımıza atıp bir güzel haşlıyoruz...”

“Şaka etmiyorsun değil mi?”

Mrihin, “Yalan söylüyor nine,” diye araya girdi ve şakacıya döndü:

“Kime nasıl şaka yapılacağını öğrenmen gerek senin! Böyle şaka yaptığını duysa Potyolkov kelleni uçurur. Ne diye böyle masallar ya-yıyorsun ortalığa? Şimdi gidip herkese, yaşlı erkekleri keseceğimizi söyleyecek!”

Kaygıları artan Potyolkov, molaların ve gece konaklamalarının süresini kısaltıp, heyetin yürüyüşünü hızlandırdı. Yukarı Don bölgesine varmalarından bir gece önce Lagutin’le uzun uzun konuşmuştu.

“Çok uzaklaşmakta yarar yok İvan. Bir an önce seferberliği başlatalım. Bir kayıt defteri açtığımızı ilan eder, iyi maaş vadederiz, yalnız atlarıyla teçhizatlarını kendileri getirir, halkın parasını kıyasıyla harcayamayız öyle. Yol boyunca adam toplarız. Mihaylovka’ya vardığımızda emrimizde bir tümen bulunmalı. Bir tümen toplayabilir miyiz dersin?”

“Eğer oralarda durum sakinse, toplarız.”

“Demek Beyazların işe koyulmuş olabileceğini düşünüyorsun?”

“Kim bilir?” Lagutin seyrek sakalını okşadı ve meys meys ekledi:

“Geç kaldık... Başaramayacağımızdan korkuyorum. Subaylar oralarda harekete geçmiştir bile. Acele etmeliyiz...”

“Acele ediyoruz işte! Hem sen korkma! Korkmamalıyız!” diye cevap verdi Potyolkov; gözleri haşın bir pırıltıyla tutuşuyordu. “Ardımızdan gelen adamlarımız var, korkmaya hiç gerek yok. Onları yorar geçeriz! Bir haftaya kalmaz, Almanları da Beyazları da Don’dan sürer atarız.” Sigarasından kuvvetli bir nefes çekerek kendi gizli düşüncelerini dile getirdi:

“Eğer çok geç kalmışsak, biz de hapı yuttuk demektir, Don’daki Sovyet hâkimiyeti de. Geç kalmamalıyız. Eğer biz oraya varmadan subaylar bir ayaklanmayı örgütlendirirse, bu sonumuz olur!”

Ertesi gün akşama doğru Kazak topraklarına ayak bastılar. İlk köye yaklaşırlarken, en öndeki arabalardan birinde Lagutin ve Krivoşlikov’la birlikte giden Potyolkov, bozkırda bir sığır sürüsü gördü. “Gidip, çobanı bir sorguya çekelim,” önerisinde bulundu Lagutin’e. Krivoşlikov da onu destekledi.

Lagutin’le Potyolkov inip sürüye doğru yürüdü. Meranın güneşten kavrulmuş otları kahverengi pırıltılar saçıyordu. Otlar bodur ve çiğnenmişti, yalnız yol kenarında kuvvetli kolzalar ve sakallı tepelerini hıştırtılarla sallayan yabancı yulaflar görülüyordu. Kartlaşmış bir pelinotunu avucunda ezip acı kokusunu ciğerlerine çeken Potyolkov çobana yaklaştı:

“Merhaba, çoban.”

“Merhaba.”

“Sürüye mi bakıyorsun?”

“Evet.”

Yaşlı çoban kırılmış güre kaşlarının altından onları süzüyordu.

“E, buralarda nasıl geçiniyorsunuz bakalım?”

“İdare ediyoruz, işte, Tanrının yardımıyla.”

“Haberler var mı?”

“Pek bir şey yok. Siz kimsiniz acaba?”

“Bizler memlekete dönen askerleriz.”

“Hangi köydensiniz?”

“Ust-Koperskaya’dan.”

“Şu Potyolkov da sizinle birlikte değil mi?”

“Evet.”

Çoban bu cevaptan açıkça korktu, rengi sarardı.

“Ne oldu ihtiyar?” diye sordu Potyolkov.

“Söylediklerine göre bütün Ortodoksları öldürecekmişsiniz.”

“Saçma! Kim anlatıyor bu masalları?”

“İki gün önceki toplantıda ataman söyledi. Ya birtakım dedikodular çalınmış kulağına ya da Potyolkov’la Kalmukların bizi kılıçtan geçirmeye geldiklerini bildiren bir haber almış hükümetten.”

Lagutin, “Demek atamanları yine getirdiniz başınıza?” diye sorarak, sağlam, sarı dişleriyle bir ot sapını çiğnemekte olan Potyolkov’a baktı.

“Birkaç gün önce bir ataman seçtik. Sovyet kapandı.”

Lagutin daha soracaktı ama o sırada, biraz ötedeki koskocaman bir boğa, ineklerden birinin üstüne sıçrayıp hayvanı yere çökterti-verdi.

Çoban, “Hayvanın belini kıracak, iblis!” diye bağırıp, yaşından umulmayan bir hızla sürüye doğru koştu. Koşarken de bağırıyordu:

“Nastyonka’nınki... Belini kıracak hayvanın. Ne yapıyorsun ulan dazlak!”

Potyolkov kollarını açıp arabanın yanına döndü. İyi bir çiftçi olan Lagutin boğanın yere mıhladığı zayıf ineğe baktı ve bir an kafasından şu düşünce geçti, ‘Evet, ineğin belini kırabilir de hani, iblis!’

Boğanın saldırısından ineğin beli sağlam bir halde kurtulduğuna emin olunca arabaya döndü ancak. Kendi kendine, ‘Ne yapacağız şimdi? Acaba Don’un öte yanında da atamanları getirmişler midir iş başına?’ diye sordu. Ama yolun kenarında duran cins bir boğa, düşüncelerini yine başka tarafa çekti. Boğa, iri memeli, sağlam yapılı siyah bir ineği kokluyor, kocaman kemikli kafasını sallıyordu. Geniş göğsü ta dizleri hizasına gelecek kadar kabarıktı ve güçlü gövdesi bir keman teli gibi gergindi. Kısa bacakları direk gibi yere çakılıydı. Lagutin, sevgi dolu bakışlarını boğanın benekli kahverengi derisinden ayıramıyor, soylu hayvanı kıskanç bir hayranlıkla seyrederken tasalarla dolu kafasının içine bir tek düşünce işliyordu: ‘Bizim köyde de böyle bir boğa olmalıydı. Bizimkiler zavallı.’ Bu düşünce bir an için onu sardı, sonra geçti. Arabaya doğru gidip Kazakların asık suratlarına bakarken, Lagutin çoktan hangi yolu tutmaları gerektiği düşüncesine dalmıştı.

• • •

Sıtma ateşinden zayıf düşen hayalci ve şair Krivoşlikov şöyle di-yordu Potyolkov’a:

“Biz karşı-devrim dalgasından kaçmaya çalışıyoruz, ama bu dal-ga bizim üzerimize doğru geliyor. Düz kıyıdaki gelgit gibi ilerliyor. Yarış edemezsin bununla.”

Durumun ne kadar ciddi olduğunu bir Potyolkov iyice anlıyor gibiydi. Arabada öne doğru eğilerek oturuyor, ikide bir sürücüyü bağıırıyordu:

“Daha hızlı!”

Yürüyüş kolunun arkalarında birisi bir türkü tutturdu, ama çabucak arkası kesiliverdi türkünün. Kahkahalar, bağıırşlar tekerlek gürültülerini bastırıyordu.

Çobandan alınan bilgi doğru çıktı. Karısıyla birlikte Sveçnikov köyüne gitmekte olan bir Kazak’ın yanından geçtiler. Adamın omuzunda apoletler, kasketinde de kokart vardı. Potyolkov ona birkaç soru sordu ve yüzü daha da karardı.

Yağmur başladı. Hava kapalıydı. Yalnızca doğuda, günışığı çalmış koyu mavi bir gök parçası bulutların arasından bakıyordu. Bir bayırdan aşağı ufak bir yerleşim bölgesine doğru inerlerken, insanların kaçıştığını, birkaç arabanın ta ötelerden yıldırım gibi geçtiğini gördüler.

Lagutin dalgın dalgın, “Kaçıyorlar. Bizden korktular...” dedi ötekilerin yüzüne bakarak.

“Geri çevirin şunları. Bağırın şu iblislere!” diye haykırdı Potyolkov.

Kazaklar arabaların içinde ayağa kalkıp kasketlerini salladı. İçlerinden biri deli gibi bağırırdı.

Sefer heyetini taşıyan arabalar takır tukur yerleşim bölgesine girdi. Rüzgâr, geniş ve ıssız sokaklarda döne döne esiyordu. Avlulardan birinde yaşlı bir Ukraynalı kadın, bir yandan lanetler savurarak bir arabaya yastıklar atıyor, başı açık, yalınayak kocası da atları gemlelerinden tutuyordu.

Burada, konak yeri sağlamak için önden çıkardıkları adamların, bir Kazak devriye kolu tarafından tutsak edilip götürüldüğünü öğrendiler. Kazaklar herhalde çok uzaklarda olmamalıydı. Kısa bir toplantıdan sonra geri dönme kararı alındı. Önceleri ilerlemekte direnmiş olan Potyolkov, hâlâ kararsızdı.

Krivoşlikov yine bir nöbete yakalanmıştı, susuyordu.

Potyolkov toplantıda bulunan Bunçuk’a, “Belki de ilerleyebiliriz, ne dersin?” diye sordu.

Bunçuk kayıtsız bir ifadeyle omuzlarını silkti. Hareket etsinler, ona ayak bağı olan kaderinden uzaklaşsınlar da, ister ileri ister geri

gitsinler, aldırıldığı yoktu. Potyolkov bir aşağı bir yukarı dolaşiyor, ileriye, Ust-Medveditsa'ya gitmenin sağlayacağı yararlardan söz ediyordu. Ama Kazak propagandacılarından biri sert bir sesle onun sözünü kesti:

“Sen aklını kaçırmışsın! Bizi nereye götürmek niyetindesin? Karşı-devrimcilerin kucağına mı? Geri dönüyoruz! Ölmeye niyetimiz yok bizim! O da nesi? Şurayı görüyor musun?” Köyün üstündeki bayırı işaret ediyordu.

Hep birden tepeye baktılar. Tam sırtta üç atlının silüeti göğe açık izdüşüm vermişti.

Lagutin, “Onların devriye kollarından biri!” diye bağırdı.

“Şurada da var, bakın!”

Daha başka atlılar grup halinde tepenin üstünde bir görünüp bir kayboldu, tekrar meydana çıktı.

Potyolkov geri dön emri verdi. İlk Ukrayna köyüne sürdüler arabalarını, ama Kazaklar tarafından önceden uyarıldıkları anlaşılan köy halkının saklanmaya ve kaçmaya hazırlandıklarını gördüler.

Karanlık çökmeye başladı. İnce, soğuk yağmur iliklerine kadar işledi. Askerler arabaların yanında, silahları ellerinde hazır yürüyordu. Yol kıvrıla kıvrıla bir vadiye iniyor, vadiyi geçtikten sonra ötedeki yükseltiye tırmanıyordu. Tepelerin üstlerinde Kazak devriyeleri bir görünüp bir kayboluyordu. Onların bu pusuya yatmış halleri gerginliği daha da artırıyordu.

Vadiyi kesen dere yataklarından birinin yakınlarında Potyolkov arabadan atlayıp bağırdı adamlarına:

“Hazır olun!” Filintasının emniyetini açtı ve arabasının yanı sıra yürümeye başladı. Bahar sellerinin suları dere yatağında mavi mavi görünüyordu. Sular bir bendin meydana getirdiği gölcüğe akıyordu. Gölcüğün kıyısındaki çamurlar oraya su içmeye gelen sığırların ayak izleriyle çukur çukurdu. Yer yer çökmüş olan bent, yağmurun altında eğilerek hışırdayan sazlarla çevrelenmişti. Potyolkov bu noktada kendilerine bir tuzak kurulmuş olabileceğini sanmıştı, ama ileri keşif kolu ortalıkta hiç kimseyi göremedi.

Krivoşlikov, “Onları burada bekleme,” diye fısıldadı ona. “Şimdi saldırılmazlar. Geceyi bekleyeceklerdir.”

“Bence de öyle!”

BATIDA bulutlar yığılıyordu. Gece oluyordu. Don yönünde, çok uzaklarda gök, parlak bir ışıkla bir aydınlanıp bir kararıyor ve her yana ışık saçan turuncu şimşekler yarıları bir kuş gibi titriyordu. Batan gün, buluttan, ağır bir tabut örtüsünün altında donuk donuk parlıyordu. Bozkırdan sanki sessizlik taşıyordu; vadinin kıvrımlarına, çekilen günün yaslı pırıltıları sinmişti. O mayıs akşamında bir güz tadı vardı. Henüz çiçeklenmemiş otlar bile anlatılmaz bir çürük kokusu saçıyordu. Potyolkov suya doymuş otların karışık kokularını burnuna çekiyordu yürürken. Ara sıra duruyor, çizmelerine bulaşan çamurları kazımak için eğiliyor, tekrar doğrulup, önü açık meşin ceketini rutubetten gıcırdayarak, yorgun, iri adımlarla yoluna devam ediyordu.

Bir sonraki köye gece bastırdıktan sonra vardılar. Sefer heyetindeki Kazaklar arabalarını bırakıp, geceyi geçirmek için başka başka evlere dağıldı. Potyolkov gözcüler konması için emir verdi, ama nöbete gidecek adam bulmakta güçlük çekti. Üçü açıktan açığa reddetti.

Krivoşlikov ateş püskürerek, “Bunlar için derhal bir yoldaş divanıharbi kurun! Emirlerle itaatsizlik ettikleri için kurşuna dizin bunları!” diye bağırdı. Ama Potyolkov, acı acı, “Yolculuk morallerini bozdu onların,” dedi. “Kendilerini savunmaz bunlar. Hapı yuttuk Mişa!”

Her nasılsa Lagutin birkaç Kazak toplayabildi ve köyün dışına nöbetçiler dikti. Potyolkov evleri dolaşp en güvendiği Kazaklarla konuştu:

“Uyumayın çocuklar! Yoksa bizi tepelerler!” dedi onlara.

Bütün gece bir masanın başında, kafasını elleri arasına alıp, yaralı bir hayvan gibi derin derin ve kısıp kısıp soluyarak oturdu. Şafak sökmeden az önce uyku bastırdı, başı masaya düştü. Ama hemen hemen aynı anda da geri çekilme hazırlıkları için kaldırdılar onu. Şafak söküyordu. Potyolkov avluya çıkmak üzere kalktı. Süt sağmaktan dönen evin kadını onu merdiven başında karşıladı.

İlgisiz bir tavırla, “Tepede birtakım atlılar dolaşpıyor,” diye haber verdi.

Potyolkov avluya koştu. Köyün ve  ay rlardaki s   tlerin  ze-
rine bir tabut örtüsü gibi inen sisin ötesinde, tepede büyük Kazak
kuvvetleri görülüyordu. İngiliz s ratlisi ile köye doğru geliyor-
lardı.

Öteki evlerden boşalan Kazaklar da avluya doluşmaya başladı.
Biri Potyolkov'un yanına yaklaşıp onu bir kenara çağırdı:

“Yoldaş Potyolkov... Biraz önce onlardan delegeler geldi.” Eliyle
tepeyi işaret etti. “Derhal silahlarımızı bırakıp teslim olacaktımız;
sana bildirmemizi istediler. Yoksa saldıracaktırmız.”

“Seni... k p  lus ! Hangi cesaretle ulan sen...” Potyolkov adamı
kaputunun yakasından tuttuğu gibi kenara savurdu ve koşarak ara-
baya gitti. T fe ini namlusundan yakalayıp döndü ve kısık, kaba bir
sesle Kazaklara bağırdı:

“Teslim olmak mı? Karşı-devrimcilerle ne konuşacakmızız? D -
v ş r z onlarla! Arkamdan gelin! Silah başına!”

Birkaç tane Kazak avludan fırlayıp küme halinde onun ardı sıra
köyün ucuna kadar koştu. Son evlere varmalarına az kala, Mrihin
arkalarından yetişti.

“Ayıp Potyolkov!” diye haykırdı. “Kardeşlerimizin kanını mı akı-
taca ız? Geri d n! Bir anlamaya varırız.”

Bütün sefer heyeti kuvvetinden sadece birkaç kişinin kendisini
izlediğini gören ve çatışma halinde yenilginin kaçınılmaz olduğuna
aklı yatan Potyolkov, sessizce t fe inin mekanizmasını çıkardı ve
eli yanına düştü.

“Yararı yok  ocuklar! Köye d n n!”

Geri döndüler. Bütün sefer heyeti, birbirine bitişik    avluda
toplandı. Birkaç dakika sonra kırk kişilik bir Kazak atlı grubu köye
girdi. Düşmanın esas kuvvetleri, köyü çevreleyen alçak tepelerdeki
mevzilerinde kalmıştı. Potyolkov teslim koşullarını konuşmak için
köyün ucuna gitti. Giderken arkasından koşan Bunçuk yetişti ve
durdurdu onu.

“Teslim mi oluyoruz?”

“B kemedi in bileği  p demişler. Elimizden başka ne gelir ki?”

“ lmek mi istiyor canın?”

Bunçuk tepeden tırnağa kadar titriyordu. Potyolkov'un çevresini almakta olan kıdemli Kazakları görmezlikten gelerek renksiz, tiz bir sesle:

"Teslim olmayacağımızı söyle onlara," diye haykırdı. "Söyle onlara, silahlarımızı teslim etmeyeceğiz!"

Topuğunun üssünde dönüp tabancasını sallaya sallaya iri adımlarla uzaklaştı. Çemberi yarıp dövüşe dövüşe tren yoluna varmak için Kızıl Muhafızları ikna etmeye çalıştı. Ama çoğunluk açıktan açığa teslim olmaktan yanaydı. Bir kısmı dönüp gitti, bir kısmı da öfkeyle bağırdı:

"Git kendin dövüş. Biz kendi kardeşlerimizi vurmayız!"

"Silahlarımızı bırakınca canımızı onlara teslim edebiliriz."

"Paskalya Yortusunun pazar günü bugün, sen de tutmuş kan dökmemizi istiyorsun ha?"

Bunçuk döndü, arabasına gitti, kaputunu arabanın altına serdi ve tabancasının kabzasını elinde sıkı sıkı tutarak yattı. Önce, kaçmayı denemek geldi aklına. Ama kaçmayı, firarı kendine yediremedi ve Potyolkov'un dönmesini bekledi.

Potyolkov üç saat sonra, büyük bir Kazak kalabalığıyla birlikte köye döndü. Başı yukarıda, güvenli, iri adımlarla yürüyordu. Yanında topçu sınıfından eski silah arkadaşı, Beyaz Kazak kuvvetleri komutanı Üsteğmen Spiridonov vardı. Spiridonov kurnaz kurnaz gülümseyerek ona bir şeyler söylüyordu. Arkasından, beyaz bayrağın kaba saba gönderini göğsüne bastırmış atlı bir Kazak geliyordu.

Sefer heyeti arabalarının bir arada durduğu sokaklar, avlular yeni gelen Kazaklarla doldu taşı. Bir anda sesler kükreyiş halinde yükseldi. Gelenlerin çoğu Potyolkov'un Kazaklarının eski silah arkadaşlarıydı; birbirlerini tanıdıkça neşeli neşeli bağırıyor, kahkahalar koyveriyorlardı.

"Merhaba, sen misin Prohor? Hangi rüzgâr attı seni buralara?"

Prohor, "Az daha vuruşacaktık sizinle," diye cevap verdi. "Lvov yakınlarında Avusturyalıları nasıl kovaladığınızı hatırlıyor musun?"

"Vay, vay, vay... Danilo enişte de buradaymış! İsa dirildi enişte!"

“İsa dirildi!” diye karşılık verdi Danilo, Paskalya selamına. Öpüşme sesleri duyuldu. Sonra iki Kazak karşılıklı geçti, bıyıkları- nı sıvazlaya sıvazlaya, arada sırada da birbirlerinin sırtına şaplaklar atarak bakıştı.

Kızıl Muhafızlardan biri, “Daha orucumuzu bile bozmadık...” dedi.

“Yahu siz Bolşeviksiniz, ne oruç bozması bu?”

“Hım! Bolşevik olabiliriz, ama yine de Tanrıya inanırız biz.”

“Oho! Yalan söylüyorsunuz!”

“Vallahi doğru diyorum!”

“Haç da taşıyor musun?”

“Tabii. İşte, bak.” Kızıl Muhafız üniformasının yaka düğmesini açtı ve kahverengi kılı göğsünden sarkan kararmış bakır haçı çıkardı.

Yabalarla, baltalarla, ‘asi Potyolkov’u yakalamak için ortaya çıkmış olan ihtiyarlar hayretle bakıştı.

İçlerinden biri, “Yahu sizin Hıristiyan inancını bıraktığınızı söylemişlerdi bize!” dedi. “Kiliseleri soyup papazları öldürdüğünüzü duyduk.”

Ablak suratlı Kızıl Muhafız, “Hepsi yalan bunların,” diye temin etti onları. “Size hep yalan söylemişler. Mesela, Rostov’dan ayrılma- dan önce kiliseye gidip asâyı rabbani ayinine katılmışım ben.”

“Hayret doğrusu!”

Boyu yarı yarıya küçülmüş bir mızrak taşıyan, ufak tefek, çelimsiz bir ihtiyar, sevinçle ellerini çırpı.

Sokakta, avlularda heyecanlı heyecanlı konuşmaların uğultusu yükseliyordu. Ama yarım saat kadar sonra, birkaç Kazak, sokaktaki yoğun kalabalığı yara yara iri adımlarla geçti, “Potyolkov’un müfrezesinden olanlar, yoklama için sıraya!” diye bağırıldılar.

Onların arkasından Üsteğmen Spiridonov geldi. Subay kasketini çıkarıp seslendi:

“Potyolkov’un müfrezesinden olan herkes sola, çitlere doğru ayrıl- rılsın. Ötekiler sağa. Kardeşler, cephe askerleri! Önderinizle birlikte karar verdik, bütün silahlarınızı teslim etmeniz gerekiyor, zira si- lahlı kaldığınız sürece halk korkuyor sizden. Tüfeklerinizi ve öteki

silahlarınızı arabalara koyun. Hep birlikte koruruz silahlarınızı. Sizi Krasnokutskaya'ya göndereceğiz, orada silahlarınız geri verilecektir.”

Kızıl Muhafız Kazaklar arasında bir hoşnutsuzluk homurtusu yükseldi, içlerinden biri bağırdı:

“Silahlarımızı vermeyiz!”

Sokağı, avluları sıkış sıkış dolduran kalabalıktan tedirgin mırıltılar duyuldu.

Spiridonov'un komutasındaki Kazaklar sağ tarafa geçti. Kızıl Muhafızlar düzensiz, ruhsuz bir yığın halinde sokağın ortasında kaldı. Krivoşlikov sıkıştırılmış bir av hayvanı gibi çevresine bakıyordu. Lagutin dudaklarını bükmüştü. Teslim olmamayı iyice kafasına koyan Bunçuk, tüfeğini sağ elinde tutarak hızlı hızlı Potyolkov'a doğru gitti.

“Silahlarımızı vermemeliyiz! Duyuyor musun?”

Potyolkov, müfrezenin listesini parmaklarının arasında sinirli bir tavırla buruşturup ederek, “Artık çok geç,” diye fısıltı halinde cevap verdi.

Liste Spiridonov'un eline geçti. Listeye bir göz atan Spiridonov sordu:

“Müfrezede yüz yirmi sekiz kişi olması gerekiyor. Geri kalanlar nerede?”

“Yolda ayrıldılar.”

“Demek öyle. Pekâlâ, silahlarını teslim etmelerini söyleyin şunlara!”

Tabancasının kılıfını kemerinden ilk çıkaran Potyolkov oldu. Tabancasını teslim ederken boğuk bir sesle, “Kılıcım! tüfeğim arabada,” dedi.

Silahlar teslim edilmeye başlandı. Kızıl Muhafızlar silahlarını istemeye istemeye veriyor, bazıları tabancalarını çitlerin arasına, avlulara saklamaya çalışıyordu.

Spiridonov keyifli keyifli sırtarak, “Silahını teslim etmeyenler aranacaktır!” diye bağırdı.

Başlarında Bunçuk olduğu halde, bir kısmı silahlarını teslim etmek istemedi, onların silahlarını zorla aldılar. Makineli tüfeğinin ka-

masını yanına alıp, dörtlü köyden kaçmaya çalışan bir makineli tüfekçi ortalığı karıştırdı. Kargaşada birkaç kişi de saklandı. Spiridonov derhal Potyolkov'la ötekilerin başına nöbetçiler dikip, üstlerini aradı ve sayım yapmaya kalktı. Ama tutsaklar isteksiz isteksiz seslendi:

“Listeye ne bakıyorsun? Hepimiz buradayız işte!”

“Bizi Krasnokutskaya'ya götürün.”

“Bir son verin bu oyuna artık.”

Parasandığı mühürlendi ve sıkı bir koruma altında Karginskaya'ya gönderildi. Sonra Spiridonov tutsakları topladı ve sesinin tonuyla yüzünün ifadesini derhal değiştirerek komut verdi:

“Çift sıra! Sola dön! İleri, marş! Sıralar, susun!”

Kızıl Muhafız sıralarında bir hoşnutsuzluk mırıltısı dolaştı. İsteksiz isteksiz yürüdüler, çarçabuk sırayı bozdular, düzensiz bir kalabalık halinde ilerlemeye başladılar.

Potyolkov adamlarını teslim olmaya kendisi çağırdığına göre, belki hâlâ işlerin kendilerinden yana döneceğini umuyor olabilir. Ama tutsaklar köyden çıkarılır çıkarılmaz, muhafız Kazaklar, sıra dışında kalanları atlarıyla içeri doğru sıkıştırmaya başladı. Bunçuk sol tarafta yürüyordu; alev gibi kızıl sakallı, kulağında yılların etkisiyle kararmış bir küpe sallanan yaşlı bir Kazak, yok yere bir kamçı vurdu ona. Kamçının ucu Bunçuk'un yanağını haşladı. Döndü, yumruğunu sıktı, ama birincisinden daha hızlı inen ikinci kamçı tutsakların ortasına doğru girmek zorunda bıraktı onu. Bunçuk o en temel içgüdüyle, korunma içgüdüsüyle, istemeye istemeye de olsa içeri girdi ve insanoğlundaki yaşama isteğinin ne kadar güçlü, ne kadar önemli olduğunu hayretle anladı; Anna'nın ölümünden beri ilk kez dudakları çarpık bir gülümsemeye kıvrıldı.

Kazak muhafızlar tutsakları dövmeye başladı. Düşmanlarını öyle zavallı görünce gözleri dönen ihtiyarlar, atlarını üstlerine sürerek, eyerlerinde yana eğiliyor, kamçılarıyla, kılıçlarının enli tarafıyla vuruyordu onlara. Kamçıyı yiyenler itişip kakışarak, bağrışarak ortalara doğru kaçmaya çalışıyordu. Bir Kızıl Muhafız yumruğunu tepesinde sallayarak haykırdı:

“Niyetiniz öldürmekse hemen öldürün bizi be, Allahın belaları! Ne diye eziyet ediyorsunuz?”

“Hani verdiğiniz söz?” diye bağırdı Krivoşlikov.

İhtiyarların vahşiliği azalır gibi oldu. Bir tutsağın sorusuna karşılık olarak muhafızlardan biri mırıldandı:

“Sizi Ponomaryov’a götürme emri aldık. Korkmayın kardeşlerim, daha fazlasını yapmazlar size.”

Ponomaryov köyüne vardıklarında, Spiridonov ufak bir dükkânın kapısı önünde duruyordu; tutsaklar teker teker içeri girerken soruyordu Spiridonov:

“Soyadın? Adın? Doğum yerin?”

Sıra Bunçuk’a geldi. “Soyadın?” diye sordu Spiridonov ve kalemini kâğıdın üzerinde hazır etti. Kızıl Muhafızın ters suratına baktı ve onun tükürmek için dudaklarını büzdüğünü görünce, hızla kaçıp bağırdı:

“Yürü ulan, domuz. Adsız geber.”

Bunçuk’tan örnek alan birkaç kişi daha meçhul asker olarak ölmeyi yeğ tutup, adlarını vermeyi reddetti. Kızıl Muhafızların sonuncusu da dükkâna girince, Spiridonov kapıyı kilitledi ve dükkânın çevresine nöbetçiler dikti.

Sefer heyetinin arabalarındaki ganimet dükkânın yakınında paylaşılırken, baskına katılan köylerin temsilcilerinden çarçabuk bir divaniharp kuruldu, hemen oracıktaki bir evde toplanıverdi. Başkan tıknaz yapılı, sarı saçlı Vasiliy Popov adında bir yüzbaşıydı. Görenek üzere, işlemeli havlularla birlikte asılı duran bir aynanın altına oturmuş, dirseklerini masanın üzerine yaymış, kasketini geriye atmıştı. Yağlı yağlı bakan tatlı sert gözlerini mahkeme üyeleri üzerinde teker teker dolaştırarak sorusunu tekrarladı:

“Ne yapacağız bunları, aksakallar?”

Eğildi, yanında oturan bir üsteğmenin kulağına bir şeyler fısıldadı. Subay acele acele, olur gibilerden, başını salladı. Popov gözlerini kıstı, gözlerdeki tatlılık kayboldu ve tatlılığın yerini, inik kirpiklerinin bile yeteri kadar saklayamadığı soğuk, amansız bir ışıltı aldı. “Evlerimizi yağmalayan, Kazakları öldürmek için gelen bu vatan hainlerini ne yapacağız?”

İhtiyarın biri, kutu içinde durup da kapağı açıldığında fırlayıveren yaylı oyuncak soytarı gibi sıçrayıp ayağa kalktı:

“Kurşuna dizmeli! Topunu!” Kendinden geçmişçesine başını sallıyor, bağnaz gözlerini çevresinde dolaştırıyordu. Dudaklarından akan salyalardan boğulurcasına haykırdı:

“Merhamet yok bu hainlere! Öldürün onları! Çarmıha gerin! Yakın! Aralarında ne kadar Yahudi varsa hepsini öldürün!”

Üyelerden biri kararsız bir sesle, “Sürgüne gönderelim mi, ne dersiniz?” diye öneride bulundu.

“Kurşuna dizin!”

“Ölüm cezası!”

“Halkın gözü önünde idam etmeli!”

“Ayrıkotlarını temizlemek gerek!”

“Hepsine ölüm!”

Spiridonov öfkeyle, “Tabii kurşuna dizilmeleri gerek. Ne diye tartışıyoruz bunu?” diye bağırdı.

Bağrıışmalar başkanın yüzündeki uysallık ifadesinin son kırıntılarını da alıp götürdü. Dudakları taş gibi katılaştı:

“Kurşuna dizilecekler! Yaz!” diye emretti yazıcısına.

Pencere kenarında oturan yaşlıca, tombul bir Kazak, “Ya Potyolkov’la Krivoşlikov? Onlar da mı kurşuna dizilecek? Bu onlara lütuf olur!” diye haykırdı.

Başkan sert bir sesle, “Elebaşı oldukları için onların asılarak idam edilmesi gerekir,” diye cevap verdi. Yazıcısına dönerek emretti:

“Yaz bakalım. ‘Karar. Biz, aşağıda imzaları bulunan!..’”

Başkanın uzak akrabalarından olan yazıcı, sarı saçları dümdüz taranmış başını eğdi ve mürekkepli kalemiyle çiziktirmeye başladı.

Birisi üzüntüyle, “Galiba lambanın gazı bitiyor,” dedi.

Lambanın ışığı titremeye, fitil tütmeye başladı. Sessizlik içinde, tavandaki örümcek ağına yakalanmış sineğin vızıltısı, kalemin kâğıt üzerindeki cızırtısı ve üyelerden birinin astımlı, derin soluk alışları açık seçik duyuluyordu.

KARAR

27 Nisan (10 Mayıs) 1918

Biz, Karginovskaya, Bokovskaya ve Krasnokutskaya stanitsalarının köylerinden seçilen, aşağıda imzaları bulunan temsilciler:

Vasilyevski köyü temsilcisi:	Stepan Maksayev
Bokovskaya köyü temsilcisi:	Nikolay Krujilin
Fomin köyü temsilcisi:	Feodor Kumov
Verhne-Yablonovski köyü temsilcisi:	Aleksandr Kuhtin
Nijne-Dulenski köyü temsilcisi:	Lev Sinev
İlyinski köyü temsilcisi:	Semyon Volotskov
Konkovski köyü temsilcisi:	Mihail Popov
Verhne-Dulenski köyü temsilcisi:	Yakov Rodin
Savostyanov köyü temsilcisi:	Aleksandr Frolov
Milyutinskaya ilçesi temsilcisi:	Maksim Fevralyov
Nikolayev köyü temsilcisi:	Mihail Groşev
Krasnokutskaya ilçesi temsilcisi:	İlya Yelankin
Ponomaryov köyü temsilcisi:	İvan Dyaçenko
Yevlantyev köyü temsilcisi:	Nikolay Krivov
Malahov köyü temsilcisi:	Luka Yemelyanov
Novo-Zemtsevo köyü temsilcisi:	Matvey Konovalov
Popov köyü temsilcisi:	Mihail Popov
Astakov köyü temsilcisi:	Vasili Şegolkov
Orlov köyü temsilcisi:	Feodor Çekunov
Klimo-Feodorovski köyü temsilcisi:	Feodor Çukarin

V.S. Popov'un başkanlığında, 27 Nisan (10 Mayıs) 1918'de burada toplandık.

KARAR:

1) Aşağıda adları yazılı ve hepsi seksen kişi olan, emekçi halk düşmanı hainler, ikisi hariç –elebaşları Potyolkov’la Krivoşlikov asılrak idam edilecektir– kurşuna dizilecektir.

2) Mihaylovski köyünden Kazak Anton Kalitventsov, kanıt yetersizliğinden aklanmıştır.

3) Podyolkov'un müfrezesinden kaçıp, Krasnokutskaya stanitsasında tutuklanan Konstantin Melnikov, Gavril Melkinov, Vasili Melnikov, Aksiyonov ve Verşinin de bu kararın birinci maddesi gereğince idam edileceklerdir.

4) Bu karar yarın, 28 Nisan (11 Mayıs) günü, sabah saat 06.00'da infaz edilecektir.

5) Teğmen Senin tutsaklardan sorumlu olacak ve akşam saat 11.00'da, her köyden ikişer silahlı teğmenin komutasına verilecektir. Bu kararın uygulanmasından mahkeme üyeleri sorumludur. Ceza, idam yerine çıkarılacak olan her köyden beşer Kazak tarafından infaz edilecektir.

(İmza) V.S. Popov

Yönetim Askeri Kol Başkanı

F. Popov, Yazıcı

1918 yılı 27 Nisanında divanıharp tarafından ölüm cezasına çarptırılan Potyolkov birliğine bağlı kişilerin listesi:

Sıra No.	Köyü	Adı Soyadı	Uygulanan Ceza
1	Ust-Koperskaya	Fiyodor Potyolkov	Asılma
2	Yelenskaya	Mihail Krivoşlikov	Asılma
3	Kazanskaya	Avram Kakulin	Kurş. diz.
4	Bukanovskaya	İvan Lagutin	Kurş. diz.
5	Nijegorotskaya	Aleksey İv. Orlov	Kurş. diz.
6	Nigegorotskaya	Yefim Mih. Vahtel	Kurş. diz.
7	Ust-Bistriyanskaya	Gregor Fetisov	Kurş. diz.
8	Migulinskaya	Gavril Tikaçev	Kurş. diz.
9	Migulinskaya	Pavel Agofonov	Kurş. diz.
10	Mihaylovskaya	Aleksandr Bubnov	Kurş. diz.
11	Luganskaya	Kalinin	Kurş. diz.
12	Migulinskaya	Konstantin Mrihin	Kurş. diz.
13	Migulinskaya	Andrey Konovalov	Kurş. diz.
14	Poltavskaya	Konstantin KIRSTA	Kurş. diz.
15	Kotovskaya	Pavel Pozniyakov	Kurş. diz.

16	Migulinskaya	İvan Boldiryev	Kurş. diz.
17	Migulinskaya	Timofey Koliçev	Kurş. diz.
18	Filim-Çelb.	Dimitri Volodarov	Kurş. diz.
19	Çernişevskaya	Giorgi Karpuşin	Kurş. diz.
20	Filim-Çelb.	İlya Kalmukov	Kurş. diz.
21	Migulinskaya	Savely Ribnikov	Kurş. diz.
22	Migulinskaya	Polikarp Gurov	Kurş. diz.
23	Migulinskaya	İgnat Zemliyekov	Kurş. diz.
24	Migulinskaya	İvan Kravtsov	Kurş. diz.
25	Rostov	Nikifor Frolovski	Kurş. diz.
26	Rostov	Aleksandr Kononov	Kurş. diz.
27	Migulinskaya	Piyotr Vihliyantsev	Kurş. diz.
28	Kletskaya	İvan Zotov	Kurş. diz.
29	Migulinskaya	Yevdokim Babkin	Kurş. diz.
30	Mihaylovskaya	Piyotr Sivintsov	Kurş. diz.
31	Dobrinskaya	İllariyon Çelobitçikov	Kurş. diz.
32	Kazanskaya	Klimenti Dronov	Kurş. diz.
33	İlovinskaya	İvan Anilov	Kurş. diz.
34	Kazanskaya	Matvey Sakmatov	Kurş. diz.
35	Nijne-Kurmoyarskaya	Georgi Pupkov	Kurş. diz.
36	Ternovskaya	Mihail Fevralyev	Kurş. diz.
37	Herzonskaya	Vasili Panteleymonov	Kurş. diz.
38	Kazanskaya	Porfiri Luphin	Kurş. diz.
39	Kletskaya	Dimitri Şamov	Kurş. diz.
40	Filonovskaya	Safon Şaronov	Kurş. diz.
41	Migulinskaya	İvan Gubarev	Kurş. diz.
42	Migulinskaya	Fiyedor Abokumov	Kurş. diz.
43	Luganskaya	Kuzma Gorşkov	Kurş. diz.
44	Gundorovskaya	İvan İzvarin	Kurş. diz.
45	Gundorovskaya	Miron Kalinovtsev	Kurş. diz.
46	Mihaylovskaya	İvan Farafona	Kurş. diz.
47	Kotovskaya	Sergey Gorbunov	Kurş. diz.
48	Nijne-Çirskaya	Piyotr Alayev	Kurş. diz.
49	Migulinskaya	Prokopi Orlov	Kurş. diz.
50	Luganskaya	Nikita Şein	Kurş. diz.
51	St. Makinist RPTK	Aleksandr Yasenski	Kurş. diz.
52	Rostov	Mihail Polyakov	Kurş. diz.
53	Razdorskaya	Dimitri Rogaçev	Kurş. diz.

54	Rostov	Rober Fraşenbruder	Kurş. diz.
55	Rostov	İvan Silender	Kurş. diz.
56	Samarskaya	Konstantin Yefimov	Kurş. diz.
57	Çernişevskaya	Mihail Ovçinikov	Kurş. diz.
58	Samarskaya	İvan Pikalov	Kurş. diz.
59	İlovinskaya	Mihail Kretskov	Kurş. diz.
60	Kumşatskaya	İvan Korotkov	Kurş. diz.
61	Rostov	Piyotr Birükov	Kurş. diz.
62	Razdorskaya	N-M İvan Kabakov	Kurş. diz.
63	Lukovskaya	Tihon Molitvinov	Kurş. diz.
64	Migulinskaya	Andrey Şvetsov	Kurş. diz.
65	Migulinskaya	Stepan Anikin	Kurş. diz.
66	Kremenskaya	Kuzma Diçkin	Kurş. diz.
67	Baklanovskaya	Piyotr Kabanov	Kurş. diz.
68	Mihaylovskaya	Sergey Selivanov	Kurş. diz.
69	Rostov	Artem İvançenko	Kurş. diz.
70	Migulinskaya	Nikolay Konovalov	Kurş. diz.
71	Mihaylovskaya	Dimitri Konovalov	Kurş. diz.
72	Krasnokutskaya	Piyotr Lisikon	Kurş. diz.
73	Migulinskaya	Vasili Miroşnikov	Kurş. diz.
74	Migulinskaya	İvan Volohov	Kurş. diz.
75	Migulinskaya	Yakov Gordeyev	Kurş. diz.

(Hükümlülerden üçü kimliklerini söylememiştir.)

Yazıcı, hükümlülerin listesini yazdı, bitirdi ve kalemini yanında oturanın eline tutuşturdu.

“İmzalayın!”

Adam, mürekkepli kalemi kara, güdük parmaklarının arasına aldı. Utangaç bir gülümsemeyle, “Yazım da iyi değildir hani,” dedi.

Onun yanındaki de öyle, kararsız bir tavırla, harcadığı çabadan kaşlarını çatıp ter içinde kalarak imzaladı. Bir başkası imzasını atarken birkaç sefer yanlış yaptı, sonra da bütün bu süre içinde dışarı sarkık duran dilini içeri çekti. Popov güzel bir el yazısıyla attı imzasını, altına da bir çizgi çekerek süsledi, sonra ayağa kalkıp terleyen yüzünü mendiliyle sildi.

Esneyerek, “Listeyi buna iliştiir,” dedi.

Yazıcının kâğıdı duvara yapıştırmasını seyreden biri, gülümseyerek, “Kaledin öbür dünyada, yaptığımız işten ötürü bize teşekkür edecektir,” dedi.

Bu latifeye kimse karşılık vermedi. Sessiz sedasız evden çıktılar.

Merdiven başında, karanlıkta birisi içini çekerek, “Rabbim İsa...” dedi.

XXIX

NİLDIZLARIN cansız ışığıyla aydınlanan o gece, dükkâna kapatılan tutsakları uyku tutmadı. Konuşmalar çarçabuk kesiliverdi. Havasızlıktan ve içlerindeki korkudan boğuluyorlardı. Aralarından biri akşamdan beri nöbetçiye yalvarmaktaydı:

“Açıver kapıyı yoldaş, dışarı çıkmak istiyorum...”

Fanilas pantolonundan çıkarak sarkmış, üst baş darmadağın, yalınayak, kararmış yüzünü anahtar deliğine dayayarak tekrarlayıp duruyordu:

“Açıver yoldaş!”

Sonunda nöbetçilerden biri, “Bırak şu ‘yoldaş’ lafını,” diye cevap verdi.

Tutsak, “Açıver kardeşim!” diye hitap şeklini değiştirdi.

Nöbetçi tüfeğini bıraktı, sigarasını bitirdi, geceleyin yem arama-ya çıkmış, uçarak geçen bir yabani ördek sürüsünün kanat seslerini dinledi, sonra dudaklarını kapıdaki yarığa dayayıp seslendi:

“Altına işe, yoksul şeytan! Pantolonun bir gecede çürüyecek değil ya, şafakta pantolonun ıslak da olsa kuru da, cenneti boylayacaksın...”

Umutsuzluk içinde, “Hapı yuttuk,” diyen Kızıl Muhafız, kapıdan ayrıldı.

Omuz omuza oturuyorlardı. Potyolkov bir köşede kendi kendine küfrederek, ceplerinde taşıdığı paraları ufacık ufacık yırtıyordu. Paraları yırtma işini bitirince, çizmelerini çıkarıp Krivoşlikov’un omuzuna dokundu.

“Artık iyice anlaşıldı... Aldattılar bizi. Aldattılar bizi serseriler!” dedi yanında yatan arkadaşına. “Çok gücüne gidiyor Mihail. Ço-

cukluğumda babamın çakmaklı tüfeğini alır, ormana ava giderdim. Gidersin gidersin, ağaçlar tepende hep yeşil bir çatı gibidir. Ördeklerle ateş eder, tutturamadım mı kendi kendime öyle kızardım ki, utan-cımdan ağlayacak hale gelirdim. Şimdi de işte böyle berbat ettim her şeyi. Rostov'dan üç gün önce ayrılıydık, burada ölümümüzü beklemezdik böyle. Onların karşı-devrimini tepetaklak ederdik.”

Krivoşlikov gülümsemeye çalışırken dudakları acı acı büküldü ve fısıltıyla cevap verdi:

“Allah belalarını versin, öldürsünler bakalım bizi! Artık ölümden korkmuyorum. Bütün korkum, öte dünyada, şarkıda olduğu gibi bir-birimizi tanımayacağımızdır. Sen de ben de orada olacağız Feodor, ama birer yabancı gibi karşılaşacağız... Ben bundan korkuyorum!”

Potyolkov alıngan bir tavırla, “Bırak şimdi!” diye mırıldanıp, iri, sıcak ellerini arkadaşının omuzlarına koydu. “Dert değil bu!”

Lagutin birisine köyünden söz ediyor, kafası uzun olduğu için dedesinin kendisiyle alay ettiğini ve bir gün kendisini komşunun kavun tarlasında yakalayan dedesinden nasıl kötek yediğini anlatı-yordu.

O gece konuşmalar parça parça, çeşitli konulara dokundu.

Bunçuk kapının yanında bir yer bulmuş, yarıktan gelen serin havayı büyük bir istekle ciğerlerine çekiyordu. Zihni geçmiş üze-rinde dururken aklına annesi geldi. Keskin bir acının iğnelemesini duyarak düşüncelerini başka yöne çevirmeye çalıştı. Anna ile olan anılarına, daha yakın zamanlara ait anılara döndü. Böylelikle içine büyük bir ferahlık geldi, sakinleşti... Yaşamdan ayrılacağı düşünce-siyle omurgasından aşağı inen o her zamanki ürpertiye ya da için-deki özlem acısını hissetmiyordu artık. Ölüme, acı ve ıstıraplı bir yolculuktan sonraki büyük yorgunluk ve vücudun sızlamasından başka herhangi bir duygunun hissedilmesine olanak olmadığı anda-ki, tatsız bir mola gözüyle bakıyordu.

Yanı başında bir grup tutsak, hem şen hem yaşlı kadınlardan, aşktan, her birinin tattığı ufak, büyük sevinçlerden söz ediyordu. Ailelerini, akrabalarını, arkadaşlarını anlatıyorlardı. O yılki tahılın iyi olacağını söylüyorlardı. Buğday öyle boy vermişti ki, içinde kargaları bile göremezdin. Votkaya, özgürlüğe hasret çekiyor, Potyolkov'a küf-

rediyorlardı. Ama çoğunu kara kanatlarıyla uyku örtmüştü. Bedenen ve ruhen yorgun, yatarken, otururken, hatta ayakta uyuyakaldılar.

Tam şafak sökerken içlerinden biri, uykusunda ya da uyanık ağlamaya başlayıverdi. Çocukluğundan beri tuzlu gözyaşlarının tadını unutmuş kaba saba, koskoca adamların ağlamaya başlaması müthiş bir şeydir. Bir anda, birçok ses, uykulu sessizliği bozdu.

“Sus be, Allahın belası!”

“Kes sesini, yoksa gırtlığını sökerim.”

“Amma karı be!”

“Millet burada uyuyor, herifte utanma diye bir şey kalmamış!”

Adam burnunu çekti, sümkürdü ve sustu. Tek tük sigaraların kızıl uçları parlıyor, ama kimseden çıt çıkmıyordu. Hava, sıkışık duran bir sürü sağlıklı vücuttan çıkan erkek teri kokusuyla, sigara dumanıyla ve gece yağan çiyile yüklüydü.

Köyde bir horoz günün doğuşunu müjdeledi. Dükkânın dışından ayak sesleri ve demir şakırtısı duyuldu.

Nöbetçilerden biri, “Kim var orada?” diye seslendi.

Genç, hevesli bir ses, “Yabancı değil! Potyolkov’un adamlarına mezar kazmaya gidiyoruz,” diye cevap verdi.

Dükkânın içinde bir anda herkesi bir telaştır aldı.

XXX

PİYOTR Melehov’un komutasındaki Tatarskili Kazaklar Müfrezesi aynı gün şafak vakti Ponomaryov’a vardı. Köyü, Kazak çizmelerinin takırtısı ve suya götürülen atların sesleriyle gürültü içinde buldular. Köyün öte ucuna doğru akın akın bir kalabalık gidiyordu. Piyotr adamlarını köyün orta yerinde durdurdu, yere in komutu verdi. Bir sürü Kazak yanına yaklaştı Piyotr’un.

İçlerinden biri, “Neredensiniz?” diye sordu.

“Tatarski’den.”

“Biraz geç kaldınız. Sizin yardımınız olmadan yakaladık Potyolkov’u. Nah şurada, kümesteki tavuklar gibi kapalı duruyorlar.” Güldü ve elini dükkândan tarafa salladı.

Hristonya, Gregor ve daha birçoğu adama yanaştı. “Nereye gönderecekler onları?” diye sordu Hristonya.

“Ölmüşlerine kavuşmaya.”

“Ne? Yalan söylüyorsun!” diyerek adamın kaputundan yakaladı Gregor.

“Eh, öyleyse sen daha güzel bir yalan bul, Asaletlim!” diye küstahça cevap veren adam, kendini Gregor’un güçlü parmaklarından dikkatle kurtardı. “Şuraya baksanıza; darağaçlarını kurdular bile.” İki bodur söğüt arasına kiriş gibi atılmış bir kalastan sarkan iki ipi gösterdi.

Piyotr, “Atları ahıra çekin,” komutu verdi.

• • •

Hava kapalıydı. Yağmur çiseliyordu. Köyün dışında yoğun bir Kazak ve kadın kalabalığı toplanmıştı. İdamların saat altıda infaz edileceğini öğrenen Ponomaryov halkı az rastlanan eğlenceli bir seyre gider gibi, hevesle sükün ediyordu. Kadınlar bayramlık elbiselelerini giymişti; birçoğu yanına çocuklarını da almıştı. Kalabalık, çayırda kıvıl kıvıl kaynaşıyor, darağaçlarıyla, iki metre derinliğindeki çukurun çevresine doluşuyordu. Çocuklar çukurun bir yanına tepe gibi yığılan killi, ham toprağın üstüne tırmanıyor, erkekler heyecanlı heyecanlı yaklaşan idamlardan konuşuyor, kadınlar aralarında üzüntülü üzüntülü fısıldaşıyordu.

Divanıharp başkanı ciddi yüzünde uykusuzluğun izleri belli bir halde çıkageldi. Sigarasını çiğner gibi tüttürürken sağlam dişleri görünüyordu. Kısık bir sesle Kazak muhafızlara emir verdi:

“Halkı çukurdan geriye çekin. Spiridonov’a söyleyin, ilk partiyi göndersin.” Saatine bir göz attı ve yana çekilip muhafızların rengârenk yarım daire biçiminde geriye sürdüğü kalabalığa baktı.

Spiridonov bir manga Kazak’ın başında çabuk çabuk dükkâna gitti. Yolda Piyotr Melehov’la karşılaştı.

“Sizin köyden gönüllü var mı?”

“Ne için?”

“İdam mangasını kurmak için.”

“Hayır, yok, olmaz da!” diye kaba bir şekilde cevap verdi Piyotr ve yolu kapayan Spiridonov’un yanından dolaşarak geçti.

Bununla birlikte, Tatarski'den gönüllü birkaç kişi çıktı. Kasketinin siperi altından çıkan saçlarını okşaya okşaya, Mitka Korşunov, Piyotr'un yanına vardı ve yeşil gözlerini kısıarak, "Ben gönüllüyüm," dedi. "Ne diye 'yok' diyorsun? Ben varım işte. Bana birkaç tane fişek ver. Bende topu topu bir atımlık var."

Solgun yüzünde gergin, kötücül bir ifadeyle Andrey Kaşulin ve Fedot Bodovskov da ona katıldı.

Ölüme mahkûm on tutsaklık ilk parti, Kazak muhafızların ortasında dükkândan çıkınca, sıkışık kalabalıktan fısıltılar, mırıltılar yükseldi.

Potyolkov bol, siyah bir pantolon giymiş, meşin ceketinin önü açık, en önde yalınayak yürüyordu. Kocaman ayaklarını çamurlu yola güvenle basıyor ve kaydığı zaman, dengesini bulmak için sağ kolunu hafifçe kaldırıyordu. Onun yanı sıra, yüzü ölü gibi sararmış olan Krivoşlikov ayaklarını güçlkle sürüyordu. Gözleri ateşli ateşli pırıldıyordu ve ağzı ısıtılabından çarpılmıştı. Kaputunu omuzlarının üstüne alırken, soğuktan donuyormuş gibi ürperdi. Her nedense bu ikisinin elbiseleri bırakılmış, ama ötekiler yalnız iç çamaşırlarıyla kalmıştı. Lagutin Bunçuk'un yanında gidiyordu. Her ikisi de yalınayaktı ve her ikisinin sırtında da gömleklerinden başka bir şey yoktu. Lagutin'in partial donunun altından sarımtırak derisi görünüyor ve Lagutin utangaç hareketlerle donunu çekiştire çekiştire kendini örtmeye çalışıyordu. Bunçuk, muhafızların başlarının üstünden, uzaklardaki kurşunu buluttan kefenlere dikmişti gözlerini. Soğuk bakışlı kasvetli gözlerini bir bekleyiş heyecanı içinde sinirli sinirli kırıpırtıyordu; geniş avucunu gömleğinin açık yakasından içeri daldırılmış kıllı göğsünü okşuyordu. İnsan onun, erişilmesi olanaksız ama düşünmesi zevkli bir şeyi beklediğini sanırdı. Geri kalanların bir bölümü katı bir kayıtsızlık ifadesi taşıyordu; kır saçlı bir Bolşevik elini hakaret yollu savurarak Kazak muhafızların ayakları dibine tükürdü. Ama birkaçının gözlerinde öylesine dilsiz bir yalvarış, çarpılmış suratlarında öylesine sınırsız bir dehşet vardı ki, onların bakışlarıyla karşılaşan muhafızlar bile başlarını çeviriyordu.

İri adımlarla hızlı yürüyorlardı. Potyolkov ikide bir tökezleyen Krivoşlikov'a kolunu uzattı. Beyaz yazmalı, kırmızı mavili kasketli

kalabalığa yaklaştı. Potyolkov gözlerini bunlara dikerek, yüksek sesle küfretti. Lagutin'in gözlerini kendisine diktığını görerek damdan düşercesine sordu:

“Ne var?”

“Şu son birkaç günde saçların kırıştı da...”

“Saçları kırıştırmaya yetmez mi bu kadarı?” Potyolkov derin bir göğüs geçirdi, dar alnındaki teri sildi ve tekrarladı:

“Yetmez mi? Kafese kapatılan bir kurt bile kırışır; kaldı ki ben insanım.”

Başkaca tek kelime konuşmadılar. Kalabalık som bir kitle halinde ileri geldi. Mezar sağ yanda, uzun, kapkara bir yara gibi duruyordu.

Spiridonov, “Dur!” komutu verdi.

Potyolkov derhal bir adım ileri çıktı ve gözlerini yorgun yorgun ön saftakilerin üzerinde gezdirdi; çoğu kır saçlıydı. Cepheden dönen askerler vicdanları sızladığı için gerilerde bir yerdedi. Potyolkov son derece ağır, ama tane tane konuşurken düşük bıyıkları hafifçe titriyordu:

“Aksakallar! Yoldaşlarımızın ölümü nasıl karşıladığını görmemiz için Krivoşlikov’la bana izin verin. Sonra asın bizi, ama şimdi yoldaşlarımızı, arkadaşlarımızı görmek, cesareti olmayanlara cesaret vermek isterdik.”

Kalabalık o kadar sessizdi ki, yağmurun kasketler üzerindeki pırtırtısı duyuluyordu.

Yüzbaşı Popov geride durmuş tütünden sararmış dişlerini göstererek sırtıyor, ama hiçbir itirazda bulunmuyordu. Aksakallar, hep bir ağızdan değilse de bağırarak razı olduklarını bildirdi. Krivoşlikov’la Potyolkov, iki yana ayrılarak önlerinde dar bir yol meydana getiren kalabalığın arasından yürüdü. Dört bir yanları kapalı ve yüzlerce gözün bakışları altında çukurdan biraz ötede durdular. Potyolkov rahatça görebiliyordu, ama Krivoşlikov’un incecik boynunu uzatıp ayaklarının ucuna kalkması gerekiyordu.

En solda, hafifçe kamburunu çıkarmış, derin derin soluyan ve gözlerini yerden ayırmadan duran Bunçuk’u tanıdılar. Onun yanında, hâlâ donunu çekiştirmekte olan Lagutin dikiliyordu. On dan sonraki adam tanınmayacak kadar değişmiş, en aşağı yirmi yıl

yaşlanmıştı. İki kişi daha çukura yaklaşıp arkalarını döndü. Bir tane meydan okurcasına gülümsüyor ve sıkılmış kirli yumruğunu tehditkâr bir şekilde sessiz kalabalığa sallayarak, edepsizce, şiddetle küfrediyordu. Sekiz kişinin sonuncusunu taşımak zorunda kaldılar. Kendini geriye attı, ayaklarını cansız bir şekilde yerlerde sürüdü. Kazak muhafızlara yapıştı, sonra, gözyaşlarına bulanmış yüzünü sarsa sarsa böğürmeye başladı:

“Bırakın beni kardeşler! Tanrı aşkına, bırakın beni! Kardeşler! Kardeşler! Ne yapıyorsunuz? Alman savaşında dört nişan kazandım. Çocuklarım var benim. Tanrım, ben suçsuzum. Ah, niye böyle yapıyorsunuz?..”

Uzun boylu bir Kazak adamın göğsüne bir diz atıp onu çukura doğru sürükledi. Potyolkov adamı ancak o zaman tanıyabildi ve kanı buz kesildi. Bu Potyolkov’un Kızıl Muhafızlarının en korkusuzlarından, dört St. George nişanının dördünü de kazanmış, sarı saçlı, yakışıklı bir gençti. Kazaklar onu doğrulttu, ama o tekrar düştü, adamların ayakları dibinde kıvranmaya başladı; suratına tekmeler indiren Kazakların çizmelerini öpüyor ve acıklı bir sesle boğulurcasına bağıırıyordu:

“Öldürmeyin beni! Merhamet edin! Üç tane küçük çocuğum var, biri kız... Kardeşlerim, dostlarım!”

Uzun boylu Kazak’ın dizlerine sarıldı, ama adam onu dizlerinden söktü, geri sıçrayarak nalçalı topuğuyla tam kulaktozuna yandan bir tekme salladı. Adamın öteki kulağından kan fışkırdı, beyaz yakasından aşağı aktı.

Spiridonov öfkeyle, “Dikin şunu ayağa!” diye bağırdı.

Ne yapıp edip kaldırdılar, ayakta dikerek bırakıp kaçtılar geriye. Karşı tarafta idam mangası tüfeklerini atışa hazır duruma getirdi. Kalabalıktan bir inilti yükseldi, sonra herkes donmuş gibi sustu. Bir kadın histerik histerik feryat ediyordu.

Bunçuk, kurşuni bir tabut örtüsüne benzeyen göğ, üzerinde yirmi dokuz yıl dolaştığı kasvetli toprağa tekrar tekrar bakmak istiyordu. Gözlerini kaldırdı ve on beş adım kadar ötede sıkışık duran Kazak safını gördü. Uzun boylu bir Kazak gördü; yeşil gözlerini kısmış, beyaz dar alnına kâkülü düşmüş, dudaklarını sıkıp biraz öne doğru

uzanarak tam Bunçuk'un göğsüne nişan alıyordu. Salvonun sesi çınlamadan bir saniye önce, upuzun bir çığlık, Bunçuk'un kulaklarını yırttı. Başını çevirdi. Çilli, genç bir kadın kalabalıktan koşarak çıkmış, bir koluyla bebeğini göğsüne bastırıp öteki eliyle bebeğin gözlerini kapatarak köye doğru kaçıyordu.

Düzensiz salvo atışıyla birlikte, çukurun başında dikilen sekiz adam düştükten sonra, idam mangası çukura doğru koştu. Nişan aldığı Kızıl Muhafızın hâlâ kıvranmakta ve kendi omzunu dişlemekte olduğunu gören Mitka Korşunov, adama bir kurşun daha sıktı ve Andrey Kaşulin'e fısıldadı:

"Şu iblise bak be! Kan çıkarasıya kadar omzunu dişledi ve bir kurt gibi hiç inlemeden öldü!"

On mahkûm daha dipçiklerle dürtüle dürtüle çukurun başına getirildi.

İkinci salvodan sonra kalabalığın içindeki kadınlar çığlıklar atarak, itişe kakışa ve çocuklarını da peşlerinden sürükleyerek kaçtı. Erkekler de dağılmaya başladı. Bu iğrenç yok etme sahnesi, ölmekte olanların çığlıkları, iniltileri, sıralarını bekleyenlerin ulumaları, kalabalığın tahammülünü aşan dehşet verici bir manzaraydı. Geride sadece, göre göre ölümü kanıksamış cephe askerleriyle, yaşlıların yüreği en katılaşmış olanları kalmıştı.

Yalınayak, elbisesiz yeni yeni Kızıl Muhafız grupları getirildi, bunların karşısına yeni gönüllüler dizildi, salvolar kurşun yağdırdı ve yaralıların işini bitirmek için tek tek atılan silah sesleri havayı sarstı. Hendekteki ilk parti cesetlerin üzeri çarçabuk toprakla örtüldü. Potyolkov'la Krivoşlikov sıralarını bekleyenlerin yanına gidip onlara cesaret vermeye çalıştı. Ne var ki, sözlerinin hiçbir anlamı kalmamıştı, yaşamları birkaç dakika sonra, dalında kuruyan yapraklar gibi kırılıverecek olan bu adamlara şimdi başka bir güç hâkimdi.

Gregor Melehov köye gitmek için ite kaka kalabalığın arasından geçerken Potyolkov'la yüz yüze geldi. Eski önderi bir adım geri çekilerek gözlerini Gregor'a dikti.

"Sen de mi buradasın Melehov?"

Gregor yanaklarına mavimtırak bir solgunluk yayılarak durdu.

"Görüyorsun ya, buradayım..."

“Görüyorum...” Potyolkov ani bir nefretle Gregor’a gözlerinden ateş saçarak bakarken, çarpık çarpık gülümsedi:

“Ee, demek kardeşlerini vuruyorsun ha? Demek öbür tarafa geçtin? Ne biçim...” İri bir adım atarak Gregor’a yaklaştı ve fısıldadı, “Demek hem bize hem onlara, kim fazla ücret öderse ona çalıştın ha? Ah, sen ne...”

Gregor onu kolundan yakalayıp nefesi tıkanarak sordu:

“Glubokaya muharebesini hatırlıyor musun? Subayları nasıl vurduklarını hatırlıyor musun? Senin emrinle vurulanları? Ha! İşte şimdi de sıra sende. Hiç sızlanma! İnsanların derisini yüzmek yalnız sana kalmamış! Hapı yuttun Don Komiserleri başkanı! Pis domuz, Kazakları Yahudilere sattın! Anladın mı? Daha dinlemek ister misin?”

Hristonya öfkesinden kuduran Gregor’u koluyla sarıp çeke çeke uzaklaştırdı. “Hadi, atların yanına gidelim,” dedi. “Burada bizim yapabileceğimiz bir şey yok. Ulu Tanrım, bu halkın başına nedir bu gelenler?”

Ama Potyolkov’un sesini heyecanla yükselttiğini duyunca durdular. Çevresini saran cephe Kazaklarıyla ihtiyarların arasında bağırdı Potyolkov:

“Gözleriniz kör sizin... Cahilsiniz! Subaylar sizi aldattı, öz kardeşlerinizi vurmaya zorladı. Bizim ölümümüzle iş bitecek mi sanıyorsunuz? Hayır! Bugün siz yukarıdasınız, ama yarın kurşuna dizilme sırası sizlere gelecek. Sovyetlerin egemenliği bütün Rusya’da kurulacaktır. Sözlerimi unutmayın! Başkalarının kanını boşuna döküyorsunuz! Sizler bir yığın aptalsınız.”

İhtiyarlardan biri, “Kim gelirse gelsin biz icabına bakarız!” diye karşılık verdi.

“Hepsini de kurşuna dizemezsiniz ya dede!” diyerek gülümsedi Potyolkov, “Bütün Rusya’yı darağacına çekemezsin ki! Sen kendi kelleni düşün asıl! Günün birinde aklın başına gelecek, ama çok geç kalmış olacaksın!”

“Bizi tehdit edip durma!”

“Tehdit ettiğim yok. Size doğru yolu gösteriyorum.”

“Asıl kör olan sensin Potyolkov. Moskova senin gözlerini kör etmiş.”

Gregor daha fazla durup dinleyemedi, hemen hemen koşarcasına atının bağı olduğu avluya gitti. Kolanları sıkıp Hristonya'yla ikisi köyden dörtlü çıktılar ve bir kez bile dönüp geriye bakmadan tepeli aştılar.

Ama Ponomaryov'da Kazak'ın Kazak'ı boğazlaması hâlâ sürüyordu. Bütün Kızıl Muhafızlar idam edildiğinde, hendek cesetlerle dolmuştu. Üstlerine toprak yığıldı ve ayaklarla çiğnenip basıldı. Kara maskeler takmış iki subay, Potyolkov'la Krivoşlikov'u alıp darağacına götürdü. Potyolkov başını cesaretle, gururla kaldırdı, ilmeğin altındaki tabureye çıktı, kalın, esmer boynunu çevreleyen yakasını çözdü ve kılı bile kıpırdamadan, sabunlu ipi kendisi geçirdi boynuna. Subaylardan biri, Krivoşlikov'un tabureye çıkmasına yardımcı etti ve ilmeği başından geçirdi.

Potyolkov, "Ölmeden önce son bir söz söylememize izin verin," dedi.

Cephe askerleri, "Konuş! Haydi!" diye bağıştılar.

Potyolkov ellerini geride kalan küçük gruba doğru uzattı:

"Ölümümüzü seyretmeyi isteyen ne kadar az insan kaldı, bakın!" diye söze başladı. "Vicdanları rahatsız etti onları. Emekçi halk uğruna, onların çıkarları için, kendi canlarımızı feda ederek, o generaller denen fare sürüleriyle mücadele ettik. Ve şimdi ölümümüz sizin elinizden oluyor! Ama sizi lanetlemiyoruz biz! Sizi acı bir şekilde kandırdılar. Devrim Hükümeti gelecek, o zaman sizler gerçeğin hangi tarafta olduğunu anlayacaksınız. Durgun Don'un en seçkin evlatlarını şu çukura gömdünüz..."

Sesler gittikçe yükselip bir uğultu halini aldı ve Potyolkov'un sözleri gürültü arasında kaynadı. Bundan yararlanan subaylardan biri Potyolkov'un altındaki tabureyi tekmeledi. Potyolkov'un iri vücudu düştü ve sallandı, ama ayakları yere değdi. Boğazını sıkıp onu boğarak, kendisini yukarı çekmeye zorladı. Potyolkov ayak parmaklarının ucunda yükseldi; çıplak ayaklarının parmakları ıslak toprağı eşeliyor ve Potyolkov soluk almak için ağzını açıp açıp kapıyordu. Yerlerinden uğramış gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırarak sakın bir sesle konuştu:

“Daha, doğru dürüst adam asmasını bile öğrenememişsiniz... Bu işi ben yapsaydım, ayakların yere değmezdi senin Spiridonov!..”

Ağzından şırl şırl salya akıyordu. Maskeli subaylarla en yakında bulunan birkaç adam, Potyolkov’un dermansız, ağır gövdesini güçlkle kaldırıp taburenin üstüne çıkardı.

Krivoşlikov’un konuşmasını bitirmesine fırsat verilmedi. Tabure ayaklarının altından uçup, yerde bırakılmış bir küreğe çarptı. İnce, sırim gibi gövde uzun zaman ileri geri sallandı, vücut, dizler çeneye gelecek kadar dertop oldu, sonra çırpındı ve bir titremeyle tekrar uzandı. Tabure Potyolkov’un altından ikinci kez düşürüldüğünde Krivoşlikov hâlâ çırpınıyor, dışarı fırlamış kapkara dili hâlâ oynuyordu. Potyolkov’un gövdesi bütün ağırlığıyla ikinci kez düştü, meşin ceketinin dikişi omuzundan söküldü; ama ayak parmaklarının uçları yine toprağa değdi. Kazak kalabalığından bir homurtu yükseldi; içlerinden bazıları istavroz çıkarıp acele acele uzaklaştı. Dehşet ve şaşkınlık o derece büyüktü ki, bir dakika kadar oldukları yerde mihlanmış gibi, gözlerini Potyolkov’un kararan yüzüne korkuyla dikip bakakaldılar.

Ne var ki Potyolkov konuşamıyordu; ilmik gırtlığını iyice sık-mıştı. Sadece yaşlar boşanan gözlerini deviriyor, ağzını çarpıtıyordu. Acısını hafifletmek çabasıyla, vücudunu dehşet verici bir biçimde, işkence çeker gibi yukarı doğru gerdi.

Sonunda birisinin aklına bir çözüm geldi ve adam bir kürek alarak, Potyolkov’un ayaklarının altındaki toprağı kazıp atmaya başladı. Her salınımda gövde biraz daha katılaştı, boyun uzadı, uzadı ve baş geriye, omuzlara doğru çekildi. İp, Potyolkov’un ağırlığını güç taşıyordu; kalasa bağlı olduğu yerden gıcırdayarak, ağır ağır sallanı-yordu. İpin ritmik salınımına uyarak Potyolkov da sallanıyor, morarmış, kararmakta olan suratını, salyalar ve gözyaşlarıyla ıslanmış göğsünü katillerine göstermek istiyormuş gibi dört bir yana dönüyordu.

MİŞA Koşevoy’la Uşak, Tatarski’den kaçışlarının ikinci gecesi Kargin’den ayrıldı. Bozkırı, çukurlarda toplanan, yarıların dik yamaçlarına tırmanan bir sis sarmıştı. Taze otların arasında bildircinlar ötüyordu. Ama göğün ta yukarılarında ay, sazlar ve kamışlar bitmiş bir gölde çiçek açmış nilüfer gibi yüzüyordu.

Tanyeri ağarana kadar yürüdüler. Samanyolu gökyüzünde soldu. Çiy yağıyordu. Bir köye yaklaştılar. Ama köye birkaç verst kala arka-larından altı Kazak atlısı yetişti. Mişa ile Uşak yoldan ayrılabilirdi, ama hem otlar bodurdu hem de mehtap vardı.

Kazaklar onları yakalayıp gerisin geri Kargin’e doğru sürdü. Üç yüz metre kadar hiç konuşmadan yürüdüler. Derken bir silah sesi çınladı. Uşak tökezledi ve kendi gölgesinden ürken bir at gibi yan yan gitti. Yere düşmedi, elleriyle dizlerinin üzerine büküldü, yüzünü kurşuni pelinotlarına gömdü.

Mişa kulaklarındaki çınlamadan başka hiçbir şey hissetmeksi-zin, düşe kalka beş dakika yürüdü. Sonra sordu:

“Neden vurmuyorsunuz domuzlar? Neden çektiyorsunuz bana?”

“Yürü hadi, yürü! Dilini tut!” diye oldukça yumuşak cevap verdi Kazaklardan biri! Mujiği öldürdük, ama sana acıdık. Alman savaşın-da On İkinci Alaydandın sen, değil mi?”

“Evet.”

“İyi işte, yine On İkinci Alayda hizmet edersin. Daha gençsin. Biraz yolunu şaşırmışsın, ama o kadar büyük günah değil bu. Biz seni iyileştiririz.”

Mişa üç gün sonra Kargin’de kurulan bir divanıharp tarafından “iyileştirildi”. O günlerde mahkeme iki çeşit ceza veriyordu. Kurşuna dizme ve değnek. Kurşuna dizilmeye mahkûm olanlar gece boz-kıra çıkarılırdı. Ama doğru yola geleceklerinden umut kesilmeyen-lere meydan dayağı atılırdı.

Pazar sabahı halk toplanmaya, bütün meydanı doldurmaya, sı-raların, sundurmaların üstüne, evlerin, dükkânların damlarına tır-manmaya başladı.

İlk ceza görecek olan bir papazın oğluydu. Adam koyu bir Bolşevikti, onu kurşuna dizebilirlerdi, ama babası herkesin saygı gösterdiği iyi bir papaz olduğundan, oğluna birkaç değnek atmaya karar verdiler. Pantolonunu aşağı çektiler, kışını açarak bir sıranın üzerine yüzükoyun yatırıp, ellerini sıranın altından bağladılar; bir Kazak geldi, bacalarının üzerine oturdu, iki tanesi de ellerinde söğüt dallarıyla sıranın iki yanında yer aldı. Giriştiler değneği basmaya. İşlerini bitirdikten sonra adam kalktı, bir silkelendi, pantolonunu çekip dört bir yana eğilerek selam verdi. Kurşuna dizilmekten kurtulduğuna o kadar sevinmişti ki, eğilip selam vererek şükranını belirtti:

“Teşekkür ederim aksakallar!”

“Rica ederiz, bizim için bir zevkti!” diye cevap verdi birisi.

Meydan yerinde öyle bir kahkaha koptu ki, biraz ilerideki sundurmanın altında oturan tutsaklar bile gülümsediler.

Ceza gereğince Mişa'ya en yağlısından yirmi tane vurdular. Ne var ki duyduğu utancın acısı, değneğin sızısını bastırıyordu. Bütün bölge halkı genciyle, yaşlısıyla seyre gelmişti. Mişa pantolonunu çekti ve neredeyse ağlayacak bir halde, kendisine değnek atan Kazak'a, “Doğru değil bu!” dedi.

“Doğru olmayan ne?”

“Suçu işleyen kafam, cezayı çeken kışım. Ömür boyu bunun utancını taşıyacağım.”

“Üzülme üzülme, utanç dediğin duman değil ki gözünü yaksın,” diye onu avuttu Kazak, aynı zamanda, kurbanını neşelendirmek için ekledi:

“Amma güçlüsün be delikanlı! Sana vurduklarımdan iki tanesi çok esaslıydı. Acaba bağıracak mısın dedim, ama bağırtamadım seni. Oysa geçenlerde burada başka birine değnek attım, adam altını tutamadı. Bağırsakları zayıfmış herhalde.”

Ertesi gün Mişa'yı cepheye sürdüler.

Uşak'ı da ancak iki üç gün sonra gömdüler. En yakın köyden atanın yolladığı birkaç Kazak derin olmayan bir çukur kazdı. Oturup bacalarını çukura sallandırarak sigaralarını tüttürdüler.

“Burada toprak sert,” dedi bir tanesi.

“Demir gibi. Ben bildim bileli sürülmemiştir buraları. Yıllardan beri böyle sert duruyor bu topraklar.”

“Evet, tam tepenin üstünde, iyi bir yerde yatacak delikanlı. Bura-sı rüzgârlı, güneşli de. Kuru. Çabuk çürümez.”

Uşak’ın otların içinde dertop olmuş cesedine baktılar, ayağa kalktılar.

“Çizmelerini çıkaralım mı?”

“Tabii. Güzel çizmeler.”

Onu mezara Hıristiyan usulünce başı batıya gelecek biçimde yatırdılar ve üzerini yağlı kara toprakla örttüler. Toprağı küreklerinin tersiyle düzledikten sonra, genci, “Üstüne çıkıp basalım mı toprağı?” diye sordu.

Öteki içini çekerek, “Gerek yok, bırak kalsın!” dedi.

“Melekler en son kalk borusunu öttürdüğünde, daha çabuk kal-kar ayağa.”

Ufak tümseği iki hafta içinde dulavrat otları, pelinotları бүрүdü; tümseğin üstünde yabani yulaflar oynaşmaya, yanında kolzalar sarı sarı açmaya, yoncalar boy vermeye başladı; havayı kekik, sütleğen ve çiçeklerin özsu kokuları sardı.

Kısa zaman sonra, köyden yaşlı bir adam geldi, mezarın başına ufak bir çukur kazdı ve meşeden yeni yontulmuş bir kazığın üstüne iliştirilmiş bir mahfaza dikti. Bu minicik ikon ve kandil mahfazası-nın saçağı altında Meryem Ana’nın hüznü yüz çizgileri yumuşak bir ifadeyle parlıyor ve hemen onun dibindeki düzlükte yağlıboyayla yazılmış eski Slavca bir yazıt okunuyordu:

Mücadeleli, dertli yıllarda

Kardeşler, kardeşlerinizi yargılamayın.

Yaşlı adam atını sürdü; ikon mahfazası orada, sonsuza kadar sü-recek yaşlı görünüşüyle gelip geçenlerin gözlerine hüznü, yürekleri-ne garip ve acı bir özlem vermek üzere bozkırda kaldı.

Daha sonra, mayısta, mezarın çevresinde iki toy kuşu dövüştü. Dişi için, yaşama hakkı için, aşk ve bereket için dövüşürlerken, ol-gunlaşan ayrıkotunun taze yeşilliğini ezip, mavi pelinotları içinde

ayaklarıyla debelene debelene bir parça toprağı meydana çıkardılar. Ve yine kısa bir süre sonra, tam mezarın yanındaki bir tümseğın dibine, yaşı, taraz taraz pelinotlarının gölgesine dişı bir toy kuşu, benekli, dumanlı-mavi dokuz yumurta yumurtladı ve üstüne yatıp onları vücuduyla ısıttı, parlak kanatlarını onlara siper etti.

İKİNCİ KİTABIN SONU

